پانۆرامای دیرۆکی کورد

4000 پز. - 1975 ز.

کورد

نەتەوە، نیشتیمان، ناسنامە، کولتور

نوری کەریم

بەرگی سێیەم

منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

بۆدابەزاندنی جۆرەها کتێب:سەردانی: (مُنْتَدى إِقْرَأ الثَقافِي)

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدى إِقْرَأ الثَقافِي)

براي دانلود كتابهاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافى)

www. iqra.ahlamontada.com

منتدى إقراء الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى , عربي , فارسي)

پانۆڕامای دیرۆکی دێرین و نوێی کورد

٤٠٠٠ پز. - ١٩٧٥ ز.

نوری کەریم

پانۆرامای
دیرۆکی دێرین و نوێی کورد
٤٠٠٠ پز. ـ ١٩٧٥ ز.

کورد
نەتەوە،نیشتمان،ناسنامە،کولتور

بەرگی سێیەم
بەشی هەشتەم , فایلی ١ـ٢
سلێمانی ـ کوردستان
٢٠١٧
هەر هەموو مافەکانی نوسەر پارێزراوە

ناوی کتێب: پانۆرامای دیرۆکی دێرین و نوێی کورد٤٠٠٠ پز. ـــ ١٩٧٥ ز.
بابەت : دیرۆکی دێرین و نوێی کورد و دراوسێکانی
بەرگی : سێیەم ، بەشی هەشتەم ، فایلی ١ ـ ٢
نووسەر : نوری کەریم
تایپ و هەڵەچنیی: نوری کەریم
دیزاینی بەرگ: ئارام عوسمان
دیزاینی ناوەوە: چوارچرا
چاپکردن: چاپخانەی چوارچرا ـ سلێمانی
چاپی یەکەم، کوردستان، سلێمانی ٢٠١٧
تیراژ: ١٠٠٠ دانە
لەبەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتیەکان ژمارە سپاردنی (١٨٨٢) ساڵی ٢٠١٦ی پێدراوە.

ناوەڕۆك (بەرگی سێیەم ،بەشی هەشتەم،فایلی ١ـ٢)

بەشی هەشتەم، فایلی یەکەم

بارزان و بارزانیان ٠٦
هێلکاریی ڕەچەڵەکی بارزانیان..... ٠٨
هەڵکەوتەی جوگرافی بارزان ٠٩
ڕەچەڵەکی بارزانیان ١٠
یەکەمین شۆڕشی بارزان ١٥
دومین شۆڕشی بارزان..... ٢٤
سێهەمین شۆڕشی بارزان..... ٢٧
کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد . ژ.ك ٣٤
هەرێمی سابلاغ "مەهاباد"..... ٣٤
پێشەوا قازی موحەممەد، یەکەمین سەر کۆماری کورد..... ٣٥
بارووداۆخی رامیاری ئێران ٣٥
ئاهەنگی بەرزکردنەوەی ئاڵای کوردستان..... ٤٢
دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کو..... ٤٧
شەڕو پێکدادانەکانی نێوان کۆمارو لەشکری ئێران ٥٩
سەرەتای هەرەسی کۆماری کوردستان..... ٥٩
هەرەسی کۆماری ئازەر – تەورێز..... ٦٠
هەرەسی کۆماری کوردستان – سابلاغ ٦١
چوونی بارزانی بۆ تاران..... ٦٣
ئەفسەرانی لیژنەی ئازادی..... ٦٨
پێشەوە لە بەردەم دادگادا..... ٧٠
هێزی بارزانیان دوای هەرەسی کۆمار ٧٦
تراژیدیای چوار ئەفسەرە شەهیدەکان ٨١
وە سیەتنامەی چوار ئەفسەرە شەهیدەکان ٨٤
کەسایەتیی بارزانی مستەفا ٨٩

بەشی هەشتەم، فایلی دومم

بزافی کوردایەتی و شۆڕشی ١٩٥٨/٧/١٤..... ٩٧
نیشانە هەرەدیارەکانی کارەکتەری بارزانی مستەفا..... ١٢٩
شایەك بێ تاج ،وڵاتێك بێ سنور،دەوڵەتێك بێ ئاڵا ١٤١
شەڕە بەنێوبانگەکانی شۆڕششی ئەیلولی ١٩٦١ ..... ١٥١
با لە نێزیکترەوە بارزانی بناسین ١٥٦

ئایا بارزانی سەرکردەیەکی خێڵەکیی بوو؟...١٦١
ئایا سەرکردایەتیی شۆڕش بەکرێگیراو بوون؟...١٦٥
یەکەمین کۆسپ لەبەردەم سەرکەوتندا..١٦٧
کۆنگرەی شەشەم...١٧٦
ئەنجامەکانی دوویەرەك...١٨٣
چەند پرسیارێك و پێداچوونەوەیەکی خێرا..١٩١
چەکەرەی ناکۆکییەکانی نێوان سەرکردایەتی پارتی و شۆڕش.....................................١٩٦
رێککەوتنی ١١مارت ١٩٧٠ بۆ؟ دەستپێکردنەوەی شەڕیش بۆ؟......................................١٩٨
نامە یەکی صەدام حسەین بۆ بارزانی مستەفا..٢٠٣
بەشی هەشتەم .، فایلی سێیەم
دووا قۆناغی شۆڕشی ئەیلوول و نسکۆی بەهاری ١٩٧٥..٢١١
پە یمانە رەشەکەی جەزائیر..٢٢١
پێداچوونەوەیەکی هەڵوێستەکانی بارزانی و سەرکردایەتیی شۆڕش...............................٢٢٥
هێڵە سوورەکان..٢٣٠
نهێنییەکانی سەرکەوتن و مەزنیی بارزانی...٢٣٢
پەراوێزەکانی بەشی هەشتەم..٢٣٦
بەشی نۆیەم
هەندێك وشەو دەستەواژە جێگەی سەرنج و تێڕامانن...٢٤٦
زمانی کوردی و زمانە هندۆ ئەوروپاییەکان و زارزمانەکانی کورد...............................٢٤٦
لە بەراوردکردنی کولتوری کورد و فارس و تورکدا..٢٦٠
کۆمەڵێك لەوانەی لەسەر کورد نووسیویانە..٢٦٥
هەندێك نیشانە و هەڵوێستی سادە پێوەری هۆشیاریی نەتەوەیین.................................٢٧٢
بەختی رامیاریی..٢٧٧
پەراوێزەکانی بەشی نۆیەم...٢٨٢
سەرچاوەکان بەزمانی کوردی...٢٨٤
سەرچاوەکان بە زمانی عارابی..٢٨٨
سەرچاوەکان بە زمانی ئەڵەمانی..٢٩٢
ئەلبومی وێنەکان..٢٩٣
سوپاس و پێزانین...٣٣٧
پاشکۆ..٣٣٨
لاپەڕەی کۆتایی...٣٤٠
نوسەر لە چەند دێرێکدا..٣٤١

بەرگی سێیەم

بەشی هەشتەم، فایلی یەکەم

بارزان و بارزانیان

مێژووی دێرینی

رەچەڵەکی بارزانیان یا بنەماڵەی شێخانی بارزان

هەتا سەردەمی شێخ عەبدوسەلامی یەکەم نەنووسراوەتەوە

یا نووسراوەتەوەو لەنێوچووە... بەوهۆیەوە سەجەرەی (شەجەرە)

رەگ و لقوپۆپی درەختی بنەماڵەکە روون نییە،

ئەوەندەی سەرچاوەو زانیاریم دەستککە زۆرکەم وبگرە دەگمەنیشن،

رەچەڵەکی بارزانیان

لە تاجەدین، مەسعوود، سەعید وعەبدلرەحمانی یەکەمەوە

سەرچاوە دەگرێت و بەم هێلکارییەی خوارەوە روونیدەکەمەوە

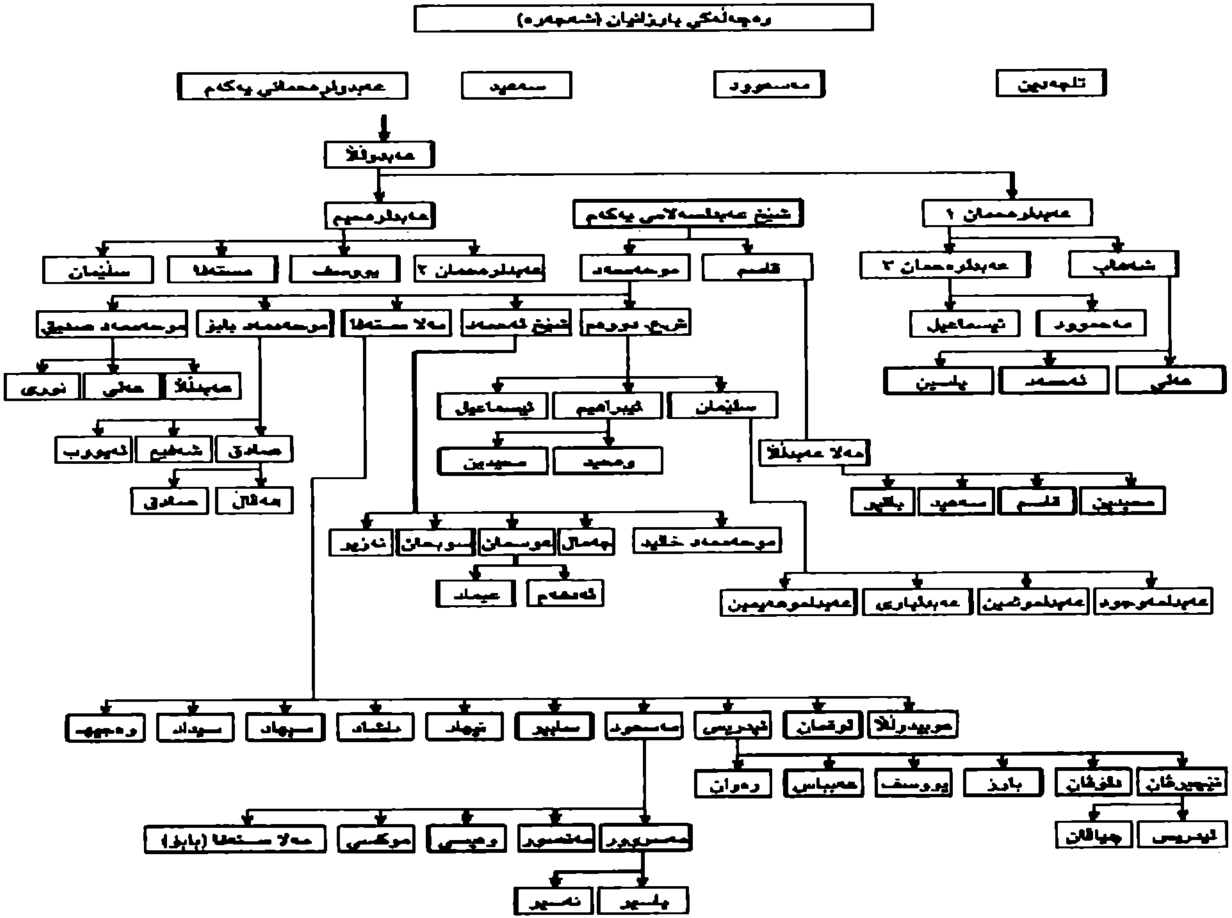
ڕەچەڵەکی بارزانییان (شەجەرە)
تاجەدین
مەسعوود
سەعید
عەبدولڕەحمانی یەکەم
عەبدوڵڵا
عەبدولڕەحمان ١
شێخ عەبدولسەلامی یەکەم
عەبدولڕەحیم
شەهاب
عەبدولڕەحمان ٢
قاسم
موحەممەد
عەبدولڕەحمان ٢
یووسف
مستەفا
سلێمان
مەحموود
ئیسماعیل
عەلی
ئەحمەد
یاسین
شێخ نوورەم
شێخ ئەحمەد
مەلا مستەفا
موحەممەد باپیز
موحەممەد صدیق
عەبدوڵڵا
عەلی
نووری
صادق
شێخۆ
ئەیووب
ئەقال
صادق
سلێمان
ئیبراهیم
ئیسماعیل
وەحید
محیدین
مەلا عەبدوڵڵا
محیدین
قاسم
سەعید
بەکر
موحەممەد خالید
جەمال
عوسمان
سوبحان
ئەزیز
ئەدهەم
عیماد
عەبدولمەوجود
عەبدولموحسین
عەبدولباری
عەبدولموهەیمین
عوبەیدوڵڵا
لوقمان
ئیدریس
مەسعوود
صابیر
نیهاد
دلشاد
سیهاد
سیداد
وەجیهە
ئێچیرڤان
دلۆڤان
بارزان
یووسف
عەبباس
ڕەوان
ئیدریس
جیاڤان
مەسروور
مەنصوور
وەیسی
مرکەس
مەلا مستەفا (بارزان)
یاسیر
نەسیر

١ـ تاجەدین و عەبدوڵلا دوو رابەری بارزانیانن بەڵام زانیارییەکی ئەوتۆیان لەسەر تۆمارنەکراوە متمانەی پێبکرێت ... دوای تاجەدین و مەسعوود و سەعید لە دەوروبەری ١٧٧٠ ـ ١٧٨٠دا، عەبدلرەحمان دەرکەوتووە و لە ١٨٦٥دا، کۆچیدوایی کردووە .

٢ـ شێخ عەبدلسەلامی یەکەم لە هۆنراوە نەوەد و پێنج بەیتەکەیدا بەجۆرە خۆیی ناساندووە:

(زێباریمە ب عەشیرەت   خالیدیمە ب تەریقەت   بارزانیمە ب مەسکەن و قەریەت)

٣ ـ رابەرانی بارزانیان لەدوای شێخ عەبدلسەلامی یەکەمەوە خۆیان بەبارزانی ناساندووە .

٤ ـ بارزانی مستەفا ٣ سێ جار لە کوردستان هاوسەرگیریی کردووە:

یەکەمین هاوسەری بەناوی (مەحبیب) ٣، سێ کور و سێ کچی لێکەوتەوە:

عوبێدوڵلا، لوقمان، سابیر،ئیقلیمییە،جەدییە، فەوزییە   هاوسەری دووەمی بەناوی (حەفسێ) کورێك و کچێکی هەبوو: ئیدریس و زەکێ لە هاوسەری سێهەمیش (حەمایل) ئەم کورانەی هەیە: مەسعورد،نیهاد،دڵشاد،سیداد،سیهاد

هەڵکەوتەی جوگرافیایی بارزان

ناوچەی بارزان دەکەوێتە باکووری خۆرهەڵاتی کوردستانی باشوور و ناوەندی کوردستانی گەورەوە لە پەنا چیای داڵانپەر و خاڵی پەیوەستی سێ سنووری ئێران، عێراق، تورکیا و لە باکوورەوە چیای خواکورك و شیرین، لە خورهەڵاتەوە چیای هەڵگورد، لە خۆرئاواوە چیای پیرس و زێی گەورە "زێی بادینان" و لە باشووریشەوە چیای زۆزك و چیای حەسەن بەگ وەك لە ئامێزیان گرتبێت لەهەر چوارلاوە لەناوچەیەکی وشك و رەقەن و بەرز و سەرکەشی هەزار بە هەزاردا ئەڵقاوئەڵقیانداوە.بارزان نەك هەر زەوی بەراو، زەوی دێمیشی زۆر کەمە، بەرهەمی کشتوکاڵیشیی لە برێکی کەم دانەوێڵەی وەك گەنم و جۆ و هەرزن و نیسك و نۆك و ترێ کێویلە و قەزوان و مازوو بەروو تێناپەرێت. بارزانییەکان بەشی خۆیان مەڕو ماڵات، بەتایبەتی بزن بەخێو دەکەن بۆ زاوزێکردن و شیر و بەرهەمەکانی، گیانێکیان بەراوکردنی گیانلەبەری کێوییە، وەك مەڕو بزنە کێوی، ئاسك و کەروێشك و کەوو بەراز.بەپێچەوانەی یاسای راوکردنی گیانلەبەرانی کێویی لەناوچەکەدا، راوەبەراز هەر چوار کەژی ساڵ لە بارزان ئازادە.

بەرهەمی دانەوێڵە هەربەشی خۆیان دەکات بەڵام فەریکە قەزوان و قەزوان، مازوو، بەروو جگە لە پێویستی خۆیان بەشێکیشی دەفرۆشن. هەژاری موکریانیی دەڵێت: بارزان زەوی و زاری بۆ کشتوکاڵ یەکجار کەمە، ئەگەر هەمور خاکی بارزان بەتێکڕایی هێن کەسێك بێت بە تەنیایی هێشتا لە دەغڵ و داهاتدا بارتەقایی جوت بەندییەکی موکریانی نایەتەوە،جا نەخوازە هەرکەس لەوی (هەر بارزانییەك لە بارزان .ن.ك) پارچە زەوییەکی پێ براوە و پارچەی لە هەموان هەراوتر کەمتر لە هەزار هەنگاوە (نێزیکەی یەك لەسەر چواری کیلۆمەترێك چوارگۆشە. ن.ك)، بەشی ماڵە شێخەکانیش کە مشوورخۆری بارزانن، لە مسکێن و هەژارەکان کەمتر نەبی پتر نییە.[1]

رەچەڵەکی بارزانیان

بەپێی زانیارییەکان کە دەماودەم دەیگێڕنەوە، بارزانییەکان لە مێژەوە وەك بنەماڵەیەکی ئاینیی و دواتر تیرە و ئەمجا هۆز لەو زێدەی خۆیان جێگیر بوون. هەربەپێی ئەو گێڕانەوە دەماودەمانەش لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەك (بارزانییەکان رەگوریشەیان دەبەنەوە سەر میرەکانی ئامێدی و ئەوانیش دەچنەوە سەر نەوەکانی خەلیفەکانی پەیامبەر دروودی خوای لێبێت)[٢]، جا ئەو میرانە، میری ئامێدی بوون یا میری ئامەد "دیاربەکر" ئەوە ئاشکرا نییە!

(میری ئامێدی بەرلەمردن مەسعوودی کوڕە گەورەی دەکاتە جێنشین بەڵام برا بچووکەکەی دەسەڵاتی لەدەست دەردێنێت. برا گەورە سەری خۆی هەڵدەگرێت، لە زێی گەورە "زێی بادینان" دەپەڕێتەوە ئەوبەر بۆ ناو تیرەی بەرۆژان، لەوێ دەیحەوێننەوە و سەر دەکاتە نوێژو خواپەرستیی و جێگەی خۆی لە دڵی دانیشتواندا دەکاتەوە، ژنی دەدەنێ و خێزان پێکەوە دەنێت و دەبێتە پێش نوێژیان بێ ئەوەی بزانن ئەو مەلایە میری ئامێدی بووە هەتا رۆژێك پیاوانی چەکداری میری ئامێدی دێنە گوند بۆ کۆکردنەوەی باجو سەرانە و میری پێشوو دەناسنەوە، ئەویش سڵاو بۆ برای دەنێرێت وپیاوەکان رادەسپێرێت بە میربڵێن تەنها داواکاری برات ئەوەیە داهاتی ئەو چەند گوندەی دەوروپشتی (بەرۆژان)ی بەرەو روو بکاتەوە، داواکارییەکەشی جێبەجێ دەکرێت و مەلا مەسعوود دەبێتە سەرداری بێ ملۆزمی ئەو چەند گوندە و ماڵ دەگوێزێتەوە بۆ گوندی ئاستی و دوای مردنیشی سەعیدی کوڕی و دوای ئەویش تاجەدین جێگەی دەگرنەوە. تاجەدین لە سەردەمی خۆیدا، ماڵ دەگوێزێتەوە بارزان و لەوێ دادەنیشێت)[٣] هەژاری موکریانیش چیرۆکێکی لاواز و بێ پێزمان بۆ دەگێڕێتەوە گوایە میرێکی ئامێدی دەستەڵاتی دنیای لەبەرچاو دەکەوێت و ژیانی گۆشەگیری و چۆڵەوانی هەڵدەبژێرێت و پاشماوەی ژیانی لە چیای زیبار بە خواپەرستی بەسەر دەبات، نەوەکانیشی رێچکەی ئەو بەرنادەن و لە زانستە نهێنی و ئاشکراکاندا پێدەگەن، بەناوبانگترینیان تاجەدین، موحەممەد، عەبدوڵڵان. بەتێپەڕبوونی رۆژگار بارزان ودەوروپشتی ئاوەدانتر دەبن و پێداویستییەکانی ژیان و مانەوە لە هۆزێکی یەکگرتوودا کۆیاندەکاتەوە و سەرەتاکانی خەملاندنی هۆزی بارزان رەنگ و رووی خۆی دەگرێت بەتایبەتیش کە لەمپەرێکی سروشتی لە هۆزە سەرەکییەکانی دراوسێی جیاکردبوونەوە وەك گەورە هۆزی زێبار کە ئاوەندی دەسەڵاتیشیان هەر شارۆچکەی زێبار بوو. بارزان تارادەیەك بەخێرایی لەناوی گوندێکەوە بووە ناوی تیرەیەك و ئەمجا هۆزێکیش، لە رۆژگاری باڵا دەستییدا خۆی دەکێشا بۆ سنووری زێبار (زێبار لە ١٩٣٠وە بووە بە قەزا و ناوەندەکەی "بلە" بوو، دواتر بەپێی بریارێکی رۆژی ١٩٣٢/١/١٢ گوێزرایەوە بۆ مێرگەسوور).[٤] قەزای زێبار لە سێ ناوچەی بەڕێوەبەرایەتی (ناحیە - دەڤەر)ێکهاتبوو: بەڕێوەبەرایەتی دەڤەری مێرگەسوور،دەڤەری بارزان، دەڤەری مزوری باڵا. رووبەرەکەشی بەسەریەکەوە لە ١٩٧٦دا ١٤٠٩کم² بوو،

مێرگەسوور٥٧٤کم[٢]، بارزان ٣٠٨کم[٢]، مزوری باڵا ٦٢٤کم[٢] و بەهەر هەمووشیان بەسەریەکەوە ژمارەی دانیشتوانیان بەپێی سەرژمێری میریی ١٩٦٥، ٢٠١٨٨ مرۆڤ بووە، ١٠٠٦١ پیاو "نێرینە ن.ك" و ١٠١٢٧ ژن "مێینە". مێرگەسوور بەسەریەکەوە ٥٨٦٥ مرۆڤ، ٢٦٣١ نێرینە و ٣٢٣٤ مێینە. بارزان ١٩٨٧ نێرینە و ٢١١٠ مێینە و بەسەریەکەوە ٤٠٩٧ مرۆڤ. مزووری باڵا ٥٤٤٣ نێرینە و ٤٧٨٣ مێینە و پێکەوە ١٠٢٢٦ مرۆڤ بوون.(٥)

شێخ عەبدلسەلامی یەکەم لە دەربڕینێکی زۆر جوان و لەشێوە هۆنراوەیەکی ناسکدا بەمجۆرە خۆی ناساندووە کە موریدی مەولانا خالیدی شارەزووری نەقشبەندی و سەربەهۆزی زێباری و نیشتەجێی بارزانە (**خالیدیمە ب تەریقەت، زێباریمە ب عەشیرەت، بارزانیمە بە مەسکەن و قەریەت**)(٦). هۆزی بارزان لە چوار تیرە پێکدێت:

١- تیرەی بەرۆژ: ناوەندی تیرەی بەرۆژ گوندی "شارۆچکەی" بەرزانە و لە گوندەکانی: هوستان، بازێ، باڵندە، بلەی ژووری، بلەی ژێری... هتد. دەژین.

٢- تیرەی مزووری "مزووری ژووری": مزووری ژووری زۆرینەی تیرەکە پێکدەهێنن و لە خۆرهەڵاتی زێی گەورە دەژین و لە شەش بەرەباب پێکهاتوون:

أ- بەرەبابی سەرامەزنا: لە گوندەکانی بیدروون، کانیادێرێ، زرارا، رێزان و... هتد. نیشتەجێن.

ب - بەرەبابی مامالا: لە گوندەکانی کۆرکی، کیران، نیشۆکۆ، سەرگەلی، لستێ، کیراناکیر، بانێ، بنبیا، گۆرەتوو... هتد دەژین.

ج - بەرەبابی مامژدا: لە گوندەکانی ژاژۆك، ماڵەسوار، شێخ سەیدا، سپیندار، بانی... هتد جێگیرن.

د- بەرەبابی مام دلا: لە گوندەکانی کانی لنجا، بەردەری، مامیشك، قاژی، خبزۆزك، ککی، بابکی، حەمولا، دەژین.

هـ - بەرەبابی مام جما: لە گوندەکانی بێدود، کەلۆك، کاڤلان، مەران، مەسەنی، سەروکانی، پیران، کۆلەکا، گرکال و هتد نیشتەجێن.

و- شیروانی دیرا: لە گوندەکانی شیروان، لێرێ، کلکەمۆ، بەردەریا، سەردەریا، بیی، بێخشاش، کانی بۆت، نارەوشاو هتد دەژین.

٣- تیرەی شیروانی: لە شارۆچکەی مێرگەسوور و گوندەکانی پیرەمەرد، دۆرێ، بیسترێ، بیرسیاڤ بڵاوبوونەتەوە.

٤- تیرەی دۆڵەمەڕی: لە گوندەکانی لیلۆك، هیران، خەلان دەژین).(٧)

بەڵام شەعبان عەلی شەعبان دەڵێت بارزانییەکان لە حەوت عەشیرەت پێکهاتوون: شیروانی، دۆڵەمەڕی، مزووری، بەرۆژی، نزاری، گەردی، هەرکی بنەجی .(بروانە هەندێك زانیاری سیاسی و مێژوویی،

ئامادەکردنی شەعبان عەلی شەعبان، چاپی دووەم ٢٠١٠)

ئەم تیرە و بەرەبابانە کە هۆزی بارزانیان پێکهێنا دەگمەن ژیانێکی هێمن و ئاسوودەیان بەسەر بردبێت، جا بە دەست ئەو تیرە و هۆزانەوە کە نیزیکیان بوون وەك صۆفیانی برادۆست و مریدانی شێخ رەشیدی لۆلان، هەرکی، سوورکی، رێکانییەکان یا بەدەست دوژمنانی بێگانەوە وەك تورکە عوسمانییەکان، تورکە کەمالییەکان، دەسەلاتی ئینگلیز لە عێراق، دەسەلاتی رووس لە ئێران و جار جارەش ئاسووری و ئەرمەن(بۆیە) هەر لە خۆپاراستن و بەرگریکردن و راپەریندا دوو صەد صالێکیان ژیان بەسەر دەبرد هەروەك هەژاری موکریانی دەڵێت بارزانییەکان دەگمەن لە جێگەدا دەمردن، لە شەڕی دوژمندا دەکوژران، لە سێدارە دەدران، یا لە تاریکی زینداندا دەرزان. (هەتا صاڵی ١٩٧٤ پیاوانی بنەماڵەی شێخانی بەرزان ژمارەیان لە تەنها شەست پیاو تێنەدەپەڕی).[٨] بنەماڵەیەك بە درێژایی پتر لە دوو صەد صاڵ تەنها شەصت پیاوی لە ژیاندا مابنەوە کە بە هەموو پێوانەیەکی ئاسایی دەبێت ٥٠٠٠ ـ ٦٠٠٠ هەزار پیاویان لە ژیاندا بێت ئاستی قوربانیدانی لە رادەبەدەری ئەو هۆزە دەردەخات کە جێگەی سەرسوڕمانە، هەروەك چۆن جێگەی رێزو ئەوازش و پێزانینە. هەر لە نێو بارزانیاندا سەرەرای قەلاچۆکردن و وێرانکردنی گوندەکان و گەمارۆی ئابووریی و قات و قڕی و برسێتی و نەخۆشی هەندێك دابونەریتی چەسپاو وەك خۆیان مابوونەوە، دیاردەی ئاغا و دەرەبەگ و کەڵەگایەتی، سەرانە و مەڕانە و سوورانەو کاری بێگار تۆزی لە ئارادا نەبوو. ئەوەی دەکەوتە سەرشانی دانیشتوان باربوو کردنی تەکیە و مزگەوتی شێخی بارزان بوو وەك داری سوتاندن و خواردن و خۆراکی میوانەکانی مزگەوت. لە دارپڕینیشدا بێ سەرپێچیکردن پەیرەوی پاراستنی ژینگە دەکرا وەك ئەمڕۆ لە ئەوروپا پەیرەو دەکرێت (بڕینی داری تەڕ و درەختی بەردار، راوەماسی لە وەرزی گەرادانانداا، راوەماسی بە بۆمباو ژەهر، راوە تفەنگی ئاژەڵی کێوی و باڵندە سەرپێچی لێنەدەکرا، تەنها راوە بەراز بە هەموو جۆرێك و چوار کەژی صاڵ ئازاد بوو).[٩]

لە نێو بارزانیاندا تەنها شەش سەرداریان پلەی شێخی بارزان(رابەر) یان هەبووە کە بەرزترین پلەی ئایینیی و برا گەورەییە، ئەوانەش شێخ عەبدورەحمان، شێخ عەبدولسەلام "یەکەم"، شێخ موحەممەد، شێخ عەبدولسەلامی دوەم، شێخ عەبدولرەحمانی دووەم و شێخ ئەحمەد.

کە شێخ عەبدولرەحمانی یەکەمین شێخی بارزان دەمرێت،شێخ عەبدوڵلای کوڕە گەورەی نەبوو بە جێگری بەڵکو لە نێو سێ کوڕەکەیدا: شێخ عەبدولرەحمان (دووەم)، شێخ عەبدولسەلامی یەکەم و مەلا رەحیمدا، شێخ عەبدولسەلامی برا ناونجی دەبێتە جێگری باپیرەی. بارزان لە سەردەمی ئەودا پێدەنێتە قۆناغێکی نوێوە کە دیاردە گرنگەکانی ئەمانەبوون:

١ـ بارزانیان رێبازی صۆفیگەری نەقشبەندی هەڵدەبژێرن و لەسەر دەستی سەید تەهای نەهری ـ شەمزینی دراوسێیاندا دەست بەو رایەڵەوە دەگرن و شێخی بارزان دەبێتە خەلیفەی سەید تەهاو خەلیفە و

باوەڕپێکراوی حەزرەتی مەولانا خالیدی نەقشبەندی شارەزووری کە یەکێکە لە زانا هەرە گەورەکانی کورد و ڕۆژهەڵات و هەر لەسەر دەستی ئەویشدا ڕێبازی نەقشبەندی نوێکرایەوە. مەولانا ١١٩٣ـ ١٢٤٢ کۆچی بەرامبەر ١٨٢٣ـ ١٨٧٢ زایین تەمەنێکی دنیایی کورت ژیا،ناوی خالیدی کوڕی ئەحمەد کوڕی حوسەینە و لە گوندی بەڵخەی قەرەداغ هاتۆتە دنیاوە و لە تیرەی میکایلی جافە. بڕوانامەی مەلایەتی لە شێخ قەسیمی مەردۆخەیی لە سنە پێدراوە. سەردەمی ئەوڕەحمان پاشای بابان مەولانا لە جێگەی خوالێخۆشبوو سەید عەبدولکەریمی بەرزنجەیی دەبێتە مامۆستای مزگەوتەکەی پاشا و ١٢٢٠ک./ ١٨٠٦ز. سەفەری حەج دەکات و ١٢٢٥ک./ ١٨١١ز. دەچێتە هندستان و لەسەر دەستی شێخ عەبدوڵڵای دەهلەوی تەریقەت وەردەگرێت و دەگەڕێتەوە بۆ سلێمانی. مەولانا لە کێشەی نێوان ئەوڕەحمان پاشای بابان لەگەڵ والی بەغدا سلێمان پاشای بچووك (سلێمان کەهیە) و سلێمانی کوڕی ئیبراهیم پاشای باباندا بە هەڵوێستێکی کوردانە و مەردانەوە ڕوو لە بابان و پشت لە عوسمانییەکان دەکات، هەمیشەش لایەنگری کوردو دژ بە والییەکانی بەغدا دەوەستا، هەوڵێدەدا هێز و توانای میرەکانی بابان یەکبخات و براو هاوپەیمان بن بەڵام بەسەرزارەکی بەڵێنیان دەدا و بە کردار ژووان دەبوونەوە، مەولاناش بەو داخەوە سەری خۆی هەڵدەگرێت و ١٢٣٦ک/ ١٨٢٠ز. لە بەغدا دەگیرسێتەوە و لەو دەمەوەی بوو بە شێخی تەریقەت چیتر هۆنراوەی بۆ پاشاکانی بابان بە دەمدا نەهات و پاشماوەی تەمەنی بە بێئارامی و هاتوچۆی نێوان سلێمانی و بەغدا و قەرەداغ و هەورامان و هندستان و وڵاتی شام بەسەربرد و ١٨٢٧ز. لە شام کۆچی دواییکردو هەرلەوێش بە خاك سپێردرا.

٢ـ دیاردەی دووەمی سەردەمی شێخ عەبدلسەلامی یەکەم، بارزان قوڵتر و کاریگەرتر و بەرچاوتر تێکەڵ بە ڕووداوەکانی دەڤەرەکە دەبێت و پلەوپایەی ئایینی و کۆمەڵایەتیی خۆی دادەمەزرێنێت و لەو ڕۆژگارەدا بەرەوپێشی دەبات کە بریتیبوو لەوەی بارزانیان بە ئاین موسڵمان و بە ڕێباز شافیعیی و بە ڕێبازی صۆفیگەری نەقشبەندی و بە هۆزایەتی زێباری و بە لەدایکبوون و تیرە و نیشتەنیش بارزانین.

٣ـ لە سەردەمی شێخ عەبدلسەلامی یەکەمەوە شێخانی بارزان جگە لە رابەرایەتی ئاینیی و کۆمەڵایەتی لایەنی وڵاتپارێزی و نیشتمان پەروەری و هۆشیارکردنەوەی موریدەکانیان کردە بەرنامە و زۆرداری و ستەمکاریی تورکە چەوسێنەرەکانیان ئاشکرا دەکرد و خۆیان بۆ بەرگریی ئامادە دەکرد، یەکەمین هەنگاوی ئەکتیڤی شێخی بارزان لەو بوارەدا چەکی ڕاپەڕین و خەبات هەڵدەگرن و بەشداری ڕاپەڕینەکەی شێخ عوبیدوڵڵای نەهری ـ شەمزینی دەکەن دژی تورك.

٤ـ لە سەردەمی شێخ عەبدولسەلامی یەکەمدا قۆناغی ووردبوونەوە وتێڕامان لە گەردوون و پەیوەندی نێوان یەزدان و بەندەکانی و لێکۆڵینەوەی زانستە نهێنی و ئاشکراکانی ئیسلام دەست پێدەکات و هەریەکەیان بەپێی توانا و لێهاتوویی خۆی تێیدا پێشدەکەون و مەڵۆیەك دەخەنە سەر خەرمانەکە.

بنەماڵەی شێخانی بارزان پێشتر خۆیان لە قەرەی کاروباری دنیایی نەدەدا، سەردەمی عەبدولسەلامی یەکەم و دواتر بیری صۆفیگەری متوربەکراو بە کوردایەتیەکەی مەولانا خالید، روو لە کوردو پشت لە دوژمن لە بیروبۆچوونیاندا رەنگدەداتەوە و لە هەڵوێستەکانیاندا ئاشکرا دەردەکەون و هۆشیارتر هەست بە چەوساندنەوە و چاو لە دەستیی تورك دەکەن کە بایەخێك بە گەلانی ژێر چەپۆکیان نادەن و پەیتا پەیتا مرۆڤ بۆ دۆزەخی جەنگە بەردەوام و بێئامانە خوێناوییەکان کێشدەکەن و ئەوانی دیکەش وەك مەرو ماڵات دادەدۆشن و بەروبوومی کشتوکاڵیی و بەرهەمی مەڕوماڵات و پەلەوەر و هەرچییان بەردەست بکەوێت بەناوی پیتاك و باربووی جەنگەوە زەوتیدەکەن و بەشێکی بەرچاویشی لە بازاری رەشدا هەر بە خۆیان دەفرۆشنەوە و گیرفان پڕ دەکەن و ئەوانیش هەناسە سارد جێدەهێڵن هەتا جارێکی دیکە دێنەوە.

لە بارودۆخێکی وەها دژواردا دەبوو رابەرێك هەنگاوێکی شۆڕشگێڕانەی دروست بنێت و سنوورێك بۆ ژیانی کۆیلەیەتی و مەمرە و مەژی و سەرقڕان دابنێت. شێخ عەبدولسەلامی بەرزانی بە هاوکاری چەند سەردارێکی دۆست ئەو هەنگاوە دەنێت و ئالای راپەرینی دەڤەرەکە بەرووی تورکدا بەرز دەکاتەوە و داواکارییەکانیان دەگەیەننە دەروازەی باڵا لە ئەستەموڵ کە هیچ بایەخێکی پێنەدرا و بەو بیانووەی گوایە ئەوانە دۆستی رووسە کافرەکانن و پەیوەندیشیان بە رێکخراوە نهێنییەکانی کوردە ناحەزەکانەوە هەیە و بەوپێیە داواکارییە رەواکان دەخەنە خانەی راستبوونەوە و دوژمنکاریی لەگەڵ وڵاتی عوسمانی و سوڵتانی مەزن و ئاینی پیرۆزی ئیسلام و سەرەتا ناحەزەکانی بارزان هاندەدەن و پشتیوانییان لێدەکەن هەتا لەشکری سوڵتان دەپەرژێتە سەر "تەمێکردنیان"، تەنانەت سەردەمی شەشەمین شێخی بارزان، شێخ ئەحمەد، بەناو باوی لە رێلادان و کفر بدەنە پاڵ بارزانیان و هۆزەکانیان لێ بوروژێنن بەتایبەتیش صۆفیانی برادۆست بە سەرکردایەتی شێخ رەشید لۆلان، بەڵگەشیان هەر ئەو دۆستایەتییە بوو شێخ ئەحمەد لەگەڵ سەرۆکی ئاشوورییەکان بنیامین مار شەمعوون هەیانبوو. لە نێوان سوڵتانی عوسمانی و کۆمەڵەی یەکێتی وپێشکەوتن وکۆمەڵەی ئازادی دا، سێهەمیان بە ئەهوەنتر دەزانن بۆ کورد. شێخ ئەحمەدیش کە بۆ زێدە رێزلێنان و پیرۆزی نازناوی "خودانی بارزان" لەسەر زاری موریدەکانی بوو، هەڵدەگێڕنەوە بە "خودای بارزان" و دەڵێن داوای خواوەندی دەکات و خوێنی حەلاڵە.

شۆڕش و ڕاپەڕینەکانی بارزان

یەکەمین شۆڕشی بارزان ١٩/ ١٢ /١٩٣١ ـ ١٩٣٢

ڕاپەڕینێك بە سەرکردایەتی شێخ عەبدولسەلامی یەکەم هەڵگیرسا، لەشکری تورك بەپاڵپشتی بەکرێگیراوانی ناوخۆ پەلاماری بارزان دەدەن، شێخ بە هێزێکی بچووك و چەکو تەقەمەنی و ئازەزوقەیەکی کەمەوە ئەوەندەی بۆی کرا بەرەنگاری کرد و بێ زیان دەکشێتەوە چیاو لوتکە بڵندەکان. هەر ئەو دەمەش کابینەی وەزارەتەکەی "یەکێتی" لە تورکیا دەست لەکاردەکێشنەوە و کۆمەڵەی ئازادەکان کابینەیەکی نوێ دادەمەزرێنن و دەستبەکار دەبن، ئەمانیش هەرچەند لە ناوەڕۆکدا لەوان باشتر نەبوون بەڵام ئەهۆنتر بوون و باوەڕیان بە ئۆتۆنۆمی هەرێمەکانی ژێر دەستی سوڵتان هەبوو... بارودۆخەکە لە ڕووی ڕامیارییەوە گۆڕانێکی بەسەردا هات، شێخیش لەگەڵ چەکدارەکانیدا لە چیاوە دەگەڕێنەوە بارزان بەڵام زۆری نەخایاند "یەکێتییە" شۆڤێنییەکان هاتنەوە سەر کار و کەوتنە گرتن و کوشتن و ڕاونانی نەیارەکانیان. یەکێك لەوانەی کەوتە بەر مەترسی ئەو شاڵاوە سەرکردەیەکی کۆمەڵەی ئازادەکان و لێپرسراوێکی پایەبەرز بوو لە مووصڵ بەنێوی صەفوەت بەگ و بەوە تاوانبار کرابوو دەستی لە تیرۆرکردنی مەحموود شەوکەتی سەرۆك وەزیرانی کابینەی یەکێتییدا هەبووە لە ساڵی ١٩١٣دا.

صەفوەت بەگ بەو هۆیەوە دۆستایەتییەکی لەگەڵ شێخی بارزاندا هەبوو پەنا بۆ ئەو دەهێنێت.. دوژمنانی هەردووکیان کە ئەو هەواڵەیان پێدەگات داوا لە شێخ عەبدولسەلام دەکەن پێویستە هەردووکیان بە زووترین کات لە مووصڵ ئامادە بن. شێخ زۆر جوامێرانە وەلامی دەداتەوە: کارم بە مووصڵ نییە و پەنابەریش نادرێتە دەست دوژمنەکانی. بەمجۆرە دووبارە ناچاری دەکەن ڕووبەڕووی تورك و ناحەزەکانی ناوخۆ هەڵوێست وەربگرێت هەرچەند ئەو هێزە چەکدارەشی نەبوو سەنگەر لە لەشکری بەهێزو پڕچەکی دوژمن بگرێت بەڵام مل بۆ داواکەیان درێژ ناکات و دەپەڕێتەوە کوردستانی خۆرهەڵات و پەنا دەباتە بەر سەید تەهای شەمزینان[١٠] و لەوێشەوە دەچێتە دیدەنی سمکۆی شوکاك بۆ ڕاوێژکردن و یەکخستنی هێزەکانیان لەگەڵ سەید تەهادا بۆ بەرپەرچدانەوەی تورك. شێخ و هەڤاڵەکانی لە ڕێگەی گەڕانەوەدا بەهەر هۆیەکەوە بوویێت، بۆ میوانی و حەسانەوە لادەدەنە ماڵی دەروێش عەبدوڵڵا یا صۆفی عەبدوڵڵا ئاغا ناوێك لە ناوچەی غەنجوون ی ژێر دەسەڵاتی تورك لەسەر "سنووری" کوردستانی خۆرهەڵات و باکوور بەڵام ئەو موسڵمانە خوانەناسە ناپاکی لەگەڵدا کردن و نامەردانە سەربازی تورك دەهێنێتە سەریان و بەدەستبەستراوی دەیانبەنە مووصڵ بۆ بەردەم نەزیف پاشای والی کە زۆر بە خوێن ساردی فەرمانی خنکاندنیان دەردەکات و ڕۆژی ١٩١٤/١٢/١٤ شێخی بارزان و موحەممەد ئاغای هێشنی و عیدی ئاغای مزووری و عەلی موحەممەد ئەمین بە نارەوا لە سێدارە دەدەن.[١١] شێخ عەبدولسەلام لەبەردەم پەتی سێدارەدا وتی: "تورك کەڵکێك لە لەسێدارەدانی ئێمە وەرناگرێت". عەلی موحەممەد ئەمینیش دەڵێت:

"بە خنکاندنی ئێمە دەستبەسەر بارزاندا ناگرن، مردن و سەرشۆڕی بۆ دەسەڵاتدارانی تورکیا".[١٢] هەژاری موکریانی لە پێشەکی شەرەفنامەکەی شەرەفخانی بتلیسی چاپی کوردی دەڵێت: شێخ عەبدولسەلامی دووەم لە بانگێشتنی رووسیا دەگەڕایەوە و میوانی ئەو شوکاکانە دەبێت سەر بە خێڵی (عەیدەون)ن، سەربازی عوسمانییان هێنانە سەر، دوو هەڤاڵی شێخ کوژرا و ئەوانی دی گیران. شێخ عەبدولسەلام، عەزیز گوهار، موحەممەد ئەمین با سیفی لە مووصڵ لە سێدارە دران.

وەك دەزانین دوای هەڵگیرسانی یەکەمین جەنگی گێتی هێزەکانی بەریتانیای مەزن ساڵی ١٩١٥ شاری بەسرا و ١٩١٧ بەغدا و ١٩١٨ بەشێکی هەرێمی مووصڵ و بەتایبەتیش هەردوو شاری کەرکوك و هەولێر دەگرن و ئەوانیش چاکەیەکیان بۆ کورد نەبوو، هەروەك تورك خەریکی پیلانگێران و تۆوی ناکۆکی و دووبەرەکی وەشاندن و پارەو پوول بڵاوکردنەوە و هاندانی سەردار و سەرۆك هۆزەکان بوون لە بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، لە سۆران بە سەرکردایەتی شێخ مەحموود، لە بادینان بەسەرۆکایەتی شێخانی بارزان. هەموو ئامانجێکیشیان هەرئەوەبوو دەنگی نارەزایی ئازادیخوازی عەرەب و کورد کپبکەن، بەردەوامیش هێزەکانیان لەپێشڕەویدا بوون. رۆژی ١٣/١١/ ١٩١٨ سەرلەشکری تورك، عەلی ئیحسان پاشا بەرامبەر هێزێکی بەریتانیا بە سەرکردایەتی کاپتن لچمن بەسەرشۆڕی لە موصڵ دەکشێتەوە و کاپتن لچمن رۆژی ٣١/١١/ ١٩١٨ دەستبەسەر شاردا دەگرێت و بەشی هەرەزۆری ویلایەتی مووصڵ (باشووری کوردستان) دەکەوێتە بندەستی لەشکری بەریتانیا.هەر لە دەستگیرکردنی شێخ مەحموودەوە بە برینداری لە شەرەکەی دەربەندی بازیان لە ساڵی ١٩١٩دا و بەرلەوەش بەدرێژایی ساڵی ١٩١٩ کوردی باشوور لە هەموو لایەکەوە دژی ئینگلیزە داگیرکارەکان رادەپەڕن و دەستیان لێدەوەشێنن، دەڤەری بادینانیش دەبێتە مەیدانی چالاکی دژی هێزەکانی بەریتانیا لە کوردستان (کاپتن لیس رۆژی ١٤/٤/١٩١٩ لە گوندی بیژۆ - دەڤەری بادینان کوژرا).[١٣] کاپتن بیرس سەرگەرمی بڵاوکردنەوەی پارەوپوول بوو لە ناوچەی زاخۆ و جموجوڵێکی بەرچاوی هەبوو لە دەم چەورکردن و هاندانی سەرۆك هۆزەکانی ئەو دەڤەرە، سەنگەری کوردایەتی چۆڵ بکەن و پاڵ بدەن بە لەشکری بەریتانیاوە، هێزێکی بچکۆلەی هۆزی گۆیان کە لە باکووری زاخۆ دەژین، بۆسەیەکی بۆ دەنێنەوە و لە ٢٤/٤/١٩١٩ دەیکوژن.

(هۆزی گولی و هۆزی سندی بە سەرۆکایەتی صادق برۆ (پەرۆ) و هۆزی کۆچەری (قشورە)ش رادەپەرن.

١٥/٧/١٩١٩ ئامیدیەکان بە رابەریی حاجی شەعبان ئاغا و هاوکاری بەرواریەکان (بەرواری باڵا) پۆلیسخانەی ئامێدی دەگرن و چەك و تەقەمەنییەکی زۆریان دەستکەوت و کاپتن میکدۆنالدز، فەرمانڕەوای سەربازی دەڤەرەکە کوژرا.)[١٤]هێزێکی ئامێدی بە سەرکردایەتی رەشید ئاغا بەرەنگاری هێزێکی ئینگلیز دەبێتەوە لە گەرووی مزورکە، کە بۆ دەستبەسەراگرتنی ئامێدی بەڕێوەبوون و زیانێکی زۆریان پێگەیاندن و کاپتن (ویلی)ش لە نێو کوژراوەکاندا بوو. هۆزی دۆسکی بەرابەری تایەر ئاغا هەمزانی

و هاریکاری صادق برۆ لەگەڵ سندییەکان بە رابەری سلێمان موفتی لە گەرووی زاوێتەی نزیك سوارە توکە پەلاماری لەشکری داگیرکارە بەریتانییەکان دەدەن و دەستێکی قورسیان لێدەوەشێنن و فرۆکەیەکی بەریتانیاش لەناوچەی گەلیی دەخەنە خوارەوە.)[١٥]

کۆلۆنیل بیل فەرماندەری سەربازی مووصڵ و کاپتن سکوودی یارمەتیدەری کە بارەگایان لە شاری ئاکرێ بوون لە دیدەنیکردنی فارس ئاغای زێباری دەگەڕانەوە، بارزانیەکان گومان پەیدا دەکەن، ١٩١٩/١١/١٤ دەکەونە کەمینێکی بارزانیەکانەوە و هەردووکیان لە نێو کوژراوەکاندا بوون و بە (٣٠٠) سواری بارزانی و زێباری دەست بەسەر ئاکرێشدا دەگرن.[١٦] ئەوە یەکەمین جار بوو بارزانی و زێباری پێکەوە لە سەنگەرێکدا بجەنگن. کاپتن لچمن یش کە لە مووصڵ گوێزرایەوە بوو بە فەرمانڕەوای رامیاریی دلێم لە فوراتی ناوەڕاست ئەویش لە نێوان بەغداو فەللوجە دا بە دەستی خومەییسی کوڕی شێخ زاری سەرۆکی هۆزی زەوبەع کە ئالای شۆڕشێکی بەربلاوی دژی ئینگلیزەکان هەڵکردبوو، لە ١٩٢٠/٨/١٢دا کوژرا.هەر ئەو ساڵەش هۆزی سوورچی و هۆزی سۆران تێکەڵاوی راپەڕینی دەڤەرەکە دەبن دژی ئینگلیز. لە ئەفسەرانی بەریتانیا لە ناوچەی سلێمانیش، کەریم بەگی فەتاح بەگی هەمەوەند کاپتن بۆند و ئەفسەرێکی هاوکاری و چڵکاوخۆرێکی کوردی خەڵکی سلێمانی بەناوی غەفووری خەجێ، لە تۆڵەی ئەو شایەتانەدا کە کاپتن بۆند بردنیە بەغدا شایەتی لەسەر شێخ بدەن، دەکوژێت.

شێخ ئەحمەدی بارزانی رابەرێك بوو، خۆی و هۆزەکەی لە دوو شت زۆر دوور دەخستەوە، شەڕ و دوژمنایەتی و خوێنڕشتن، پارە و پوول و سامان و ماڵی دونیا، هەتا لە ژیانیشدا بوو نەك سامانێکی نەبوو بەڵکو زۆر کەمیش دەستی بە چڵکی پارە پیس بوود. ئەوەی سەرنجڕاکێشە بارزان و زێبار بە خۆدا دەچنەوە و لە سۆنگەی بێزار بوون لە شەڕی کورد و کورد رێگەی راست دەگرن و هاودەنگ و هاوکار دژی دوژمنی هاوبەش دەجەنگن و وەك پێشتر وتمان لە ١٩١٩/١١/١٤دا کۆنترۆڵی شاری ئاکرێ دەکەن و (فرۆکەیەکی بەریتانیاش لە زاخۆ بەردەدەنەوە) کە نەك یەکەمین فرۆکەی ئینگلیز بوو بە دەستی کورد بەڵکو یەکەمین جار بوو لە مێژووی خەباتی کوردا فڕۆرکەیەکی دوژمن بەربدەنەوە و هەر بە تفەنگی ئاساییش.

مامۆستا رەفیق حیلمی دەڵێت ئەم راپەڕین و بەرەنگاربوونەوانەی دەڤەری بادینان دژی داگیرکاران بەدەست تیۆردانی کۆمەڵەی "عەلەم" بوو، کە ساڵی ١٩١٤ دامەزرا و دواتر ناوەکەی بوو بە کۆمەڵەی (عهد) و مامۆستا رۆوف الغلامی باوەڕپێکراوی کۆمەڵە بوو لە مووصڵ.[١٧]

ماوەی نێوان ساڵانی ١٩١٩ـ ١٩٢٠ کە شێخ مەحموود لە زیندانەکانی هیندستاندا بوو لە هەردوو دەڤەری باکوور و باشووری زێی گەورە "بادینان و سۆران" راپەڕینی کورد جۆرە ساردبوونەوەیەکی پێوە دیاربوو، بەڵام شێوازێکی نوێی خەباتی گرتبووە بەر لەبەرهەڵستیکردنی لەشکری بەریتانیای داگیرکاردا، سەرۆك هۆزەکانی کورد، زۆربەیان لە "سەرلەشکر"ی تورك، ئۆزدەمیر لە رەوازندز کۆبوونەوە گوایە

بەریتانیا لە باشووری کوردستان دەردەکەن، بارودۆخەکە شێوا بوو، پاشاگەردانی و بێ ئارامی بوو، دەڤەری بارزانیش ئەوەندە ماندوو بوو بەدەست دوژمنی ناوەکی و دەرەکیی، هەرچەند توانای راپەرینیشی نەبوو پشتێنی کوردایەتی نەکردەوە، هێزەکانی ئینگلیز و تورکیش کۆنترۆڵیان بۆ نەدەکرا، زەبری کاریگەریان بەردەکەوت، شپرزە بوون و جگە لە ناوچەکانی چەمچەماڵ بەولاوە جڵەوی کاریان لەدەستدا نەمابوو، کەریم بەگی فەتاح بەگ لە هێرشێکی کتوپڕدا پەلاماری شاری سلێمانی دەدات و دەست بەسەر شاردا دەگرێت و مستەفا پاشای یامولکیش دەستگیر دەکات کە کوردپەروەرێکی دڵسۆز و کارامە و نەترس بوو لە رووی تورك و تورکخوازەکاندا کە کوردپەروەران بۆ سووکایەتی بە "جل خوارەکان" ناویاندەبردن.

مستەفا پاشایامولکی ژەنەراڵێکی لەشکری عوسمانی بوو، سەرۆکی ئەو دادگا سەربازییە تایبەتە بوو لە ئەستەمووڵ کە پاشملە دادگایی مستەفا کەمالی کردو فەرمانی لەسێدارەدانی بۆ دەکرد. کوردایەتی و هاوکاریکردنی شێخ مەحموود و بەشداریکردنی شۆڕش پاڵنەری بوون لە تورکیا بگەڕێتەوە باشوور و پەیوەندی بە شۆڕشەکەی شێخ مەحموودەوە بکات. یامولکی رێبازی کوردایەتی راستەقینەی گرتبوو، خۆی بە هیچ لایەنێکەوە نەدەبەستەوە، بیروبۆچونەکانی خۆی نەدەشاردەوە، بێپەروا سەرسەخت و سەرگەرم و بە ئاشکرا دوژمنایەتی تورك و تورکخوازەکانی دەکرد و بە هیچ جۆرێك و ئەوەندەی موویەك لەو رێبازە لاینەدا، بۆیە زۆر کەس بەپیاوی بەریتانیایان دەژمارد و تورکیش خوێنیان بخواردایەتەوە تێرخەیان نەدەکرد و هەر بە مستەفا نەمروود ناویان دەبرد، زۆریشیان هەوڵ لەگەڵ شێخ مەحموود دەدا، رادەستی بکات، بەڵام شێخ لەو سەرکردانە نەبوو، ئەو کاتانەی زۆر پێویستیشی بە دۆستایەتی تورك بوو، کارێکی وەهای بەبیردا نەدەهات بەڵکو لە کابینەی وەزارەتەکەی حکومەتی دووەمدا پۆستی وەزیری رووناکبیریی (معارف) دەداتێ.

هەرچەند دوای گەڕانەوەی شێخ مەحموودیش لە زیندان، راپەڕین و چالاکی پێشمەرگانە لە ناوچەکانی دەرەوەی دەڤەری سلێمانی، ساردبوونەوەیەکی پێوە دیار بوو، بەڵام لەجێگەیدا وەك دکتۆر کەمال مەزهەر دەڵێت بە صەدان دۆکۆمێنتی بەریتانیای لەبەردەستدایە ئەوە دەسەلمێنن کوردپەروەران لەو دەمەدا چەندین رێکخراوی رامیاری و کۆمەڵایەتییان دامەزراندووە وەك: رێکخراوی ئیستقلال، کۆمەڵەی تەعالی کوردستان، کۆمەڵەی هێڤی ـ هیوا، کۆمەڵەی دیموکراتی کوردستان.

شێخ عەبدولسەلامی یەکەم هێشتا لەژیاندا بوو موحەممەدی کوڕی دیاری دەکات دوای خۆی وەك شێخی بارزان جێگەی بگرێتەوە.. شێخ موحەممەد سێهەمین شێخی بارزانە، بە مرۆڤێکی پاك و روو لە یەزدان و ئاین پەروەر ناسرا بوو، لەو بوارەشدا لە زانستە ئاشکرا و نهێنییەکانی ئیسلامدا چەند قۆناغێك دەبڕێت و پێشدەکەوێت، دەڵێن ئەوەندە پێدەگات دەستی بە "کەشف و کەرامات" دا دەگەیشت، ئامۆزاکانی چاویان

له پلەی شێخایەتی بارزان و دەسەلات بوو، بە مافی خۆیان دەزانی بەڵام شێخ موحەممەد بە ژیری و هێمنی و کارامەیی و دووربینی، بە ئاشتی و لەیەکتر تێگەیشتن بنەماڵەکەی لە ناکۆکی و دووبەرەکی و ململانێ دوورخستەوە، لەسەر سێهەمین شێخی بارزان زانیاری ئەوتۆ لە بەردەستدا نییە، نازانین کەی هاتۆتە دنیاوە، هەر بە مەزندە پێدەچێت ناوەراستی سەردەمی مەولانا خالید ١٨٢٣ ـ ١٨٧٢ و ئەگەر نێزیکتری بکەینەوە،ئەوە نێوان ١٨٤٥ـ ١٨٥٠ز. لە دایك بووە. بەو پێیەی مستەفای کورە بچووکی ١٩٠١ لە دایك بووە دەبێت بە لای کەمەوە هەتا ئەو ساڵە ژیا بێت. لەلایەکی دیکەوە ئەو دوای شەهید بوونی باوکی لە ١٩١٤دا دەسەڵاتی شێخایەتی بارزان دەگرێتە دەست و هەتا ١٩٢٧ ژیاوە کە شێخ ئەحمەدی کوڕی لە جێگەی دانیشتووە، ئەگەر شێخ ئەحمەد دوای مردنی باوکی هاتبێت، ئەگەر بە هۆی پیری و نەخۆشیشەوە لە جێگەدا کەوتبێت و توانای بەڕێوەبردنی نەبووبێت ئەوە چەند دوای ئەوەش ژیاوە و گریان ١٩٢٨ کۆچی دوایی کردووە، دەبێت نزیکەی ٧٥ ساڵێك لە ژیاندا بووبێت.

رژێمی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی بارزان دەرەبەگ و چەوسێنەری تێدا هەڵنەکەوت، سەرانە و مەڕانە و پووشانە و بێگاری تێدا نەبوو، ئەرکی شێخ بەسەر دانیشتوانەوە بریتیبوو لە دابینکردنی سوتەمەنی زستان و باربووی میوانداری و خۆراك و خەوتنی میوان لە مزگەوت. هەژاری موکریانی دەڵێت (موحەممەدی کوڕی عەبدلسەلام لەگەڵ ئاغا و قەلەوقوتەی خوانەناس و هەژار چەوسێن کەوتۆتە بەربەرەکانی، تورك لێی دەکەونە گومان و ماوەیەك لە پۆلیس زیندانی دەکەن دواتریش دووری دەخەنەوە بۆ موصڵ).(١٨)

شێخ موحەممەد پێنج کوڕی لە دوا بەجێما: شێخ عەبدولسەلامی دووەم، شێخ ئەحمەد، شێخ موحەممەد صدیق، شێخ بابۆ، مستەفا. لەنێو هەر پێنج براکەدا تەنها مستەفا ناوی شێخی پێوە نەنووسا بەڵکو بە مەلا مستەفا ناوی بلاودەبێتەوە، هەرچەند ئەو وشەی "مەلا"یە نازناوی پیشەی مەلایەتی یا پلەی زانستیی پیاوە ئاینیەکان نییە بۆ نموونە وەك مەلا ئیدریسی بتلیسی، مەلای جزیری، بەڵکو تەنها نازناوە وەك ئەوانەی بە حاجی ناودەبرێن و حەجیشیان نەکردووە بەڵکو ناوی لەدایکبوونیانە.

مستەفا بارزانی(مەلامستەفای بارزان) ١٤/٠٣/١٩١٤ ١ ٠ــ/ ٠٣ / ١٩٧٩ لەگوندی بارزان لەدایکبووە، باوکی خۆیی نەدیوە، ماوەیەك چۆتە بەرخوێندنی ئەو سەردەمە و خوێندەوارییەکی سەرەتایی پەیدا کردووە بەڵام زۆرێك لە سوورەتەکانی قورئانی پیرۆز و فەرموودەکانی پەیامبەر و بەرهەمەکانی ئیمام غەزالی لەبەربوو، کە دەدووا بۆ پشتگیری بیروبۆچوونەکانی نموونەی گونجاوی لە دەقەکانی قورئان و فەرموودەکان و شیعر و پەند و قسەی نەستەق و چیرۆکەکانی کلیلە و دیمنە دەهێنایەوە و دەیکردنە بەڵگەی سەلێنەر... شێخ موحەممەد هێشتا لە ژیاندا بوو، شێخ عەبدولسەلامی دووەم کە کورە گەورەی بوو دەکاتە جێنشین و لەسەردەمی ئەودا بارزان بەخۆیدا هات و لەسەرپێی خۆی دەوەستێت...شێخی نوێ خۆی دەیزانی هۆزەکەی ناحەزی زۆرن، تەنها لە رێگەی صۆفیگەری و تەریقەت و مزگەوت ـ خانەقای

بارزان و موریدەکانەوە بەرگری دوژمن و پارێزگاریی دەستکەوتەکانیان بۆ ناکرێت، بۆیە ئەو لایەنە بۆ شێخ عەبدلرەحمانی ئامۆزای چۆڵ دەکات و لایەنی گیانبازی و سەنگەرگرتن و شەرەتفەنگ بۆ خۆی هەڵدەبژێرێت بەرامبەر نەیار و دوژمنانی ناوخۆ و دەرەوە، لە بواری رامیاریشدا (کۆمەڵەی یەکێتی و پێشکەوتن لە مووصڵ دادەمەزرێنێت، جیاواز لەوەی تورک بەڵام هاودەنگییان لە نێواندا هەبوو دژی سوڵتان "زۆر پێدەچێت مەبەستی لە کۆمەڵەی عەلەم (ئالا.ن.ك) بێت کە غولامیی سەرپەرشتی دەکرد و دواتر ناوەکەیان کرد بە عەهد (پەیمان. ن.ك) و دژی تورک رادەپەڕێت و سەرەتا هێزی تورک شەق و شڕ دەکات، تورک کوردی نیشتمان فرۆش بە گژیدا دەکات، دەری نەبرد، شکستی خوارد هەر ئەوەندەی بۆ کرا خۆی رزگار بکات، خێزان و منداڵی بە دیل گیران و خرانە زیندانی مووصڵ، مستەفا یەکێکیان بوو. دوای صاڵێك شۆڕش هەڵدەگیرسێتەوە و دەردێکی بە تورک دا بێنە بەر بار و مل بۆ مەرجەکان لار بکەن و گیراوەکان ئازاد بکەن و چەند فێرگە و نەخۆشخانەیەك لە ناوچەکە بکەنەوە و مەڵبەندە کوردنشینەکان بەشیان لە پرۆژەی ئاوەدانیدا هەبێت).[١٩] بەڵام تورک بە کردار هیچیان بۆ کورد نەکرد و ناچاریان کرد دەستبداتە راپەڕین و بە هێز و چەك و تەقەمەنی و توانایەك کە بە هیچ پێوانەیەك لەگەڵ لەشکری زلهێزێکی وەك تورکیادا بەراورد نەدەکرا شانی بداتە بەر و هەتا توانی بەرەنگاری کردن و دەکشێتەوە نێو دیانە(کریست)ە هاوپەیمانەکانی بارزان کە خەباتی هاوبەش دژی دوژمنی هاوبەش کۆیکردبوونەوە... هەر بەو هۆیەشەوە ناحەز و دوژمنەکانی بە شێخی فەلان "فەلەکان" ناویاندەبرد.[٢٠]

دوابەدوای مۆرکردنی پەیمانی مۆدروس و کۆتایی یەکەمین جەنگی جیهان کوردستان بە گشتی و بارزان بەتایبەتی زۆر وێران بوو، سیمای ئاوەدانی و ژیانی ئاسایی پێوە نەمابوو، نەخۆشی و برسێتی و قاتوقڕی گاڵەی پێدەکردن، ئەرمەن و ئاسوورییەکانیش کە دۆست و هاوپەیمانی بەشێك لە کوردی باکوور و بارزانییەکان بوون لە باشوور هەڵوێست دەگۆڕن و پشت ئەستوور بە لەشکری رووسیا و بەریتانیا لە ناوچەکەدا ئاگری رق و کینە و تۆڵەسەندنەوە لە تورک بەسەر کورددا دەبارێنن، ئەمەش وەك مێجەر نۆئێل لە دەمی کوردی باکوورەوە دەیگێڕێتەوە بێوەفایی و بێباری ئەرمەن دەردەخات، چونکە بارزانییەکان نزیکترین و دڵفراوانترین و کراوەترین هۆزی کوردن لەگەڵ دیان ـ گاور ـ کریست دا بەڵام ئەوانە کە روسیا و بەریتانیا بەشێکیان لە رەشەکوژی تورک رزگار دەکەن لە ناوچەکانی هەکاری هەڵدەکەندرێن، دوژمن لە خشتەیان دەبات، بۆ ئامانجی تایبەتی خۆی دەیانکاتە هێزێکی چەکداری بەکرێگیراو و ئینگلیز دژی شێخ مەحموود لە دەڤەری سلێمانی و چالاکییەکانی کورد لە دەڤەری بادینان و رووسیاش هەوڵیدەدا دژی کوردی خۆرهەڵات و هێزەکانی تورک لە ناوەوە و دەرەوە کەڵکیان لێ وەرگرن، بۆ ئەم مەبەستەش دەیانگوێزنەوە بۆ ورمێ بەڵام سەرکەوتنی بزوتنەوەی بەلشفیك بەسەر مەنشفیکدا بەرابەری لینینی مەزن پلانەکەی هەڵوەشاندەوە و هێزەکانی رووسیا گەڕانەوە نێو سنوورەکانی خۆیان و ئەوانیش بێ پشت و پەنا مانەوە و

تەنها لایەنێك فریایانکەوت تیمە ئەوروپاییەکان بوون کە لە ژێر پەردەی ئاینی [illegible] ناوچەکەدا بە ئێران و عێراقدا بڵاوبووبوونەوە. ئەو "تیمە ئاینیانە" بە هەوڵ و ماندووبوونێکی زۆر [illegible] ئەرمەن و ئاشوورییەکان بنێرنەوە پەنای هێزەکانی بەریتانیا لە عێراق و سەرەتا ئەو ژمارە زۆرە [illegible] لە کامپی باقووبە دامەزراند کە هەر (میر پەترۆس) بە تەنها چوار هەزار چەکداری بە [illegible]

لە یەکەم هەنگاویشدا بۆ گێڕانەوەی(هۆزەکانی ئەرمەن و ئاشووری) بۆ ناوچەی ورمێ بەرێگەی بادیناندا، هۆزەکانی ناوچەی بادینان لەم پرۆسەی ترانزێتە بە گومان بوون کە پلانێك بێت بە پشتیوانی هێزەکانی پیادە و فڕۆکە جەنگییەکانی بەریتانیا دەستبەسەر ناوچەکەدا بگرن و خۆیان جێگیر بکەن، بارزانییان و سوورکییەکان ١٩٢٠ لە ئامێدی پەلاماریاندان و زیانی گیانی زۆریان پێگەیاندن و ناچاریان کردن بە حەفتا کوژاو و برینداری زۆرترەوە بەرەو دوا بگەڕێنەوە.[٢١] بەڵام لێپرسراوانی بەریتانیا کۆڵیان نەدا، وەك ماکی هەراو دووبەرەکی نانەوە دژی کورد و موسڵمانان تۆوێکی نامۆیان بە ناوچەکەدا وەشاند و هەر لە کوردستان جێگەیان بۆ خۆشکردن و بەسەر هەرێمەکانی موسڵ، دهۆك، هەولێر و کەرکووکدا دابەشیان کردن گوایە چەوساوە و لێقەوماون و رەوشتی مرۆڤ دۆستیی دەخوازێت هاوکاری بکرێن و برینەکانیان سارێژ بکرێت.. هەر هەموو دانیشتوانی دەڤەرەکە لەوە تێگەیشتن مەبەستەکە ئەوە نییە بەڵکو پێکەوەنانی هێزێکی بەکرێگیراوە بەرژەوەندی لەگەڵ کوردا نەبێت و بۆ جێگیرکردنی خۆیان دەبنە مقاشی دەستی دوژمن. هەرواش دەرچوو، هێزی لیڤی "لیوی" یان لێدروستکردن و بوون بە هێزێکی کاریگەر و دەستوەشێن دژی شێخ مەحموودی مەلیکی کوردستان و شۆڕشەکەی و بزاڤی رزگاریخوازی کورد بەگشتی، ئەو دەمەش بارزانییەکان لە ئامێدی پەلاماریاندان... ئەو ئەرمەن و ئاسووریە پەرەوازانە هەندێکیان لەگەڵ کشانەوەی لەشکری رووسدا چوونە ناوچەکانی قەفقاس و نیشتەجێکراون، ئەوانەی کوردستان هەتا ئەمرۆش لەم ناوچانەدا دەژین هەرچەند چیتر دژایەتی و بەربەرەکانی کوردیان بۆ نەکراو بێدەنگ دانیشتن، کوردیش سۆز و میهرەبانی لەگەڵدا نواندن و بەشێکیان هاوبەشیی دڵسۆزانەی شۆڕشی ئەیلوول و بزوتنەوەی کوردایەتییان کردووە، شەهیدان عیسا سوار، مامەند مەسیح لە شۆڕشی بارزان، لەشکری کۆماری کوردستان، داستانی ئاراس، شۆڕشی ئەیلولدا و شەهید فرانسۆ هەریری لە شۆڕشی ئەیلوول وگولان هەڤاڵانی باوەڕپێکراوو دڵسۆزی بارزانی بوون و شەهید مارگرێت یەکەمین پێشمەرگەی ئافرەت بوو لە شۆڕشی ئەیلولدا. ساڵی(١٩٣١ ئاسووری لە تورکیا وەدەرنران، پەنایان بۆ عێراق هێنا، ئینگلیز لەسەر ئەو خەیاڵەی ئەوانە مەسیحین وەریگرتن لە بارزان نیشتەجێیان بکات، بە بەردێك دوو چێشکە بکوژێت بەڵام ئەو خەونە خۆشەیان نەهاتە دی، نە ئاسووری شەڕی بۆ کردن نە بارزانیش "بارزانییش" شوێن پێلێژکردنیان قبوڵ دەکرد).[٢٢] ئەوەی ئەو راستییە دەسەلمێنێت دڵفراوانی و بەتەنگەوە هاتنی دیانەکان بووە لای بارزانیانەوە، بەتایبەتیش سەردەمی شێخ ئەحمەد و دواتر، ناحەزانی بارزان

بەرادەیەك پەست و نیگەران دەكات، شێخ رەشیدی لۆلان، شێخ ئەحمەد بە "شێخی فەلان" ناودەبات. كوردی گوندنشین بە كریستەكان ـ مەسیحی دەڵێن فەلە، دیان، گاور، عیسایی و لەو سەردەمەوە لەناوچەكانی شەقلاوە، كۆیە، دیانا، بەعشیقە، ئەرموتە، بادۆش، بەرتەلە، هەریرو باتاس، بێداڵ، بێداروون، شەنگاڵ دا نیشتەجێبوون.

شێخ ئەحمەد هێشتا تەمەنی هەژدە ساڵان بوو كە شێخی بارزان كۆچیدوایی كرد و ئەو نەگەیشتبووە ئەو تەمەنە رابەریی بارزان لە ئەستۆ بگرێت بەڵام چەند فاكتەرێك تای تەرازووی ئەویان لە بەرامبەر كاندیدەكانی دیكەدا قورس دەكرد:

١ـ نیشانەكانی سەركردایەتی و رابەریكردنی لێدەركەوتبوو.

٢ـ دوای مردنی شێخ عەبدولسەلامی برا گەورەیان، ئەو دەبووە براگەورەی شێخ موحەممەد صدیق،شێخ بابۆ،مەلا مستەفا و بەپێی نەریتی هۆز برا گەورە كاندیدی یەكەمە ئەگەر مەرجە سەرەكییەكانی رابەرایەتیی تێدا بێت.

٣ـ قورسایی پارسەنگی تیرەی شیروانییەكان بەسەر تیرەكانی دیكەدا بڕیاری ئەوان سەردەخات لە دیاریكردنی شەشەمین شێخی بارزاندا. رۆژگاریش ئەوەی سەلماند كە شێخ ئەحمەد شایستەی ئەو پلەو پایەیە بوو، جگە لەوەی خاوەنی خوورەوشتێكی پەسەند بوو لەگەڵ دۆست ولە مێو نەرمتر بوو لەگەڵیاندا بەڵام لەبەرامبەر دوژمناندا لە بەرد رەقتر بوو. لە دوو شتیش خۆی بە دورو دەگرت، شەڕو خوێنڕشتن و زیانی گیانیی و ماڵ و سامانی دانیشتوان،دووەمیش پارە وپوول و سامان و ماڵی دونیا، هەتا لە ژیانیشدا بوو نەك سامان و دارایی نەبوو بەڵكو زۆر كەمیش دەستی بە چڵكی پارە پیس بوو بوو. سەرەرای ئەوانەش ئەوەندەی بوار هەبوایە سەرەداوێكی لەگەڵ دوژمندا دەهێشتەوە و بۆ پارێزگاریكردنی ناوچەكەو بەتایبەتیش بارزان هەموو رێوشوێنێكی گونجاوی دەگرتە بەر، لەوەشدا جێگەی رەخنە و لۆمەو تانە و تەشەر نییە... ئەگینا هۆزەكەی قڕی تێدەكەوت و لە نێو بارزانیاندا چۆلەكە كوژێك نەدەما. چوار ساڵ دوای رێككەوتنی بارزانی مستەفا و حكومەتی ئەحمەد حەسەن بەكر و بڵاوبوونەوەی پەیاننامە مێژووییەكەی مارتی١٩٧٠ژمارەی شێخانی بارزان لە شەست مرۆڤ تێنەدەپەری!!)[٢٣] كە بە هەموو پێوانەیەك دەبوو لە چوار هەتا پێنج هەزار كەمتر نەبن. دوو رایەڵی زۆر گرنگی دیكەی بەرنامەی شێخ ئەحمەدی بارزانی ئەوەبوو یەكەمین هۆزی كورد بوون لەهەر هەموو كوردستاندا پەیوەندی دۆستایەتی لەگەڵ دیانەكان دا خۆش بوو، دیانەكانی خۆرهەڵات و باشووری كوردستان، ئەو پەیوەندییە توندوتۆڵەی لەگەڵ سەرۆكی ئاسووریەكان بنیامین مار شەمعون بەستبووی بەردی بناغەی بەرنامەی هاوكارییە فرە لایەنەكەی ئاسووری،ئەرمەنی، بارزان، شەمزینان، شوكاك و پشتیوانیی یەكێتی سۆڤێت ئەگەر بە پلانی ئێران، خوێن نەكەوتایەتە نێوان سمكۆی شوكاك و ئاسووریەكان، شتێكی بۆ هەردوو گەلی كورد و ئاسووریی چەوساوە و

ژێر چەپۆك و بەشخووراو لێ ‌ سەوز دەبوو هەروەك چۆن پلانێکی لەوە چەپەڵتر لە تورکیا خوێنی کوردو ئەرمەنەکانی بەدەستی یەکتر دەرژان و هەموو ئەوروپای لە کورد ورووژان و ئەو هەستوسۆزو گەرموگوڕیەیان بەرامبەر کێشە رەواکەی کورد نەما.دەڵێن شێخ ئەحمەد حەزی بە خوێنڕشتن نەدەکرد بەڵام کە ناچاریانکرد ۱۹۳۱ـ ۱۹۳۲ دژی عێراق و بەریتانیا راپەڕی، ۱۹٤۳ـ ۱۹٤٥ لە بەرنامەیەکی دوو لایەنەدا بۆ بەرپەرچدانەوەی میریی عێراق و هێزی ئینگلیز و هۆزە نەیارەکان، لایەنی جەنگ دەداتە دەست بارزانی مستەفا و خۆیشی لایەنی پەیوەندی و گفتوگۆکردن لەگەڵ میریی بەڕێوە دەبات.

راپەڕین و شۆڕشەکانی کورد لە پێناو ژیانێکی شایستە و سەربەخۆییدا لەهەر لایەکی کوردستان کە نووچدان و نسکۆی بەسەردا هاتووە، زوو یا درەنگ راپەڕینێك، شۆڕشێکی نوێ لە لایەکی دیکەوە هەڵگیرساوە و بەردەوامیی بە خەبات داوەو ئاگردانی بزاڤی رزگاریخوازی کورد ئەگەر بێ پشکۆش بووبێت هەرگیز بێ ژیلەمۆ نەبووە. زۆر دوور نەڕۆین شۆڕشەکانی شێخ مەحموود مەلیکی کوردستان ۱۹۱٤ـ ۱۹۳۱ز.، زنجیرە راپەڕین و شۆڕشەکانی شێخ عەبدولسەلامی یەکەم و دووەم و شێخ ئەحمەدی بارزانی و مستەفا بارزانی ۱۹۱٤ـ ۱۹٤٦/۱۹٤۷ز، شۆڕشی شێخ عەبدلقادری شەمدینان و بەدرخانییەکان ۱۹۲۱ز، شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران ۱۹۲٤ـ ۱۹۲٥ز، "ئاگری داخ" ۱۹۲٥ـ ۱۹۲۹ز. جگە لە خەباتی نهێنیش وەك هەوڵ و کۆششی جوبرانییەکان مەردانە و سەرکەوتووانە لەهەر شەش هەرێمەکەی باکووری کوردستان لقی رێکخراوی رامیاریی "أستقلال ـ سەربەخۆیی" دەکەنەوە و سەرلەبەری رێکخراوە رامیاری و کۆمەڵایەتییە کوردییەکانی دیکە، وەك کۆمەڵەی "تعالی کردستان ـ بەرزی کوردستان"، "تشکیلات اجتماعیە ـ رێکخستنە کۆمەڵایەتی و جەماوەرییەکان"، کۆمەڵەی "هێڤی ـ هیوا"، کۆمەڵەی دیموکراتی کوردستان و هتد. بەڵگەی زیندوون.

شێخ ئەحمەدی بارزان ۱۸۹٦/۱۸۹۷ ـ ۱۹٦۹ز، ساڵی ۱۹۲۷ لە تەمەنی ۳۰سی ساڵاندا دەبێتە جێنشینی شێخ عەبدولسەلامی دووەم کە برا گەورەیان بوو، وەك شەشەمین شێخی بارزان متمانەی هۆزی بارزانی پێدەدرێت.[٢٤] شێخی نوێی بارزان پیاوێکی هەڵکەوتوو، ژیر و دووربین و هەناسە درێژ بوو، لەگەڵ هۆزە نەیارەکاندا توندوتیژ و لەگەڵ دەوڵەتانی تورکیاو ئێران و بەریتانیاش نەرمتر و "بەسیاسەت دەجوولایەوە" بەتایبەتیش لەگەڵ بەریتانیا و عێراق بەرنامەیەکی دوو لایەنەی گرتبووە بەر، لایەنێکیان بە گشتی لەسەر بنچینەی نزیکبوونەوە و وتووێژ و پێکهاتن دامەزرابوو بۆ پاراستنی ناوچەکانی بارزان و ئافرەت و زارۆك و پیر و پەککەوتەکان لە ئاگری بێبەزەیی فرۆکە جەنگییەکان و تۆپ و تانك و زرێپۆش و لەشکری قەبەی بەریتانیا و عێراق، خودی خۆشی سەرپەرشتی ئەم لایەنەی دەکرد.

لایەنی دووەمیش خۆسازدان و چەکدارکردنی ئەو بەرزانیانەی دەستیان تفەنگ دەگرێت وەك هێزی راپەڕین و بەرەنگاریکردن و رووبەڕووبوونەوەی دوژمنانی ناوەکیی و دەرەکیی، ئەو لایەنەشی خستبووە ژێر

سەرکردایەتی مستەفای برا بچووکیانەوە. شێخ ئەحمەد لەم بوارەدا توانای دیپلۆماتکاریی سەرکردەیەکی دەنواند نایەوێت تەڕوو وشك پێکەوە بسوتێن، ئەو ئامادەبوو گیانی شیرینی بکاتە قوربانیی ولاتی بارزان کە لە گیانی خۆی خۆشتر دەویست، سێبەری بن درەختێکی ئەو کێوانە و هێشوویەك ترێ کێویلەی بارزانی بە هیچ شتێك نەدەگۆڕییەوە.

ئەم بەرنامەیە کەمو زۆر ئامانجی خۆی بەدیهێنا بەتایبەتیش ماوەی نێوان صالانی ١٩٢٤ـ١٩٢٧ ودواتریش گێڕانەوەی خێزانە بارزانییەکان لە ئێرانەوە بۆ عێراق دوای هەرەسی کۆماری کوردستان و چەند صالێکی سەرەتای شۆڕشی ئەیلوولی مەزنیش.

دووەمین شۆڕشی بارزان ١٩٣٢ ـ ١٩٣٤

هەر لە صالانی ١٩١٣ـ ١٩٢١ەوە ڕاپەڕین و شەڕو پێکدادانی پچڕ پچڕ لەملاو ئەولای ناوچەکانی سەربە بارزان و لە سەردەمی شێخەکانی پێشتردا ڕوویانداوە بەلام هەرگیز وەك سەردەمی شێخایەتی شێخ ئەحمەد ١٩٢٧ـ ١٩٦٩ جەنجاڵ و ئالۆز و پڕ لە ڕووداو و کارەسات نەبوون. یەکەمین شۆڕشی بارزان ١٩٣١ـ ١٩٣٢ بە سەرکردایەتی ئەو هەلگیرسا، هەر ئەو ماوەیەش دەستێکی قورسی لە هۆزە دراوسێ ناحەزەکانی بەرزان وەشاند بەتایبەتیش صۆفیەکانی برادۆست بە رابەرایەتی شێخ رەشیدی لۆلان و گوندەکانیانی داگیر کرد.[٢٥] لەگەڵ یەکەمین بروسکە و چەخماخەی شۆڕشی ئەیلوولیشدا بەرابەریی بارزانی مستەفا ١٤ /٣/١٩٠٣ – ١/٣/ ١٩٧٩، شێخ ئەحمەدیش لە کانگای دڵەوە پشتگیری لێدەکردو لەوە دڵنیابوو لای دوژمن، بارزان سەری مارەکەیە و بەرلەهەر شوێنێك و یەکەم دەست بارزان وێران دەکەن و وا دەزانن گەر بارزان لە نەخشەی عێراق بسڕنەوە شۆڕشی ڕزگاریخوازی کوردیش هەتا هەتایە هەلناگیرسێتەوە، بۆیە لە کێشەی کورد و حکومەتی عێراقدا خۆی بێلایەن پیشاندا و سەرەداوێکی لەگەڵ بەغدا گرێدا. بارزانی مستەفا بێپەروا دەجەنگاو شێخ ئەحمەدیش ڕۆڵی دیاریکراوی خۆی دەبینی،بەوهۆیەوە بوو نەك هەر خێزان و پیرو نەخۆش و مێردمندالانی بارزانی کە چەکیان بە شانەوە نەبوو بەلکو بارزانی مستەفا و هەر هەموو پێشمەرگە بارزانییەکانیش لە نێو هەموو شێخانی بارزاندا تەنها و تەنها نازناوو پلەی "خودانی بارزان"یان هەر بە شێخ ئەحمەد ڕەوا دیتووە، هەرچەند ناحەزەکانی مانا ڕاستەقینەکەی "خودان ـ خاوەن، رابەر، سەردار، سەروەر" هەلدەگێڕنەوە بۆ "خودا ـ خودای بارزان" و پروپاگەندەیەکیان بلاوکردەوە گوایە شێخ ئەحمەد لە دین وەرگەڕاوە و بانگەشەی خوایەتی دەکات، هەرچەند ئەوەشیان دەزانی بە دیالێکت ـ زار زمانی دەڤەرەکە وشەی خودان و خودا جیاوازییان ئاسمان و ڕێسمانە، هەرچەند فەرمانەکانی خودانیش لای بەرزانییەکان وەك فەرمانی خودایە، بێ چەندو چوون جێبەجێ دەکرێت و هیچ زۆر کارییەکیشی تێدا نییە و هەموانیش دەگرێتەوە بێ جیاوازی و بەر لە هەموانیش

بارزانی مستەفا.

نوێنەری باڵای بەریتانیای مەزن و شا فەیسەڵی عێراق زۆر لەوە دەترسان شۆڕش و راپەڕین هەموو لایەکی کوردستانی باشوور بگرێتەوە، شێخ مەحموود لە سلێمانی و کەرکوک، شێخ ئەحمەد لە بارزان، زۆرینەی سەرۆك هۆزو سەردارانی رانیە و پشدەر و کۆیە و گەرمیان، سەرباری ئەوەش جێگیربوون و بلاوبوونەوەی دەسەڵاتی نۆزدەمیر لە ناوچەی رەواندز کارەساتی بەدوایەوە و مەترسی راستەقینە دەخاتە سەر بەرژەوەندییەکانیان لە کوردستانی باشوور بەتایبەتیش کانە نەوتەکان کە ئامانجی سەرەکی بەریتانیایە، بۆیە بەرنامەیەکی کاتیی پیادە دەکەن کە بریتیبوو لە هەوڵدان، ئەو هێزانە لە شێخ مەحموود دابڕن و تەنها باڵ بێنێتەوە و توانای بەرگریکردن نەمێنێت و چەك دابنێت "هەرواش بوو" هەتا ئەو کاتەش هێزەکانی دیکە ئەگەر نەهاتنە ژێر بار و سەربزێویانکرد دەستێك بە دانیشتوانیشدا بهێنن. مسز بیل لە نامەیەکیدا بۆ باوکی لە لەندەن نووسیوێتی "شێخ مەحموود و شێخ ئەحمەد، دوو باڵندەی شوومن بە ئاسمانی کوردستانەوە". بەڵام جاری ناکرێت شێخ ئەحمەد یا رانیە و پشدەر و کۆیە و گەرمیان لە خۆمان بووروژێنن، یەکە یەکە و لە هەل و مەرجی گونجاودا. بەرنامەی ئەو کارەش ئامادەکرابوو.. دکتۆر کەمال مەزهەر دەڵێت لێپرسراوە باڵادەستەکانی ئینگلیز لە بەغدا رۆژی ١٩٣١/١/١٣ لە بارەگای نوێنەری باڵا کۆدەبنەوە بۆ دۆزینەوەی رێگەچارەیەك بۆ دامرکاندنەوەی شۆڕشەکەی شێخ مەحموود، لە ئەنجامدا گەیشتنە حەوت بڕیار (گرنگترینیان هەردوو بڕیاری یەکەم و پێنجەمە. ن.ك).

بڕیاری یەکەم: (زۆر پێویستە لە ماوەی دوو مانگی داهاتوودا هەموو هەنگاوێکی سیاسی و سەربازی بهاوێین بۆ کەمکردنەوەی مەترسی ئەوەی شێخ مەحموود پشتگیری زیاتر بەدەست نەهێنێت، نەبا، بەهاری داهاتوو راپەڕینێکی بەرفراوان هەموو کوردستان "مەبەستی باشووری کوردستانە. ن.ك" بگرێتەوە.[٢٦]

بڕیاری پێنجەم: (هەتا ئەو کاتەی لە ئەمانی (رەوینەوە راسترە.ن.ك) مەترسی شێخ مەحموود دڵنیا دەبن، حکومەتی خاوەن شکۆی بەریتانیای مەزن رێگە نادات حکومەتی عێراق هیچ کارێکی سەربازی دژی شێخ ئەحمەدی بارزان بکات، بەڕێوەبەرایەتی میریش لەناوچەی پشدەر (مەبەستی رانیە و قەڵادزێ و کۆیەیە .ن.ك) دانەمەزرێنێت)[٢٧]، بەڵام پلانەکەیان فشەڵ و شل پێچرا بوو، هەر (لە بەهاردا شۆڕش گەیشتە خانەقین و جاف و هەمەوەندیش خرۆشان)[٢٨] شۆڕشی بەرزانیش بە رابەرایەتی شێخ ئەحمەد و بارزانی مستەفا تەقییەوە و گشت کارتەکانی تێکەڵکردەوە و دوژمن لە هەموو بەڵێنە سەرزارەکییەکانی ژووان بووەوە و دەستدەکەن بە پەڵپ و بیانوو گرتن بە شێخ ئەحمەد و بەنهێنی و ئاشکرا هۆزەکانی لێهاندەدەن و ئاگری دووبەرەکی و دوژمنایەتی خۆشدەکەن و بە دوای ئەوەشدا ئاسوورییە هاوردەکان دەهێننە ناوچەکانی برادۆست و ئامێدی و رەواندز بەو ئامانجەی بە تیرێك چەندین نیشان بپێکن:

١ـ هەڵگیرساندنی ئاگری شەڕی ئاین لە نێوان موسڵمان و دیان.

٢ـــ دڵخۆشــكردنی ئاســوورییەکان بــەوەی ئــەو ناوچــانەی دەســتی بەســەردادەگرن هــەر لەوێــشدا نیشتەجێدەکرێن.

٣ـ بە هاوکاریی دارایی، سەربازیی و لۆجستیی بەکرێگیراوان چەند ناوچەیەك لـە هـۆزە کوردەکـان چـۆڵ بکرێن و هاوردەکانی تێدا نیشتەجێ بکەن، ئەوەبوو ساڵی ١٩٣١ زۆر بەگەرمی ئەو پلانـە پیـادە دەکـەن، ئەو دەمە شێخ ئەحمەد لە چوارەمین ساڵی دەسەلاتیدا بوو، بە توندی دژایەتی ئەو پلانە چەپەڵەی دەکـرد، چەکدارانی برادۆست و هـەرکی و سـوورکیش زیـانی زۆریـان بـە سـوپای ئینگلیـز و عێـراق و ئاسـووریە چەکدارەکان گەیاند هەرچەند هەژار دەڵێت "ئاسووری ئەو شەڕەیان نەکرد".(٢٩) ئـەم پلانـەش سـەرینەگرت چـونکە ئینگلیـز نەیـدەتوانی لەناوچـەکەدا بێنێتـەوە هـەروەك نـەدەکرا ئاسـوورییەکانیش بـێ پـشتیوان جێبهێڵێت، بەو هۆیەوە بۆ چاوشـکاندنی شـێخ ئەحمـەد و هاوپەیمانـەکانی پێویـست بـوو هێـزی سـەربازیی بەکاربهێنن. سوپای شانـشینی عێـراق ١٩٢١/١٢/٦ دامـەزرابوو، پێویـستی بـە مەشـق و راهێنـان بـوو، ئەفسەر و سـەرکردەکانیان ئـەو زانـستانەی لـە کۆلێـژی سـەربازیی وەریـانگرتبوو لـە گۆرەپـانی جـەنگی راستەقینەدا پراکتیزەی بکەن، لەو بوارەشـدا لـە کـورد و چیاکانی کوردسـتان گونجاوتریـان دەسـتناکەوێت خۆیان فێـر بکـەن و سـەربازەکان لەسـەر پـەلاماردان و کوشـتن و وێرانکـردن و کـۆنترۆڵکردن و کـشانەوە و بەرگری رابهێنن، هەر بە راستیش سوپای عێراق خۆیان بە کورد تاقی دەکردەوە.. ..جەواهیر لال نـەهرۆی مـەزن وتوویـەتی: سـەیرە، نەتەوەیـەك دوای رزگـارکردنی ولاتەکـەی لـە چـنگی داگیرکـار و سـەربەخۆیی نەتەوەکەی،سەربەخۆیی ولات و نەتەوەیەکی دیکە زەوت بکات.

فەوجێکی سوپای عێراق بە سەرکردایەتی ئەحمەد بەرقی، نیوەشەوێك کتـوپڕ گـەمارۆی بـارزان دەدات و لەهەر چوار لاوە کوێرانە ئاگربارانێکی خەستی دەکەن. ئەوەی لەو شەبەیخوونەدا بەرلە هەموان هاتە دەست و بـە تـەنها بیـست هەڤاڵییـەوە کـەلێن دەخاتـە گەمارۆکـە و ریزەکـانی دوژمـن تێکـدەدات و بەدەسـت وەشاندنێکی چـاوەڕوان نـەکراو دوژمنـی حەپەسـاند و یـەك لەسـەر سـێی هێـزی دوژمنـی تارومـار کـرد و دەستکەوتی زۆریشیان لـە چـەك و تەقەمـەنی و ئازووقـە وەچـنگ کـەوت، بـارزانی مـستەفا بـوو کـە لـەم ئەبەردەوە بۆ یەکەمین جار وەك پارتیزانێکی هەڵکەوتوو ناوی بلاوبووەوە.(٣٠) مستەفا شێخ موحەممەد شێخ عەبدلسەلام ١٩٠٣/٣/١٤دوو مانگ دووای مردنی باوکی لەگوندی بـارزان لـە دایکبـووە) سـەرکردایەتی بەریتانیا لە تۆڵەی ئەو شکستە چاوەڕوان نەکراوەدا بـە دەسـتی چـەند بارزانییـەك بەرلەشـکری مـۆدێرن و پڕچەکی بەریتانیا بکەوێت، گوڵانی ١٩٣٢ هێـزی پـۆلیس و فرۆکـە جەنگییـەکان بێبـەزەیی بـارزان وێـران دەکەن و دەیسوتێنن و زیانی گیانی زۆریشیان لێدان، دوژمنیش بێ زیان نەبوو، بەرچاوترین زیـان تفـەنگی بارزانییەکان فرۆکەیەکی بۆمباوەشێن بەردەداتەوە و فرۆکەوانەکەشی دەستگیر دەکەن.

بەریتانیا بۆ رزگارکردنی فرۆکەوانەکە، بەهۆی کاپتن هۆلت داوای ئاگربەست دەکات، بەوپێیە هـەردوولا،

کۆتایی گولانی ۱۹۳۲ـ مایس ۹۳۲ شەڕ رادەگرن. دواتریش کاریان بە ئاگربەست نەما، عێراق بۆ پەردەپۆشکردنی تاوانەکانی، شێخ ئەحمەد تاوانبار دەکات بە دەستدرێژی کردنە سەر چەند گوندێك و کوشتنی دانیشتوانەکەی.. سەرلەنوێ شەڕ هەڵگیرسایەوە و شێخ ئەحمەد و هێزەکەی لە ناوچەیەکی وێرانکراوو دانیشتوانیش پەرەوازەی ئەشکەوت و نێو چیاکان، سەرباری بریندارەکانیش رۆژی ۱۹۳۲/٦/۲۲ بە ناچاری دەکشێتەوە و سنووری تورکیا دەبەزێنێت و هەتا سەرەتای ۱۹۳۳ لە نێو کوردی باکووردا دەمێننەوە لە ژێر چاودێری تورکدا. ئەوانەی دەستگیریش کران لە زیندانیان توند کردن و هەندێکیشیان کرد بە دارا. دواتریش میری لێبوردنی بۆ دەرکردن و گەڕانەوە، بەڵام بۆ بارزان نا، کە شێخ ئەحمەد بە هیچ سەرزەمینێکی نەدەگۆڕیەوە و ئاواتی ئەوەبوو چەکمە و پۆستاڵی هیچ داگیرکارێکی نەکەوێتە سەر.. بەڵام میری بڕیاریدابوو بە خۆی و ۸٦ خێزانی بارزانییەوە بەسەر شارەکانی حیللە و ناصرییە و دیوانییە و کەرکوك و سلێمانیدا بڵاویکردنەوە. یازدە ساڵیان بەدەستبەسەری و لەژێر چاودێری پۆلیسدا دوور لە بارزان تێپەڕاند، حەوت ساڵ لە عەرەبستان و چوار ساڵیش لە کوردستان.(۳۱)

لە دواهەمین رووبەڕووبوونەوەی ئەو قۆناغەی شۆڕشی بارزاندا ژمارەی پێشمەرگەیان چوار سەد بارزانی و دە پێشمەرگەی باکوور بوون پەنایان بۆ بارزان هێنابوو، جێگەی داخە بەهەر شێوەیەك بوو ئاشکرا دەبن و تورك دوایەکییان لەسێدارەدەدات وناوچەی بارزانیش هەتا ۱۹٤۳ کشوهێمن بوو،میری کۆنترۆڵی ناوچەکەی کردبوو،دامودەزگای بەڕێوەبردنیشی لە(بلە)،بارزان،خەلیفان و مێرگەسوور، زێبار دامەزراندبوو.

سێهەمین شۆڕشی بارزان ۱۹٤۳/۷/۲۸ ـ ۱۹٤٥

بارزانی مستەفا لەو ماوەی چوار ساڵەی ۱۹۳۹ ـ ۱۹٤۳ لە شاری سلێمانی بەدەستبەسەری و لە ژێر چاودێری میریدا بەسەریبرد پەیوەندی لەگەڵ بنە ماڵەی شێخ مەحموود و حیزبی هیوا و رووناکبیراندا بەهێز بوو، جەماوەریش نازی مەلیکی بەئاکام نەگەیشتووی کوردستان بە مستەفا بارزانی دەدەن بەو هیوایەی درەختەکە بەربگرێت، دڵسۆزانەش هاریکارییان دەکرد و ڕێگەیان نەدا نامۆیی پێوە دیار بێت، ئەفسەرە کوردە شۆرشگێرەکانی ناو سوپای عێراقیش کە کادری پێشکەوتووی حیزبی هیوا بوون بەڵێنی پەیوەندیکردن بە شۆڕشی چاوەڕوانکراو "شۆڕش سێهەم" دەدەن. ئەنجامی چەند کۆبوونەوەیەك شێخ لەتیف شێخ مەحموود لەسەر راسپاردەیەکی باوکی سێ تفەنگ پێشکەش بە بارزانی دەکات و بۆ شارەزایی ڕێگاش هەتا ئەودیو پێنجوێن و پەڕینەوە بۆ دیوی ئێران دوو پیاوی شارەزا ئامادە دەکات.

هێشتا هەلێکی وەها لەبار نەهاتبووە پێش بۆ بارزانی بگەڕێتەوە بارزان وەك ئەو بارودۆخە بێسەروبەرەی راپەڕینەکەی رەشید عالی گەیلانی ۱۹٤۱ هێنابوویە گۆڕی و عێراق سێ حکومەتی هەبوو گەیلانی لە بەغدا و ئینگلیز لە کەرکوك و جێنشینی شای عێراقیش لە بەسرە... (بارزانی رۆژی

۱۹٤۳/۷/۱۲((۲۸ / ۷ / ۱۹٤۳ دروستتره!))لەگەڵ مستەفا عەبدوڵلا و سلێمان سووره خۆیان گەیاندەوە بارزان و شۆڕشی بارزان ۹٤۳ـ ۹٤٥ هەڵدەگیرسێنن دژی عێراق و ئینگلیز و کارێکی پێکردن شێخانی بەرزان ئازاد بکەن).[۳۲] بۆچوونێکیش هەیە کە مستەفا بارزانی لەگەڵ دوو هەڤاڵیدا، مەمەند مەسیح و میرزا ئاغای رەشۆ ۱۱ /۹/۱۹٤۳ لە سلێمانییەوە بەرێگەی پێنجوێن، سەردەشت، بانە، لاجان، مەهاباد، شنۆ، دەگەنەوە بارزان.[۳۳]بارزان چەکی تێدا نەمابوو، بارزانی و دوو هەڤاڵەکەی بە سێ تفەنگی ماوزەر ـ ئینگلیزی، بنکەی پۆلیسی شانەدەر دەگرن و سیازدە تفەنگیان دەستکەوت، بارزانی لە هەمانکاتیشدا نامەی بۆ بەڕێوەبەرایەتیی میریی دەنارد کە لە بارزان دامەزرابوو، داوایدەکرد رێگەی گەرانەوە و ژیانێکی ئارامان بۆ دابین بکەن دەگەڕێنەوە و دادەنیشین! دوژمن دەیزانی بارزانی چاوبەستیان لێدەکات، گەرەکێتی کاتی بەدەستەوەبێت بارزانییە پرش‌و بڵاوەکان کۆبکاتەوە و هەنگاو بە هەنگاو بەو چەکانەی دەستدەکەون چەکداریان بکات، لەوەڵامدا فەوجێك کە لە (٥۰۰) پۆلیس پێکهاتبوو دەنێرنە ناوچەکە بە رووی ئەو سیازدە چەکدارەدا بگەڕێن(دەبێت۱٦تفەنگ بێت نەك۱۳یانەوەیە لە شانەدەر تەنها دە تفەنگیان دەستکەوتووە ن.ك) بەڵام بارزانی بەو پۆلە پێشمەرگەیە بە پلانێکی ژیرانە و دەستکردنەوەیەکی ئازا بنکەی پۆلیسی خێرەزۆکیش دەگرێت، (۳۰) پۆلیسی تێدا بوو هەر هەموویانی چەککرد و جلی پۆلیسی لەبەر دەکەن و چاوەڕوانی هاتنی فەوجە هێرشبەرەکە دەکەن، هەڤاڵەکانی دیکەشی لەبۆسەیەکدا لەو نزیکانە دامەزراندبوو. فەوجەکە نیوەشەو گەیشتن، بۆسەکە تەقەیان لێنەکردن، بارزانیش کە عەرەبی دەزانی خۆی کردبووە جێگری سەرۆکی بنکە دەرگایان بۆ ناکاتەوە، چونکە لە سنووری دەسەڵاتی مندا نییە، چاوەڕوان بکەن بەیانی لێپرسراوی یەکەم دێتەوە. ناچار لەو دەشتە مانەوە و بەریەیان لە دوو لاوە کەوتنە بەر ئاگری پێشمەرگە و ژمارەیەکی کەمیان دەرباز بوون. راپەڕینیش بوو بە خاوەنی چەك و تەقەمەنییەکی زۆر.[۳٤]ئەمە یەکەمجار نەبوو بارزانی مستەفا دوژمن خافڵگیر دەکات بەڵکو چوارەمین جار بوو، دوژمنی وریا کردەوە بەرامبەر دوژمنێکی ئاسایی نەوەستاوە بەڵکو بەرامبەر جەنگاوەرێکی بلیمەتی جەنگی پارتیزانی دەجەنگێت. سەرکەوتنەکانی بارزانی لە هەموو لایەك دەنگیدایەوە و ئاهێکی بە بەر کورددا هێنایەوە و رزگاریخوازانی باشوور هیوایەکیان پەیداکرد,کورد نەمردووە و نامرێت.حیزبی هیوا ئەفسەرە کوردەکانی سوپای عێراق،عیزەت عەبدلعەزیز،عەزیز سەیید عەبدوڵلا،سەرهەنگ ئەمین رەواندزی وەك شاندێك دەنێرنە لای بارزانی بۆ وتوێژ ودامەزراندنی پەیوەندی نێوان شۆڕش وحیزبی هیوا.[۳٥]

دوای پێکهاتن لەسەر رایەڵە گشتییەکان، ۱۹٤٥/٥/۱ لیژنەی ئازادی دادەمەزرێنن و لەگەڵ حیزبی هیوا راپەڕینەکە دەخەنە چوارچێوەیەکی رامیارییەوە و لەرێگەی ماجید مستەفای ئەندامی هیوا و ئەفسەری سوپای عێراق ئەم داواکارییانە بە ئیمزای مستەفا بارزانی دەخەنە بەردەم میریی:

١ـ دامەزراندنی هەرێمی کوردستان لە شارەکانی کەرکوک، سلێمانی، هەولێر، دهۆک، خانەقین.

٢ـ دیاریکردنی وەزیرێك لە کابینەی وەزیرانی عێراقدا بەناونیشانی وەزیری هەرێمی کوردستان.

٣ـ وەزیرەکانی دیکە، هەرو ەزیرێك بریکاری کوردی بۆ دابنرێت.

٤ـ سەربەخۆیی کاروباری رووناکبیریی، ئابووریی، کشتەکاڵ.

٥ـ ئازادکردنی زیندانییەکان، دەستبەسەرەکان و دوورخراوەکان.

٦ـ پێکهێنانی لیژنەیەك بۆ پەیوەندی نێوان میریی و شۆڕش لە هەشت ئەفسەری کوردی نێو سوپای عێراق راستەوخۆ پەیوەندییان بە وەزیرە کوردەکەوە هەبێت.

میریی عێراق و لێپرسراوانی ئینگلیز دوابەدوای رێککەوتنە تاکتیکییەکەی ماجد ـ بارزانی بۆ رێکخستنی پەیوەندییەکانی بە شۆڕشی کوردەوە و ئاسانکردنی راپەڕاندنی کارەکان چەند ئەفسەرێکی کوردی نێو سوپای عێراق دادەمەزرێنێت بە ئەفسەری پەیوەندی لە نێوان شۆڕش و میریدا. هەر هەموو ئەفسەرەکانیش سەر بە حیزبی هیوا و شۆڕش بوون بەڵام میریی ئەوەی نەدەزانی، دواتر ژمارەیان بوو بە حەوت ئەفسەری پەیوەندی و هەر ئەوانیش دامەزرێنەری لیژنەی ئازادی بوون.(٣٦)

١ـ سەرهەنگ "عەقید" ئەمین رەواندزی ئەفسەری پەیوەندی ناوچەی رەواندز و بارزان.

٢ـ رائید "پێشڕەو"(٣٧) عیزەت عبدالعزیز ئەفسەری پەیوەندی ناوچەی بلە.

٣ـ رائیدی پیادە "پێشڕەوی پیادە" مستەفا خۆشناو ئەفسەری پەیوەندی ناوچەی بارزان.

٤ـ نەقیبی تانك میر حاج ئەحمەد ئەفسەری پەیوەندی ناوچەی ئاکرێ.

٥ـ ؟ مەجید عەلی ئەفسەری پەیوەندی ناوچەی ئامێدی (٣٨)

٦ـ ؟ سەیید عەزیز عەبدوڵڵا ئەفسەری پەیوەندی ناوچەی مێرگەسوور و برادۆست

٧ـ ؟ فوئاد عارف ئەفسەری پەیوەندی ناوچەی پشدەر(٣٩)

شەوکەت شێخ یەزدی دەڵێت ئەفسەری هەشتەم، لیوا بەهادین نووری بوو، بۆ پەیوەندی ناوچەی سلێمانی.(٤٠) فوئاد عارف ئەفسەرێکی سوپای عێراق بوو بە پلەی لیوا، چەند جارێك لە کابینەی وەزیراندا پۆستی وەرگرتووە. مەجید عەلیش لە سوپای عێراقدا مایەوە، لەهەراکەی رەشید عالی گەیلانی دا فەرماندەی سەربازگەی بەسرە بوو. دوای ئەوەی رێککەوتنەکە هەتا رۆژی ١٠/٨/١٩٤٥ بڕ دەکات و لەوە بەدواوە پەیوەندییەکان ئاڵۆز بوونەوە و شەڕو پێکدادان دەستی پێکردەوە بەڵام شەڕە تفەنگ نەبوو، تۆپخانەی دوژمن لە زەوییەوە و فڕۆکە بۆمباهاوێژەکان لە ئاسمانەوە گوندەکانیان وێراندەکرد و ژنو منداڵیان دەکوشت، بۆ ئەوەی تەڕو وشك پێکەوە نەسوتێن، شێخ ئەحمەد بڕیاریدا بەخاوو خێزان و هێزە چەکدارەکەوە بکشێنەوە دیوی ئێران کە لە ١٩٤١وە هێزەکانی سۆڤیێت و بەریتانیا دەستیان بەسەردا گرتبوو، کوردستانیش لەشکری ئێرانی تێدا نەمابوو.

لەبارەی سەید عەبدولعەزیز عەبدوڵڵاوە زانیارییەکم دەست نەکەوتووە. ئەم گۆڕانکارییە بە دەستکەوتێکی گرنگ بوو لەو بارودۆخە نالەبارەی شۆڕش و باڵا دەستی هێزەکانی بەریتانیا و شانشینی عێراق کە قۆناغی ساوایەتی و بێهێزی تێپەڕاندبوو، بیست و سێ ساڵ بوو سەرگەرمی خۆدامەزراندن بوو. دەستپێشکەرییەکەی میریش وەك بە پیرەوەچوونی داواکاری و مافەکانی کورد لە ڕێگەی شۆڕشی بارزانەوە ١٩٤٣ـ ١٩٤٥ لە دامەزراندنی کابینەی وەزارەتەکەی نووری سەعید پاشاوە سەرچاوەی گرتبوو کە ١٩٤٣/١٢/٢٥دایمەزراند و چەند برگەیەکی داواکارییەکانیش جێبەجێ دەکات وەك دامەزراندنی ماجید مستەفا، بە وەزیری شۆڕش لە کابینەکەیدا بە نێوی وەزیری دەوڵەت "بۆ کاروباری کورد" دامەزراندن و دەستبەکاربوونی لیژنەی پەیوەندی، خوێندن بە زمانی کوردی لە چەند هەرێمێکدا بەتایبەتی لە قوتابخانە سەرەتاییەکانی سلێمانی و هەولێردا و ئازادکردنی شێخ ئەحمەدی بارزانی و هەشتاو شەش خێزانە بارزانییەکە.

هەرچەند ناوەرۆکی بەرنامەکەی نوری پاشا "بەرەگەز کوردە" خۆڵ لە چاو کردن و خاوکردنەوەی گوڕوتینی شۆڕشەکە و هەنگاو بە هەنگاو تاساندنی و ڕێگەنەهێشتنەوەبوو بۆ دەزگای پڕوپاگەندە و ڕاگەیاندنی ئەڵمانیا بە سەرۆکایەتی جنۆکەی پڕوپاگەندە، گوبلز وەزیری دەستەڕاستی ئەدۆلف هیتلەر کە کردبوویە بەڵگە دژی بەریتانیا لە بەرژەوەندی خۆی و تورکیای کەمالی کە عێراق هێمنی و ئارامی تێدانییە و کورد لە شۆڕشدایە. بەریتانیاش دەست دەگۆڕێت، وەزارەت هەڵوەشایەوە و حیکمەت سلێمان کابینەیەکی نوێی دامەزراند و لەهەموو پەیمان و بەڵێنەکان ژووان بوونەوە کە گرنگترینیان ئەو پەیمانە بوو لە نێوان وەزیری دەوڵەت ماجد مستەفا و سەرۆکی شۆڕش مستەفا بارزانیدا بەسترا و بە پەیمانی ماجد ـ مستەفا ناسرا و لە شەش خاڵ پێکهاتبوو[41]:

١ـ پێویستە گشت فەرمانبەرانی ناوچە کوردنشینەکان "ی عێراق.ن.ك" کوردبن.

٢ـ زمانی کوردی لە هەموو فەرمانگەکاندا زمانی فەرمی بێت لە پاڵ زمانی عەرەبیدا.

٣ـ زمانی کوردی لە فێرگەکانی ناوچەکانی کورددا بخوێنرێت.

٤ـ بایەخ بە گەشەکردنی ناوچەکانی کورد بدرێت لە ڕووی ڕووناکبیریی، ئاوەدانییەوە.

٥ـ لێبوردنی گشتی بۆ هەموو زیندانی و دووخراوەکان "ی کورد".

٦ـ پێکهێنانی لیژنەیەکی هەشت قۆڵی لە ئەفسەرانی کورد، ڕاستەوخۆ پەیوەندیان بە وەزیری دەوڵەتەوە ماجد مستەفا هەبێت بۆ جێبەجێکردنی ئەم ڕێککەوتنە.[42]

کابینەی وەزارەتەکەی نووری سەعید پەیمانەکە پەسەند دەکەن و بانگهێشتی مستەفا بارزانیش دەکەن بۆ چاوپێکەوتن لە بەغدا و پێشوازییەکی گەرمیان کرد.[43] بەڵام ئەمانە هەمووی گەمەی ڕامیاری بوون بەریتانیا و میریی عێراق لەگەڵ شۆڕشی بارزاندا دەیانکرد، شۆڕشیش لەگەڵیدا دەڕۆیشت، ناوچەکە

ماوەیەك بە هێمنی دەژیا و دانیشتوان پشوویەكیان دەدا و كون و كەلەبەری وێرانكاری هەمەلایەنەی ژیانی كۆمەڵایەتییان پینەو پەڕۆ دەكرد لە چاوەڕوانی داهاتوویەكدا نەیاندەزانی چۆن دەبێت. بەریتانیاو میریی عێراق كارێكیان بە ئاگربەست و رێككەوتن نەمابوو لەگەڵ شۆڕشدا، شۆڕشی شێخ مەحموود دامركابووەوە، سمكۆی شوكاك لەنێو چووبوو، هێزەكەی ئۆزدەمیریش گەڕابووەوە نێو توركیا و رەواندزی چۆڵ كردبوو، زۆربەی هەرە زۆری سەردار و سەرۆك هۆزەكانیش هەریەكە و بە جۆرێك، دەسەڵاتی ناوچەیی پێدان، ئەندامێتی پەرلەمان، پلەوپایەی هەمەجۆر لە دەزگاكانی بەڕێوەبردندا.... و هتد كڕو بێدەنگی كردبوون، هەر بارزان و بارزانییەكان بەپێوە مابوون. كابینەی وەزارەت هەڵوەشایەوە و لە كابینەی نوێدا وەزیجۆرجرە لایەنگرەكانی شۆڕشی بارزان دوورخرانەوە و ناحەزانی شۆڕش جێگەیان گرتنەوەو كاربەدەستانی دەرەكیش بەرژەوەندییەكیان لە پشتیوانی كردنی شۆڕشدا نەمابوو، ئەوانیش هەڵوێستی خۆیان گۆڕی.(٤٤)

بارودۆخە ناوەكی و دەرەكییەكە بۆ دوژمن لەبار بوو، فەرمانی لەسێدارەدانی ئەفسەرو شۆڕشگێڕەكانی دەركرد، دەزگاكانی بەڕێوەبەرایەتیش لە ناوچەكەدا هەر بارزانییەك بۆ وەرگرتنی شەكرو چا رووی تێدەكردن دەیانگرت، دوژمن بە لەشكرێكی قەبە و جۆرەها چەك و كەرەسەی سەربازی نوێ و تانك و فڕۆكەی جەنگییەوە لە چەند قۆڵێكەوە پەلاماری بارزان دەدەن.

سەركردایەتی راپەڕینەكە و بەتایبەتیش بارزانی دڵنیابوون لەوەی ئەوە شەڕی خۆترێنە و بەرژەوەندییەكی تێدا نییە، كوردستانی خۆرهەڵاتیش دەسەڵاتی شای ئێرانی تێدا نەمابوو، بۆ ئەوەی كات بەفیڕۆ نەدەن (بارزانییەكان ١١ /١٩٤٥/١٠ لە رێگەی كێلە شین ـ مەرگەوەرە دەچوونە دیوی ئێران).(٤٥) بۆچوونیش هەیە دەڵێت جۆرە رێككەوتنێكی ژێر بە ژێر لەگەڵ بارزانیدا، هێنایە سەر ئەو بڕیارەی بەرگرینەكات و بكشێتەوە (بە هۆی سەركوتنەی بەردەوام و پاڵەپەستۆی ئەپساوەی ئینگلیز و عێراق، سۆڤێت داوا لە بارزانی دەكات هەتا ماوەیەك زۆر لەبەر چاوان دیار نەبێ، ماوەیەك چوونە سەردەشت، گوندی میراوا بەڵام شێخ ئەحمەد هەر لە مەهاباد بوو).(٤٦)

شێخ ئەحمەد و بارزانی مستەفا و براكانی، ئەفسەرەكان و كۆمەڵێك رووناكبیر بە خاو و خێزان و منداڵەوە چوونە ئەودیو (بارزانی و هێزەكەی، ئەفسەران، رووناكبیران چوونە ئەودیو، موقەدەم عیزەت عەبدولعەزیز، رائید میرحاج ئەحمەد، موقەدەم مستەفا خۆشناو، پارێزەر هەمزە "مەبەستی لە هەمزە عەبدوڵلایە، یەكەمین سكرتێری پارتی دیموكراتی كورد بوو. ن.ك"، رائید عەزیز عەبدوڵڵا، رائید جەلال ئەمین، ئەندازیار نووری ئەحمەد تەها،(٤٧) رائید خەیروڵڵا عەبدولكەریم، رائید بەكر عەبدولكەریم، پارێزەر موحەممەد قودسی "ئەفسەر بوو نەك پارێزەر. ن.ك"، پەنجا نوێنەری كوردی عێراق و دوو هەزار پیادە چوونە پاڵ كوردی ئێران و داوای سەربەخۆیی كوردستانیان كردووە)(٤٨) جگە لەوانە ملازمی یەكەم نووری شیروانی، ملازمی یەكەم ئەندازیار صالح عەبدولعەزیز و شەریف نوعمان جێگری ئەفسەر پەیوەندییان بە

شۆڕشەوە کردبوو، جگە لە بەکر عەبدولکەریم هەموویان بڕیاری لەسێدارەدانیان بۆ دەرچوو بوو، سەرکردایەتی شۆڕش زانیاری چاکیان لەسەر هێزەکانی دوژمن و چەکەکانیان هەبوو، هەلگیرسانی ئاگری جەنگ چەخماخەیەکی دەویست. پۆلیسی مێرگەسوور پەلاماری ئولی بەگ سەرۆکی هۆزی شیروانی و دوو هەڤاڵەکەی دەدەن، ئولی بەگ و سەرۆکی بنکە و چوار پۆلیس کوژران و بنکەکە گیرا و شەڕ هەلگیرسا. چلو دوو هەزار سەرباز و پۆلیس و هەزاران کوردی خۆفرۆش بە چەکی نوێوە لە ژێر فەرمانـدەیی مێجەر جەنەراڵ (رنتن) دا هێرشیان بەسەر بارزان و ٤ـ ٥ هەزار چەکدار، سەرەتا دوژمن شکا، لە بارزان، مێرگەسوور، دەوروبەری رەواندز و عەقرە "ئاکرێ"و زاخۆ شپرزە بوون، نۆ فڕۆکەی بۆمبهاوێژ خرانە خوارەوە، دو وهەزار تفەنگ، ٨ تۆپ، ٨ بێتەل، سەد هەزار فیشەك دەستکەوتبوون، فڕۆکەی ئینگلیز بەردیشیان دەسوتاند، هەشت هەزار چەکدار (ی دوژمن) لەگەلی نەهلە کەوتنە ئابلۆقەوە، لەوەدا بوو خۆیەدەستەوە بدەن، ئەحمەد ئاغای زێباری و مەحموود خەلیفەی برادۆست لە شۆڕش هەلگەڕانەوە و بەرەی شەڕیان چۆلکرد..[٤٩] دوا شۆڕشی بارزان بە سەرکردایەتی بارزانی و بە سەرپەرشتی ئەفسەرانی کورد و پاڵپشتی هەردوو حیزبی هیوا و رزگاری و جەماوەری رووناکبیران و نیشتمان پەروەرانی کورد ئەگەر سەرەتای دووەمین جەنگی گێتی هەلگیرسایە کە بەریتانیا جەنگێکی چارەنووسسازی دژی ئەڵەمانیا و تورکیا دەکرد و هەرگیز نەدەپەرژایە سەر دوژمنە بچووکەکان، دەوڵەتی عێراقیش هێشتا ئەوەندە خۆینەگرتبوو بەسەر ٤ـ ٥ هەزار پێشمەرگەی شۆڕشدا سەربکەوێت لەسەر رێو شوێنی سەربازی دەجەنگان و ئاگاداری پلان و جموجوڵەکانی دوژمن بوون لە ناوچەکەدا.. کوردی باشوور سەرکەوتنێکی مێژوویی بەدەست دەهێنا دوژمن ناچار بکات مافەکانی بسەلمێنێت وەك عەرەبی عێراق قەوارەیەکی رامیارییان "بۆ دابمەزرێنن".

کۆتایی هاوینی ١٩٤٥ نیازەکانی دوژمن دەرکەوتن، متمانەی بە ئەفسەرانی پەیوەندی نەما، مستەفا عومەریی سەرۆك وەزیران و عەبدلئیلا ـ جێنیشینی عەرشی عێراق بۆ لە خشتەبردنی سەرۆك هۆزەکانی کورد دەچنە ئاکرێ، سەرکردایەتی سوپا هێزێکی گەورەی نادرە سەر بارزان و ناوچەکە، بارزانی پێشدەستی دەکات و لە مێرگەسوور، بیرکەبیر، بلە پەلاماریان دەدات، زیانێکی قورس لە دوژمن دەدەن و دەستکەوتی چاکیان لە هەموو جۆرەکانی چەکی قورس و سووك چنکەوت بەلام دواتر شکستیان خوارد و کشانەوە. هەژاری موکریانی ئۆباڵی سەرکەوتنی میریی دەخاتە ملی دوو سەرۆك هۆز (.. ناپاکی موحەممەد ئاغای رەواندزی و مەحموود خەلیفە صەمەدی برادۆست برای کەریم خانی برادۆست کە لەناو شۆڕشدا بوون)[٥٠] تەرازووی هێزەکانی گۆڕی و ئەنجامی کۆتایی لە بەرژەوەندی دوژمن کەوتەوە و بالادەستی هێزی ئاسمانیش بواری مانەوەی بۆ شۆڕشگێران زۆر تەسك کردبۆوە و بڕیاریاندا پەیوەندی بە کۆماری کوردستان ـ مەهابادەوە بکەن و ١١ /١٠/١٩٤٥ چوونە ئەودیو.

ئێران ئەوەش بە پلانی بێگانە دەزانێت و لەو باوەڕدایە گوایە بەریتانیا بارزانی ناردە ئێران!! بەڵام روونی ناکاتەوە بۆ چ مەبەستێك و دژی کێ؟ دژی ئێران؟ ئینگلیز مێچکە مێچکەی بۆ شای ئێران دەکرد، نەکەوێتە ژێر کاریگەریی ستالین و نەوتەکەی بخاتە ژێرچنگ . ئەی دژی لەشکری سۆڤێت کە هاوپەیمانێکی بەهێزی بوو، بەهەردووکیان ئێرانیان داگیرکردبوو گوایە رێگە لەهەر هێرشێکی تورك یا ئەڵمان بگرن لە ئێرانەوە بکرێتە سەر سۆڤێت. ئەی چی دەمێنێتەوە؟ مەگەر بۆ ئەوە ناردوویانە کۆماری کوردستان بڕووخێنێت کە قوربانییەکی زۆریان لە پێناویدا پێشکەشکرد و هیچ بەرژەوەندییەکی بارزانییانی تێدا نەبوو مەگەر یازدە ساڵ دەربەدەری و ئاوارەیی دوورە وڵات لە سۆڤێت و دوورخستنەوەی شێخ ئەحمەد و حەڤاڵەکانی و خێزانەکان بۆ باشووری عێراق و دابەشکردنیان بەسەر چەند شارێکدالە باشوری عێراق.

ساڵی ١٩٢٩ کیلبێرت و ١٩٣٠ و ١٩٣١ هەمفرس نوێنەری باڵای بەریتانیا بوون لە عێراق، شا فەیسەڵ بۆ ئەوەی ئینگلیز کورد نەکەن بە مقاش بەناوی دابینکردنی مافەوە، وەك نیازپاکی بۆ سەلماندنی مافەکانی کورد چەند هەنگاوێك دەنێت بۆ ئەوەی ئەو بەرەیە لە ژێر پێی ئینگلیز دەربهێنێت. هەردوو لایەنی عێراق و ئینگلیز هەریەکەیان لای خۆیەوە هەوڵیدەدا خۆی بکاتە دەمڕاستی کورد و لەململانێی بەرامبەرەکەیدا وەك کارتێکی گوشارکەلکی لێوەربگرێت بۆ تاقیکردنەوەی یەکتر وناپاکامیان راستدەکەن بڕیاری دامەزراندنی حکومەتی کوردستان دەدەن و داوا لە کورد دەکەن نوێنەر بنێرنە بەغدا بۆ دیاریکردنی سنوور و رێکخستنی پەیوەندی ئابووری لەگەڵ بەغدا "باوەڕناکەم بەریتانیا لەو بڕیارەدا هیچ نیازپاکییەکی بەرامبەر کورد لە بەرنامەدا بووبێت، بەڵام بۆ شا فەیسەڵ جێگەی تێڕامانە" بەرنامەی پیادەکراوی بەریتانیا ئەوە بوو "بیری کوردستانێکی سەربەخۆ گەوجێتییە و لە جێبەجێکردن نایەت. بەڵام بۆ گوشار خستنە سەر عێراق پێویستی بە جۆرێك سەربزێوی کورد هەبوو، بۆیە لە گفتوگۆکانی نێوان نووری سەعیدی سەرۆك وەزیرانی عێراق و عیصمەت ئین ئینۆی سەرۆك وەزیرانی تورکیادا کە تورك نیگەرانیی و دڵەڕاوکەی خۆیان دەردەبڕی کە نابێت چیتر رێگە بە چالاکی هەندێك لایەنی شەڕخواز لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی ئەحمەدی بارزاندا بدرێت و ئامادەکاریش پیشان دەدەن هێز لەسەر سنوور دابمەزرێنن و حکومەتی عێراقیش چەند هەڵمەتێکی سزادان دژی شێخی بارزان ئەنجام بدات کە پشتگیری یاخییەکانی نێو تورکیا دەکات و هەر کوردێك لەو سەرسنوورانە بگرن رادەستی عێراقی بکەنەوە. ١٩٣٠/٩/١٨ بەرپرسی کاروباری تورکیا لە بەغدا رایگەیاند، ئۆپەراسیۆنە سەربازییەکەی ناوچەکانی ئارارات کۆتاییان هات و "ئیتر نۆرەی ئێوەیە" بەڵام کاربەدەستانی بەریتانیا لە عێراق رازییان دەکەن کە لەم پایزو زستانە سەختەی لەبەردەمدایە هەر ئۆپەراسیۆنێك بکەین سەرکەوتوو نابێت و لە توانای حکومەتی بەغداشدا نییە . (بارزانی مستەفا لە رووی ئەو دڵەڕاوکێیەی تورکەوە دەڵێت ئەرمەن ١٩٢٠ - ١٩٢١ ئنتراتیك پاشا سەرۆکی ئەرمەن ١٩٢٠- ١٩٢١ داوای یارمەتی لە شێخ ئەحمەد دەکات، ئەویش

(۲۰۰) چەکداری بارزانی کە یەکێکیان من بووم بەسەرکردایەتی ئەولی بەگ دەنێرێتە ئەودیو سنوور)[٥١] بۆ وەڵامدانەوەی پرسیارێکیش ئنتراتیك پاشای ئەرمەن چۆن بە شێخ ئەحمەددا رادەپەرموو داوای هاوکاری لێبکات، بارزانی مستەفا دەڵێت: (شێخ عەبدلسەلامی دووەم و سەرۆکی ئەرمەنەکان دەورووبەری ۱۹۱۳ لە شاری تفلیس رێکدەکەون لەسەر یەکێتی کۆنفدارلی کورد و ئەرمەن)[٥٢] هەرچەند ئەم بەڵگەیە پێچەوانەی بۆچوونەکەی شەوکەت شێخ یەزدینە کە شێخ ئەحمەد (۵۰۰) چەکداری بارزانی بۆ پشتیوانیی شۆرشگێرانی ئارارات ناردووە دوژمن سەرقاڵ و خەریك بکەن.[٥٣]

کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (ژ.ك)

کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد "ژ.ك" بەپێشدەستی دەستەیەك نیشتمانپەروەر و رووناکبیر و پیاوە ناسراوەکانی شاری سابلاخ."مەهاباد" و ئەوانەی خاوەن رابوردوویەکی خاوێن بوون لە ۱۹٤۳/۹/۱٦ دامەزرا. رێکخراوێکی رامیاری توندوتۆڵ بوو، ئامانجی سەرەکی سەربەخۆیی کورد بوو، لقێکی چالاکیشی لە سلێمانی هەبوو، پارێزەر ئیبراهیم ئەحمەد ۱۹۱٤/۰۳/۰٦سلێمانی ــ ۲۰۰۰/۰٤/۰۸ لەندەن، سەرپەرشتی دەکرد. یەکێتی سۆڤێت سەردەمی جەنگ دەستیان بەسەر باکووری ئێران و کوردستانی خۆرهەڵاتدا گرتبوو، بەریتانیاش لە باشووری ئێران باڵادەست بوو، هەردووکیان بە ئارەزووی خۆیان دەستیان خستبووە کاروباری ناوخۆی ئێرانەوە، کۆماری ئازەربایجان بە پشتیوانی راستەوخۆی سۆڤێت لە تەورێز دامەزرابوو، بە سەرۆکایەتی جەعفەر پیشەوەری، هەر لەسەر پێشنیاری ئەوانیش لە ۱۹٤٥/۸/۱٥ ناوی کۆمەڵەی ژ. ك گۆڕدرا بە حیزبی دیموکراتی کوردستان لەسەر کێشی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان، هەربۆ بەرژەوەندی خۆشیان (دەیانویست دەسەڵاتێکی بەڕێوەبەرایەتی ناوخۆ بۆ کورد دابمەزرێنن لە ژێر فەرمان و چاودێری کۆماری ئازەربایجاندا و سەیید عەبدوڵڵای گەیلانی بکەنە سەرۆکی بەڕێوەبەرایەتییەکە، بەڵام بەو هۆیە سەیید عەبدوڵلا لەگەڵ تاراندا نەدەگونجا بۆیە قازی موحەممەد دیاری دەکەن بۆ ئەو پۆستە)[٥٤] قازی و سەرانی مەهاباد نەچوونە ژێر فەرمانی تەورێز و بە توندی دایانەدواوە: ئەگەر لە چوارچێوەی خودموختاریدا سەربەخۆ نەبین ئەوە هەر لەگەڵ تاران بێنینەوە چاکترە.

هەرێمی سابلاخ (مەهاباد)

خۆرهەڵاتی کوردستان بەگشتی سێ بەشە، بەشی سەروو (هەرێمی سابلاخ ــ ئازەربایجانی خۆرئاوا)، بەشی ناوەراست (هەرێمی سنە) وبەشی خوارووش(هەرێمی کرماشان).هەرێمی ئازەربایجانی خۆرئاوا و بەتایبەتیش شاری سابلاخ "مەهاباد" (سەردەمێك لە لایەن رووسە تزارییەکانەوە داگیر کراوە، رۆژانی بە دەست سوارانی خوێنە خۆری سمایلاغاوە بووە "مەبەستی لە سمکۆی شوکاکە .ن.ك" بەبێنێکیش شەرگەی زۆر خوێناوی هێزگەلی دەوڵەت و کوردان بووە، بەڵام ئەم رووداوانە لە ریزی ئەو بەسەرهاتانەن دانیشتوان کە هەتاکو ئێکیان لێی ئاگادارن، لەم شارەدا بەسەرهاتی ئەوتۆ هەن لەوانەیە هەتا هەتایە کەس پێیان

نەزانێ "ئاخۆ نەجەف قولی بۆ دەریان ناخات؟ ن.ك" جەردەیی، خوێنڕێژی، پیلانگێڕی و بێنە و بەردەی نۆکەرانی ولاتانی بیانی و هیتروهیتر ئەم بازێرەیان کردبوو بە گۆرەپانی زۆرانێی خۆیان. بەرژەوەندی دژیەیەکی نەوت، کۆماری کورد، سەرکوتینەوەی کورد، رۆژێك کۆلۆنێل لۆرانس دەیکاتە مەیدانی تەراتێنی خۆی و رۆژێکی تر ئەسەدۆف بۆ پێشەوەبردنی سیاسەتی ولاتی خۆی گورجوگۆڵی تێدا دەنوێنێ، سەردەمانێکی نەوت پێوەندی دانیشتوانی ئەم سەرزەمینە بە سیاسەتگەلی دەرەکییەوە گرێ دەدا، لایەنی دۆراویش هەمیشە ئێرانە).[٥٥]

سەرکۆماری کوردستان پێشەوا قازی محەممەد

عەلی قازی، باوکی قازی موحەممەد لە پیاوانی رێزدار و شایەن رێزی کوردستان بوو، لەگەڵ قازی موتعیمی ئامۆزایدا خزمەتێکی گەورەیان پێشکەش دانیشتوانی مەهاباد کردووە و بەرەنگاری رووسە تزارییەکان و زوڵمی ئەوانیان کردووە، مامی باوکی قازی موحەممەد، قازی فەتاح دەسەڵاتێکی فراوانی لە کوردستان هەبوو، لە رووداوی مەشروتە ـ ئیستیبداد سوێندی خواردبوو هەتا زیندوویێت نەهێڵێ سەربازی تزار پێ بنێتە مەهاباد، کفنی لەبەرکرد و بانگی جیهادی داو شەهید بوو. رەزا شا، کەیفی بە میرزا عەلی دەهات، ١٣٦٧ مردووە، (١٩٣٩ زایین .ن.ك) فەرمانی دادوەری بەناوی قازی موحەممەدی کوری دەرچوو وەك موفتی مەهاباد، دادوەر و خاوەن ئەنگوستیلەی ئەڵماس. پلە و رێزی مەزهەبی "ئاینیی نەك مەزهەبیی. ن.ك" قازی موحەممەد دوای بایەخی دەوڵەت بایەخی (شا) شی هاتە سەر، دەسەڵاتێکی بەرهەڵدای بۆ ئەو لە کوردستاندا هێنایە گۆڕێ.[٥٦] نووسەری کتێبی لە مەهابادی خوێناوییەوە تا کەنارەکانی چۆمی ئاراس ئەمجا دێتە سەر کەسایەتی پێشەوا:

قازی پیاوێکی لە بنەوە فێڵباز بوو، سیاسەتکار "خشکەیی. ن.ك" بۆ ئەوەی بیانوو نەداتە دەست ناحەزانی خۆی لە چاوەڕوانی هەلێکدا کاتی خۆی بە موتالاو وردبوونەوە بەسەر دەبردو لە ئاین پەروەرێکی کوردەوە بوو بە زانا، لە بواری زانستی نوێدا پێشکەوت عەرەبی، ئینگلیزی، فەرەنسی لە سەروو پێویستەوە فێر بوو، بە جۆرێك لە مێژووی کۆنی کوردستان کۆڵیبەوە بۆچوونەکانی بوونە بەڵگە... فەریق جیهانیانی بۆ پشکنین هاتە مەهاباد، شەوێك بە هاندانی قازی هەندێ لە خراپەکاران هەتا بەیانی بارەگای ئەویان گوللە بارانکرد و بنکەی پۆلیس دەگرن و دەسەڵاتی میریی نەما. سەیفی قازی برای وەك نوێنەر ناردە ئەنجوومەنی شوورا .قازی فەرمانڕەوا بوو، بەڵام دەنگۆی خودموختاری نەبوو، جارێك یا دووش لە تاران بە خزمەت شا گەیشت و ئەنگوستیلەی ئەڵماس و برێك پارەی پێدا.[٥٧]

بارودۆخی رامیاریی ئێران

ولاتی ئێران داگیرکرابوو، بەشی باکوور لە بندەستی هێزەکانی سۆڤیێت و بەشی باشووریش لە ژێر چنگی

هێزەکانی بەریتانیادا بوو، شای ئێران دەستی لە دەستی کەروێشك کورتتر بوو. کوردستانی خۆرهەڵاتیش لەبەشەکەی بندەستی سۆڤێتدا بوو، ئازەریەکان بە پشتگیری و هاوکاری تەواوی باقرۆف سەرۆك کۆماری ئازەربایجانی خۆرهەڵات — باکۆ، کۆماری ئازەربایجان بە سەرۆکایەتی جەعفەر پیشەوەری وابەری حیزبی توودە دامەزراندبوو. پێشەوا قازی موحەممەدیش هەلێکی گونجاوو زەمینەیەکی تەختی لەبەردەمدا بوو رۆژی ٢٢/١/١٩٤٦ لە گۆڕەپانی چوارچرای شاری سابلاخ — مەهاباد کۆماری کوردستان رابگەیەنێت، ئاڵای کوردستان بەرزبکاتەوە لە جێگەی ئاڵاکەی ئێران و کابینەی وەزیران و هێزی چەکدار و دەزگاکانی بەڕێوەبەرایەتی دابمەزرێنێت. زۆربەی زۆری بێگانە، کە لەسەر راپەڕین و شۆڕشەکانی کوردیان نووسیوە هەمیشە کورد بە بەکرێگیراوو مقاشی دەستی ئەم یا ئەو دەوڵەت دەزانن، عوسمانییەکان و کەمالییەکان — تورك، هەموو بزوتنەوەیەکی کوردیان لە پێناو مافەکانیدا بەدەستنێژی رووسیا یا بەریتانیا دەژمارد، ئێرانیش هەموو راپەڕینێکی کوردی بەفیتی عێراق یا بەریتانیا دەزانی، عێراقیش هەمیشە ئەوەی دووبارە دەکردەوە ئێران، بەریتانیا، ئەمەریکا دەستیان لە هاندان و پشتگیری کورددا هەیە چەك هەلگرن و لە (میریی نیشتمانی یاخین) تەنانەت شۆفێنیزمی عەرەب لەوە تۆقیبوون گوایە ئامانجی شۆڕشی مەزنی رزگاریخوازی کورد ١٩٦١ — ١٩٧٥ بەسەرۆکایەتی بارزانی مستەفا، دروستکردنی ئیسرائیلی دووەمە لە بەشێکی دیکەی خاکی عەرەبدا کە هەر بەرد هاوێژێك لە ئیسرائیلی یەکەمەوە دوورە!! بەمەرجێك عەرەب زۆرچاك دەزانن کورد لە پێناو خاك و مافەڕەواکانیدا بە خوێنی خۆی و پشت بە رۆڵە گیان لەسەر دەستەکانی و چیا سەربڵندەکانی کوردستان خەبات دەکات، عەرەب چاك دەزانن سەرەتای هەڵگیرساندنی جەنگی عەرەب — جوولەکە رەمەزانی ١٩٧٣ سەرکردایەتی شۆڕشی کورد یەکلایەنە شەڕی لەگەڵ سوپای عێراقدا راگرت وەك دێتەوە یادم لەڕاگەیاندنێکی تایبەتیدا بەهەموو لایەکی راگەیاند: بەهۆی ئەو باروودۆخەوە گەلی عەرەبی برا پێیدا تێدەپەڕێت لە جەنگی رزگارکردنی فەلەستیندا لە داگیرکاریی جوولەکە، بۆ ئەوەی سوپای عێراق بۆ ئەو جەنگە دەستوالابێت، شۆڕشی کورد هەتا کۆتایی جەنگەکە رووی تفەنگ ناکاتە سوپای عێراق مەگەر بۆ خۆپاراستن. ناوەڕۆکی دۆستانەی ئەو بڕیارە و دەمو دەست جێبەجێکردنیشی لە لایەن هەموو هێزەکانی پێشمەرگەوە بۆ گەلانی عەرەب و موسڵمان و سەرکردەکانیان ئاشکرای دەکەن هەڵوێستی وەها جوامێرانە هەر لە کورد دەوەشێتەوە بەرامبەر برا عەرەبەکانی کە زۆر دەگمەن دانی خێر بە کورددا دەنێن. نازانم کاریگەری پۆزەتیفی بڕیارەکە چەند بوو بەسەر عەرەب و سەرکردەکانیەوە بەڵام کورد وەك بڕیارێکی دروست و لە جێگەی خۆیدا پشتگیریان لێکرد، بەش بەحاڵی خۆم ماوەیەك — دوواتر هۆنراوەیەکم لە گۆڤاری دەنگی مامۆستا (لە شاخ) بڵاوکرایەوە کوت و مت بەرجەستەی ئەو بڕیارە مێژوویەی دەکرد و **وەك یەکێك لە هۆنراوەکانم هەتا ئەمرۆش شانازی پێوە دەکەم، سەرەتاکەی بە مجۆرەیە:**

ئەی فەلەستینییە پیرەکە
لە جەژنی نێو سەنگەرەوە
لە سەنگەری پێشمەرگەوە دەستت دەگوشم
من دەستی سەر پەلە پیتکە
بۆ ساتێك لە دەستتا دەنوێنم
ئاوا تمە رزگاریی تۆش وەك رزگاریی كورد ببینم (٥٨)

لە تاوانبارکردنی کورد و لەکەدارکردنی بزوتنەوەی کوردایەتیدا ئێران کەچی لە عەرەب و تورك کەمتر نییە، لێرەدا ئەوەندەی پەیوەندی بە سێهەمین شۆڕشی بارزان و کۆماری کوردستانەوە هەیە نووسەری فارس نەجەف قولی پسیان دەڵێت: (بەهۆی سەرکۆنەی بەردەوام و پاڵەپەستۆی ئەپساوەی ئینگلیز و عێراق (لەسەر سۆڤێت، ن.ك) سۆڤێت داوا لە بارزانی دەکات هەتا ماوەیەك زۆر لەبەر چاوان دیار نەبێ. ماوەیەك چوونە سەردەشت، گوندی میراوا بەلام شێخ ئەحمەد هەر لە مەهاباد بوو)(٥٩) ئەو نووسەرە و هەموو ئەوانەش وەك ئەو بیردەکەنەوە خەبات و قوربانیدان و کوێرەوەری و ماڵوێرانی کورد بەگەمەی چەند دەوڵەتێك دەزانن لەسەر تەختەی گەمەی شەترەنج داشی کورد بە پێی بەرژەوەندییەکانیان دەجوڵێنن، ئەوەتا دەڵێت: (قازی گەمەی خۆی لەگەڵ دەوڵەت دەکرد، دەوڵەتیش چاوی لە کردەوەکانی خۆی (کردەوەکانی قازی موحەممەد . ن.ك) لە مەهاباد و سەدر (سەدی قازی ن.ك) لە تاران دەنوقاند و کڕو بێدەنگ بوو.. ١٩٤٥ گەمەی قازی بوو بەراست وەك ئازەربایجان کۆمار دامەزرێنی (پەیوەندیکردنی هێزی بارزانیانیش بە پێشەواوە پشتیوانێکی بەهێزو هاندەرێکی کاریگەربوو. ن.ك) رۆژی ١٩٤٥/١٢/١١ موحەممەد حوسین (سەیفی قازی) بەسەرۆکایەتی شاندێك (دەچنە تەورێز ن.ك) لەگەڵ پێشەوەری و سەرانی ئازەربایجان کۆدەبنەوە و پەیمانی هاوکاری دەبەستن)(٦٠). راستیەکەی ئەوەبوو پێشەوا قازی موحەممەد ئەو هەلە مێژووییەی هاتبووە پێش دەقۆزێتەوە، رووداوەکان تیژ تێدەپەڕین، دەبوو پێشبڕکێ لەگەڵ کاتدا بکات، بێنەوەی خۆی بە رێنماییەکانی باکۆ ـ تەورێز ببەستێتەوە لە ماوەیەکی کورتدا قەوارەیەکی سەربەخۆی دامەزراند. ئەو دەمەی پێشمەرگەکانی بارزانیش بۆ چاودێریکردن و پاراستنی خێزانەکان گەڕانەوە عێراق و دووای چەند مانگێك شەڕ و پێکدادان لەگەڵ هێزەکانی میریی عێراق و بەریتانیادا دەکشێنەوە و دەگەڕێنەوە ئێران، ئێران ئەوەش بە پیلانی بەریتانیا دەزانێت، ئەوەش تەنها بەوهۆیەوە کە شای ئێران لەوکاتەدا بەرێکەوت بەسەردان هاتۆتە دەڤەری مەهاباد، بەلام ئەوان دەڵێن ئەوە هەروا رێکەوت نەبوو، بەڵکو کاتەکەی بۆ دیاریکرابوو! کێ بۆی دیاریکردبوو، دژی کێ، دژی سۆڤێت کە تەنهاچەند مانگێك پێشتر هەردوو کۆماری ئازەربایجان ـ تەورێز و کۆماری کوردستان ـ مەهابادی فرۆشتبوو بە شای ئێران ـ ستالین بۆنی نەوت گێژی کردبوو، پرەنسیبەکانی لینینی مەزنی هەر لە یادیش نەمابوو، هەموو هەوڵێکی دەدا نەك هەر ئێران، ئاوچەکە هەمووی هێمن و ئارام بێت و هەتا بینەقاقایان

له نەتەوکە هەڵکێشن، ئەی ئینگلیزو عێراق ناردبوویان کە هیچ کێشەیەکیان لەگەڵ ئێراندا نەبوو، سێ دەوڵەتی شانشین بوون جگە لەوەی بەریتانیا دڵنیا بوو نەوتەکەی ئێرانیش هەر بۆ ئەو دەبێت و ستالین پەنجەی پێ تەڕ ناکات! بۆ پاراستنی هێمنی سنوورەکانیش بە پێی پەیمانی ۱۹۳۰ کێشەکانی سنووری ئێران – عێراق چارەسەر کرابوو[٦١]، بەریتانیا بۆ پاراستنی ئامانجە ستراتیژییەکانی لە ناوچەکەدا ڕێگەی نەدەدا ئاژاوە (ڕووبدات بەتایبەتیش لای بارزانییەوە کە وەك هەڵۆی بەرزەفڕ سنوورە دەستکردەکانی کوردستانی دەبەزاند و بەهەموو هێزەکەیەوە هەرکاتێك بیەوێت لە عێراق، ئێران، تورکیا دادەمەزرێت وسەنگەریان لێدەگرێت و ئەگەر شۆڕشیشی بۆ هەڵنەگیرسێتەوە خۆدەتوانێت دوژمنانی کورد ماندوو بکات و کێشە و سەر ئێشەیان بۆ دروست بکات، کەواتە سۆڤێت، بەریتانیا، عێراق هیچ بەرژەوەندییەکیان لە هاندانی بارزانیدا نەبووە دژی ئێران.

ستالین لە ڕێگەی باقرۆف سەرکۆماری باکۆ، پێشەوەری سەرکۆماری تەوریز هەوڵیدەدا کۆماری کوردستان دانەمەزرێت کە هەڵوێستی پێداگرتنی پێشەواش دەبینن دووای ئەوەی هێزی جەنگاوەری بارزانیان چوونە ئەودیو ڕێگە دەدەن پێشەوا بەڕێوەبەرایەتییەك ڕێکبخات لە ژێر چاودێری و فەرمانی تەوریزدا، بەڵام پێشەوا بە پێچەوانەی خواستی ئەوانەوە بە بڕیارێکی سەربەخۆ بە کورد و بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانی ۱۹٤٦/۱/۲۲ دامەزراندنی کۆماری کوردستانی ڕاگەیاند و ئاڵای کوردستانی هەڵکرد.. لەگەڵ ئەوانەشدا ڕژێمەکەی شای ئێران دامەزراندنی کۆماری کوردستان هەربە پلان و دەستپێشخەری سۆڤێت دادەنێن و یەکێك لەو تاوانە گەورانەی دایان بەڕووی پێشەوادا پەیوەندیکردن بە سۆڤێت و هاتووچۆکردنی باکۆ بوو، سەیر لەوەدایە لە کاتێکدا سەربازێك، بەرپرسێکی بێگانە لە کۆماری کوردستاندا نەبوو سەرتا خواری وڵاتی ئێران لە ژێر پۆستاڵی سەربازو ئەفسەرانی سۆڤێت و بەریتانیادا بوو، حەمە ڕەزا هەر بەناو شای ئێران بوو، لەشکرە پاڵەوانەکەشی تەنها سێ کاتژمێر بەرگرییەکی شەرمنانەیان کرد بەڵام کە بێ ڕەوشتی ستالین، گەورە دیکتاتۆرەکەی مێژوو هەردوو گەلی ئازەر و کوردی بەبەرمیلێکی بەتاڵ نەوت فرۆشت، باروودۆخەکە لە بەرژەوەندی شای ئێران وەرچەرخاو هێزەکانی سەری کزیان بەرزکردەوە و ئەفسەرەکانی دادگایی پێشەواو سەیف و صەدریان دەکرد لە بیر خۆیان برد بووەوە باپیری پێشەوا سوێندی گەورەی خواردبوو هاتا زیندووە ڕێگە نەدات سەربازێکی رووس پێ بنێتە کوردستانەوە، تەوریز بە پێچەوانەی مەهابادەوە سەرومڕ پابەندی باکۆ بوو، بێ ڕەمەزامەندی ئەوان پەنجەی بەئاودانەکرد بەلام مەهاباد زۆرکەمتر دەچووە ژێر فەرمانی ئەوان، لەباری ناچاریشدا دەبوو خواستەکانیان جێبەجێبکات، شای ئێران دەیتوانی سەرپێچی فەرمانەکانی سۆڤێت و بەریتانیا بکات؟ ئەو لە ترسی دوژمن خۆی کەڕو کوێر و لاڵ کردبوو، هەتا پێشەوا بەهێزێکی کەمەوە بتوانێت بەرامبەر ستالین بوەستێت کە لە ڕێگەی باکۆوە پاڵەپەستۆی زۆری خستبووە سەر؟ خۆ ئەوە بەڵگەنەویستە، کۆماری

کوردستان دەستنێژی ستالین بووایە هەڵبەت وەك تەوریز بەفەرمانی ئەو لەچەند سەعاتێکدا جەعفەر پیشەوەری بێ چەندوچوون دامودەسگای دەپێچایەوە و رایدەکرد بۆ باکۆ، وەك پەندەکەش دەڵێت (ئەوەی دروستی دەکات دەشتوانێ بیروخێنێت) هەرچەندە بەتاقیکردنەوەش دەرکەوتووە هەموو کاتێك بەوجۆرە ناکەوێتەوە، بەریتانیا بەعسییەکانی عێراقی بەکۆدەتایەکی سەربازی هێنایە سەرکار لە شوباتی ١٩٦٣دا، سەرکردەی کۆدەتاچییەکان عەلی صالح سەعدی بەراشکاوی وتی: (ئێمە بە شەمەندەفەرێکی ئینگلیز هاتووین)!! ئەمەریکا دژی حکومەتە کارتۆنییەکەی ئەفغانستان کە دوابەدوای داگیرکردنی وڵاتەکە لەلایەن لەشکری سووری سۆڤێت لە٢٥/١٢/١٩٧٩داو کوژرانی سەرۆك حەفیزوڵڵا ودانانی (بابراك کارمال) بەسەرۆك کۆمار،ئەمەریکاپارەو چەکی بەنێو موسوڵمانەکانی دەرەوە و ناوەوەی ئەو وڵاتەدا بڵاوکردەوە و چەندین گروپی چەکداری توندەروی دروستکرد کە بەهێزترینیان گروپەکەی ئوسامەی کوری لادن بوو ... دووای روخاندنی رژێمە کۆمۆنیستەکەی سەربە کرملین لە ئەفغانستان و کشانەوەی هێزەکانی سۆڤێت چیتر ئوسامەی سعوودی لەگەڵ ئەمەریکادا نەدەگونجا، رێکخراوی قاعیدە پێکەوە دەنێت و ئەمەریکاشی کردە دوژمنی ژمارەیەك، دەستی هەرە کاریگەر و پشتشکێنیشی لە ١١/سێپتێمبەردا لێوەشاندن و لە هەموو لایەکیش بەرژەوەندییەکانی ئەمەریکای خستۆتە مەترسی راستەقینە، ئەوانیش هەتا ئەمرۆ بەدەستییەوە داماون و نەیانتوانیوە ئەوەی خۆیان دروستیانکرد بیروخێنن. ئایەتوڵڵا خومەینیش لە ناکاوێکدا بەفرۆکەیەکی تایبەتی فەرەنسا لە پاریسەوە گەرایەوە تاران و کۆماری ئیسلامی ئێرانی دامەزراند و بووە دوژمنێکی سەرسەختی ئەوروپا و بەتایبەتیش ئەمەریکا و هەربە (شەیتانی مەزن) و (ئستیکباری عالەمی) ناویدەبات و تووشی ترس و دڵەراوکەی کردوون و دەستی بگاتە چەکی ئەتۆم بەسەرخۆشییەکی دەروێشانە میرنشینەکانی کەنداو دەکاتە پارووەیەکی چەورو دەوڵەتی ئیسرائیلیش خاپوور دەکات و لەسەر نەخشە دەیسرێتەوە... لەگەڵ ئەوەشدا جارێ هیچیان بۆ نەکراوە.

نەجەف قولی پسیان چەند لایەنێکی شاردراوەی سەردەمی مەهابادیش دەخاتە روو:

قازی هەر لە مهاباد باڵا دەست بوو، هۆزەکان ژێر فەرمانییان نەدەکرد، خۆشی خاوەن هۆز نەبوو، کەڵکی لە بارزانیان وەردەگرت، چەك و پارەی پێدەدان بۆ چاوترساندنی هۆزەکان. لەولاشەوە بەرپەراندنی ئەسەدۆف نوێنەری بازرگانی سۆڤێت لە تاران، توتنی کوردانی دەگۆرییەوە بەبێگانە، بەچەك و پارە (تێ کاکی برا ماڵی سپی بۆ رۆژی رەش.ن.ك) مامۆستا سەعید ناکام لەبیرەوەرییەکانیدا لاپەرە٦٦ نووسیویتی (ئێمە توتنی کوردستانمان " کەهەرئەوەمان شك دەبرد(بەسوت و سەلەم دەدا بە ئەسەدۆف) تورکانێکی پشت مل چلکن بوو، بە رواڵەت بەناوی نوێنەری بازرگانی سۆڤێتی ولەژێرەوە وەکو ئەندامی دەزگای پۆلیسی نهێنی سۆڤێت لە مەهاباد دادەنیشت، کوردی وتورکمانی باش دەزانی بەڵام بەکوردینەدەدوا ... ئێمە دارودیوارمان بە پۆستەرو وێنەو دروشمی دروشمی سۆڤێتی رازاندبۆوە، چاپەمەنیەکانمان پربوون لە پێدا

هەڵخوێندن وکڕنووش بردن بۆ سوپای سوور و ڕێبازی سۆڤێتی و منداڵەکانمان پڕ بەدەم هاواریان دەکرد:

بژی ستالین خۆش بێ چەکوش و داس * لەژێر ئیستیبداد کوردی کرد خەلاس**

سەردەمی پێشەوا قازیی، هێمنی و ئاسایش بوو، بەڕێوەبردنی کاروباری ناوخۆی ڕێکخست، لەماوەی دووساڵ فەرمانڕەوایی ئەودا(کۆماری کوردستان ساڵێکی تەواوی پڕنەکردەوە تەنها ٣٣٠ ڕۆژ فەرمانڕەوایی کرد ن.ك) تەنها یەك مرۆڤ لە مهاباد کوژرا.[٦٢] پێشەوا قازی موحەممەد پشت ئەستوور بە هێزو توانای٥٠٠-٦٠٠ جەنگاوەری خاوەن ئەزموون وگیان لەسەردەستی بارزانیان بەهەنگاوێکی ئازای شۆڕشگێڕانە و سەربەخۆ ڕۆژی١٩٤٥/١٢/١٦ ئاڵای سێ ڕەنگی سوور و سپی و کەسکی کوردستان بە دروشمی گوڵەگەنمێك و خۆر و پێنووسێك بەرزدەکاتەوە و ڕۆژی ١٩٤٦/١/٢٢ لە گۆڕەپانی چوارچرای مەهاباد دامەزراندنی کۆماری سەربەخۆی کوردستان ڕادەگەیەنێت.سەرچاوەکان لەدیاریکردنی ڕۆژی بەرزکردنەوەی ئاڵای پیرۆزی کۆماری کوردستاندا جیاوازن، بەبۆچوونی شەوکەت شێخ یەزدین ١٩٤٦/١/١٦، بەکرعەبدولکەریم حەویزی ١٩٤٦/١/٢٦، نەجەف قولی پسیان ١٩٤٥/١٢/١٦ (پێدەچێت ساڵەکە هەڵەی چاپ بێت)، ١٩٤٥/٩/١٢ یش لە ڕووداوە گرنگەکانی ١٩٤٥ – ١٩٤٧ دا هەیە.[٦٣] زۆربەی سەرچاوەکانیش لەگەڵ د. ئەورەحمانی قاسملو، شەوکەت شێخ یەزدین، بەکر حەویزی و نەجەف پسیاندا لەسەر ئەوە کۆکن کۆماری کوردستان ڕۆژی ١٩٤٦/١/٢٢ ڕاگەیەندرا، بەوپێیە دەبێت دیاریکردنەکەی بەکر عەبدولکەریم حەویزی ١٩٤٦/١/٢٦ بۆ هەڵکردنی ئاڵای کوردستان دروست بێت یا ئەوەیە هەڵکردنی ئاڵاکە پێش ڕاگەیاندنی کۆمارەکە کەوتووە، ئەوەش ناشێت.

کۆماری کوردستان گەلێك لەمەرجەکانی کۆمارێکی سەربەخۆی تێدا بوو وەك خاك هەرچەند سنووریشی بەرتەسك ودیارنەکراوبوو،سەرکۆمار،ئاڵا،کابینەی وەزیران،هێزی چەکدار، سەرکردایەتی لەشکر، دەزگاکانی بەڕێوەبردنی کاروباری هاوڵاتیان، ئاسایش و پاراستنی سەروماڵی دانیشتوان، مووچەی مانگانەی تێروتەسەلی فەرمانبەران، ئەفسەران، سەربازو هێزی ئاسایش، کۆڵەکەی بەهێزی لەشکر هێزی بارزانیان و ئەفسەرانی لیژنەی ئازادی بوو، هێزی ئەیاریش لە دەڤەرەکەدا کەم نەبوون، پەیوەندی ئاشکرا و نهێنیان بەدەوڵەتەوە هەبوو لەناو سەرکردایەتی لەشکریشدا یەکێکی وەك حەمە ڕەشید خان پلەی ژەنەراڵیشی پێدرابوو، پەیوەندیکردنی بەرژێمی ئێران و عێراق و ئەفسەرانی بەریتانیاشەوە لەسەر ساغ بووەوە.

بەڵام هێزی بارزانییە جەنگاوەرەکان کە لەوپەڕی ئاستی دیسپلینی سەربازیدا بوون و زامنی ڕەواندنەوەی هەرهەموو ئەو مەترسیانە بوون و بەبەرنامەیەکی ژیرانە هەر سەرۆك هۆزێك، سەردارێك دوستی کۆماربوو، چەکی کوردایەتی لەشاندا بوو، ڕێزی دەگیرا و هەموو هاوکارییەك دەکرا، ئەوەی ناحەز و چڵکا وخۆری دوژمنیش بوو ووریا دەکرایەوە بێتەوە سەرڕێگای ڕاست ئەگەرنا تەمێ دەکرا، یا وەك حەمە ڕەشید خان ناچار دەبوو بگەڕێتەوە عێراق بۆ ژێر سایەی میریی و ئینگلیز. نەجەف پسیان لەبارەی حەمە ڕەشید

ختەوە نووسیویتی: (قازی موحەممەد پلەی ژەنەڕاڵی دا بەچەند کەسێك لەوانە (ڕێگر)ێکی وەك موحەممەد ڕشید کە شاری بانەی لە ئاگر هەڵکێشا (مەبەستی لەوەیە حەمە رەشید خان شاری بانەی سوتاند. ن.ك) ـەدمیان مرۆڤی بێ گوناحی کوشتبوو)[٦٤] .

بارزانییەکان کە چوونە ئەو دیوو پاڵیان بە کۆماری کوردستانەوە دا، ناغۆری جێگر نەبوون، بەشی هەرە بەهێزو شەرزان و خاوەن ئەزموونی درێژ و کۆڵەکەی هێزی چەکدار و پاراستنی یەکەمین کۆماری کوورد بوون، لە دڵی نیشتمانپەروەرانی کورددا جێگای حکومەتەکەی شێخ مەحموودی مەلیکی کوردستانیان پڕکردبۆوە، هەر ئەو بەرنامە گونجاوو سەرکەوتووەش بوو سەرەتای رووڵەکەوتنی کۆمار ئامادەیی تەواویان پیشاندا هەتا دووایین پێشمەرگە بەرگری لە کۆمار و سەرکۆماری کورد بکەن، بەڵام پێشەوا کە فەرماندەی هێزی چەکداریش بوو لە بارزانی نەسەلماند کە خۆی بە پێشمەرگەیەکی ئاسایی کۆمار دەزانی، لە مەهاباد دووربکەوێتەوە و چاوەڕوانی هاتنی لەشکری دوژمن نەکات، بەڵام پێشەوا بڕیاری کۆتایی دابوو... دووای کەوتنی کۆمار و دەستگیرکردنی پێشەواش شێخ ئەحمەد و بارزانی موستەفا گەمەیەکی ژیرانە لەگەڵ دەستەڵاتدارانی ئێران و خودی شای ئێراندا دەکەن، خۆبارزانی هەر خۆیی و هێزەکەی نەبوو، لەشکرێکی فرەی ئافرەت و منداڵ و پیرو پەککەوتە و نەخۆش و برینداریشی بە کۆڵەوە بوو بەهەموو ئەرکەکانی بژێوی ژیان، جێگەی حەوانەوە و نیشتەجێ بوون، تیمارکردنی بریندار و نەخۆشەکان، پاراستنیان لە هێرش و پەلاماری ترسنۆکانەی دوژمن بەتایبەتیش فڕۆکە جەنگییەکان کە دەیانزانی ئەوە تەنها خاڵی لاوازی بارزانیانە بەتایبەتیش کاتی گواستنەوەیان لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێك لە چلەی زستان و سەرما و کڕێوەی بەفرێکی ئەستوور و لە پانتاییەکی بەرتەسکدا و جێهێشتنی شوێن پێیان لەویەفرەدا بۆ دوژمن دەبووە چاوساغ و دەیخستنە بەر کەڵبەی تیژی گەلە گورگی سێ دەوڵەتی دوژمن بە کورد، بەڵام راوێژی شێخ ئەحمەد و بلیمەتی بارزانی مستەفا لە هەموو لایەنەکانی جەنگدا کە دۆست و دوژمنی حەپەساندبوو هەرسێ دوژمنەکەی بە پشتدا خستەچاڵەوە و هەرهەموو خێزانەکانی لە ژێر چاودێری شێخ ئەحمەددا گێڕایەوە عێراق و بارزانیش لە نێو هەرسێ سنوورەکاندا هێزو توانایەکی پیشان بە دوژمندا میریی عێراق بیر لە لەسێدارەدانی شێخانی بارزان نەکاتەوە و ئەمجا دووبارە بە نێو تورکیادا و بە ئەمدیو و ئەودیو کردنی سنوورەکانی ئەوسێ دوژمنەی کورد و هاریکاریکردنی چالاکی هێزەکانیان و دەزگا هەواڵگرییە فراوانەکانیان، بەگیانبازییەکی کەم وێنە و لەداستانێکی پڕشکۆدا بە سەرکوتوویی دەگەنە سنووری رووسیاو لە رووباری ئاراس دەپەڕنەوە ناو خاکی ئەو وڵاتە .

ئاهەنگی هەڵکردنی ئاڵای کوردستان

هەڵکردنی ئاڵای نەتەوەیی هەر گەلێك خۆی لە خۆیدا ڕووداوێکی مێژوویی پڕ بایەخە، تەنانەت لای ئەو نەتەوانەش کە لە سەردەمێکی سەربەخۆییەوە دەگوێزنەوە سەردەمێکی نوێی سەربەخۆیی و ئاڵایەکی نوێ بەرزدەکەنەوە جیاواز لە ئاڵای پێشوو، وەك ئاڵای نوێی ئەڵەمانیا دووای ڕووخانی هیتلەر، ئیتالیا دووای مۆسۆلۆنی و ڕووسیا و نەتەوەکانی بلۆکی سۆشیالیست دووای هەرەسی یەکێتی سۆڤێت و هتد.. نەخوازە بۆ نەتەوەی کورد کە بۆ یەکەمین جار لە مێژووی دوور و درێژی خەبات و ڕاپەڕین و شۆڕش و قوربانی و ماڵوێرانی و خوێن و فرمێسکدا ئاڵای کۆمارێکی سەربەخۆی کورد بەرزدەکاتەوە دووای ئاڵاکەی خویبوون لەسەر لوتکەی ئارارات و ئاڵاکەی حکومەتی مەلیك مەحموود لە سلێمانی، ئەفسەرێکی شۆڕشی بارزان و کۆماری کوردستانیش ڕائید (پێشڕەو) بەکر عەبدولکەریم حوێزی ئەو ڕۆژە لە گۆڕەپانی چوارچرای سابلاخ ئامادەبووە و ئەو ئاهەنگە پڕ شکۆیەی چۆن بینییوە بۆمان دەگێڕێتەوە: چەند ڕۆژێك بەر لە هەڵکردنی ئاڵای سێ ڕەنگی کوردستان دێهات نشین و عەشیرەتەکان گەورە و بچووك ژن و پیاوو منداڵ پۆل پۆل بەرەو مەهاباد دەهاتن. شار بەرگی خۆشی و شادی پۆشیبوو، سەرتاسەری مەهاباد ڕازابووەوە. ڕۆژی ٢٦/ ك٢/ ١٩٤٦ [٦٥] دانیشتوانی مەهاباد و دەورووپشتەکەی ڕژابوونە مەیدانی چوارچرا، جوانی جل و بەرگیان و بەزم و شایی و خەندەی سەر لێوانیان ئازادی و سەربەخۆیی تێدا دەبینرا، درووشمی (ئەمری (ئەمریی ن.ك) بۆ پێشەواو کورد و کوردستان) پێشوازی پێشەوا لە هەموو لایەك دەنگی دەدایەوە، ئاڵای سێ ڕەنگەکەی کوردستان بەرزکرایەوە، تەقەی تفەنگ و هەلهەلە و جۆش و خرۆشی خەڵکەکە گەیشتبووە ئاسمان.. پێشەوا لەژێر ئاڵای کوردستاندا (ئەمڕۆ خۆشترین ڕۆژە لە ژیانی هەموو کوردێکدا.. گەلی کورد وەك گشت گەلانی جیهان مافی تایبەتی و سەربەخۆیی هەیە، سەدان ساڵە بۆ ئەم ئامانجە پیرۆزە خەبات دەکات، هەزاران قوربانی لەو ڕێگەیەدا پێشکەش کردووە.. ئێمە ئێستە سەربەخۆین دۆستی گەلێك بەهێزیشمان هەیە، هەڵکردنی ئاڵای کوردستان فیداکارییەکی زۆری دەوێ تابیپارێزێ، ئەو ئەرکە پیرۆزەش کەوتۆتە سەرشانی ئێوە و ئەو چرایە نابێت بکوژێتەوە.. ڕۆحی پاکی شەهیدان وابەسەر سەرتاندا دەسوڕێتەوە هەر سستی و کەمتەرخەمییەك لە گیان فیداکردن ئەوانە موحاسەبەمان دەکەن). [٦٦] عوسمان دانش فرمێسك لە چاوانی دەباری لە هۆش خۆی چوو [٦٧]. ڕۆژی ١٩٤٦/١/٢٢یش دامەزراندنی کۆمار ڕاگەیاندرا بەسەرۆکایەتی پێشەوا قازی وەك یەکەمین سەرۆککۆماری کوردستان و فەرماندەی گشتی چەکداریش، بەدووای ئەوەشدا کابینەی وەزیران دامەزرا هەمان ڕۆژی دامەزراندنی کۆمار پێشەوا قازی موحەممەد ڕوودەکاتە پێشمەرگە بارزانییەکان و دەڵێت (سەرمان بڵندە پێتان، جێی شانازیانن، ئێوەن نموونەی خەباتی پاڵەوانانەی کوردایەتی، سەد سوپاس بۆ ئێوە و سەرۆکتان مەلا موستەفای بەڕێز). ئەمجا ڕوودەکاتە جەماوەر (ئەی جەماوەری کورد، ئەی بەچکە شێرانی کورد، سڵاوتان لێبێت، ئەو ئەرکە گرنگەی کە ئێوە بە منتان

سپاردووه، داوا له خوای مەزن و ئێوه دەکەم یارمەتیم بدەن تاکو بتوانم هەتاسەر ئەم کاره بۆ بەرژەوەندی میللەتەکەم بەرمەسەر و بەرامبەر بە ئێوه و خوای مەزن خەجاڵەت نەبم)[68].

١- حاجی بابە شێخ	**رەئیس هەیئەت (سەرۆك وەزیران)**
٢- موحەمەد حوسەین سەیفی قازی	**جەنگ (وەزیری بەرگری)**
٣- موحەممەد ئەمین موعینی	**کیشوەر (وەزیری ناوخۆ)**
٤- ئەحمەدی ئیلاهی	**ئیقتیصاد (وەزیری ئابووری)**
٥- کەریمی ئەحمەددین	**پۆست و تەلیگراف**
٦- حاجی رەحمان ئێلخانی زادە	**موشاوەر (وەزیری راوێژکار)**
٧- مەنافی کەریمی	**فەرهەنگ (وەزیری رووناکبیری)**
٨- سەدیقی حەیدەری	**تەبلیغات (وەزیری گەیاندن)**
٩- خەلیلی خوسرەوی	**وەزیری کار (وەزیری کار و ئاوەدانی)**
١٠- حاجی موستەفای داودی	**تیجارەت (وەزیری بازرگانی)**
١١- مەحموودی وەلی زادە	**کیشاوەرزی (وەزیری کشتوکاڵ)**
١٢- سمایلی ئێلخانی زادە	**وەزیری رێگاوبان**

شەهید عەبدولرەحمانی قاسملوو لەوباوەرەدایە کابینەکە لە چواردە وەزیر پێکهاتووە و ناوی دوو وەزیری دیکەشی دەخاتە سەر:

١٣- موحەممەدی ئەیوبیان	**بیهداری (وەزیری تەندروستی)**
١٤- مەلا حوسێنی مەجدی	**عەدلییە (وەزیری داد)**

وەزیرەکان لەبەردەم سەرۆك کۆمار پێشەوا قازی موحەمەد دا یەك لە دوای یەك سوێندیان خوارد بە قورئانی پیرۆز، دروشمی کۆماری کوردستان و ئاڵای کوردستان: (من بەخودا و بە کەلامی عەزیزی خودا، بە نیشتمان، بە شەرافەتی میللەتی کورد، بەئاڵای موقەدەسی کوردستان سوێند دەخۆم کە تا ئاخیر هەناسەی ژیانم و رژاندنی ئاخیر تنۆکی خوێنم بەگیان و بەماڵ لە رێی راگرتنی سەربەخۆیی و بەرزکردنەوەی ئاڵای کوردستاندا تێ بکۆشم و نیسبەت بە رەئیسی جمهوری کوردستان و یەکێتی کورد و ئازەربایجان موتیع و وەفادارم)[70]. نەجەف قولی پسیان پەیامنێری تایبەتی رۆژنامەی ئیتلاعاتی تارانی تێبینییەکی وورد و بەمانا و بە تۆیکڵ لە هەمبەر ئەو کات و ساتەی بەجۆرە تۆمارکردووە (دووای سوێند خواردن قازی موحەمەد ئەنجامی هەڵچوونی دەروونی و شادمانی، دەلەرزی، ئەوانەی ئەو گەمەیەشیان هێنابووە گۆڕێ پێدەکەنین)[71] .

بارزانییەکان رۆژی ١٩٤٥/١٠/١١ سنوور دەبڕن و دەچنە دیوی ئێران، ناوچەکەش هێزی دەوڵەتی ئێرانی تێدا نەمابوو، لەسەر داخوازی سەرانی حیزبی دیموکراتی کوردستان و ناودارانی سابڵاخ، بارزانی مستەفا بەنێو هۆزەکاندا دەگەڕێت بۆ یەکترناسین و تێگەیشتنی هەڵوێستی سەرۆك هۆزەکان و خوێندنەوەی بارودۆخی ناوچەکە بەگشتی و بەتایبەتیش لە رووی جەنگییەوە و دانانی پلان و رێوشوێنی گونجا و بۆ

دامەزراندنی سوپای کۆمار و دیاریکردنی بنکە و بارەگا و هێڵی بەرگری بەرووی دوژمندا بۆ پاراستنی ناوچەکانی ژێر فەرمانی کۆمار و بەرپەرچدانەوەی هەر هێرش و پەلامارێکی دوژمن، مەبەستێکی دیکەی ئەو گەڕانەی بارزانی ئەوەبوو پێشەوا دەیویست هێزی بە ژمارە زۆر و پڕچەك و بەدیسپلینی بارزانییەکان و لەژێر مەشق و راهێنانی ئەفسەرانی کورد و خاوەن بڕوانامەی زانکۆی جەنگدا پێشانی سەرۆك هۆزەکان بدات بەتایبەتیش ئەوانەیان کە ملیان بۆ کۆمار نەدەدا و خۆیان بەفەرمان و رێوشوێنەکانی پێشەواوە نەدەبەستەوە.گەڕانەکەی بارزانی ئەوەندەی پێویست بوو، ئەوەندەش سەرکەوتوو بوو:

١ـ یەکەم هەنگاوی پراکتیك بوو لە پاڵ هێزە ئامادەکەی بارزاندا سوپای کۆماری کوردستانی پێکێنها.

٢ـ بارزانی لە نزیکەوە و راستەوخۆ و رووبەڕوو گوێ لە داخوازییەکانی سەرۆك هۆزەکان دەگرێت و هەست و ئەستیان تێدەگات و لە پێناو بەرژەوەندی کوردیشدا لە کاروباری سەربازیدا دەقاو دەق خۆی بەفەرمانەکانی پێشەواوە نەدەبەستەوە کە لە بواری پراکتیکدا ئەزموونێکی نەبوو لەگەڵ چەك و دووکەڵی باروت و ناڵەی بریندا و تەڕ و تووشی سەنگەر و شەهیدبوونی پۆلێك هەڤاڵ پێکەوە بە گوللە تۆپێك لە چاوترووکانێکدا، ئەخوازەڵلا بارزانی بەدان پێدانانی دوژمنیش شارەزاییەکی زۆری لە ئاسینی گۆڕەپانی جەنگدا هەیە، دەزانێت هەر لوتکەی چیایەك، دۆڵێك، ئەشکەوتێك و بن بەردێك چوون بەکاردەهێنێت و دەیکاتە هێزێکی دامەزراو بۆ سەرکەوتنی پلانی شەڕ، هەمیشە پلانی خۆی بەسەر دوژمندا دەسەپاند، مەگەر دەگمەن، ئەگینا بوواری پێشدەستی بۆ دوژمن نەدەهێشتەوە، خۆی کات و شوێنی رووبەڕوو بوونەوەی دیاریدەکرد جگە لەوەش جەنگاوەرێکی جیوەیی بوو، هەمیشە دوژمنی لە چاوەڕوانیدا بێزار دەکرد، بەگەڕان و سۆراخکردن و دوواکەوتنی ماندووی دەکردن، کتوپڕ پەلامارێکی بروسکە ئاسایی دەدا، دەکشایەوە، وون دەبوو، ئاسمان هەڵیکێشا یا زەوی قوتیدا؟ هەتا خافڵگیر لە شوێنێکەوە دوژمن بە بیریدا نەدەهات، زیرەی لێهەڵدەستاند.

٣ـ بارزانی موستەفا رێزو خۆشەویستی لەو ناوچانەدا پەیدا کرد، جا لە هەڵوێستەوە بێت یا لە ترسا پێویست بوو هەرکەس لەو ناوچەکەدا خۆی ساغ بکاتەوە، لەبەرەی کورددایە یا دوژمن، ئەوەی لەبەرەی کوردایە بە پێی توانا و بەوشێوەیەی بۆی دەگونجێت خزمەتی کۆمار بکات. ئەوەی ناپاك و دوژمنیشە دەبێت بزانێت ناپاکیکردن لە گەل و لە کۆمار سزای هەیە و لەشکری کوردستان دەستی دەگاتە تاوانباران. بەکورتی و بەکوردی پێویستە هەموومان ئەرك و مافەکانمان بزانین، لەم بارودۆخەی کوردیشدا ئەرك پێش ماف دەکەوێت و دەبێت خۆمان لە هەڵە و گوناح بپارێزین هەروەك شاعیری گەورەی کورد بەهەشتیی ئەحمەد هەردی دەڵێت:

کە جامی شەرابت خستە سەر لێوت غەشیمانە ئەگەر زەهریشی تێدا بێت گوناهی خۆتە بیزانە

هەڵە یاخود گوناهت کرد لە کاتێکدا کە بێهۆشی سزا و تاڵاوی هەرچی بێت ئەبێ وەك بادە بینۆشی

حەمە رەشید خان یەکێك بوو لەوانەی پەیوەندی بە دوژمنەوە هەیە، خۆی لەئەرکەکانی دەدزییەوە،

هەرچەند لە بارزانیش تفەنگی زۆرتر بەدوواوە بوو خۆی لە ئێرانیشدا نەگرت، گەڕایەوە عێراق بۆ ژێر ــبەی ئینگلیز و فەیسەڵ.

کە دەڵێن بارزانی مستەفا لە سنووری دەسەڵاتی خۆیدا وەك یەکێك لە چوار ژەنەراڵەکەی سوپای کۆمار ی فەرماندەی بەرەی سەقز، لە هەموو وردوو درشتێکدا کەپەیوەندی بەجەنگەوە هەبێت، ڕەچاوی ـەرژەوەندیی گشتیی دەکرد و لە هەندێك فرمان پێدزکەی دەکرد، نەجەف قولی پسیان نووسەری کتێبی لە ـەهابادی خوێناوییەوە هەتا لێوارەکانی ئاراس نووسیویەتی: (براکانی شێخ ئەحمەدی بەرزان، موحەممەد صدیق و شێخ بابۆ لەو بچووکتر و لە مەلا مستەفا گەورەترن بەراشکاوی وتیان قازی موحەممەد، زستانی ڕابردوو (مەبەستی لە زستانی ١٩٤٥ ن.ك) شێخ ئەحمەدی لای سۆڤێت تاوانبار کردووە، پەیوەندی بە ئینگلیزەوە هەیە، سۆڤێت دووریان خستەوە بۆ (شەیتان ئاوای دۆڵ) پار قازی موحەممەد پەیتا پەیتا فەرمانی بە ئێمە دەدا هۆزەکانی مامەش و قەرەپاپاخ تالآن بکەین، بەڵام کاری وامان نەکرد[٧٢].

پێدەچێت ئەو هەڵوێستەی شێخ ئەحمەدی بارزانی (خودان) و بارزانی موستەفا لەو ئەزموونە تاڵەوە سەرچاوەی گرتبێت لەگەڵ داگیرکارانی کوردستاندا، تورکیا، بەریتانیا، عێراق، ئێران و تەنانەت رووسیاشدا هەیانبوو، گومانیان لەوە دەکرد ئەو چرایە هەتا روونـاکی بەرەبەیان نەکوژێتەوە و نەکەونە پەلکوتانی نێو تاریکی شەوەزەنگ، ئەوکاتەش سەرباری چوار دەوڵەتەی دراوسێ و دوژمن بەکورد ئەو هۆزانەش بە پشتیوانی ئێران یا تورکیا یا عێراق سەنگەری تۆڵەسەندنەوە دەگرن، شەڕی خۆبەخۆش (شەڕی برا کوژی — کورد کوژی) هەمیشە لە شەڕی بێگانە قورستر و زامەکانی قوڵتر و ئازار و سوێی سەختترە، ئەوەش بۆ بارزانییان دەستنادات بەلەشکرێك پێشمەرگە و لە شکرێك ئافرەت و منداڵ و پیر و نەخۆش و زامدارەوە وەك میوان لای کوردی خۆرهەڵات گیرساونەتەوە، خۆشییان بێت یا ترشی بۆ بژێوی ژیان و جێگە کردنەوە و حەواندنەوە چاویان لە دەستی هاوکاری و کۆمەکی و پیتاکی ئەو هۆزانەیە، ئەوە لە لایەك لە لایەکی دیکەشەوە هۆزەکانی کورد هەستیان بە پێوەندییەکی گیانی دەکرد بەرامبەر براکانیان، ئامادەنەبوون شەڕی راستەقینە بکەن و خوێنی هاوخوێنەکانیان بڕێژن، ئەو هۆزانەش کە ئێران بۆ بەگژاچوونی بارزانیان ئامادەی کردبوون، پێشتر بارزانییان لە شوێن و کاتی هێرش ئاگاداردەکردو دوای درۆ شەڕێك هەڵدەهاتن، ئەوانە بەو جۆرە و هەندێکیش لە ترساندا نەیاندەوێرا دوژمنایەتی بارزانیان بکەن، هەرئەو کاتەش بارزانیان بۆ خۆئامادەکردن بۆ هەرپێشهاتێك و خۆنەدان بەدەست رۆژگار و چارەنووسی نادیارەوە بۆ دوارۆژ و چارەنووسی خۆلەقەی خۆیان دوای پرتە پرت وکوژاندنەوەی چراکە ئەو راستییانەیان هەمووی لەبەرچاوگرتبوو،دوور لە هەست و سۆزو خەیاڵ پڵاو بارووداخەکەیان دەخوێندەوە ولە ئەنجامدا چوار ئەگەر لەبەرچاودەگرن، هەرچواریان سەرومڕ راستەوخۆ پەیوەندییان بەهەڵوێستی ئەو هۆزانەوە هەبوو:

١ـ خێزانەکان لە کۆڵ پێشمەرگە بکەنەوە بەمەرجێك نەکەونە بەر مەترسی مردن.

٢ـ هەتا دوا گولله بەرەنگاری دوژمن بکەن و سەربەخۆیی ناوچە رزگارکراوەکان بپارێزن و فراوانیشی بکەن و سەرنجی وڵاتانی دوورو نزیك بخەنە سەر کێشەی کورد و بیسەلمێنن بێ چارەسەرکردنی کێشەی کورد ناوچەکە ئارامی بە خۆیەوە نابینێت، ئەوەی ئەسوتێش پریشکی بەردەکەوێت.

٣ـ دامەزراندنی پارتێکی رامیاری سەربەخۆ لە باشوور بۆ ئامادەکردنی جاوەری کورد بۆ خەباتی هەمە لایەنە و رێکخستنی کوردپەروەران و کۆکردنەوەیان لەژێر ئاڵای سەرکردایەتییەکی هۆشیار و شۆڕشگێڕدا بتوانێت شۆڕش هەڵگیرسێنێت و رابەریی بکات بەرەو سەرکەوتن و ببێتە هەوێنی پارتێکی یەکگرتووی شۆڕشگێڕ لە هەردوو دیوی ئێران و عێراق بەسەرکردایەتی بارزانی مستەفا، ئەم بیرۆکەیەش زۆرتر لای ئەفسەر و رووناکبیرەکان رەنگی دابووەوە و جەختیان لەسەر دەکرد، ئەگینا شێخ ئەحمەدی بارزان بە پێی بیروباوەڕ و تاقیکردنەوەی دووروودرێژی خۆی ئەیدەویست هیچ کاتێك بکەوێتە نێوان دوو ئاگرەوە و بواری کشانەوەو خۆڕزگارکردنی لەبەردەمدا نەمێنێت.

٤ـ گەڕانەوە بۆ عێراق و دابەشکردنی دوو لەشکرەکە بەسەر شێخ ئەحمەد پێش پیرو بریندار و نەخۆش و ئافرەت و زارۆکەکان بکەوێت و بارزانی مستەفاش پێش لەشکرە چەکدارەکە بکەوێت.. دواتر کە ئەو بریارە دەدەن، شێخ ئەحمەد بە مستۆ دەڵێت خۆتان بەدەست هیچ دوژمنێکەوە نەدەن.. من ئەمانە دەبەمەوە و دەگەڕێنمەوە بەردەستی میریی بزانین چارەنووس چی حەشارداوە.

٥ـ ئەگەر بە پێی فاکتەرە دەرەکیی و ناوەکییەکان و ئەو بارووردۆخەی پێشهاتە نوێیەکان دەیهێننە گۆڕێ،هیچکام لەوسیناریۆیانەی سەرەوە زەمینەی پیادەکردن وسەرکەوتنی بۆ نەرەخسا،تەنها یەك رێگە دەمێنێتەوە ویەکەمین هەنگاو بێدوڵی دەهاوین ودواهەنگاویش چارەنوسمان دیاریدەکات بەرە و سۆڤێت!

بارزانی هەرچەند بە لەشکر و توانای جەنگی و ئەو ناوبانگ و شکۆیەی هەیبوو، دووای پێشەوا قازی موحەممەد و خودانی بارزان شێخ ئەحمەد، هەرەباڵادەستی ناوچەکە بوو، بەڵام بەرنامەی خۆگونجاندن و کار بەڕێوەبردنی پەیرە و دەکردوو دەقاوەدەق پەندە کوردییەکەی بەرجەستە دەکرد (ئەشیش بسوتێت و نە کەباب) و لە روانگەی نەتەوایەتییشەوە هەندێك لە بڕیارەکانی دەپێوا، هەر بۆ نموونە هۆزەکانی کورد و هۆزی قەرە پەپاخی تورکزمانی بەسەنگ و تەرازوویەك نەدەکێشا، ئەوان هاوورده و نامۆ بوون، بە خێر و بێری کوردستان دەژیان (دوای سەرکەوتنی رووسیا بەسەر ئێراندا و بەستتنی پەیمانی (تورکمان چای) هێنراونەتە ئێران، تاکە هۆزیشن لە کوردستانی خۆرهەڵاتدا بەزمانی تورکی دەدوێن و لە نزیکەی (٣٥) گوندا نیشتەجێن)[٧٣] عوسمانییەکان ئەم هۆزە لە (٣٥) گوندی ئەو ناوچەیەی کوردستاندا جێگیر دەکەن، هەرلەو کاتەوە و بگرە زۆر پێشتریش داگیرکارانی کوردستان پلانی بە تورك کردن و بەفارس کردن و بەعەرەب کردنیان پیادە کردووە بۆ گۆڕینی لایەنی دیمۆگرافی وڵاتی کورد و بەخێوکردنی هاوردەکان بەسەر وورگی کورد و پێزی خاکەکەیانەوە و بەکارهێنانیان بۆ هەموو ئامانجێکی چەپەڵ دژی کورد.

بەهەر پیوانەیەکی ئابووری و یاساکانی باج و باجی داهات و دەستکەوت، هەر لیژنەیەکی بێلایەن چاو لە باجی ئەو هەموو صالأنەش بپۆشێت و و بەویژدانەوە بیخەملێنێت چەند باج دەکەوێتە سەریان، ٢٠٪ کەمتر دانانێت لەکۆی داهاتیان کە بە پێی یاسای هۆزایەتیش دەکاتە پێنج یەك یا ٥/١ کەڵەکەبووی ئەو هەموو صالأنەش لە ڕێگەی خودا و خێری ئەو هەزارەها شەهیدەی دەستی ئاغاکانیان بێت، بۆیە بارزانی (لە بەهاری ١٩٤٦ەوە نزیکەی (١٦٠) خێزان کە دەکاتە (١٣٠٠) کەس لە (دێهاتی قەرە پاپاخ)[٧٤] دادەمەزرێنێت و (پێویستە قەرەپاپاخ بەهەر مرۆڤێکی بارزانی ن.ك) سێ پوت گەنم و سێ ڕیاڵ بدەن جگە لە ئالیکی وولاغ)[٧٥] کورد دەڵێت: (ئاو لە ئاست هەقدا دەوەستێت) نەنەجەف قولی قەرەپاپاخ و نەدەوڵەتی ئێران بە خۆیاندا رانەدەپەرموو بکۆکن!

دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کورد[٧٦]

بارزانی مستەفا و سەرکردایەتی هۆزی بارزانیان و ئەفسەرانی کورد پەروەری لیژنەی ئازادی و روناکبیرانی کوردی باشوور کە پەیوەندییان بە کۆماری کوردستانەوە کردبوو بۆ پراکتیزەکردنی ئەو سیناریۆ فراوانەی لە چوار خاڵدا کۆیانکردبۆوە وەك ئامانجی ئەو قۆناغەی کوردایەتی کاریان بۆ دەکرد، دامەزراندنی سوپایەکی مۆدێرن و خاوەن چەکی قورس و پێگەیاندنی کادێری کارامەی بەکارهێنان و ئەوپەڕی کەڵك وەرگرتن بۆ ئەو چەکانە، بۆ ئەو مەبەستەش بارزانی مستەفا (شەست لاوی کورد لەژێر چاودێری رائید نوری (مەبەستی لە نوری ئەحمەدی تەهایە) هێنابووە تەوریز بۆ بەشداریکردن لە خولی فێربوونی تۆپ هاوێژیدا)[٧٧]. سیناریۆی دووەمیش ئامادەکردنی جەماوەری کوردی باشوور و زەمینە خۆشکردن بوو بۆ دامەزراندنی پارتێکی رامیاری نەتەوەیی هەموو چین و توێژەکانی کورد کۆبکاتەوە و جۆشیان بدات بۆ خەبات و پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە رامیاری و فەلسەفییەی پارتی کۆمۆنیستی عێراق و لقی کۆمەڵەی ژێ ـ کاف لە سلێمانی بەسەرکردایەتی ئیبراهیم ئەحمەد پڕیانکردبۆوە، ئەو هەنگاوەش بەسەرکەوتوویی وەك رووداوێکی مێژوویی جێگەی شایستەی خۆی لە بزاڤی کوردایەتیدا گرت و جێگە پەنجەی کاریگەرێتی خۆیی بە سەرتا پێی ژیانی رامیاری کوردەوە لە باشووری کوردستان بە شێوەیەکی تایبەتی و پارچەکانی دیکەی کوردستاندا بەگشتی لەئاستێکی بەرچاودا جێهێشت و بەرەو دوواو بەردەوام ئەم سەرکەوتنانەی تۆمارکرد:

١ـ پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە رامیارییەی کوردی باشووری تێدا دەژیا بەهۆی نەبوونی پارتێکی رامیاری کوردایەتی ڕێبازی ئەکتیڤ لە گۆڕەپانەکەدا،کە بوو بووە هۆی ئەوەی حیزبی کۆمۆنیستی عێراقی ئینتەر ناسیونالیستی دیکتاتۆر و بێبەشکردنی نەتەوەیەکی ڕەسەنی وەککورد لە هەموو مافێك گوایە بە پێی بۆچوونەکانی بەڕێزیان کورد مەرجەکانی نەتەوەی تێدا نییە!! (دەی خوا بەردی تۆی لێبواریێ) وەك

شارەزووری دەڵێن. هەربەو هۆیەشەوە ڕێگەیان لەهەر پارت و ڕێکخراوێکی رامیاری کورد دەگرت بێتە گۆڕەپانەکەوە و چالاکی بنوێنێت گوایە زیانی بۆ خەباتی هاوبەشی پرۆلیتاریا و برایەتی کورد و داگیرکارەکانی هەیە، تەنانەت ڕێگەیان بە کوردە کۆمۆنیستەکانیش نەدەدا لەژێر سەرکردایەتی لقی کوردستانی پارتی کۆمۆنیستی عێراقدا خەبات بکەن، لە ئێران و تورکیا و سوریاش دەبێت بڵێین هەزار رەحمەت لە کفن دز)، هەموو تاکێکی سەر بەو پارتە (مرۆڤ دۆست و پێشکەوتنخواز و پێشڕەوە) لەهەر پلەیەکی حیزبی و ئاستێکی روناکبیریدا بوو زۆر بە شانازییەوە دژایەتی هەموو شتێکی کوردانەی دەکرد، جوان دێتەوە یادم سەرەتای شەستەکانی سەدەی رابردوو مامۆستایەکی کورد پەروەر بە نێوی عەبدوڵڵا زێباری لەسەر کوردایەتی لەبادینانەوە دوورخرابووەوە بۆ سلێمانی، ئەویش وەك سووربوون لەسەر کوردایەتی و کۆڵنەدان دووای نیوەڕوان شاڵ و شەپیلکی ڕێزێی بادینانیی لەبەر دەکردوو دەهاتە دەرەوە. کوردە کۆمۆنیستەکانی دەروێشی مۆسکۆی قیبلەی گەلان لە شەقامی صابونکەرانی سلێمانی توێکڵە شوتی و تەماتەیان تێدەگرت .! من ئەوەم بەچاوی خۆم بینیوە بەڵام نەمدەزانی بۆ، نەشمدەزانی ناسیۆنالیزم و ئینتەرناسیۆنالیزم بەریان بەکوێوەیە، بەڵام لەکانگای دڵمەوە بەزەییەکی بێدەسەڵاتانەم بەو مرۆڤە بەڕێزەدا هاتەوە و لەو ڕۆژەوە بەرگی کوردی و زمانی کوردی و ووشەو دەربڕینە رەسەن و پاراوەکانم خۆشویست کە کۆمۆنیستە کوردەکان بێزیان لێدەهاتەوە و بەقەشمەری پێکردنەوە بەزمانی باوو باپیری خۆیان دەوت: (تاقمێك پەیدابوون لەکەوش و کڵاش سەلامی خوایان کردووە بە رۆژباش)

کورد وتەنی (هەردرۆزن ..) چونکە ئەو سەرلێشێواوانە تەنها لەرقی کورد خوایان بیرکەوتبووەوە ئەگینا ناوەڕۆکی کۆمۆنیزم و دەقەکانی مارکسیزم باوەڕی بە بوونی یەزدان نییە و ئاینە ئاسمانییەکانیش کە ئیسلام یەکێکیانە بە تلیاکی گەلان دادەنێن (خلەبار نەکا و بلە کەپر نەکا!) هەڵوێستی پڕ لە شەرمەزاری دیکەی ئەو تاقمەشم دێتەوەیاد، ڕێکخستنەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان خۆپیشاندانیان سازدەکرد و داوای خوێندنیان دەکرد لە فێرگەکانی کوردستاندا بەزمانی کوردی لەژێر دروشمی (چیتان دەوێت کوردەکان.. مەعاریفی کوردستان) کەچی ئەندام و لایەنگرانی ئەو تاقمە نە ئەوکاتە شەرمیان دەکرد ئەو دروشمە پیرۆزە بگۆڕن بە (مەعاریفی قلیاسان) نە دواتریش شەرمیاندەکرد کە بەعسیەکان کونەمشکیان لێکردنە قەیسەریی و هیچ دەروویەکیان نەما، رووسیای ئاغا و باوەگەورەیان، قەڵای پتەوی گەلان و.. هەتا کۆتایی قەوانە سوواوەکە لە دوورەوە تەماشای ئەو قەسابخانەیەی دەکرد عەرەبە شۆڤێنییەکان بۆ دەروێشەکانیانی سازدابوو، ئەوەی بەرنەکەوت و لەو شاڵاوە درندانەیە رزگاربوو، کز و داماو بەهەناسەبڕکێ پەنایان بۆ هاوبیران و سەرکردایەتی خۆپیشاندەرەکانی (مەعاریفی قلیاسان) و شاڵ و شپیلکەکەی بارزانی مستەفای سەرۆکی پارتی و رابەری شۆڕش برد کە جیاوازییەکی لەگەڵ شاڵ و شپیلکەکەی مامۆستا عەبدوڵڵا زێباری دوورخراوەدا نەبوو. نەك هەر ئەم هەڵوێستە هەرزەڕۆیانەی کۆمۆنیستەکانی کوردستان

بەڵکو سەرکردایەتی پارتەکەشیان هەڵەیەکی مێژوویان کرد کە ساڵی ١٩٧٤لەگەڵ دەستپێکردنەوەی شەڕدا لە نێوان شۆڕشی کوردو حکومەتی بەعسی عێراقدا، پشت دەکەنە شۆڕشی کورد و پاڵدەدەن بە بەعسییەکانەوە و چەك لەرووی پێشمەرگەدا بەرزدەکەنەوە و دەستیان دەچێتە خوێنی چەندین پێشمەرگەی وەك شەهیدان عومەری ساڵح مەنسوور و نووری شەریف کەیەکەمیان سەرلقێکی چالاك و ئازاو بەئەزموون ودووەمیشیان پێشمەرگەیەکی نموونەیی بوو،بەپراوپڕی مانای پێشمەرگەی نموونەیی . کۆمۆنیستەکان بەم هەڵوێستەیان هیچ دەستکەوتێکی نیشتمانییان نەبوو، هەر نەکەوتنە بەر تانەو تەشەری ناحەزانییان بەڵکو رەخنەی توندی تیژی ناوخۆشیان و کشانەوەی ژمارەیەك هاورێش. پیرە سیاسەتوان و سەرکردەیەکی دیارو دێرینی ئەو پارتە، بەرێز بەهادین نووری کە هەمیشە هەڵوێست و دەنگی تایبەتیی خۆیی هەبووەو هەیە لەمەڕ کێشەی کورد،شەوی١٨لەسەر٢٠١٣/٢/١٩ لە چاوپێکەوتنێکیدا لەگەڵ کەناڵی ئاسمانی سپێدە زۆر بەراشکاوی وتی: (یەکێك لەو کارانەی لێی پەشیمانم، دژ بە هەڵوێستی حیزب بەرامبەر کورد، دەبوایە دووای نسکۆی شۆڕشی ئەیلول، حیزب جێبهێڵم)

ئەم هەویرە ئاو زۆر دەکێشێت... دێمەوە سەر دامەزراندنی پ.د.ك. بارزانی دامەزراندنی پارتێکی رامیاریی کەبتوانێت پێشڕەوایەتیی خەباتی نەتەوەیی جەماوەری کوردی باشوور بکات بە پێویستییەکی مێژوویی دادەنا، بۆ ئەو مەبەستە فێبروەری ١٩٤٦ پارێزەر هەمزە عەبدوڵڵا دەنێرێتەوە باشوور بۆ زەمینە خۆشکردن و **راگەیاندنی دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کورد لەم بەڕێزانە :**

١- مەلا مستەفای بەرزان ـ سەرۆك

٢- هەمزە عەبدوڵڵا/ پارێزەر (یەکەمین رازگر – سکرتێری پارتی بوو هەتا ١٩٥٩ ن.ك)

٣- ئەنوەر دڵسۆز/ ؟ (یەکێکە لە روناکبیرە نیشتمان پەروەرەکانی کورد .ن.ك)

٤- بەکر عەبدولکەریم حەوێزی (ئەفسەر بە پلەی رەئیس – نەقیب)

٥- مستەفا خۆشناو (ئەفسەر بە پلەی رەئیس – نەقیب)

٦- نووری ئەحمەد تەها (ئەفسەر بە پلەی مولازمی یەکەم)

٧- موحەممەد قودسی (ئەفسەر بە پلەی مولازمی دووەم)

٨- عیزەت عەبدولکەریم (ئەفسەر بە پلەی رەئیس ئەول روکن)

٩- خەیروڵڵا عەبدولکەریم (ئەفسەر بە پلەی مولازمی یەکەم)

١٠- جەلال ئەمین رەواندوزی (ئەفسەر بە پلەی مولازمی یەکەم)

١١- موحەممەد صالح ژاژڵەیی (ئەفسەر بە پلەی مولازمی یەکەم)

١٢- عەبدولرەحمان نەقیب (ئەفسەر بە پلەی مولازمی یەکەم)

١٣- میرحاج ئەحمەد (ئەفسەر بە پلەی رەئیس)

١٤- وەهاب موحەممەد ئاغا (؟) (سەرۆك هۆزێكی كورد بوو ن.ك)

١٥- شێخ لەتیف شێخ مەحموود حەفید (سەرۆكی ساداتی بەرزنجە)

لەسەر شێوەی پارتی دیوكراتی كوردستان لە ئێران [٧٨] هەر بۆیەش تەنها جێگری سەرۆك دیاریكراوە كە دەكاتە رازگر – سكرتێر، ئیتر ئەندامانی پۆلیت بیرۆ – مەكتەبی سیاسی، لێپرسراوانی دەزگای رێكخستن، سەربازیی، دارایی، راگەیاندن دیاری نەكراون، بۆیە لەوە دەچێت ئەندامانی دەستەی دامەزرێنەرین و دوواتر كارو لێپرسراوێتی دابەشكرابێت، دووای ئەوەی هەمزە عەبدوڵڵا گەڕابێتەوە لای بارزانی یا هەر نەگەڕاوەتەوە و (دەستەی دامەزرێنەریش جگە لە شێخ لەتیف كوڕی مەلیكی كوردستان هەرهەمووییان لە تەك بارزانیدا مانەوە هەتا ١٧- ١٨/٤/١٩٤٧، بەڵام ئەفسەرەكان جگە لە نووری ئەحمەدی تەها،میر حاج ئەحمەد(هیچیان) لەگەڵ بارزانیدا نەمابوون و ئەوەی زۆر ئاشكرایە ئەفسەران، مستەفا خۆشناو، عیزەت عەبدولعەزیز،خەیروڵڵا عەبدولكەریم، موحەممەد مەحموود قودسی، میریی عێراق دووای خۆبەدەستەوەدان رۆژی ١٩/٦/١٩٤٧ لە سێدارەیدان و بەناوی چوار ئەفسەرە شەهیدەكانەوە چوونە تۆماری پرشانازی شەهیدانی كوردستانەوە[٧٩] . هەمزە عەبدوڵڵا روناكبیرێكی ئەو سەردەمە و هەڵگری بروانامەی پارێزەریی كۆلیژی ماف – زانكۆی بەغدا و تێكۆشەرێكی گوایە پارتی، بەڵام بەكردار عێراقچی و هەتا سەر ئێستقان كۆمۆنیست، تێكۆشانەكەشی وەك سكرتێری پارتی وەك خۆی بە شانازییەوە دەیوت ئامادەكردنی لاوانی كوردبوو كە بەناوی پارتییەوە كۆیدەكردنەوە بۆ رێكخستنیان لە ریزەكانی پارتی كۆمۆنیستی عێراقدا. (ئێمە فێرگەیەكین بۆ پێگەیاندنی دۆست و لایەنگیر بۆ حیزبی شیوعی) لە وتە بەنێوبانگەكانی ئەو سكرتێرەی پارتییە كە مستۆ لە دوورە وڵات دەژیا و ئیبراهیم ئەحمەدیش خوا هەڵناگرێت ئەوەندەی شیری بریكرد ململانێی سەختی لەگەڵدا كرد بۆ پووچەڵكردنەوە و لەكارخستنی ئەو بەرنامە چەواشەیە و پێڕەوكردنی بەرنامەیەكی كوردانە، لاوانی كورد بە كوردایەتی گۆشبكات و بۆ خەبات لە رێگەی سەربەخۆیی كوردستاندا پەروەردەیان بكات نەك بۆ لایەنێكی رامیاری كە نەك هەر باوەڕی بە بوونی كورد نییە وەك نەتەوەیەكی خاوەن نیشتمانێكی كەرت و پەرت و دابەشكراوو، زمانی رەسەن و تایبەتی، مێژووی هاوبەش و داب و نەریتی كۆمەڵایەتی و كلتوری بەو بیانووەی گوایە كورد ئابووری هاوبەشی نییە!! دەی كوردی دیل و دەستوو پێ لە زنجیر و دابەشكراوو سنوورە دەستكردەكان (دووكانی بەكر و چوار قاڵب صابوون) [٨٠] ئابووری هاوبەش چۆن دامەزرێنێت، ئەها توو ئەو قیبلەی مۆسكۆیە كە ئەگەر لەوێندەر باران ببارێت ئێوە لە كوردستان چەتر هەڵدەدەن!! سكرتێری پارتی، هەمزە عەبدوڵڵا بەجۆرە دووازدە ساڵی رەبەق قوتابیان و لاوان و رووناكبیران و كرێكاران و جوتیاران و جەماوەری كوردی چەواشە كردبوو، نیشانەی سووری خستبووە سەر ووشەی كورد، كوردستان، كوردایەتی، سەربەخۆیی، شۆڕش.. ئەوانە بڤەن زیان بە یەكێتی خەباتی هاوبەشی عەرەب و كورد دەگەیەنێت و بزوتنەوەی پرۆلیتاریا لە

ڕووبووی عێراق سست و لاواز و دوا دەخات!! دەی قورئان وەهەقت ئەمڕۆش چینی پرۆلیتار لە هیچ پارچەیەکی کوردستانی دابەشکراوو عێراقیشدا چینی نەرەخساو ناشرەخسێت، فرۆشیارێکی دەستگێڕ (گوایە پرۆلیتارێکی چەوساوەیە) سێ چەندانە و چوار چەندانەی فەرمانبەرێکی میریی دەستدەکەوێت کە جەنابی سکرتێر بە چینی بورژوازی ناوەند ناویدەبرد، (کەر لەکوێ کەوتووە و کوندە لە کوێ دڕاوە) کورد دەڵێت خوا دەلیلی داماوە، خوا و ڕاستان بارزانی دووای شۆڕشی چواردەی گەلاوێژی ١٩٥٨ لەگەڵ هەڤاڵانیدا دەگەڕێنەوە وڵات.

حەمە ڕەزا شای ئێران بەرامبەر لەشکری داگیرکاری سۆڤێت و بەریتانیا نەیدەتوانی لە پێستی خۆیدا بجوڵێتەوە بەرامبەر هەردوو کۆماری ئازەربایجان و کوردستانیش بەو لەشکرە بەزیوو بێورەیەوە جارێ کارێکی لەدەست نەدەهات و هەتا کشانەوەی داگیرکاران لە ئێران، شا سەرکزو دڵ وووریا خۆیی ماتکردبوو تەخت و تاجەکەی لە دەست نەچێت و لە هەلێکی گونجاودا بکەوێتەوە سەرپێ. کۆماری کوردستانیش وەك کۆمارێکی ساوا، لایەنی دەرەکیی، پەیوەندی بەردەوام و گەرم بەتەوریز و باکۆ، چالاکییەکانی صەدری قازی وەك نوێنەری کۆمار لە ئەنجوومەنی نوێنەراندا لە تاران لەلایەك و لەلایەنی ناوخۆشەوە لەشکرێکی مامناوەندی شێوە عەشایەری لە ژێر چاودێری و مەشق و ڕاهێنانی ئەفسەرانی لیژنەی ئازادیدا ڕێکخستبوو، بارزانی مستەفا، موحەممەد حوسێن سەیفی قازی، حەمە حوسەین خانی شوکاك، حەمە ڕەشید خان پلەی ژەنەراڵیان لە پێشەواوە پێدرابوو، سەرکردایەتی لەشکری کۆماری کوردستانیان دەکرد.

لەشکری کوردستان مووچەی مانگانە و بژێوی ژیانی خێزان و بەرگ و پۆشاکیان بە ڕێك و پێکی وەردەگرت، کاروباری هاوڵاتیان بەڕێوە دەچوو، هێمنی و ئاسایش باڵی بەسەر ناوچەکانی ژێر دەستەڵاتی کۆماری کوردستاندا کێشابوو، لەولایەنەشەوە کەم و کورتی پێوە دیارنەبوو، سەرکردایەتیش دڵنیا بوون گرەویان بردۆتەوە و کوردستانی خۆرهەڵات بەئاوات گەیشتوون و لە چوارچێوەی کۆمارێکی دیموکراتی سەربەخۆدا هەنگا و بەرە و پێشکەوتن دەنێن و دۆستی زۆرمان هەیە وەك پێشەوا لە یەکەمین وتاردا ڕایگەیاند (ئەی جەماوەری کورد، بەچکە شێران سلاوتان لێ بێت، ئەو ئەرکە گرنگەی ئێوە بەمنتان سپاردووە، داوا لە خوای مەزن و ئێوە دەکەم یارمەتیم بدەن تاکو بتوانم هەتاسەر ئەم کارە بۆ بەرژەوەندی میللەتەکەم بەرمەسەر و بەرامبەر بە ئێوە و خوای مەزن خەجاڵەت نەبم، دوژمنانی کورد گەلێك زۆرن،لە هەر چوار پارچەی کوردستان یەکیان گرتووە و بەهەموو ڕێگەیەك بەرهەڵستیان لەو مافەکردووە و بەردەوام ڕاپەڕینەکانیان بەچەتەگەری پیشانداوە.. ئومێدەوارم بە پشتیوانی خوا، ئاڵای سەربەخۆیی و چرای ئازادی لە هەرسێ پارچەکەی دیکەی کوردستاندا وەك مەهاباد هەڵدەکرێت و لەبەرزیدا دەشەکێتەوە)[٨١].

بەڵام ئەو خۆشبینییەی پێشەوا لە بەڵێن و پەیمانی زارەکی یا سەرزارەکییەوە سەری هەڵدابوو، بەڵگەنامە و دۆکۆمێنتی یەکێتی سۆڤێتی لە پشتەوە نەبوو، هەنگاو هاویشتن بوو بەرەو پێشەوە لە

تونێلێکی تاریکدا لەوسەری ئەو سەرەوە تروسکایەك بەدیدەکرا و سەرکردایەتی کۆماریش دووی ئەو تروسکایە کەوتبوون و کۆشکی هیوایان لەسەر هەڵدەچنی. (٢٣/٤/ ١٩٤٦ کۆماری ئازەربایجان و کۆماری کوردستان وەك دوو دەوڵەتی سەربەخۆ پەیمانی هاوکاری سەربازی و ئابووری مۆردەکەن)[٨٢].

هەرئەوەندەش لەتوانادا بوو، بارووددۆخەکە هەر ئەوەندەی بەبەرەوە بوو، بەڵام هەلێکی مێژوویی بوو، هەتا راپەرینە مێژووییەکەی بەهاری ١٩٩١ی باشووری کوردستان هەلێکی وەها بۆ کورد نەهاتە پێشەوە. سەرەتای رزگاریکردنی مەهاباد و راپەرینی ١٩٩١ و رزگارکردنی زۆربەی شارو شارۆچکەکانی باشوور و دامەزراندنی کۆماری مەهاباد و سەرکەوتنی راپەرینە مەزنەکەی باشوور لە چەند خاڵێکدا یەکدەگرنەوە:

١- لە هەردوو رووداوەکە شیرازەی دەسەڵاتی داگیرکار تێکچووبوو، وڵات کەوتبووە دەست داگیرکاری بێگانە و لەژێر ئەو پاڵەپەستۆیەدا هەردوو رژێمی شای ئێران و صەددام حوسەین پاشەکشە بەهێزی سەربازیی و دام و دەزگاکانی بەڕێوەبەرایەتی دەکەن.

٢- کۆماری کوردستان لەژێر سایە و پارێزگاری هێزەکانی سۆڤێت لە ئێران و سەرکەوتنی راپەرینیش لە باشوور و دامەزراندنی دەسەڵاتی بەرەی کوردستانی و دواتر هەڵبژاردنی پەرلەمان و دامەزراندنی کابینەی وەزیران و حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ژێر سایە و پارێزگاری و پشتیوانی نێودەوڵەتی و چەکوشی ئامادەدا دژی صەددام دامەزران.

٣- هەردوو دەسەڵاتەکەی کورد لە خۆرهەڵات و باشوور دەستوبرد پاراستنی ناوچە رزگارکراوەکانیان بەهێزی سەربازی (پێشمەرگە) سپارد و دام و دەزگاکانی بەڕێوەبردن و خزمەتگوزاریان رێکخستەوە.

٤- کۆماری کوردستان ١٩٤٦ — ١٩٤٧ لە خۆرهەڵات و بەڕێوەبەرایەتی هەرێمی کوردستان لە باشووری کوردستان ١٩٩١ بەسەرکەوتوویی کە بڕیاری مێژووە لە قۆناغێکی دیاریکراودا، لە گۆشە نیگای داگیرکارانی کوردستانەوە بەپلانی بێگانە دەژمێردرێن بۆ جیاکردنەوەی بەشێك لە وڵاتی ئێران و عێراق و مەترسی راستەقینەشی بۆسەر تورکیا هەیە، ئەگەر ئاگرەکەشی پێنەگات پریشکی بەردەکەوێت. داگیرکاران هەمیشە لە شۆڕش و راپەرینەکانی کوردیان بەو جۆرە روانیوە تەنانەت نووسەرێکی ئێرانی — فارس وەك ئەبولحەسەن تەفرشیان لە کتێبەکەیدا (بارزانی خۆی بەدەست کەسەوە نادات) کە بەفارسی نووسیویەتی لەگەڵ ئەوەشدا بەگشتی بە شێوەیەکی بێلایەن بیرەوەرییەکانی خۆیی نووسیوەتەوە هەندێك جار تێدەکەوێت، جا بەهۆی کەم زانیارییەوە بێت یاخۆگێلکردن دەڵێت خێڵی بارزان یا بەشێکیان وەك هێز گەلێکی فیۆداڵ ژێر فەرمانی ئینگلیز بوون و بەپارە و پوول (پێدان. ن.ك) و پۆستی بەڕێوەبەرایەتیی (وەرگرتن. ن.ك) و (دانانیان ن.ك) بە ئەندامی پەرلەمانی عێراق وەك هێزێکی ئامادە لەپاڵ سوپادا (سوپای عێراق ن.ك) ئامادەیان کردوون بۆ بەرهەڵستکردنی هەر رووداوێکی کتوپڕ وەك بزوتنەوەکەی رەشید عالی گەیلانی ١٩٤١[٨٣]. ئەوەی راستی بێت بارزانی و ناوچەی بارزان شێخ نشین بوون بەڵام فیوداڵ

و دەرەبەگ و دەرەبەگایەتی تێدا نەبوو، وەك مام هەژار دەڵێت: بەشە زەوی بەرهەمهێنەری شێخ لە مسکێن کەمتر بوو.

تەفرشیان زۆر بەهەڵەدا چووە، شێخ ئەحمەدی خودانی بارزان ئەوەندە لە پارە و پوول دوور بوو نەیدەناسین و نەیەکتر جوێنەدەکردنەوە! لە سەرچاوە نەیارەکانیشدا نەك بەڵگە بۆچوونیش نادۆزینەوە بیسەلمێنێت رۆژێك لە رۆژان بارزان ژێر فەرمانی هیچ داگیرکارێك بووبێت هەر لە تورکی عوسمانی و کەمالی و رووس و سۆڤێتەوە بۆ بەریتانیا و میریی عێراق و شای ئێران و بەهەموو تواناوە دژایەتی و بەرهەڵستی بێگانەیان کردووە هەرگیز بووبێت. لە هەموو مێژووی بارزانیشدا هەتا ١٩٧٠ بارزانییەك مووچە خۆر و فەرمانبەری میریی نەبووە چجای ئەندام پەرلەمان. هەر لەو بوارەشدا نەجەف قولی پسیان نووسەری کتێبی (لە مەهابادی خوێناوییەوە هەتا لێوارەکانی ئاراس) کە بە فارسی نوسیویەتی وادەزانێت بارزانی موستەفا دووای گەڕانەوەی لە ئێرانەوە بۆ عێراق بۆ پاراستنی خێزانەکان، دووای چەند مانگێك شەڕو پێکدادان لە گەڵ هێزەکانی عێراقدا، دووبارە سنووری عێراق – تورکیا دەبڕێت و لە نێو تورکیاوە دێتەوە ناو ئێران، نەجەف قولی پسیان تەنها بەوهۆیەوە کە بارزانی دەگەڕێتەوە ئێران، شای ئێرانیش بەرێکەوت لەوکاتەدا دێتە سەردانی ناوچەکە دەڵێت (گەڕانەوەی بارزانی هاوکاتبوو لەگەڵ گەشتەکەی شای ئێراندا بۆ خووی، ورمێ، دەستی هەندێك لایەنی بیانی تێدا بوو)[٨٤]. بەرامبەر شۆڕەکانی کورد بە گشتی بەسەرکردایەتی شێخ مەحموودی مەلیکی کوردستان، شۆڕشەکانی بارزان، راپەڕینی سمکر، کۆماری مهاباد، ئێران قەوانێکی لێدەدا کە (سەربزێوی کوردەکان) پلانی عوسمانی، کەمالی بەریتانیا، رووسیایە. بەریتانیا و میریی عێراقیش ئاوازێکیان دەخوێند، نەخێر جموجۆڵی کورد بەپەنجەی عوسمانییەکان، رووسیایە، لەپاڵ ئەوەشدا هەر هەموویان کەم و زۆر دەستیان گەیشتە سەرۆك هۆزەکان و چوونە بن کلێشەیانەوە بەتایبەتیش ئەوانەی روو لە کوردایەتی نەبوون یا روو لە کوردایەتی بوون، بەڵام لەسەرەوە جێگەیان نەدەبووەوە و لە خواریشەوە دانەدەنیشتن و دەیانویست ئەگەر کورد بجولێت دەبێت لە ژێر سەرکردایەتی خۆیاندا بێت. دەزگاکانی سیخوڕی و هەواڵگری ئێران پەیوەندییان لەگەڵ هەندێك لەوانەدا گرێدابوو، وەك حەمە رەشید خان فەرمانەدەی بەرەی سەقز – لەشکری کۆماری کوردستان، ئاڵوگۆڕی نامەیان لە نێواندا بوو، سەرکردایەتیش بێئاگا نەبوو، گومانیان لەسەر پەیدا کردبوو، چاودێری بەردەوامیان خستەسەر و بەڵگەی حاشا هەڵنەگریان کەوتەدەست کە ناپاکی لە کۆمار دەکات بەڵام نەیاندەزانی لە هەمان کاتدا پەیوەندی بە بەریتانیا و میریی عێراقیشەوە هەیە.

حەمە رەشید خان جگە لەوەی سەرۆك هۆزێکی بەدەستەڵات و چەکدارێکی زۆری بەدوواوە بوو یەکێك بوو لەو چوار پێشەوایەی قازی موحەممەد پلەی ژەنەراڵی پێدابوون لە لەشکری کۆماردا و سەرکردا یەتی کۆمار (هێزی بارزانییەکان کە لە سێ لقدا رێکخرابوون دەخاتە ژێر فەرمانەدەیی حەمە رەشید خان کە

شیاوی ئەوە نەبوو، جگە لەوەی هەر خەریکی پارە و پوول پەیداکردن و ڕوتاندنەوەی دانیشتوان و بێگاربوو، حەمەد ئاغای عەبباسی کە چەند مانگێك خۆی و چەکدارەکانی بەخێو دەکرد، لە پاداشتدا دەریەراند بۆ سەقز و بایی یەك ملیۆن تمەن توتن و دانەوێڵەیی فرۆشت و بەتەنها خواردی)[٨٥]. ئەو بڕیارەی سەرکردایەتی کە هێزی بارزانیان لەژێر فەرمانده‌یی حەمە ڕەشید خان دابێت بڕیارێکی نادووست بوو، بەڵام بۆچەند مەبەستێك بوو.. هێزی بارزانیان و دەستەڵاتی شێخ ئەحمەدی بارزانی و مستەفا بارزانی لە مەنگە ئەبدات و بارزانی و حەمە ڕەشید خان بکەونە بازنەی ململانی و ناحەزییەوە و هەریەکەیان بۆ زاڵبوون و سەرکەوتن پتر خۆی بە پێشەواوە ببەستێت، هەر ئەوەش یەکێك بوو لە هۆیەکانی ئەو ساردییەی نێوان پێشەوا و بارزانیان.. لەوەشدا بارزانی ناهەقی نەبوو، بەهەموو پێوانەیەك و لەهەموو ڕوویەکەوە ئەك هەنگاو بە قۆناغ لە پێش حەمە ڕەشید خانەوە بوو، مێژووی بنەماڵە و هۆزەکەیان، ڕاپەڕین و قوربانیدان، زیندانی و دەربەدەری، توانا و لێهاتوویی سەربازی و بەڕێوەبردنی شەڕ.. کەچی جەنگاوەرە بارزانییەکان لە سەرکردەی خۆیان دوور بخرێنەوە و بخرێنە ژێر فەرمانده‌یی حمە ڕەشید خانەوە، لەم لا و ئەولاش دەبیسترێت و نووسینیش هەیە کە بارزانیەکان هەر لە سەرەتای پەیوەندیکردنیانەوە بە کۆماری کوردستانەوە هەتا ماوەیەك هیچ یارمەتییەکی خێزانەکانیان نەدەدرا، گومانیش لەوەدا نییە پێشەوا جۆرە ووریاییەکی بەرامبەر ٥٠٠ — ٦٠٠ پێشمەرگەی بەدیسپلین و گیان لە سەردەست و چاوەڕوانی ئەنجامدانی هەر فرمانێکی سەروو خۆیان بێ چەند و چوون بەتایبەتیش گەر فەرمانی خودانی بارزان، مستۆ، شێخ موحەممەد صدیق و شێخ بابۆ بێت، هەرکات بیانەوێت دەتوانن بەرەکەی لە ژێرپێ دەربهێنن بەتایبەتیش کە پێشەوا خاوەن هۆزو چەکداری تایبەتی خۆی نەبوو، دوواتر پێشەوا هەستدەکات ئەو دڵەڕاوکە و دڵنیانەبوونەی لە جێگەی خۆیدا نەبووە، بارزانیان هەر بە دڵسۆزی مانەوە و ململانێی مەردانەشیان لەگەڵ حەمە ڕەشید خان دەکرد بۆ بەرژەوەندی گشتی و بەتەوقی سەریشدا دایان بەزەویدا.. ئەوەش بەڵگەیەکی دیکەیە بۆ پووچەڵکردنەوەی پەیوەندی بارزانی بە ئینگلیزەوە. دوو بەکرێگیراوی لایەنێکی وەك بەریتانیا پێویستە دۆست و هاوکاربن ئەك نەیار و ناحەزی یەکتر، بارزانی گەر پەیوەندی بە بەریتانیاوە بووایە حەمە ڕەشید خانی دۆستی ئەوانی هەڵنەدەکەند بەڵکو بە جوتە لە پشت پێشەواوە هەزار کەینوبەینیان لە دژی دەکرد بۆ بەرژەوەندی بەریتانیا، بەوەی چاکە مێژوو چاوو بیری تیژن و ڕاستییەکانی لێ وون نابێت. پێشەوا قازی موحەممەد لە ماڵی خۆیدا بە ئامادەبوونی کازم عەلییف، موحەممەد حوسەین خان ئامۆزای پێشەوا و نانەوازەوە بە پێشڕەو ڕانید بەکر عەبدولکەریم دەڵێت (مەلا موستەفا نازی لە سەر هەموو کوردێك هەیە و خۆشەویستی هەموومانە و جێی ڕێزی هەموو کوردێکی بەشەرەف و دڵسۆزە، ساڵەهای ساڵە بەربەرەکانی دوژمنانی کورد دەکات.. لەم ڕێگەیەدا گیانی خۆی و هۆزەکەی خستۆتە مەترسی و دەردەسەرییەوە، چەندەها شەهیدی داوە و کۆڵی نەداوە.. بەڵام وەك بیستومانە لەم چەند ڕۆژەی دووایدا

کەمێك دلگران و نیگەرانبووە، وەك ئێمە بزانین یەکێکی خانن دڵی مەلا موستەفای لێ رەنجاندووین، هەرچەند شتێکی وا رووینەداوە زویر بێت، دڵی لە کێ دەرەنجێ؟ ئێمە ئەو بەخاوەنی هەموو شت دەزانین، ئەو ئێستە پێشرەوی خەباتی کورد و برای ئازیزمانە، نابێ بە قسەی پیاوی خراپ لە ئێمە دلتەنگ بێت، پێمان خۆشە ئەو خائینە لای خۆی نەهێڵێت.. جارێ ٧٠٠ تفەنگ بۆ بارزانییەکان وەربگرن، دەمانەوێت بۆ یەکەم جار هێزێکی نیزامی لە بارزانییەکان پێك بهێنین ببنە بناغە و هێزی کۆماری کوردستان.. قسەکان و سڵاوی پێشەوام بەبارزانی گەیاند لەوەلامدا وتی: بارزانی لە ژێر فەرمانی ئەودایە و ئامادەیە بۆ جێبەجێکردنی هەموو فەرمانێك)[٨٦] لەورووەوە کە ئاخۆ کێشەو ناکۆکی لەنێوان پێشەوا قازی موحەممەد و بارزانیدا هەبوبێت، جەلیل گادانی دەڵێت: (لەبەینی پێشەواو مەلا مستەفادا، نەك تەنیا ناکوکی جدی نەبووە، لەوانە ناکۆکی بەسیت لەحاڵێکیشدا هەبێت بەڵام هیچ ناکۆکییەکی جدی نەبوو، بەڵگەشم ئەوەیە کاتی خۆی لەئاخر رۆژەکاندا مەلامستەفا داوای لەپێشەواکردووە کەوەك پێشمەرگەیەك لەگەڵیدا بێنێتەوە بەوشەرتەی لەگەڵیدابچێتە دەرەوە، لەلایەکی ترەوە وەك دەڵێن پێشەوا پەرچەمی(ئاڵا . ن . ك .) کوردستانی داوە بە مەلا مستەفا و پێی وتوە تەنها تۆ دەبی بەپەرچەمداری (ئاڵا هەڵگری) ئەو حەرەکەتە .) لە بوارێکی دیکەی کۆماری کورردستاندا دەڵێت: (ئەو کۆمارە لەگەڵ ئەوەی کۆمارێکی ساوابوو، بێ دەرانترین حکومەتی دنیابووە بەڵام ئەوەی بۆی کراوە کردوویەتی:

- بەرەسمییەت ناسینی زمانی کوردی .
- هێنانە ئارای چاپەمەنی بەزمانی کوردی و دانانی چاپخانەی کوردستان .
- بۆیەکەم جار لەکوردستان کردنی مەکتەبی فارسی بە زمانی کوردی .
- خوێندنی بەزۆر بۆهەموو منداڵێك لە منتەقەی ژێر دەسەڵاتی کۆماری کوردستاندا .
- نەهێشتنی سواڵکەر لەشارەکانی کوردستان و دانانی فەقیرخانەیەك و سەرپەرشتی کردنیان .
- سازکردنی یەکێتی لاوان و پێکهێنانی یەکێتی ژنان،جگە لە پێکهێنانی سوپایەکی میللی بۆ یەکەم جاروهێنانەئارای وشەی پێشمەرگە.)

مەلا رەسوولی پێشنمازیش (لەزمانی باوکییەوە و ئەویش لە زمانی حەمیدی گەوهەرییەوە: ئەو دەنگۆیە بڵاو بووەوە گوایە ئەرتەشی ئێران دێتە مەهاباد و دەیگرێتەوە، ئێمە روومان لەلای قازی محەمەد کرد، وەختێك کەچووین جەماعەتێکی تر لە دەوری بوون کە تەگبیریان لەوە دەکرد چ بکەن و چ نەکەن، مقاوەمەت دەبێ یا نابێ .لەپڕ لەحەوشەراهاتن ووتیان جەنابی مەلا مستەفا هات، قازی محەمەد بۆخۆی دەچێت بە پیلیەوە و پێشوازی لێ کردوهات دانیشت . مەلا مستەفا زۆر بە جدی داوا لە پێشەوا دەکاو دەڵێ ئێمە بۆنەوە هاتووین وەزعەکە خراپە و حەجەم دێن ئێرە دەگرن، ئێوەش نابێ بە هیچ شێوەیەك باوەر بە حەجەم بکەن، درۆزن و بێبەڵێنن، لە کۆنەوە هەرچی کردوویانە هەر بە فێڵ بووە، ئێستا ئەگەر دەتوانی

بیی لەگەڵ ئێمە، من وەعدت پێدەدەم تا من هەم و ئەتۆ هەی، من وەك پێشمەرگەیەك و تۆش وەك قازی محەمەد ناوبانگت دەبێ و دەتوانین لەبارەی سیاسییەوە کارێك بۆکورد بکەین . ماوەی سەعاتێك وتووێژیان کرد، پێشەوا دەلیلەکانی ئەوەبوو ئەمن وەعدم بەخەڵکی خۆم داوە، ئەو شتە بەناوی مـن پەیـدابوەو دەبـێ بەخوێنی منیش بکوژێتەوە، دەنا ئەمن لەئێوە زیاتر دەزانم و باوەڕم بـە هـیچ شـێوەیەك بەحەجەم نیـە .) خالێکی دیکەش کەعیرفانی قانیع فەرد شێواندوویەتی، گوایە بارزانی بە ئولسنی وتـووە " قـازی محەمـەد پیاوێکی ترسنۆکب بووە " عەلی قـازی(کـوڕی ڕەش) کـوڕی پێشـەوا بـەجۆرە وەڵـامی دەداتـەوە: (ئـەو دەنگەی عیرفان قانیع فـەرد باسـی لێوەدەکـات گوایـە دەنگـی مەلامسـتەفایەو بەئولسنی وتـووە" قـازی محەمەد پساوێکی ترسـنووك بـووە " سـەدان بەڵگـەی بـاوەر پێکـراو هەیـە کەپێوەنـدی برایانـەی نێـوان پێشەواوبارزانی پێشان دەدەن، تەنانەت هێشتا کەسانێك لەژیاندامـاون کەشـاهیدی ئـەو پەیوەندییـە بـوون، هەرگیز ڕێی تێناچێت بارزانی بەوجۆرە لەسەر بـارزانی بـدوێت .) بڕوانـە کتـێبی بـەرگریکردن لەمێـژووی نەتەوەیەك، بۆئەوەی ڕاستییەکان نەشێوین، هەولێر ٢٠١٠ ل. ٣٤ و ٣٦ و ٣٧ .

دوای ئەوەی بەڵگەی سەلمێنەر دژی حەمە ڕەشید خان کەوتە دەست سەرکردایەتی، پێشەوا بەبەردێك دوو نیشان دەپێکێت،کەسێك لە پلەیەکی بـاڵای سـەرکردایەتیی لەشـکردا دووربخاتـەوە و دڵنـەوایی بـارزانیش بکات، بۆیە بڕیار دەدات وردە وردە ناو بکاتـە ژێـر حەمـە ڕەشـید خـان و ئەرکەکـەش بـەهۆی بـارزانی مستەفاوە ئەنجام بدات، هەر لەو دانیشتنەی مـاڵی پێشەوادا بـەکر عەبدلکـەریم نهێنییـەکی بـۆ ئاشـکرا دەبێت، لەو ڕووەوە دەڵێت: (وەك تێگەیشتم متمانەیان بە حەمە ڕەشـید خـان نـەبوو، دەیانویسـت بـارزانی بنێرنە نێوچەی سـەقز بەڵام نەیدەزانی ئـەو ناپاکـە کێیـە پێشـەوا حـەزدەکات بـارزانی دووری بخاتـەوە، کـە پرسیار لە بارزانی دەکات دەڵێت: (پێشـەوا مەبەسـتی لـە هـەمزە عەبدوڵڵایـە، ئێمـەش تاقیدەکەینـەوە. دووای دوو ڕۆژێکیش بارزانی هەمزەی ڕەوانەی کوردستانی عێراق کردەوە و تفەنگێکیشی دایێ بۆ خەرجی ڕێگە بیفرۆشێت)[٨٧]. بـارزانیش لای خۆیـەوە بـە تیرێـك دوونیشـان دەپێکێت، بـە پێشـەوا دەسـەلمێنێت سەرکردەیەکە فەرمانەکانی ئەو جێبەجێ دەکات لەهەمان کاتیشدا هـەمزە عەبـدوڵڵای بـۆ ئـەوە نـاردبۆوە باشوور خەریکی زەمینە خۆشکردنی دامەزراندنی پـارتێکی رامیـاریی سـەربەخۆ بێـت بـۆ پێشـڕەویکردنی خەباتی جەماوەریی کوردی باشوور، هەوڵەکەش سـەریگرت و ١٩٤٦/٨/١٦ پـارتی دیموکراتی کوردسـتان دامەزرا کە دوواتر لەسەر بڕیاری کۆنگرەی دووەم کە لە کەرکوك بەسترا ئەگەر بەهەڵـەدا نەچووبم بـوو بـە پارتی دیموکراتی کوردستان. دووای ئـەو هـەنگاوەی بـارزانی و دوورخسـتنەوەی هـەمزە عەبـدوڵڵا کـە زۆر بەدڵی پێشەوا بوو، پێشەواش هەنگاوی خۆی دەنێت کە بەدڵی بـارزانی بێـت، فـەرمان دەدات بـەتالوێنێك بارزانی ئامادە بکرێت لە جێگەی حەمە ڕەشید خان بۆ ئەنجامـدانی ئـەو ئەرکـەی ئـەو ئـەنجامی نـەدابوو، نامەیەکیشی بۆ دەنێرێت بەراشکاوی ڕەخنە و گازندەی خۆی تێدا نووسیبوو کە لە ئەنجامدانی ئەرکەکانیدا

چەند کەمتەرخەمە (جگە لە هێزی بارزانی (١٨٠٠ چەکداری. ن.ك) شوکاکتان لەگەڵدایە و چەند مانگێکە نەیانتوانیووە زیانێك بە بنکەی دوژمن بگەیەنن، بەلای کەمەوە رێگەتان نەدایە ئازووقەیان بۆ بچێت)[٨٨] حەمە رەشید ترسێکی لە لەشکری چواری ئێران بەسەرکردایەتی هومایونی نەبوو کە ژێر بەژێر پەیوەندییان دامەزراندبوو (حەمە رەشید خان دیاریوو گەلێك لە دوژمن دڵنیا بوو)[٨٩]. سێ لقەکەی بارزانیان بەفەرمانی پێشەوا دێتەوە ژێر فەرمانده‌یی بارزانی مستەفا (ئەویش (٣٠٠) چەکداری بارزانی بەسەر سێ لقدا دابەش دەکات:

لقی یەك لەژێر سەرکردایەتی رائید بەکر بۆ هەرێمی سەقز بەلای قاراواو سەرچاوە.

لقی دوو بەسەرکردایەتی موستەفا خۆشناو لە رێگەی سەقزەوە بۆ ئاخکەندە و دەوروبەری.

لقی سێ بەسەرکردایەتی میرحاج لە سنووری لقی دووەوە، ئاڵتوونی ژورو دەوروبەری..

لە یەکەمین شەڕدا لەگەڵ هەنگێك (لیوایەك سەرباز)ی ئێراندا زیانی دوژمن پتر لە ١٠٠ کوژراو، (٤٢) دیل، دەستکەویش مەخفەری پۆلیسی گوندی ئاڵتوون بوو پڕ لە چەك و ئازووقە: (١٦٠) تفەنگی برنە و (١٤) گولە (مەبەستی گوللەی تۆپ یا هاوەنە. ن.ك)، تەلەفۆنێك، بێتەلێك، ٣ میل تەلی تەلەفون، (٤) رەشاشی برنە و (گوللە پرژین ن.ك) دوو ئەسپ، فیشەك و بەتانی و کەلوپەلێکی زۆر، زیانی کورد نەکوژراو نەبریندار)[٩٠]، ئەو یەکەمین شەڕە بەشەڕی مامەش ناسراوە و لقی دوو بەسەرکردایەتی مستەفا خۆشناو کردی (لقەکەی موستەفا خۆشناو لە شەڕی مامەش دوژمن بەسەر شۆڕی بەرەو سەقز دەگێڕنەوە، دووای سێ رۆژ سەرهەنگ فەیرۆزی و فەرماندەی لەشکری کوردستان (لەشکری چوار) هومایۆنی هاتنە مەهاباد بۆ وەرگرتنەوەی دیلەکانیان)[٩١].

بارزانی مستەفا زەمینەی دوورخستنەوەی حەمە رەشید خانی لەبەردەمدا ئەختبوو، بریاری سەرۆك کۆماری کوردستان بەسەر هەر سەرۆك هۆزێکدا بسەپێنێت یاری بە چارەنووسی کورد و خوێنی شەهیدان بکات، هەنگاو بەهەنگاو سەرۆك هۆزێکی وەك حەمە رەشیدخان لەبارزانی پتر تفەنگی لە دوواوە بوو لە پلەی ژەنەراڵ و فەرماندەی لەشکری بەرەی سەقزەوە بێنێتە سەر هیچ و کۆتایی بەدەسەڵاتی بێنێت لە کۆمار و لەناوچەکەشدا و کۆتایی بەو گەمەیە بهێنێت و دووایەردەی ئەو شانۆگەرییە دابداتەوە کە حەمەرەشیدخان و کاربەدەستانی تاران و بەغدا و لەندەن بەریشی پێشەوا پێدەکەنن. بارزانی دەچێتە بارەگای حەمە رەشیدخان لەبەرەی سەقز، پێشڕەو بەکر (رائید بەکر حەویزی) ش هەر بەئەنقەست لەگەڵ خۆیدا دەبات کە خان زۆر رقی لێدەبۆوە و دەڵێت (وا کاك بەکرم هێناوە هێزەکەی بهێنێت بۆ لابردنی ئەو پورگەیەی دوژمن.. حەمەرەشید خان رەنگی زەرد هەڵگەڕاو تەماشایەکی منی کرد (تەماشای بەکر حەویزی ن.ك) وتی بانەیش لە بارزانی (لەبارزانییەکان ن.ك) نارەشید تر نین، هەموو ئازا و چالاکن، خۆشم بۆ ئەم کارە هاتوومەتە ئێرە و پەیمانتان دەدەمێ ئەو بنکەیەی دوژمن بگرم، پێویست ناکات

بەرزانییەکان بەو ئەرکە هەستن. بەرزانی لەوەڵامدا وتی: هەموومان سەربازی کوردستانین و هیچ جیاوازییەك لە نێوانماندا نییە، هەرکەس لە توانایدا بێت کارێك بۆ بەرژەوەندی کوردستان ئەنجام بدات ئێمە سوپاسی دەکەین، ئێستەش مادام جەنابت دەتەوێ ئەم کارە بەجێ بێنی، زۆر پیرۆزە و چیترمان گەرەك نییە، بەڵام با هەرسێکمان پلانێك بۆ گرتنی ئەم بنکەیە دابنێین، ئەمشەو ئێمە لێرەین، فەرموو جەنابی خان بنێرە بەشوێن چەکدارەکانتا بچنە ئەو جێگەیەی بەپێی ئەم پیلانە دیاریکراوە[92] حەمە رەشیدخانی بانە لە هەموو ژیانیدا تووشی وەها هەڵوێستێك نەبووبوو، کەسێك ناوها لە رویدا بوەستێت و شەرمەزاری بکات، ئەوە بۆ خان زۆر زۆر بوو، بەڵام بارزانی مستەفا وەك هەموو کەسێك نییە، وتەکانی کە دەیدات بە رووی خاندا بەسەنگ و تەرازوو دەیکێشان، تۆ هەروا سەرنج بدە (هەرکەس لە توانایدا بێت) واتا تۆ لە تواناتدا نییە، (ئێمە سوپاسی دەکەین)، وەك فەرماندەیەك دەدوێت لە سەروو ئەوەوە نەك هەردووکیان پلەی ژەنەراڵیان هەیە، (ئێستە ش مادام جەنابت دەتەوێ) مانای هەتا ئێستا نەتویستووە، (چیترمان گەرەك نییە) ئەوە دەگەیەنێت خان لەژێر فەرمانی ئەودایە و پێویستە ئەوە بکات ئەو گەرەکییەتی: (فەرموو جەنابی خان) فەرمانێکی راستەوخۆیە بەسووکایەتییەوە، (هەرسێکمان پلانێك دابنێین) بەکر حەوێزی دەخاتە پلەو هاوشانی خان کە نەك بەکر حەوێزی بارزانیش بەهاوشانی خۆی نازانێت، بەڵام ئەوە شولکێکی تەڕبوو سەری کەپووی تەزاند، هەرگیز بە بیریدا نەهاتووە شولکی وەها بە ئازاری بەرکەوێت، بارزانی وەك لەگەڵ دوو ئەفسەری لەشکری کۆماردا بدوێت و فەرمانیان بۆ دەربکات، حەمەرەشیدخان و بەکرحەوێزی دەدواند، خانیش کەم زۆرزان نەبوو، دەیزانی کوێی دێشێت، بارزانی پتر پێدادەگرێت و زۆر بۆخان دەهێنێت خۆی بناسێت و کێش و قەوارەی راستەقینەی خۆی بزانێت و ئەوەش دەدات بەڕوویدا ئاگاداری پەیوەندییەکانیشی هەن بە لەشکری چواری دوژمنەوە و نامەکەی هومایونی بۆی ناردووە و وەڵامەکەی خانیش لەبەردەستدان،بۆیە بارزانی پێی دەڵێت (دوریش نییە دوژمن لە هاتنی ئێمە بۆ ئێرە ئاگادار بکرێ و لە مەبەستی ئەم هاتنەشمان تێبگات)[93] ئەوانەی سەرکردایەتی کۆمار گومانی لێدەرکردن هەر ئەو نەبوو، بەڵام سەرکردایەتی نەیدەویست بیانکوژێت و هۆزەکانیان بکاتە دوژمن و بەناشکرا بچنە ریزی دوژمنەوە بەڵکو دەیویست یەکەیەکە لەبواردا بیانگرێت ولەقافدا تاوانبارلریان بکات ....

(حەمە ئاغای بایز پاشا و هەمزە ئاغا و دوانی دیکەش کە هەموویان پلەی ئەفسەریان هەبوو گومانیان لێدەکرا.. عەوڵا ئاغای برای و ٦٠ چەکدار هەڵدێن بۆ قەڵادزێ)[94] مورتەزای زەربەخت نووسەری کتێبی لە کوردستانی عێراقەوە هەتا ئەوبەری چۆمی ئاراس نووسیوێتی (حەمە رەشید خانی قادر خان زادە لە سەر خواستی ئینگلیز، سوپای کوردستانی بەجێ هێڵا و چووەوە بۆ عێراق)[95] و شانگۆڕییەکە گەیشتە کۆتایی و ئەوانەش بەو هەڵوێستە گومانی تاوانیان خستە ئەستۆی خۆیان،هەرچەند بەپێی یاسای دادوەریش تاوانبار بێتاوانە هەتا بەبەڵگە دەسەلمێنرێت و لەبارو دۆخی ئاوهادا گومانلێکراویش قسەی خۆی هەیە.

شەڕو پێکدادانەکانی نێوان کۆمارو ئێران

ئەو ڕووبەڕووبوونەوانەی ئەو ماوەیە لە نێوان کۆماری کوردستان و هێزەکانی ئێراندا ڕوویاندا، شەڕی مامەش، شەڕی گوجار، مامەشی دووەم، شەڕەکەی جەژنی قوربان، شەڕی مەکلاوە، شەڕی نەلومی، شەڕی ساکۆکانی لەنجی، لەوشەڕەی دوواییدا فەوجێکی ئێران بە (٣٢) ئەفسەرەوە بە دیل گیران، عەلی ئاغا و ئامۆزاکانیشی لەو خانووەدا گیران (کاتی خۆی سمایل ئاغای شوکاکی تێدا شەهید کرا) هۆزەکانی ناوچەکەش هەندێکیان لە ڕوانگەی کوردایەتی و هەندێکیان لە ترساندا نەیاندەتوانی سەرپێچی بکەن دژی کۆماری کوردستان ئەگینا نابوت و سووک و ڕیسوا دەکران.

سەرەتای هەرەسی کۆمار

لەشکری ئێران لەو شەڕانەی سەرەوەدا، زیانی زۆریان بەرکەوتبوو، زۆریشیان بەدیلی کەوتبوونە دەست پێشمەرگەی کوردستان، سەربازەکان ئازاد دەکران و ئەفسەرەکان دەهێڵرانەوە، لەشکری چواری دوژمن پەیوەندی بە کۆمارەوە نەپچراندبوو، بۆ چارەسەر کردنی کێشەکانی نێوان ئێران و کۆماری کوردستان، تاران دوو ئەفسەری پایە بڵند، سەرلەشکر ئاریوم و سەرگورد کیشاوەرزی دەنێرێت بۆ گفتوگۆ[٩٦]، لە گوندی کولتی لەگەڵ نوێنەری مەهاباد بەکر حەوێزی کۆدەبنەوە (ئاریوم سەرەتا دەڵێت ئێمە وەك دوودۆست (وەك دوولایەنی دۆست، چونکە سێ کەسن .ن.ك) ئێستە لەگەڵ یەك دانیشتووین چونکە حکومەتی شاهنشا،دانی بە خودمختاریەکی کۆنفدرالی ناوە)[٩٧] بەکر حەوێزی لەوەندە پتر ناوەڕۆکی کۆبوونەوەکە و ئەنجامەکەی بەدەستەوە نادات چونکە هاوکات پێشوا هەواڵی هەرەسی کۆماری ئازەربایجانی پێدەگات و یەکسەر بڕیاردەدات پەیوەندی لەگەڵ ئێراندا ببڕێت.. ئەو خودموختارییەی شای ئێرانیش گوایە دانی پێداناوە جێگەی باوەڕ نییە، چونکە شای ئێران نەك ئۆتۆنۆمی،دانی بە سادەترین مافی کوردا نەناوە کەمو زۆر شتێك لەو ڕووەوە لە ئارادا نەبووە بەڵکو لەگەڵ ستالین سەرگەرمی سەوداو مامەڵە بوو ئەوت بگۆڕێتەوە بە ڕووخاندنی هەردوو کۆمارەکە و تاساندنی دەنگی کورد و ئازەر، ئەوت بەکورد، ئەوت بە ئازەر لە سەرکێشی ترێ بە گەنم هەربووە، زۆر لە پێش یاسای ئەوت بە خۆراکەوە، بە پێی ئەو سەودا و مامەڵەیە شا ئەوت بە ستالین بدات، ئەویش لە بەرامبەردا بڕیاری پووکاندنەوەی هەردوو کۆمارەکە بدات و هەردوو گەلی کورد و ئازەر بفرۆشێت بە مافی بەرهەمهێنانی ئەوتەکەی ئێران بەڕێژەی ٥١٪ بۆ سۆڤێت و ٤٩٪ بۆ ئێران، سەرۆك وەزیرانی ئێران قەوام سەڵتەنەت لە گفتوگۆکانیدا لەگەڵ چیکۆف نوێنەری ستالیندا، ڕامیارێکی زۆرزان و بەئەزموون، دیپلۆماتکارێکی ووریا لە دانوساندندا، دەیزانی چۆن بەرامبەرەکەی دەهێنێتە ژێر بار بۆ ڕێککەوتن، دەیزانی چی دەوێت و چۆن لە بەرامبەرەکەیی وەردەگرێت، صابوون لە پێی ستالین دەدات و پەیمانی دەست کێشانەوە و هاریکارینەکردنی هەردوو کۆمارەکەی پێ مۆردەکات، تاران پشت بەو ڕێککەوتنە بروسکەیەك بۆ جەعفەر پێشەوەری سەرۆك کۆماری ئازەربایجان

دەنێرێت: (هێزی شاهنشا دێتە تەورێز بۆسەر پەرشتی کردنی هەڵبژاردنی پەرلەمانی نوێ، تا رێ لە هەموو فرت و فێڵ و کەم و کورتییەکانی هەڵبژاردنەکە بگرێت، بۆیە نابێت بەرهەڵستی بکرێت، پێشەوەریش لە وەڵامدا نووسیبووی، بەگوێرەی ئەو پەیمانەی لەسەری رێکەوتووین لە شکری ئازەربایجان بەلەشکری ئێران دادەنرێت بۆیە پێویست بە ناردنی لەشکری ئێران ناکات بۆ چاودێری کردنی هەڵبژاردنی پەرلەمانی نوێ، لە شکری ئازەربایجان دەتوانێت بێ هیچ لایەنگیری کردنێك سەرپەرشتی ئەو هەڵبژاردنەی نێو خۆی بکات) شای ئێران بە پشتیوانی ستالین لەلایەك و لەولاشەوە چەند وەزیر و گەورە بەرپرسی ئازەربایجانی کڕیبوو، ئەوانە ئامادەبوون دووای پێشڕەویکردنی لەشکری شا بەرە و تەورێز ئەوانیش لە ناوەوە بکەونە کار و دەستبەسەر کۆماردا بگرن و وەك مەلی بێ پەروباڵ بەچەقۆیەکی کول سەرییبڕن.

هەرسهێنانی کۆماری ئازەربایجان - تەورێز

پلانی فرۆشتنی هەردوو کۆماری ئازەربایجان و کوردستان بە نەوت لە نێوان سۆڤێت و ئێراندا چۆن لەسەر کاغەز کێشرابوو، ١٩٤٦/١٢/١١ لە پراکتیکیشدا لەسەر زەوی بەووردی ئەنجامدرا.

تەورێز لە رووی ژمارەوە چەندانەی هێزی مەهاباد و لە رووی چەك و تەقەمەنیی و پێداویستییەکانیشەوە مەهاباد لە تەورێزی وەردەگرت جگە لەوەی پارتی کۆمۆنیستی ئێرانیش (توودە) بە بڕیاری ستالین بە هەموو توانایەوە تێکەڵ بە ئازەربایجان بوویوون، لەبەرامبەر لەشکری ئێراندا بەرەنگارییەکی ئەوتۆیان نەکرد، سەرۆك کۆمارە لوت بەرزە بەکەش و فشەکەی تەورێز (جەعفەر پیشەوەری و سەرلەشکر غولام یەحیاو (١٥٠٠) سەربازو ئەفسەر هەڵاتن بەرەو باکۆ) پێتەختی کۆماری ئازەربایجانی سۆڤێتی وپاشماوەی لەشکر وگەلی ئازەریان وەك مەڕی بێ شوان بۆ کەڵبەی تیژی گورك جێهێشت.مامۆستا سەعید ناکام لەبیرەوەرییەکانیدا لاپەڕە ٦٥ دەڵێت:(بەپێی پەیمانی یالتا، هاوپەیمانان بڕیاریاندا دووای شەڕ لە ئێران بکشێنەوە وسنوورەکانی بپارێزن.سەیر لە وەدابوو کە سۆڤێت کشانەوە کە زۆریان لێ قەزابوو، تۆپەشکاوێك یا لۆریە شەقوشڕێکیان جێنەهێشت(بۆکۆماری مەهاباد.ن.ك) بەڵام لە تەورێز هەمووتۆپ وتانك ولۆری و تفەنگ و شەستیر وتەنانەت خێوەت وجل وبەرگیشیان بۆ ئازەرییەکان جێهێشت .)

وەزیر و کاربەدەستە بەکرێگیراوەکانی شا، دەستیان بەسەر کۆماردا گرت و هاوڕێ ولات پارێزەرەکانیش کە هەڵنەهاتن و نەچوونە پاڵ بەکرێگیراوەکانیش وەك (سەرهەنگ عەزیمی لە سێدارە دران)[٩٧] و بەشێکیشیان پەیوەندی دەکەن بە کۆماری کوردستان یا راستتر وایە بڵێم بە هێزی بارزانییەکانەوە، کەوتنی تەورێز کتوپڕ بوو، بەتایبەتیش بۆ مەهاباد کە پێشەوا پێشوەخت هیچ زانیارییەکی لەوبارەیەوە نەبوو، تەفرشیان دەڵێت قازی موحەممەد بە هاوڵاتی ئێمەی گوتبوو، (مەبەستی لە ئەفسەرە هەڵهاتووەکانی

تەوریزە بۆ مەهاباد) (پێشەوەری تەلەفونی بۆ کردم و گوتی ئەوا من چووم و ئەتۆش وەرە، بەلام من ناتوانم وەك پیشەوەری گەلەکەم بەرەللا بکەم و بۆ رزگار کردنی گیانی خۆم گەلەکەم بە خوا بسپێرم، پێ لە مەهاباد بەرمەدەرەوە گەلەکەم بەردەبنە گیانی یەکتر بۆیە ناچارم هەر لەمەهاباد بێنمەوە هەتا سوپا دێ و دەستەلاتی نوێ دەچەسپێ ئەگەر لە داریش بدرێم)[٩٨] .

هەرەسی کۆماری کوردستان

موحەمەد حوسەین سەیفی قازی لە تەوریز بوو، بۆ وتوویژ لەسەر پەیمانی هاوکاری، صەدری قازی وەك نوێنەری کۆمار لە پەرلەمان بوو لە تاران، سەرلەشکر ئایروم، سەرگورد کیشاوەرزی هاتبوونە مەهاباد بۆ گفتوگۆ، بارووذۆخ لە تەوریز و مەهاباد ئاسایی بوو، کتوپڕ باقرۆڤ بڕیاری مۆسکۆ بە پیشەوەری دەدات (تەوریز چۆلکەن بۆ لەشکری ئێران، پیشەوەری لە چەند کاتژمێرێکدا رادەکات بۆ باکۆ و لە دوواکاتەکاندا پێشەوا ئاگادار دەکات (من رۆیشتم تۆش وەرە بۆ باکۆ) پێشەوا نامەیەك بۆ بەکر حەوێزی دەنێرێت (تەوریز خیانەتی لێکرا، جەعفەر پیشەوەری و غولام یەحیا رۆیشتن بۆ رووسیا، پەیوەندی لەگەڵ دوژمن بڕە و یەکێك لە جێی خۆت دابنێ و بەرە و مەهاباد بگەڕێوە تا چارەیەکی وەزعی خۆمان بکەین)[٩٩] شایانی وتنە پیشەوەری لە دڵسۆزییەوە نەبوو پێشەوای ئاگادارکرد، ئەگەر پێشەواش وەك ئەو کلکی مۆسکۆ بووایە هەڵبەت فەرمانێکیان بۆ ئەویش دەردەکرد، چۆڵیکە و راکە! دەمەدەمی دامەزراندنی کۆماری کوردستان، رووداوەکان چۆن تیژ تێدەپەڕین، بەرلە گرتنی مەهابادیش رووداوەکان بەهەمان خێرایی تیژ تێدەپەڕین، لە هەردوو رووداوەکەشدا کۆماری کوردستان دامەزراندنێکی سپی و هەرەسێکی سپی بوو، خوێنی تێدا نەڕژا هەتا ١٩٤٧/٣/٣١ و لە سێدارەدانی پێشەواو هەڤاڵەکانی.

دوا بەدووای گرتنی تەوریز لە ١١/١٢/ ١٩٤٦ دا و گەڕانەوەی دامودزگای شای ئێران، فەرمانەدەی لەشکری چواری ئێران لە کوردستانی خۆرهەلات، سەرهەنگ هۆمایۆنی ١٩٤٦/١٢/١٦ بەشێوەیەکی ئاسایی بێ تەقە و هێرش و بەرگریکردن (دێتە مەهابادەوە و لە ماڵی قازی میوان دەبێت و نانی نیوەڕۆ پێکەوە دەخۆن)[١٠٠]، سەدری قازیش کە هێشتا لە تاران بوو وەك نوێنەری مەهاباد لە پەرلەماندا، لەوێوە دەڵێت: (من لە رێکوپێکی بەرێز لیوا هۆمایۆنی زۆر رازی و خۆشحاڵم.. بەهۆی ئەم بارودۆخەوە دانیشتوان بەخۆشیەوە خەریکی بەدەستەوەدانی چەکن)[١٠١] رەوتی رووداوەکان ئەوە دەردەخەن پێشەواش وەك پیشەوەری فەرمانە رەشەکەی ستالین جێبەجێدەکات کە بۆ سەرۆك کۆماری ئازەربایجانی سۆڤێت — باکۆی ناردووە کە پێویستە بەپەلە تەوریز بۆ لەشکری ئێران چۆڵبکات، بەلام پێشەوا ئەو کارەی شەرەفمەندانە و بەوپەڕی هەستکردن بە بەرپرسیارێتی و لە خۆبوردەییەوە کرد و گیانی خۆی و هەڤاڵەکانی دەکاتە قوربانی ئەگەرچی خۆبەدەستەوەنەدان و بەرگریکردنیش ئەگەری سەرکەوتنی هەبوو... بەلام پێشەوا

دووا بڕیاری دابوو، بارزانی مستەفا زۆر هەوڵیدا و دڵنیایکرد توانای داکۆکیکردن و ماندووکردنی هێزەکانی دوژمنیان هەیە و لە مەهاباد بە پێشەوا دەڵێت (حەزرەتی پێشەوای فەرمانده تکام ئەوەیە لە گەڵماندا لە مەهاباد دەربچیت، ئەگەر بەتەنها بێنم حەوت ساڵ ئاڵاکەت لەسەر سەر هەڵدەگرم، مانەوەش لێرە مەترسی لە دوایە، حکومەتی ئێران لە سێدارەت دەدات، پێشەوا لە وەڵامدا دەڵێت مەلا موستەفا لە هەموو سەردەمێکدا سەلماندوتە کە تۆ دڵسۆز و کۆڵنەدەری، نیشتمان پەروەر و خەباتگێڕی، مەرد و وەفاداری، چاك دەزانم کە حکومەتی ئێران لە سێدارەم دەدات، بەڵام من لە خۆشیدا لەگەڵ خەڵکی مەهاباد بووم ئاوا لە ناخۆشیشدا بەجێیان ناهێڵم، مردن و ژیان لەگەڵ ئەواندایە، گەر ئێستا بەجێیان بهێڵم عەشیرەتەکانی مەهاباد بەردبارانمان دەکەن، بەکوشتنی خۆم (بەمردنی خۆم.ن.ك) رازیم، ئەوەك مەهاباد بەوێرانی ببینم، فەرموو با بچین بۆ خانەقای ئەهری (مزگەوتی هەباس ئاغا) ئەگەر میللەت بیروڕای وابوو بەجێیانبهێڵم، ئەوا مانعم نیە ئەگەر نا دەمێنمەوە تا لەشکری ئێران دێتە مەهاباد)[١٠٢] دانیشتوانی مەهاباد بارزانییان چاك دەناسی، خۆیەدەستەوە نادات و هەتا بتوانێت بەرگری لە کۆمار دەکات بەڵام ئەوان جۆرێکی دی بیریاندەکردەوە (کە چوینە خانەقای ئەهری خەڵکێکی زۆر لە خانەقا بوون، تکایان لە مەلا موستەفا کرد شەڕ نەخاتە ناو مەهاباد و بەڵێنیشیان نەدا (نەیاندەویست) پێشەوا لەگەڵ ئێمە بێت بەو نومێدەی حکومەتی ئێران دەیبەخشێت)[١٠٣] هەڵەیەکی پێشەوا کردی ئەوە بوو هێشتا باوەڕی بە مۆسکۆ قەڵای گەلانی چەوساوە و بەشخوراو مابوو! بەوە پشت ئەستوور بوو لەگەڵ هەریەك لە لایەنەکانی هاوکێشەکەدا جۆرە پەیوەندییەکی هەبوو، باقرۆف لە باکۆ، قەوام سەڵتەنەت و چەند وەزیرێك لە تاران و بەردەوام خۆی یا لە رێگەی حاجی بابە شێخ سەرۆك وەزیرانی کۆماری کوردستانەوە لە زۆر شت ئاگاداریان دەکردن جگە لەمانەش هیوایەکی بە ناسیاوی و نزیکی لە شای ئێرانەوە هەبوو کە رێزی تایبەتی لێدەگرت و ئەنگوستیلەی ئەلماسی بەخەڵات پێدابوو.

ئەم هۆیانە پێشەوایان هێنابووە سەر ئەو باوەڕەی ستالین و حەمە رەزا شا وەها رێککەوتوون هیچ لایەك زیانی پێنەگات و لە شکری ئێران دووای هەڵبژاردنی پەرلەمانی نوێ دەگەڕێتەوە جیگای خۆی و ئەویش بە جۆرێکی دیکە دەستەڵات وەردەگرێتەوە، ئیتر چ پێویست بە بەرگری و خوێنرشتن دەکات، یا مەهاباد چۆڵبکات، روو زەردی نیشتمان بێت، یا ئەوەیە باوەڕی بە سۆڤێت نەمابوو کە بەر لە مەهاباد باکۆیان فرۆشت، هاوکاری تاران هەڵدەبژێرێت بە ئاشتی و دوور لە توندوتیژی و خوێنڕشتن بگەڕێتەوە و ئەویش لە ژێر سایەی دەستەڵاتی شادا سەرپەرشتی بەڕێوەبردنی مەهاباد بکات، ئەوەی هێنابوویە سەر ئەو باوەڕەش ئەوەبوو هۆمایونی و لەشکرەکەی وەك میوان هاتنە نێو مەهابادەوە و خودی سەرلەشکر لە ماڵی پێشەوا دادەبەزێت، پێشەوا لەو نهێنییە تێنەگەیشتبوو هۆی هەڵوێستی نەرم و دۆستانەی ئێران لە نیازپاکی نییە بەڵکو دەگەڕێتەوە بۆ مەترسی هێزی بارزانیان کە سوور دەیزانی بەرژەوەندییەك لە وەدا نییە لەم کاتەدا

لەگەڵیاندا تێکهەڵچێت، بەرنامەکەشیان ئەوەبوو هێزی بارزانیان و مەهاباد لەیەکتر دابڕن و وەك دوو کێشەی جیاواز مامەڵەیان لەگەڵدا بکەن، پێشەواش بەدەستی خۆی ئەو رێگەیەی بۆ خۆشکردن کە بڕیاری مانەوە و بەرگرینەکردنی هەڵبژارد، ئەگەر چی دەبوو بەرچاوی روونـاك بێـت و دواوپەردەی سیناریۆکە لەوەدا ببینێت کە (سەمەدۆف) نوێنەری سۆڤێت لەمەهاباد رۆژی پێشوتر هەڵاتبوو، ئەوەندە شپرزەبوو ئامێری بێتەلەکەی بەجێمابوو، لەگەڵ ئەنوەر دڵسۆز و خانەوادەکانیان چووبوونە ورمێ بەونیازەی لەوێوە بچنەوە رووسیا)[١٠٤] هەربەوەدا دەبوو پێشەوا بە بڕیاری خۆیدا بچێتەوە، ئەگەر ستالین و قەوام سەڵتەنەت رێککەوتوون، نوێنەری سۆڤێت لە مەهاباد بۆوا شپرزە دەبێت، ئاشکرایە ئەو ماستە موویەکی تێدایە، بەڵام ئەك موویەك، ئەو گوریسەی تێدا بوو کردیانە ملی پێشەوا و سەیفی قازی و صەدری قازی و هەڤاڵەکانیان، سەرۆك وەزیرانی ئێرانیش قەوام سەڵتەنەت کڵاوی کردە سەر ستالین و دووای ئەوەی بە نووکە قەڵەمێك هەردوو کۆماری ئازەر و کوردستانی ناچاری خۆبەدەستەوەدانکرد و ئاو بەئاگردا کرا، قەوام دەست لە وەزارەت دەکێشێتەوە و وەزارەتێکی نوێ دامەزرا، ئەچووە ژێر بەڵێنەکانی قەوام سەڵتەنەت دابووی بە ستالین و مافی بەرهەمهێنانی ئەوتی ئێرانیشیان دایە بەریتانیا و ئەمەریکا و ستالینیش لە هەردوو جەژنەکە بوو، پێشەواش بۆ دەستەبەرنەدان لە رەوشتی بەرزو جوامێری، گیانی خۆی و برایەك و ئامۆزایەکی کردە قوربانی ئەو رەوشت بەرزییەی کە دوژمنەکانی زۆر لێوەی دوورن، بەو جۆرە هەر بارزانییەکان لە گۆڕەپانەکەدا مابوونەوە و تاکە دەستەڵاتی ناوچەکە بوون، بارزانیش ئاگاداری وورد و درشتی رووداوەکانی دەوروپشتی خۆیان بوو، کە لە خانەقای شێخ عوبێدوڵڵای ئەهری دەگەڕێنەوە بە بەکر حەوێزی دەڵێت (بیستوومە لە ئەغەدە، قەرەپاپاخ رێ بەو ماڵانە دەگرن بۆ شنۆ دەچن و روتیان دەکەنەوە، بگەرە ئەوێ و دەست بەسەر ناوچەکانی ئەغەدە و شنۆدا بگرە و رێ خۆشبکە بۆ کشانەوەی ئەو هێزو ماڵە بارزانیانەی روو لەوێ دەکەن.. کاك (محمد صدیق) لەشنۆیە و هێزێکی لە گەڵدایە و ئاگاداری یەکتر بن، منیش لێرە دەمێنم چاوەڕوانی ئەو هێزەی کاك عیزەت عبدالعزیز دەکەم کە لە ساین قەڵایە و بۆ یارمەتیدانی هێزی ئازەربایجان چووە تا دەگەڕێتەوە).[٩٥]

چوونی بارزانی مستەفا بۆ تاران

بارودۆخی ناوچەکە لە گۆڕاندا بوو، هێزی تورکمانی قەرەپاپاخ، ئووری بەگ سەریان بەرزکردبۆوە، بارزانیش لەبەرەی سەقز و نکاوەوە گەیشتە دەوروپشتی بۆکان و لەوێشەوە دێتە نزیك مەهاباد (هەندێك چەك و تەقەمەنی لە عەمبارەکانی کۆماری مەهاباددا مابوو، بارزانییەکان بردیان، (٣٠٠) تفەنگ، (١٢٠) قەبزە تیرباز، (٢) تۆپ و هێندێك نارنجۆك، ١٩٤٦/١٢/٢٠ بارزانی چووە مەهاباد بۆ بینینی سەرتیپ هومایون بەو مەبەستەی ئێران رەزامەندی لە ئینگلیز وەربگرێت بارزانییەکان بگەڕێنەوە وڵاتی خۆیان، ١٩٤٦/١٢/٢١ بارزانی، میرحاج، عیزەت عەبدولعەزیز، ئووری ئەحمەد تەها لەگەڵ سەرهەنگ

غەفاری چوونە تاران و نزیکەی مانگێك مانەوە)[١٠٦] بەکر حەویزی دەڵێت: (نامەیەکم لە مەلا موستەفاوە بەدەست گەیشت تێیدا دەیفەرموو (وا من و کاك عیزەت و کاك میرحاج و کاك نووری ئەحمەد تەها دەڕۆین بۆ تاران، تۆش لەگەڵ کاکم شێخ ئەحمەد چیتان بەبەرژەوەندی زانی بیکەن، ئێمە دەچین بۆ ڕێگەی هات و نەهات).[١٠٧] ئێران چوونی بارزانی بۆ تاران بەهەلدەزانێت دەکەونە جموجوڵ و هاتنە پێشەوە (هێزی ئێران تا گوندی مەحمەشە هات، ئێمەش (٥٩٠٠) چەکداری بەرزانیمان لە نەغەدەو دەوروبەردا دامەزراند...داوامان لە ئاغاکانی قەرەپاپاخ کرد لە نەغەدە، دەستەبەری ئازووقەی ئەو هێزە و ئەو خەڵکەش بکەن کە لەوێن، ژمارەیەك ماڵیشمان ناردە گوندی کانی سپی سەر بە فەتاح ئاغای هەرکی کە پیاوێکی دەوڵەمەندی ئانبەدە و بەدەست بوو)[١٠٨] بارزانی و هەڤاڵانی ماوەی چل ڕۆژ ١٢/٢١ – ٩٤٧/١/٢٩ لە تاران دەمێنێتەوە، شێخ ئەحمەد تا ڕادەیەك دەکەوێتە دڵە ڕاوکەو دەست لەوە دەشوات بارزانی بەزیندوویی بگەڕێتەوە، بەبەکر حەویزی دەڵێت (ڕەئیس بەکر مەلا موستەفا چوو)[١٠٩] شای ئێران بەرژەوەندییەکی لەدەستگیر کردنی یا لەناو بردنی بارزانی و هەڤاڵەکانیدا نەدەبینی ئەگینا دەیکرد بۆیە بەڕێزەوە بەرێیاندەکەنەوە بۆ شنۆ (سەرلەشکر هومایونی بەتەلەفون داوایکرد ڕێگە بەسەرهەنگ غەفاری نوێنەری ئێران بدەین لەگەڵ بارزانی و (هەڤاڵەکانی ن.ك) و دکتۆرێك بێنە شنۆ بۆ گفتوگۆ لەگەڵ جەنابی شێخ ئەحمەد... لەکۆبوونەوەیەکدا بەئامادەبوونی خودان، بەرزانی، مامەند کولیجی، موسا خانی زەرزا، حەمەد ئاغای مێرگە سوور، عیزەت عەبدولعەزیز، میرحاج، ئەسعەد خۆشەوی، بارزانی دەڵێت شای ئێران سێ ڕێگەی بۆ داناوین:

١ـ چەکە قورسەکان بدەینەوە و لە ماوەی (١٥) ڕۆژدا ئێران جێبهێڵن و (هەتا دەگەینە ن.ك) سەر سنووری عێراق ئازووقەمان بدەنێ.

٢ـ ئەگەر نەچینەوە عێراق هەموو چەکەکانمان (سووك و قورس ن.ك) بدەین بە ئێران و لە نێوچەی مازەندەران بە پەنابەر وەردەگیرێین.

٣ـ هەرکەسێکمان لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بڕیاری لە سێدارەدانی لەسەرە، بەپەنابەری سیاسی وەردەگیرێت لە ئێران)[١١٠].

سەرکردەکانی بارزان هیچکام لەو مەرجانەی شای ئێران پەسەند ناکەن کە بارزانی لە تاران بۆ خۆدەربازکردن وتبووی من ئەو مەرجانە بەچاك دەزانم، دەبیەمە بەردەمی شێخ ئەحمەد بڕیاری لەسەر بدات چونکە ئەو سەرۆك هۆزە.. ئەوان پلان و ئامانجی خۆیان لە دوژمن دەشاردەوە و بەسەرزارەکی ڕایاندەگەیاند هەرهەموویان چەك بەدەستەوە دەدەن و دەگەڕێنەوە عێراق، نیازیشیان هەرئەوەبوو ئەو زستانە سەختە بەسەربەرن و لەگەڵ کاربەدەستاندا بیگونجێنن و لەناوچەکانی تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕ بێننەوە هەتا بەفری چیاو دۆڵەکان دەتوێتەوە و هەوا خۆشدەبێت ئەو کاتەش بە چ ڕێگەیەکدا هاتوون

(ڕێگـای کـانی ڕەش) هـەر بەوێـشدا بگەڕێنـەوە. لەمەشـدا مەبەسـتی تایبـەتی خۆیـان هـەبوو، هێـزە چەکدارەکەی بارزانیان کە لەگەڵ خێزانەکاندا بۆپارێزگاریکردن و چاوترساندنی دوژمن و مانەوە لە دەڤـەری بـارزان و تاقیکردنـەوەی باروودۆخـە رامیـاری و سـەربازییەکە لەگـەڵ میریـی عێـراق و ئینگلیـزدا و هەڵسەنگاندنی بوارەکانی هەڵگیرساندنەوەی شۆڕش، ئەکەوێتە نێـوان ئـاگری سـێ دەوڵـەتی دوژمنـەوە لـە دەڤەری حاجی هۆمەران، جگە لە دوژمنایەتی و مەترسی هۆزە نەیارەکانیش، کە ئێران دەیویـست لـەوێوە بگەڕێنەوە بۆ ئەوەی لە ژێر چـاودێری و کـۆنترۆڵی هێزەکـانی هەرسـێ دەوڵەتـە هاوکارەکـەدا بـن.ئەجـەف پسیانیش دەڵێت مەرجەکانی ئێران بریتیبوون لە:

١ـ ئەگەر لە ئێران دەمێننەوە، چەك دابنێن و دەوڵەت شوێنێکتان بۆ دیاری دەکـات لەچـەند گونـدێك کـە ساف ملکی دەوڵەتە و شەش مانگ خەرجیتان پێدەدات هەتا دەکەونە سەر کاسبی.

٢ـ مەحکومەکان دەمێننەوە ئەوانیتر ئێران جێدەهێڵن(لەکاتێکدا کە مەرجی یەکەم پەسەندنەکەن ن.ك).

٣ـ ئەگەر ئەو دومەرجەش پەسەند نەکەن دەستبەجێ بەخاووخێزانەوە لە ئێران دەرچن[111].

بارزانییەکان کاتیان بەسەر دەبرد و گەنم و قەند و شـەکر و چاشیان لێـوەردەگرتن لـەبری دوو تـۆپی (٧٥) ملم یەکە و دوویش دەیانوت ئێمە ئێرانمان خۆشدەوێت و شایانی ئەوەین بەچەکەوە بێنینەوە.

ئێران کە بارزانی دەستگیرنەکرد و ڕێگەی پێدا ١٩٤٦/١٢/٢٨ لە تارانەوە بگەڕێنەوە مەهاباد بەو هۆیەوە بوو هۆزەکانی کورد لە شنۆوە هەتا ئاراس (چەکدار بـوون) زەرزا و بڕێـك مامەشـی قـادری (٣٠٠) چەك، هەرکی دەورووبـەری مەرگـەوەڕ و تەرگـەوەڕ (٦٠٠) چـەك، هـۆزی شـکاك (٦٠٠) چـەك، هـۆزی جـەلالی (جەلالیان) (٢٠٠٠) چەك کە دەکاتە (٤٠٠٠) چوار هـەزار چـەك[112] متمانـەیان بـە دەوڵـەت نـەدەما و تێکڕا دەچوونە پاڵ بارزانی[113]. هەر بەهۆی هێزی بارزانیـان و گفتوگۆکانی بارزانی و کاربەدەستانی تـاران ئەنجامـدانی بڕیـاری لـە سـێدارەدانی پێـشەوا قـازی موحەممەد، سـەیفی قـازی و صـەدری قـازیش هـەتا بەرەبـەیانی ١٩٤٧/٣/٣٠ دوواخـرا، بـارزانی لـە مێـژووی دوورو درێـژی خـەبات و تێکۆشـانیدا بـە پێـی بـارودۆخی رامیـاری، سـەربازی کوردسـتان، ناوچـەکە، نێودەوڵـەتان، ئـاگر بەسـت و ڕێککـەوتنی لەگـەڵ دوژمناندا کردووە بەو پێیەی بەرژەوەندی تێدا بینیوە بـێ گوێدانـە ئاگـادارکردن یـا پـرس و راوێـژکردن بـە (لایەنی دۆست — ئێران) یا زلهێزە پەیوەندیدارەکان وەك سۆڤێت، ئەمەریکا و ئێـران و ئیـسرائیل زۆر دژی ڕێککەوتنی بەهاری ١٩٧٠ بوون لەگەڵ ڕژێمـی عێراقـدا بـەلام مـۆرکرا، شـای ئێـران هـەتا مـردیش ئـەو پەراوێزخستنە ئەگەر سووکایەتی پێکردنیش نەبووبێت لە دڵ دەرنەچوو، نامەردانەش دووای پێنج صـاڵ بـە مۆرکردنی ڕێککەوتنامەی جەزائیر لەگەڵ صەدام حوسەین و عێراقی دوژمنی مێژوویی ئێرانـدا تۆڵـەی لـە کوردکردەوە. هەندێك جار سەختیی باروودۆخەکە بـارزانی ناچـارکردووە لەسـەر خاڵێـك یـا چـەند خـاڵێکی لاوەکی سازشیش بکات بەلام هـەرگیز ئامـادە نـەبوو دەسـت لـە بـستێکی کوردسـتان هـەڵگرێت.هـەرگیز

ئامادەنەبوو بە پیر بانگهێشتی فەرمی ئێران، عێراقەوە بچێت بۆ سەردانی شا لە تاران و سەرۆك كۆماری عێراق ئەورەحمان عارف، ئەحمەد حەسەن، صەدام حسێن هەرچەند ئەوان دەیەها جار لەسەر ئاستی هەرەبەرز تادەگاتە سەرۆك كۆمار دیدەنی ئەویاندەكرد لەو شاخ و هەردوو نێو دارو بەردە. بۆ چەكدانانیش تەنها یەكجار و گەلەكۆمەیەكی نێو دەولەتی و بێ رەوشتی (دۆست) ناچاریانكرد بۆ ئەوەی كورد كۆمەلكوژ نەكرێت، چەند مانگێك چەك دادەنێت و هێشتا تفەنگەكەی بۆنی باروتی لێدەهات، شۆرش هەلگیرسایەوە. لەرووی چەك دانانەوە وتوویەتی: (مرۆڤ كە چەكی دانا لاواز دەبێت و بێدەسەلات، خەلكان بریاری بۆ دەدەن، مرۆڤ هەتا چەكی لە دەستدایە خاوەنی بریاری خۆیەتی، بۆئەوەی ئەو بریارەی هەبێت دەبێ لەگەل دژواری مل بدات)[114]. ئەو ماوەیەی بارزانی مستەفا و هەڤالانی لە تاران بوون بۆ گفتوگۆ ٢١/١٢/١٩٤٦ـ ٢٩/١/١٩٤٧سەركردایەتی سەربازیی ئێران هەلێكی گونجاوی بۆ رەخسا پێشەوا قازی موحەممەد دەستگیربكات چونكە هێزی بارزانیان لەبەر دو هۆی گرنگ بەرەنگاریی لەشكر ناكەن:

١ـ بارزانی مستەفا و هەڤالەكانی لە تاران ژیانیان لەمەترسیدا بوو.

٢ـ پێشەوا قازی موحەممەد خۆی ئەو رێگەیە و ئەو چارەنووسەی بۆ خۆی هەلبژاردبوو، دوژمنانی كوردی چاك نەدەناسی بۆیە لەبەرزانی نەسەلماند پێویستە لە مەهاباد دووربكەوێتەوە.

جەلیلی گادانی دەلێت: (قازی موحەمەد ئەزموونی رووداوەكانی تەورێزی هەبوو، ژمارەیەك قوتابی و بازرگان لە تەورێزەوە گەرابوونەوە، یەكێك لەو قوتابیانە (عیززەتی سلێمان بەگ) بوو، بۆیانگێرایەوە كە هێزەكانی شا، چ كارەساتێكیان بەسەرخەلكی تەورێز هێناوە، بەتایبەتی دوای ئەوەی رێبەرانی (فیرقە) ولەسەرروویانەوە (پیشەوەری) لە تەورێز رادەكەن بۆ سۆڤێت و سوپا بێبەزەییانە دەستدەكەن بە كوشتاری خەلك، كێشەی ناوخۆش هەلدایسێ ... قازی موحەمەد هەستیكردووە مەهاباد جێبهێلێت، كوردستانیش تووشی ئەو چارە نووسە تالە دەبێت .لەوەلامی مەلامستەفاشدا دەلێت: ئو میللەتە ئەمنیان كردۆتە سەركۆماری خۆیان، ئمن سوێندم بۆیان خواردووە كە پێیان وەفادارم، ئەمن ئامادە نیم ئەو خەلكەجێبهێلم و تۆلەی من لەو خەلكە بكرێتەوە، هەرچی هەیە ئەمن بە ئەستۆی دەگرم، با ئەو خەلكە زەرەرنەكەن .) بروانە بەرگریكردن لە مێژووی نەتەوەیەك، ل . ٩٥

پێشەوا و سەیفی قازی و چەند لێپرسراوێكی كۆماری كوردستان ١٨/١٢/١٩٤٧ بەناسانی دەستگیر كران، صەدری قازی، ئامۆزای پێشەواش لە تاران بوو، پەنا دەباتە بەر سەرۆك وەزیران قەوام سەلتەنەت كە هەتا ئەوكاتە بۆ بەرژەوندی تایبەتی خۆی پەیوەندی نهێنی بە تەورێز و مەهابادەوە هەبوو بەلام ئەمرۆ ئەو بەرژەوندییانە نەماون، بەصەدر دەلێت (من ئەوەی پێویست بێ بۆ دەربازكردنی ئێوە دەیكەم، بەلام وا چاكترە خۆت بەدەست كاروانی سوپاوە بدەیت هەتاكو بوندژیەكە نەمێنێ!

صەدر: گیرانی من و ناردنم بۆ مەهاباد، واتە بۆ هەمان بەدارەوەكردنە، كارێك بكە بەلكو لە تاران

ئەمبەنە دەرەوە، هەرلێرە لە دادگە بدرێم.

قەوام سەڵتەنەت: پاڵپەستۆی بەرپرسانی سوپا زۆرە و ئیتر هیچم لەدەست نایێ! صەدری قازی زۆر نیگەران دەبێت،کە دێتە دەرەوە ناحەزێك پێیدەڵێت(کاك صەدر بینیت حسێبی ئێوە هەڵە بوو،دەوڵەت بەهێزە؟صەدری قازی وتی: ئەوە من نیم شکاوم، ئەمە سیاسەتی سۆڤێتە لە ئێران دۆڕاندوویەتی)(١١٥) .

خۆزگە شەهید صەدری قازی لە کونێکەوە گوێی لێبوایە سیاسەتی ستالینی دکتاتۆر و سۆڤێت بەگشتی لە هەموو شتێك و لەهەموو بووارەکاندا بۆ هەتا هەتایە دۆڕاندنی (خاتر جەمبە!) هەر بارزانی ئەو مام ڕێوییەی دووای یەکەم چاوپێکەوتن چاکناسیی کەکابرایەکی کورسی پەرستە. چۆن باوەڕ بە خۆمان بکەین قەوام سەڵتەنەت لە یەك کاتدا دەیتوانی ستالین، شای ئێران، کابینەی وەزیران و ئەنجومەنی نوێنەران بۆ بەرژەوەندی خۆی بخەڵەتێنێت، بەڵام لەبەد بەختی کورد ناتوانێت صەدری قازی ڕزگار بکات! بارزانی چەند لایەنێکی ئەو ماوەیەی لە تاران بوون زۆر بە تام و چێژ بۆ تەفرشیان دەگێرێتەوە: (ئێمەیان بۆ سوپای دووەمی کۆشك برد، لەوێ میوانداریتیان کردین، دیانەی قەوام سەڵتەنەت و (ڕەزم ئارا)م کرد کە زۆر ژیرە، قەوام پیاوێکی خۆویست و کورسی پەرستە، لەگەڵ پاشاکەشتان قسەم کرد، ڕۆژێکیان لەنگەرییەکیان خستە سەرسەرم، ملپێچێکیان لە ئەوکم گرێدا و پاڵتۆیەکی ڕێکوپێکیان بۆ کڕیم بەپارەی سوپا، ئەو عەقید غەفارییە چەپەڵە دەیویست پارەکە بخوا و کۆنە جلەکانی خۆیم لەبەربکات، بۆ من کۆن و نوێ ج جیاوازیەکی نەبوو، ویستم تێیبگەیەنم ڕاستە ئێمە چیایین، بەڵام لە هەموو شت تێدەگەین، پێم گوت عەقیدی بەڕێز، شوورەییە بۆ دەوڵەتێکی وەك ئێران بەم هەموو مێژووەوە جلکی کۆنە بکاتە بەر میوانەکانی دەمودەست بردمی بۆ کۆگەیەك و وتی: (هەرچی دەتەوێت هەڵگرە، ئەم پاڵتۆیەی بەریشم هەرلێرە هەڵگرتووە) پاش ئەوە بردمیان بۆ کۆشك لە صالۆنی چاوەڕوانی هەموویان بەهێما و ئاماژە دەدوان و بەردەوام دەیانگوت (هیس ... هیس) و دەرکەیان بە من پیشان دەدا، گوتم باوکە دەڵێی زمانتان لەدەمدا نییە، بۆچی وا لاڵ و پاڵ ماون و هەر هیسە هیستانە.. چیتان دەوێت بیڵێن، ئەوان هەر بەهیس لەگەڵمدا دەدوان، من دەمزانی ئەوان چی دەڵێن، دەمویست بپەیڤن، ئێ باشە خۆ پاشاش هەر مرۆڤە! دەرکەیان کردەوە، شا دانیشتبوو، سڵاوم لێکرد، جێگەی پیشاندام لەسەر کورسییەك دابنیشم، دوو سەعات بۆ پادشاکەی ئێوە ناخاوتم، گەلێك کەیفی پێم هات، ویستم هەستم گوتی دانیشە، گوتم جارێکی تر هەڵناسمەوە هەتا خۆتان فەرمان نەدەن، تێهەڵچووینەوە و ئەو لەبارەی نیشتەجێکردنی ئێمە لە ناوچەیەکی ئێران دەدوا، وتم بەخوا مەزنی ڕێزدار ئێوە زۆر دەسوڵاڵ و نانبدەن، هەموو پێشنیازەکانی ئێوەم بەدڵە، بەڵام دەبێ شێخ ئەحمەد بڕیار بدات، ئەو سەرۆکی خێڵە، دەیویست ئێوەش بەدەستەوەبدەم وتم ئێمە ئەوانمان نەگرتووە هەتا بیدەینەوە، ئەوان شەش ئەفسەری لاون (لەو دە ئەفسەرە، شەشمان ئەفسەری ڕەسمی بووین) تەمەنیان ناگاتە سەد ساڵ، لە جیاتی شەش لاو هەژدە لاو بە ئێوە دەدەم، بنەماڵەی (خێزانی

ن.ك) من و شێخ ئەحمەد و برایانم هەژدە لاومان هەیە، هەمووشیان لاوی لێهاتوون، بەلاَم ئێوە دەتانەوێ ئەو شانازیەی هەتا ئێستا شێخانی بارزان بۆ ئێمەیان جێ هێلاوە بە فیڕۆیان بدەین و تف و جوێنی ئەوە گەلی داهاتووی بارزان بۆ خۆمان بکڕین)[116] .

هەر لەو ماوەیەی تاراندا دەوڵەت دەیەوێت هێزو توانای سەربازیی خۆی بە بارزانی پیشانبدات (بارزانی دەبەن کارگەی چەك، هێزی ئاسمانی، کۆلیجی ئەفسەری پیشان بدەن، بە (رەزم ئارا) م گوت بە خوا جەنەراڵ من لەم هەموو چەك و سوپایە ترساوم بەلاَم دەبێ خێڵی بارزان بترسێن، ئەوان لەم هەموو چەکە ناترسن، تفەنگێکیان هەیە و بە پاروە نانێك لە سەری چیایان دەژین)[117] .

ئەفسەرانی لیژنەی ئازادی

کۆمەڵێك لە ئەفسەرە لاوو خوێنگەرمەکانی کورد پەیوەندی بە دووا شۆڕشی بارزان ١٩٤٣ — ١٩٤٥ ەوە دەکەن و بۆ ڕێکخستنی کاروباری سەربازی و رامیاری رۆژی ١٩٤٥/٥/١ لیژنەیەك پێکدەهێنن بەلاَم نازانین کێ سەرۆکایەتی دەکرد هەروەك ئەوەش روون نەبۆتەوە ژمارەیان چەند ئەفسەر بووە، کۆمەڵێك یا هەر هەموویان کە بەلای کەمەوە ئەم ئەفسەرانەن: عیزەت عەبدولعەزیز، خەیروڵلا عەبدولکەریم، مستەفا خۆشناو، موحەممەد مەحموود قودسی، میر حاج ئەحمەد، جەلال ئەمین، نوری ئەحمەد تەها، عەزیز عەبدوڵلا، بەکرعەبدولکەریم حەویزی، نووری شیروانی، صالح عەبدولعەزیز، موحەممەد صالح زاژڵەیی، شەریف نوعمان (جێگری ئەفسەر بوو) هەرهەمووشیان جگە لە بەکر حەویزی دادگای سەربازیی عێراق لە پاشملە بڕیاری لە سێدارەدانی دەرکردبوون، ئەم پۆلە ئەفسەرە جگە لە میرحاج، نووری ئەحمەد تەها، عیزەت عەبدولعەزیز، خەیروڵلا عەبدولکەریم، مستەفا خۆشناو، موحەممەد مەحموود قودسی، ئەوانیکە لەو رووداوانەی دووای شۆڕشی سێهەمی بارزان دەبێت لەگەڵ بارزانیدا نەچوونەتە ئەو دیو، یا چوون و لە رووداوەکاندا جێگەیان دیار نییە بەتایبەتیش کە هەرهەموویان خەباتگێڕ و قوربانیدەر بوون و چوار شەهیدیشیاندا کە لە مێژووی بزاڤی کوردایەتیدا لاپەڕەیەکی پڕشنگدار و پڕ لە شانازییان بەناوی چوار ئەفسەرە شەهیدەکانەوە بۆ رێبازی کوردایەتی تۆمارکرد، ئەفسەرانی دیکەی لیژنەکەش دووای چوار شەهیدەکانیش درێژە بە خەبات دەدەن و پەیڕەوی وەسیەتنامەکەیان دەکەن وەك نوری ئەحمەدی تەها، میرحاج، ئەمین رەواندوزی، بەکر حەویزی. نووری ئەحمەدی تەها یەکێکە لە دامەزرێنەرانی پارتی دیموکراتی کورد و ئەندامێکی کارا و بەهەڵمەتی سەرکردایەتی شۆڕشی مەزنی ئەیلولیش بوو.

ئەفسەرانی شۆڕشی بارزان ١٩٤٣ — ١٩٤٥ و دوواتریش کۆماری مەهاباد هاوبەشی خەباتی نەتەوەیی کوردیان دەکرد کە چەندین چین و توێژی کۆمەلایەتی تێدا کۆبووبۆوە ئەوانیش وەك چینێك وەهابوون بۆیە هەرچەند بکەین ناتوانین خۆمان لەوراستییە لابدەین سەرکردایەتی کۆماری کوردستان لە چوار چینی

کۆمەلآیەتی جیاواز پێکهاتبوو کوردایەتی کۆیکردبوونەوە لەسەنگەرێکدا:

١ـ چینی پێشەوا قازی موحەممەد و بنەماڵەی قازییان پشتنەستوور بەرابردووی بنەماڵەکە و ڕابەرایەتیی ئاینیی دوور لە هۆزو هۆزایەتی.

٢ـ هۆزی بارزان پەروەردەی هەر سێ لایەنی هۆزایەتی، شێخایەتی، کوردایەتی.

٣ـ چینی ئەفسەر و ڕووناکبیران دوور لە خۆبەستنەوە بەرایەڵەکانی هۆز و دەسەڵاتی ئاینییەوە.

٤ـ چینی دەرەبەگ و خاوەن زەوی و بەرژەوەندییەتایبەتەکان و مشەخۆران کە چاوێکیان لەسەر مەهاباد و چاوێکیان لە تاران یا بەغدا بوو یا لەسەر هەردووکیان. جگە لە چینی بارزانیان ئەوانیدی بەگشتی لە گۆڕەپانەکەدا نەمان، پێشەواو هەواڵەکانی و چوار ئەفسەرە شەهیدەکە مستەفا خۆشناو، خەیروڵڵا عەبدولکەریم، عیزەت عەبدولعەزیز، موحەممەد مەحموود قودسیی خۆیانکردە قوربانی و بەناکامی سەریان نایەوە، چینی دەرەبەگیش وەك حەمە ڕەشید خان و عەلی ئاغا چوونەوە ژێر سایەی ئینگلیز و میریی عێراق و تەنیا چینی بارزانیان درێژە بە خەبات دەدەن و ناهێڵن کوانووی کوردایەتی بکوژێتەوە و هەرکات دەستیان گەیشتبێتە چەك، لەو بارووذۆخەی هەرەسی کۆماری کوردستانیشدا نەخۆیان بەهیچ دوژمنێکەوە بەست، نە چەکیان دانا و نەخۆشیان بەدەستەوەدا.. شێخ ئەحمەد و بارزانی مستەفا دەمێك بوو لە پێناو بارزان و بارزانییەکان و ناماڵجەکانی کورددا وەك نۆبەیار هەرجارە و یەکێکیان خۆیدەکردە قوربانی، ئەمەش ڕاستییەکە و باوەڕناکەم دوو مرۆڤی بەویژدان لەسەری ڕێکنەکەون، ئەوەندەی من بیزانم و لە دوتوێی ئەم کتێبەدا دیاریم کردووە بەلای کەمەوە پێنج جار بەسەرکەوتوویی ئەو ڕۆڵەیان بینیوە و خۆڵیان لەچاوی دوژمن کردووە، خاڵێکی گرنگ ماوە جێگەی پرسیارە، پووکانەوەی ڕۆڵی ئەفسەرەکانی کۆمیتەی ئازادی هۆی چی بوو؟ ڕاستە ئەوان هەموو هەڵوێست و بیرکردنەوە و هەنگاوێکیان تەنها لە کوردایەتییەوە سەرچاوەی گرتبوو، بەلآم خۆ هەر ئەوان نەبوون، پێشەواو شێخ ئەحمەدی بارزانی و بارزانی مستەفاش دوای کوردایەتی کەوتبوون و قوربانی زۆریشیاندا.. ئەی بۆ بەشی زۆری ئەفسەرەکان بەوشێوەیە لە بارزانی دابڕان و بە پێی خۆیان چوونە بەردەست جەلادەکانیان، عیزەت و قودسیی سەرماو برسێتی پەکیاندەخات دەڵێن ئێمە کە هەر دەمرین بالە عێراق بمرین، خۆمان بەدەست میریی دەدەین! ئەی بۆ لە ئێران نەمانەوە، چەکیان دانایە، بەپەنابەر وەردەگیران، سوور دەشیانزانی ئەفسەران وبارزانی و پۆلێك لە هەڤاڵانی پێکەوە و بەیەك فایل، دادگا قەرەقوشییەکەی بەغدا پاشەملە فەرمانی مەرگی بەسەردا سەپاندوون. بەکر حەوێزی، ئەمین ڕەواندوزی، موحەممەد صالح ژاژڵەیی کەی گەڕانەوە و لە سزاش ڕزگاربوون، نەلەگەڵ بارزانیاندا دوورخرانەوە بۆ خوارووی عێراق وسوپاس بۆ خوا نەلەگەڵ چوار ئەفسەرەکەشدا شەهیدکران!؟ بەکر حەوێزی خۆی دەڵێت چەند جارێك میریی پۆستی گرنگیشی پێداوم بەلآم وەرینەگرتووە، وەك دەردەکەوێت ئەفسەران دەمێك بوو ساردبوونەوە، بۆیە تەفرشیان سەرپەرشتی تۆپەکانی دەکرد هەر تەفرشیان و هاوڕێکانی و

بەکر حەویزیش مێژووی سەردەمێکی گرنگی کوردیان بۆ تۆمارکردووین. بەداخەوە ئەوانەی لەناوجەرگەی رووداوەکاندا دەژیان و رۆڵیان تێدا دەبینی وەك شێخ ئەحمەدی بارزان، بارزانی موستەفا، میرحاج، نووری ئەحمەدی تەها کەهەتا ١٩٩٢ش لە ژیاندا بوو هیچیان لەسەر شۆڕشەکانی بارزان و کۆماری مەهاباد نەنووسی هەرچەند دەبێت ئەوەش بڵێین پێشەوا و شێخ ئەحمەدی بارزانی و سەیف و صەدر و چوار ئەفسەرە شەهیدەکان گلەییان لێناکرێت[118]، بەڵام حاجی بابە شێخ سەرۆك وەزیرانی کۆماری کوردستان، سەرکردە و کادێرە پێشکەوتووەکانی شۆڕشی ئەیلوول و شۆڕشی نوێ لەوخەرمانە زانیاری و نهێنییەی لەبەردەستیاندا بوو قەڵەمیان لەسەر کاغەز نەگێڕا، چەند نووسەرێکی بیانی — فارس وەك تەفرەشیان، مورتەزای زەربەخت و نەجەف قولی چەندین لاپەڕەی پڕشنگداری سێهەمین شۆڕشی بارزان و کۆماری کوردستان و داستانی پڕ قارەمانێتی ڕێرەوە مێژووییەکەی بارزانی و هەڤاڵەکانی بۆتۆمارکردووین، جا بەهەر مەبەستێك و لەهەر گۆشە نیگایەکەوە نووسیویانە ئەوانیش ماڵیان ئاوەدان بێت و کارەکانیان شایەنی سوپاس و رێزلێنانن.

پێشەوا لەبەردەم دادگادا

حکومەتە لەرزۆکەکەی شای ئێران بەوهۆیەوە خۆی دابووە دەست بەریتانیا و ئەمەریکا و زۆر بە ناواتیشەوە بوون بەتەواوەتی بکەونە باوەشی ئەمەریکاوە، یەکەمین باڵوێزی ئێران لە ئەمەریکا بەجۆرێك لە سەرۆك تروومان دەپاڕێتەوە و دەستوودامێنی دەبێت لە کرووزانەوەی لێقەوماوێك دەچێت بوارێکی لە ژیاندا بۆ نەمابێتەوە نەك پەیوەندی دیبلۆماسی نێوان دوو دەوڵەتی سەربەخۆ (گەورەم سەرۆك لێتان دەپاڕێمەوە لەم باروودۆخە ناسکەدا پشتمان بەرمەدەن، سەربەخۆیی و یەکپارچەیی وڵاتمان کەوتۆتە ژێر پێوە، هەر هێزی ئێوەیە بتوانێت رزگارمان بکات)[119] .

ئێران قۆناغێکی سەخت و دژواری ژێر چەپۆکی و داگیرکردنی راستەوخۆی وڵاتی تێپەڕاند و هەربە هۆی داگیرکارانی دوێنێوە کە ئێستە بوونە دۆست و پشتیوان، ئێران کەوتەوە سەرپێ و ئەوەندەی توانا هەبوو دەست بەسەر مەهاباددا بگرێت و پێشەوا و هەڤاڵەکانی دادگایی بکات و لە خۆی رادەبینی بەرەنگاری هێزی بارزانیانیش بکات و پاڵەپەستۆیەکی کاریگەریان بخاتە سەر و تەنگیان پێهەڵبچنێت بچنە ژێر مەرجەکانی یا ئێران بەزوترین کات جێهێڵن و بگەڕێنەوە عێراق و هێزێکی هەڵبژاردەشیان دڕ بەهێزەکانی عێراق، تورکیا و ئێران بدات و بە پلان و گیانبازییەکی بێ وێنە لە چۆمی ئاراس بپەڕنەوە بۆ نێو خاکی سۆڤێت.

پێشەوا و سەدری قازی سڤیل بوون، بەڵام فایلی ئەوان و سەیفی قازیش کە پلەی ژەنەراڵی لە لەشکری کۆماردا هەبوو، خرایە بەردەم دادگای سەربازیی بە سەرۆکایەتی سەرهەنگ پارسی، داواکاری گشتی

سەرهەنگ فەیرووزی، هەزار و یەك تاوانیان دا بەڕووی قازی، سەیف و صەدردا، ئەوانەی دادگایی ئەوانیان دەکرد هەتا دوێنێ دەست لەسەرسنگ دەهاتنە بەردەم پێشەوا و فزەیان لەدەم دەرنەدەهات بەڵام ئەمڕۆ دەنگیان دلێرە، قازی و هەڤاڵانی دەستبەستە لەبەردەمیاندا وەك تاوانبار ڕاگیراون، لەگەڵ ئەوەشدا پێشەوا بەوورەیەکی بەرزو ژیریـیـەوە دادگاییکردنەکەی کردە ڕووداوێکی مێژوویی هاوشانی دادگاییکردنەکەی دکتۆر موصەدیق ١٩٥٢، لەبری ئەوەی دادگا دادگایی پێشەوا بکات پێشەوا بەژیری و لەسەرخۆیی و بەڵگە بەهێزەکانی، دادگاکەی دادگاییدەکرد، دوژمنی ڕووزەرد کرد کە دەیوت بێگانە ئێرانی داگیرکردبوو، ئێمە ئەو بۆشاییە دەستەڵاتەمان پڕکردەوە کشانەوەی دامودەزگاکانی میریی لە کوردستان دروستی کردبوو، سەرانی دەوڵەتمان لە هەموو (شتێك) یش ئاگادار دەکرد، بەڵام دادگا ئەوەی نەدەخوێندەوە چەند خاڵێکی لاوەکی کردە بەڵگەی تاوانبارکردن و ناپاکی، یەکێك لەو بەڵگانە ڕەخنەیەکی توندی پێشەوا بوو لە ژەنەراڵ و سەرکردەکانی سوپای ئێران کە بەرامبەر داگیرکارانی بەریتانیا و سۆڤێت پارێزگاریان لەوڵات و گەل نەکرد و بەترسنۆك ناوی بردبوون. ئەو ژەنەراڵە (پاڵەوانانە) لە بری ئەوەی بەلای کەمەوە دان بە کەمتەرخەمییەکانی خۆیاندا بنێن و پاساوی بۆ نەدۆزنەوە و حەمە ڕەزا شای ئێران بیانخاتە ژێر پرسیار و لێکۆڵینەوە وە بۆ نەیانتوانی چەند سەعاتێك پتر لەبەردەم هێرشی بەرتانیا و سۆڤێتدا خۆیان ڕابگرن و سزایان بدات وەك چۆن لە کەمتەرخەمییەکانیان (ترسنۆکییەکانیان) و خۆدزینەوە لە ڕووبەڕووبوونەوەی تفەنگی بارزانیان کە گوولەی بەفیڕۆنەدەدا، سەرکردایەتی سوپای هێنابووە گیرو گاز و بەجۆرێك دەهری بووبوو خودی خۆی لە کۆشکی نیاوەرانەوە دوور بەدوور سەرپشتی لە نێو بردنی چەکدار و بێچەکی بارزانیانی دەکرد و هانی سوپای دەدا دەستیان لی‌نەپارێزن و ئافرەت و پیر و منداڵ و چەکداران وەك یەك بکوژن و هێرشی فڕۆکە جەنگییەکانیش زۆرتر خەستتر و بەردەوام بێت. شا فەرمانیدا ئەو سەرلەشکرانەی لە سەرکەوتنەکانی بارزانیان بەرپرسیارن کە ئەو بە دەربازبوونی بارزانیان ناویدەبردن، دیاری بکرێن، ئاخر شای ئێران چۆن دەهری نەبێت بەدرێژایی سێ مانگ زستانی ١٩٤٦ و بەشێك لە بەهاری ١٩٤٧ بارزانی بەرپشی ئەوان پێدەکەنی، دەستی دەستی پێدەکردن هەتا بەفری چیا و دۆڵەکان توانەوە، شێخ ئەحمەد و خێزانەکانی لە ژێر چاودێری خۆیدا گەڕانەوە عێراق و بۆ دوورخستنەوەی مەترسی لە ناوبردنی شێخ ئەحمەد و شێخانی دیکەی بارزان لە سزای لە سێدارەدان سێ چوار مانگێکی لە دەورو پشتی بارزان بەشەڕو پێکدادان لەگەڵ هێزەکانی میریی عێراقدا بەسەربرد و وەك ئەوەی پیشانی هەرسێ وڵاتە دوژمنەکەی بدات کە هەرکات پێویست بکات دەتوانێت سنوورەکان ببڕێت و دەستی دەگاتە هێزەکانیان، لە عێراقەوە دەچێتە تورکیا و لەوێوە خۆیدەکاتەوە بە ئێراندا و بەنێو ئەو هەموو لەشکرەی ئێراندا خۆیان گەیاندە سۆڤێت، بەڵام شای ئێران سەر لەشکرێك تاوانبار ناکات چونکە سەرکردایەتی سوپا ئەوەی سەلماند هێشتا ئێران لە مێژووی نوێدا تووشی دوژمنێکی وەها چەتوون نەبووە. تاوانبارکردنی پێشەوا لەلایەن سەرۆکی دادگا

سەرهەنگ پارسی تەبار و داواکاری گشتی سەرهەنگ فەیرووزی و بەرگریکردنی پێشەوا لە خۆیی و هەڤاڵەکانی و بەلگە و بەلگەهێنانەوەی هەردوولا درێژەی کێشا و سەردەنێت بە پەیوەندی کۆماری کوردستانەوە بەگەورە بەرپرسانی ئێران و وڵاتانی بێگانەوە.. پێشەوا لە سێهەمین دانیشتنی دادگاکەدا دەڵێت: (من ئێستە هەندێك هیوام بە ژیانی خۆم ماوە لەبەرئەوەی دەبینم دەتانەوێ لەدادگەمان بدەن بەلام سەرەتا پێم وابوو بێ پێشەکی دەمانکوژن) ئەم لێدوانەی پێشەوا نیشانەی ئەوە نییە بەهیوای ژیان بوویێت، ئەو هەر لەسەرەتاوە دەیزانی هەڵێدەواسن، ناچاریش نەبوو خۆی بەدەست ئەو چارەنووسەوە بدات، بەلام لە نێوان هەموو ئەلتەرناتیڤەکاندا هەر ئەوەی هەڵبژارد، پێشەوا دەیزانی شای ئێران و داروودەستەکەی چ ستەمکارێکن، هەزارەها تێکۆشەر و ئازادیخوازو نەیاریان بێ دادگا بیکردن ناوە بە نیشانی رێژنەی گوللەوە یا لە سێدارە داوە، ستەم و زۆرداری و درندەیی رەزا شا و حەمەی کوڕی دەگاتە ئاستێك مرۆڤ بە زیندوویی وەك ناوکار دەخەنە چینی دیوارەوە و قسل دەکەن بەسەریدا. ئەو لێدوانەی پێشەوا بۆ ئەوە بوو ئەو لاپەڕە رەشانەی دیکەی بیر بێنێتەوە. تاوانێکی دیکە درایە پاڵ پێشەوا ئەوەیە پەیوەندی بە لەندەنەوە هەبووە، ئەویش زۆر سادە و ساکار بەراوردێك لە نێوان بیرەوشتی سۆڤێت و بەریتانیادا دەکات و سەرانی سۆڤێت و بەتایبەتی ستالین دەخاتە چەپەری تاوانبارانەوە و بەدادگا دەڵێت (ئەگەر پەیوەندیم بە لەندەنەوە هەبووایە کارم بەم رۆژە نەدەگەیشت). [120] لەو دانیشتنەدا پێشەوا هەر لە کاتژمێر هەشتی سەر لەبەیانییەوە هەتا کاتژمێر دەی شەو لە سەنگەرێکی نوێی خەباتدا مەردانە دامەزرابوو، هەر بەگری نەدەکرد پەیتا پەیتا هێرشیشی دەکرد (من لێرەوە جاڕ دەدەم من تاوانبارنیم ئێوە تاوانبارن، ئەگەر دەوڵەت دەستەلاتی هەبووایە دەست بەسەر وڵاتدا بکێشێ، بێگانە پاڵەپەستۆیان نەدەخستە سەر دانیشتوان و من ناچار نەدەبووم بۆ پاراستنی گیانی خۆم و بنەماڵەم دەست لەم کارە وەربدەم، لەکاتی خۆشیدا هەرچی پێویست بوویێت بەبەرپرسانی بەرزم گەیاندووە و سەرۆك وەزیران و (مەبەستی قەوام سەڵتەنەتە ن.ك) تێکڕای بەرپرسانم ئاگادارکردووە، دەوڵەت خۆی لە ژێر پاڵەپەستۆی سۆڤێتدا نەگرت، خۆی بەدەستەوە نەدا و فەرمانی سۆڤێتییەکانی رادەپەڕاند، پارێزگاری وڵات و سەروماڵ و سامانی دانیشتوانی نەکرد، هەمووی خستە بەردەم رووس، منیش کە هێزو وزەو سەپانم نەبوو ناچار بووم فەرمانی ئەوان بە جێ بهێنم (وەك ئێوە بەچاو نوقاندنەوە بە جێتانەدەهێنا ن.ك) بەخوا ناچار بووم، وەڵڵا ناچاربووم) [121] هەزار سلاو لە گیانی زیندوت پێشەوا، بەلگە لەوە بەهێزتر، تاوانبارکردن و رووڕەشکردنی دوژمن و پاکی و بێتاوانی خۆت لەوە زەقتر چی بێت!؟ بەلام زۆرجار بەلگە ناخوێندرێتەوە، مراویش تەڕ نابێت! پێشەوا کە دەڵێت ناچاربووم، سۆڤێت بەهۆی نوێنەریانەوە لەمەهاباد (ئەسەدۆڤ) ئاژا بوو زۆر لە پێشەوا بکات و بەتۆبزی بڕیارەکانی ستالینی دیکتاتۆری سۆڤێتی بەسەردا بسەپێنێت، بەلام هەر ئەو ئەسەدۆڤ(شێر)ەش بوو هەر وتیان لەشکری ئێران دێتەوە مەهاباد چۆن ڕێوی کلکی جێدەهێڵێت

ئەو مام ڕێویەش ئەوەندە پەشۆکابوو هەرئەوەندە فریاکەوت هەنگاوێك بکاتە دووان و سەری خۆی قوتار بکات، ئامێری بێتەلەکەی جێهێشت، سەرۆك وەزیرانی کۆماری کوردستان حاجی بابە شێخ لەو ڕووەوە دەڵێت: (قازی لە سەر پێشنیازی من رازی بوو ئێمەش بروسکە بکەین (بۆ تاران ن.ك) بۆ جێبەجێکردنی هەڵبژاردن هێز بنێرێت (هێزی ئێران بێتە ناوچە رزگارکراوەکان. ن.ك) بەڵام ئەسەدۆف نەیهێشت)[١٢٢] هاشمۆف کونسوڵی سۆڤێت لە ورمێ بە پێشەوا و بارزانی دەڵێت هێزەکانی ئێران پێشڕەویدەکەن، نەکەن لە ڕوویاندا بوەستن.

تاوانەکانی درانە پاڵ پێشەوا، دادگا لە چوار خاڵی سەرەکیِ تاوانی هەرەگەورە و ناپاکیدا کۆیکردنەوە:

١ـ سووکایەتی کردن بە شای مەزنی ئێران.

٢ـ سووکایەتیکردن بە سەرکردە و ئەفسەرانی سوپاو لەشکری ئێران. بۆ سەلماندنی ئەم تاوانە دادوەر بەڵگەی خۆی دەخاتە روو کاتێك چۆتە مەهاباد (قازی موحەممەد نەك فەقێ، سووکایەتی بە سوپا دەکرد، بگرە لەسەردانی رۆژی ٧/٧ (٧/٧/ ١٩٤٦ ن.ك) هەڕەشەی لێکردم و گوتی بەم زووانە هێرش دەکەمە سەر هێزگەلی میریی، سەقزو سنە وکرماشانیش دەگرم، لەبەر چاوی من بەبەرگی جەنەراڵییەوە خۆنواندنی بەهێزەکانی خۆی دەکرد)[١٢٣] ئەمجا بەڵگەیەکی لەوەش ترسناکتر دەخاتە روو کاتێك بەر لەکەوتنی مەهاباد بەچەند مانگێك سەرۆکی ئەرکانی لەشکری ئێران رەزم ئارا داوا لە پێشەوا دەکات سەرپێچی لە یاساکان نەکات و گوێڕایەڵ و ژێر فرمانی شای ئێران بێت لەوەڵامدا وتوویەتی (ئێوە، ئەفسەرانی هەمان ئەو سوپایەن لە دەمی شەڕەکان و گیان لەسەردەستیدا ڕێگەی هەڵاتنتان گرتەبەر و ئەو شیعرەی شاعیری مەزن (فیردەوسی)تان بەجێهێنا کە دەڵێ:

همه سربسر پشت بدشمن کنیم زان یەکە خود را بکشتن دهیم

مانای هەموومان پێکەوە پشت لە دوژمن بکەین چاکترە لەوەی خۆمان بەکوشت بدەین)[١٢٤].

٣ـ داگرتنی ئاڵای ئێران و بەرزکردنەوەی ئاڵای کوردستان.

٤ـ چەکدارکردنی بەرزانییەکان.

ئەو دادگا سەربازییەی دادگایی پێشەوا و هەڤاڵەکانیکرد لەچەند لایەنێکەوە یاساکانی نێو دەوڵەتی و مافی مرۆڤ پێشێلکرد و هەریەك لەم دادگاییانە بەڕووبیانوویەك درانە دوواوە:

١ـ دادگاییکردنی کەسانێکی سڤیل لە دادگای سەربازیدا.

٢ـ لەبەرچاو نەگرتنی داواکاریە یاساییەکانی پێشەوا و هەڤاڵانی بۆ:

ا- لەتاران دادگایی بکرێن.

ب- دادگاییەکی سڤیل لە دادوەرانی بێلایەن دادگاییان بکات کە ڕاستەوخۆ تاوانبارەکان ناناسن و رق و کینەی پێشینەیان لەدڵدا نییە.

ج- سەربەستی هەڵبژاردنی پارێزەران بۆ بەرگریکردن.

پێویستە ئەوەش نەشارینەوە دادگا ئازادی تەواوو کاتی پێویستی بە پێشەوا و هەڤاڵانی دابوو بەرگری لە خۆیان بکەن و تاوانەکان پووچەڵ بکەنەوە، ئەوەش چەند کات دەخوازێت بەدڵفراوانییەوە لەسەرو کانی دانراویشەوە درێژ دەکرایەوە و هەندێك جار کاتی نان خواردن و پشوودانیشان دەخستە سەر و هەتا درەنگانێکی شەو دەمانەوە بەڵام پێشەکی فەرمایشتی شای پایە بەرزیان لەبەرچاو گرتبوو پێویستە چ بریارێك بدەن، راگەیاندنی بریارەکەشیان بە هۆی گفتوگۆکانی بارزانی مستەفاوە لە تاران ماوەیەك دوواخست، جێبەجێکردنی بریارەکەشیان دووای گەرانەوەی بارزانی ١٩٤٦/١/٢٩ لە تاران بە دوومانگ و لە بەرەبەیانی ١٩٤٧/٣/٣٠ جێبەجێکرد و لە هەمان گۆرەپانی چوارچرای مەهاباددا کە بانگی یەکەمین کۆماری کوردستانی تێدادرا پێشەوا قازی موحەممەد و سەیفی قازی برایی و سەدری قازی ئامۆزای پێکەوە لە سێدارە دران، بەڵام هەتا ١٩٤٧/٤/٢ تاوانەکەیان ئاشکرا نەکرد.

نەجەف قولی پسیان ئامادەی دانیشتنەکانی دادگاییکردنەکە بووە لە بارەی خوێندنەوەی بریاری دادگا بە لەسێدارەدانی پێشەوا و هەڤاڵەکانی دەڵێت: (قازی موحەممەد زۆر رماوو بێدەسەڵات بوو، سەدری قازیش رەنگی هەڵبزرکابوو بەڵام دەیویست پتەوی خۆی بپارێزێت، بەڵام سەیفی قازی بەلەشی تێکسمراوییەوە وەك بێناگا سەرنجی ترساوی بەملاوبەولادا دەگێرا و لە دووەکەی تر زیاتر دڵە راوکەی پێوە دیاربوو)[١٢٥] دیارە نەجەف قولی خان ئازادە لە دەربرینی بۆچوونی خۆیدا، بەڵام ئەوە هەموو شتێك نییە و وەك هەموو رووداوەکانی مێژوو هەریەکە و لە سووچێکەوە تەماشای دەکات، ئەوەتا هاوزمان و هاوخوێنێکی نەجەف قولی کە پارێزەری پێشەوا بووە دیمەنەکە بە جۆرێکی جیاواز دەبینێت و دووای نۆزدە ساڵ بەم جۆرە دەیگێرێتەوە، نەقیب شەریف بریکاری قازی هەندێ رووی دادگاییکردنەکە دەخاتە روو (بەداخەوە بۆ قازی موحەممەد، ئەو پیاوە گەورە و دانایە، لەبەردەم دادگەکەدا بەو پەری چیری و بەبێ ترس دەدوا لە راستیدا ئەو دادگەی لە دادگە دەدا و حکومەتی گوناهبار دەکرد کە ناپاکی لەگەڵ کردووە، قازی موحەممەد بە ئازایەتی و چاو نەترسییەوە بەرگری نەك هەر لە گەلی کورد بگرە لە تێکرای گەلانی ئێران دەکرد.. ئەوان قارەمانانە بەرگریان لە کێشە و بیروباوەری خۆیان دەکرد بەجۆرێك دادگە پێی سەرسام بوو، ئەوان هەرگیز لە کردەوەکانی خۆیان پەشیمان نەبوون)[١٢٦].

سەرۆکی پۆلیسی مهابادیش رائید ئەمیر پەرویز نهێنییەکی زۆر گرنگ ئاشکرا دەکات، بەوەدا لە گۆڤاری ئیتلاعاتدا بڵاویکردۆتەوە جێگەی باوەرە (رائید ئەمیر پەرویز سەرۆکی پۆلیسی مهاباد لە ژمارە ٥٠/ ی اطلاعات دا دەڵێ کاتی خۆی هەندێ ئەمەریکایی سەر بە باڵوێزخانەی ئەمەریکا لە تاران لەگەڵ عەقید (پارسی تەبار)ی سەرۆکی دادگاکە لە مەهاباد سەردانی قازییەکانیان لە گرتووخانە کرد و بە قازی موحەممەدیان گوت ئەگەر کێشەی کورد بە پێی سیاسەتی ئەمەریکا بەرێوەببەی لە مردن رزگارت دەکەین،

بەڵام قازی داواکەیان ڕەفز دەکات و دەڵێ من یەك ڕووم هەیە و ژیانم ناپاکی لەگەڵی خۆم بکەم)[١٢٧]. هەروەها دەڵێت (کاتێ قازی دەبەنە بەر پەتی سێدارە نەیهێشت چاوی ببەستنەوە و گوتی من هیچ شەرمەزارییەکم نییە هەتا لە پێش گەل و نیشتمانە خۆشەویستەکەمدا چاوم ببەسترێتەوە، دەمەوێ لە دووا ساتی ژیانمدا نیشتمانە جوانەکەم بۆ دوواجار پڕ بەدڵ و تێر بەچاوانم ببینم)[١٢٨]. پێشەوا بەهەمان بیروباوەڕی چەسپاویەوە سەربڵند و بێ ترس و پەشۆکان هەنگا و بەرەو مەرگ دەنێت، سەردەکەوێتە سەر تەختەی سێدارەکە و بەدەستی خۆی پەتی ناهەقی و ستەمی دوژمن دەکاتە ئەستۆی خۆی و مەردانە و لە خۆبووردانەش پارێزی هەر هەموو بەرپرسانی کۆمار خاوێن دەکاتەوە و بەدەنگێکی زوڵاڵ رایدەگەیەنێت، لەهەر هەموو ڕووداوەکاندا هەرتاوانێکتان پاڵ هەرکەسێك داوە، بەتەنها من بەرپرسیارم و هەموویان بێتاوانن. پێشەوا مەسیح ئاسا، خۆی چارەنووسی خۆی هەڵبژاردو چووە بەردەست جەلادەکان و خۆیدەکاتە نموونەیەکی زیندووی قوربانیدان لە پێناو باوەڕ و ماف و ڕاستیدا، دوژمنانی کورد بەهەڵواسینی پێشەوا و هەڤاڵەکانی پەردەیەکی ڕەش دەدەن بەسەر لاپەڕەیەکی پرشنگداری لاپەڕەکانی مێژووی کوردا. ڕووداوێکی دوو مانگ دووای شەهیدکردنی پێشەوا، سەیفی قازی، سەدری قازی، دەمهێنێتە سەر باوەڕێك حەمە ڕەزا شای ئێران بەهەموو جەورو ستەم و دڵڕەقی خۆیی و دڕندەیی ڕژێمەکەیەوە ساتێك لە ساتەکان کتوپڕ هەستدەکات تاوانێکی گەورەی بەرامبەر چەند بێتاوانێك کردووە و پەڵەیەکی ڕەشتر لە پەڵەی لە سێدارەدانی دکتۆر موصەددیق هەتا دنیا دنیایە نیشانەی شەرمەزاری دەبێت بە تەوێڵییەوە، پێدەچێت پەشیمان بووبێت، نەك لە کوشتنی چەند کوردێکی بێتاوان، ئەو لەکوشتنی دەیەها، سەدەها، هەزارەها مرۆڤی بێتاوان لە کورد، فارس، ئازەر، بلووج سڵینەدەکردەوە بەڵکو تێرامان و بەخۆدا چوونەوەکەی لەوێوە سەرچاوەی گرتووە قازی موحەممەد زیندووبووایە بەرژەوەندی ئێران و بنەماڵەی پەهلەوی پتر تێدا بوو، دووای ئەو نامەردییەی ستالین لەگەڵ کورد و ئازەری کرد، قازی بەخواستی خۆی و بێ پاڵەپەستۆ و بەکارهێنانی هێز چەك دادەنێت و بەرگری ناکات، بڕیاردەدات هیچ کوردێکی سەر بە کۆماری کوردستان لوولەی تفەنگ لەلەشکری ئێران نەکات، لەمەهاباد دەمێنێتەوە هەتا لەشکر هاتنە ناوشارەوە.. دواتریش بەجۆرێك لە جۆرەکان دادەنیشن و لە تۆڵەی بێ ڕەوشتی رووسیای ستالین کە زۆر بێباك وەك ئاو خواردنەوە هەردوو گەلی ئازەر و کوردی بەو نەوتە فرۆشت هەتا ئەمڕۆش رووسیا بۆنی نەکردووە.. قازیش وەك باپیری سوێندی پیرۆزی دەخوارد هەتا زیندوو بێت ڕێگە نەدات (رووس) دەست بخەنە کاروباری کوردستان یا پێ بنێتە وڵاتەوە.. زۆر جاران پرسیارێکم لەبەردەمدا قوت دەبووەوە، لەهەر هەموو ئەو نیشتمان پەروەر و ئازادیخوازانەی لە ڕووی شای ئێراندا وەستانەوە تەنها دووان، پێشەوا قازی موحەممەد و دکتۆر موصەدیق لەبەری هەڵنەهاتن، بەویست و خواستی خۆیان، خۆیان بەدەستەوەدا و کێشەکەیان بردە دادگا.. شای ئێران هەردووکیان لە سێدارە دەدات، پەنجەی بۆ چڵەپووشێکی خانووەکەی پێشەوا قازی محەمەد نەبرد، بەڵام

خانووی دکتۆر موسەدیقیان لە بناغەوە رووخاند و لەگەڵ زەویدا تەختیان کرد! لە میوانداریـیـەکدا لەشـاری ئاخن ـ ئەڵمانیا، ئەم پرسیارەم لە عەلی قازی کوڕی پێشەوا کرد، بـەڵام وەڵامـەکـەی تاسـەی نەدەشـکاند هەتا خواو راستان وەڵامی تێرامانەکەی حەمە رەزا شا و پرسیارەکەی خۆم لە دەقی گێڕانەوەیەکی نەجـەف قـولی پـسیان دا دۆزیـەوە (دووای نزیکـەی دوو مـانگ (دوو مـانگ دووای لەسـێدارەدانی پێشـەوا و هەڤاڵەکانی ن.ك) شا دێتەوە مـەهاباد ئـافرەتێکی رەش پـۆش و بەچارشێوو پەچـە، خـۆی گەیانـدە شـا و نامەیەکی پێشکەش کرد، شا دەپرسێت (ئەم ئافرەتە کێیە؟ (ژنی قازی موحەممەدە)[129] هەستێکی جـۆراو جۆر بە شای لاودا سەریکرد، کەس تێنەگەیشت چ هزرێك لەوکاتەدا بـەبیری شـای ئێرانـدا رابـوورد، چـەند تروکەیەك چاوی داخست، فەرمووی (حەقتان بـە ئەمانـەوە نـەبێت و چـاوتان لـە پاشماوەکانیـان بـێ)[130] مەبەستی لە نەوە و وەچەکانی بنەماڵەی قازیان بووە.

هێزەکانی بارزانیان دوای هەرەسی کۆماری کوردستان

بارزانی موستەفا کە دڵنیا بوو پێشەوا هەرچـەند چـۆك دانـادات، بـەڵام بەوشـێوەیە درێـژە بـە کۆمـاری کوردستان دەدات کە بڕیاری کۆتایی لەسەر داوە، گیانی خۆی بکاتـە لەمپـەر لەبـەردەم گۆڕانکاریـیەکانـدا بـەڵام دوور لەبـەرگریکردن و توندوتیـژی، بـارزانی وەك کاردانەوەیـەکی سروشـتی کـە بارووذۆخەکـە دەیسەپێنێت، بەرنامەیەك گەڵاڵـە دەکـات بـۆ دامەزرانـدنی دەسـتەڵاتێك، قەوارەیـەك، جێگـەی کۆمـاری کوردستان بگرێتەوە و ئەو بۆشـاییە پڕبکاتـەوە جوانەمـەرگ بـوونی کۆمـار هێنایـە گـۆڕی، جا ئـەوە لـە کوردستانی خۆرهەڵات بێت یـا باشـوور گـرنگ نییـە، گـرنگ ئەوەیـە دووای پـشتگیری جەماوەری کـورد پشتیوانیی لایـەنێکی دەرەکیـی مـسۆگەر بکـات بەمـەرجێك بەشـێك لـە کوردسـتانی داگیرنـەکردبێت یـا بەواتایەکی روونتر بەرژەوەندییەکانی لەناوچەکەدا لەسەر بناغـەی دژایـەتی بـەریتانیا دامـەزرابێت کـە بـە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ بەسەر داگیرکارانی چوار پارچەی کوردستاندا باڵادەستە.. هەتا لەو رێگەیەوە کورد جێگە پێی خۆی لە پارچەیەکی کوردستاندا بکاتەوە ئەگەر چـی رووبـەرێکی تەسـکی وەك ناوچـەکانی ژێـر دەستەڵاتی کۆماری کوردستانیش بێت و بەو هیوایەی بارودۆخی نێـو دەوڵـەتی ناوچـەکە گـۆرانی بەسـەردا نەیەت کە هەنووکە سۆڤێت و ئەڵمانیا دەستیان خستۆتە کاروباری ئێرانەوە شتێکی لـێ سـەوز دەبێت. زۆربەی هەرە زۆری ئەو نووسینانەی بەرچاوم کەوتوون و چاك یا خراپ کۆماری کوردسـتان بەسـەردەکەنەوە هەر پەنجە بۆ باڵادەستی بەریتانیا و سۆڤێت لە ئێران درێژ دەکەن و کەم و زۆر بەلای چالاکی سـیخورەکانی ئەڵمانیای نازیدا ناچن هەرچەند (ئەڵمان لە ئێراندا لە دوو شوێن (چەند شوێنێك ن.ك) تاران، ئەسفەهان باشووری ئێران و لەناو خێڵەکانی (خێڵەکانی کورددا ن.ك) لوڕ، قەشقایی، بەختیاری، چالاك بـوون)[131]. بارزانی مستەفا لەو باوەڕەدا بوو تەنیا بەهاوکاری سـۆڤێت دەتـوانرێ کوردسـتانێکی یـەکگرتوو سـەرفراز

بێتە کایەوە، چونکە کەلکێك لەو پارچە پارچەیەی کوردستان وەرناگرن بەڵکو بە پێچەوانەوە سوودیان لەوەدایە لە کوردانی ئێران و عێراق و تورکیا حکومەتێکی سەربەخۆ بێت.. (هەرکاتێکیش بلوێ پارچە زەوییەك لە ئینگلیز و ئەمەریکا (ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی ن.ك) جیابکرێتەوە ئەوان لاواز دەبن، بارزانی ئەو وڵاتانەی (ئێران عێراق، تورکیا ن.ك) بەکۆلۆنیی ئینگلیزو ئەمەریکا دەزانی (هەرواش بوو ن.ك) تێدەکۆشام، هەوڵم دا لەگەڵ رووسەکان کە لەورمێ بوون پەیوەندی ببەستم، پەیوەندیشم بەست بەڵام نەدەتوانرا بەئاسانی متمانەیان وەربگرین، پێویست بوو گەلێك کاربکەین کە من نەمدەتوانی بیکەم، من خزمەتکار یان دەسکیز (دەستکێش، دەستەوانە ن.ك) نیم، من فەقێ و خزمەتکاری خێڵی بارزانیم، خزمەتکاری نەتەوەی خۆمم)[١٣٢] بارزانی لەیەکەمین هەنگاودا بەومەبەستەی کوانووی کۆماری کوردستان و کوردایەتی کوێر نەبێتەوە، کورد زوورە بەرنەدات و هیوای بە دوارۆژ هەبێت، گەر بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد لێرە نووچیدا، شۆرشێك دابرکێتەوە، قەوارەیەك هەرەس بهێنێت، شۆرشێکی نوێ هەڵدەگیرسێت، قەوارەیەکی نوێ دادەمەزرێت، هەرچەند بارووذۆخەکەش زۆر نالەبار و سەختە، هەر چوار لای کورد بەودژمن تەنراوە، بەشێکە و خواوەند بەبەری کوردی بڕیوە، بەڵام هەرگیز سەربەخۆیی مەحاڵ نییە و دەستبەرداری مافی رەوای خۆمان نابین، خوێن و چیاکانمان هیە، چیاکان سەر بڵندن و باوەشمان بۆ دەکەنەوە خوێنی کوردیش بێپەروا بەهەرزان دەرژێت، هەربە و مەبەستە بارزانی مستەفا هێزو توانای بارزانیان و دڵسۆزانی کورد لە دوو دیوی کوردستان دەخاتە بەردەستی سەید عوبێدوڵڵای شەمزینی و دەیکاتە براگەورەی هەمووان بۆ سەرکردایەتی دامەزراندنی حکومەتی کاتی کورد، بەکر حەوێزی لەو رووەوە دەڵێت: (بارزانی وتی بابچینە خزمەت سەید عەبدوڵڵا ئەفەندی نەهری و بیرورای وەربگرین بۆ دامەزراندنی حکومەتی کاتی کورد بەسەرۆکایەتی ئەو. سەید لە وەڵامدا دەڵێت (مەلا موستەفا ئەوە شەرەفێکی گەلێك گەورەیە کە ئەو داوایەم لێدەکەن، ئاشکرایە بنەماڵەی ئێمە هەموومان لە رێی خزمەتکردن بە کوردو کوردایەتی گیانی خۆیان لە دەست داوە، خۆزگە ئێستە لە تەمەنی ئەم بەکرەدا دەبووم و ئەو شەرەفەم دەست بکەوتایە بەسەربازێکی کوردستان بووابام و لەگەڵ ئێوەدا بەشداریم لەشەڕدا بکردایە نەك بوومایە بەسەرکۆمار، بەڵام دەبێت وەزعم چۆنە، پیرو بێ هێزو پەککەوتەم و دەبمە بار بەسەرتانەوە، خۆزگەم بتوانیایە لە خەباتی بارزانییەکاندا بەشداریم بکردایە بەڵام مەخابن ئەوە حاڵی جەستەمە و سەرکۆماریش هەر لایەقی شێخ ئەحمەدە)[١٣٣].

چەند هێزێکی کورد و هۆزی قەرەپاپاخ کە بەتورکی دەدووان سەردەمی کۆماری کوردستان، وەك هەر گرووپەکی هەلپەرست، بەرژەوەندی تایبەتی ناچاریکردبوون خۆیان لەگەڵ هێزەکانی کۆمار و بەتایبەتیش هێزی بارزانیاندا بگونجێنن هەرچەند دڵیان هەربەلای میریی و شای ئێرانەوە بوو، کورد دەڵێت: (سەگ لە قەسابخانە بتۆپێ شەهیدە) دووای هەرەسی کۆماری کوردستان ئەو بەرژەوەندییەیان لەگەڵ کۆماردا نەما،

هەتا ببینە قاقایان کەوتبووە زەلکاوی ناپاکییەوە، تورك زمانەکانیش هەر لە بنەڕەتدا دوژمنی کورد بوون، هەتا کۆمار نەکەوتبوو نەیاندەوێرا سەرەلەقەبکەن، بەلام دوواتر کەوتنە جموجۆڵ و سەریان بەرز کردەوە، یەکێکی وەك نوری بەگی ناوچەی تەرگەوەڕ، چەکی زۆری لە میریی وەرگتبوو، لەخۆی رادەبینێت هەڕەشە لە بارزانی بکات کەسەری لە سێ دەوڵەتی عێراق، ئێران، تورکیا شێواندبوو. کورد دەڵێت: (بزن نەگبەتی بیگرێت نانی شوان دەخوات) نووری بەگ و چەند سەرۆك هۆزێکی کورد وەك مام بزنیان لێقەومابوو، ئێران زۆر هەوڵیدا هۆزەکانی خۆرهەلات چەکدار بکات هەر بۆنەوەی چاولەیەکتر بکەن و بەوە بیانخەڵەتێنن هۆزەکانی کورد داویانەتە پاڵ میریی و ئەوانیش چاویان لێبکەن ئەگینا لە شەڕدا دژی بارزانیان پشتیان پێنەدەبەستن. وابزانم جێگەی خۆیەتی لەو رووەوە رووداوێك لەدەمی بەکر حەوێزییەوە بگێڕمەوە کە بۆخۆی لەتەك بارزانی مستەفاو سیازدە پێشمەرگەی بارزانیدا بۆکارێکی تایبەت، بە رێبواری بەنێوچەی تەرگەوەردا تێدەپەڕن، نووری بەگ هەرکە هەواڵەکەی پێدەگات نامەیەکی دوژمنانەی زۆر ناشیرین بۆ بارزانی دەنێرێت ئەگەر هەر ئەمشەوناوچەی گۆجار جێنەهێڵن بەزۆر دەرتاندەکەم.

ئەوەندەی من ئاگادارم بارزانی مەگەر لە ئەفسەرە بالادەستەکانی ئینگلیزەوە لە عێراق سەردەمی راپەرینی دووەم و سێهەمی بارزان نامەی وەها دوژمنانەی بۆ رەوانەکردبێت.

بارزانی مستەفا خۆی و رائید بەکر حەوێزی و سیازدە پێشمەرگەی بارزانی بەرە و ناوچەی تەرگەوەڕ دەکەونە رێ و لە گوندی سلیڤان سەربە گۆجار بۆ پشوودان لادەدەن، ئەو ناوچەیە، (لەژێر دەستی چوار ئاغادا بوو، بەخۆیان و چەکدارەکانیانەوە چووبوونە پاڵ حکومەتی ئێران. ئێوارە لە گوندی گۆجار — دەشتی تەرگەوەڕ دەبنە میوانی سەید نوورەددین، دوای نانخواردن خانە خوێ رووەکاتە بارزانی (جەنابی مەلا مستەفا، ئەمڕۆکە پیرۆزترین رۆژی ژیانمە کە جەنابتان تەشریفتان هێناوەتە ئێرە و خۆم گەلێك بە بەختەوەر دەزانم شەرەفی میوانداریتی ئێوەم پێ برا، لەهەمان کاتدا ئەمەوێ ئەوەتان پێشکەش بکەم (جەنابت بەم ژمارە کەمە چەکدارەوە بێیتە نێو عەشیرەتی بەگزادە، جەنابت نایانناسیت کە چەند بێبارن، من خەڵکی مەرگەوەڕ نیم، بەلام لە مێژە کەوتومەتە ئێرە، ئەم عەشیرەتە گەلێك نامەردیان لێ چاوەڕوان دەکرێ، هەر بۆ سەلماندنی ئەم قسانەم نمونەیەکی گچکەکەتان بۆ دێنمەوە، لەسەردەمی خۆیدا خێزانی سمایل ئاغای شکاك بێرەدا تێپەڕدەبێت، هەرچی دەبێت بەتالان دەیبەن و روتی دەکەنەوە تا ئەمڕۆش خشل و زێڕی ئەو خێزانە بەبەرۆکی ژن و منداڵی نووری بەگەوەن. ئەوجا کەسێك کە ویژدانی هێندە بڕ بکات ژنێك روت بکاتەوە ئاخۆ دەبێت چ جۆرە مرۆڤێك بێت، ئایا پێناچێت ئەو کەسانە هەموو جۆرە تاوان و خیانەتێکیان لێ بوەشێتەوە؟ بۆیە پێویست بوو جەنابتان بە ١٠٠ — ٢٠٠ چەکدارەوە بەم نێوچەیەدا تێپەڕبوونایە، ئێستەش گەر بەقسەی بچووکی خۆتان دەکەن هەر ئەم شەو بەرەو دووا بگەڕێنەوە و بەهێزێکی چەکداری زۆرەوە وەرنەوە، دەنا نووری بەگ هیچ جێی متمانەنییە و لەگەڵ ئێرانە و خیانەتتان

لێدەکات.. بارزانیش دەڵێت گەر ئەو کابرایە عەقڵی هەبێت دەزانێت ئێمە کێین و خۆی لە قەرەی بارزانیان نادات. ئێمە نەهاتووین وڵاتی ئەو داگیر بکەین بەڵکو ڕێبوارین و لێرەوە تێدەپەڕین.. زۆری نەبرد نەفەرێك خۆی کرد بە ژووردا، نامەیەکی نووری بەگی بۆ مەلا مستەفا هێنابوو (بەهیچ جۆرێك قەبووڵ ناکەم بێنە خاکی ئێمەوە، دەبێ هەر ئەمشەو گۆجار بەجێ بێڵن، خۆ ئەگەر نا بە زۆری هێز دەرتان دەکەم) بارزانی دەماری گرژ بوو، وەڵامێکی ئامۆژگاری و لەهەمان کاتدا هەڕەشەی بۆ ناردەوە بەبەحری بەگدا، بەڵام هەر دەگاتە نێزیك ئاوایی بەر دەستڕێژی دەدەن و بە شپرزەیی دەگەڕێتەوە)[١٣٤] دیارە بارزانی بەو چەند پێشمەرگەیەوە خۆی بەهاوشانی ئەو خۆفرۆشانە نازانێت بە (دوو شەهید و سێ بریندار) چاوترسێنیان دەکات.

(دوواتر بەگزادەکان و لەشکری ئێران بە تۆپ و فڕۆکەوە هێرش دەکەن بۆ مەرگەوەڕ، هێزی بارزانیش تۆپی بەکاردەهێنا و سیازدە شەهید دەدەن، وەجدی بەگ بەدرخان لە سووریاوە هەڵاتبووە ناو شۆڕش بریندار بوو)[١٣٥]. هێزی بارزانیان هەرچەند قوربانیی زۆریشیان دەدا، لەشکری ئێران چەواشە بووبوو، سەری لە پلانەکانیان دەرنەدەکرد، فڕۆکە جەنگییەکان ڕۆژ هەتا ئێوارە سۆراخیان دەکردن ڕێگای هاتووچۆ و سەنگەر و شوێنی حەوانەوەیان نەدەدۆزینەوە. دوژمن بەژمارەو چەکی نوێ و پێداویستیەکانی جەنگ لەگەڵ هێزی بارزانیان بەراوورد نەدەکرا و زۆر لەسەر بوون، بەڵام بارزانیان بەوە گرەویان بردبووەوە پەیامێکیان هەبوو، خاوەنی دۆزێك بوون، بۆ ئامانجێك چەکیان هەڵگرتبوو، بۆ بەدیهێنانی دەجەنگان، گوللەیان بەفیڕۆ نەدەدا، بەلەتێك نانی ڕەق دەژیان، لەوپەڕی سەرما و سۆڵەدا لە لوتکەی چیا بەفرگرتووەکاندا بەرگریان دەکرد و سەنگەریان چۆڵنەدەکرد، ئەوەندەش سەرسەختن لە جەنگدا تەنها دووشت دەزانن، گیانی خۆ بەختکردن یا دوژمن بەچۆکدا بێنن، ئەوەندە جەربەزە و بێباك دەجەنگان هەتا مەودای بەرد هاوێژێك لە زرێپۆشەکانی دوژمن دەچوونە پێشەوە، ئاگر بارانی خەستی گوللە پڕژێنەکان نەیدەگێڕانە دوواوە، هێرشیان دەبرد هەتا دەیانگرت و سەرنشینەکانیان دیلدەکرد، یا لە ژێر زنجیرەکانیدا دەپلیشانەوە، ئێران لە مێژووی نوێدا هێشتا ڕووبەڕووی دوژمنێکی وەها چەتوون و سەرسەخت و وورەبەرز نەبووبووەوە، هێزی بارزانییەکان دەیتوانی گاڵە بە لەشکری چوارەمی ئێران بکات و شڕو وڕی بکات، بەڵام خێزان و پیر و پەککەوتەکان دەستیان بەستبوو، ئەرکێکی زۆر گران بوو بەکۆڵی پێشمەرگەوە، تەنها ڕێگە چارەش ئەوەبوو بە زوترین کات بیانگێڕێتەوە کوردستانی ئەودیو لە ژێر چاودێری شێخ ئەحمەد و پارێزگاریکردنیان هەتا لە سنوور دەپەڕنەوە و ماوەیەکیش لە دەڤەری بارزان بمێننەوە بۆ چاوترساندنی میریی عێراق، بەڵام لەشکری ئێران لێنەدەگەڕا، خاڵی لاوازی دۆزیبووەوە، لەشکری بەزیوو دەست لەرزۆکی حەمە ڕەزا شا بەتایبەتیش فڕۆکە جەنگییەکان لەگەڵ ئافرەت و پیرو منداڵی بارزانیاندا پاڵەوانێتی دەنواند، بارزانیش چەندانە تۆڵەی لە هێزی پیادە دەکردەوە، (ڕانید کلاشی بەفەوجەکەیەوە لەسەر گردێك

سەنگەریان لێدابوو، نۆ کیلۆمەتر دوورە لە ئێمەوە، وەها زەندەقیان چووبوو (٢٤) سەعات بێ ئاوبوون نەیاندەوێرا لەگادەر نێزیك ببنەوە کە لەبەردەمیاندابوو.. (٣٠٠) سەربازو ژمارەیەکی زۆر ئەسپ و ئێستر، دوو تۆپ، چوار برێنی قورس، شەش هاوەن، و برێك خواردەمەنی هەرهەموویان دیل و تالآن کەوتنە دەستمان) فەرماندەی ناوچەکەش رائید کلآشی بریندار بوو بۆنەوەی نەکەوێتە دەست دوژمن (بەبرینداری خۆی کوشت). هێزی ئاسمانی تا دەهات دڕندانەتر بە بۆمب و شەستیر خێزانەکان و مەڕو ماڵاتەکەی ئاگر باران دەکرد، شوێن پێیانی لەبەفردا دەدۆزییەوە، زیانی زۆری پێگەیاندن، بەوهۆیەشەوە شێخ ئەحمەد فەرمانیدا بوو تەقە لە فڕۆکەکان نەکرێت، فڕۆکەوانەکان ترسیان نەبوو ئەوەندە نزم دەفڕین بە ئاسانیی دەبینران، زیانی گیانیی خێزانەکان بە رادەیەك بەرزبووەوە شێخ ئەحمەد بڕیار بدات گیان لە گوللە بەنرختره وفەرمانیدا لە هەموو سەنگەرێکەوە تەقەیان لێبکرێت (فڕۆکەیەك بەدوو فڕۆکەوانەکەیەوە بەگڕی ئاگرەوە لە دەشتی مەرگەوەڕ کەوتە خوارەوە و لەناو ئەو ئاگرەدا سوتان خۆیان هەڵیانکردبوو.. لەوە بەدووا فڕۆکەکان زۆر بەرز دەفڕین، بۆمب و گوللە شەستیریان بەتاڵ دەکردەوە و دەگەڕانەوە)[١٣٦] (لە دووفڕۆکەوانەکە مولازمی یەکەم تەهماسەبی بەپەڕەشوت خۆی رزگارکرد، غولام حوسەین نەجمی لەگەڵ فڕۆکەکەدا سوتا)[١٣٧]. جا ئەم دەستکێشانەوەیە لە کوشتنی خێزانەکان ئەنجامی خستنەخوارەوەی ئەو فڕۆکەیە بوو یا لە ترسی هەڕەشەکەی شێخ ئەحمەد بوو لە فەرماندەی لەشکری دوژمن ئەگەر بەردەوام بن لە بۆمبارانکردنی ئافرەت و منداڵ ئەوا ئێمەش مولازم جیهانیانی کوڕی سەر لەشکر، سەرهەنگ جیهانیانی دەکوژین کە لە نێو هەموو ئەفسەرە دیارەکاندا تەنها ئەومان ئازاد نەکردووە. بەکر حەوێزی دەڵێت کە گەیشتینە سەر چەمی گادەر، ئەویشمان ناردە لای سەید عەبدوڵڵای ئەهری بیداتەوە دەست ئێران[١٣٨].

سەرکردایەتی هێزی بارزانیان کێشەیەکیان چارەسەر دەکرد کێشەیەکی نوێ پەیدا دەبوو، باروودۆخەکەیان زۆر سەخت بوو، کەوتبوونە نێوان سێ دەوڵەتی دوژمنەوە ئەهوەنەکەیان ئێران بوو، ئەویش ئەو مەرجانەی بەسەردا سەپاندبوون بۆ بارزانی مستەفای دیاریکردبوو لە تاران، لەولاشەوە نەخۆشی تیفۆئید بە نێو خێزانەکاندا بڵاوبووبووەوە و بەدەیەها و بەسەدەها ئافرەت و پیر و منداڵی دەکوشت، جگە لەوانەی لە برساندا یا لە سەرما و سۆڵەدا رەق دەبوونەوە بەرلەوەی بکەونە بەرهێرشی فڕۆکە ترسنۆکەکان. رێژەی قوربانییەکان زۆر بەرز بوو، رۆژانە دەیەها مرۆڤی بەرزانیان بە پەلەپەل لە بن دارێکدا لەپەنا بەردێکدا دەناشت.. سەرکردایەتی بارزانیان بڕیاری گێڕانەوەی خێزانەکانیدا، ئەمجارە نۆرەی شێخ ئەحمەد بوو گیان لەسەر دەست پێش لەشکرە بێ چەکەکە بکەوێت بەرەو چۆمی گادەر لەسەر سنوور، بارزانی مستەفاش بە هێزێکی تایبەتەوە بەجۆرێك لە دەورویشتی چۆمەکە دادەمەزرێن دوژمن بیر لەوە نەکاتەوە نزیك ئەو ناوچەیە بکەوێت، شێخ ئەحمەد رۆژی ١٥/٤/١٩٤٧ ماڵئاوایی لە چەکدارەکان دەکات، لەوکاتەدا

ناوچەوانی مستۆی برا بچووك ماچدەكات هەرچەند وەك نان دەیناسی، پێی دەڵێت: خۆتان بەدەست هیچ دوژمنێكەوە نەدەن، دڵنیام هەرهەموتان هەڵدەواسن، خۆتان رابگرن، یەزدان چی لەناوچەوانتان نوسیبێت هەرئەوەیە و ناگۆڕێت، مـن پیر و نەخۆش و ئافرەت و منداڵەكان دەبەمە وە و دەگەڕێمەوە بەردەستی دوژمن بزانین چارەنووس چی حەشارداوە، شێخ ئەحمەد پەیوەندی بە چاودێرانی سنوورەوە دەكات، نەجەف قولی دەڵێت شێخ ئەحمەد چووەتە (گوندی ن.ك) خرێنە و دیانەی عەمید سەید عەلی حیجازی بەڕێوەبەری گشتی پۆلیسی عێراقی كردووە)[١٣٩] كە بەتایبەتی بۆ وەرگرتنەوەی ئەوبەشەی بارزانییەكان هاتبوو، نامەی (بڕیاری ن.ك) لێبوردنیشی بۆ هێنابوو (ڕۆژی ١٩٤٧/٤/١٨، ١٥٥٠ پیاو، ١٦٨٨ ئافرەت و ١٣٢٩ منداڵ گەڕانەوە عێراق)[١٤٠] بارزانی مستەفاش كە لە پەرینەوەی شێخ ئەحمەد و خێزانەكان دڵنیابوو لە چۆمی گادەر، بەهەموو هێزەكەوە كە نزیكەی (٥٦٠) پێشمەرگە دەبوون)[١٤١] ڕۆژی ١٩٤٧/٤/١٨ بەڕێگای خواكورك – باكرە – كێلەشیندا دەچنەوە دەڤەری بارزان و هەتا ڕۆژی ١٩٤٧/٥/٢٨ لەناوچەی ئەرگۆش سەرگەرمی هێرش و پەلاماردان و چاوترساندنی دوژمن و پیشاندانی هێزو توانای خۆیان بوون بەرامبەر هێزەكانی سوارە و پیادە و فڕۆكە جەنگییەكان، دووای ئەوەی میریی عێراق لەبرینەوەی خێزانەكان بگێڕێتەوە بۆ دەڤەری بارزان دووری خستنەوە بۆ خوارووی عێراق و بەسەر ناوچەكانی پارێزگاكانی بەسراو ناصرییە پەرش و بڵاویكردنەوە و ماوەی یازدە ساڵ بەدەربەدەری و دەستبەسەری بەسەردەبەن هەتا بەرپابوونی شۆڕشی چواردەی گەلاوێژی ١٩٥٨ بەسەركردایەتی ژەنەراڵ عەبدولكەریم قاسم كە بەو پەڕی ڕێزەوە هەرهەموویان ئازاد دەكات و دەگەڕێنەوە بارزان و گوندەكان و فەرمانی لە سێدارەدانی بارزانی مستەفا و هەڤاڵەكانیشی دەسڕێتەوە و بەفەرمی داوای گەڕانەوەیان دەكات بۆ وڵات و بارزانی وەك شۆڕشگێڕێكی قوربانیدەر وقارەمانی عێراق بە عەرەب و كوردەوە پێشوازی لێكرا.

ترازیدیای چوار ئەفسەرە شەهیدەكان

بارزانی و هێزەكەی كە بەدووای شێخ ئەحمەددا لە خۆرهەڵاتی كوردستانەوە گەڕانەوە باشورر و لەدەڤەری بارزان دامەزران دەیتوانی ماوەیەك، درێژ یا كورت شەڕی پارتیزانی بكات و درێژە بە شۆڕشەكانی بارزان بدات بەڵام ژیانی (٤٥٦٧) مرۆڤی بارزانی و شێخ ئەحمەد و شێخەكانی بارزان دەكەوتە مەترسییەوە، ئەوە كارتێكی بەهێزی گوشار و پاڵپەستۆ بوو بەدەست میریی عێراق و بەریتانیاوە دژی بارزانی كە هەرگیز سڵیان لە لەنێوبردنی پیاوەكان نەدەكردەوە و خێزانەكان ئەوەندەی دیكەش سەرگەردان وبێ گەورە دەبوون، بەو هۆیەوە بوو بارزانی بڕیاری كشانەوە دەدات و ڕێگەی هات و نەهات دەگرێتە بەر پشتیوانیشیان هەر تفەنگەكانی دەستیان و چیاكانی كوردستان بوو، هەرگیز بیریان لەچەك دانان و خۆ بەرۆژگار سپاردن نەدەكردەوە، بارزانی دەیوت مرۆڤ هەتا چەكی بە دەستەوەیە خاوەنی بڕیارە، هەر كەچەك دادەنێیت بڕیاری

لەدەست خۆیدا نامێنێت، ئەگەر وەها نەبوایە هەر لەسەرەتاوە دووای هەرەسی مەهاباد بە پێی مەرجەکانی شای ئێران لەگەڵ خێزانەکاندا وەك پەنابەر لە ئێران دەمانەوە بۆیە لەو بارودۆخە سەختەدا سەرانی بارزانیان دەگەنە گونجاوترین چارەسەر، هەرچەندە قوربانیدانی دەوێت بەڵام لە قەڵاچۆکردن دەپاراستن کە هەر ئەو کاتەش ژمارەی بارزانیان لەچاو رێژەی دانیشتوانی بادینان‌دا زۆر دابەزیبوو بەتایبەتیش ژمارەی پیاوان.

شێخ ئەحمەدی بارزانی و لەشکرە بێ چەکەکە بەرەو عێراق و هێزەچەکدارەش بەرە و تورکیا بەدوو ئاراستەی ئاوەژوودا دابەشبوون. نەجەف قولی پسیان لەوباوەڕەدایە بارزانی باوەڕی تەواوی بەو پەیمانە هەبوو ئەمەریکا دابوویە و دەڵێت: (کاتێك لە تاران بوو، باڵوێزی ئەمەریکی (ئەمەریکا) پەیمانی ئەوەی ئەداتێ گەربێت و بگەڕێتەوە عێراق و تاماوەیەکی کەم بەرامبەر هێزی عێراق خۆراگرن ئەوا ئەمەریکا داوای شەڕ راگرتن لە هەردوولا دەکات و کارێکی وا دەکات حکومەتی بەغدا خود موختاری بەکورد بدات)[١٤٢] ئەی بارزانی چی دەویست (کوێرە چیت دەوێت؟ دووچاوی ساغ!) خۆ بارزانی گەڕایەوە عێراق و ئەو ماوەکورتەش بەرەنگاریکرد و خۆیراگرت، ئەی بەڵێنی خود موختاری چی بەسەردا هات؟ مرۆڤ ناتوانێت باوەڕبکات پەیمانێکی لەوجۆرە لە ئارادا بووبێت بەڵکو هەرگریمانەیەك بووە، پێدەچێت داوێك بووە گەلەکۆمەکی نامەردانەی پێنج دەوڵەتی دژ بە مرۆڤایەتی و مافی گەلان بۆ لەناو بردنی بارزانیان نابووەوە چولەکە کوژی بارزانیان بەزیندوویی نەهێڵن، چونکە:

١ـ بۆ ئامانجێکی وەها پیرۆز و بەڵێنێکی وەها شیرین، بارزانی هەر بەهێزەکەی خۆیەوە دەیتوانی نەك ماوەیەکی کورت، ماوەیەکی درێژیش بەشێوەشەڕی پارتیزانی بێنێتەوە، چجای ئەوەی پارتی دیموکراتی کورد و هەموو کوردپەروەران و ئازادیخوازانی باشوور و باکوور یش پەیوەندییان پێوەدەکرد.

٢ـ مافی کورد لە چوارچێوەی ئۆتۆنۆمیدا (خود موختاری) هێشتا لەبەرنامەی رامیاری بزوتنەوەی کوردایەتیدا لە باشوور و لە هیچ بەشێکی کوردستاندا بەو مانایە گەڵاڵە نەبوو بوو، کەواتە ئەمەریکا بۆ دەبخاتە سەر ئەو کەڵکەڵەیە لە کاتێکدا بارزانی ئەو کاتە بەوە رێدەکەوت رێگەیان بدرێت بگەڕێنەوە بارزان و هەندێك چەکیان بەدەستەوە بێنێت نەك شێخان و خێزانەکان دووچاری دوورە وڵاتی و دەربەدەری و دەستبەسەری خوارووی عێراق بن و بارزانیش بەو دەردی سەری و چۆن جارێکی دیکە چاویان بە بارزان و کوردستان دەکەوێتەوە، ئاخۆ بە هیچ لێکدانەوەیەك دەشێت ئەوەیان لە ئۆتۆنۆمی بەلاوە چاکتر بوو بێت؟!

٣ـ هێزو توانای ئەمەریکا لە دووای یەکەمین جەنگی گشتییەوە لە لایەنەکانی سەربازی، پیشەسازی، ئابووری و دەستەڵاتەوە لە نێوچەی خۆرهەڵاتی ناوەندا رۆژ بەڕۆژ پەرەیدەسەند و جێگەی بەبەریتانیا و فەرەنسا چۆڵدەکرد، جا کورد پشت و پەنایەکی وەها بەهێزی هەبێت دوژمنانی دەوروپشت ئەوێرن لەبەردەمیدا بکۆکن و بەڵێنی جۆرە مافێکیان پێبدات کە دووای پازدە ساڵ شۆڕشی ئەیلولی مەزن داوایدەکرد.. ئاشێت شێخ ئەحمەد و بارزانی مستەفا و پارتی هەلێکی وە ها مێژوویی لەدەست بدەن و

ئاوارەیی بۆ خۆیان هەڵبژێرن لە کاتێکدا هێزە چەکدارەکانی هەر سێ دەوڵەتی داگیرکاری کوردستان و دژ بە ئاواتەکانی کورد بەریتانیاشیان لە پاڵدا بوو لەوپەڕی ئامادەباشیدا بوون و پەیوەندی بەردەوامی رامیاری، سەربازی، هەواڵگریان لە نێواندا بوو ئەمجارەو بۆ دوواجار هێزی بارزانیان وەك کێچ بپروێنن و لە رەگ و ریشەوە دەریانهێنن و لەوبەلایە رزگاربن بەرۆکی هەموویانی گرتووە و ئاشتی و ئارامیی ناوچەکەی خستۆتە مەترسییەوە. هێزەکەی بارزانی سنوورە دەستکردەکەی نێوان عێراق و تورکیا دەبەزێنن و دەچنە باکووری کوردستان و دووبارە لەژوورترەوە دێنەوە نێو عێراق و لەوێشەوە لە رۆژی ١٩٤٧/٥/٢٨ دەچنە ئەو دیو سنووری ئێران و هەتا رۆژی ١٩٤٧/٦/٦ دەستبەسەر گوندەکانی ئەمبێ، چەمەن، قەران، تەوڵ گی، سلینەك، مستەك دا دەگرن و بارزانی ٦/٧ نامەیەك بۆ کاربەدەستانی لە شکری چواری ئێران دەنێرێت داوای گفتوگۆ و چارەسەرکردنی کێشەکان دەکات(١٤٣). ئەو کاتەی خێزانەکان لە سەر چۆمی گادەر خۆیان بۆ پەڕینەوە ئامادەدەکرد ئەفسەرانی لیژنەی ئازادی عیزەت عەبدولعەزیز، خەیروڵلا عەبدولکەریم نەخۆشی پەکی خستبوون، شێخ ئەحمەد لەسەر داربەست پەڕاندییەوە، ئەفسەرەکانی هەڤاڵیان وەك بەکر حەوێزی، موحەممەد قودسی، جەلال ئەمین رەواندوزی (موحەممەد قودسی و جەلال ئەمین رەواندی و چەند کەسێکی دیکە لەسەرما و برسێتیدا هێزی رۆشتنیان نامێنێت دەڵێن کە هەر دەمرین، خۆبەدەستی عێراقەوە دەدەین)(١٤٤) بەکر حەوێزی لە شوێنێکی دیکەی کتێبی یادەوەرییەکانیدا دەڵێت (لەسەر چۆمی گادەرەوە دووای سێ رۆژ رۆشتن بەپێ، لە نێوان کوردستانی گەرمیان و کوێستاندا رێگەمان لێ وون بوو، لە نێوچەی لۆلان و برادۆست قودسی لەسەرمان و برسێتیدا هێزو توانای نەما، وتی خۆم تەسلیم دەکەم)(١٤٥) بەو دوو گێڕانەوەیەدا وا دەردەکەوێت پێشتر نیازی خۆبەدەستەوەدانیان نەبووە، بەهەر هۆیەکەوە بوویێت لە هەردوو باڵەکەی شێخ ئەحمەد و بارزانی مستەفاش دادەبڕێن، وابزانم بەکر حەوێزی تاکەکەسێکە لە بارووددۆخەکەدا ژیاوە و لە نزیکیشەوە ئاگاداری رووداوەکان بووە و ئەوەی بەبیریدا هاتۆتەوە تۆماری کردوون، بریا و هەزار بریا قووڵتر و روونتر بەناخی بەسەرهاتەکان و رۆژ و مانگ و ساڵەکاندا شۆڕببوایەتەوە، ئەو کۆمەڵە ئەفسەرە کورد پەروەرە بۆ پەرش و بڵاوبوونەتەوە، دەڵێت عیزەت عەبدولعەزیز زۆر نەخۆشبوو، شێخ ئەحمەد بەدارەبەست لە گادەر پەڕاندییەوە بەڵام باسی خەیروڵلا عەبدولکەریم ناکات زۆر لەو نەخۆشتربوو، بەرادەیەك بە هیوای ژیان نەمابوو، بەدەست نەخۆشییەکەوە) دەستە و دامێنی هاوسەرەکەی دەبێت کە کیژۆڵەیەکی سابڵاخی شۆخ و شەنگ بوو تەمەنیشی زۆر لاوتر بوو، تکای لێدەکات بگەڕێتەوە ماڵەباوانی و بەهۆی ئەودوە دووچاری دەردەسەری نەبێت، کیژەش دەگریا و دەیوت ژیان و مردنم لەگەڵ تۆدایە چۆن بەجێتدەهێڵم. دووای ئەوەش ناچار دەبێت داوا لە هەڤاڵەکانی بکات بەتایبەتی ئەفسەرانی راپەڕینەکەی خۆراسان کە هاتبوونە پاڵ بارزانی و دەڵێت هەوڵی لەگەڵ دابدەن و هانیبدەن بگەڕێتەوە سابڵاخ، زۆر لەبەردڵم گرانە ئەو گوڵەی سابڵاخ بکەوێتە دەست دوژمن.. جێگەی داخە ئەو ماوەیە و مێژووی رووداوەکان روون نەکراونەتەوە، مستەفا خۆشناویش کەمتر رووناکی خراوەتە

سەر، ئەوانیدیکەش جگە لە نووری ئەحمەدی تەها و میر حاج ئەحمەد لەوێدا گرێ لە مێژووی خەباتیان دەدرێت و زانیارییەك لەبارەیانەوە لەبەردەستدا نییە، نووری دەگەڕێتەوە عێراق و وەك ئەندامێکی دەستەی دامەزرێنەری پارتی و ئەندامێکی سەرکردایەتی هەتا شۆڕشی چواردەی گەلاوێژی ١٩٥٨ سەرقاڵی خەباتی نهێنی دەبێت و دواتریش یەکێك بوو لەسەرکردە دیارەکانی شۆڕشی ئەیلوولی ١٩٦١ بەڵام میرحاج تەنها ئەفسەری کورد بوو لەگەڵ بارزانیدا رووبکردە ئاراس و یەکەمین کوردیش بوو چووە ئەوبەر بۆ پەیوەندیکردن بە لێپرسراوانی سۆڤێتەوە. چوار ئەفسەرەکەش لە ئەنجامدا لە بەغدا و لە زیندانی مەرگدا یەکدەگرنەوە، هەرچواریشیان پاشملە فەرمانی لە سێدارەدانیان بەسەرەوە بوو، هەر بۆ چاوو راو شانۆگەری دادگاییکردنێکیان بە کورد پیشاندا و برانە بەردەم دادگای سەربازی و بێ گوێدانە ئەوەی بەویست و ئارەزووی خۆیان گەڕاونەتەوە و خۆیان داوەتە دەست (عەدالەتی) خاوەن شکۆ، شای عێراق، سەرلەنوێ هەمان فەرمانی رەشیان بەسەردا سەپاندن، دڵسۆزانی کورد بەتایبەتی مێژوونووسی گەورەی کورد ئەمین زەکی بەگ، بابە عەلی کوڕی شێخ مەحموودی مەلیکی کوردستان، عەلی کەمال، مارف چیاووك، ماجد مستەفا پێشەنگی ئەوانە بوون دوای هەوڵێکی مەردانە سەرۆك وەزیرانی ئەوکاتەی عێراق صالح جەبر ناچارەکەن سزای لە سێدارەدانەکە بکاتە زیندانی هەمیشەیی بەڵام ئەوەی رێگر بوو، سوور بوو لەسەر لە سێدارەدانیان خاڵۆی مەلیکە بچکۆلی عێراق و چاودێری عەرش هەتا فەیصەڵی دووەم گەورە دەبێت، عەبدولئیلا بوو، هەر قسەی ئەویش سەرکەوت.

وەسیەتنامەی چوار ئەفسەرە شەهیدەکان

چوار ئەفسەرەکە چەند کاتژمێرێك بەر لەوەی بچنە بەر پەتی سێدارەی ستەم و زۆرداری میریی عێراق و بەریتانیای ئاغای، پێکەوە وەسیەتنامەیەکیان نوسیوە و وەكماڵئاوایی لە کورد بکەن نەك لە کوردایەتی نووسیویانە (برایان، لە ژیانی دیلی و ژێر دەستی ئیمپریالیزم تەنها چواردە سەعاتمان ماوە و دەگەینە جیهانی سەربەستی و رۆحمان دەگاتە رۆحی شەهیدانی رێگەی نیشتمان، برایان بەوە دڵخۆشین لە ئەرکی سەرشانمان دووانەکەوتین بەرامبەر نیشتمان، تاکە ئامۆژگاریمان ئەوەیە لاوانی نیشتمان پەروەری کورد خۆویست نەبن و بەرخودان بکەنە رێبازی تێکۆشان بۆ پساندنی کۆت و زنجیری دیلێتی و رزگاربوونی هەموو گەلانی ژێر دەستە. برایان دوژمنی نەزانین بن، بەهەموو تواناتانەوە بەرەنگاری بکەن و هەرگیز دووای مەکەون، ئێمە سونبولی خەباتی گەلەکەمانین، برا ئەبەزەکانمان درێژە بەخەبات دەدەن و پشت بە یەزدان سەردەکەون و گەل رزگار دەبێت. برایان کە هاتینە بەر سێدارە ئەلە ترسدا بوو دووڵی لە خەبات بەڵکو سەربازی دڵسۆز بووین و بەهەموو توانامانەوە خەباتمان کرد هەتا بەم ئەنجامە گەیشتین. بەرە و یەکگرتن، بەرە و رزگاری، بژی کورد بژی کوردستان[١٤٦]. بەرەبەیانی رۆژی ١٩٤٧/٦/١٩ دوو مانگ و نۆزدە رۆژ دووای لە سێدارەدانی پێشەوا قازی موحەممەد و سەیفی برایی و سەدری ئامۆزای جگە لە

چەندین تێکۆشەرانی دیکەی کوردستانی رۆژهەلات، دەق هەشتا رۆژ دواتر چوار ئەفسەری شۆڕشگێڕی کورد، چوار رۆڵەی قارەمان و بەئەمەك وەك كێوی وورە و باوەڕی پۆلاین بە خەبات دژی داگیرکاران، دژی زلهێزە مۆنۆپۆڵەکان و پشت ئەستوور بە بڕیاری مێژوو (هەموو شتێك لە باریکیدا دەپچڕێت تەنها زۆرداری لەوپەڕی ئەستووریدا دەپسێت) و رزگاربوونی هەموو گەلانی چەوساوە و شادبوون بەئازادی و سەرفرازی مافەرەواکانیان وەك رەنگدانەوەی کوردایەتی، ئەوەی بەخۆی رەوا دەبینێت بەهەموو گەلانی رەوا دەبینێت، دۆستی گەلانی چەوساوە و دوژمنی مۆنۆپۆڵ و کلکەکانیانە، کوردستانی بۆ کورد دەوێت و چاوی لە خاك و نیشتمانی هیچ گەلێك نییە ئەوەندەی شیریشی بڕ بکات و هەتا سەر بەرەنگاری شۆڤێنزم و مۆنۆپۆلیزم دەکات کە چاویان لە کوردستان بڕیوە و هەریەکە و بە بیانوویەك بەبەشی خۆیانی دەزانن.. ئەو چوار رۆڵە نەبەردەی کورد بەدەم هاواری بژی کورد، بژی کوردستان، بڕمێ زۆرداری، بڕمێ چەوساندنەوەی مرۆڤ بۆ مرۆڤ، سەرکەوتن بۆ خەباتی گەلانی چەوساوە و شادبوون بە ئازادی و سەرفرازی چاویان لە چاوی مەرگ چەقاند، مەرگێك بوو بەلاپەڕەیەکی پڕ لە شانازی لە مێژووی کووردا بە خوێنی ئەو چوار ئەفسەرە تۆمارکرا هەتا کورد ماوە بە چوار ئەفسەرە شەهیدەکان، عیزەت عەبدولعەزیز، خەیروڵڵا عەبدولکەریم، مستەفا خۆشناو، موحەمەد قودسی جێگەی شانازی و رێزلێنانین.

بارزانی مستەفا بۆ ئەوەی لە بەرامبەر سێ دەوڵەتی دوژمن بە کوردا، ئازادی ئەمبەر و ئەوبەری هەبێت روو لە سێگۆشەکەی دالامپەر، خاڵی پەیوەستی هەرسێ سنووری عێراق، تورکیا، ئێران دەکات... لە عێراق پەتی سێدارەی دوژمن چاوەڕوانیدەکرد، تورکیاش وەك ساڵی ١٩٣٢، دەیدایەوە بە عێراق، تاوانەکانی ئەو رژێمە شۆڤێنیەی تورکیاشی لەبەرچا و بوو ساڵی ١٩٣٧ چیبان بەسەرکردە و شۆڕشگێڕانی کوردی باکوور نەکرد! سێ دەوڵەتی گەورە و دوژمن بە کورد لەناوچەکەدا جگە لە بەریتانیاش سەریان نابوو بەیەکەوە (لە حاجی هۆمەران کۆدەبونەوە، شای ئێران، سەرۆك وەزیرانی عێراق نووری سەعید، وەزیری بەرگری عێراق، بەڕێوەبەری گشتی پۆلیسی عێراق سەید عەلی حیجازی، فەرماندەی لەشکری چوارەمی ئێران سەرهەنگ هومایۆنی.

یەکەمین بڕیاری کۆبوونەوەکە ئەوە بوو هەموو هاوکارییەکی ئێرانبکەن تا بتوانێت دوژمنی هاوبەش و دێرینەیان ریشە کێش بکات، و لەویەلا گەورەیە رزگار بن، هێزەکانی عێراق دەستووبرد بارزان تەختدەکەن، وەزیری بەرگریش دوو تیپی سوپا لە باپشتیان و مێرگە سووربوون بەپشتیوانی دووازدە فڕۆکەی جەنگییەوە دەخاتە ژێر فەرمانی هۆمایۆنی، تورکیاش لای خۆیەوە هێزەکانی لە دالامپەر، کۆتانا، بیانر ئامادەکردبوو بۆ بنەبڕکردنی بارزانیان..) سەرکردەی هێزەکانی عێراق، ئێران ئاگادار دەکات بارزانی رۆژی ١٩٤٧/٥/٢٨ چۆتە نێو خاکی تورکیاوە، بە پێی برووسکەیەکی سەرهەنگ هۆمایۆنیش، بارزانی هەمان رۆژ گەڕاوەتەوە نێو خاکی ئێران و لە دۆڵی سۆماس دامەزراوە، بەر لە گەڕانەوەی هێزی بارزانیان بۆ ئێران، حەمە رەزا شا رۆژی ١٩٤٧/٥/٢٣ بە بۆنەی سەرکەوتنی ئێران بەسەر کۆماری

کوردستان و بارزانیاندا سەردانی هەردوو شاری ورمێ و سابلاخ دەکات و هەتا رۆژی ١٩٤٧/٥/٢٨ لەوناوچەیە دەمێنێتەوە، بارزانیش هەر ئەو رۆژە دەگاتە گوندی جیرمێ و گوندی خشکی کە هەردووکیان لە سنوورەکانی ئێراندان (وەك بارزانی فەرمویەتی ٥٣٠ بارزانی دووای پێنج رۆژ برینی لوتکە بەفرینەکانی بێداو، ئاسنگرە، سپیرێز و پەرینەوە لە گۆمی دازگەورە، لە گوندەکانی سنووری بێدکار، مرمێ وە چوونە ئێرانەوە و لە ماوەی (٢١) رۆژ شەری عێراق، تورکیا، ئێران گەیشتینە سۆڤیەت) بارزانی ئەوەندەی بۆیبکرایە خۆی لە رووبەڕووبوونەوەی هێزەکانی ئێران دەپاراست، رۆژان لە سەنگەر و حەشارگەدا لەوپەڕی ئامادە باشیدا خۆیان ماتدەکرد، هەرکە تاریکی دادەهات دەجوولاّن و بەرە و ژوور هەلّدەکشان، دوژمن تووشی چەواشە بوون و سەرە خولێدەکەن، چاودێری بەردەوامی فڕۆکەش رۆژ هەتا ئێوارە وەك واشە دەسووڕانەوە و شوێن و جێگە و رێرەویان نەدەدۆزینەوە، بارزانیش شەرێکی نەدەکرد بەبەرژەوەندی دوژمن بشکێتەوە، بەنێو چیا سەخت و هەلّوتەکانی کوردستاندا، بەنێو دۆلّ و نشێوە قوولّ و هەزار بەهەزارەکاندا روو لە ئامانج رێیدەکرد، لە دەڤەری ماکۆ، سۆسۆز، سکار ناچاردەبێت دەستێك لە دوژمن بووەشێنێت و لوتی سووپای ئێران بشکێنێت هێزی دوژمن قەبە بوو (یازدە کەتیبەی پیادە، دوو فەروج سوارە، دووپۆل فڕۆکە جگە لە هاوەن و تۆپ.. (بەلاّم گورزێکی گورچکبڕیان بەرکەوت ن.ك) زیانی دوژمن سەدان کوژرراوو بریندار، (٢٧١) دیل، چەك و تەقەمەنی و وولاّخ و ئازووقەیەکی زۆر و هەتا خەلّکی سیراجلی پەرینەوە دوژمن خۆی نەگرتەوە، زیانی بارزانیان تەنها چوار شەهید بوون: مل لیری، حەجی گوێزی، موحەممەد مەلا موحەممەد مێرگە سووری و صالح لیری و چواردە بریندار) لە راستیشدا وەك بارزانی دەیویست بەجۆرێك لوتی دوژمنی شکاند پەردەپۆش نەدەکرا، ئێران لە هیچ سەردەمێکی مێژووی نوێدا رووبەڕووی دوژمنێکی وەها سەرسەخت و دەستوەشێن و بەئەزموون نەبووەتەوە بەهێزێکی بچووکەوە ئەو کارە بەلەشکری شاهانە بکات، هەموو تواناکانیان خستەگەڕ، شا لە نزیکەوە چاودێری لەشکرە پالّەوانەکەی دەکرد کێشەکە یەکلایی بکاتەوە. (فرمانەکانی سەرکردایەتی لە شکرەکانی ئێران بۆ فەرماندەی تیپی چوار جەختی لەسەر ئەوە دەکرد: زۆر ووریا بن، ئەو هێزانەی ئامادەیی کەمە، تووشی بارزانییەکان نەبن، هەرهێزێك لە کەتیبە بچوکتر بێت زیانی گەورەی پێدەگات، ئەوپەڕی کەلّك لە بۆمبارانی فڕۆکە وەرگرن کە تەنیا رێگەیە بۆ رووخاندنی وورەیان. زۆر ووریا بن بەرهێرشی کتوپڕ نەکەون و هێرشەکان بە پشتیوانی بالّە فڕۆکە و زرێپۆش بێ) وورده سەرنجێکی سەرپێی لەو فەرمانەی سەرەوە بەراشکاوی دەریدەخات تا چ ئاستێك لە شکری ئێران زەندەقی لە بارزانیان چووبوو، هێزەکانی پیادە و سووارە و زرێپۆش و تۆپخانە دەرەقەت نایەن مەگەر هەر فڕۆکە جەنگییەکان بتوانن وورەی بەرزانیان بڕوخێنن. وەك دووایش دەردەکەوێت ئەوەش کەلّکێکی بەلەشکرەکانی شا نەگەیاند. دوژمن سەری لە جەنگاوەری و خۆراگری بارزانیان و بلیمەتی سەرکردەکەیان سووڕمابوو، چۆن شەڕەکان بەڕێوەدەبات و بەزیانێکی کەم، زیانی قوورس بەلەشکر دەگەیەنێت و بەردەوامیش دڕ بە هێزەکانیان دەدات و بەرەو ژوور هەلّدەکشێت هەتا کار بەوە دەگات

کێشەکە دەچێتە بەردەمی حەمە رەزا شا و فەرمانی تایبەتی و راستەوخۆ دەدات بە زوترین کات بارزانییەکان لە نێو ببرێن و ئاو بەو ئاگرەدا بکەن. سەرۆکی ئەرکانی سوپا، سەرهەنگ رەزم ئارا بۆ جێبەجێکردنی فەرمانەکە دەکەوێتە خۆی (وەزارەتی شەڕ نووسینگەی ئەرکانی سوپا ژمارە (٢٠٤٣) رۆژ ٢٦/٣/٢١ [١٤٧] رێزدار فەریق شابەختی، بە پێی فەرمانی شایانە پێتان رادەگەیەنێت وەك ئاگادارن بارزانییەکان ٣/٦ هاتنە زەوی ئێرانەوە، فیرقە رۆژی ٣/٩ رووبەڕوویان بووەوە لە کاتێکدا دە جاران هێندەی ئەوان دەبوون بەهەموو پێداویستییەکی جەنگەوە.. مەزن رێزدار فەرمانیدا پێویستە لەماوەی (٤٨) سەعاتدا ئەم کارە کۆتایی بێت بەڵام (ئەو ئەنجامە) نەهاتە دی و هەر بەرە و باکوور هەڵدەکشێن، بە پێی فەرمانی شایانە، شاندێك لە ژێر سەرکردایەتی بەڕێزتان و ئەندامێتی لیوا خەسرەودان، عەقید گورزان، عەمید دەسووقی لەوشوێنە پێکەوە بنرێ و بەووردی لەو رووداوە بکۆڵنەوە.. لەبەرئەوەی ئەو رووداوە روومەت و پلە و پایەی سوپای لەبەرچاو دراوسێ و خێڵانیش هێناوەتە خوار، دەستە پاچەیی سووپای بەجارێ خستۆتە روو، بەزوترین کات (ئەنجامەکە) بنێرنەوە بخرێتە بەرچاوی شایانە. سەرۆکی ئەرکانی سوپا، لیوا رەزم ئارا) رۆژی ١٩٤٧/٦/٨ بارزانیان ناوچەی مەرگەوەر چۆڵدەکەن و بەرزاییەکانی گەلی شێخان و کەرتش و گوندی سیرۆیان کۆنترۆڵدەکەن و قۆڵێکیان بەردەوام بەرە و باکوور هەڵدەکشان و خۆیان لە چاودێری فرۆکە دەپاراست و خۆیان حەشاردەدا شوێنیان دیارینەکرێت و سەنگەرەکانیان نەدۆزنەوە. تەفرەشیان ئەفسەرێکی راپەڕینی خوراسان بوو، پەیوەندی بە کۆماری کوردستان و دوواتر هێزی بارزانیانەوە کرد، لە نێو رووداوەکاندا ژیاوە وئەفسەری لێپرسراوی ئەو تۆپهاوێژانە بووکەدەست بارزانیان کەوتبوون وشارەزاییان لە بەکارهێنانیاندا نەبوو. ئەبولحەسەن تەفرەشیان رووداوو بیرەوەرییەکانی لەگەڵ کۆماری کوردستان و هێزی بارزانیاندا تۆمارکردووە و لە کتێبێکدا چاپیکردوون بە نێوی (بارزانی خۆبەدەست کەسەوە نادات) لێرەدا بەراوردێك لە نێوان هێزەکانی دەوڵەت و هێزی بارزانیاندا کە ئەوکردوویەتی و چەند سەرنج و تێبینییەکی ووردی لە بارودۆخی هەمەلایەنەی ژیانی بارزانیان دەخەینە روو (سووپا لەڕووی ژمارە و چەکەوە باڵا دەستە بەڵام نەیتوانی جێ پەنجەیەکی ئەمە پیشان بدات. هێزی بارزانی (١٥٠٠) بارزانی زۆربەیان تفەنگی برنە و هەڵدەگرن، (٣٠٠ – ٥٠٠) سوارەی زیرۆیەگ و تەها هەرکی، (٥٠٠) ئاشووری و ئەرمەنی و دیموکرات (ئازەری ن.ك) (٥٠) برێنی سووك و گران، (١٥٠) رەشاش، هەندێك نارنجۆکی دەستی، بەڵام لەبارەی خواردنەوە لەتەنگانەدان، رۆژ بەڕۆژ لە گوندەکانی شنۆ، دەشتە بیل و تەرگەمەوەر کۆیدەکەنەوە، پەیوەندییان بە هۆزەکانەوە نالەبار نییە، پەیوەندییان بە کونسوڵی بیانی لەورمێ هەیە)[١٤٨] لەبارەی کەسایەتی بارزانیان و بارودۆخی ململانێکەشەوە دەڵێت (کۆتایی ١٣٢٥ شەڕ، رۆژ بەڕۆژ گەرمتر دەبوو، بارزانییەکان هەرچەندە خۆیان لەناو ئەڵقەی گەمارۆدا دەبینی نەترسانەتر خۆیان لە ریزی سوپا دەدا.. دەستیان لە گیانی خۆیان شتبوو.. لە ماڵی دنیا بێبەش بوون، جگە لە شەڕ و مردن رێگەی تریان لە پێشدا نەبوو)[١٤٩] بزوتن و ئەمدیو ئەو دیوو کردنی سنوورەکان و

پلان و دیسپلین و خۆراگری بارزانیان و خۆلادان لە رووبەڕووبوونەوەی بێکەڵك و خۆبزرکردن لە دوژمن بەشێوەیەك بەڕێوەدەچوو هەتا کۆتایی نەورۆزی ١٩٤٧ دوژمن نەیدەزانی بارزانی روو لە سۆڤێت دەکات، هەر کە ئەوەشیان بۆ دەرکەوت پلانێك دادەنێن ئەو ڕێگەیەیان لێبگرن کە بەدۆڵی دوور و درێژی (قوتور) دا تێدەپەڕێت، ئەوەش کارێکی ئەك ئاسان نەبوو بگرە مەحاڵ بوو. هومایونی دوو بەتالیۆن و هێزێك دەنێرێت دەرووەکانی قوتور و ماکۆ ببەستن بەلاّم بارزانیان پەڕیبوونەوە نێو تورکیا و لە دەرووبەکی دوواترەوە دێنەوە نێو ئێران و بەرە بەیانی رۆژی ١٩٤٧/٦/٣ بەنێو هێزەکانی دوژمندا دەکەونە ئەو دیو ئەو تۆڕەی بۆیان دانابوون وەك مەرە کێوی راویان بکەن بەلاّم خەیاڵیان خاوبوو، بارزانی هێزەکەی گەیاندە (٢٥) میل ئەولای شاری خۆی و بۆئەوەی رووبەڕووی دوژمن نەبنەوە رۆژی ٦/٩ بەلای باکووری خۆرئاوادا بایاندایەوە و رۆژی ١٩٤٧/٦/١٠ دەگەنە دامێنی خۆرئاوای چیای ئارارات و تەنها (١٠) میل دوور لە رووباری ئاراس .ئەو هێزە قەبەو گەورەیەی ئێران و بەو هەمووچەك وجبەخانە قورسەوە،ئاشکرا دەریدەخات لەشکری ئێران لە هێزی بارزانییان تۆقیبوون و لەو پەڕی ترس و بێورەیی وتێکشکاندا بوون.بارزانی دوو پێشمەرگە پێشدەخات لەوانەی گوڕوتینێکی زۆرتریان تێدا مابوو زمانی ئازەریشیان دەزانی، چاودێرانی سنووری سۆڤێت ئاگاداربکەن، دوواتریش میرحاج ئەحمەد وەك نوێنەری بارزانییەکان دەچێتە ئەوبەر. رێڕۆیشتنە مێژوویەکەی بارزانیان دووا هەنگاوەکانی لەسەر رووباری ئاراس گیرسایەوە، بارزانی بێنەوەی پشوویدات بە هەڤاڵانی دەڵێت هەرکێمان هێزی تێداماوە هەندێك راستەدار بڕێت (کەڵەك) ێك ببەستین بۆ پەڕاندنەوەی ئەوانەی مەلە نازانن، هەرچەند مستۆ خۆی یەکێك بو لە وانەی مەلەی نەدەزانی بەلاّم دووا پێشمەرگە کە پەڕییەوە ئەوبەر بۆ خاکی سۆڤێت ئەو بوو، پەرۆشی ئەو دوو هەڤاڵە بوو دەمێك نەبوو بەکاریگەری زامی سەختەوە گیانیان لەدەستدابوو. ئەو دەمەی هەڤاڵان دارەکانی کەڵەکیان دەبەست، ئەویش لە لق و پۆپ و گەڵای دارەکان راخەرێکی بۆ دوو شەهیدەکە رادەخست و هەر بەگەڵا و لق و پۆپیش لە پاڵ یەکتردا، دایاندەپۆشێت، شەش تفەنگیش دەکاتە (وارش) بۆیان، دوو لەلای راست و دوو لە لای چەپ و تفەنگێك لە ژوور سەریان و یەکێك لەدامێنەوە پاڵدەخات، نامەیەکیش بەزمانی فارسی دەنووسن، ئەو شەش تفەنگە لە بڕی ماندووبوونی ئەوانەی لەسەر رێ و شوێنی ئاینی پیرۆزی موسوڵمانان ئەم دوو هەڤاڵەمان بەخاك دەسپێرن و یەزدانیش پاداشتیان دەداتەوە! رۆژی ١٩٤٧/٧/١٧ هێزەکەی بارزانی دووای بڕینی ٢٢٠ میل رێگای هات و نەهات لەوکوێستانە سەختانەدا بە (٥٢) رۆژی پڕ لە کارەسات و مەینەتی، رووبەڕووبوونەوەی دوژمن و گیانبازیی لەگەڵ مەرگدا، برینداەکانیان بەکۆڵ، بە وڵاخ و لەسەر(دارەبەست) دەگواستەوە و شەهیدەکانیشیان بەدەم رۆیشتنەوە بەخاك دەسپارد.

بارزانیان گەیشتنە خاکی سۆڤێت، هەواڵەکە لە تاران، بەغدا، ئەنقەرە، لەندەن و میدیاکانەوە دەنگیدایەوە، رادیۆی لەندەن هەواڵەکەی بەجۆرە بڵاوکردەوە (چوار ئەفسەرە کوردەکە ١٩٤٧/٦/١٩ لە سێدارە دران بەلاّم مستەفا بارزانی بەشێوەیەکی زۆر سەرسوڕهێن لە (تەڵە رزگاریبوو بەئاسانی لەگەڵ

پێشمەرگەکانیدا گەیشتنە رووسیا)[١٥٠] بارزانی و هەڤالانی گەیشتنە سۆڤێت، سەرکردایەتی لە شکرەکانی ئێران بە فەرمانی شا کەوتنە لێکۆڵینەوە و دیاریکردنی هۆیەکانی ئەو شکستە گەورە سەربازییە و دەستنیشانکردنی ئەو ئەفسەرانەی ئەو شەرمەزارییەیان بەسەر سوپای خاوەن شکۆی مەزندا هێنا، ئەو سوپایەی هێزەکانی کۆماری ئازەربایجان بەو ژمارە زۆرەی سەرباز و ئەفسەرانەوە، بەو هەموو چەکە قورسانەوە، پارتی کۆمۆنستی ئێران (توودە) بەهەموو ئەندام و لایەنگرانیەوە، مۆسکۆش لە پشتیانەوە بوو، تەنها پازدە خولەك خۆیان نەگرت و هەڵهاتن بەڵام هێزی بارزانیان بەوهێزە بچووکەوە هەمان ئەو سوپایەی ئێرانی کردەمایەی گاڵتە جاری و پێکەنین.. ئەوە وانەکانی مێژوون، لە لاپەڕە هەرە پرشنگدار و پڕ لە شانازیەکانی کوردن نابێت لەیادیان بکەین.

بارزانی مستەفا سەرکەوتن و رووسووری بارزانیان و کورد و روو زەردی و چۆك لەرزین و ئابڕو چوونی لەشکری ئێرانی لەگەڵ خۆیدا بردە سۆڤێت، ئەو راستییە مێژوویەشی نایە مشتی شای ئێرانەوە کە پێشەوا قازی موحەممەد لەبەردەم دادگا ستەمکارەکاندا دەستبەستە نەبوو، جۆرەها تاوان بدەن بەملیدا چۆن شان و شکۆی ژەنەراڵە بەزیوەکانی لەکەدارکردووە و بەترسنۆکی ژماردوون، بەزمانی خۆیان، بەفارسی دوونیوە دێڕ هۆنراوەی فیردەوسی مەزنی بەرەچەڵەك کوردی کردووە بە بەڵگە بۆ سووکایەتی پێکردنیان بەومانایەی لە بەرەنگاریکردنی داگیرکارانی ولاتی ئێراندا ژەنەراڵ و ئەفسەرانی سوپای ئێران لە بری پاراستنی ولات و قوربانیدان، کوڕ ئەو کوڕە بوو لاقێك بکاتە دووان و خۆی رزگاربکات، چش لە ولات چی بەسەردێت..! ژمارەیەك لە ئەفسەرانی سوپا راستەوخۆ وتویانە، ئەو هونەرانەی مەلا مستەفای بارزانی لە جەنگی پارتیزانی و بەڕێوەبردنیدا بەرجەستەی دەکرد (لە زانکۆی جەنگیی تاران وەك وانەیەکی سەرەکی دەخوێندرێ) سوپا سالاری لە شکرەکانی ئێرانیش ژەنەراڵ رەزم ئارا بەویژدانێکی زیندووەوە پەسەندی ئازایەتی و جەنگاوەری وشەڕزانی بارزانیان وبلیمەتی سەرکردەکەیان دەدات و دەڵێت (ئەگەر پەنجا هەزار جەنگاوەری بارزانیم لەگەڵبا، رۆژهەلاتی ناوەراستم داگیردەکرد)[١٥١] .

کەسایەتی بارزانی

"فەرماندەیەکی بلیمەت، رامیارێکی بەئەزموون، رابەرێکی کارزان"

صەد و دوو صاڵ لەمەوبەر لەنێو بارزانیاندا هێوایەك لەدایکبوو، روونا کتر لە هیوا و سونبولەکانی پێشتر، لە نێو دووکەڵی باروت و گوندی سوتاو و رووی نەگریس و چەکمەی داگیرکار و کوشتن و لە سێدارەدان و زیندانەکانی مەرگدا، لە نێو فرمێسك و هەنسکی ئافرەتان و منداڵانی هەتیو کەوتوودا، لەنێو چەند تفەنگێکی بەرگریکردن و وورەیەکی پتەوی شێخ عەبدولسەلامی یەکەم و دووهەمدا هەڵتۆیەك لەگەڵ رۆژگاردا فێرە بەرزەفڕین دەبوو، رۆژ بەرۆژ هەستکردن بەچەوساندنەوە و ژێردەستی لە ناخیدا خەست دەبووەوە و شەیدایی ئازادی مرۆڤ و خاك، رەواندنەوەی تاریکی جەور و ستەم و چەوساندنەوەی دەکردە رێبازی ژیان، ئەو ژیانەی هەرزوو زۆر شتی فێرکرد، زۆر بە ئاواتەوە بوو بارزانیان خاوەنی خۆیان و

خاکەکەیان بن، هەر بەو باوەڕو ڕێبازەشەوە لەتەمەنی ٢٨ — ٣٠ ساڵیدا دەبێتە گرکانی بەرگریکردن و دەست دەداتە چەك و پاڵدەدات بە چیاکانی شیرین و زۆزك و کۆرەك و سەرتیژ و لوتکەکانی داڵامپەرەوە، ماوەی چل و پێنج ساڵ چەکی دادەنا و لە چیاکانیش نەهاتە خوار و باوەڕی بە هیچ داگیرکارێکی کوردستان نەدەکرد، کەسایەتییە بەهێزەکەی، لێهاتوویی جەنگیو رامیاری، خۆگونجاندن لەگەڵ بارودۆخە نالەبارە هەمیشەییەکەی کوردا، قوربانیدان و سەرکەوتنەکان قارەمانێکی نەتەوەیی و سونبولی سەربەخۆیی نەتەوەیەکیان لێخەملاند، خۆی لە شوانێك، ئاشەوانێك، جوتیارێك، کرێکارێك بەبچووکتر دەزانی بەڵام هیچ شاو، شاهەنشا و سەرۆك کۆمارێکی لە خۆی بەگەورەتر نەدەگرت، نەدەچووە کۆشك و سەرایان مەگەر لە رووی ناچارییەوە وبۆ کارێکی چارەنووسساز. ئەوە بارزانی مستەفا، مستۆ، مەلا مستەفایە کە حەزیدەکرد هەربە و ناوانەش ناوببرێت و زۆر لە ناوی قەبە و نازناوی پووچ پەستدەبوو وەك مامۆستا، سەرۆك و جەناب و قوربان، دیوی دەرەوەی بارزانی، مرۆڤێکی (باڵا مامناوەند، گەنم رەنگ، رێك ئەندام، ئەنبەی کراوە (نێو چاوان پان ن.ك) بروکانی رێك و چاوانی گەورە، هەموو مەرجەکانی بوێری و کارایی بەنێو چاوانیەوە دیارە، زمانی ئینگلیزی، عەرەبی، تورکی، فارسی باش دەزانێت، ماوەی حەڤدە ساڵ (مەبەستی هەتا ساڵی ١٩٤٦ ن.ك) پتر لەگەڵ ئینگلیز، عێراق، ئێراندا پێکدادانی کردووە و بەشداری شەڕو شۆڕی خوێناوی بووە)[١٥٢] بارزانی مستەفا بەتەمەن دووا کوڕی باوکی و برابچووکی شێخ عەبدولسەلامی دووەم، شێخ ئەحمەد (خودانی بارزان)، شێخ بابۆ، شێخ موحەممەد صدیقە و هەرلەسەرەتای لاوێتییەوە بەمەلا مستەفای بارزان ناوبانگی پەیداکرد و لەهەر هەموو شێخانی بارزانیش بەناوبانگتر و سنووری دەستەڵاتیشی بەهۆی شۆڕشی دووەم و سێهەمی بارزان و هاوبەشیکردنی فەرمانڕەوایی کۆماری کوردستان و سەرۆکایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان — عێراق و رابەریکردنی شۆڕشی مەزنی ئەیلوولی ١٩٦١ هەر لە بارزانەوە، دەپەڕێتەوە کوردستانی باشوور، خۆرهەڵات و باکوور و کەسایەتییەکی ناسراوی ناوچەی خۆرهەلاتی نێوەند و ئەورووپاش، بارزانی رۆژێك لە رۆژان شێخی بارزان و رابەری ئاین نەبووە، هەر لە تەمەنی لاوێتییەوە لایەنی (پێشمەرگایەتی) هەڵبژارد بۆ پاراستنی دەستەڵاتی ئاینیی و سەربەخۆیی بارزان، وەك هەموو ئەندامانی هۆزەکەش کە زۆربەی هەرە زۆریان تەندروست، بەهێز، دارێژراو، سووکەڵە و گورجوگۆڵ و هەناسە درێژن. هەڵکەوتی جوگرافی بارزان و سەختی و دژواری ناوچەکە و کۆمەڵە چیایەکی بەرز و سەرکەشی کە لەهەموو لایەکەوە دەڤەرەکەیان لەئامێزگرتووە و زستانێکی درێژ بەفری ئەستووردا دایدەپۆشێت و رێگاو بانەکان ئاستەم دەبن و هاتوچۆکردن هەر بەگیانداری کێویی و مرۆڤی بەهێز دەکرێت، بۆ بژێوی ژیانیش زەوی بەردەلان ورەقەنی هەڵدەکەندن و بەزۆرەملی بەشی خۆیان دانەوێڵەی لێدەچێنن لە پاڵ راوو نێچیرەڤانی و ململانێ و جەنگی هۆزە دراوسێ ناحەزەکان و بەردەوام بەرگریکردن لە مانەوەی بارزان بە سەربەرزی دژی دوژمنی ناوەکیی و دەرەکیی و هەمیشە ووریایی و ئامادەباشی هەر پێشهات و رووداوێکی کتوپڕ بارزانیانی کردۆتە مرۆگەلێکی سەنگەرگرونیشان شکێن و

دوژمن بەزێنی گیان لەسەر دەست و ماندوونەناس و قاڵبووری تاڵ و سوێری ژیان، برسێتی و تینوێتی و زۆرانێ و ململانێی بەردەوام لەگەڵ سروشت و دەوروبەردا و هەر لە منداڵیشەوە هۆگری تفەنگ دەبن بۆیە لە دەست و تفەنگدا لەم سەرزەمینەدا هاوشانیان کەمن. زۆرێك لە بێگانەکان وتوویانە هۆزی بارزان جەنگاوەرترین هۆزەکانی نێوچەی خۆرهەڵاتن، عەرەب و تورك و فارس لە جەنگاوەریدا بەتۆزی پێیاندا ناگەن. ئەبولحەسەن تەفریشیان لە بیرەوەرییەکانیدا دەیگێڕێتەوە (لە بیرمە ئەو دەمەی لەمەهاباد لای میر حسێن خان وەزیری بەرگری قازی محەمەد، دەرکەوتین، مەلا موستەفام بینی وەك پەیامبەرێ لەناو لایەنگرەکانیدا وەستابوو فیشەکی بەسەریاندا بلاودەکردەوە، کاتێك منی بینی بەگەرمییەوە بەرەوڕووم هات، من پێشتر ئەوم دەناسی، پاش ئەوەی بیرە بیری و دووددڵی و پەشێوی ئێمەی بینی گوتی: من پیشەوەری نیم: (مەبەستی جافەر پیشەوەری سەرۆك کۆماری دیموکراتی ئازەربایجان ن.ك) پەناهیانیش نیم: (وەزیری بەرگری کۆماری ئازەربایجان ن.ك) لەکاتی ئاشتیدا سەرۆکی ئەرکانی سوپام و لەکاتی شەڕدا کتوپڕ سەر لە باکۆ (پێتەختی کۆماری ئازەربایجانی سۆڤێتی ن.ك) بێنمەدەر. خۆم و ئەم تفەنگە، هەتا ئەم تفەنگەم بەدەستەوە بێ خۆم خاوەنی خۆمم، خزمەتکاری هیچ حکومەتێکیش نیم، نە ئینگلیز نە ئەمەریکا نەڕووس)[١٥٣] بارزانییەکان کە لە عێراقەوە هاتنە دیوی ئێران ئەرکێکی زۆریان لەسەر شانبوو، پەیداکردنی چەك و تەقەمەنی، دابینکردنی بژێوی ژیانی پێنج صەد پێشمەرگە و ئەو هەموو خێزانە کە بەسەریەکەوە ژمارەیانْ دە هەزار دەبوو، دامەزراندنیان و پەیداکردنی شوێنی حەوانەوەیان، پاراستنیان، گواستنەوەیان لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێك و پاراستنیان بە پێی توانا لە هێرشی فڕۆکە جەنگییەکانی ئێران کە زیانی زۆری پێدەگەیاندن، چارەسەر و گواستنەوەی بریندارەکان، ناشتنی شەهیدەکان، دابەشکردنی هێزەکان، دیاریکردنی کات وشوێنی پەلامار و هێرش، پلانرێژی دەستوەشاندن و کشانەوەی خێرا، دۆزینەوەی هێزە لاوازەکانی دوژمن، راگرتنی پەیوەندی گونجا و لەگەڵ هۆزەکاندا، ئەوانە هەر بەدەم ناسانە، پلانی گەلێك سەرکەوتووی لێدانی دوژمن و ماندووکردنی بە جووڵان و بێزارکردنی لەشەڕ و بەڕێوەبردنی ئەو هەموو ئەرکانە بەسەرکەوتوویی بەراوێژ و هاوکاری شێخ ئەحمەد و براکانی بەجۆرێك ئەنجامدەدران بەدرێژایی ئەو ساڵانە ١٩٤٥ – ١٩٤٧ ناخۆشییەك، ناحەزییەك، ئاژاوەیەك لە نێو هۆزەکەدا روونەدا، شەهیدێك یا بریندارێك نەکەوتە دەست دوژمن... بە پێوانەی هێزێکی کەم و ئەو بارگرانیەی بەسەریانەوەبوو لە هەموو رووبەڕووبوونەوەکانیشدا بەرامبەر سێ دەوڵەتی عێراق ئێران و تورکیا سەرکەوتووبوون کە بەدەزگایەکی بەڕێوەبردنی کۆمەڵایەتی و جەنگی هەمە لایەنە دەچوو نیمچە سەربەخۆییەکی هەبێت لە دەوڵەتێکی دوژمندا! بارزانی و هاوکارەکانی لە هەموو ئەوبوارانەدا سەرکەوتووبوون، ژیان فێری زۆر شتی کردبوون بەڵام بارزانی مستەفا هەرگیز شتێك فێر نەبوو، نەیدەزانی ترس چییە! بە پێی هەموو زانیارییەکانی دەزگا سیخورییەکانی ئێران، هێزی بارزانیان لە سێ صەد چەکدار پتر نەبوو، ئەوەش هەر ئەزموون و کارزانی دابەشکردن و بڵاوکردنەوەی هێزەکە بوو بەجۆرێك لەبەر

چاو دوژمن کەمتر بنوێنێت بۆ ئەوەی دوژمن هێزی گەورە نەنێرێتە سەریان هەرچەند ئەو پلانە پێچەوانەی بۆ چوونی زۆرترین سەرکردەکانی جەنگی پارتیزانییە بەڵام ئەنجامی چاکی هەبوو، فرۆکە جەنگییەکانیش بەیانی هەتا ئێوارە وەك واشەی برسی دەسووڕانەوە لەبەفریشدا جێگەپێی و شوێنەوار و ڕێگەی هاتووچۆو سەنگەر و حەشارگەکانی نەدەدۆزییەوە بەجۆرێکیش کەلکیان لە هەل و مەرجی جیۆ سەربازی وەردەگرت لە گەرمەی شەڕیشدا سەنگەرەکانیان ئاشکرا نەدەبوون، تەنانەت فرۆکەوانەکانیشیان بەوە دەخەڵەتاند هەمان ئەو (دەسرۆکە) یان بەرزدەکردەوە کەبەسەر هێزەکانی ئێراندا دابەشکرابوو بۆ جیاکردنەوەیان لە بارزانییەکان، بەڕاستی بارزانی سەری لە دەوڵەت شێواندبوو، ئەو دەمەی کاری پێیان نەبوو سەنگەری لێدەگرتن و لەلایەکەوە زیرەی لێهەڵدەستاندن زۆر بەئازارو سوێ بێت، هەرکاتێکیش بەرژەوەندی لە ئاشتیدا بوو دەچوە تاران بۆ گفتوگۆ و ڕێککەوتن و بەو هۆیەشەوە توانیان خێزانەکان بەسەرپەرشتی شێخ ئەحمەد بگێڕنەوە عێراق و بەریتانیای ناچار بەلێبوردنی خێزانەکان کرد.. و گەڕانەوە ئێران و بارزانی نامەی بۆ کاربەدەستانی لەشکری ئێران دەنارد هاتوو ینەنەوە ئەمدیو خۆمان بەدەست دەوڵەتی ئێرانی بە بەزەیی و دڵفراوانەوە بدەین، هەمان کاتیش بە نیازی چوونە سۆڤێت بەرە و ژوور هەڵدەکشان روو لە دۆڵی قتوور و دەڤەری ماکۆ.. هۆزی شوکاك لە ڕێگەیاندا بوو، سەربە میریی بوون و دژایەتی بارزانیان دەکرد، جگە لە شوکاك هەموو هۆزەکانی دیکەی هەر یەکە و بە جۆرێك هاودەنگ کردبوو ئازووقەشی لێوەردەگرتن و هەواڵی ناوچەکەشیان پێدەگەیاند و هەواڵ و دەنگوباسی ناڕاستیشیان لەسەر بارزانیان بەدەوڵەت دەدا! ئەمە ڕاستیەکە سەرکردایەتی لە شکری ئێرانیش سەلماندوویەتی و چەندین سیخوڕ و بەکرێگیراویان بەوهۆیە دووچاری زیندان و ئازاردان کرد! بارزانی بەشێوەیەکی تایبەتی لە هۆزی جەلالیان پشت ئەستوور بوو، تا دەستی بە ناوچەکانی ئەواندا بگات نیوەی ڕێگای هات و نەهاتەکەی بریوە و هەرچۆنێك بێت دەگەنە سەر رووباری ئاراس. سەرکردایەتی ئێران سەعات بەسەعات بەهۆی دەسگای هەواڵگری و خۆفرۆشانەوە بزوتنی هێزی بارزانیانی پێدەگەیشت، هەندێکی ڕاست و هەندێکیشی هەڵبەستراو، عێراق و تورکیاش زانیاری گرنگیان پێدەدات لەسەر بزوتنی هێزەکە، لە شکری چواری ئێران کە ئەرکی سەرکوتکردن و لەناوبردنی بارزانیانی پێدرابوو بەژمارە حەوت جار و بەچەك و چەکی قورس و پێداویستەکانی جەنگیش صەد جاران لە هێزی بارزانیان بەهێزتر بوون جگە لە تۆپ و زرێپۆش و فرۆکەش، جەنگەکە لە هەموو لایەنێکەوە نابەرابەربوو تەنها لە وورەی بەرز و پەیامدا نەبێت، ئەفسەرێك، سەربازێکی ئێران نەیدەزانی بۆ شەڕدەکات و لە پێناو چیدا دەکوژرێت یا شەل و شکست دەبێت. جگە لەوەش لە شکری ئێران دەمێك نەبوو دامەزرابوو سەرەرای ئەوەی لاواز و بێ ئەزموونیش بوو، فێری سەنگەر گرتن و تاڵاوەکانی جەنگ و باروودۆخی دژواری ترس و برسێتی نەبووبوو، بەر لە شەڕی کۆماری کوردستان و هێزی بارزانیان شەڕیان نەدیبوو، لەگەڵ بارزانیاندا بەراوورد نەدەکران کە بەژیانێکی زبرو پاروە نانێکی ووشك پشتێنیان دەجەراند و لە چلەی زستاندا لە بەفر و شەختەی سەهۆڵدا سەنگەر

هەڵدەکەنن و لە هیچ بارێکدا بەفەرمانی سەرووخۆیان نەبووایە چۆڵیان نەدەکرد. بارزانیان بەگیانی لە خۆبووردن و ئەم بەرگریکردنە کەم وێنەیە، نەبەرد و داستانی قارەمانێتی کوردیان بەخوێنی گەش لە پێنا و ئازادیدا دەنووسیەوە، لەو پێناوەشدا ژیان و مردنیان لە ئاستێکدا دەبینی ئەگینا چۆن بارزانی و عەبدوڵلا و سلێمان سوور بەوسێ تفەنگەوە لە سلێمانی کردیانەشان بنکەی پۆلیسی شانەدەر دەگرن.

شەڕی ئەلووس لە شەڕە بەنێو بانگەکانی دژ بە ئێرانە، بارزانی بەسەرپەرشتی ئەفسەری تۆپخانە ئەفرشیان تۆپبارانێکی کاریگەری مۆڵگەی هێزەکەی سەرهەنگ کلاشی دەکات، جگە لە کوژراوو زامدارەکان پێنج ئەفسەر و شەصت سەرباز دیلکران و سەرهەنگ کلاشیش یەکێك لە برینداەکان بوو، خۆیی کوشت، هەموو چەك و پێداویستییەکانی هێزەکەش کەوتنە دەست جەنگاوەرانی کورد. لەگەڵ جیاوازی کات و تەرازووی هێزی کورد و دوژمندا شەڕی قاراوا بەرەی سەقز ١٩٤٧/٣/١٩ زۆر بەداستانە هەرە بەنێو بانگەکەی هەندرێن ١٩٦٨ ی شۆڕشی ئەیلول دەچێت دژی لیوایەکی سەربازیی لەشکری عێراق و دەهێنێت بەداستانە گچکەی هەندرێن تۆماربکرێت.

شەڕی سێیەم رۆژی جەژنی قوربان: لەونەبەردەشدا هێزی بارزانیان دەستێکی قوورس لە دوژمن دەوەشێنن.. زیانەکانیان کوژرانی ملازمی یەکەم سەیید موحەممەدی ئیمامی و سیازدە سەرباز، نەوەد بریندار، ملازمی دووەم حەمید جیهانیانی و پازدە سەربازیش دیلکران، لە کوردانی خۆمانیش (مەبەستی جاشە ن.ك) دوو شەهید و برینداریك و دوو تیپ سەرباز بەتەواوی لەناوچوون.. هێزە سەرکەوتووەکە لەبانەکانی هەلەج دادەمەزرێن و رۆژی ١٩٤٧/٣/٢٥ هێزێکی ئێران لە هەڤرس دەکەوێتە بەر هێرشێکی خەست و لەناکاوی تۆپ و گوللە پرژێنی برێنە قورسەکان و لە پەلاماری دووەمدا دەچنە نێو سەنگەرەکانی دوژمنەوە و لەشەڕێکی دەستە و یەخەدا ملازمی دووەم مستەفا هاتیفی و حەوت سەرباز کوژران)[١٥٤].

دوای هەرەسی کۆماری دیموکراتی ئازەربایجان لە تەورێز دە ئەفسەر و کۆمەڵێك سەربازو پەنابەرانی ئازەر، ئەرمەن، ئاشووری پەنایان بۆ کۆماری کوردستان هێنابوو، دووای هەرەسی مەهابادیش لەگەڵ بارزانیاندا مانەوە، ئەو دەمەی بارزانیان خۆیان کۆدەکردەوە بگەڕێتەوە عێراق، پەنابەرەکان وایاندەزانی هێزە چەکدارەکەش لەگەڵ خێزانەکاندا دەچنەوە عێراق و خۆبەدەست میرییەوە دەدەن، ئەوکاتەش پەنابەرەکان پشت و پەنایەکیان نەدەما بیانپارێزێت، دەبوو خۆ بەدەست ئێرانەوە بدەن یا دەستگیر دەکران، لە هەردووبارەکەشدا بەوهۆیەوە فەرمانی لە سێدارەدانیان بەسەرەوە بوو، سەریان تێدا دەچوو، ئەفرشیان کە یەکێك بوو لە ئەفسەرانی راپەڕینی خۆراسان دژی شا لە بیرەوەریەکانیدا دەڵێت (بارزانی بە دڵنەواییەکی زۆرەوە وتی: سوڵتان ئەفرشیان دەتەوێ بچی بۆ کوێ؟ سەعید هەموو شتێکی پێ گوتوم (سەعید ئەتەری تایبەتی بارزانی بوو لە نێوان کوردستانی ئەمدیو ئەو دیوودا. ن.ك)، ئێوە لە مەلا مستەفا چاکترتان بۆ پەیدا نابێ، لەگەڵمان بێنن، ئەگەر بەگوللە بکوژرێین سەرەتا من دەکوژرێم پاشان ئێوە، بەیەکەوە سەرمان دەخەینە سەر بەردێك و چارەنووسمان پێ گرێ دەدەین، مردین پێکەوە دەمرین، ژیاین پێکەوە دەژین،

گوتم: وەك لە بڕیاری ئێوەدا دەردەکەوێ دەتانەوێ بچنەوە عێراق، ئەگەر وابێ ئێمە ناتوانین لەگەڵ ئێوە بێینەوە، هەر بەخۆبەدەستەوەدان، عێراق یەکراست دەمانداتەوە بە ئێران و لەسەر سنوور گوللەبارانمان دەکەن. بارزانی گوتی: کێ بە ئێوەی گوتووە مەلا مستەفا خۆی بەدەست عێراقەوە دەدا؟ خۆی بەدەست کەسەوە نادات، بێنن بزانین شێخ ئەحمەد بڕیاری لەسەر چییە. ڕاستە دەیەوێ بچێتەوە عێراق بەڵام من پاش ٢٤ سەعات لەبەغدا هەڵدەواسن، جاری لەگەڵ ئێمەدابن، دڵتان هیچ نەکات)[١٤٤] پەنابەرەکان و بەتایبەتی ئەفسەرەکان بێ هیوایی بەرچاوی گرتبوون، دوارۆژێکی تاریك چاوەڕوانیدەکردن تروسکایی تێدا بوو، چارەنووسیان وەها کەوتەوە ڕاپەڕینەکەیان سەرنەگرێت و تەورێزو مەهابادیش بڕووخێن و بارزانیەکانیش وا دەچنەوە عێراق، ئەمانیش وەك نێچیرێکی باڵ شکاو بکەونە بەردەم سەگ و گورگەکانی ڕژێمی ئێران، ئەنجامەکەش هەر وا شکایەوە هەندێکیان دەستگیرکران و گوللەبارانکران، هەندێکیشیان وەك تەفرشیان زۆربەی هەرە زۆری ژیانی لە زیندانەکانی عێراق و ئێراندا بەسەر برد.

لێپرسراوانی ڕژێمی شای ئێران بەردەوام هەوڵیاندەدا سەرۆك هۆزەکانی کورد لە بزوتنەوەی کوردایەتی دووربخەنەوەو بەبڵاوکردنەوەی پارە و پوول و چەکدارکردنیان ببنە بەرەی ئەوان و سەنگەر لە ڕزگاریخوازان و بیری کوردایەتی بگرن تا ڕادەیەکیش لەو ڕووەوە چەند سەرۆك هۆزێکیان لە خشتە برد.. بارزانیش دەستێك شەڕو دەستێك ئاشتی، چاوێك هەڕەشە و چاوێك دڵنەوایی کارێکی کرد زۆربەی ئەو هۆزانەی چەکیان وەرگرتبوو شەڕی ڕاستەقینە دژی براکانیان نەکەن، لە نێزیك بارزانیانەکانەوە هەندێك تەقوو تۆقیان دەکرد و دەکشانەوە، زانیاری گرنگیشیان بۆ دەناردن، ئەوانەی لەسەر ناپاکیش سووربوون وەك لەشکری دوژمنان تەماشا دەکران (هەشت بارزانی لە گوندی سینگان هەموو سوارەی مامەش و مەنگوڕیان ڕاونا)[١٤٦] .

هێزەکانی ئێرانیش بەجۆرێك چەواشە بووبوون نەیاندەزانی کەیی و لە کوێوە پەلاماردەدرێن، فەرماندەی هێزەکان و سەرلەشکرەکانیش دۆش دامابوون، هیچیان بۆ نەدەکرا و هەریەکەیان ئۆباڵی ژێرکەوتن و بێدەسەڵاتی لە شکری بەرامبەر (دوژمن) دەخستە ملی ئەویتر.. بەگشتی بەرادەیەك لەدەست وتفەنگی بارزانییەکان تۆقیبوون کە گوللەیان بەفیڕۆ نەدەدا، مام ڕێوی ناسا خۆیان لە ڕوو بەڕوونەوە دەدزییەوە و ڕاپۆرتی ساختەی سەرکەوتنیان بۆ سەروو خۆیان دەنارد بەڵام حەمە ڕەزا شای ئێران ڕاستی بارودۆخەکەی بۆ ڕووندەبێتەوە و خودی خۆی لە دوورەوە سەرپەرشتی و چاودێری ئۆپەراسیۆنەکان دەکات، سەرەتاش فرمانێکی بۆ سەرکردایەتی سوپا دەرکرد (هەرچەند ئێوە خاوەن هێزن بەڵام لەکاردا دوو دڵ و بارزانییەکانتان سەرکوت نەکردووە، زانیاری چاکیان لەسەر ئێوە هەیە، لەهەر کوێ لاوازبن پەلامارتان دەدەن، ئەنجامی چاکیان دەست کەوتووە، لەهەرکوێش (ئێوە) بەهێزبن (ئەوان) دەکشێنەوە، جارێك لە نەلوس و جارێك لەدەوروو پشتی نەغەدە تۆپبارانیان کردووە، بەهۆی خێڵانی جێ متمانەوە ڕۆژانە زانیاری لەسەر ماڵە بارزانیەکان کۆبکەنەوە، ڕێگەی هەڵاتن لە بارزانیان بگرن، هەتا ڕۆژی ١٩٤٧/١٤/٤ کۆتایی بەم ئابڕووچوونەی سوپا بێنن. سەرانی مەنگوڕ، مامەرەش، دیبوکری زیانی گیانیان بەرکەوتووە دڵیان

بەدەنەوە و ڕێزیان بگرن) فرمانەکەی شای ئێران بێ چەند و چوون چەند ڕاستییەك دەسەلمێنێت کە پێشتر باسمان کردوون.

١ـ لەشکری ئێران خاوەن هێز و چەکی قورس و زرێپۆش و فڕۆکەیە.

٢ـ لەشکر دوو دڵ و بێ وورەیە و سەرکەوتنێکی بەدینەهێناوە.

٣ـ زانیاری و هەواڵگریەکانی بارزانیان لە دەسگاکانی دەوڵەت کارامە و کارزانترن.

٤ـ جەنگی پارتیزانی بارزانیان بەسەرکەوتوویی بەردەوامە و سەرکەوتنی چاکیان بەدەست هێناوە.

٥ـ خاڵی لاوازی(دوژمن)خێزانەکان،کەدەرەقەتی چەکدارەکان نایەین،ئەوان بکەنە ئامانج ودەستیان لێ مەپارێزن بەتایبەتی بۆمبارانی فڕۆکە جەنگییەکان وتۆڵەی ئابرووچوونی سوپا لەئافرەت ومنداڵ بکەنەوە.

٦ـ وەك لە ڕووبەڕووبوونەوەدا نەتانتوانی بارزانییەکان سەرکوت بکەن، دەرووەکانی نزیك سنوور بگرن و ڕێگەی دەربازبوونیان مەدەن.

٧ـ شای ئێران دان بەوەشدا دەنێت جاش و بەکرێگیراوەکان لە سزای ناپاکی ڕزگار نەبوون.

٨ـ شای ئێران لەوەش دڵنیا بوو، بارزانی ئەوەندەی حەزیدەکرد بەرپیشیان پێکەنی، چەند کاتی پێدەویست بۆ جێبەجێکردنی پلانە نهێنییەکانی وەریگرن و ئابڕووی لەشکری برد، پێویستە سنوور بۆ شەرمەزاری لەشکر دابنێین و ئابرووی سوپا بکڕینەوە.. بۆ ئەو مەبەستەش ڕۆژی (٦/ خاکەلێوەی ١٣٢٦ ١١ی هەتاوی بەرامبەر ٦ گوڵان ١٩٤٧ی زایینی ن.ك) هێڵێکی سەربازی کەس نەبڕ (لە ڕێگەی بارزانیاندا ڕێکدەخەن کە گەورەترین ئۆپەراسیۆنی لەشکری ئێران بوو لە شازادە قۆڵەوە دژی هێزی بارزانیەکان بەمجۆرەی لەم خشتەیەدا ڕوونیدەکەینەوە ن.ك).

ز	فەوج	کەتیبە	سریە	زرێپۆش	تۆپ	هاوەن	برین	سەرکردە	شوێن
١		١							سیلوان
٢	١ سوارە			٢				عەقید پرتەوی	زمرکا
٣		٢ پیادە		١	١ بەتەریە			موقەدەم سەردادوەر	تیرمگی
٤		١ پیادە			دەستەیەك	١ سریە		عەقید فولادوەند[١٥٧]	بانەکانی صدیق و نەرەلەرد
٥		١ پیادە		١	دەستەیەك	دەستەیەك		نەقیب قاشانی	زارگەلی قاسملۆ
٦	١ سوارە			١	١ بەتەریە	دەستەیەك		ع. موزەفەری	شەیتان ئاوا
٧		١ پیادە			دەستەیەك			رائید کەبیری[١٥٨]	ومزنەخان وتاوس
٨		١ پیادە			دەستەیەك			رائید زرێپۆش	قەلاچوف و هەنهەند
٩		٢ پیادە			دەستەیەك	دەستەیەك		عەقید مەجیدی	نەغەدە
١٠			٢					رائید موحسینی	نەغەدە

١١				٢	١ بەتەریـــە تـــۆپی دوور هاویـژ و کـورت هاوێژی ١٠٥ ملم				ئەغەدە
١٢			١ پیادە	٢			٢ دستە	رانید مساوات	بانەکانی چواریت
١٣		١ پیادە		٢	دەســـتەیەك تۆپی کورت ١٠٥ ملم			عەقید ئەنساری	سۆفیان
١٤									جلدیان
١٥			٢ پیادە		١ سریە تۆپی ٣٧			رانید دلو	ورمێ(١٥٩)

جگە لەم هێزانەش دوودەستە هێزی سوارە، (٢٥٠) چەکداری هۆزی مەنگور، حەوت فڕۆکـە لـە جـۆری هاینە، نایگەرموس لە فڕۆکەخانەی ورمێ هەڵدەستان و دەنیشتنەوە.ئامانجی سەرەکی ئۆپەراسیۆنەکە سێ خاڵی سەرەکیی بوو:

١ـ گرتنی ڕێگەی دەربازبوون لە بارزانیەکان لە دۆڵی(قوتوور)ەوە بۆ سەر ڕووباری ئاراس.

٢ـ هەتا دەگەنە ناوچەی (خوی) و دۆڵەکە بەهەمـوو جـۆرە چـەکێك سـەرکوت بکـرێن و هێـزی ئـەوەیان نەمێنێ بگەنە سنووری ئاراس و سۆڤێت و ببێتە سەر کەوتنێکی رامیاری بۆ ستالین.

٣ـ گێڕانەوەی هیـواو متمانـەی ئێرانییـەکان بـە باڵادەسـتیی سـوپا و چاوترسـاندنی هۆزەکـانی کـورد و بێهیواییکردنی گەلی کورد لە هەردوو دیوی ئێران و عێراق.دۆڵی قوتوور (٧٠) کم درێژە، دوژمن لـە سـێ لاوە ئەڵقاوئەڵق دەیتەنێت بەڵام سەریان لە پلان و تاکتیکی بارزانی دەرنەدەکرد، شەووڕۆژێك بـوو هێزەکـە لە ودۆڵە دەربازبوون، هێشتا ئەو لەشکرەی هاتبوو ئەو ڕێگەیـەیان لـێ ببەسـتێت ئاگـای لـە هـیچ نـەبوو، دوواتریش نەیانزانی چۆن گەیشتنە سەر ئاراس و پەڕینـەوە ئەوبـەر، ئـەوەش هەرایـەکی لـە تـاران نایـەوە، سەرکردایەتی باوەڕی بە توانا و کارامەیی لە شکر لە ق بوو، لە شکریش متمانەی بەچـالاکی سـیخورر و بەکرێگیراوان نەما، شای ئێـرانیش لـە دەستبەسـتەیی هەرسـێ دەزگـا کـە حەپەسـابوو. کـشانەوەی هێـزی بارزانیان لە باشوورەوە سەرەتای جۆزەردان وکۆتایی ئایاری ١٩٤٧لە گونـدی(بێداو)ی ئەمـدیوەوە دەسـتی پێکرد کە سنوورە دەستکردەکان لە بێداوی ئەودیو جیابدەکاتەوە وەك چـۆن کـورد و نیـشتمانەکەشی چـوار کوت کردووە.. دووای برینی (٢٢٠) میل ڕێگەی هەڵەت و بەدەم پێکداداان و برینـدار دەرکـردن و شـەهید ناشتنەوە.(١٦٠)

بەرگی سێیەم

بەشی هەشتەم

فایلی دوەم

بزاڤی کوردایەتیی و شۆڕشی ١٤ی تەموزی١٩٥٨
گەڕانەوەی بارزانیان لە سۆڤیێت

لە نێو هەموو نەتەوەیەکدا، لەشەڕ و ئاشتیدا،
لە سەرکەوتن و نسکۆدا
دوجۆر سەرکردە دەبینرین
هەڵەشە، هەڵەوەڕ، کەمکردار
هێمن، کەمدو، فرەکردار
بارزانی مستەفا لە جۆری دووەم بوو،
زۆری دەکرد و کەمی دەوت

سەرکەوتنی شۆڕشی ١٤ی گەلاوێژی ١٩٥٨ و دامەزراندنی ڕژێمی کۆماری لە عێراقدا بە سەرکردایەتی ژەنەراڵ عەبدلکەریم قاسم لە سەرەتادا و هەتا گرژبوونی پەیوەندییەکانی لەگەڵ پارتی و بارزانی مستەفادا، ڕژێمێکی پێشکەوتنخواز بوو بە بەرنامەیەکی شێوە سۆسیال دیموکرات دەستبەکاربوو، بۆ یەکەمین جار لە مێژووی رامیاری عێراقدا سەربەستی چالاکیی رامیاری، دامەزراندنی پارت و ڕێکخراوی پیشەیی و کۆمەڵایەتیی، ئازادیی ڕۆژنامەگەریی و ڕادەربڕین دوور لە سانسۆرو چاوسوورکردنەوە و تۆقاندن و ڕاونان و زیندان، ماوەی چوار ساڵێك کوردستانیش لەگەڵ ناوەڕاست و خوارووی عێراقدا هەناسەیەکی ئاسوودەیان هەڵمژی و تامی ژیان و نرخی مرۆڤیان زانی. سەرەك کۆماریش ژەنەراڵ عەبدولکەریم قاسم خۆشەویست و پێشەوای نیشتمانپەروەرانی گەلانی عێراق و چین و توێژە کۆمەڵایەتییە جیاوازەکان بوو جگە لە تورکمان، بەعسییەکان، فیوداڵی کوردو عارەب. بەرژەوەندییەکانی کۆماری عێراق و پێشەواکەی لەگەڵ بەرنامەکانی پارتی کۆمۆنیستی عێراق کە خۆی بە نوێنەری ڕاستەقینەی گەلانی عێراق دەزانن و دروشمە بریقەدارە بێناوەڕۆکەکانی خەباتی چینایەتی و هەنگاونان بەرەوخەباتی ئینتەرناسیۆناڵ و جۆشدانی خەباتی هاوبەشی عارەب و کوردو کەمایەتییەکان دژی ئیمپریالیزم و بیروباوەری ناسیۆنالیزم و جیاخوازی کە بە هاندان و پشتیوانی کۆمپانیا مۆنۆپۆلەکان کەوتۆتە چالاکی بەناوی کوردایەتییەوە بۆ دوورخستنەوەی لە ژێر سایەی سۆڤێتی مەزن و گەیشتن بە بەهەشتی کۆمەڵگای سۆسیالیزم و دەسەڵاتی پرۆلیتار. لەگەڵ ڕێزمدا بۆ قوربانییەکانی پارتی کۆمونیستی عێراق کە ئەو دروشمە بێناوەڕۆکانە تەنها کاریگەری لە سەر ئەوانە هەبوو دەروێشانە دووای تراویلکەی (سەرابی) خەونە ڕەنگاوڕەنگەکان کەوتبوون و لەسەر ئەو لاپەرانەش لە سەری دەنووسرانەوە! پارتی دیموکراتی کوردستانیش بە سەرۆکایەتی بارزانی مستەفا نوێنەری ڕاستەقینە و پێشڕەوی خەباتی جەماوەری کوردبوو، ململانێیەکی ئایدۆلۆژی، رامیاری، میدانی بەسەردا سەپێندراوە، خۆپاراستن و خۆدزینەوە دەبووە کەمتەرخەمی جەماوەری کورد لە ئەرکە نەتەوەییەکانیدا.... بەعسییەکانیش تەنها بەرنامەیەکی ڕاستەقینەیان هەبوو، گەیشتن بە دەسەڵات، تورکمانیش دژایەتی هەر هەموو بەرنامە پێشکەوتنخوازەکانی کۆماری عێراقی دەرکرد تەنها لەبەر ئەوەی دانی بە مافەکانی گەلی کورد داهێناوە و لەگەڵ عارەبدا بەدوو نەتەوەی سەرەکی دانراون و هاوبەش و یەکسانن لە وڵاتی عێراقدا و هێمای کورد بە دروشمی کۆمارو ئاڵاکەیەوە ئەوەندە ئاشکراو زەقە ئاوی چاو دەبات، جا تورکمان چۆن ئەتەقێت؟ بەیەکدا چوونی ئەو ئایدیا جیاوازو دژ بە یەکترو کاریگەری ڕاستەوخۆیان لە بارودۆخی رامیاری وڵات، سەرۆك کۆمارو پێشەوای گەلانی عێراق دووچاری تەنگەژەیەکی رامیاری دەکات بەتایبەتیش کە پارتێکی رامیاری لە پشتەوە نەبوو خۆیو هاوبیرە نزیکەکانی تەنها باڵ لەو گۆرەپانە ئاڵۆزو هەڵگیرساوەدا مانەوە و تووشی چەندین هەڵەیکرد و لە ١٩٦٢ بەدوواوە شۆڕشی ١٤

گەلاوێژ و پێشەوا مەزنەکەی لە راستەرێگەی بەرنامە و ئامانجە راستەقینەکانی لاداو بە کوێرەوەریدا دەمیردن هەتا کاربەوە گەیشت بۆ یەکلاییکردنەوەی کێشەکان لەگەڵ پارتی و بارزانیدا چارەسەری سەربازی و بەکارهێنانی هێز هەڵبژێرێت، لەوەشدا ئۆباڵەکە هەر لە ئەستۆی ئەو پیاوە مەزنەدا نییە کە ئەگەر کوردێکی روو لە کوردایەتی و دڵسۆزی کورد سەر کۆماری عێراق بووایە هەرنەوەندەی پێدەکرا بۆ کوردو بەدیهێنانی ئامانجەکانی بیکات کە ئەو دۆست و پشتیوانەی کورد، راستەوخۆ دووا بە دووای سەرکەوتنی شۆرش لەگەڵ یەکەمین هەنگاوەکانیدا بێمنەت، بێ راپەرین و شۆرش و قوربانیدان ئەوەندەی لە مافەکانی کوردی باشوور لە یاسای عێراقدا بەرجەستەکردو خستیە قاڵبی جێبەجێکردنەوە هەتا ١٩٩٢ دەستمان نەیگەیشتێ.. ناتوانم رێزو پێزانینم بۆ ئەو سەرکردە مەزنەی شەهیدی دەستی رەشی بەعسیەکان نەبێت کە پارتی کۆمۆنستی عێراق و سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستانیش بەشێك لە ئۆباڵی هەڵەکانی ژەنەراڵ عەبدولکەریم و لە رێدەرچوونی شۆرشەکەیان لە ئەستۆدایە. خۆزگە رووناکبیران و مێژوونووسان دووای هەست و سۆز نەکەوتنایەو بە نارەوا وەك سەرکردەکانی بەعس ئەویش بخەنە جوغزی دوژمنی خوێنە خۆری کوردەوە و کۆمۆنیستەکانی عێراق و سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستانی ئەو سەردەمەی نێوان ١٩٥٨ – ١٩٦١ و خودی سکرتێرەکەی پۆلەتیك بیرۆ، هەمزە عەبدوڵڵا کەلای کۆمۆنیستەکان بەرۆژو دەبوو، لای پارتی بەربانگی دەکردەوە، بێتاوان و مەری بەردەم کەڵبەی گورگ پێشان بدەین. رووداوەکانی ئەو ساڵانە ئەوەندەی پەیوەندی بە بارزانی مستەفاوە هەیە وەك سەرۆکی پارتی و تاکە پێشەوای کوردی باشوور، رووبەرووبوونەوەی سەرۆك کۆمارو راپەرین و هەڵگیرساندنی شۆرشێکی نوێی لە بەرنامەدا نەبوو، بەلای کەمەوە لە ئایندەیەکی نێزیکدا، بەڵام کەڵەکە بوونی بەستەڵەکی کۆن و نوێ ژێر چەپۆکی و داماڵینی کۆت و زنجیری دەست و پێی کورد لەو کەش و هەوا ئازادەدا ژەنەراڵ عەبدولکەریم رەخساند بووی و لەگەڵ بیرو بۆچوونی شۆڤێنانەی چەند ئەندامێکی سەرکردایەتی عیراقدا وەك عەبدولسەلام عارف کە لە پلەکانی دەسەڵاتدا دووای سەرۆك کۆمار ئەوبوو، زۆربەی پارتە رامیارەکانی عێراق بەتایبەتی پارتی بەعس و نەتەوەخوازو ناصریەکاندا پێچەوانە بوو ... کوردی باشوور وەك مەلی بەندی قەفەز کە دەرگای ئازادی بۆ دەکرێتەوە دای لە شەقەی باڵ و دەیویست بە فرینێك بگاتە ئاسمانەبەرینەکانی دوور لە قەفەزو دابران لە دنیای دەرەوە، رۆژێك زوتر خەون و ئاواتە دێرینەکانی بێنەتەدی، ئەمەش سادەترین مافە رەواکانییەتی و وەك شیری بەری دایکی حەڵاڵە و بەدەم خۆشە و لە تیۆریدا ئاسانە، بەڵام لە پراکتیکدار و بە کردەوە زۆر زۆری پێدەوێت بەڵام جەماوەرە خرۆشاوەکەی تینووی ئازادی وا تێنەدەگەیشت، کوردێك هێشتا ٦٥٪ی نەخوێندەوار و بەدەست دەردی هەژاری و نەخۆشییەوە دەیناڵاندو لە رووی پێشکەوتنی زانست و پیشەسازی و ئابووری و کۆمەڵایەتییەوە لە ریزی نەتەوە دوواکەوتووەکاندا بوو جگە لەوەی لەگەڵ ژیانی ئازادی و هەستکردن بە خۆی وەك مرۆڤێکی ئازادو خاوەن

دەنگ و ڕێکخراوی رامیاری و پیشەیدا ئەزموونیکی نەبوو بە هەست و سۆزێکی دەروونی روتەوە دوور لە ووشیاری رامیاری، مێژوویی، بارووذۆخی ناوچەکە وایدەزانی مافی گەلانی ژێر دەستە تەنها لە لولەی تفەنگەوە سەرچاوە دەگرێت، باڵە نەتەوەییەکەی سەرکردایەتی پارتیش بە رەزامەندی بارزانی مستەفا و سەرکردایەتی ئیبراهیم ئەحمەد بەرامبەر باڵە دەسندەخۆرەکەی هەمزە عەبدوڵلادا لە ململانێی کوردایەتی و ئینتەر ناسیونالیزمدا بوو، جۆش و خرۆشێکی بەو هەست و سۆزە دەروونیەی جەماوەری کورد دەدوا، هەڵوێستی ناکوردانەی کوردەکانی سەر بە پارتی کۆمۆنیستی عیراقیش کە لە بنەماکانی مارکسیزم زۆر دوورکەوتبوونەوە وە بە ئاشکرا و بێ هەستکردن بە لێپرسیارێتی نەتەوەیی و دژایەتی هەموو شتێکی کوردانەیان دەکرد وتەنانەت گاڵتەیان بە جل و بەرگی کوردیش دەکرد کە خۆشیان دەیانپۆشی و قەشمەریان بە زمان و ئاخاوتنی کورد دەکرد کە زمانی دایکیان بوو! ئەمەش سەرباری هۆیەکانی دیکە پتر جەماوەری کوردی تیژ دەکرد.- ئەوە نازانم بارزانی مستەفا چ بەرنامەیەکی گەڵاڵە کردبوو، نەخشەو پلانی شۆڕشێکی نوێی داڕشتبوو یان نەء بەڵام لەوە دڵنیام ساڵی ١٩٦١ی بە کاتێکی گونجاو نەدەزانی، بۆیە لەگەڵ ئەو ساردییەشدا کەوتە نێوانیەوە لەگەڵ ژەنەراڵ عەبدلکەریمدا نەیگەیاندە ئاستی پەیوەندی پچراندن و سەرەداوێکی هێشتبووەوە، ئەویش زۆر بەداخەوە بە دەستی خۆی گۆری بۆ خۆی هەڵدەکەند، لە رادەبەدەر لەگەڵ نەیارەکانیدا، گەورە ئەفسەرانی سوپا. سەرکردایەتی بەعس و لاوە خوێنگەرمەکانیان، گرووپە نەتەوە و نەژاد پەرستەکان و ناصرییەکاندا زۆر ساردو نەرم و کەمتەرخەم بوو، بەعسییەکان بە رۆژی نیوەڕۆ لەسەر شەقامی رەشید — ناوجەگەری بەغدا بە پێنج تفەنگ گوللە بارانی ئوتۆمبیلەکەیان کرد کە یەکێکیان صەدام حوسەین بوو بە برینداری خۆی دەرباز کردوو گەیشتە سوریا و لەوێوە بۆ میسر، عەبدولوەهاب غرێری هەر لە وێدا و بەگوللەی صەدام کوژرا، ئەوانیدیکە دەستگیر کران کە یەکێکیان ئەیاد سەعید سابت بوو سزایەکی ئەوتۆ نەدران و شوێن بڕیاردەرو داڕێژەرو چاودێریکاری پلانەکەش (ئەلریکابیی ـ الرکابی) نەکەوتن، دوای سەرکەوتنی یاخیبوونەکەی بنکەیەکی سەربازی مووصڵ بە سەرکردایەتی سەرهەنگ عەبدلوەهاب شەوواف، گیراوەکان کە یەکێکیان تەها یاسین رەمەزان (تەها جەرزاوی) بوو دوواتر بوو بە یەکێك لە هەرە یارمەتیدەرە باڵا دەستەکانی صەدام حوسەین، هەر بەناو لە زینداندا بوون. لەگەڵ یاخیبوونە سەربازییەکەی ناظم تەبەقچەلیشدا لە کەرکوك هەمان هەڵوێستی نەرم و کەمتەر خەمی نوواند. شایانی وتنە بارزانی مستەفا لە کوژاندنەوەی ئاگری ئەو دوو یاخیبوونەدا لە ریزی هەرە پێشەوەی لایەنگرو جەنگاوەرانی ژەنەراڵ عەبدولکەریمدا بوو. جێگەی داخە کە ژەنەراڵ لە رووی فرە باوەر بوون بە خۆیو دڵنیا بوون لە پشتگیری جەماوەری عێراق دەستبەرداری ئەو هەڵوێستە چەوتە نەبوو، ١٩٦٢/٢/١٨ بەعسیەکان کە هەتا ئەو کاتە خاوەن پارتێکی رامیاری ناسراو و بنکەیەکی جەماوەری نەبوون بە پشتیوانی کەرتێکی سوپا، رووە و وەزارەتی بەرگری پێشڕەویدەکەن کە بنکەی سەرکردایەتیو

بارەگای سەرۆك كۆمارو بەوهۆیەوە خێزان و ماڵی نەبوو.. ژیانیشی هەر لەوی بەسەر دەبرد و تەنها رۆژانەی كرێكارێكی ئاسایی هەموو سامان ودارایەكەی بوو.. بەعسیەكان تەلە فوونی بۆ دەكەن، گەمارۆی وەزارەتان داوە، خۆتان بەدەستەوە بدەن. لەو كاتەدا خەریكی ریش تاشین بوو لە وەڵامدا زۆر بە بێباكی دەڵێت ((هەرئێستە دێم بۆتان!)) هەرنەوەندە و هیچیتر، نەهێزی تایبەتی وەزارەت نە بنكەیەكی سەربازی، نەهێزی تۆپخانە و نەهێزی ئاسمانی و فەرماندەی لیوایەك ئاگادار ناكات وەك ئەوەی گاڵتەی بە یاخیبووەكان بێت و ئەوە نەهێنێت.. تەنها چەكدارەكانی پارتی كۆمۆنیست لەسەر شەقامەكانی پایتەخت هەتا توانیان بەرگری مەردانەیان كرد و قوربانی زۆریشیان لە پێناو كۆمارو پێشەواكەیدا دا و دواتریش زۆر كەوت لەسەریان و بەعسیەكان كە سەركەوتن ئەوەیان بیر نەدەچۆوە و جاری شیوعی قڕانیان دا! ژەنەراڵیش ئەنجامی هەڵە كوشندەكانی و بەجەرگیو باوەڕ بەخۆ كردن و دوژمن بەكەم گرتن و سڵنەكردنەوە كە هەندێك جار ماڵ وێرانكەرە بە ئاسانی گەیشتنە سەری بە پەلبەستراوی بردیانە ئێستگەی رادیۆو تەلەفزیونی بەغداو نامەردانە شەهیدیانكرد و هەربە تەڕن سەری خۆی دانا.

كودەتا سەربازیەكەی ١٨ی شوباتی ١٩٦٢ی بەعسیەكان بە سەركردایەتی مەهدی صالح عەماش سەركەوت و بەیاننامەی یەكەمیان لە رادیۆی بەغداوە خوێندەوە بە چەند ئایەتێكی قورئانی پیرۆز ئاخنرابوو كە هەرەشە لە دوژمن دەكات و مژدە بە یاران دەدات ((أن الذين قتلوا فى سبيل الله أحياء عند ربهم يرزقون)) و ((سيرى الظالمون أى منقلب سينقلبون)) و بانگەوازی رەشەكوژكردن وقەلاچۆكردنی لێپرسراوانی سەردەمی پێشوو و ئەندام و لایەنگرانی پارتی كۆمۆنستی عێراق و لە ناوبردنی ((یاخیبوونەكەی شیمالی حەبیب)) یان راگەیاند. بەرامبەر دەستەی یەكەم ودووەم ئەوەی نەشیاوە لە كاری نامرۆڤانە و دڕندانە كردیان لە گرتن و راونان و كوشتن و هەڵواسین بە دار تەلی كارەباو پەت لە لاق خستن و راكێشان بەسەر شەقامەكاندا و سووكایەتی كردن بە لاشەی كوژراوەكان و تۆقاندنی نەیاران.. كۆمۆنیستەكان بە تێكڕایی روویان لە كوردستان كرد و پەنایان بۆ شۆڕش هێنا و هەموو یارمەتیو كارئاسانیەكیان بۆ كرا، عەزیز موحەممەد سكرتێری ئەو كاتەی پارتی كۆمۆنیست لەو رووە وتوویەتی ((شۆڕشی كورد و بارزانی فرمێسكی چاومانی دەسڕییەوە))، دژ بە كوردو شۆڕشەكەشی هێرشێكی فراوانیان لە شاخ و شارو شارۆچكە و گوندەكان دەستپێكرد، تاریك و روونی بەرەبەیانی رۆژی ٩ حوزەیرانی ١٩٦٣كوندە پەپووی شووم بەسەر شاری سلێمانیدا خوێندی، هاتوچۆ قەدەغەیە، هەركەس لە ماڵ بێتە دەرێ بێ سێ و دوو دەكوژرێت. هەتا درەنگانێكی ئێوارە ماڵ بە ماڵی شار گەڕان، یەك بەیەك پیاوو ئافرەت، منداڵ لە سەروو پانزدە ساڵەوە دەكەوتنە بەر پرسیارو لێكۆڵینەوە فەرماندەكەیان، ئەوانیدیكەش كون و قوژبنی ماڵ و حەوشەو سەربان، كەل و پەلی ناوماڵ، جلو بەرگی ئافرەت، پێخەف دەگەڕان، دەستیان بەناو گەنم و ساوەرو برنج و نیسك و نۆكیشدا دەكرد بۆ دۆزینەوەی چەك، فیشەك، ئەو لاوانەی

هەندێکیان لە کۆڵانەکاندا و هەندێکیان لە دەوروبەری شار کوژران، شەهیدان مامۆستایان یاسین حەمەصالح یاریزانی هەڵبژاردەی تۆپی پێیی سلێمانی و ئەنوەر دارتاش، حەمەبۆر، حەمەباقی (حەمە باقر)[161] لە یاریگاکەی سلێمانی دەستگیر کران و لەگەڵ چەندین شەهیدی ئەو رۆژەدا،لەو شوێنەدا کەدوواتر بوویە سەربازگەی (سارداو) و ئێستە دەکەوێتە پشت شەقامی شەصت مەتریی سلێمانی (بازنەی مەلیك مەحموود)، کران بەژێر خاکەوە. گیراوەکان ئەوانەی نەکوژران هەرهەموویان فرێدرانە تەویلەی وولاخەکانی پۆلیسی سوارەوە ((تاوڵەی سووارە)). لەو رۆژە بەدواوە لە هەرشوێنێك پێشمەرگە دەستێکی قورسی لە سوپای دوژمن دەوەشاند و بەسەر شۆری دەیگێرانە دوواوە و لاشەی کوژراوەکانیان جێدەهێشت تۆڵەی خۆیان لە دانیشتوانی دەستبەستراوی شارەکان دەکردەوە یەکێك لە ((پاڵەوانێتی))یەکانی لەشکرەکەی زەعیم صدیق ((لیوای بیست)) بەرۆژی نیوەرۆ خۆیانکردبە قەڵەبالغترین چایخانەکانی سلێمانیدا لە ناوجەرگەی سلێمانیدا ((چایخانەی حەمەرەق)) و کوێرانە و زۆر بە خوێن ساردی گوللە پرژێنی ئەو بێتاوانانە دەکەن بۆ ساتێکحەسانەوە و چاو ئاوێك دانیشتبوون. جگە لەو تاوانانە بەردەوام بوردومانی گوندو شارۆچکە کانیشیان دەکرد لە ئاسمان و زەوییەوە، رانە مەڕو گا و گۆتاڵیان دەکوشت کێڵگەی کشتوکاڵ و بەرهەمی رەنج و ماندووبوونی وەرزێکی جوتیارەکانیان ئاگردەدا و خەرمانیان دەکردە قەرەخەرمان[162] سەردەمی سەرۆکایەتی عەبدولسەلام عارف بارودوخەکە تادەهات گرژتر دەبوو نەجیب روبەیعی و سەلام عارف یاریدەدەری دەستەراست و دەستە چەپی ژەنەراڵ عەبدولکەریم بوون، روبەیعی هەرزوو نێوی لە نێواندا نەما، سەلام عارفیش بە جۆرێك نێوانی لەگەڵ ژەنەراڵدا ئاڵۆزبوو هەریەکەیان بۆ هەلێك دەگەڕا بۆ لە ناوبردنی دوژمنە سەرسەختەکەی، باوەڕو متمانەی تەواویان بە یاوەرە تایبەتەکانیشیان نەبوو لە نێو بارەگای وەزارەتی بەرگریدا هەریەکەیان جگە لە دەمانچە، گوللە پرژێنێکی ئەمەریکاییش لە دەستیان یا لە سەر مێزەکانیان جیانەدەبووەوە.. هەردووکیشیان زۆر بە ئاسانی لە دوو رووداوی جیاوازدا بە دەستی بەعس سەریان تیدا چوو.. شیرازەی دەوڵەتی عێراق شلوشەوێق بوو، دەسەڵاتی ناوەند بەسەر چەند چەقێکدا دابەش بووبوو لە بیرو بۆ چوون و بنەمای ئایدیۆلۆژی و هەڵویستی ئاشکرایاندا بۆ بەڕێوەبردنی یاچاکترە بڵێم فەرمانڕەوایی عێراق، دامرکاندنەوە و لە ناوبردنی شۆڕشی کورد، سەرۆك کۆمار و ئەفسەرە پایەبڵندەکانی سوپا و وەزیرەکانی جەنگ و ناوخۆ و دەرەوە بەسەر کۆنە بەعسی و عارەبچی و هەوادارانی سەرۆك عەبدلناصر دا دابەشبووبوون، پیاوێکی رامیارو خاوەن ئەزموون و میانڕەوو ژێر لە نێویاندا هەر سەرۆك وەزیران تایەر یەحیا بوو ئەو پیاوە دوژمنی کورد نەبوو بەلاّم دەست کورت بوو... هەڵگرانی ئەو بایدیاو هەڵوێستە جیاوازانە رێگەیەکیان بۆ لە یەکتر تێگەیشتن نەدۆزییەوە، هەر لایەنەو بە ئاوازی خۆی هەڵدەپەری، عێراقی دووچاری تەنگەژەیەکی رامیاری و فەرمانڕەوایی توند کردبوو، لە رووی سەربازیشەوە باشتر نەبوون، هەڵمەت و هێرشەکانی لەشکری

شۆڕشگێری کوردستان ((ل. ش. ك)) بە هێزترو سەرکەوتوتر دەبوو، ناوچە رزگارکراوەکان فراوانتر دەبوون، بەغدا سەری لێشێوابوو، ئەوەی جێگەی هیوایەك بوو لە نێو سەرکردەکاندا تایەر یەحیا بوو، چونکە لە خۆیان نەدەچوو لە بیر تەسکی و شۆڤێنیستی و کەللە پوتیدا، بە ناچاری دەستی لە سەرۆکایەتی وەزارەت بەردا، فەرماندەی هێزی ئاسمانی عەمید روکن عارف عەبدلرەزاق کابینەیەکی نوێی وەزارەتی پێکهێنا، بەڵام زۆر نەمایەوە، دووای هەوڵی کودەتایەکی سەرنەکەوتوو رایکرد بۆ میسر و جێگرەکەی، دکتۆر عەبدلرەحمان بەزاز کابینەی نوێی پێکهێنا، چەند شۆڤێنییەکی عارەب پۆستی گرنگیان وەرگرت وەك عەبدالعەزیز عوقەیلی کە بەدەست و بەدەم دوژمنی کورد بوو. سەرۆك کۆماری عێراق سەلام عارف و چەند لێپرسراوێکی پایەبەرز رۆژی ١٩٦٦/٤/١٢ لە بەغداوە بە فرۆکەیەکی تایبەتی دەفرن بۆ بەسرا، لە رووداوێکی تەمومژاوی و بەگومانا فرۆکە کە لە ئاسماندا گڕیگرت و هەموو سەر نشینەکان تێداچوون، کاردانەوەی رامیاری رووداوەکە کابینەی وەزارەتەکەی دکتور بەزاز هەڵدەوەشێنێت و کێشەو ململانێکانی نێو سەرکردایەتی ئەوەندەی دیکە خەستبوونەوە، چاو برینە هەردوو پۆستی سەرۆك وەزیران پشێوی و بێسەروبەرییەکی مەترسیداری هێناوەتە پێشەوە، دیالۆك و لە یەکتر تێگەیشتن و بڕیاری ژیرانە لە مێشکی هیچ باڵادەست و دەوروپشتەکەیدا جێگەی نەدەبوودوە، هەریەکە و بەلای خۆیدا رایدەکێشاو بازی بەسەر هەمرواندا دەدا.. لە ئەنجامدا کێشەکە کەوتە نێوان تەنها دوو گرووپەوە، بەردی کاربەدەستە شیلەکان و کاندیدەکەیان دکتور بەزاز لەلایەك و بەرەی فەرماندەکانی لەشکر و ئەفسەرە پلە بڵندەکان و کاندیدەکەیان عەبدلعەزیز عوقەیلی. لە کۆبوونەوەیەکی هاوبەشی هەردوو بەرەکەدا ئەفسەرێکی سەر گەرم لەسەر شێوەی مافیا کێشەکەی یەکلایکردەوە، فەرماندەی بنکەی سەربازی پاراستنی پایتەخت، سەرهەنگ ((عەقید)) سەعید صلێبی دەمانچە هەڵدەکێشێت و ئەم فەرمانە بەسەر نەیارەکاندا دەسەپێنێت: ((بەڕێز عەبدلرەحمان عارف سەرۆك کۆمارە، هەرکەسێکتان پەسەندی ناکات مێشکی دەڕژێنم!))[١٦٣] بەجۆرە رەحمان عارف برای سەرکۆماری پێشوو سەلام عارف دەبێتە سێهەمین سەرۆك کۆماری عێراق ودکتۆر بەزازیش بۆ دووەمین جار کابینەی وەزارەت پێکدەهێنێت. ئەوەی جێگەی سەرنجە کابرای دەمانچە بە دەستی خاوەن بڕیارە گردەبڕەکە، دەستەیەکی میانڕەوی روو لە ئاشتی هێنایە سەر کار لەو رۆژەدا لەوانە گونجاوتر و خاوەن دەست و هێزت نەدەدۆزییەوە، بە تایبەتیش کە لیوا روکن شاکر مەحموود شوکری کە یەکێك بوو لە سەرکردەکانی عێراق وەك تایەر یەحیا، هاوڕێی بارزانی مستەفا بوون و لە یەکتر تێدەگەیشتن لە چارەسەرکردنی کێشەکانی نێوان بەغداوشۆرشی ئەیلولدا بە پێی یاسای ((شتێك لەمن و شتێك لە تۆ)) پێکەوە دەگونجان، هەر بەو هۆیە شەوە تەنها دوو هەفتە دووای کۆچی دوایی سەرەك کۆماری پێشوو، یەکسەر دووای سوێند خواردنی یاسایی سەرۆك کۆمارو سەرۆك وەزیران و وەزیرەکان خۆیان بۆ نزیك بوونەوە لە بارزانی و دۆزینەوەی چارەسەرێکی گونجاوی کێشەی کوردی باشور بە شێوەی لە یەکتر

تێگەیشتن و دانوستاندن و ڕێزگرتنی بەرامبەر دانپێدانانی مافی کوردو جێبەجێکردنی ئەو داواکاریانەی لە توانای بەغدادایە... ئەو سێکوچکەیەی دەستەلات لە بەغدا بە ژیری و پێداچوونەوەی رابردوو گەیشتبوونە ئەو راستییە کە کێشەی کورد بە هێرش و پەلاماری سەربازی چارەسەر ناکرێت و سەرکەوتن بەسەر شۆڕشدا مەحاڵی کوری مەحاڵە و هەر ئەوەش هۆکارێکی هەرە گرنگی جێگیرنەبوونی دەسەڵاتە لە بەغدا... سێکوچکە میانرەوە روو لە ئاشتییەکە لەوە دابوون هەڵوێستیان لە مەڕ کێشەی کورد بخەنە قۆناغی پراکتیك و لە یەکەمین هەنگاودا شاندێك بنێرن بۆ دیدەنی بارزانی مستەفا و سەرکردایەتی پارتی و شۆڕش بەڵام باڵە سەربازییە شۆڤێنیەکە وتیان رێگەی چارەسەری ئاشتی لەگەڵ یاخیبووە جیاوازیخوازەکاندا کە دەیانەوێت بە شێکی نیشتمانی عارەب بکەنە ئیسرائیلی دووەم بە قازانجی دوژمن دەشکێتەوە، پلانێکی فراوانیان بەسەرپەرشتی راستەوخۆی خوالێخۆشبوو سەرۆك عەبدلسەلام دارشتووە و چاوەروانی جێبەجێکردنین و ئەنجامەکانیشی لەسەر زەوی وەك پلانەکە بەسەرکەوتوویی بهوونرێتەوە و مژدەی دەستبەسەر داگرتنی بنکەی سەرۆکی یاخیبووەکانیان پێدان! میانرەوەکان باوەڕیان بەو هاشە و هووشە یە نەبوو، لەو سەری هاتبوونە بەڵام دەیانزانی رووبەرووبوونەوەی سەرکردەکانی سوپا کۆتایی دەستەڵاتیانە بۆیە بە ناچاری ملیاندا و هێرشە بەربلاوەکە پیادەکرا و فشە شانسێکی کاتیی لە قۆناغەکانی سەرەتادا هەبوو، ئیتر هەر ئەوەبوو قۆناغەکانی دیکەو ئەنجامی کۆتایی زۆر خراپ بەسەریاندا شکایەوە. لە نێو سەرکردە باڵادەستەکانی ئەو سەردەمەی عێراقدا تەنها سیانیان ژیرو میانرەو و هاوبیرو بۆچوون و هاوەدەنگ بوون، سەرۆك کۆمار عەبدلرەحمان عارف و هەردو سەرۆك وەزیران کە بە دووای یەکتردا هاتن تایەر یەحیا و دکتۆر بەزاز، هەردووکیشیان لە چاو هاورێکانیاندا دوو رامیاری پێگەیشتوو خاوەن ئەزموون و قورسایی خۆیان بوون و دەستیان لەوە شتبوو کێشەی کوردو شۆڕشە سەرکەتووەکەی بە هێزی سەربازی و زەبرو زەنگ چارەسەربکرێت بەڵام لەو شێوێنەی ئاو هەیە خاك نییە! ئەو سێ سەرکردە هەرەباڵا دەستە بە پێی پەیژەی دەستەڵات لە سەروو هەموانەوە بوون بەڵام سەرکۆمار پیاوی دەستەڵات و فەرمانرەوایی وڵاتێکی وەك عێراق نەبوو، نە ستراتیژێکی رون و ئاشکرای هەبوو نە پارتێك یا گروپێکی رامیاری لە پشتەوە بوو خودی خۆشی کارەکتەرێکی بەهێز و خاوەن بریارو ئەو هێزە نەبوو بیرو بۆچوون و ئامانجەکانی بەسەر باڵە سەربازییە توندرووەکەدا بسەپێنێت و پراکتیزەیان بکات و بە ناچاری دەکەوتەوە ژێر گوشاری ئەفسەرە باڵاکان و ئەوانیش جگە لە دەستکەوتی تایبەتی و تێرکردنی حەزو ئارەزووە رەشەکانیان و داخی دڵ بە کورد رشتن زیانێکی گیانی و ماڵی قورسیان لە هەردوو لاوەداو هەر بە شکستی سوپای عێراق و دارمانی ژێر خانی ئابووری دەشکایەوە...هەرچۆنێك بێت لە هەلێکی لە باردا دکتۆر عەبدولرەحمان بەزاز بەرنامەیەکی پراکتیزە کرد بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد و لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشدا گەیشتنە مۆرکردنی پەیمانێك بە رێککەوتننامەی ٢٩ی حوزەیران ١٩٦٦ی بەزاز – بارزانی

ناسراو بە شێوەی بازاریش بە ((لامەرکەزی)) مافی ئۆتۆنۆمی سنوردار بۆ کورد ناوەبرا. بۆ مێژوو دەڵێم سەرۆك کۆمار و سەرۆك وەزیرانەکەی و تایەر یەحیاش لە ناخیاندا بێوەیی و روو لە ئاشتی و هێمنی و وڵات و پشت لە جەنگ و کوشتار و ماڵوێرانی هەردوولابوون و خەخۆری جێبەجێکردنی رێککەوتنەکەبوون بەڵام مێملیان هەبوو، سەرکردەکانی سوپا بەردەوام ئەوەیان بە بیردەهێنانەوە سەردەمی خواڵێخۆشبووی برای سەرکۆمار نەخشەی پلانێکی فراوانی سەرکەوتوویان دارشتووە ((یاخیبوونەکەی ژووری وڵات)) لە رەگ و ریشە دەردەهێنێت و مەترسی دروستکردنی قەوارەی ئیسرائیلی دووەم لە نیشتمانی عارەب و ئیسلام زیندە بە چاڵدەکەن بە زۆریش جەختیان لەسەر ئەوە دەکرد ئێستا کاتێکی گونجاوە بۆ ئەو هەنگاوە مێژوویە چارەنوس سازە، ئەوانەی لە یاخیبوونەکەی مەلا مستەفا هەڵگەراونەتەوە بەشی هەرە زۆری ((پارت ـ حیزب)) و کادرەکان و چینی روناکبیران و چەکدارێکی زۆریان لەگەڵدایە و هاوبیرو هاو ئامانجی ئێمەن و مەلا مستەفا هەر خۆیی و هۆزەکەی ماوەتەوە و ئاشکراشە بێ حیزب و بێ جەماوەری کورد توانای هەفتەیەك خۆراگرتنی نەماوە بەرامبەر هێرشە فراوانەکانی پلانی پشت بە یەزدان (خطة توکلت علی الله). هەر بەراستیش سەرکردە باڵاکانی سوپا وایاندەزانی (پشت بەوەی "دابراوەکان لە پارتی" هاتوونەتە پاڵ میریی، سەرکەوتن بەسەر شۆرشدا مسۆگەرە)(١٦٤) ئیتر بەو خەیاڵ پلاو و ئەم ئانە بەو رۆنە دەستیان پێکردو ئەمجارەش بەختی رەشی خۆیان تاقیکردەوە، سەرەتاش چەند شوێنێکی ستراتیژی دەگرن مەترسی بۆ شۆرش دروستدەکرد بەڵام دەستوبازووی پێشمەرگەی کوردلەو خەوە خۆشە راپەرانـدن و ئەمجارەش بە چاوی خۆیان بینیان شۆرشی کوردیش وەك چیا سەرکەشەکان بەوەیشوومەی بەعس و ئاگرو ئاسن نالەزریت، کوردواتەنی بۆ ریش هاتن سمێڵیشیان دانا، نەك هەر بارەگای بارزانیان بۆ نەگیرا و شۆرش بتاسێنن چەند ناوچەیەکی داگیرکراویشیان بۆ شۆرش چۆڵکردو ئەمجابە شەرمەزاری و روو زەردی شکستە ئابرو بەرەکەی داستانە مێژووییەکەی هەندرێن کە برنەوی کورد کارێکی بە سوپا پرچەکەکەی عێراق کرد نەك هەر خۆیان سوپای دراوسێکانیش بیریان نەچێتەوە چۆن سەرکردە عەنتەرەکانی سوپا تۆقیوەکەیان ئەژنۆی وورەیان لە زەوی دەخشاو فەرماندەکانیش هەر چەند لە هاشە و هووشە نەدەکەوتن هەتا سەریان بەر بەردی ئەلحەدکەوت و لە ناخی خۆیاندا باوەریان هێنا ئاسنی سارد دەکوتن، سەرکەوتن بەسەر شۆرشی کوردا بە هێزی سەربازی ئاگرو ئاسن بەکارهێنان و وێرانکردنی شارۆچکەو گوندەکان و گرتن و کوشتنی بێتاوانان و ئاخنینی زیندانەکان بە رۆڵەکانی کورد مەحاڵی کوری مەحاڵەو هەر سەری شکاوو قوونی دراویان بۆ دەمێنێتەوە و نەك هەر خۆیان سوپای بەعسی سوریاشیان تووشی ئەو شەرمەزارییە کرد کە هاتبوون بە هاواریانەوە و مام هەژاری موکریانی پێی دەوتن سوپای بەربووکی سوریا و چەکدارانی خێڵە عارەبەکانیشیان هێنابوو لە شارەکانی کوردستان هۆسەیان دەکێشا ((أحنا البدو، وین العدو؟)) ئێمە عەرەبی دەشتەکین،دوژمن لەکوێیە؟ وایان بردبووە مێشکیانەوە کۆمەڵێك چەتە و رێگری ترسنۆك راورووت

دەكەن... بەرەكەتدا ئەوانیش هەر فریای قەل و مریشك دزینی گوندشینەكان كەوتن و وتیان بابە ئەمە كاری ئێمە نیە ولاتی وەها سەخت و جەنگاوەری وەها بە جەرگمان لە چیرۆكی گوێ ئاگردانیشدا نەبیستووە، كارێك بە ((عەسكەر)) نەكرێت بە ئێمە چۆن دەكرێت! ((أحنا البدو، عفنا العدو!)) ئێمە عارەبی دەشتەكین، دەستبەرداری دوژمن بووین و گەراینەوە! عەدنان خەیروللا تەلفاح خالۆزاو براژنی صەددام حسێن كە خالۆی منداڵەكانیشێتی، ماوەیەك بەر لەتەقاندنەوەی فرۆكەكەی بەفەرمانی راستەوخۆی صەددام وجێبەجێكردنی یەكێك لەیاوەرە هەرەنزیكەكانی بەناوی سەرهەنگ ئەلجبوری، عەدنان شەوێك لە بەرنامەیەكی تایبەتیی كەناڵی تەلەفزیۆنی بەغدا، لە میانەی قسەكانیدا گەیشتە سەر داستانەكەی هەندرێن، وەك دێتەوە یادم دەیویست بێ رتووش لەسەر ئەو كارەساتە سەربازییە بدوێت كە بەسەر سوپای عێراقدا هات و وتی شەرەكەی هەندرێن وانەیەكی مێژوویی بوو بۆ سوپای عێراق.. یەكسەر پەخشی بەرنامەكەیان بری![١٦٥] سەرەك كۆمار رەحمان عارف ئەوەندەی دەسەلات هەبوو لە فەرماندە سەرگەرمەكانی سوپاكەی بپرسێتەوە ئەرێ برایان ئێوە دڵنیابوون ئەمرۆ زۆزك و سبەی كۆرەك و دووسبەی هەندرێن و سێ سبەی سەفین و ئیتر گەرووی هۆمەر ئاغا و گەلی عەلی بەگ و چۆمان و گەلاڵە و ئەمجا بارەگای بارزانی دەگرین.. ئەی چیتان كرد، وەللا دەستتان لێنەدابا چاكتر بوو. حەزدەكەم بە خوێنەری ئازیز بڵێم فەرماندەیەكی كەللە پوتی سوپای عێراق تەلاقی خوارد بوو هەتا بارەگای بارزانی نەگرێت ریش نەتاشێت، تەلاقیشی كەوت، مراوی تەڕ نابێت و تۆز لە دەریاش هەڵناسێت. ئەوە یەكەمین كاردانەوەی ئەنجامی نێگەتیڤی جیابوونەوەی باڵەكەی پۆلەتیك بیرۆی پارتی ((م. س)) بوو ئەو هەلە گونجاوەی رێككەوتنی ٢٩ ی حوزەیرانی ١٩٦٦ی لە باربرد كەهەرنەبێت دان پێدانانێك بوو بە مافەكانی كوردی باشووردا كە هێشتا بە عسیەكان نە رێكخراوێكی رامیاری ناسراویان هەبوو نە بنكەیەكی جەماوەری، تەنها پشتیان بە ئەفسەرەكانی هاوبیریان ئەستور بوو لە سوپادا بە هۆی ئەوانەوە بە كۆدەتایەك دەست بە سەر دەستەڵاتدا بگرن بۆ لاواز كردنی دەستەڵاتی ناوەند و رێگە خۆشكردن بۆ كۆدەتایەك ئەوانیش و گروپی هەوادارانی میسر بە سەركردایەتی ناصر هانە هانەی گوژمێكی دێكەی هێرش و پەلاماریاندەدا و دڵیان بە باڵەكەی پۆلیت بیرۆ(م . س) بە سەرۆكایەتیی ئیبرایم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی خۆشبوو جێگەی بارزانی و سەركردایەتی شۆرشی كورد دەگرنەوە و لەگەڵ ئەواندا بە فشە مافێك رێكدەكەون وناو بە ئاگردا دەكەن. دیارە ئەمەش لەو روانگەیەوە نەبوو كە ئەو باڵەی پارتی دیموكراتی كوردستان باوەرێكی چەسپاوی بە مافەكانی گەلەكەی و سەربەخۆیی كوردستان نەبوویێت بەڵكو وەك تاكتیك بەهاوكاریی میریی عێراق (پارتی بەعسی عەرەبی سۆسیالیست)بەسەر بارزانیدا سەربكەوێت و بتوانێت سەركردایەتی شۆرشەكە بگرێتە دەست و بە بەرنامەیەكی جیاواز وستراتیژێكی گونجاوترەوە، روو لە بلۆكی سۆسیالیزم و دژی بلۆكی سەرمایەداریی و ئیمپریالیستی جیهانیی، درێژە بەخەباتی خۆی و شۆرش بدات ... بۆیە هەموو

هاوکارییەکی چەك و دارایی و لۆجستیان لە میریی وەردەگرت و سێ جۆر چەکیان بۆ هێنابوون کە هێزەکانی سوپا، پۆلیس، ئاسایش بە کاریان نەدەهێنا، یەکێکیان گوللە پرژێنێکی بەرهەمی کارگە سەربازییەکانی میسر بوو، تفەنگی پۆرسەعیدی پێ دەوترا، دوو جۆر تفەنگی برنەویشیان پێدابوون، جۆرێکیان برنەوی کورتی دوورین لەسەر، تفەنگی پەرەشوتی پێدەوترا جۆری دووەمیان برنەوی ناونجی بوو، هەرسێ جۆرە تفەنگەکەش لە پراکتیکدا بێ کەڵك بوون و دوای ماوەیەك لە ناودا نەمان. راستە عەبدولرەحمان عارف و دکتۆر بەزاز هێرش و پەلاماردانی کوردیان لە بەرنامەدا نەبوو، حەزیان بە ئاشتی و ئارامی وڵات دەکرد، بە هۆی شەڕی کوردو گیرۆدەکردنی سوپاوە لە چیاکانی کوردستان هەلپەرستان هەلێکیان دەستنەکەوێت بە کەرتێکی سوپا و چەند تانکێك کۆدەتایەك ساز بکەن، لەولاشەوە بۆ ئەوەی نەکەوێتە ژێر گوشاری فەرماندە توند رەوەکان و سەرانی عارەبەوە هەولێدەدا ئاشتی و هێمنییەك بێتە کایە وە و سووکە مافێکی کولتوری بۆ کورد دابین بکات و سوپای عێراق لەو شەڕە زیانبەخشە دووربخاتەوە و ئەو سامانەی لەو جەنگە بێهوودەیەدا خەرج دەکرێت بۆ ئاوەدان کردنەوەی وڵات و پێشکەوتنی پیشەسازیی و ئابووریی تەرخان بکرێت. بارزانی مستەفاش لەو سەری هاتبووە، هەرچەندە دەبیسترا رێککەوتنەکە بەندێك یا چەند بەندێکی نهێنی تێدایە بەڵام وەك من بزانم شتێکی لەو جۆرە لە ئارادا نەبوو، هەر سەرکردایەتی شۆڕش بوو بۆ چاوترساندنی جاش، جاشی کلاسیك بانگەشەی بۆ دەکرد! ئەگینا بارزانی خێرێکی لەو رێککەوتنەدا نەدەبینی، بۆ دڵنیاکردنی ((م. س)) و ئیبراهیم ئەحمەدیش بەراشکاوی دەڵێت ((برایم، ئەمە تەنها ئاگربەستێکی کاتییە و رێککەوتن نیە کە بەرەوپیریشی دەچین زیانێك ناکەین بەڵکو هەندێك دەستکەوتیشی تێدایە وەك ئازادکردنی بەشدارانی شۆڕش و لایەنگرانی پارتی لە زیندانەکانی رژێم و گێڕانەوەیان بۆ سەر کاروپیشەی جارانیان، بەڵام ئەندامانی ((م. س)) ئەوەیان نەدەسەلماند و دەیانویست هەر رێککەوتنێك لەگەڵ رژێمدا مۆر بکرێت لە رێگەی ئەوان و پەسەندی و رەزامەندی خۆیانەوە بێت نەك بارزانی، ئیتر ئەوان لە ئاشێك و بارزانی لە ئاشێك، هەروەك سەرۆك کۆماری عێراق و سەرۆك وەزیران ئامانجەکانیان جوت نەدەوەستایەوە چونکە بەرژەوەندیە تایبەتییەکانی دابین نەدەکردن، ئەوان فێر بوون بازرگانی بە کێشەی فەلەستین و خوێنی سەربازانی سوپا و ئەفسەرە پلە نزمەکانەوە بکەن، پاڵێکیان بە دکتۆر بەزازەوە ناو کابینەیەکیان بە سەرۆکایەتی عەمید روکن ناجی تالیب سەر بە ناصریەکان پێکهێناو رەجەب عەبدلەجیدی وەزیری ناوخۆش بوویە جێگری.

لای شۆڕشی کوردیشەوە دووبەرەکی تەقییەوەو وەك کاردانەوەی کێشەکانی نێوان سەرۆکی پارتی و ئەندامانی (م. س) بەسەرۆکایەتی دیارترین سیاسەتوانی کورد و لە هەموو هاوڕێنەکانیشی روونابیرتر و بە ئەزموونتر ماکۆستا ئیبراهیم ئەحمەد کە بەر لە دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کوردستانیش لێپرسراوی لقی سلێمانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد(ژ . ك) بوو، هەر ئەویش خاوەنی سێ دروشمە سەرەکییەکەی پارتی

و شۆڕشی کوردی باشووره له۱۹٥۸دا(کوردستان یەك پارچەیەو سنوورەکان دەستکردن)،۱۹٦۱(کوردستان یانەمان)،۱۹٦۳(ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان، دیموکراتی بۆ عێراق) ... لەکۆنفرانسەکەی ماوەتدا هەنگاوێکی بەپەلە و ترسناك دەنێن و بە نووکە قەڵەمێك ڕاست و چەپێك دەهێنن بەسەر مێژووی خەبات ورابوردووی ناسراوترین سەرکردەی کورددا و بڕیاردەدەن هەموو دەستەڵاتەکانی سەرۆکی پارتی و سەرکردەی شۆڕشیشی لێ وەربگرنەوەو وله پارتیش(دەریدەکەن).ئەم بڕیارە هەرچەندە بێ بنەما نەبوو، لەبەر ڕۆشنایی و پشت ئەستوور بە پەیڕەوی ناوخۆی حیزب ئەنجامدرا، لەلایەنی تیۆرییەوە دروستە بەڵام لە پراکتیك و ئەنجامەکانیدا، نە ئاماجەکانی پێکا، نە چارەسەری کێشەکانیشی کرد بەڵکو گۆڕمێکی پێداو دوای چەند ساڵێك گواستنییەوە بۆ قۆناغی دووەمی دووبەرەکیی ودابڕانی باڵەکەی(م . س) لە بارزانی و لە پارتی دیموکراتی کوردستان و کاریگەریی ئەخوازراویشی بەسەر ڕەوتی بزاڤی کوردایەتیدا هێنا. زۆر بەداخەوە بڕیارێکی وەها سەرپێیی بەسەرگەرمیی و بێلێکدانەوەی ئەنجامەکانی یا لێکدانەوەی چەوتی ئەنجامەکانی وەك کاردانەوەی کێشەکانی نێوان ((م. س)) و بارزانی لە کەسێکی وەك ئیبراهیم ئەحمەدی دیارترین ڕامیاری کورد وخاوەن ئەزموونەوە دەربچێت بەڵام تیر لە کەوان دەرچوو ناگەڕێتەوە....ئەوە بڕیارێکی سەر پێیی زۆر هەڵە بوو کە دوواتر خودی مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد بەکۆڵێك ئازایەتی و هەستکردن بەلێپرسینەوەوە نکوولی لە هیچ هەنگاو و هەڵوێستێکی نەکرد،ئەوەش وێستگەی کۆتایی نەبوو،(ئاشتبوونەوە)کەش چارەسەری ناکۆکییەکانی نەکرد بەڵکو گواستیەوە قۆناغی خۆجێکردنەوەو خشکەیی کارکردن بۆ ڕۆژی خۆیی و هەلێکی گونجاو،وەك سەرەتاش ساڵی۱۹۷٦بەشێوەیەکی زۆر نهێنی گەڵاڵەی دامەزراندنی کۆمەڵەی مارکسیی ـ لینینیی کوردستان دەکەن بە دەست پێشخەریی شەهیدانی پێشەنگ: شاسوار جەلال(ئارام)، شەهاب شێخ جەناب،ئەنوەر زۆراب(برای هونەرمەندی شانۆکار جیهاد دڵپاك)،جەعفەر عەبدولواحید(برای هۆنەر و نووسەر خالید دلێر)،نەوشیروان مستەفا ئەمین(لە۱۹٦۸ەوە خوێندکاربوو لە وڵاتی نەمسا)،مەحمود مەلا عیزەت، شەهیدی زیندوو عومەری سەید عەلی،عادیل موراد،عەلی بچکۆل و مەحموود کەشکۆڵ،شازاد سائیب،حیکمەت حەمەکەریم(مەلابەختیار)،ئەجمەدین عەزیز(سالارعەزیز)،فەرەیدوون عەبدولقادر،حەمەچاوشین،ئاوات عەبدولغەفور،جەمال تاهیر،قادرحاجی عەلی ... بە کۆکردنەوەی لاوان و پێکەوەنانی ئەڵقەکانی ڕووناکبیرکردن وئامادەکردنیان بۆ ڕێکخستنێکی نهێنی بەشێوەی پەیوەندیی تاك تاك(تەزبیحیی)و پەلوپۆ هاویشتن و دامەزراندنی بنکەیەکی جەماوەریی پێشکەوتنخوازی فراوانی گۆشکراو بە پرەنسیپەکانی مارکس ـ لینین ـ ماو، دژی (سەرکردایەتییە خێڵەکییەکە)،دەسگای پاراستنی شۆڕشی ئەیلوولیش زانیاری لەسەر جۆرە جموجوولێك هەبوو لە نێو لاواندا بەڵام سەر بەکوێ وئاماجییان چییە ئاشکرا نەبوو، زۆرتریش بە بزوتنەوەیەکی ڕووناکبیریی لاوانی مارکسیزم خواز دەخوێندرایەوە بۆ جێگە لێژکردن بە کۆمۆنیستە کلاسیك و ووشك هەڵاتوودکانی

کوردستان.ژمارەیەك لەو لاوانەش دەکەوتنە بەر پرسیارو لێ پێچانەوە بەو تۆمەتەی کەکتێبەکانی مارکس، لینین، ماوتسی تونگ و کیم ئیل سونگ دەخوێندنەوە و دەستاو دەستی دەکەن!!

دەستەی سەرۆکایەتی ئەو گروپانە بەرنامەی پێگەیاندنی کۆمەڵێك کادیری لاوی نەناسراویان هەبوو، پێشینەی رامیارییان نەبێت و جێگەی گومان و چاودێری نەبن بۆ ئەوەی سەربەستیی جوولان و چالاکیان هەبێت. ئەوانە هەرگیز بە بیریاندا نەدەهات شۆڕشی ئەیلول بکەوێت بەڵکو لە بەرنامەیاندا بوو لە نێو شۆڕشدا ((ڕێبازێکی شۆڕشگێری راستەقینەی موتوربەکراو بە پرەنسیپەکانی مارکس — لینین — ماو)) بێتە گۆڕەپانی رامیاریی کوردەوە دژ بە (سەرکردایەتییە خێڵەکییەکە), هەرکە ئەیلول هەرەسی هێناو هەلە لەبارەکەی نەك چاوەڕوان نەدەکرا،بەڵکو بەبیری هیچ کەسێکیشدا نەدەهات،ڕێککەوتنەکەی جەزائیر لەناکاوێکداوکتوپڕ رەخساندی و کردییە کاری کراو(دیفاکتۆ)،بەرنامەکانیش کەوتنە بواری پراکتیزەکردنی بەپەلەوەو بە بەراورد لەگەڵ ئەو ماوە کورتەی نێوان ١٩٧٤ـ١٩٨٠دا،سەرکەوتووش بوون وبوونە یەکێك لە ٣سێ ژمارە قورسەکەی گۆڕەپانی رامیاریی و پێشمەرگایەتیی باشوری کوردستان ودەستیان بە خۆرهەڵاتیش دەگەیشت.....هەرچەند هەنگاوەکانیش لەسەرەتادا زۆر قورس و بارودۆخەکەش دژواربوو،ناکۆکی و ململانێش هەرزوو سەریهەڵداو دوای لە سێدارەدانی شێخ شەهاب وهاوڕێکانی، عومەری سەیدعەلی و هاوڕێکانی سەرکردایەتی زیندان دادەمەزرێنن،ئەوانەی چوونە شاخ و چەکیان هەڵگرت سەرکردایەتی شاخیان دامەزراند،کادیرەکانی هەندەرانیش وەك دکتۆر کەمال،دکتۆر بەرهەم ساڵح، سەعدی ئەحمەد پیرە، شازاد صائیب بەرابەرایەتیی جەلال تاڵەبانی سەرکردایەتی هەندەران بوون!!

هەندێك لە کادیرە نوێیەکانی ناو شارم دەناسیی وەك شەهید جەمال عەزیز فارس،کە لەگەڵ جیاوازیی ئایدیاشدا، ئەو وەك لاوێکی مارکسیی سەربە ڕێکخستنەکانی کۆمەڵەی مارکسیی ـ لینینی کوردستان (کۆڕەك)ومنیش وەك کوردێکی نەتەوەیی ئەو مارکسیی ومن نەتەوەیی، بێ پەردە لە بارو دۆخی کورد ولایەنەکانی شۆڕشی نوێ دەدواین،ئەوەشی درکاند(هەر ئەوەندە بزانە رۆشتم). شەهید جەمال بە هەتیوی ودەست کورتی پێگەیشتبوو، کوڕێکی روناکبیروخوێن شیرین بوو،شێوەشی بە گیڤارادەچوو، کە چووە شاخ وچەکی هەڵگرت کاسکێتێکی وەك کاسکێتە بەنێوبانگەکەی گیڤارای دەکردەسەری. جەمال بوویە فەرماندەی مەفرەزەوکە بۆچالاکیی دادەبەزین چەندجارێك یەکترمان بینییەوەونەماندەزانی رۆژگارچی لەداهاتوودا حەشارداوەو هەرگیز بەبیریشماندا نەدەهات ئەو هاوڕێ ودۆستە خۆشەویستەم ومەفرەزەکەی(بە رێکەوت) بکەونە کەمینێکی هاوبیرانی پاسۆك و شەهیدبن.

ئەوەندەی پەیوەندی بە مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەدەوە هەیە بە بۆچوونی خۆم لەوباوەڕەدام ئەمجارەیان هەر دوراو دوور لە گەڵدا بووە. پشتگیری یەکێتی نیشتیمانیشی نەدەکرد بۆ نزیکبوونەوەو دانوستاندن لەگەڵ رژێمی بەعسیانداو لەو رووەوە دەکەوتنە بەر لۆمەو سەرکۆنەو رەخنەکانی و دەیوت ساڵی ١٩٧٠ تان

بیرچۆتەوە، چۆن ئێمەیان زۆر هەرزان فرۆش وبگرە ریسواشیان کردین ...مامۆستا لە ئەنجامدا فایلی ژیانی حیزبایەتی و چالاکییەکانی خۆی دادەخات، چالاکیی تەسکی حیزبایەتی نەك سیاسەت و کوردایەتی، هاوکاریکردنی دوژمنانی کوردیشی بۆ هەڤاڵانی خۆی دژی لایەنەکانی دیکەی کورد کردە هێڵی سوورو بەیەکجاریش کوردستانی جێهێشت بەرەو بەریتانیاو لە شاری لەندەن نیشتەجێ بوو هەتا کۆچیدوایی کردو تەرمەکەی لە رێورەسمێکی شکۆدار وشایستەدا بەو پیاوە مەزنەو بەو(سەرکردەو رابەرە ناکامە)هێنرایەوە کوردستان وبەخاك سپێردرا.

هەرکە ئەیلوول هەرەسی هێناو هەڵە لەبارەکەی هەرگیز چاوەڕوان نەدەکراو بەبیری هیچ کەسێکدا نەدەهات، کە رێککەوتنە شوومەکەی نێوان صەدام حسێن وشای ئێران لەجەزایر هێنایە گۆڕێ و شۆڕشی ئەیلوول هەرەسی هێنا،جەماوەرێکی پانوپۆڕ و فراوانی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستان زۆر بە شادیی و دەم بە خەندەی سەرکەوتنەوە دەیانوت ((ئەمە ئەو رۆژە بوو بۆی دەگەڕاین))،شادمانی دەربڕین و پیرۆزبایی لە یەکتر کردن بە بۆنەی کەوتنی شۆڕشێکی نەتەوەیی و چواردە ساڵ خەبات و بەرەنگاریی ئەپساوەی هەموو چین و توێژە کۆمەڵایەتییەکانی کوردی باشوور لە ئەم پەڕی راستڕەوانەوە بۆ ئەوپەڕی چەپڕەوان لە ژێر سایەی سەرکردایەتییەکدا جۆشدابوو، هەرەسهێنانەکەیی و هەڵگیرسانی "شۆڕشی نوێ" دۆزی کوردی بە کوێ گەیاند جگە لە کەرت و پەرتکردنی بزوتنەوەکە بەسەر سەرکردایەتی کاتیی پارتیی، بزوتنەوەی شۆڕشگێرانی سۆسیالیست،هێڵی پان، حیزبی سۆسیالست کوردستان ـ عێراق، کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستان (خۆرهەڵات)، پارتی سۆسیالیستی کورد(پاسۆك)، پارتی کۆمونیستی عێراق، بزوتنەوەی ئیسلامی کورد، ئاڵای شۆڕش، حیزبی زەحمەتکێشانی کوردستان (باشوور)،پارتی گەل و نزیکەی ۳۰سی ساڵ بە یەکدادان و ماڵوێرانیی شەڕی کورد کوژی و دوورخستنەوەی کورد چەند قۆناغێکی دیکە لە ئامانجەکانی....کورتبینیی رامیاریی ونابینایی ئایدۆلۆژیی گەیشتە رادەیەك کەس کەس نەخوێنێتەوە وپاوانکردنی گۆڕەپانەکەی خەبات بوو بە ئامانج وجێگەی ئەو فرەلایەنەی تێدانەدەبووەوە، بۆیە هەر زوو بەسەر دوو لایەنە سەرەکییەکەی پارتی و یاکێتیدا دابەشبوون و ئەوەندەی (خەباتیان)دژی یەکتر دەکر،یچکێکی ئەوە خەباتی گوردایەتییان نەدەکرد! خۆ ئەوەش وەنەبێت بە خەباتی جەماوەریی و دیموکراتیی و ململانێی شەریفانە پیادەکرابێت، نەخێر رووبارێك خوێنی رۆڵەکانی کوردی ویست و بەناهەق و لە پێناو هیچدا رژێنرا و هەربەرەودوواش دەگەڕاینەوەو زامەکان قوڵتر دەبوونەوە. نابینایی رامیاریی کارێکیکرد هەر لە پێناو ژمارەی قەبەی شەهیداندا پۆل پۆل لاوی هەرزەی کورد بنرێن بە نیشانی تفەنگی دوژمن و بە سێدارەدا بکرێن، خوێنی کورد ئەوەندە هەرزان بێت نرخی ئەو گوللەیەی نەبێت لای دوژمن پێی شەهید دەکرا، دەبوو کەس و کار پارەی گوللە و کرێی دەسهەقی (ماندووبوونی) جەللادەکەش بدات! نابینایی رامیاریی گەیشتە رادەیەك یەکێتی نیشتمانی کوردستان نەك لە ئاستی

سەرکردایەتیدا، لە ئاستی تاکەکانی خوارەوە و دۆست و لایەنگرانیشدا بە پۆزلێدانەوە بڵێن ((ئەرێ هەتیوەکانی مەلا، گۆرەپانەکە بۆ چۆڵناکەن؟)) وەك ئەوەی هەر لە میرنیشینی بابان و سۆرانەوە، هەر لە شۆرشەکانی ئارارات و شێخ مەحموودو سمکۆی شوکاك و شۆرشەکانی بارزانەوە تەنها ئەوان ئاڵای شۆرشیان بەرز کردبێتەوە و هەتا هەنووکە پێ پسانەوە و پشودان دایان نەنابێت! ئەرێ برا بە چ هەقێك کوردستان پاوان دەکەیت، لە هەموانی حەرام دەکەیت، بەڵام چەندین بارەگا بۆ ئۆپۆزسیۆنی عێراقی دەکەیتەوە بە عارەبی سوننەو شیعەو بەعسی سووریا و تورکمان و کلدو ئاشوورو لە دەمی پێشمەرگەت دەگرتەوە بۆ ئەوان لە تەر دەیانخواردو لە ووشك دەنوستن، چ کەڵکیان بۆ کورد هەبوو؟ نە ئەو کات و نەئێستەش دان بە مافەکانی کوردا ناهێنن بگرە هەندێکیان کورد بە نەتەوە نازانن! چەند پێشمەرگەیەکی یەکێتی نیشتمانی کوردستان پاسەوانیی ئەندامانی بەناو سەرکردایەتی بەعسی سووریا دەکەن لە ناوچە رزگارکراوەکان، لە میانەی گفتۆگۆدا هەر کەدێنە سەر باسی کورد، یەکێکیان هەموو جارێك زۆر بە سەختی و کەللەرەقی دەڵێت کورد نەتەوە نییە، بەرەگەز عارەبە و مافی ئەوەمان پێداوە لە خاکی عارەبدا بژین! یەکێك لە پێشمەرگەکان کۆیی بوو بە داخەوە ناویم لە یاد نەماوە لە هاورێکانی پتر پەست و نیگەران دەبێت بە کابرای عارەب دەڵێت ئێوە پەنا بەرن لە کوردستان، پەناتان هێناوەتە بەر شۆرشی کورد، ئێوە میوان و ئێمە خانەخوێ، بە نان و ئاوی کوردو لە پارێزی چیاکانی کوردستاندا دەژین و هەموو هاوکاری یەکتان دەکەین، پارێزگاری ژیانیشتان دەکەین، من چەکی کوردایەتیم دژی ئەوانە کردۆتە شان وەك تۆ بیردەکەنەوە، بۆ دوواجار پێت دەڵێم ئەو هەڵەیە دووبارە نەکەیتەوە. کابرابە گاڵتەجارییەکەوە دەڵێت ((هراء)) مانای قسەی قۆر! پێشمەرگەکە ئیتر خۆی بۆ ناگیرێت دەڵێت هەر سووری لەسەر ئەوەی کورد نەتەوە نییە؟ دەڵێت بەڵێ و هەزار جاریش بەڵێ! ئەویش نایکاتە نامەردیی (دەکەواتە بیخوو بە دەستم،سپڵەی پێنەزان،ئیلا جەهەننەم) ئیتر بڕای بڕ جارێکی دی ئەو ناماقوولییەی لەدەم دەرچێ. سەرکردایەتی یەکێتی نیشتیمانی کوردستانیش ناچار پێ بەجەرگی خۆیدا دەنێت و قوربانی بەو پێشمەرگە بەئەمەکە دەدات لە پێناو تێکنەدانی پەیوەندییەکانی لەگەڵ رژێمی بەعس لە سوریا و(سزابرپیارێکی) کەموێنەی بۆئەو پێشمەرگە نموونەییە دەرکرد، خۆی چالاکییەکی خۆکوژی هەڵبژێرێت و هەرخۆی بەتەنهاش ئەنجامی بدات! ئەویش شاری کۆیە ی زێدی باو و باپیرانی هەڵدەبژێرێت لەناوحەرگەی شاردا دەستێکی قورسی لەدوژمن وەشاندو بەوپەڕی شکۆ وسەربەرزییەوە چووە کاروانی نەمرانەوە .

پارتی لە بارودۆخێکی سەخت و دژواردابوو، دەستێکی لە کۆت و زنجیری مەرجەقورسەکانی کۆماری ئیسلامی ئێراندا بوو جەماوەرەکەشی لە باشوور وەك هەموان لە ژێر گوشاری درندانەی دەزگا داپڵۆسێنەرەکانی رژێمدا بوون، راگواستنی گوندەکان و ئۆردوگا زۆرە ملییەکان و بێسەرو شوێنکردنی ١٨٢ هەزار بارزانی خستبوویە هەڵوێستێکەوە هیچ لایەنێك خۆزگەی پێنەدەخواست، باری دارایی کز بوو،

حەسۆ میرخان ژاژۆکی نامەیەك لە سەنگەرەکانی چیای سورکێوەوە بۆ مەسعوود بارزانی دەنوسێت ((پێشمەرگەکان چا یان نییە)مەسعود بارزانیش لە وەڵامدا بۆی نووسیوە ((بە هیمەتی مەشایخ بەم زووانە پەنجا دینارتان بۆ دەنێرین))! کەسانی ئەوەندە بێ رەوشت هەبوون لە ناهەنگی گشتیدا بۆ گێرە شێوێنی و هەست بریندارکردنی دڵسۆزان گۆرانیەکەی هونەرمەند ناصری رەزازی کەتییدا دژ بە رژێمی کۆماری ئیسلامیی ئێران دەڵێت "بەدەست حوکمی مەلاوە" هەڵدەگێرایەوە بە ((بەدەست ماڵی مەلاوە))! هونەرمەندی گەورەی کورد عەباسی کەمەندی لە بۆنەیەکدا کەبۆ ئەم بوارە دەگونجێت لە ئاوازێکی بەسۆزدا دەڵێت: **نەخوا بەردارە، نە بەندە رازی *** نە فەتوای شەرعە، نە حوکمی قازی**

مێژوو بیری تیژەو باز بەسەر هیچ رووداوو هیچ کەسێکدا نادات، بریارەکانیشی گردەبڕن.. جێگەی خۆیەتی لە خۆمان بپرسین گۆڕەپانەکەی کوردایەتی لە باشوور کە جاران هەر جێگەی لایەنێکی تێدا نەدەبووەوە، چ گۆڕانێکی بەسەر دززویزانی کوردایەتیدا هێناوە کە ئێستە جێگای هەمووانی تێدا دەبێتەوە؟ خۆ، لە باری پانی ودرێژی نەکشاوە، یا قورسایی و هێزی لایەنەکان و تەرازووی هێزەکان و تێروانینی جەماوەر سەروژێری نەکردووە! کێ پاشەکشەی کردو جێگەی نەك بۆ پارتی و سۆسیالست و پاسۆك و کومونیست بەڵکو بۆ چەندین رێکخراوی دیکەش چۆڵکرد؟ کام سەرکردانە بە جۆش و خرۆشەوە لە میدیاکانەوە بانگیاندەکرد بۆ پۆستی سەرۆکایەتیی هەرێمی کوردستان دەنگ دەدەین بە شیاوترین کەس، خاوەن مێژووی دێرینی خەبات، مەسعوود بارزانی. عارەب دەڵێت ((عیش و شوف)) هەتا بێنیت شت دەبینیت!

دێمەوە سەر کرۆکی باسەکە،ململانێی دەسەڵات لەنێو کاربەدەستەباڵاکانی میریی عێراقداو هەڵوێستییان لەمەڕ کێشەی کورد بەگشتی و شۆڕشی ئەیلول بەتایبەتی بریتیبوو لەوەی عارەبە شۆڤێنییەکانی عێراق و ئەفسەرە توندرەوەکانی سوپاو گرووپە هەلپەرستەکان و بازرگانانی جەنگ و خوێنرشتن روو لە شەڕو پێشێلکردنی مافەکانی کوردبوون و بەرژەوەندییان لە ناشتی و هێمنی وڵاتدا نەبوو، رێککەوتنەکەی ٢٩ی حوزەیرانی ١٩٦٦ی نێوان بەززازو بارزانیان مردار کردەوە و ئەوەشیان لە بیر خۆیان بردەوە شۆڕشی کورد لە تاساندن نایەت و رۆڵی ئەکتیف و بەرچاوی لەسەرتاپێی لایەنەکانی رامیاریی، کۆمەڵایەتی، سەربازیی، پیشەسازیی و ئابووری عێراق دەگێرێت و کەموزۆریش کاریگەریی لەسەر وڵاتانی دراوسێ و رووداوەکانی ناوچەکەش هەیە و سەقامگیری و هێمنی و ئاسایشی ناوچەکە و عێراق بەتایبەتی بە هەڵوێستی شۆڕشەوە گریدراوە و هیچ دەستەڵاتێکی فەرمانڕەوایی عێراق شانسی مانەوەی نییە لە حوکمدا ئەگەر هەڵوێستی دوژمنکاری بەرامبەر کورد هەڵبژێرێت. بەڵام ئەوان هەر بەزمێکیان دەزانی سێ جرتەکی، ئەو شۆڕشە نەتەوەییە مەزنەیان بە چەتەو رێگرەکانی کورد، بەکرێگیراوانی ئیمرایالیزم، جیاوازیخواز، ئیسرائیلی دووەم و پەناگەی بەکرێگیراوان لە باکووری ئازیزمان

(الجيب العميل في شمالنا الحبيب)) ناوده‌برد و زه‌لاله تیشیان بوو به ده‌ستیه‌وه {ده رۆژ به‌ر له هه‌لگیرسانی جه‌نگی ۱۹٦٧ ی نێوان عاره‌ب و جووله‌که، حاجی شاكر ئه‌لدووری و شێخ نازم العاصی سه‌رۆك هۆزی عوبید سه‌ردانی بارزانی ده‌كه‌ن له گه‌لاله، هه‌ردووكیشیان هاوڕێ و دۆست بوون و بچایه‌تیش بۆ مه‌به‌ستێك هاتبوون له زمانی رژێمی به‌غداوه بارزانی ئاگادار بكه‌ن چه‌ند كه‌رتێكی سوپا ده‌نێرن بۆ سووردن بۆ هاوبه‌شیكردنی جه‌نگی عاره‌ب دژی جووله‌كه و تكای لێبكه‌ن له‌و بارودۆخه‌دا هێزه‌كانی پێشمه‌رگه هێرش نه‌كه‌نه سه‌ر سوپا. بارزانی به‌ڵێنی پێدان و به‌ڵێنه‌كه‌شی برده سه‌ر و له‌و ماوه‌یه‌دا چالاكییه‌كانی پێشمه‌رگه دژی سوپا راگیرا. داواكاری دووه‌میشیان ئه‌وه‌بوو بارزانی پێنج هه‌زار پێشمه‌رگه به‌سه‌ركردایه‌تی ئیدریس بارزانی وه‌ك هێزێكی كورد بنێرێته پاڵ سوپای عێراق كه ده‌بێته نیشانه‌ی برایه‌تی و هاوكاری نێوان عاره‌ب و كورد. كه‌رته‌كانی سوپای عێراق بۆ پشتیگیری سوپای سوریا و نوردون به سه‌ركردایه‌تی عه‌مید روكن مه‌حموود عه‌ریم بوو، دووڕۆژ به‌ر له جه‌نگه‌كه ده‌گاته دیمه‌شقی پایته‌ختی سوریا و له وتارێكدا ده‌ڵێت ((نێوه گه‌لی سووریا، بۆ له ناوبردنی ئیسرائیلی دووه‌م ((مه‌به‌ستی شۆرشی ئه‌یلووله. ن. ك)) به هانای ئێمه‌وه هاتن ((مه‌به‌ستی له سوپای به‌ربووكی سووریایه، لیوای یه‌رمووك به سه‌ركردایه‌تی فه‌هد ئه‌لشاعیر. ن.ك)) ئه‌وه ئێمه‌ش ئێسته هاتووین ئه‌و قه‌رزه‌تان بده‌ینه‌وه و ئیسرائیلی یه‌كه‌م له ناوده‌به‌ین. ((باره‌كه‌للا له شۆره‌سواره ئازاكانی سه‌ده‌ی بیسته‌م، بۆ ئێوه ئیسرائیلی دووه‌متان له نێو برد هه‌تا خۆتان بۆ ئیسرائیلی یه‌كه‌م گیف بكه‌نه‌وه. ن. ك)) بارزانی رووده‌كاته شێخ نازم و ده‌ڵێت ((یا شێخ چۆن ده‌توانم كوڕی خۆم و پێشمه‌رگه‌ی كورد بنێرم بۆ به‌ره‌یه‌كی جه‌نگ كابرایه‌كی نه‌زان و ده‌روون ره‌ش و ناحه‌زی گه‌لی كورد سه‌ركرده‌ی بێت و چۆن باوه‌ڕی پێبكه‌م)) شێخ نازم كه ئه‌وه له بارزانی ده‌بیستێت به خۆیدا دێته‌وه، ئه‌و به‌و نیازه هاتبوو هاوبه‌شیكردنی پێشمه‌رگه برایه‌تی و دڵپاكی راسته‌قینه‌ی كورد و عاره‌ب به‌رجه‌سته بكات به‌ڵام وتاره‌كه‌ی مه‌حموود عه‌ریم، هیوا براویكرد بارزانی بیر له‌و جۆره هاوكارییه بكاته‌وه.} (١٦٦)

به‌عسیه‌كانی عێراق پاڵده‌ده‌ن به ده‌سته‌یه‌ك ئه‌فسه‌ری سوپا و كۆمه‌ڵێك كه‌سایه‌تی سڤیل و ناسراوه‌وه بۆ ئه‌نجامدانی كوده‌تایه‌كی سه‌ربازیی و هه‌ڵگێرانه‌وه‌ی رژێم... به‌ره‌به‌یانی ۱۷ گه‌لاوێژی ۱۹٦٨ كوده‌تایه‌كی خشكه‌یی سه‌ركه‌وتوویان ئه‌نجامدا بێئه‌وه‌ی خوێنی تێدا برژێت و كوده‌تاچیه‌كان چوونه سه‌ركار و ده‌سه‌ڵاتی ولاتیان گرته ده‌ست، ده‌سه‌ڵاتی بالاش به ده‌ست سڤیله‌كانه‌وه بوو، به‌عسیه‌كان شتێكی ئه‌و تۆیان له ژێر ده‌ستدا نه‌بوو، هه‌ر پێشه‌كیش پلانی نهێنی خۆیان دارشتبوو دووای سه‌ركه‌وتنی كوده‌تاكه، كوده‌تایه‌كی به سه‌ردا بكه‌ن و ته‌واوی ده‌سه‌ڵات قۆرخ بكه‌ن. نازم گزار چوارده‌مین سه‌ركرده‌ی ریزی پێشه‌وه‌ی به‌عسیه‌كان بوو دووای ئه‌حمه‌د حه‌سه‌ن به‌كر، صه‌ددام حوسه‌ین، حه‌ردان عه‌بدلغه‌ففار كه هه‌رسێكیان تكریتی بوون، ئه‌ویش پلانی تایبه‌تی خۆیی هه‌بوو كوده‌تایه‌ك به‌سه‌ر كوده‌تاكه‌دا بكات و ده‌سه‌ڵاتی یه‌كه‌م بگرێته ده‌ست

و هەر زووش هاوڕێ نەیارەکانی لە نێو بەرێت بەڵام فریانەکەوت، صەدام و (بارزان)ی باوك برای دەستیان پێشخست. کۆمیتەی سەرکردایەتی کوودەتاکە ڕۆژی ۳۰ تەمووز لەکۆبوونەوەدا بوون، صەدام و بارزان یاوەری ئەحمەد حەسەن بەکر بوون لە دەرەوە لەبەر دەرگای هۆڵەکەدا ڕاوەستابوون هەریەکەیان دەمانچەیەك و گوللە پرژێنێکی جۆری غەددارەی ئەمەریکایی ئامادە و لەسەر پێی هەڵگرتبوو، کتوپڕ خۆیانکرد بە ژووورداو لەسەر شێوەی باندەکانی مافیا رووی چەکیان کردە ئامادەبووان (کەس نەبزوێت،چرکەتان لێوە نەیەت!) ئەحمەد حەسەن بەکرو حەردان عەبدولغەفار وهاوڕێکانیان هەستان و لە کۆمیتەکە جیابوونەوە، ئەوانیدیکەش لە ژێر هەڕەشەی کوشتندا برانەدەرەوە و بە پاسێك فراندیانن بۆ فرۆکە خانەو ڕەوانەی ئەوروپایان کردن! بەعسیەکان بەمجۆرە هاتنە سەرکارو بە شۆڕشی ۱۷-۳۰ گەلاوێژ ناویان دەبرد کە سیازدە ڕۆژی خایاند و پۆستە هەرەگرنگەکانیان لە نێو خۆیاندا دابەشکرد، ئەحمەد حەسەن بەکر، چوار پۆستی هەرەباڵای گرتە دەست:

١- سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

٢- ڕازگری سەرکردایەتی هەرێم

٣- سەرۆك کۆمار

٤- فەرماندەی گشتی هێزە چەکدارەکان. بەعسیەکانی عێراق بە باوەپێشەوا ((الاب القائد)) ناویان دەبرد صەددام حوسەین: جێگری ئەحمەد حەسەن لە هەر چوار پۆستەکەیداو ئەویش هەر بە نازناوی بەڕێز جێگر ناویدەبرا و لە سەر زاری بەعسیەکان جێگەی خۆیگرتبوو.

حەردان تکریتی: وەزیری بەرگری. ئەم پیاوە شەیدای هونەرمەند سەمیرە تۆفیق بوو، فرۆکەیەکی تایبەتی نارد بە دوویدا بۆ بەیروت و لە بەغدا ئاهەنگێکی بۆ گێراو مەقامی ((عامر، عامر))ی بۆ وت.

عەبدلخالق سامەرائی یەکەمین ڕووناکبیرو بیرەوانی بەعسیەکانی عێراق: وەزیری ڕووناکبیریی و ڕاگەیاندن دوواتر صەددام خزاندیە زیندانەوە میشیل عەفلەق تکای بۆ کردو بەدەستی خۆی هێنایە دەرەوە.

بارزان تکریتی: بەڕێوەبەری دەسگای هەواڵگری. موحسین دزەیی لە بیرەوەریەکانیدا دەڵێت (ساڵی ۱۹۷۰ لە صەدام حسێنم پرسی ڕاستە برایەکتان هەیە ناوی بارزانە؟ وتی بەڵێ بەناوی کاکە مەلاوە ناومانناوە.) قسەکەشی دروستە، حسێن ئیبراهیم مەجید باوکی صەدام پۆلیسی هێزی گەڕۆك (ألقوە السیارە) بوو، سەردەمی شۆڕشەکانی بارزان ڕەوانە دەکرێت بۆ دەڤەری بلە و بارزان، ئەویش لە شاری سلێمانی ولە گەڕەکی کانیسکان، کۆڵانی دووەمی مزگەوتی قامیشان (ئێستا شوێنی وەستانی پاصەکانی کانی کوردەیە)، هۆدە و هەیوانێك بۆ خێزانەکەی بە کرێدەگرێت لە ماڵی پیاوێك بەناوی شێخ صالح، وەك بێتەوە یادم ئەویش ئەو کاتە پۆلیس بووە . شەوێکی بەهاری ساڵی ۱۹۸۰ چووین بۆ ماڵی خەزوورم، خوالێخۆشبوو حاجی مەلا عومەری دەباغچی کە دراوسێی مزگەوتەکە بوون و شێخ صالحیش بەماڵ

منداڵەوە هاتبوونە دیدەنی ماڵی خەزوورم، لەدانیشتنەکەداو قسەیەك لێرەو باسێك لەویَ ئەم بەسەرهاتەی گێڕایەوە و وتی ((لە رادیۆ و تەلەفزیۆنەوە زۆر گوێم لە ناوی صەددام دەبوو،کەپیاوێکی گەورەو دەسەڵاتداری حکوومەتی عێراقە، هەموو جارێك بە خێزانەکەمم دەوت ئەریَ ئافرەت وەك بێتەوە یادت ئێمە زوو، زوو کرێچیەکی عارەبمان هەبوو، پۆلیس بوو لەو خوارانەوە هاتبوو کوڕێکی جزداشە لەبەری سەرخڕی بزێوو زیانبەخشی هەبوو ناوی صەددام نەبوو ؟ دەڵێن ئێستا زۆر گەورەیە لە بەغدا. خێزانەکەم دەیوت پیاوەکە خوا سەری لێتێکداویت، پۆلیسێکی قوڕ بەسەر کەوتبووە ئەو شاخانە خوادەزانێت لە چ ینبەرێکدا کوژراوە و منداڵەش خوا دەزانێت ماوە یا مردووە، ئەوەکەی هی ئەوەبوو ببێتە گەورەی بەغدا ؟ لێگەریَ دووای کڵاوی بابردوومەکەوە.خوا ئەوە نەکات،ئەگەرنا قوڕئان بە هەقت هەزدوکمان دەمانکوژێت.ئەریَ چیمان پێنەدەکردن لەسەر دەرو دراوسیَ. ئافرەت دڵم خەبەری داوە ئەوە هەر ئەو سەر خڕەیە، تو ناوی خوا، ناوی صەددام نەبوو؟ بەڕی وەڵڵا صەددام و ئوم صەددامم لەبیر ماوە، سازندەیەك بوو مەپرسە. شێخ بەردەوامبوو لە چیرۆکەکەیدا و وتی چووم بۆ حوکمەتی سلیمانی وتم من ئەو پاشایەی عیراق دەناسم و پەنجا ساڵ لەمەوبەر کرێچی من بوون و دەمەویَ بیبینم. ((صەددام ژمارە تەلەفوونی تایبەتی بڵاوکردبۆوە هەر کەسێك داواکاریەکی هەیە راستەوخۆ پەیوەندی پێوە بکات)) بەکورتی رۆژێکیان بۆ دیاریکردم و هاتن بە دوومدا بۆ ماڵەوە یەکسەر بۆ بەغدا و لە ئوتێلێك دایاننام و وتیان بحەسێوە هەتا سبەی کاتژمێر نۆی سەر لە بەیانی دێینەوە بە دوتدا. لە کاتی دیاریکراودا هاتنەوە بە دوومدا و بردمیانە کۆشکێکی گەورە هەر لە هیقایەتدا بیستبووم دووای نیو سەعاتێك پشکنینێکی ووردیان کردم و لە هۆڵێکی گەورە چاوەڕوانم دەکرد ئەو کابرایە هات لە تەلەفزیۆندا دەمبینی، وتی تۆ لە سلیمانییەوە هاتوویت، فەرموو کارێکت هەیە بۆت بکەم ؟ وتم وەڵڵاهی من کاتی خۆی، زوو، زوو، کرێچییەکم هەبوو، عارەب، پۆلیس بوو، کوڕێکی هەبوو شەش حەوت ساڵان ناوی صەددام بوو، لە تەلەفزیۆندا دەیبینم بۆ تە پادشای عێراق زۆرم حەزدەکرد بێمە خزمەتی، وتی هەر ئەوەندە ؟ وتم بەڵیَ.زۆری پرسیار کرد هەتا لە کۆتایدا وتی ئەوە بە بیرم هاتەوە من منداڵ بووم هەموو رۆژێك دەرتدەکردین و دەتوت بگوێزنەوە کورەکەتان دراوسێکانی هەراسان کردووە سەری منداڵ دەشکێنێت، بەردەلاستیك دەگرێتە پەنجەرەی ماڵان، بگوێزنەوە شڕوشیتاڵتان فرێدەدەمە کۆڵان، کرێم ناوێت دڵی دراوسێکانم مەبەستە. نیَ ئێستە مام سەید داواکاریت چیە؟ وتم خوا بەو سەردوە ئاگاداره هیچ داواکاریەکم نیە، دەڵێن بوییتە پاشای عێراق حەزمدەکرد بێمە خزمەتت. وتی پاشای عیراق نیم زۆر لەسەرو پاشاوەم! خواحافیز، خواحافیز. لە دڵی خۆمدا وتم بەخوا چاك تووش بووم، سا بەوەی کەسی لە رەنگ نیە نابینێتەوە. بردیانمە دەرەوە لە شوێنێك دایاننام ئاوو چایان هێنا، شەیتان دەیوت نەگبەت ژاری تێدایە دەرمانخواردت دەکەن. جگەرەکێشێك رابورد زەرفێکیان پێدام و وتیان بابڕوێن! دەی خوا بەردی تۆی

لێبواریَ خۆم تووشی چ رۆژێکی رەشکرد.. لەو نامەیەدا نووسراوە بیکوژن بە منداڵی زۆر ئازاری پاشای بەغدای داوە! بە گوێی دایکی منداڵانم نەکرد، ئەمە ئەو رۆژەیە لێی دەترسام. بردیانە دەرەوە، سواری ماشێنێك بووین بۆ هەمان ئوتێل. وتیان بەیانی کاتژمێر هەشت ئامادەبە دەتبەینەوە بۆ سلێمانی. باوەڕم نەدەکرد، زەرفەکەم بە ترس و دەستی لەرزۆکەوە کردەوە، پڕبوو لە بیست و پێنج دیناری صەدام وسیَ ئەسپەکە،دەهەزار دینار، باوەڕبکەم،باوەڕنەکەم، کە گەیشتمەوە ماڵەوە ئەوجا باوەڕمکرد نامکوژن.

نازم گزاریش پۆستی بەڕێوەبەری گشتی ئاسایشی وەرگرت. ئەم پیاوە پەیوەندییەکی نهێنی لە پشت سەرکردایەتی بەعسەوە بە ئێرانەوە هەبوو، جا لەوە دڵنیانیم ئەو پەیوەندییە بەر لە ١٩٦٨ یا دوواتر دامەزراوە، ئەگەر بەر لە ١٩٦٨ دامەزرابێت ئەوە دەسەلمێنێت بە هاوکاری ئێران و بۆ بەرژەوەندی شای ئێران هەوڵی کۆدەتایەکی دەدا بە سەر کۆدەتا چییەکاندا جیاواز لە پلانی بەعسیەکانی هاوڕێی. بە هەرحاڵ دەستبەرداری هەوڵەکانی نەبوو هەتا ١٩٧٣ پلانێکی زۆر ووردو بە سەلیقەی داڕشتبوو بۆ کۆدەتا یەك بەسەر هاوڕێکانیدا و لە کاتێکی گونجاودا کە سەرۆك کۆمار لە دەرەوەی وڵات بوو هەنگاوە سەرەتاییەکانی جێبەجێکرد و چاوەڕوانی گەڕانەوەی ئەحمەد حەسەنی دەکرد لە براغ بگەڕێتەوە و لە کاتی دابەزیندا لە فڕۆکەکەی وەك هەنگاوی کۆتایی بەکرو صەددام و حەردان و ئەوانیدیکە دەستگیر بکات بەڵام رێککەوتێکی زۆر سەیر وسادە، ریسەکەی کردەوە بە خوری، ئەحمەد حەسەن لە گەڕانەوەدا بەسەر تورکیادا دەفرێت وەك ئەتەکێت بروسکەیەك ئاراستەی سەرۆك کۆماری تورکیا دەکات، ئەویش لە وەڵامدا دەڵێت زۆر حەزدەکەین بۆ قاوە خواردنەوەیەك دابەزن، بەکر لە فڕۆکەخانەی ئەتاتورك دادەبەزێت و گەیشتنەوەی بۆ بەغدا بیست خولەکێك دووا دەکەوێت، کەسیش لە عێراق بەوە نازانێت، نازم گزار کەوتە گومانەوە کە پلانەکەی ئاشکرابووبێت...لەرێگەی خانەقین ـ قەسری شیرینەوە هەڵات بەرەو ئێران بەڵام دەرباز نەبوو، دەستگیرکراو هێنایانە بەردەم صەددام . یەکەم وشە پێی وت(ها سەرۆك کۆمار! گەیشتیتە کویَ ؟) هەر بەدەستی خۆیشی کوشتی و ناو بەوئاگرەشدا کرا. نازم گزار پیاوێك بوو هەتا بڵێی بە جەرگ و چاو نەترس، گاڵتەی بە مردن دەهات، بەڵام ووردو بە سەلیقە و هەناسە قووڵیش بوو نەگبەتی سواری شانی بوو ئەگینا پلانێکی داڕشتبوو سەرانی بەعسی لە توورەکە دەدروو. ئەحمەد حەسەن و صەددام خوا رزگاریکردن. ئەحمەد حەسەن لەو دووایانەدا یەك رووی هەبوو، پیاوێکی بەتەمەن و ئەفسەرێکی پایەبەرزی سوپا و یەکەمین کەسایەتی باڵا دەستی عێراق زۆرتر روو لە ئاشتی و دۆستایەتی بوو لەگەڵ دراوسێکانی و لەسەر ئاستی ناوخۆش هەوڵی چەسپاندنی رژێمی بەعسی دەداو لەوەش دڵنیا بوو شەڕی کورد بکەن دەستەڵاتیان لە دەست دەردەچێت، سوپای عێراق لە توانایدا نییە شۆڕشی کورد لە نێو بەرێت، هەوڵی چارەسەرکردنی ئاشتیانەی کێشەکەی دەدا وەك تاکتیك یا وەك ستراتیژ، لەوە دڵنیانیم بەڵام بە بۆچوونی صەددام تاکتیکی بوو، دان بە مافەکانی کوردا بنێن لەسەر بنەمای ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی

عێراقدا و دووای چوار ساڵ بەپێی یاسای ئۆتۆنۆمی هەرێمی کوردستان جێبەجێ بکرێت بەڵام یاسایەکی بێناوەرۆك و بە هەزارو یەك داوەوشەتەکی بدەن و دەسگاکانی یاسادانان و جێبەجێکردن و (ئەمانەت)ەکانیش کە لەشێوەی چەند وەزارەتێکی سنووردارداببوون بە نێوی (ئەمیندارێتی) بەڵام بە شێوەیەکی گشتی دەزگای کارتۆنی و بێدەسەڵات بوون و هەموو کارێکیان بە کۆمیتەی سەرکردایەتی شۆڕشەوە بەسترابێت و دامەزراندن و هەڵوەشاندنەوەشیان بە فرمانی کۆماری بێت.. بەعسیەکان هێشتا ناسك بوون، جێگەپێیان خۆشنەکردبوو، مەترسی کۆدەتایان لەسەر بوو، بە هەر نرخێك بێت بەرەی کوردستان هێمن و خامۆش بێت، سوپای عێراق نۆێ بکەنەوەو دەستیان والا بێت بۆ ئەرکە نەتەوەیی و چارەنووس سازەکان. سەرکردایەتی بەعس هاتنە سەر ئەو باوەڕەی کێشەی کورد تەنها لەگەڵ بارزانیدا چارەسەر دەکرێت.(١٦٧) بەرنامەی نێزیك بوونەوە و گفتوگۆ و لە یەکتر تێگەیشتن و هەڵسەنگاندنی داواکاریەکانی شۆڕشیان ئامادەکردو ریزەکانی رێکخستنەکانیان لەو رووەوە بەرچاوروون کرد و چەند شاندێکی باڵایان نارده گەڵاڵە. سەرکردایەتی بەعس چەند لە شۆڕشی کورد دەترسا ئەوەندەش لە نەیارەکانی خۆیان دەترسان کۆدەتایەکی سەربازی ئەنجام بدەن، ئەو ترسەیان هەتا ١٩٧٥ یش مابوو، لە نێوەڕاستی ئەو ساڵەدا سەددام حوسێن رایگەیاند ((ئەگەری رووداوی کتووپڕ لە عێراقدا لە ئارادا نەماوە)) بۆ یە هەر لە ١٩٦٩ وە پەلەیان بوو رۆژێك زوتر لەو بارەگرانەی شەڕی کوردستان رزگاربن هەتا خۆیان قایم دەکەن و ریزەکانی سوپاو دەزگاکانی ئاسایش و هەواڵگری پاکدەکەنەوە. (١٩٧٠/١/١٢ فەرماندەی لیوای دووی سوپا، عەقید روکن تاریق توفیق بە بروسکەیەکی پەلە بارەگای بارزانی ئاگادار دەکات صەددام لە رەواندزە و دەیەوێت دیدەنی بارزانی بکات) ئەوەیەکەمین چاو پێکەوتنی بارزانی و صەددام بوو، زۆری نەخایاند سەرکردایەتی هەردوولا گەیشتنە ئەنجام و رێککەوتننامەی ١١/مارتی ١٩٧٠ بە مۆری صەددام و بارزانی بڵاوکرایەوە کە مەزنترین دەستکەوتی رامیاری و سەربازی و کۆمەلایەتی کوردە لە مێژووی نوێدا، سەرکەوتنی بزافی کوردایەتیو شۆڕش بوو بەسەر دوژمنێکی سەرسەختدا، بەرهەمی نۆ ساڵ خەباتی دڵسۆزان و خوێنی پێشمەرگە و قوربانیدانی گوندنشینە دڵفراوانەکان بوو، بۆ یەکەمین جار لە مێژوودا دەوڵەتێکی داگیرکاری پارچەیەکی کوردستان هەنگاوێکی ئازاو بە جەرگ بنێت و بەڵگەی نووسراوو لە سەر دەستی سەرکردایەتی سۆڤێتدا دان بە مافەکانی گەلی کوردا دەنێت کە پێچەوانەی بەرژەوەندیەکانی چەندین وڵاتانی دووروو نزیکە بە تایبەتیش ئێران، تورکیا، سوریا، ئیسرائیل و ئەمەریکا، هەریەکەو لە رێگەی کەنالی دیبلۆماسی خۆیەوە زۆری هەوڵدا بارزانی ژووان بکەنەوە و رێککەوتنەکە مۆر نەکات بەڵام بارزانی و سەرکردایەتی شۆڕش بەپێی بارودۆخی شۆڕش و بەرژەوەندیەکانی کورد هەنگاویان دەنا، جا بەرژەوەندی بێگانەی تێدا نییەو پێچەوانەی ستراتیژیان دەوەستێتەوە ئەوە پەیوەندی بەخۆیانە هەیە، وەك چۆن ئەوان دووای بەرژەوەندی خۆیان دەکەون ئێمەش

دووی بەرژەوەندی خۆمان دەکەوین، تەنانەت سەرکردایەتی شۆڕش پرسە گورگانەشی بە شای ئێران نەکرد کە زۆر کەس وایدەزانی ((سەرکردایەتی کورد بێ پرس و رەزامەندی ئاغاکانی پەنجە بە ئاودا ناکات!)) ڕاستییەکەشی هەریەك لە بەغدا و گەلاڵە هۆکاری تایبەتی خۆیان هەبوو لە چەند فاکتەرێکی زۆر گرنگ و چارەنوس سازدا کۆدەبووەوە و هانی هەردوولای دەدا لە نیزیکترین هەلی گونجاودا هەنگاوی پێویست بنێن، چونکە کێشە ناوخۆییەکان کەڵکی دوواخستنی پێوەنییە و هەنووکەیی و بەپەلە و بڕیارو هەنگاوی ئازاو بە جەرگی گەرەکە. هۆکارەکانی پاڵیان بە بەغداوە دەنا بۆ رێککەوتن پێشتر روونمانکردنەوە، فاکتەرەکانی گوشاریان دەخستە سەر گەلاڵەش هەرهەمووی ناوخۆیی بوون، بارو دۆخی پارتی، هێزەکانی پێشمەرگە و جەماوەری شۆڕش:

١- رێکخستنەکانی پارتی و هێزەکانی پێشمەرگە گردەبڕ دابەش بووبوون بەسەر بارزانی و باڵەکەی م. س دا کە پاڵیان دابوو بە دوژمنەوە و بە ئاشکرا شانبەشانی هێزەکانی عێراق دژایەتی شۆڕشیان دەکرد و رۆژانە کورد بە دەستی کورد دەکوژراو بۆ شۆڕش بارێکی زۆر گران بوو لە دوو بەرەدا بجەنگێن کە مەترسی گەورە لە پشت ناحەزانی بەرەی ناوخۆوە بوو

٢- هێزەکانی پێشمەرگە و گوندنشینەکانی کۆڵەکە و پشتیوانی بە هێزی شۆڕش ماندووبوون، پێویستیان بە پشوویەك بوو ئاهێکیان پێدا بێتەوەو دوور لە بەرەکانی جەنگ و کوشتار و بۆنی باروت و خوێن و دووکەڵی گوندی سوتاوو خەرمانی هەڵقرچاوو گرمەی ناپاڵم و ناڵەی تۆپە قورسە نەمساویەکان و زیرەی ترسناکی فڕۆکەی مێك و سۆخۆ و هەنتەرو باجەرو لیوشن هەناسەیەکی ئاسوودە بدەن.

٣- ناوچەکانی کوردستان بەگشتی و ناوچە رزگارکراوەکان بەتایبەتی وێران کاول و سوتاو بوون، دانیشتووان زیانی قورس بە سەرو سامانیان کەوتبوو، ئابلۆوقەی ئابووریان لەسەر بوو، باری ئابووری داتەپیوو بەرهەمەکانی کشتوکاڵ و ژمارەی مەڕوماڵات لە کەمبووندا بوو.

٤- رێککەوتنەکە ئەگەر هیوا بەخشیش نەبێت لە باری ئاوەدانی، کۆمەڵایەتی، رووناکبیرییەوە چەندین دەستکەوتی مێژوویی گرنگی تێدایە، وەك:

أ – دەستکاریکردنی یاسای کاتیی عێراق لە بەرژەوەندی کورد بەجۆرەی لێدێت (گەلی عێراق لە دوو نەتەوەی سەرەکی پێکهاتووە، کورد و عارەب و ئەم یاسایە مافە نەتەوەییەکانی کورد و کەمینەکان دەسەلمێنێت لە چوارچێوەی یەکێتی عێراقدا).

ب – پیادەکردنی خوێندن و پەروەردە بە زمانی کوردی لە پارێزگاکانی دهۆك و کەرکوك. ((لە کەرکوك لە کۆی ٤٧٦ خوێندگا، ٢٠٢ خوێندگە کوردی بوون، لە نەینەوا ٩٣ خوێندگا و لە خانەقین و قزرەتوو ٩٠٪ بە کوردی دەیخوێند)).[168]

ج – پیادەکردنی خوێندنی قۆناغی دووا ناوەندی لە هەولێر و سلێمانی، زمان ووێژەی کوردیش لە

هەموو دوواناوەندیەکاندا کە یاسای خوێندن بە زمانی کوردی دەیانگرێتەوە دەخوێندرێت و لە گشت خوێندگا دوواناوەندیەکانی عێراقیشدا بە شێوەیەکی ئاسان دەخوێندرێت. ((کەرکووک ۱۸ و لە خانەقین (٥)) ناوەندی و دوواناوەندی کرانەوە.)).[١٦٩]

د- ناوەدانکردنەوەی ناوچەکانی کوردستان لەسەر بودژەی دەوڵەت.

هـ - دروستکردنی خوێندنگا و نەخۆشخانە و خانووبەرە بۆ خێزانی شەهیدانی شۆڕش و بڕینەوەی مووچەی خانەنشینی بۆیان وەك شەهیدانی هێزە چەکدارەکانی دەوڵەت.

و - دیاریکردنی پۆستی پارێزگار، بەڕێوەبەری پۆلیس، بەڕێوەبەری پەروەردە و فێرکردن بە هەموو دەزگاو بەشەکانیانەوە لە پارێزگاکانی دهۆك، هەولێر، سلیمانی لە لایەن سەرکردایەتی شۆڕشەوە.

ز- دامەزراندنی یەکێتی نووسەرانی کورد.

ح - دامەزراندنی دەسگای چاپ و بلاوکردنەوەی کوردی.

ط - دامەزراندنی بەڕێوەبەرایەتی گشتی رووناکبیریی کورد.

ك - دامەزراندنی بەڕێوەبەرایەتی خوێندن و فێربوون بەکوردی.

ك - دەرچوونی رۆژنامەی ئەلتەئاخی بە عارەبی و پاشکۆی برایەتی بەکوردی، هەفتەنامەی هاوکاری و گۆڤاری مانگانەی بەیان.

ل - دامەزراندنی چەند بەتالیۆنێك پێشمەرگە بە ناوی پاسەوانانی سنوور.

م - فراوانکردنی کۆلێژەکان و بەشەکانی زانکۆی سلێمانی.

ن - والابوونی چەندین کەناڵی دیپلۆماتیك بۆ پەیوەندییەکانی شۆڕش بە دەرەوە و گەیاندنی دەنگی کپکراوی کوردو شۆڕشەکەیی و روونکردنەوەی کێشەی گەلی کوردی بەشخوراو بە ناوەوە ودەرەوەی عێراق بەتایبەتیش لە رێگەی رۆژنامە خاوەن دەنگ وسەنگەکەی ئەلتەئاخی وبالۆێزخانەکانی ولاتانەوە لە بەغدا.

سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول لە ژێر ئەو هەموو فشارە دەرەکیانەدا سەربەخۆیی بریاری رامیاری خۆی سەلماند و بێ پرس و راوێژ و خۆبەستنەوە بە هیچ هێزێکی دەرەکیی دۆستەوە پەیمانی ۱۱ مارتی ۱۹۷۰ی لەگەڵ بەغدادا مۆرکرد لە کاتێکدا ئێران، ئیسرائیل، ئەمەریکا بە تایبەتی هەولێکی زۆریاندا بارزانی ئەو رێککەوتنە نەکات. مسعوود بارزانی لەو رووەوە نووسیوێتی (بابە عەلی کوڕی شێخ مەحموود لە دەرەوەی ولاتەوە گەڕایەوە، نامەیەکی گرنگی لە شای ئێران ئامادەیە هەر هەموو داخوازییەکانی بارزانی و هەر یارمەتی و هاوکارییەك داوابکات جێبەجێ بکات ئەگەر لەگەڵ حکومەتی بەغدا رێککەوتن مۆر نەکات. داواشی کردبوو بارزانی سەردانی تاران بکات. رۆژی ۱۹۷۰/۱/۱۵ بارزانی بە یاوەری بابە عەلی دەچن بۆ تاران، رۆژی دواتر شای ئێران زۆر بەگەرمی پێشوازییان دەکات و بە ناوی خۆیی و ئەمەریکاوە پەیمان و بەلێنی فرە دەدات، لەگەڵ بەغدا ئاشتی نەکات چونکە بەرژەندی سۆڤێت و جێگیرکردنی دەستەلاتی

بەعسی تێدایە. هەروەها بارزانی لە نیاز پاکی خۆی دڵنیا دەکات بۆ دابینکردنی هەموو پێویستییەکانی شۆڕش و پێشکەشکردنی هەموو جۆرە یارمەتییەك تەنانەت هاوبەشیکردنی ئەکتیڤ لە دژی دوژمن: بارزانی لە وەڵامدا دەڵێت یەکەمین ئامانجی پارتی دیموکراتی کوردستان و دروشمی سەرەکی شۆڕش عێراقێکی دیموکراتی و کوردستانێکی ئۆتۆنۆمییە، ئەگەر سەرکردەکانی بەعس مافی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد بسەلمێنێت و بیدەمە دواوە، هەڵوێستم چیدەبێت لە بەردەم پارتی و گەلی کوردی عێراق و نەتەوەی کورد دا ؟ ناتوانم رێکنەکەوم، چونکە گەر ئەوە نەکەم بەعس ئەوپەڕی کەلکی لێوەردەگرێت و لە بەردەم رای گشتیدا ئەو دەبێتە پارێزگاری مافەکانی کورد و ئێمەش دەبینە ناپاك. بابە عەلی بە گەرمی پشتگیری هەڵوێستەکەی دەکات و دەڵێت هەر چیت بە بەرژەوەندی کورد بینی بیکەو گوێ بەکەس مەدە. بەڵام بەعسیەکانیش جێگەی باوەڕو متمانە نین. زۆر باوەڕیان پێ مەکە.)[170] لەو کۆبوونەوەیەی بارزانی و شای ئێراندا چوار خاڵی گرنگ دوانیان بە زەقی و یەکێکیان بە نهێنی دەردەکەون:

١- حەمە رەزا شای ئێران زۆر تەنگە تاو بووە شۆڕش لەگەڵ بەغدا ئاشتی نەکات و هەتا ئێستا پشت ئەستور بەشۆڕشی کورد لە ناوچەکەداو بە تایبەتیش بەرامبەر عێراق دەنگی دلێرەوە وبەسەر بەعسدا شکاوەتەوە.

٢- دەرکەوتنی بارزانی مستەفا لەو کۆبوونەوەیەدا لە بەرزترین ئاستی دیپلۆماتیکی و دانوستاندن و کرکردنی بەرامبەرەکەی بە بەڵگەی کورت و بەهێزی سەلمێنەر کە بەرامبەرەکەی لە دۆش دامان و حەپەسان و نیگەرانی بەولاوە شتێکی بۆ نامێنێتەوە لە بەرامبەر پێداگرتن و بڕیاری گردەبڕی بارزانیدا روو لە بەرژەوەندی گەلی کوردی باشور و هەموو نەتەوەی کورد پشت لە هەموو لایەنێکی دیکە، ئەمەریکا، ئێران یا ئیسرائیل.

٣- ئەو باوەڕ بەخۆ بوون و منەت نەزانینە لە ئەمەریکا و ئێران و ئیسرائیل لەوێوە سەرچاوەی گرتبوو، هەرپێویستیان بە بارزانی و شۆڕش دەبێت و هەرکاتێك بیەوێت پەیوەندیەکانی نێوانیان دەگەڕێتەوە دۆخی جاران.

٤ـ بارزانی ئاگربەست و مۆرکردنی پەیمانی ئاشتی لەگەڵ صەددامدا لە باوەڕو متمانە پێکردنەوە نەکرد، ئامانجی تایبەتی هەبوو کە هەرەگرنگترینیان چەککردنی جاش بوو بە هەموو جۆرەکانیەوە و پاکتاوکردنیان و سەرلە نوێ شەرکردنەوە لەگەڵ عێراق و وەرگرتنی یارمەتی و هاوکاری ئێران و ئەمەریکا و ئیسرائیل و گێرانەوەی ئاو بۆ دۆڵیانەکەی جاران لە بەرەیەکدا دژی بەعس.

هەفتەیەك دوای کۆبوونەوەکە، لە شەوی ٢٣/٢٤/١/١٩٧٠ دا. بارزانی فەرمانی هێرشێکی گشتی دەدات بۆ سەر بنکەو بارەگاکان و هێزەکانی ئیبراهیم ئەحمەد – جەلال تالەبانی لە سەرتا سەری هەرێمەکانی قەرەداغ، شوان، شێخ بزێن، دۆڵی خەلەکان و دەستی کوشندەی لێوەشاندن و بەجۆرێك تارو ماریکردن

خۆیان نەگرتەوە هەتا دووای هەرەسی شۆڕش.بارزانی مستەفا لەو کارەدا سەرکەوتنی تەواو وبەرچاوی بەدەستهێناو بە صەددام حسێنی پیشاندا کەهەر ئەو تاکە نوێنەری کوردی باشوورە،صەدامیش لەباری ناچارییەوە دەیسەلمێنێت، بەڵام بارزانی لەوەدا بە هەڵەداچوو کە دووای مۆرکردنی پەیمانی ئاشتی لەگەڵ بەعسدا کە هەرلایەنەو بۆ چەند مەبەستێکی خۆی مۆری کردووە،دووای چەند ساڵێك کەشەڕ هەڵدەگیرسێتەوە، پەیوەندییەکانیش لەگەڵ لایەنی دۆستدا(سەرکردایەتی شۆڕش بەو شێوەیە ناوی حکومەتی شای ئێرانی دەهێنا) دەگەڕێنەوە دۆخی جاران و وەك هیچ روونەدابێت، ئالەوەدا بەهەڵەدا چوو و هەموو کات کەش و هەوا بە دڵی کەشتیوان نابێت، سیناریۆکە واژوو کەوتەوەو وەك عارەب دەڵێت (أنقلب السحر علی الساحر) جادوو لە جادووگەر هەڵگەڕایەوە و بارزانی کەوتە هەڵەیەکی مێژوویی پشت شکێنەوە کە یەکەمین ئاکامی هەرەسی شۆڕشە مەزنەکەی ئەیلولی ١٩٦١ بوو لە بەهاری ١٩٧٥ دا، دووای پازدە ساڵ سەرکەوتنی بەردەوام. حەمە رەزا شای ئێران ئەو هەلۆێستە (سەرچلییەی) سەرکردایەتی کوردی بیرنەدەچووەوە، لە ناخەوە هەستی بریندارکردو بە سووکایەتی و رێز نەگرتنی دەخوێندەوە بۆ شان وشکۆی بەرزی شاهانەی، چۆن بارزانی بڕیارێکی وەها مێژوویی دەدات ئەو پەڕی مەترسی بۆ ئێران تێدایە و هەر نەیکرد (لایەنی دۆست) ئاگاداریش بکات؟ شای ئێران بۆ تۆڵە سەندنەوە و کرینەوەی ئابڕووی تکاوی بەرامبەر عێراق، دوژمنە مێژووییەکەی ئێران، بڕیارێکی گەوجانە دەدات بۆ لە نێو بردنی بارزانی مستەفا، ئیدریس، مەسعوود بە هۆی پیاوە دڵسۆزەکەی شای ئێران لە بەغدا، ناظم گزاری بەڕێوەبەری گشتی ئاسایشی عێراق کە ئامادە بوو هەموو فرمانەکانی شا جێبەجێ بکات. ناظم گزار چوارەمین سەرکردەی بە هێزی بەعسیەکانی بەغدا بوو، دەستەڵاتی لە بارزانی برای صەددام باڵاتربوو، کابرایەك بوو دڕندە و خوێنڕێژ، سڵی لە هیچ کارێکی ناڕەوا نەدەکردەوە، لەیەك کاتدا سادی و نێرگسیش بوو چێژی لە خوێنرشتن وەردەگرت بە تایبەتش کە بەدەستی خۆی دەیکوشتن و لە پەلە قاژەی مەرگدا لە خوێنی خۆیاندا دەگەوزان، چاوی لێ نەدەتروکاندن هەتا سارد دەبوونەوە ئینجا تفێکی لە روویان دەکردو ژێری پێڵاوەکانی بە دەمولێویان دەسری! بە بەر چاوی عەزیز ئەلحاج سکرتێری باڵەکەی سەرکردایەتی ناوەند کە لە پارتی کۆمونستی عێراق جیابووبووەوە، بە بەر چاوی ئەوەو بۆ تۆقاندنی ئەحمەدی حاجی مەحموود ناسراو بە ئەحمەد حەڵلاق، گۆشاو گۆش بە گوێزان سەردەبڕێت و عەزیز ئەلحاجیش رووخا.[١٧١] شێوەیەکی دیکەی دڕندەیی ئەو کابرایە ئەوەبوو ئامێری نوێی ئەشکەنجە و تۆقاندنی بەکار دەهێنا لە داهێنان و بەرهەمی دەروونە (سادی) یەکەی خۆی بوو بۆ رووخاندنی وورەو خۆڕاگرتنی ئەو گومان لێکراوانەی کەوتبوونە داوێەوەیە و ووشەیەك نهێنیان نەدەرکاند کەڵکی بۆ دوژمن هەبێت، ئەو رۆڵە شێردڵانە سەربە جۆرەها لایەنی رامیاری کورد و عارەب، شیعە و سوننەو یەزدی و کاکەیی و کریست بوون لە زیندانە تاریکەکانی کۆشکی مەرگ (قصر النهایة) دا پێستیان بەسەر ئێسکیاندا ووشك بوو بووەوە، چاو بە قووڵدا چوو،

سەروو ریش درێژ رەنگ و سیمای مرۆڤیان پێوە نەمابوو کۆ دەکرانەوە، حەوزی پڕ لە تێزاب ئامادە بوو، بە روویەکی خۆشەوە دەیوت ئێوە مرۆڤی چاکن، هاولاتی دڵسۆزن، دوژمن لە خشتەی بردوون و تووشی ئەم چارەنووسە رەشەی کردوون و ئێوەیان بەلاوە گرنگ نییە، دڵنیام ئێوەش گەیشتوونەتە ئەو راستییەو لە کردەوەی خۆتان پەشیمانن و هاوکاریان دەکەن تۆڵەتان لەو تاوانبارانە بسێنین ئێوەیان خستە داوی مەرگەوە، ئێمە دڵمان فراوان و میهرەبان و بەبەزەیین، ئێستەش کێ زۆر دەمێکە خۆی نەشتووە ئەوە حەوزێکی فراوان و ئاوێکی گەرم و خۆش. ئەوانەی هێزێکیان لەبەردا مابوو دەهاتنە پێشەوە و ئەوانیدیکەش سەرکز و حەپەساو تەماشایان دەکرد چۆن هاورێکانیان خۆیان دەهاویشتە حەوزەکەوە و دووای چەند خولەکێك لە نێو تێزابدا دەتووانەوە! نازم زۆر کەیفی بەوە دەهات قاقا پێدەکەنی و دەیوت دەستی حەمامچییەکە بشکێت ئاوەکەی زۆر گەرم کردووە! ئەمجارە بێتەوە وا نابێت. جاوەرە ئەو دیمەنە بهێنە بەر چاوت کوڕی دەوێت خۆی بگرێت. دە زۆر هەبوون خۆیان گرت و دوژمنیان بەزاند و پێکەنینیان بە مەرگ دەهات و خۆ نەویستانە خۆیان لە پێناو باوەڕی پیرۆزیاندا بەختکرد. ئەو سەردەمە تەرمی قوربانییەکان بە هەر شێوەیەك لە نێو دەبران نەدەدرانەوە بە کەسوکاری بۆ ئەوەی هەر لە ئازارو چاوەڕوانیدا بن وەك بێ سەرو شوێنکردنی هونەرمەندی کورد قادر کابان. هاورێی منداڵی و برای هێژام عەلی موحەممەد مامە ئەو کاتە بە تۆمەتی هەوڵی تیرۆرکردنی مولازم موحسین دەستگیرکرابوو لەگەڵ بەکری خوشکەزای ویاسینی برازایدا و دووای پتر لە شەش مانگ ئەشکەنجەو هەڵواسین بەو هۆیەوە عارەبییەکی رەوانی دەزانی و بەڵگەی بە هێزی بۆ (دادگا) دەهێنایەوە و داکۆکی لە خۆیی و هاوکارەکانی دەکرد و مولازم موحسینی تاوانبار دەکرد. سەرۆکی دادگا دەپرسێت بۆ هەوڵی تیرۆرکردنی ئەفسەرێکی دەوڵەتت دەدا ؟ لە وەڵامدا دەڵێت ئەی موحسین بۆ هەرزەکارێکی کوردی دەکوشت تەنها لەبەر ئەوەی کراسی رەشی لەبەردا بوو! دادگا سزای خنکاندنی بۆ کردن بە زیندانی هەتا هەتایە. یادی بەخێر کاك عەلی مامە گێرایەوە کە زیندانییەکی عارەب پێویستییەکانی تەراشکردنی قادر کابانی بۆ هێناوە و وتوویەتی ئەو پیاوە نەماوە ئەمجارە کەسوکارت هاتن بۆ دیدەنی ئەم دووا یادگارییەیان بدەری بیدەنەوە بە خێزانەکەی. مامە عەلی بەرەو رووی منی کردەوە وتی تۆ کەریم کابان دەناسیت، بۆتۆ ئاسانترە ... چەند جارێك هونەرمەند مامۆستا کابانم بینی و ریگەم خۆشدەکرد ئەو هەواڵە دڵتەزێنە بدرکێنم بەڵام مامۆستا زۆر دڵنیا بوو لەوەی زیندووە و هەر رزگاردەبێت، بیرم گۆڕی و لە ژێر کاریگەری هەستوو سۆزدا بریارمدا لەو خەوە خۆشە داینەچڵەکێنم، جا نازانم چاکمکرد یا خراپ؟ شەهیدی جوانەمەرگ شێخ کاوەی حەفید،کوڕەزای مەلیکی کوردستان گێرایەوە و وتی(خزمێکمان دەستگیر کرابوو بێسەروشوێن، باوکم نامەیەکی بۆ نازم گزار نووسی تکای لێدەکرد ئازادی بکات، من نامەکەم گەیاندە دەستی نازم گزار، پیاوێکی گەنم رەنگی بالا مامناوەندو تێکسمراو بوو، پانتۆڵێکی رەش و کراسێکی نیوەقۆڵی سپی لەبەردا

بوو، ڕێزی گرتم وتی یا شێخ سلاوم بگەیەنە بە باوکت باوەڕت هەبێت داواکاریەکەی دەخەمە سەر چاوم بەلام بەداخەوە ئەو زیندانییە کەلکی پێوە نەماوە بۆ دلنیایی بوونی باوکیشت ئەگەر حەزدەکەیت ببینە!؟ وتم حەزدەکەم. بەلام چیم دی، مرۆڤێك وەك مۆم بەسەر خۆیدا تواوبوەوە، مووچرکێك بە لە شمدا هات، وتی دەلێت چی بەکەلکی ئەوە دێت بینێرمەوە بۆ باوکت ؟ وتم نەخێر.)

من بە زەینی کوێری خۆم گومانم نییە کە نازم گزار پەیوەندییەکی نهێنی و دامەزراوی بە ئێرانەوە هەبوو بەلام ئەو پەیوەندییە لە کەیەوەو چۆن دامەزراوە زانیاریەکم لەبەر دەستدا نییە، جا نازانم بەرپرسانی شۆڕشی ئەیلول کە هێشتا لە ژیاندان و تەمەن درێژبن بەتایبەتیش بەڕێز مەسعوود کە لە کتێبە بەنرخەکەیدا (البارزاني و الحركة التحررية الكوردية – ثورة أيلول ١٩٦١-١٩٧٥) لەو رووەوە شتێکی دەرنەبڕیوە هەر چەند راستەوخۆ ئاگاداری هەموو رووداوەکانی ئەو سەردەمە بوو، ئاخۆ لەو بۆ چوونەمدا هاوبیرمە؟ هەروەك ئەوەش دەلێم سەرکردایەتی بەعسی عێراقیش بە هەرشێوەیەك بوو ژەنەراڵ بەختیاریی کڕیبوو. سیناریۆیەکی سەیرە، دوو لێپرسراوی بالای دوو رژێمی دوژمنی خوێنە خۆری یەکتر چارەنووسی خۆیان بە دوژمنی گەل و ولاتەکەیانەوە بەستووە، نالێم خۆیان فرۆشتووە، چونکە نازانم پەیوەندییەکە لەسەر چ بنەمایەك دامەزرابوو، هاوکاری و بەرژوەندی هاوبەش یا خۆفرۆشتن و تاوان و ناپاکی هەرەبالا، گزار لە تەك ئێران و بەختیاری لە تەك عێراقدا. بەهەر حاڵ ژەنەراڵ بەختیاریی خزمەتێکی ئەوتۆی عێراقی بۆ نەکرا چونکە ئاگاداری پەیوەندی گزار و ساواك نەبوو، بەلام گزار ئاگاداری پەیوەندییەکەی ئەوو عێراق بوو، دەستەکەی خستە روو، ئێران نەیتوانی دەستگیری بکات، خۆی دەرباز کردوو گەیشتە بەغدا، دەسگای سیخوڕی ساواکیش بو لە ناوبردنی سیناریۆیەکی تۆکمەی دارشت، ئەفسەرێکی فڕۆکەوانی هێزی ئاسمانی شاهەنشاهی ئێران فڕۆکەیەکی جۆریF١٤ بفرێنێت بۆ عێراق وەك هاودەنگی و پشتگیریکردنی هەلوێستی ژەنەراڵ بەختیاریی دژی ئێران، ئەفسەرەکە لە بەغدا نیشتەوە گزاریش لە لێکۆلینەوەدا کار ئاسانی بۆ کردو بوو بە هاودەمی شەو و رۆژی ژەنەراڵ بەختیاریی و لە یەکەمین هەلدا کە پێکەوە دەچن بۆ راو لە دەورو پشتی گۆمی حەببانییە تیرۆری کردو وەك بەرزەکی بانانیش بۆیدەرچوو.

هەتا ساڵی ١٩٧٣ پێنج سەرکردەی بەعسییەکان لە عێراق بالا دەستبوون، ئەحمەد حەسەن بەکر، صەددام حوسێن تکریتی، حەردان عەبدلغەففار تکریتی، نازم گزار، بارزان تکریتی . ئەحمەد حەسەن ئەفسەرێکی بالای سوپای عێراق و لە ئەفسەرە دێرینەکان بوو، لە چاو ئەندامانی کۆمیتەی سەرکردایەتی شۆڕشدا بە تەمەن بوو، تەندروستیشی ساز نەبوو، حەزی بە ئاشتی و هێمنی دەکرد لە سەر ئاستی ناوخۆ و دەرەوە لەگەڵ کوردو دراوسێکانی عێراقدا، دژی پەلاماردانی ئێرانیش بوو، هەربەوهۆیەشەوە صەددام بە ئاسانی لەسەر کار لایبردو چووە شوێنەکەی، ئەو بەستەزمانە لە تەلەفزیۆنی بەغداوە بە زمانی خۆی وتی

توانـای لـە ئەسـتۆ گرتنـی ئەرکـەکانم نییـە، هـاوڕێ صـەددام شـیاوترین خـەباتگێرە جێگـەم بگرێتـەوە.
سەردەمی ئەحمەد حەسەن بەکر بڕیاری لە سێدارەدان کـەمبوو، حـەوت ئەنـدامی سـەرکردایەتی کۆمەڵـەی ڕەنجدەرانی کوردستان(کۆڕەك) لـە ئێـران دەسـتگیرکران و رادەسـتی عێـراق کرانەوە،سـێ لـەو تێکۆشـەرە پێـشەنگ و رێـچکە شکێنانە،شـەهابی شـێخ جەناب،جەعفەرعەبدولواحیـد(بـرای هۆنـەر ونووسـەر خالیددلێر)،ئەنوەر زۆراب(برای هونەرمەندی شانۆکار جیهاد دلپـاك) فـەرمانی لـە سـێدارەدانیان بەسـەردا سـەپێنرا و شـەهید کـران، عومـەری سـەید عـەلی(شـەهیدی زینـدوو) و عادیـل مـوراد و عـەلی بـچکۆل ومەحموود کەشکۆڵ هەریەکەو بە حـەوت صـاڵ زینـدانی لەمـەرگ رزگـاربوون . دووای سـەردەمی ئەحمـەد حەسەن بەکر هەڵواسین و گوللـە بـارانکردنی تێکۆشـەرانی کـورد و عـارەب ئەوەنـدە زۆر بـوو، بەسـێدارەو گوللـەباران فریانەدەکـەوتن، تـەزووی کارەبایـان بـەکاردەهێنا، ڕۆژانـە دەو بیـست و سـی و چـل تـەرمی شەهیدیان دەناردەوە شارەکانی کوردستان، رۆژێکیان تەنها شاری سلێمانی چل و دوو شەهیدی بـۆ هاتـەوە یەکێکیان پورزایەکم بوو هیچ شوێنەوارێکی خنکاندن و گوللە بارانی پێوە نەبوو تەنها پەڵەیـەکی رەش بـە پشت گوێیەوە بوو. **ئەوەندەی من بزانم نازم گزار پێنج ئۆپەراسیۆنی تاوانی گەورەی بۆ ئێران ئە نجامدا :**

١- هەوڵی تیرۆرکردنی بارزانی مـستەفا.

٢- هەوڵی تیرۆرکردنی ئیدریس بارزانی لە بەغدا.

٣- لە نێو بردنی قادر تەگەرانی و گرووپە چەکدارەکەی.

٤- تیرۆرکردنی ژەنەراڵ بەختیاریی لە بەغدا.

٥- کۆدەتا سەرنەکەوتووەکەی بەسـەر بەکرو صەددامدا.

لەو هەوڵانەی بۆ لە نێوبردنی بارزانی مـستەفا، ئیدریس بارزانی، مەسعوود بارزانی دەدرا، ئاشکرا دیارە هەر ئەوانیان مەبەست بووە و هەر ئەوانیشیان بە بزوێنەرو داینەمۆی شۆرش زانیوە، بـەش بـە حـاڵی خـۆم نەمبیستووە هەوڵی تیرۆرکردنی سەرکردەیەکی لایەنەکانی دیکەی کوردیان دابێـت جگـە لـە تـیرۆر کردنـی سەیدا صالح یوسفی و هەوڵی تیرۆرکردنی خەباتگێری دڵـسۆز عیـصمەت شەریف وانلی بە هۆی دوو نامـەی بۆمب ڕێژکراوەوە، سەیدا صالح یوسفی شەهید بوو، عیصمەت وانلیش نیوە گیان!!

١-أ ـ پلانی تیرۆرکردنی بارزانی مستەفا و تەقینەوەی (مەلاکان) ١٩٧١/٩/٢٩

رۆژی(١٩٧١/٩/١٥ دوو زانای ئاینیی لە بەغداوە دێن بۆ چاوپێکەوتنی بـارزانی بـە نـاوی هەوڵـدان بـۆ نێزیککردنەوەی بۆچوونەکانی بەغدا و شۆرشی کورد لەمەڕ کێشەکانی نێوانیـان. زانایـەکیان سـوننە بـوو، عەبدلجەببار ئـەعزەمی و عەبدلحسەین دەخیـل شـیعە بـوون بـە ماشـێنێکی تایبـەتی و شـۆفێرێکی سـەر بەدەسگای هەواڵگری عێـراق.. دووای دوو هەفتـە لـە ١٩٧١/٩/٢٩ دا لەگـەڵ حـەوت (مـەلا)ی دیکـەدا بەدوو ماشێن و دوو شۆفێرکەهەردووکیان ئەفسەری ئاسایشی عێراق بوون هاتنـەوە بـۆ دیـدەنی بـارزانی و

تەواوكردنی كاری ناوبژیوانیەكە... هەر كە بارزانی دێتە ژوورەوە و دادەنیشێت چاگێڕەكە چا بۆ میوانەكان دەهێنێت، ئیبراهیم خوزاعی كە بەرامبەر بارزانی دانیشتووە و ئامێرێكی ریكۆردی مینرێژكراوی لە بەغڵدایە دەتەقێتەوە، ئەو كاتە چاگێڕەكە لە نێوان بارزانی و خوزاعیدا بووە و دەبێتە سوپەرو بارزانی تەنها پارچەیەكیشی بەرناكەوێت. ئەنجامی تەقاندنەوەی ریكۆردە بۆمب رێژكراوە لە دوورەوە بە هۆی یەكێك لە شۆفێرەكانەوە چاگێڕەكەو چوار مەلا كوژران، بریندارەكانیش ئەوانەی هێزیان تێدابوو رایانكردە دەرەوە. بە دوای تەقینەوەكەدا رێژنەی گوللە و تەقینەوەی نارنجۆكی دەستی لەلایەن دوو شۆفێرەكەوە دەست پێدەكات، بارزانی لەبەر هەیوانی هۆڵەكەدا وەستابوو بانگی لە پاسەوانەكانی دەكرد (كەسیان مەكوژن) لەو كاتەدا پریشكی نارنجۆكێك بەر بارزانی دەكەوێت. چەند مەلایەك كەسەر بە دەزگای ئاسایش بوون و لە تەقینەوە كەدا بەرنەكەوتبوون لە خانوویەكی نزیكدا خۆیان قایكردبوو نارنجۆكیان دەهاویشت، چەند پاسەوانێكی بارزانی زامدار كرد پلانەكە زۆر بەووردی و تەكنیكێكی پسپۆری بەرز دارێژرابوو لە دەسگای هەواڵگری ئەڵمانیای خۆرهەڵاتەوە، جا زانیویانە بۆ لە ناوبردنی پێشەوای كورد بارزانی یە یان نا، ئاشكرا نەبووە. رووداوەكە نیو كاتژمێری تەواوی خایاند لە ٥٥،٤ ی عەسرەوە بۆ ٢٥،٥ بەلە ناوبردنی پلانگێرەكان هەموویان و شەهید بوونی دوو پێشمەرگە و برینداربوونی چوار پێشمەرگە كۆتایی هات... لەو كاتەدا یەكێك لە ماشێنەكان كە هەردووكیان بۆمبرێژكرابوون و شۆفێرەكان لە كاتی دیاریكراودا نەیانتوانی بیتەقێننەوە، دەتەقێتەوە... ئەگەر ئەوە نەبوایە كارەساتێكی گەورە تری بە دواوە بوو.. سەركردایەتی بەعس برووسكەیەكی نارد بۆ پیرۆزبایی رزگاربوونی بارزانی و ئامادەیی تەواو پیشاندەدات بۆ لێكۆڵینەوە و بەسزا گەیاندنی هەر كەسێك پەیوەندی بە پلانەكەوە هەیە. لە وەڵامدا وتمان پلانگێرەكان لە بەغداوە هاتوون. دواتر ئاشكرابوو چوار لە مەلاكان پیوەندییان بە بەرێوەبەرایەتی ئاسایشەوە هەبوو، بەڵام ووردەكارییەكانی پلانەكەیان نەدەزانی، هەڵگری ریكۆردە چێنراوەكەش هەر ئەوەندە لە پلانەكە ئاگاداربوو ئامێرێكی ریكۆرد لە باخەڵیدا بشارێتەوە بۆ تۆماركردنی قسەكانی بارزانی بەڵام دوو شۆفێرەكە ئەفسەری ئاسایش و كارگێری پلانەكە و ئاگاداری هەموو نهێنییەكان بوون)[١٧٢] هەوڵدانێكی دیكەی بەغداش بۆ لە ناوبردنی بارزانی (جانتایەكی دیپلۆماسی بۆمبرێژكراو بوو بە هۆی كوردێكی سوریاوە بەنێوی ئیبراهیم گاباری دووای كۆبونەوەی لەگەڵ نازم گزاردا وەریگرتبوو بەڵام سەركردایەتیی شۆرشی ئاگاداركردو جانتاكەی لە١٥/٧/٧٢ خستە بەردەستیان)[١٧٣]

٢ ـ هەوڵدانێك بۆ تیرۆركردنی ئیدریس بارزانی لە بەغدا: (١٩٧٠/١٢/١ دەچێت بۆ بەغداو لەگەڵ سەرۆك كۆمار ئەحمەد حەسەن بەكردا كۆدەبێتەوە بۆ چارەسەركردنی چەند كێشەیەكی نێوان بەعس و كورد، بریار بوو سێ رۆژ بمێنێتەوە بەڵام سەرۆك كۆمارتكای لێدەكات سەردانەكەی چەند رۆژێك درێژبكاتەوە. مامە شێخ بابۆ هاتبووە سەردانمان لە حاجی هۆمەران چاوەروانی گەرانەوەی ئیدریسی برامی

دەکرد پێکەوە بچن بۆ بارزان. (دەتوانیت بزانیت کەی دەگەڕێتەوە ؟ ئەگەر هەتا سێ ڕۆژ نایەتەوە من دەڕۆمەوە بارزان)[١٧٤] هێڵی تەلەفون لەگەڵ بەغدا زۆر کز بوو، پەیوەندیم بە ئیدریسەوە کرد هیچ لە یەکتر تێنەگەیشتین.. بەهۆی هێڵی هەولێرەوە بەڕێوەبەری پۆلیسی هەولێر شێخ ڕەزای گوڵانیم ڕاسپارد پەیوەندی بە ئیدریسەوە بکات، مامە بابۆ بە پەلەیە بچێتەوە بارزان، ئەگەر هەتا سێ ڕۆژ ناگەڕێتەوە، ئەو پتر چاوەڕوان ناکات، دەڕواتەوە. یەزدان مەیلی لەوە بوو شێخ ڕەزا وەها تێبگات بەپەلە بگەڕێتەوە. ئیدریس چاوەڕوانی ماشێنەکەی خۆی ناکات کە سەرکۆمار پێشکەشی کردبوو، بەپەلە و بێ ئەوەی کەس ئاگاداربکات بە ماشێنێکی کرێ دەگاتە هەولێر. پاش نیوەڕۆی ٧٠/١٢/٦ حەمید بەرواری و حەمەی عەزیز بە ماشێنە ناسراوەکەی ئیدریس دەچن بۆ نانخواردن لای دۆستێك، هەندێك لە جاشەکانی لەتۆزیباری و محی هەرکی بە هاوکاری ناظم گزار لە چەند شوێنێك بۆسە دادەنێن، کاتژمێر دەی شەو ماشێنەکە دەکەوێتە بەردەم یەکێك لە بۆسەکان و ڕێژنەی گوللە بە سەریاندا دەبارێت. پتر لە پەنجا گوللە ماشێنەکە کوناو دەردەکەن، حەمید بەرواری بە سەختی بەرکەوت و حەمەی عەزیز و شۆفێرەکە برینـدار نەبوون، ئەوەش وەك موعجیزەی یەزدان وابوو.)[١٧٥]

٣- لە نێوبردنی کەسایەتیی ناسراوی دەڤەری سلێمانی قادر تەگەرانی: قادر تەگەرانی پیاوێکی جەربەزەو دنیا دیدەبوو، سەرکردایەتی پارتی بەعسی سۆسیالیست ـ عێراق بڕیاریدا گرووپێکی چەکدار پێکەوە بنێت، مانگانەی چەورو چەکی باشیان بداتی لە ئێران ئاژاوەیەك بنێنەوە و سەر ئێشە بۆ شای ئێران دروست بکەن وئەو جموجوڵە هەنگاو بە هەنگاو فراوان بکرێت و بچێتە قۆناغی ڕاپەڕینێکی چەکداریی بەربڵاوەوە دژی ڕژێمی شای ئێران و لەقکردنی دەستەڵاتی بنەماڵە گەندەڵ و ملهووڕەکەی ... پلانەکەش لە ژێر چاودێری ڕاستەوخۆی ناظم گزار دا بوو، هێزەکە بگوێزرێنەوە سەر ڕووباری (شەتولعەرەب) و لە خاڵێکی دیاریکراوەوە بەبەلەم بپەڕنەوە بەری ئێران ولەخاڵی دیاریکراودا لە وشکانی دابەزێنرێن و دامەزرێنرێن . هەربە فرمانی ناظم گزاریش بۆ بەرژەوەندی ئێران هەرهەمووبەلەمەکان بە پتر لە ٣٥٠ سەرنشینی چەکداری کوردەوە لە نێرینەی ناوی شەتولعەرەب دا تەقێنرانەوە و ئەو کوردە نەگبەتانە کە چەند کەسێکیانم دەناسی و دەیانوت بژێوی ژیان ناچاریکردووین دووای پارووبەك نان بکەوین. دەسگای پاراستنی شۆڕش و کۆمونیستەکانیش هەریەکەو چەند کەسێکیان تێهەڵکێش کردبوون ئەوانیش سەریان تێدا چوو. شەهید قادر تەگەرانی بەکرێگیراو نەبوو، ئەو کارەی ئەوکاتە حیزبی دیموکراتی کوردستان ـ ئێران نەیتوانی بیکات و زۆرێك لە سەرکردەکانیشیان لەو پێناوەدا شەهید بوون و بەناکامی و بێکەسیی سەریاننایەوە، تەگەرانی دەیویست بیکات .ئەو کات و ئێستەش هەرلایەنەو بەپێی بەرژەوەندی خۆی تەماشای ئەو هەنگاوەی قادر تەگەرانی دەکات، شیاوە یا نەشیاوە، بەڵام لە ڕوانگەی بەرژەوەندیی باڵای کوردەوە جۆرێکە لە خەبات،خەباتی پارتیزانی، پارتی کۆمۆنیستی عێراق ساڵی١٩٧٤

جوونە پاڵ رژێمی بەعسییەکانی عێراق و چەکیشیان دژی شۆڕشی کورد هەڵگرت و زۆریش پێی خەنیی حوێن و بسکەی سمێڵیان دەهات، بەخەباتیش نەژماریان دەکرد لە پێناو بەدیهێنانی سۆسیالیزمدا لە عێراق! نازم گزار ئەم کارانەی دەکردو سەرکردایەتی بەعس ئاگادار نەبوون، بابڵێین سەرکردایەتی عیراق بۆ تێۆرکردنی بارزانی مستەفا و کاك ئیدریس ئاکادارنەبوون کە نازم گزار بە فەرمانی شای ئیران ئەنجامیدا، بەلام وەك ئاگادارنەبوون ئامانجێکی سەرەکیشیان بوو، هەروەها پووچەڵکرنەوەی پلانی هەڵگیرساندنی شۆڕشێکیش لە ئێران ئاگادار نەبوون کە ئەویش هەر نازم گزار بیئاگاداری سەرکردایەتی بەعس ئەنجامی دابوو، ئەو کاتە وایاندەزانی دەزگای ساواکی ئیران بە کارامەیی خۆی کردوویەتی. بۆ تۆڵە کردنەوەی ئەو هەموو تاوانەی نازم گزار بەرامبەر کوردو عارەبی عێراقی دەکرد، رۆڵەیەکی هەرە دڵسۆزو جەربەزەی کورد دەچێتە بەغدا بۆ گیانبازی لەگەڵ درندەکەی عێراقدا کە هیچ کەس بە چاك و خراپ نەیدەوێرا ناوی بهێنێت . سەرەتا ماوەیەك لە ماڵی کوردێکی دڵسۆزی خەڵکی سلێمانی دەبێت بەناوی فایەق عومەر، ناسراو بە فایەقی عومەرە گۆج، بەلام بەداخەوە ئاشکرا دەبێت و دووای دەستگیرکردن دەکەوێتە بەر ئازارو ئەشکەنجەی جەللادەکانی (کۆشکی مەرگ)کە ئەو کاتە چەندین سەرکردەی رامیاری، سوپا و کەسایەتی ناسراوی عێراقیش لە وێدا دەیانناڵاند وەك (ئەورەحمان بەززاز، عەزیز عوقەیلی، عەبدلئیلاه نەصراوی، ئیبراهیم فەیصەڵ ئەنصاری، پزیشك کازم شوبەر، لیوا شاکر مەحموود شوکری، لیوا مستەفا کەمال عەلەمدار، لیوا زەکی حسین حیلمی، دکتۆر عەبدلکەریم هانی وەزیری رێگاوبان، باڵوێزی عێراق لە کوێت قاسم موفتی)[١٧٦] لەگەڵ رۆڵەیەکی گیان لەسەر دەستی کورد شەهید حەسەن حسێن .کاك کەمال حسێن، برای شەهید حەسەن لەورووەوە زانیاری زۆرتری پێداین کەئەمە پوختەکەیەتی (ساڵی ١٩٧٢کاکم بۆ ئەنجامدانی چالاکییەکی پێشمەرگانە لەگەڵ (محەمەدغەریب) کە فەرمانبەربوو لەبەرێوەبەرایەتی کشتوکاڵی سلێمانی دەچنە شاری بەغداو لەماڵی کاك فایەق عومەر، ناسراو بە فایەقی عومەرە گۆج دادەبەزن ... دوواترکاکم، محەمەد غەریب دەنێرێتەوە بۆ سلێمانی بەڵام لە سەیتەرەکەی بەغدا دەستگیردەکرێت و لەئەنجامی ئەشکەنجەدانێکی بەردەوامدا نهێنییەکە ئاشکرادەکات و دە ڵێت حەسەن لەماڵی فایەقەو ناونیشانی ماڵەکەشیان دەداتێ لەگەڕەکی بەتاوینی بەغدا . چەند کەسێك بەشێوەیەکی زۆر سادەو ئاسایی لەدەرگای ماڵی کاك فایەق دەدەن بەکوردییەکی صاف و بێ گرێوگۆڵ هەواڵی کاك حەسەن دەپرسن، ڤینۆس خان کچی کاك فایەق دەڵێت چۆنەتە دەرەوە . کاتێك دەگەڕێنەوە ماڵەوە، ڤینۆس دەڵێت کاك حەسەن دووپیاوی کورد هاتن هەواڵی تۆیان دەپرسی، ئەویش دەڵێت لەوانەیە صەباحی پوورزام بوویێت ... دووای ماوەیەك زەلامەکان دێنەوە و لەدرگانەدەن " توومەز لەئاسایشی گشتی (ألامن ألعام) وە هاتوون وکوردێکی ناسراویشیان لەگەڵدایە و هەر کە کاك حەسەن دەچێتە خوارەوە یەکسەر پەلاماری دەدەن و دەبێتە شەڕیکی دەستەویەخە و ڤینووس دەیکاتە هاوارو قیژە، لەئەنجامدا کەلەپچەی دەکەن و

بەئوتومبیلێکی تەکسی کەلەبەر درگا مۆتۆڕەکەیی نەکوژاندبووەوە وچاوەڕوانبوو، دەبیەن . زەلامەکان بە کاك فایەق دەڵێن خەمت نەبێت دەیبەینە ئەو بنکەی پۆلیسەو زوو دێتەوە .! دووای ماوەیەکی کورت شۆفێری تەکسییەکە دەگەڕێتەوەو بەکاك فایەق دەڵێت: فریای میوانەکەتان بکەون بردیان بۆ ئەمنی عام . کاك فایەقیش بەپەلە دەچێتە بارەگای لقی پێنجی پارتی لەگەڕەکی ئەعزەمییەی بەغدا و لەگرتنی کاك حەسەن ئاگاداریان دەکات .دووای چەند ڕۆژێك فایەقیش دەستگیردەکەن و پێکەوە پتر لە ساڵێك لەزیندان بەسەردەبەن هەتا کۆدەتا سەرنەکوتووەکەی نازم گزار.) جاکاکە حەسەن ئەو ماوەیەی لەزیندانەکانی ئاسایشی گشتی و کۆشکی مەرگدا و لەژێر ئازارو ئەشکەنجەیەکی گیان پرووکێنداچۆنی گوزەراندووە و چەندجار بە هەڵوێستی نەبەردی جوامێرانەی کەم وێنە، ڕووی جەللادەکانی ڕەش شەرمەزار کردووە، لەو لایەنەوە تەنها بەڵگەیەکی سەلمێنەرم لەبەردەستدایە: کاك خەبات کوڕی جەزای حاجی مەلا شەریفی سەعاتچی لە بنەماڵە ڕەسەنەکانی شاری سلێمانین و خودی حاجی مەلا شەریفیش دۆستو پشتبوانێکی بەنەمەکی ڕۆژە ڕەشەکانی شێخ مەحموودی مەلیکی کوردستان بوو،کاك خەبات لەزمان باوکییەوە کە لەگەڵ کاك حەسەن حسێندا لە ئاسایشی گشتی لەزینداندابووە لەسایتی تایبەتی خۆیدا لە ژێر سەردێڕی (بۆ مێژوو ... مامۆستا حەسەن حسێن) نووسیویەتی و پوختەکەی بەدەستکاری لایەنی ڕێنووس و زمانەوانییەوە ئەمەیە: (دووای بەربوونی باوکم لەزیندانی ئاسایی گشتی، بەسەرهاتی نەبەردیی وجوامێریی دوو قارەمانی بۆگێرامەوە کە پێکەوە لەو زیندانەدابوون و یەکێکیان مامۆستا حەسەن حسێن بوو، دەیوت ئەو هەموو ئەشکەنجەیە دەدرا، جارێك ئاخێکی نەکرد، ڕۆژێك ڕوتیانکردەوە و هەرچوارپەلیان بەست و کێبڵێکیان چەقاندە ناوکی وجنێویان دەدا و دەیانقیژان بەسەریدا، دەبڵێ ئاخ! ئەو دیواری پۆڵایەش بە کوردی دەیوت شەقبەرن ناڵێم ئاخ، ئێوە من دەکوژن، منیش ئێوە بەو داخەوە دەکوژم هەقی خۆم بەسەرکەسەوە ناهێڵم .) کاکە حەسەن هاوڕێی منداڵی و دۆستێکی ئازیزم بوو، لە سلێمانی لە دایکبووە و پەیمانگای مامۆستایانی لە باقووبە تەواوکردبوو، وانەبێژ بوو لە خوێندنگەکەی گوندی هەیبەت سوڵتان. هێشتا خێزانی پێکەوە نەنابوو، لەماڵی کاك حسێنی با وکی دەژیا لە گەڕەکی ئەزمەر – ئیسکانی خواروو لە سلێمانی، کاك حسێن فەرمانبەر بوو لە بنکەی ئاگرکوژاندنەوەی شارەوانیی سلێمانی . صەددام حسێن بە پێی یاسای دوژمنی دوژمنم دۆستمە،لە کۆشکی مەرگ(قصرألنهایە) ئازادیکرد.. .تازە لە وڵاتی سوید گەڕابووەوە کە لە شەڕەکانی ١٩٩٥ ی نێوان پارتی و یەکێتیدا کە برا برای دەکوشت شەهیدبوو، هەزار جار یادت بە خێر کاکە حەسەن. نازم گزاریش دووای پلانە سەرنەکەوتووەکەی بەسەر بەعسدا کەوتە داوی تاوانەکانییەوە و کە دەستگیر کرا لە ڕێگەی خانەقین – قەسری شیرین، دەیهێننە بەردەم صەددام و بە گاڵتەجاری پێی دەڵێت ((هەلە، بە سەر کۆماری عێراق!)) و هەر بە دەستی خۆشی ساردیکردەوە و فرێدرایە سەرەنوێلکی مێژوودوە.

بەڵام هەوڵی تیرۆرکردنی کاك مەسعود بارزانی لە ڤیەنای پێتەختی نەمسا بە چاودێری ڕاستەوخۆی حزبی بەعس و ڕژێمی تکریتی بوو بە فەرمانی تایبەتی صەددام. ئەوەشم بیستووە ئەفسەرێکی کۆنە پێشمەرگەی تێدابووە و یەکێك بوو لەو ئەفسەرانەی ساڵی ١٩٧٢ دووای دەرچوونیان لە زانکۆ پەیوەندییان بە شۆڕشەوە کرد. ئەوانەی دەمناسین شەهید فەتاح موحەممەد ئەمین فەرماندەی هێزی خەبات لە شارباژێڕەوە بردنی بۆ سەرەوە، وەك شەهید ئەنوەری مەجید سوڵتان، نزاری عەقید ئەمین، سەروەت، سەیفەدین و عەبدولمەلیك عەلی عوسمان و دوو ئەفسەری دیکەش.

لەو هەوڵە زۆرانەی بۆ تیرۆرکردنی بارزانی مستەفا، ئیدریس و مەسعوودبارزانی دەدران، ئاشکرا دیارە هەرسێ ڕژێمەکەی عێراق وئێران و سوریای خوێنە خۆری یەکتر هەر ئەوانیان مەبەست بوو، بەش بە حاڵی خۆم هەوڵی تیرۆرکردنی سەرکردەیەکی لایەنێکی دیکە نەدراوە مەگەر تیرۆرکردنی سەیدا صاڵح یووسفی، عیصمەت وانلی بە هۆی دوو نامەی مینرێژەوە ((خەباتگێری کورد وانلی بەخەستی زامدار بوو بەڵام سەیدا صاڵح یووسفی شەهیدبوو)) هەروەها پلانی ماستاوە ژەهراویەکەی دکتۆر مەحموود و مستەفا چاو ڕەش. هەر بەیادی شەهید مامۆستا حەسەن حسێنەوە شتێکی خۆشم بیردێتەوە. کاك حەسەن دووبرای هەبوو، جەمال وکەمال، ساڵی ١٩٦٨ کەمال یەکێك بوو لە قوتابیەکانم لە پۆلی یەکەمی قوتابخانەی پیرەمەگرون – سلێمانی. ڕۆژێك ناوی ئەو قوتابیانەم دەنووسی کە باوکیان نەماوە جل و بەرگیان بدەینێ، وتم منالینە کامتان باوکی نەماوە دەست بەرزکاتەوە.. کەمال کە دەگەڕێتەوە ماڵەوە بە پەستی و پەژارەوە بە باوکی دەڵێت (ئەگەر تۆ نەبوویتایە، ئەمڕۆ دەستێك جلم وەردەگرت)!

- بۆکورم، من وتم مەیدەنێ ؟

- نا، ئەوانەی باوکییان نەبوو، هەموو وەریانگرت . منیش دەستم بەرزکردەوە، مامۆستا نووری وتی کەمال ئەمە تەنها بۆ ئەوانەیە کە باوکیان نییە.

نیشانە هەرەدیارەکانی کارەکتەری بارزانی مستەفا

بارزانی مستەفا شۆڕشگێڕێك بوو لە چەندین لایەنی گرنگی هەڵگیرساندنی شۆڕش و پێکەوەنانی پێشمەرگە و ڕێکخستن و سازدانی هێز و پلاندانان و بەڕێوەبردنی جەنگدا پسپۆڕبوو، مرۆڤێك بوو، مرۆڤ ناس، لە خوێندنەوەی نیازی دڵ و پەردەی ئەو دیو ڕووکەشی بەرامبەرەکانیدا کەمتر بە هەڵەدا دەچوو. لەگەڵ لێپرساوانی شۆڕشیشدا نەرم بوو، زۆر جاران کە تاوانی ئاسایيان لێدەردەکەوت وەك گەندەڵی و دەستدرێژیکردنە سەر هاوڵاتیان، بە جۆرێك هەڵەی دەژمارد کە دەشێت هەر کەسێك هەست بە لێپرسینەوە نەکات یا لە ئاستی پێویستی بەرپرسیدا نەبێت بیکات، لەسەر کار لایەنەدەبردن و دەستکاری پلەو پایەشی نەدەکردن بەڵام بڕوای بیر بۆ کاری گرنگ متمانەیان پێبکات، لەوەشدا جێگەی ڕەخنە نییە

چونکە زۆربەیان بە خۆیاندا دەچوونەوە و هەستیان بە شەرمەزاری دەکرد و هەوڵیاندەدا جارێکی دیکە نەکەونە بەر لێپێچانەوە، ئەوە لایەنێك، لایەنی دووەمیش بهاتایە و هەر هەڵە کارو سەر پێچیکارو تاوانبارێکی ((تاوانی بچووك)) سزابدایە، هەر بارزانیان و ژمارەیەکی کەم کادرو کادری پێشکەوتوو و فەرماندەی هێز و بەتالیۆن و لقەکان لە شۆڕشدا دەمانەوە... چەند جارێك کەسانی دڵسۆزی راستەقینەی شۆڕش ئەو گەندەڵییانەی دەخەنە بەر چاو، جارێکیان لە وەڵامدا ئەم چیرۆکەیان بۆ دەگێڕێتەوە: مرۆڤێکی نەخۆش و دەردەدار، روت و رەجاڵ، برسی و پەرێشان، بێکەس پاڵیداوە بە دیواری مزگەوتێکەوە، ئاپوورەی مێش و مەگەز نیشتوونەتەگیانی برینەکانی دەکولێننەوە و خۆیان تێر دەکەن. رێبوارێك بەوێدا تێدەپەرێت بەزەیی پێدادێتەوە. کش لە مێشەکان دەکات و دووریاندەخاتەوە، کابرای لێقەوماو بە هەناسەیەکی ساردەوە دەڵێت ((خێرت بۆ نەنووسرێت)) ئەو مێشانەت بۆ دەرکرد، نیوە تێر بووبوون ئێستا کۆمەڵێکی دیکە دێن برسییانە برینەکانم دەخۆن و گیانیشم دەردەکێشن!! ئەوە فەلسەفەی بارزانی بوو لە کاروباری ناوخۆی شۆڕشدا. بەرامبەر دوژمن و ناحەزانیش بۆ چوونێکی چەسپاوی هەبوو دەیوت هەرچی دەڵێن وابزانە پێچەوانەکەی راستە!

١- زەویناس

بارزانی زەوی ناسێکی کەم وێنە بوو، چیاو دۆڵ و گردو پێدەشتەکانی کوردستانی باشوور وەك ماڵی خۆی شارەزابوو، ئەو دوو ساڵەی لە کوردستانی خۆرهەڵاتیش بوو، شارەزاییەکی چاکی لە جوگرافیای ئەوێشدا پەیدا کرد و لە دابەشکردنی هێزەکەیدا و لە دامەزراندن و سەنگەر گرتن و هێرش و رووبەڕووبوونەوە و پێکدادان و کشانەوە و خۆ وونکردندا بە جۆرێك کەڵکی وەردەگرت دوژمنی حەپەساندبوو، سەرکردایەتی لە شکری ئێران باری تۆپۆگرافی خۆیان بەست بە بست لەسەر نەخشە سەربازییەکان لە بەردەستدا بوو کەچی بۆ کەڵك وەرگرتن چارەکێکی بارزانییان بۆ نەدەکرا، ئەوەش نهێنییەکی گرنگی سەرکەوتنەکانێتی.

٢- چەکناس

بارزانیان هەر لە منداڵییەوە هۆگری چەك دەبن، بارزانیش لە هەموان چاکتر شارەزای جۆرەکانی تفەنگ و تەقەمەنی بوو، نیشان شکێنێکی کەم وێنە بوو، هەر گوللەیەك و ئەرکێکی پێدەسپارد بۆ یە گوللەی بەلاوە ئازیز بوو، لە هەموو ژیانیدا تەقەی خۆشیو شاییو زەماوەندو فیشەك هەڵتۆقاندنی نەدەزانی، دەستی بە تەقەمەنی و ئازووقەوە دەگرت بۆ رۆژی خۆی، تفەنگی بە بەشێك لە خۆی، لە هۆز، لە شۆڕش و کورد دەزانی بە مەرجێك بە دەست پیاوی خۆیەوە بێت ئەگەرنا پارچەیەك ئاسنی بێفەرە. لە بار دڵی خودی خۆشیدا لە نێو هەموو جۆرە چەکێکی سووك و ناونجیدا بە کلاسیك و مۆدێرنەوە، تفەنگی برنەوی درێژی بە هیچ چەکێك نەدەگۆڕییەوە، سەمینوف و کلاشینکۆف و دیکتاریۆف و ژێ — سێی نەیانتووانی

بۆ تەنها جارێك خۆ بەشانیدا هەڵواسن. سەرانی عارەب بە خەیاڵی بەنگکێشی، خۆیان هەڵکردبوو گەلی جولەکە فڕێدەنە دەریاوە و قەوارەی ئیسرائیل بسڕنەوە. ساڵی ١٩٦٧ (٥/٦/١٩٦٧ شاندێکی میریی دێتە گەلاڵە، تکا لە بارزانی بکات ئەو ماوەیەی سوپای عێراق سەرقاڵی شەڕی جولەکە دەبێت پێشمەرگە پەلاماری سوپا نەدات.(بارزانی لە وەڵامدا دەڵێت ئێوە کە هاتوون داوای یارمەتی و ئامۆژگاری دەکەن، چاکترین ئامۆژگاری ئەوەیە هەتا زووە و لە ئێستا درەنگتر نییە کە کاتژمێرێك نابێت شەڕ دەستی پێکردووە یەکسەر شەڕ رابگرن و سەرۆك عەبدلناصر داوای ئاگربەست بکات، ئەگەر ئەوەش نەکەن دڵنیام تووشی کارەساتێکی سەربازیی و شکست دەبن. سوپاسالاری عێراق ئیبراهیم فەیصەڵ ئەنصاری دەڵێت سوپای میصر بە هێزەو چەکی مۆدێرن و کوشندەی بەدەستەوەیە،بارزانی بۆی راستدەکاتەوە و دەڵێت چەك چییە، پارچەیەك ئاسنە، گرنگ ئەوەیە بە دەست کێوەیە، ئەو مرۆڤەی بەکاری دەهێنێت). [١٧٧]

٣- سادەیی

بارزانی مرۆڤێکی سادەو ساکار بوو، ئەو ژیانە سادەو ساکارەی هۆگری ببوو، خووی پێوەگرتبوو بووبووە بەشێکی نەگۆڕی ژیان و هەڵسوو کەوتی، لە سەردەمی پێشمەرگایەتی شۆڕشی دووەم و سێیەمی بارزان و لە کۆماری کوردستاندا چۆن ژیابوو لە هەرە هەرەتی باڵادەستیشدا هەروابوو، لە خۆی نەگۆڕا، حەزی لە رووکەش و تەنتەنەو پۆشاکی تایبەت و کۆشك و تەلار نەبوو، هەر لەو جۆرە پۆشاکەشی دەپۆشی،حەوانەوەی نێو چادرەکەیی و تەماتاو کولێرە یەك و چایەکی قۆریەکی دووکەڵگرتووی رەشی سەر پشکۆی بە هەموو ژیانی کۆشك و تەلارەکان نەدەگۆڕییەوە، هەتالە ژیانىدا بوو سەروو ریشی بە چەقۆ دەتراشی، چەقۆکەشی بە قایشە دوو بزمارەکەی سەر پشتێنەکەی تیژ دەکردەوە، لە ژیانی رۆژانەیدا لە پێشمەرگەیەکی ئاسایی جیانەدەکرایەوە مەگەر لە دوو شتدا، پلەی بەرپرسیارێتی و رابەرایەتی. دووەمیش هەمیشە خۆی بە ستبوو وەك بچێت بۆ جەنگ، برنەوە درێژەکەیی و فیشەکدان و قەدێك فیشەکی دەمانچەکەی کە لە جۆری (پەرەبێڵ) ی ئەڵەمانی بوو، خەنجەرە جەوهەردارەکەیی و دار جگەرەیەکی درێژی دەستکردی خۆی هاوڕێی شەو ورۆژی بوون، جگە لە هاوسەران و زارۆکانیشی کەسێك ئەو پیاوەیان بە بەرگی حەوانەوە و نوستنەوە نەبینیوە.

٤- قین لە دڵ نەبوو

باروودۆخی تایبەتی شۆڕش بە تایبەتیش دووای دووبەرەکییەکەی ١٩٦٤ دەیخواست لێبوردەبێت، لێبوردەش بوو بەڵام هەرگیز چاوی لە تاوانی گەورە و ناپاکی نەدەپۆشی، مەبەستم لەو تاوانانەیە مەترسی دەخستە سەر ئاسایشی شۆڕش و چارەنووسی کورد بەتوندیش سزای دەدان، زیندانی خەلان جێگەی ئەو تانبارە گەورەو ناپاکانە بوو هەرچەند کەسانێکی بێتاوانیشی تێدەکەوت، ئەوەش هەر لە شۆڕشی کورد روویندداوە، لە هەرە دەوڵەتە دامەزراوەکانی ئەورووپاشدا کە مێژوویەکی دێرینییان لەگەڵ یاساو رێساکانی

لێکۆڵینەوە و دەستنیشانکردنی تاوانباران و دادگایکردن و دووا بڕیاری دادوەردا هەیە وەك فەرەنسا، بەریتانیا، ئەڵەمانیا، ئیتاڵیا و بەلجیکاو ئەمەریکاش کە سەرچاوە و دارێژەری یاسا کۆمەڵایەتی و یاساکانی سزادان و ئابووری و رامیاری و هتد، دادگاکانیان هەڵەی قەبەو گرانیان کردووە و جارەهای جار سزای سەختی بەسەر بێتاوانێکدا سەپاندووە و لە زیندانیان توند کردووە و دووای ساڵانێکی دوور و درێژ تاوانباری راستەقینە دۆزراوەتەوە و بێتاوانەکەی نێو زیندان ئازادکراوە! بەڵام دووای چی؟ لەوەش خراپتر قەوماوە، بێتاوانێك تاوانبارکراوە و کراوە بە سێدارەدا یا لە زیندانـدا مردووە. دووای پلانە چەپەڵەکەی جەزائیر و هەرەسی شۆڕشی مەزنی ئەیلوول یەکێك لە هەنگاوە بە پەلەکانی سەرکردایەتی شۆڕش ئازادکردنی زیندانییەکان بوو چونکە هێشتا دووا بڕیاری ناپاکیان بە سەردا ساغ نەبوو بووەوە سێ لەوگومانلێکراوانە، بەتالیونی سێی هێزی خەبات دەستگیریکردبوون کە شەهید عەبدوڵڵای حەمە ئەمین ئاغای زێیی (زێ — بێ) دووای عومەر ئاغای کانی خدران فەرماندەی بوو، نێردران بۆ زیندانی خەلان:

أ- م . م کابرایەکی تەمەن ٤٠-٤٥ ساڵ، دانیشتووی سلێمانی، گەورەکی ئەزمر بە کرێگیراوی رژێم بوو، لە دەمێکەوە پەیوەندی بە لێپرسراوانی دەستگای ئاسایشی سلێمانی و کەرکوك کردبوو. ئەو سەردەمە رژێم ناسنامەی تایبەتی ئەدەدا بەو جۆرە کەسانە بۆ ئەوەی ئەگەر کەوتنە دەست شۆڕشی کورد نەبێتە بەڵگە لەسەریان . لێپرسراوێکی ناسراوی رژێم ناوو ئیمزای خۆی لەسەر روویەکی نیو دیناریەك دانابوو، کابرا ئەوەی لە باخەڵدابوو.

ب- عوسمان عەلی چەتوون هەڵەبجەیی یەکێك بوو لەسەر لقەکانی بەتالیونی سێ و پێشمەرگەیەکی ناسراوو ئازاو دەستوەشێن بوو.

ج- عەریف جەلال لە ریزەکانی سوپای عێراقەوە پەیوەندی بە شۆڕش کردبوو، تازە خێزانی پێکەوە نابوو. لەگەڵ عوسمان وجەلال پەیوەندی دۆستایەتیم هەبوو، عوسمان کارێکی ناڕەوایکرد، شەوێك کۆڵگێرێکی (چەرچی) هەورامی لە خەودا دەکوژێت، حەوت سەد دینارێکی لە باخەڵدا بوو، بۆ سبەینێ عوسمان ئوتومبێلە جێیبەکەی شێخ مەحموودی کاریزە دەکرێت، بەڵام قەرەجەکانی ئەو ناوە دەستگیرکران و کەوتنە بەر لێکۆڵینەوەو ئازاردان بێئەوەی کەموو زۆر دەستیان لە تاوانەکەدا بووبێت. شەهید عەبدوڵڵای حەمەئەمین ئاغا، تازە کۆلێژی ئەندازیاری لە زانکۆی مووسڵ تەواوکردبوو، یەکسەر دێتە ریزی پێشمەرگەوە و بە هۆیەوە برای کاك فەتاح فەرماندەی هێزی خەبات بوو، بوو بە فەرماندەی بە تالیونی سێ، وتی فلان خۆ دەزانێت چ ئازارێکی قەرەجەکانمانداو بێتاوانیش بوون! تاوانکارەکە لە نێو خۆماندایە، عوسمان. وتم کام عوسمان؟ وتی عوسمان عەلی چەتوون. عەریف جەلال کوردێك بوو لە ناوی ئەو پاکتر، ناحەز زمانی لێگێڕابوو، قووڵ بۆی هەڵکەندبوو، دوواتر جەلال وتی (ئەوە کرێخا(ع) بوو چاڵی مەرگی بۆ هەڵکەندم، خوابە قورپابەرێت). ئەو سیانە بە پەلبەستراوی رەوانەکران بۆ زیندانی خەلان لە ژێر

جوداێری چوار پێشمەرگەدا. بە پێشمەرگە کانم وت جەلال بێتاوانە تا دوێنێ وەك ئێوە پێشمەرگە بوو، هەرزوووش دەردەکەوێت بێتاوانە و دەگەڕێتەوە، وەك ئەوانیدیکە نییە، دڵنەوایی بکەن، یەکێکیان بە چرپە وتی (باوەڕمەکە بگەڕێتەوە). بارزانی لەو جۆرە سەرکردانەی (ئاخر زەمان) نەبوو، گومانلێکراو بە یاسای تولنکار دەکوژن و ئەوەندەش کەم چیکلدانەو بە پەلە و سەرپێی و بێ لێکۆڵینەوە بڕیاردەدەن و بێتاوانێك بە توندترین سزا دەگەیێنن جا هەبووە دووای چەند کاتژمێرێك، رۆژێك دەرکەوتووە پاك و بێتاوانن و بڕیاری ئازادکردنیان دەردەچێت بەڵام هەیهو هەیهو، ئەو شەهیدانە کرابوون بە ژێر گڵیشەوە، ناڵێم بە خاك سپاردن. ئەوانەی زیندانی خەلان، تاوانبارو بێتاوان زۆربەی هەرە زۆریان بەر لە هەرەس و دووای هەرەسی شۆڕش ئازاد کران. عەریف جەلال گەڕایەوە ریزی پێشمەرگایەتی، دوواجار لە لیژنەی ناوچەی پێنجوێن بینیمەوە. عوسمانی عەلی چەتوون بەداخەوە چووە پاڵ رژێم و چەکی دژی شۆڕش هەلگرت و شەوێك لە شارەزوور بەرێکەوت دەکەوێتە بەر گوللەی مەفرەزەیەکی کۆمۆنیستەکان و دەکوژرێت. بەڵام نازانم ئەو پیاوە بەتەمەنە چارەنووسی بە کوێ گەیشت. بارزانی لەو فایلانەی پێویستی بە بڕیاری ئەو بوو، دووای روونکردنەوەی ووردو درشتی تاوانەکەو دڵنیابوون لە ناپاکیی تاوانکارەکە سزای گونجاوی پەسەند دەکرد و رێگەی بە کاری نا بەجێو بڕیاری سەرپێیو بێبناغە نەدەدا و بەپێی یەکەمین پرەنسیپی دادوەری (گومانلێکراو هەتا بەڵگەی تاوانبارکردنی دەرنەکەوێت بێتاوانە) ژمارەیەك گومانلێکراو هەتا هەرەسی شۆڕش لە زینداندا مابوونەوە و ئازاد کران.

٥- مرۆڤ بوو، فریشتە نەبوو

بارزانی مرۆڤێك بوو وەك من وتۆ، فریشتەی ئاسمان نەبوو، کاری دروستی دەکرد کاری نادروستیشی لە دەست دەردەچوو. پەیامبەرانیش هەڵەی گەورە و کاری نادروستیان لە دەست قەوماوە، حەزرەتی مووسا (هاورازی یەزدان) کەتەنها ئەو لەگەڵ یەزداندا دوواوە، سەردەمی فیرعەونەکان لە نێوەڕاستی بازارێکی میسردا پیاوێکی کوشت؟ خۆ بارزانی پەیامبەر نەبوو، هەرچەندە لە دیدوبۆچوون و پیرۆزراگرتنی قوتابییەکانییەوە کەمتر نییە.

٦- پلان دانان و رێکخستنی بەرەکانی جەنگ

بارزانی یەکێکە لە سەرکردە بلیمەتەکانی جەنگ و سەرکەوتن بەسەر دوژمندا، بە درێژایی شۆڕشی ئەیلوول هێزی پێشمەرگە هەر دوو سێ جار لە بەرامبەر دوژمندا شکاوە و پاشەکشەی کردووە ئەوەش بە تایبەتی لە بەرەی قەرەداخ، جارێك ١٩٦٥ و جاری دووەمیش ١٩٧٤ ئەگینا لەوە بەدەر هەر سەرکەوتوو بوودو دوژمنی بە تەواوی شپرزە و سەرگەردان کردووە. داستانەکانی چیای زۆزك، سەرتیژ، گەرووی هۆمەر ئاغا، چیای سەفین و هەندرێن ئموونەی زیندوون. سەرکردایەتی عێراق سەردەمی عەبدولڕەحمان عارف بە پێیی پلانە فراوانەکەی ((پشت بە یەزدان)) بەشی هەرەزۆری کەرتەکانی سوپا بە هەموو جۆرە چەکێکی

قورس و قەدەغەکراویشەوە دەخاتە کار بۆ دەست بەسەرداگرتنەوەی دەڤەری ناوەڕاست و ژووررووی ناوچە ڕزگارکراوەکان و لە دووا هەنگاوی سەرکەوتنەکانیشدا کە زۆر لێی دڵنیابوون دەگەنە گەڵاڵە و گرتنی بارەگاکانی سەرکردایەتی و بارەگای بارزانی. بەکردەوەش زۆر شوێنی ستراتیژی وەك چیای هەندرێن دەگرن کە مەترسی ڕاستەقینەی بۆ چارەنووسی شۆڕش هەبوو. خودی بارزانی دەچێتە بەرەی جەنگەکەوە و فەرمانی گردەبەر دەدات بە هەر نرخێك بێت نابێت دوژمن هەنگاوێکی دیکە بێتە پێشەوە، بەدەم دار جگەرە تاشینەوە پلانی شەڕێکی بەربڵاو دادەڕێژێت وەك چۆن گورنگۆی سەر لەشکری ڤێتنامییەکان بەدەم تەپڵ کوتانەوە پلانی سەرکەوتووی دژی هێزە ئەمەریکاییە داگیرکارەکان دادەڕشت و بەسەرشۆڕی لە وڵات دەریکردن. هێزەکانی پێشمەرگە نامادەبوون گیان لەسەر دەست و ناماغیان لەسەر قەرەوڵی چەکەکانیان داناو ناوی خوایان لێهێنا، نەك هەر بەربەستیی هێرشەکە، هەموو ئەو شوێنانەشیان ڕزگار کردەوە کەدوژمن گرتبوونی و بە جۆرێك شکان و چۆڵیانکردن هەر فریای خۆ دەربازکردن دەکەوتن، دەسگای بێتەلی شۆڕش پەیوەندی نێوان سێ فەرمانددەی سوپای قۆستەوە لە بارەی داستانەکەی هەندرێن ٣-١٩٦٦/٥/١٢ فەرماندەی تیپی (فیرقە) یەکی سوپا لە فەرماندەی چوار دەپرسێت بارودۆخەکە چۆنە ؟

فەرماندەی لیوای چوار: زۆر نالەبارو خراپە.

فەرماندەی تیپ: خێراچارەسەری بکەن، هێزی یەدەگ و فڕۆکەی جەنگی بەکاربەرن. زوو ئاگادرامان بکەنەوە. فەرماندەی لیواش لە موقەددەم ئیبراهیم فەرماندەی یەکێك لە فەوجەکانی دەپرسێت بارو دۆخەکە چۆنە؟

ئیبراهیم: گەورەم لە ئەو پەڕی خراپیدایە، ورە رووخاوە جلەومان لە دەستداوە و هیچمان پێناکرێت، هەر سەربازەو رادەکات خۆی ڕزگاربکات، فەرمانەکانم نابیستن.

فەرماندەی لیوا: تۆپی ٧٥ ملم. بەکاربەرن.

ئیبراهیم: قوربان بەر لە نیو کاتژمێر کەوتە دەست یاخییەکان و بەکاری دەهێنێن.

فەرماندەی لیوا: خۆتان ڕابگرن هێزی یەدەگ و فڕۆکەی هەنتەرو تۆپی پێنج پێنجتان بۆ دەنێرم.

ئیبراهیم: بە خوا بۆمبی ئەتۆمیش بەکاربەرن کەڵکی نییە، هەموو شوێنەکانیان گرتووە، هێرشیان گەیشتۆتە نێزیك بارەگاکەم.

فەرماندەی لیوا: باشە فەوجەکانی دیکە لە چیدان؟

ئیبراهیم: گەورەم پەیوەندیان پچراوە، نازانم چییان بەسەر هاتووە.

فەرماندەی لیوا: موقەددەم ئیبراهیم خۆت ڕابگرە، تۆ یەکێکیت لە پاڵەوانەکان هەر ئێستە دەگەینە فریاگوزاریت.

ئیبراهیم: گەورەم باوەڕبکە کەڵکی نییە، ئەوە گەیشتنە سەرم، ئیتر ناتوانم پەیوەندی بکەم...

پەیوەندییەکە دەپچڕێت. لیوای چواری سوپای عێراق لە هەرە چاکترین هێزەکانی عێراق بوو، فەرماندەکەشی لە هەرە ئەفسەرە بە ئەزموونەکانی سوپا بوو، لیواکەی بە تەواوی تەفروتوونابوو، خۆشی دەستی لە کارکێشایەوە و روویکردە چیکۆسلۆڤاکیا). ١٧٨

٧ـ سەرکردەو رابەرو هەمان کات پێشمەرگە: بارزانی تەمەنێکی درێژی لە نێو پێشمەرگەکانیدا بەسەر برد، لە سەنگەردا. لە شاخەو شاخ و رێکردنی دووردا، برسی بوون یا تێر، لە خۆشی سەرکەوتنێکدا بوون یاتەرمی شەهیدەکانیان بەخاك دەسپارد لە ناویاندا بوو. دڵخۆشی دەدانەوە، جیاوازی لە نێوانیاندا نەدەکرد، بەر لە هەڤاڵانی نانی نەدەخوارد لە دانیشتنیشدا لای سەرووی نەدەگرت بەڵام لەگەڵ سەرکۆمارەکان، سەرۆك وەزیرەکان، وەزیرو لێپرسراوە باڵاکان، شای ئێران.. هەرگیز لە خوار ئەوانەوە دانەدەنیشت و لای هەرە سەرووی دەگرت وەك من بزانم لە هەموو ژیانیشیدا لەبەر ئەو جۆرە کەسانە هەڵنەستاوە! هەتا بە ساڵدا نەچوو بوو وەك سەرکردایەتی شۆڕش و پارتی دەرکرد، راستەوخۆ سەرکردایەتی شەڕەکانیشی دەکرد و بەدەست و تفەنگی خۆیەوە هاوبەشیدەکرد و لە پاڵ دوو سێ پێشمەرگەدا دەچوونە بن بەردێك یا سەنگەرێکەوە، لە هێرش و پەلاماردانی دوژمنیشدا پێشمەرگەیەکی لە پێشەوە نەبوو، ئەو گوڕوتینەی هەتا ساڵی ١٩٦٨ و هێرشە بەربڵاوەکەی هێزی هەڵگورد بۆ سەر دەڤەرەکانی سلێمانی و دەوروپشتی، قەرەداغ و گەرمیان تێدا مابوو.

٨- چی نیگەران و پەستی دەکرد:

بارزانی حەزی لە چەپڵە لێدان و بابژی و با بژی نەبوو، دەیویست کە سەردانی شارێك، شارۆچکەیەك، بنکەیەك دەکات وەك ئەوەی سەردانی دۆستێك بکات ئاسایی بچێت و ئاسایی بگەڕێتەوە نەك تاقی بۆ لێبدەن و قوتابیان و فەرمانبەران بهێنرێن لە ئەمبەرو ئەوبەری شەقامەکان ریز بکرێن بۆ چەپڵە لێدان و هاوارکردن و دروشمی بریقەدار بەرزکردنەوە، خوالێخۆشبو صدیق ئەمین (صدیقە ئەفەندی) لێپرسراوی ل. ن. ش. ئەوەی نەدەزانی، بۆیە پێشوازییەکی لەو جۆرە بۆ بارزانی رێکدەخات لە چوارتا، بارزانی بۆ بە سەرکردنەوەی هێزەکانی پێشمەرگەی دەڤەری سلێمانی هاتبوو کەئەوە دەبینێت پەست دەبێت و دەڵێت (صدیق خۆ بووکمان نەهێناوە)[١٧٩].بارزانی حەزی لە چارەی مرۆڤی دوو روو، درۆزن و ماستاو ساردکەرەوە نەدەکرد، تەریقیشی دەکردنەوە، هەمیشەش بە هاوکارەکانی دەوت ئەو جۆرە مرۆڤانە (هەرچییەك دەڵێن پێچەوانەکەی راستە). خۆ کەسێکی نەشارەزا دەمی بسوتایەو بە مامۆستا ناوی بردایە، واوەیلا بە حاڵی! دەیوت (من مامۆستا نیم، عەلی مەردان مامۆستایە).

٩- راوو نێچیروانی، وێنەگرتن، گاڵتەو کەپ و نوکتەی بە تام:

هەر هاتێك بەرەکانی جەنگ هێمن بوونایە یا کاری گرنگ دەستی نەگرتایە هەلە کەی لە دەست نەدەدا و خۆی بۆ راوشکاروگەڕانی چیا و بنارەکان ئامادەدەکرد. حەزی لە وێنەگرتنیش دەکرد لەگەڵ ئەو

کەسانەی خۆشیدەویستن و دەیوت ((با عەکسێك وەرگرین)) جگە لە وێنە پرۆتۆکۆلیەکان لەگەڵ لێپرسراوە باڵاکانی عێراق و میوانی بێگانە و ڕۆژنامەنووسەکان، هەموو وێنەکانی لەگەڵ پێشمەرگە و دۆست و ناسیاوەکانیدایە. کەیفی بە نوکتەی خۆش دەهات و دوواتریش دەیگێرانەوە. کۆمەڵێك لە پیاوماقووڵانی شاری سلێمانی بۆ دیدەنیکردن دەچنە بارەگای بارزانی لەگوندی دیلمان، خالە ڕەجەبی قسە خۆش و نوکتەزان یەکێکیان بوو، کارەبایان نەبوو، ماتۆڕێکی کارەبایان بەکاردەهێنا هەر چەند لە ژوورێکی داخراویشدا بوو بەڵام دەنگ و ورە ورى هەردەهات. خالە ڕەجەب و چەند کەسێك لە ژوورێکدا دەخەون یەکێکیان زۆر پرخە پرخ دەکات. بەیانی بارزانی دەپرسێت جێگەی خەوتان چۆن بوو؟ خالە ڕەجەب دەڵێت ئەز بەنی من لە ژووری ماتۆرەکە بووم. هەژاری موکریانی دەڵێت زۆر جاران (بۆ مەبەستی کۆمەڵایەتی، ڕامیاری) نوکتەی ئەو کابرایەی دەگێرایەوە دوو سەگ دێنێتە بازاڕ بۆ فرۆشتن گۆڵێك و توولەیەك، بۆ گوڵەکە داوای دینارێك دەکات بەڵام بۆ توولەکە داوای دوو دینار دەکات، کڕیارێك دەپرسێت چۆن توولە لە گۆڵ گرانترە ؟ فرۆشیارەکە دەڵێت گۆڵەکە سەگە، بەڵام توولەکە سەگ کوڕی سەگە. بارزانی لە گێرانەوەدا خۆشی زۆر پێدەکەنی و کەیفی بە لۆژیکی فرۆشیارەکە دەهات.

١٠- بیرتیژی، پەیمان و بەڵێن، ئەمەك و وەفاداری، ململانێی جوامێرانە:

ساڵێك پتر بەر لە ڕێککەوتنی بەهاری ١٩٧٠ ڕاگەیاندنەکانی ڕژێمەکەی بەعس لە بەغدا شەوانە لە کەناڵەکانی تەلەفزیۆنەوە کاریکاتێرێکیان پەخشدەکرد ئیمپریالیزمی جیهانی یا ئەمەریکا پاڵتۆیەك دەکات بەبەر بارزانیدا، لە ژێریشیدا نوسراوە بو پیرۆزبێت پاڵتۆی بە کرێگیراوی (مبروك رداء العمالة) ساڵ وەرگەڕا، صەددام حوسەین چەند جارێك بە خزمەت بارزانی دەگات، ئەو دەمە سەرۆك کۆمار نەبوو جێگربوو بەڵام زۆر لە سەرۆك باڵا دەستتر بوو، لە یەکەم دیدەنیدا ١٩٧٠/١/١٢ هەست بە سەرما دەکات، داوای شتێکی گەرم دەکات بەسەر جلەکانیدا لەبەری بکات، بارزانی لە کات و شوێنی خۆیدا قسە سووار (بەدیهە لەدەست) جووان دێتە دەست پاڵتۆکەی خۆیی دەداتێ و هەرنەوەندەی لەبەریدەکات، بارزانی سەرهەتا پێی تەماشایەکی دەکات و دەپرسێت چۆنە بەبەرت؟ صەددام: زۆر چاکە. بارزانی: بە زەردەخەنەیەکی پڕ ماناوە دەستێك دەکێشێت بە شانیداو دەڵێت ئێمە هەر پاڵتۆی بە کرێگیراویی (عەمالەت) مان هەیە، پیرۆزت بێت، لێت دێت. بارزانی لە پەیمان و بەڵێنیدا سەر ڕاست بوو قسەی خۆیی نەدەدۆراند، سەرانی باڵەکەی(م. س) و ئەندامان و لایەنگرانیان هەر هەموویان گەڕانەوە باوەشی شۆڕش و خودی ئیبراهیم ئەحمەد سوپاسی لێبوردەیی و دڵفراوانی بارزانی دەکات نکولیش لەهیچ ناکات و زۆر بە ڕاشکاوی دان بەوەدا دەنێت (ئێمە هەڵە بووین).ئەو هەڵەبوونە، هەڵەی ڕەهانییە بەڵکو چەندین چەمکی هەیە کە لێرەدا گرنگترینیان کەموکورت لێکدانەوەی هێزی بارزانی و جەماوەرە فراوانەکەی بوو کە نەدەبوو لەو کاتەدا لە ڕوویدا بوەستنەوە، چەمینەوە لەبەرامبەر گێژەڵوکەدا ژیرییە،ئەو دەم بارزانی

کێوێك بوو، قۆچی لێبدەیت قۆچت دەشکێت... ئەم هەڵوێستە نیشانەی مەزنیی و پڕ ئەزموونیی و ڕاستگۆیی ئەو ناسراوترین سیاسەتوانەی کوردە کە لەو ڕۆژە بە دوواوە بڕای بڕ لەگەڵ هیچ لایەنێکی شۆڕشی کورددا نەبوو هاوکاریی دوژمنان و داگیرکارانی کوردستان بکات دژی لایەنێکی دیکەی کورد . ئەوە وانەیەك بوو ئەگەر سەرانی کورد پەندی لێوەرگرن. بارزانی دەمێك بوو بڕیاری لێبوردنی گشتیی و ئاشتبوونەوەی دابوو، بەو دان پێدانانەش تەواو دڵی شاوی خواردەوە و گەشبینییەکیشی پەیدا کرد بە یەکخستنەوەی ریزەکانی پارتی و شۆڕش و یەکدەنگیی و یەك هەڵوێستیی لە پێناو بەرژەوەندییە باڵاکاندا و لە گوڵ کاڵتری بە هیچ کامێکیان نەوت و هیچیشی بە رووددا نەدانەوە بەڵام ئەندامانی سەرکردایەتی هەموویان ئەو بڕیارەیان نەدەسەلماند، چەند دەنگێك جەختیان لەسەر ئەوە دەکرد ئەوانە دوژمنی شۆڕش و کوردن، دەستیان بە خوێنی صەدەها پێشمەرگەو کادری دڵسۆز سوورە، تاوانەکانیان قورسە، ناپاکی هەرە باڵای گەل و نیشتمانن، پێویستە بدرێنە دادگاو سزای رەوای تاوانەکانیان بچێژن. بارزانیش ئەوبۆچوونە ناسەلمێنێت و بەتوندی دەیداتە دوواوە و دەڵێت هەتا جاش بوون وتم دەستیان لێمەپارێزن؟ ئەمڕۆ گەراونەتەوە بڕیاربدەن بە لێبوردن یا لە کوێوە هاتوون هەتا ئەوی رەوانەیان دەکەمەوە، پێتان دەڵێم بە هیچ شێوەیەك لەگەڵ کوشتنیاندانیم یا دەستێك لە پەنای ئێمەدا بیانکوژێت و تۆباڵەکەی بکەوێتە گەردنی ئێمە و ببنە شەهید و قارەمان و پەیکەریان بۆ دروست بکرێت و هۆنراوەیان بۆ بهۆنرێتەوە. هەمووهاتنە سەر قسەکەی، بەکۆی دەنگ بڕیاری لێبوردنیاندا. لەگەڵ ئەوەشدا هەر ئەوان و هاودەنگەکانیان بانگەشەیان دەکرد بارزانی پلانی لە نێو بردنی دەستەی یەکەمی پیادە دەکرد ئەگەر فریای خۆمان نەکەوتباین و خۆمان لە گوللەبارانکردن رزگارنەکردایە. گوێی خۆشیان لە و بەڵگەیە و لە لۆژێك دەئاخنی وەك ئەوەی دەڵێت (بەباڵیش بفرێت هەر بزنە)!

خوێنڕێژێکی سەرکردایەتی سوپای عێراق زەعیم صدیق هەتا بینەقاقای تاوان و نامەردیی بوو کە رۆژی ٩/حوزەیرانی ١٩٦٣لەشاری سلێمانی بەرانبەر هەزاران بێتاوانی کورد،ئەنجامیداو لەمێژووی نوێی کورد و ئەو شارە قارەمان وخۆڕاگرەدا بەرۆژی (مەنعی تەجەولەکە ـ قەدەغەکردنی هاتوچوو) تۆمارکرا. لەو رۆژەدا هەر لە کازیوەی بەیانییەوە هەتا تاریك داهات هەموو جۆرە هاتوچۆیەك قەدەغەبوو، هەر کەسێك سەری لەمال دەربهێنایە دەکوژرا .دووابەدوای تاوانە گەورەکانی لە شار و گوندەکانی سلێمانی، فەرماندەیەکی شۆڕش قۆمیسەر شێخ رەزای گولانی لە دەشتی شارەزوور لە نێوان عەربەت و سەید صادقدا بۆسەی نابووەوە، هێزێکی مامناوەندی سوپای تێدەکەوێت و دوواى کورتە بەرگرییەك دوژمن ئاڵای سپی بەرزکردەوە و خۆیدا بە دەستەوە کە سەرکردەکەیان ((قارەمانە ئازاکەی بەعس)) زەعیم صدیق بوو، زەبوون و کەساس کەوتە داوی کوردەوە بەڵام زۆر بەداخەوە بەهەرهۆیەکەوە بوو شێخ رەزای گولانی ئازادی دەکات!! پێدەچێت هۆکارەکە جیاوازیی بەرچاوی پلەی سەربازیی نێوانیان بووە، شێخ رەزائەفسەری

دوو ئەستێرەو ئەو تـاج و سـێ ئەسـتێرە. هەرچۆن بووبێـت رۆژی تـەواو نـەبوبوو، دەبێـت باوەڕمـان بـەوە هەبێت.! هەر بۆنموونە پێشەوای فەلەستینیەکان یاسر عـەرەفات فڕۆکەکـەی کەوتـە خـوارەوە، سـپ و سـاغ رزگاربوو! زەعیم صدیق سپڵەو پێنەزان بوو، دڕندانەتر شاڵاوی بۆ گوندو شارۆچکەو شارەکان دەبرد و شـوان و گاوان و جوتیاری بێتاوانی دەکوشت و پەتی لە لاقیان دەخست و بە دووای لۆریدا بە شەقامەکانی شـاری سلێمانیدا رایدەکێشان بـۆ چاوترسـاندن و تۆقانـدنی خـەڵکی خـۆڕاگری ئـەو شـارەقارەمانە کـە باکیـان لـە قوربانیدان نەبوو.ڕێکخستنەکانی پێشمەرگەی ناوشـار بڕیـاری سـزادان و تۆڵەسـەندنەوەی ئـەو تاوانکـارە دەدات و پێشمەرگەیەکی نـاوەوە (پ. م. ناوشـار) برایـمی حـاجی کـەریم ناسـراو بـە (بلـە کەچـەڵ) دیـاری دەکرێت بۆ ئەنجامدانی . دووانیوەڕۆیەکی صالّی ١٩٦٣ لەسەر بانی مزگەوتی گـەورە، بـە دیـوی شـەقامی کانێسکاندا کە ڕێگەی هاتن و چوونی هێزەکانی سوپا بوو بۆ بنکە سەربازیـیەکەی سـلێمانی (حامیـە) لـە نزیك سەر چاوەی کانی ئاسکان(گەڕەکی کانێسکان) کە دوای ڕاپەڕینە مەزنەکەی بەهاری١٩٩١تـەختکراو بوو بە پارکی ئازادی .هەر ئەوەندەی ماشێنەکەی ئەو تاوانبارە کە لە ناوەڕاسـتی چـەند ماشـێنێکی پڕلـە سەربازدا دەڕۆوا، دەکەوێتە مەودای تەقەوە، برایم هەرسیی (٣٠) فیشەکی (غەددارە) کەی دەستی بەسەر ماشێنەکەیدا دەبارێنێت بەڵام ئەجارەش خوا نەیکوشت.مەسـعود بـارزانی لەکتێبەکەیـدا نوسـیوێتی ئـەو تاوانبارە(پەنای بردبووە بەر میصر، دەستگای پاراستن شوێن و جێگەیی دۆزیبووەوە)، لە خانوویەکدا دەژیا بەتەنیشت باخچەیەکی ئاژەڵانەوە و شۆڕش بە ئاسانی دەسـتی پێیدەگەیـشت ئەگـەر لەبـەر دڵـی سـەرۆك جەمال عەبدولناصر نەبوایـە)ئـەمیش وەك چۆن تاوانبـارێکی دیکـەی دوژمـن بـە کـورد لـە سـەرەتای هەشتاکانەوە بە دەستەڵاتێکی زۆرەوە بەردرابووە گیانی لاوان بەتایبـەتی و ئۆپۆزسـیۆن. مـولازم موحـسین ئەفسەرێکی دوو ئەستێرەی هێزێکـی تایبـەتی بـوو بـە نـاوی فریاکـەوتنی بەپەلـە (قـوة طـواریء) بنکـەو بارەگای تایبەتی هەبوو بە دەستەڵاتی سەربەخۆوە و لە ژێر فەرمانی هیچ کاربەدەستێکی سـلێمانیدا نەبوو، ئەویش ئەوەی نەدەشیا لە گرتن و ئەشکەنجەو کوشتن و بێسەرو شوێنکردنی دانیشتووان و تۆقاندن و ڕاونان کردی، زۆر کەس دەیوت ئەم کابرایە زیانی بۆ ڕژێـم زۆرتـرە وەك قـازانج، پـۆل پـۆل دانیـشتووانی شـار بـە تایبەتی لاوەکان دەچوونە دەرەوە و چەکیان بۆ لایەنێکی گۆڕەپانەکە هەڵدەگرت و زۆرێکیش ناسنامەیەکی سووکەڵە هێز (القوات الخفیفە)ەی پەیدا دەکـرد، بـەڵام هـەموو کاتێـك فریایـان نەدەکـەوت. ئـەمیش وەك زەعیم صدیقەکەی هاوخوێن و هاوبیری بەرنەدەکەوت، چەندین پلانی تۆکمە و بوێری بـۆ دانـرا، تێدەکـەوت بەڵام بەر نەدەکەوت، تەنها جارێـك نـەبێت لاقێکـی زامـدار بـوو.. سـێ پێـشمەرگە(خالیـد و براکـەیی و یەکێکی دیکە لە ژوورێکی خانوویەکدا لە گـەڕەکی (وڵوویـە) ی باشـووری سـلێمانی هـەتا شـەهید بـوون بەرگرییان کردو زیـانی بەرچاویـشیان بـەدوژمن گەیانـد کـە جگـە لـە کـوژراو یـەکێك لـە برینـدارەکانیش موحسینی تاوانبار بوو. دەستگیرانەکەی خالیدیش گیراو کەوتە بەر دەست ئەو گورگانـە و هـەتا ماوەیـەك

حەشی ئافرەتانی زیندانی سلێمانی بوو لەگەڵ هاوسەرێکی محەمەدی حاجی مەحموودا. ئەو پلانە زۆر
بەکمە دارێژرابوو ئەگەری سەرکەوتنی زۆر بوو،پێشمەرگەکان کاسێتێکی تۆمارکراو بەبانگەوازی شۆڕش و
سروودی نەتەوەیی و هەڵبەستێکی شێرکۆ بێکەس لە بڵندگۆی مزگەوتەکەوە پەخشدەکەن و خۆیان لە
دەورپشتی مزگەوتەکە دادەمەزرێن . دیارە ناوچەکە بەکرێگیراوی میریی تێدابووە و زانیاریان ناردووە،
دوای نیوسەعاتێك هێزەکەی (ملازم موحسین) بەچەند پیکابێك بەپرتاو دەگەنە شوێنەکەو وایاندەزانی
پێشمەرگەکان لە ژووری مزگەوتەکەدان و بانگەواز و هۆنراوە دەخوێننەوە و بە بڵندگۆ پەخشیدەکەن.

پلانێکی دیکە بۆ لەنێوبردنی موحسین کە لە نیزیکەوە ئاگاداریم بەمجۆرەیە: رۆڵەیەکی چاونەترسی سلێمانی عەلی موحەممەد مامە فەرمانبەربوو لە کۆمپانیای ئەفەریقایی (الشرکة الافریقیة) لەگەڵ (بەکر عومەر)ی خوشکە زایی و ((یاسین حاجی سەعید)) ی برازای و مامۆستا سەلام مەلا ئەورەحمان.[١٨٠] کاك عەلی لێپرسراوی چالاکیە کە بوو، دوو کەسی کوردیان لە پاسەوانەکانی موحسین (ڕاکێشابوو) بەپێی پلانەکە یەکەم دەست گرووپەکە بیوەشێنن ئەگەر لە ماوەی دیاریکراودا ئەنجامنەدرا، ئەو دوو پاسەوانە کە موحسین پشتی پێدەبەستن کارەکە ئەنجام بدەن. رۆژێك دێن بە کاك عەلی دەڵێن ئێمە لە دەرەوە پاشەڵمان پیسە و ناسراوین خۆ دووای ئیشەکە هەربگەینە ئەو دیو ئەزمڕ پێشمەرگە دەمانکوژن، پێویستە بەڵگەنامەیەکمان پێ بێت دەست نەهێننە رێگەمان. بەڵگەنامەی فەرمی بە مۆرەوە وەردەگرن ئەمجارە یەکێکیان کە بە (ف . ر) ناسرابوو دێتەوە و دەڵێت پێدەچێت لە ئەنجامدانی کارەکەدا ئێمە گومانمان نەکەوێتە سەرو پێویست نەکات بچینە دەرەوە، هەر لە شار دەمێنینەوە بۆ کاری دیکەش، بەلام موحسین بکوژین چەکی هەموومان کۆنترۆل دەکەن بۆ یە چاکتر وەهایە بە چەکی خۆمان نەیکەین دوو پارچە چەکمان بدەنێ، ئەوەشیان بۆ کرا و بەڵگەی تەواو کەوتە دەست دوژمن و هەموویان دەستگیرکران،دیارە ئەو دووانە پێشترموحسین ئاگادار دەکەن و ئەو رێوشوێنەیان بۆ دادەنێت بە بەڵگەی حاشاهەڵنەگرو دووشایەت تاوانباریان بکات. سەرەتا فەرمانی خنکاندنی هەر چوار یان دەرچوو، دوواتر کرا بە زیندانی هەتاهەتا.. موحسینیش رۆژی بە دەستی کورد تەواو نەبوو وەك بیستوومە کۆتایی سەدەی رابردوو ١٩٩٩ -٢٠٠٠ لە یەکێك لە سینەماکانی بەسرا کوردێك بە دەمانچەیەکی بێدەنگ تۆڵەی لێکردۆتەوە.بەلام دڵنیانیم تاچەند راستە. مەسعود بارزانی لە کتێبە بە نرخەکەیدا نووسیویەتی تاوانبار زەعیم صدیق مان لە قاهیرە دۆزییەوە لە خانوویەکدا دەژیا بە تەنیشت باخچەیەکی ئاژەڵەوە، بەسزا گەیاندنی زۆر ئاسان بوو، بارزانی رێگەی نەدا، نەبا سەرۆك عەبدولناصری دۆستی کورد نیگەران بێت.

بارزانی بەسەر دوژمندا رانەدەبورد، بەلام هەرگیز بیری لە کاری ترسنۆکانەو ململانێی ناجوامێرانە نەکردۆتەوە، شۆڕش سزای کەسانێکی بەرەی دوژمنی نەداوە ئەگەر راستەوخۆ دەستیان بە خوێنی کورد سوور نەبوویێت، پەنای بۆ کاری تیرۆریستی نامەردانە نەبرد دژی دوژمنەکانی وەك دانانی بۆمب و

تەقەمەنی لە شوێنە گشتییەکان وەك هۆڵی سینەما، چایخانە، چێشتخانە و ئوتێل و پاصە گشتییەکان و فەرمانگەکانی میریی کە هەمیشە ژمارەیەکی زۆر بێتاوان دەبنە قوربانی، شۆڕش بە زیانێکی کەمیش دەستی دەگەیشتە ماڵی بەرپرسە تاوانبارەکانی دوژمن و لە هەلی رەخساودا خێزان و زارۆکیان بفرێنن یا بکوژن. هەتا ئەم ساتەش نەدوژمنان و نە ئەوروپا و نەرێکخراوەکانی مافی مرۆڤ پەڵەیەکی رەشیان لە فایلی خەبات و شۆڕشی کورد دا نەدیوە و بۆتە یەکێك لە شانازیەکان و خاڵە پرشنگدارەکان بۆ کورد بەتایبەتیش ئەمرۆ پارلەمانتارانی کورد لە بەغدا لە پەراوێزی رووداوە دڵتەزێنەکانی نێوەڕاست و خوارووی عێراقدا کە رۆژانە روودەدەن و تادێت خوێنرێژتر و کاولکارتر دەبێت و هەموو لایەنە رامیاریی و سەربازییەکانی سوننە و شیعە کردوویانەتە کاری رۆژانە دژی یەکتر و دژی کوردو کلدو ئاشورییەکان و سوپای بێگانە لە عێراق و بەرپرسانی دەوڵەت و بەشی هەرە زۆری قوربانیەکانیش ئەگەر نەڵێم هەمووی بێتاوان و چینی رەش و روت و بێ پشتیوانەکانن... کورد بە گشتی و لێپرسراوانی کورد و پارلەمانتارەکان لە بەغدا هەموو رۆژێك و لەگەڵ هەموو تەقینەوەیەکدا زۆر بە شانازی و هەمان کات بە ناسۆریشەوە بەسەر عارەبەکاندا دەشکێنەوە و هانیاندەدەن ململانێ دەبێت مەردانەبێت نەك ترسنۆکانە و بێ مرووەتانە. دووابەدووای دووبەرەکیەکەی ساڵی١٩٦٤ی نێوان پۆلەتێك بیرۆی پارتی(م .س) و بارزانی مستەفا، سەرکردایەتی پارتی و شۆڕش هەستیان بە وەکرد شۆڕش پێویستی بە دەزگایەکی هەواڵگری هەیە لە ناوەوە و دەرەوەی باشووری کوردستان بە تایبەتیش لە نێو عێراقدا، ئەمە بەر لەوەی بارەگای باڵای سەرکردایەتی شۆڕش (بارەگای بارزانی) لە ١٩٦٦دا دابمەزرێت. ئەگەر بە هەڵەدا نەچم مەسعوود بارزانی یەکەمین پۆستی لێپرسراوێتی لە سەرکردایەتی شۆڕشدا ١٩٦٧ وەردەگرێت وەك بەرێوەبەری یەکێك لە دوو هێڵە سەرەکییەکەی هەواڵگریی شۆڕشی ئەیلوولی مەزن بە هاوکاری شەکیب، هاشم ئاکرەیی، حەمەی عەزیز کە دوواتر لەگەڵ هێڵی یەکەمدا یەکخران و دەزگا کارامەکەی پاراستنی شۆڕش (پاراستن) ی پێکهێناو هەر مەسعوود بارزانیش بوو بە یەکەمین بەرێوەبەری دەسگا گرنگ و چالاکەکەی شۆڕش و وەك خۆی دەڵێت پاراستن ١٩٦٧ دامەزراوە بە هاوکاری شەکیب، حەمەی عەزیز، فرانسۆ هەریری و فاخیر میرگەسووری و شەهید ئیدریس بارزانی پۆستی دەزگای جەنگ (بیرۆی سەربازی) شۆڕش وەردەگرێت. خەیروڵڵا تەلفاح کابرایەکی توندڕەوی کەللەڕەق و مێشك پوتی عارەبە شۆڤێنیستەکان بوو ناحەزو دوژمن بە هەموو گەلانی ناعەرەب و هەموو سنوورەکانی شۆڤێنزمی عارەبی بەزاندبوو دەقە پیرۆزەکانی وەك (أنما المؤمنون أخوة لا فرق بين عربي و أعجمي الا بالتقوى) بە مانای ئیمانداران بران، عارەب و ناعەرەب مەگەر بە خوا پەرستی جیابکرێتەوە. خەیروڵڵا ئەو دەقەی بە جۆرێکی دیکە لێکدەدایەوە و دەیوت مەبەست لەوە نییە کورد و فارس و تورك و ئەفغان... هتد لە ئاستی عارەبدان. لەو باوەڕەدام هێشتا لەکرۆکی باسەکە دوورناکەومەوە ئەگەر ئەم گێڕانەوەیەی مەسعوود بارزانیش لەو روووەوە بخەمە بەرچاو:

تێکی دەسگای پاراستن لە بەغدا رێگەیەکی دۆزییەوە بۆ چاندنی بۆمبێك لە ماڵی خەیروڵڵا تـەلفاح حـێ و خەزووری صەددام حوسێن و باوکی عەدنان خەیروڵڵای خاڵۆزای صەددام و وەزیری بەرگری عێراق، بۆ وەرگرتنی رەزامەنـدیی بارزانی،مەسـعود بـارزانی زۆر بـە گـەرمیی ووردەکاریـیەکانی چـالاکیەکەی بـۆ دیتنەکاتەوە و چاوەڕوانی دەستخۆشی و ئافەرین دەکات بەڵام (بابی مەزن) دەپرسێت ئـافرەت و منـداڵ و ێوان بەرناکەون ؟ لە وەڵامدا دەڵێت نەوەڵڵا! دە چاك گوێ بگرە نـەك ئێستا دووای منیش نەخەڵەتابن تۆمەی تاوانباران لە ماڵ و منداڵیان بکەنەوە، برۆن ملی تاوانبارەکان بگرن و بە سزای رەوایان بگەیەنن.)

١١- شایەك بێ تاج و وڵاتێك بێ سنوور و دەوڵەتێکی بێ ئاڵا:

ئەوە کوردستان و بارزانی و دەسەڵاتی شۆڕش بوو هەر چەندە دەسەڵاتێکی ـ قەوارەیـەکی دان پێدانراو نەبوو وەك فەلەستین و یاسر عەرەفات بەڵام پڕ بە پڕی مانای دەوڵەتێك لـە نێـو دەوڵەتێکدا، دەوڵـەت بـوو تەنها ئاڵا و دراوی ئاسراوی نەبوو ئەگینا فەرمانڕەوایی بەشێکی بەر چاوی باشووری کوردستـانی دەکـرد و دامودەزگای بەڕێوەبردنیشی دامەزراند و هەر دەستەڵاتی سوپا و ئاسایش و ئابووری و پەیوەنـدی دەرەوەی لە بەغدا نەسەند بوو، شۆڕش و دۆزی کوردیشی ئاخنیە هەگبەی ستراتیژایەتی دەوڵەتانی ئێران، تورکیـا، عارەب بەگشتی و عێراق و سوریا بەتایبەتی و ئەمجا ئەمەریکا و سۆڤێت و بەریتانیا و ئیسرائیل و پـەیتا پەیتا نوێنەریان دەهاتنە دیدەنی سەرکردایەتی کورد هەر بۆ نموونە (یەڤگینی بریماکۆڤ) بـالوێزی سـۆڤیەت لە بەغدا ١٩٧٠/١/٢٩ – ١٩٧٠/١/٣١ بە سەردانێکی فـەرمی میـوانی سـەرکردایەتی شـۆڕش بـوو، نامەیـەکی سـەرکردایەتی سـۆڤێت ((کـرملین))ی بـە بـارزانی گەیانـد پەیوەنـدی بـە رێککـەوتنی بەغـداو شۆڕشەوە هەبوو). سەرۆك کۆماری عێراق، ئەحمەد حەسەن بـەکر دەچێتە فەرەنسا بـەو نیـازەی سـەرۆك دیگۆڵ فرۆکەی جەنگیی فەرەنسایی جۆری میراج یان پێ بفرۆشێت (رینیـە مـۆریس ((رینـێ مـۆریس))ی رۆژنامەوان و دۆستی کـورد، کامـەران بـەدرخان ئاگـادار دەکـات و ئـەویش گـورج هەواڵەکە دەگەیێنێتـە بارزانی. بارزانی نامەیەك بۆ سەرۆك دیگۆڵ دەنێرێت، تکای لێدەکات چەك بە عێراق نەفرۆشێت، ئـەویش مەردانە راست و چەپێك بەسەر داواکاریـیەکەی عێراقدا دەهێنێـت چـونکە فەرەنـسا نایـەوێت ببێتـە هـۆی چەندانەکردنی لێقەوماویی کورد و کوشتنی ئافرەت و زارۆکیان، عێراقیش پێویستە کـار بـۆ چارەسـەرێکی ئاشتیانەی کێـشەی کـورد بکـات و چارەسـەری سـەربازی بخاتـە لاوە، ئەوکاتـە ئێمـەش ئامـادەین چـەکی بدەینێ. بەکر دەست بەتاڵ گەڕایەوە (ئاشزانێت بە هۆی نامەی بارزانییەوەیە)، دواتریش سەرۆك دیگۆل بـە رۆژنامەوان رینێ مۆریس دەڵێت: (خۆ بینیت چۆن بە دەنگ تکای هاورێکەتەوە چوم (مەبەست بارزانییـە) و رێگام لە گرێبەستەکە گرت)[١٨١] سەرکردایەتی شۆڕش بە دەستپێشخەری بـارزانی و ناووناوبـانگی بـڵاوو پەیوەندییە فراوانەکانییەوە بە چەند هەنگاوێکی سەرکەوتوو تا رادەیەك دۆزی کورد لـە قاوغـە داخراوەکـە رزگار دەکات سەرانی چەندین وڵاتی هێنایە سەر بارێك نەك هەر لـە روانگـەی بەرژەوەنـدی خۆیانـەوە، لـە

روانگەی مرۆڤایەتیشەوە لە کێشەی کورد بڕوانن، ئەنجامەکەشی ڕووناکییەکی نێودەوڵەتی شەرمنانە کەوتە سەر دۆزی کورد ئەگەر چی کزیش بوو، گەلانی دوورو نیزیکیش بە تەمەڵی و خاوە خاوێکەوە جارجارە لاچاوێکیان دەکردە کورد، لە ناوەوەش شۆڕش بووە قیبلەی ئاواتی هەموو کورد پەروەرانی کوردستانی گەورە و چاوی هیوایان تێدەکرد، دەستەلاتی شۆڕش دەستەلاتی دەوڵەتێکی کورد بوو لە نێو دەوڵەتێکی عارەبدا، شۆڤێنزمی عارەب کە بارەیان لێهەستا بوو ئەوە ئیسرائیلی دووەمیش دامەزرا، دان پێدانێکی تاڵ بوو بەو ڕاستیەدا، بەڵام بەدەست (هەردوو ئیسرائیلەوە) دەستەپاچە و داماو بوون بەڵام خوا هەڵناگرێت لە هاوارهاوارو قیژە قیژو دەهۆڵ لێدان و کۆبوونەوە بێ ئەنجامەکانی سەرۆکەکانیان و ڕژانە سەر شەقامەکان و بژی و بڕوخێی زارەکیی و سوتاندنی ئاڵای ئیسرائیل هیچ نەتەوەیەك بە تۆزی پێیانەدا ناگات. تۆباڵ بە گەردنم! بارزانی مستەفای سەرۆکی کورد لە سەر ئاستی نێودەوڵەتی وەك سەرۆکێك مامەڵەی لە تەکدا دەکرا و لە زۆر بابەتدا ناچار بوون بیخوێننەوە و کاریان دەکەوتە دەستی و داوای ڕاوێژ و هاوکاریان لێدەکرد (٢٩/٩/١٩٦٥ مەحموود بابان دوو نامە بۆ بارزانی دەهێنێت یەکێکیان لە شا حوسەینی ئوردونەوە و دووەمیان لە حکوومەتی بەریتانیاوە لە بارەی پلانی کۆدەتایەکی سەربازییەوە گرووپێك ئەفسەری پایە بڵند و نەیاری ڕژێم ئەنجامی دەدەن بە کۆمەکی و هاوکاری هەردوو دەزگای هەواڵگری ئوردون و بەریتانیا و ڕووی ڕاوێژکردن و هاوکاریش لە بارزانی دەکەن ئەگەر بە پەسەندی دەزانێت)[١٨٢] لەم نموونەیەدا ئاشکرا دەردەکەوێت پەیوەندییەکانی سەرکردایەتی کورد بە دەوڵەتانی ناوچەکەو زلهێزەکانیشەوە لە جۆری پەیوەندی ئەو سەرکردانە نەبوو فەرمانیان لە دەرەوە بۆ دێت و لە سەریان پێویستە پەیرەوی بکەن، نەخێر سەرکردایەتی کورد خاوەنی بڕیاری خۆی بوو هاوکاری دەکات یا نایکات تەنانەت دەیتوانی هەر هەوڵێکی لەو جۆرەش پوچەڵ بکاتەوە، حەز دەکەم لەمەڕ سەربەخۆیی بڕیاری سەرکردایەتی کورد چەند نموونەیەکی دیکەش بخەمە بەردەست:

ئا ـ **لە نێوان ئیسرائیل و عارەبدا:** لە ململانێی ئەو دو لایەنەداو خۆ ئامادەکردن بۆ جەنگەکەی نێوانیان لە١٩٦٧دا,دوور نەبوو بارزانی پێچەوانەی خواست و بەرژەوەندی ئیسرائیل وهاوپەیمانە ستراتیژیەکانی ئێران وئەمەریکا وهەموو ئەورووپا بەگشتی، هێزێکی پێشمەرگە بۆ هاوکاریی عارەب بنێرێتە بەرەی شەرەکە ئەگەر وتارە هەڵەشەکەی مەحموود عرێم ی فەرمانەدەی سوپای هێزەکەی عێراق نەبووایە.

بێ ـ لە نێوان ئێران، ئەمەریکا و ئیسرائیل لە لایەك و عێراق و بلۆکی خۆرهەڵات لە لایەك، سەرکردایەتی شۆڕشی کورد دژی بەرژەوەندییە ستراتیژیی و هەنووکەییەکانی لایەنی یەکەم لەگەڵ عێراقدا ڕێککەوت و پەیمانی ١١/مارتی ١٩٧٠ ی مۆرکردو هەر پرسیشی پێنەکردن.

جیم- بەرامبەر ڕژێمی بەعسی عێراق و جەلالییەکان لە سەرەتای گەرمەی ئاشتیی نێوان بەغدا و

ئەیش و ئاهەنگ گێڕان و شادی دەربڕین بە بۆنەی ئاشتیی و کوژاندنەوەی ئاگری شەڕو ئەو دەستکەوتە مەزنەوە هێزی جەلالییەکان چقلێك بوون لە چاوی پارتی و سەرکردایەتیی شۆڕشداو ڕژێم دەستبەرداریان نەدەبوو، وەك کارتی گوشار خستنە سەر شۆڕش لە دانوستاندنەکاندا بەکاریدەهێنان و صەددام بە ئاشکاوی بە بارزانی مستەفادەڵێت ئەوانیش لە گۆڕەپانەکەدان و هێزێکن و جەماوەری خۆیان هەیە و دوژمنی بە شێکی گەلی کوردن لە عێراق. سەرکردایەتی شۆڕش ئەیلولو ئەو کارتەی لە دەست صەدام حسێن دەرهێناولە هێرشێکی کتوپڕو بەربڵاودا هێزەکانیان تارو مار کردو و سەرکردایەتی عێراقیان بە. حەپەساوی خستە بەردەم کاریکراوە دیفاکتۆ (ئەمری واقیع) و بەکر و صەددام لە هاوڕێکانیان پتر نیگەران و توورەبوون و نامەکانیان لە پاڵ ڕەخنە و گلەییدا هەڕەشە ئامێزیش بوو (ئێمە پەیمانی ئاگر بەستمان مۆرکردووە، ئەوانیش هێزێکی نیشتمانین و براتانن و پاراستنی هەموو هاوڵاتیانیش لە ئەرکەکانمانە...) سەرکردایەتی شۆڕش دەستی خۆی وەشاندبوو،بەجۆرە وەڵامیان دایەوە (ئاگر بەستمان تەنها لەگەڵ ئێوەدا کردووە کە دۆستن لەگەڵ دوژمنمان نەکردووە، هەر لەسەر داواکاری ئێوەش فەرمانی گردەبڕمان بە هێزەکانی پێشمەرگە داوە دەست بگرنەوە) بەغدا هەرچەندە جەلالییەکانی بەلاوە مەبەست بوو، دەستبەرداریشیان نەدەبوو بەڵام نەدەکرا قۆناغی ئاشتیی و هێمنیش بخاتە مەترسییەوە، بە ناچاری چەکیکردن هەر چەندە لە بار دڵی سەرکردایەتی بەعس زۆر قورس بوو،بە بێمروەتیشیان دەژمارد، زیانەکانیشی بە ڕێگاوە بوون و تای تەرازووی شۆڕشی کوردی قورستر دەکرد.

لێرەدا بیرم بۆ (شتێك) دەچێت، صەددام هەر لە سەرەتاوە پەیمانی ئاشتیی وەك هەنگاوێکی تاکتیك و کاتیی مۆرکرد و ڕاستگۆ و پاکنیاز نەبوو، پلانێکی ترسناکی بەدەستەوە بوو (١٢/١/١٩٧٠ فەرماندەی لیوای دووی سوپای عێراق بە برووسکەیەکی پەلە بارەگای بارزانی ئاگادار دەکات صەددام لە ڕەواندزە و دەیەوێت دیدەنی بارزانی بکات) هەرچەندە صەددام لەو جۆرە سەردانە کتوو پڕانەی دەکرد، جارێکیان بێ پێشینە لە فرۆکەخانەی قاهیرە دادەبەزێت و تەلەفوون بۆ سەرۆك کۆماری میسر، حوسنی موبارەك دەکات، هاتووم بۆ دیدەنیت، ئیستا گەیشتین.. موبارەك دەحەپەسێت زۆر بەلایەوە سەیر دەبێت، بڕوا بە خۆی ناکات هەتا دەستەیەك دەنێرێت و دەیانهێنن بۆ کۆشکی سەرۆکایەتی... بەڵام ئەمجارەیان جیاواز بوو، هێزێکی کۆماندۆی زۆر تایبەت مەشقی زۆر چاکیان پێکرابوو بۆ چالاکییەکی زۆر گرنگ لە شوێنێکی ئامادەکراودا وەك شوێنی ڕاستەقینەی ئەنجامدانی چالاکییەکە و خودی خۆشی سەرپەرشتی دەکرد و بگرە هاوبەشی جێبەجێکردنیشی بوو وەك ئەوەی دووای کۆتایی کۆبوونەوە لەگەڵ بارزانیدا و گەڕانەوەی بۆ بنکەیەکی سەربازیی دیاریکراو لە ونزیکانە، هێزە تایبەتەکە لە تاریکی شەودا پەلاماری بارەگای بارزانی بدەن. لە قسەکانیشیدا ئاماژە بەوە دەکات پارتی بەعس و سوپاکەی بە هێزن و توانای بەرەنگاربوونەوەی هەر دوژمنێکیان هەیە بەڵام ئێمە لەوپەڕی هێزو تواناشدا هەر ئاشتی هەڵدەبژێرین

لەگەڵ هاوڵاتیانی خۆمان و بەشێك لە عێراق گەر ڕێگەی ئاشتیمان لەگەڵدا بگرن... بارزانی بەو قسانەدا کە بۆنی هەرەشەی لێدێت و سەردانە کتوپڕەکەو گەیشتنی هێزێکی (نامۆ) ش لەو ڕۆژانەی دواییدا بە ناوچەیەکی تا ڕادەیەك نێزێك لە بارەگای بارزانی و لە خاڵێکی دیاریکراودا مۆڵیانداوە وەك کەرتەکانی دیکەی سوپای عێراق کە شۆڕش جگە لەو هێزە نامۆیە، زانیاری تەواوی هەبوو سەر بەکام تیپ، لیوا و فەوجێکن! گرێدانی ئەو هۆیانە پێکەوە بارزانی دەخاتە گومانەوە، کات بە فیڕۆ نادات بە بیانووی نوێژەوە صەددام جێدەهێڵێت و عومەر ئاغای دۆڵەمەری بانگدەکات و بەکورتی فەرمانێکی بچووکی دەداتی بۆ کارێکی گەورە و گرنگ (عومەر، بەر لە نوێژی بەیانی ئەو هێزە لەو ناوە نەمابن.) عومەر بە پەلە بە هێزێکەوە دەچێن.. سبەی کە خۆر دەردەکەوێت هێزەکە نەمابوون، بەڵام چۆن و چی ڕوویدا، ئاسمان هەڵیکێشان یا زەوی قوتیدان؟ فرۆکە جەنگییەکانی ڕژێم دەکەونە سۆراخیان بەڵام بێهوودە بوو، شوێنەوارێکیان دیار نەمابوو، تەنانەت لاشەیەك، پارچە چەکێك، خوودەیەك، پۆستاڵێك!! دڵنیام لێپرساوێکی باڵای شۆڕش یا فەرماندەیەکی سوپای عێراق ڕۆژێك ئەو نهێنییە ئاشکرا بکەن، دڵنیام مەسعوود بارزانی بەر لە عومەر ئاغای دۆڵەمەری پێشمەرگەی دڵسۆزی بارزانی مستەفا لە هەردوو شۆڕشی ١٩٣٢ و ١٩٤٥ی بارزان و سەردەمی مەهاباد و داستانی ڕووباری ئاراس و یازدە ساڵی ژیانی دەربەدەری سۆڤێت و شۆڕشی ئەیلول و گوڵانیش لە نێزیکەوە و ڕاستەوخۆ ئاگاداری وردەکارییەکانی ئەو داستانەیە کە بەشبەحاڵی خۆم لە داستانە هەرە بە نێو بانگەکەی هەندرێن داستانترو مەزنتر دەیخوێنمەوە بەڵام لە کتێبە بە نرخەکەیدا کە گرنگترین و باوەڕپێکراوترین مێژووی شۆڕشی مەزنی ئەیلولە هەتا ئەمرۆ بڵاوکرابێتەوە، ئاوڕێکی لەو ((موعجیزەیە)) نەداوەتەوە.

دال ـ لە نێوان مەسعوود بارزانی و یاسر عەرەفات و دو دوژمنی جیاوازدا:

مەسعوود بارزانی سەرۆکی هەڵبژێردراوی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە کتێبە ناوازەکەیدا کە گرنگترین سەرچاوەی مێژوویی شۆڕشی مەزنی ئەیلولە هەتا ئەمرۆ لەبەر دەستدا بێت، لە میانەی یەکەم سەردانیدا بۆ بەغدا دووای چەندین کۆبوونەوە لەگەڵ سەرۆك کۆمار و صەددام و گەورە بەرپرساندا نۆرە دێتە سەر جێگری سەرۆکی ئەرکانی سوپای عێراق لیواروکن حەسەن عەلی صابر (حەسەن سکراب) و بە نابەدڵی سەردانی دەکات (پێشوازییەکی ساردی کردین و یەکسەر برووسکەیەکی خستە بەردەستمان لە سەرکردایەتی مەیدانەوە هاتبوو، نووسراوە یاخییەکان (مەبەستی هێزەکانی پێشمەرگەی کوردە ن.ك) هێشتا باج لە ماسیگرەکان دەستێنن) مەسعوود بارزانی دەڵێت ئێمە بۆ جەژنە پیرۆزە هاتووین نەك ئەمە بخەیتە بەر دەستمان، ئەفسەری پەیوەندیان هەیە لە کەرکوك، دەتوانن پەیوەندی پێوەبکەن (کەرانەو دوور لە ڕێورەسمی میوانداری. ن.ك) دەڵێت هەیهای دەوڵەت لە نێودەوڵەتدا، نەخێر فەوجێك دەنێرم ئەو یاخییانە پەلبەست بکات سەرپێچی یاسا دەکەن)[١٨٣] مەسعوودبارزانی وەك هەمیشە بێگەرد (شەففاف) و

ـــكۆ نەگەڵ خۆیی و جەماوەردا هەق ناکات بە ژێر لێوەوە شوولێکی تەڕ لە سەری لوتی دەدات و ـێت (بەشیمانم لە هاتنەکەم، مامۆستا صالح یوسفی جۆرێکی دیکەی تێگەیاندم، ئێستە بۆم دەرکەوت ـت بە کاروباری دنیاوە نییە و لە گوێی گادا نووستووی، نەك فەوجێك، لە شکرێکتان بە بەکرێگراوو حتی شەست و شەشەوە نارد هەر سەر شۆڕیتان بۆ مایەوە، چاك بزانە ئێمە نوێنەری شۆڕشێکی مەزنین، ـــێش نەفسەرێك نیم لە ئەفسەرەکانت)[184] وەبیر خوێنەری هێژای دەهێنمەوە سەرۆکی دەوڵەتی ـستینیش تووشی هەڵوێستێکی وەها بوو لە دووا ڕۆژەکانی ژیانیدا لەگەڵ باڵا بەرپرسانی ئەمەریکا و حوونەکمدا، کە بەنیاز بوون وەك حامید کارزای سەرۆکی دەستەمۆی ئەفغانستان بیخەنە ژێربارەوە، بە همان هەڵوێستی (دوژمن تەزاندن)ەکەی مەسعوود بارزانییەوە دەڵێت من سەرۆکی دەوڵەتێکم، حامید کرزای نیم! عەرەفات سەرومڕ خۆیی و فەلەستینی گرێدابوو بە عارەب و سۆڤێتەوە، لەگەڵ بلۆکی خۆرئاوادا جگە لە فەرەنسا، پەیوەندی دۆستانەی نەبوو، هەر نەبێت بەرووکەش و سەرزارەکی. باروودۆخی کوردستانی باشوورو فەلەستین زۆر زۆر جیاواز بوو، بەراوورد نەدەکرا، ئەوەی بۆ ئەوان دەکرا، یەك لە سەدی بۆ کوردستان نەدەکرا هەر بەو هۆیەشەوە سەرکردایەتی شۆڕش بەرنامەی رامیاری و پولەتیکگاری خۆی لەسەر بناغەی پەیوەندی هاوسەنگ بە چمکە دژەکانی یەکتر و ئایدیا و ستراتیژە جیاوازەکانەوە داڕشتبوو، پەیوەندی لەگەڵ هەموویاندا دامەزرێنێت و ئەوەندەی بتوانرێت کەلك لە ناکۆکییەکانیان وەربگرێت، چین و کووبا و هەردوو بەشەکەی کوریا و ڤێتنام و جەزائیر و هندستان و پاکستان و ئەو جۆرە ڕژێمانەی لێدەرچێت کە هەرگیز ئاوڕێکی دۆستانەیان لە کورد نەدایەوە و نەیاندەویست هیچ پەیوەندییەك نەك لەگەڵ شۆڕشدا، لەگەڵ ڕێکخراوێکی کوردزمانی پیشەیی، کولتووریی، زانستیشدا دابمەزرێنن، جگە لە کۆریاری باشور ئەوانیدیکە ئێستاش هەمان هەڵوێستیان هەیە. سەرکردایەتی شۆڕش پەیوەندی لەگەڵ ئەمەریکا و سۆڤێت، ئەورووپای خۆرهەڵات و خۆرئاوا، عارەب و جوولەکە، ئێران و عێراقەوە هەبوو بلانسی پەیوەندییەکانیشی ڕاگرتبوو، سەربەخۆیی شۆڕشی لەدەست نەدا، بە کورتی و بەکوردی شۆڕش ناچار بوو لە پێناو سەرکەوتن و بەدیهێنانی ئامانجەکانیدا دەست بداتە دەستی ئەهریمەن و وەك ئەو دەوڵەتانە (سیاسەت بکات) کە لەسەر بناغەی بەرژەوەندی تایبەت یا هاوبەش دامەزراوە. پێچەوانەی خواستی عارەب پیوەندی دۆستانەی لەگەڵ ئیسرائیلدا هەبوو، هەمانکات پەیوەندی دۆستانەی بە پێشەوای عارەب جەمال عەبدلناصر، شا حوسەینی ئوردن، پێشەوا موعەممەر قەززافی لیبیا و میرەکانی کوێت و میرنشینەکانی کەنداویش لە ئاستێکی باشدا بوو. ئێران (دۆست) هەرەنێزیکی شۆڕش بوو، دوژمنی سەرسەختی عێراقیش بوو، سەرکردایەتی شۆڕش لە پشت شاوە لەگەڵ سەددامدا ڕێککەوت و تەرازووی هێزو بەرژەوەندییە نێو دەوڵەتییەکانی ناوچەکەش بە زیانی ئێران و ئەمەریکا گۆڕانی بەسەرداهات. سەرکردایەتی کورد (سیاسەتی دەکرد) بەو شێوەیەی کەئەوان دەیانکرد، بەرژەوەندی بەر لە هەموو

بنەماکانی کۆمەڵگای مرۆڤایە تییە (گەورە ناو دەرێژێت و منداڵ پێی لیدەخەن) یەکەمین ڕۆژی دووای مۆرکردنی پەیمانی مارت ١٩٧٠لە نێوان شۆڕشی کورد و حکوومەتی بەغدادا، بارزانی چوو بۆ تاران بۆ چاوپێکەوتنی شای ئێران و کورد وتەنی(سمێڵی بۆ دەتاشێت و ناوێنەکەشی دەداتە دەست)، دووابەدووای ئەوەش چوو بۆ ئیسرائیل)،[١٨٥] ئەوە ئەو سەردانەیە کە بارزان تکریتی باسیدەکات (مەلا مستەفا لە فرۆکەخانەی بنگۆریون دابەزی، ژمارەیەك وەزیر و لێپرسراوی پایە بڵند لە پێشوازیدا وەستا بوون، مەلا مستەفا چاوێکی پێداگیران و دەپرسێت: داوود دیار نییە؟)[١٨٦] داوود هاوڵاتییەکی ئاسایی و دۆستێکی دێرینی بارزانی بوو، پلە و پایەکی فەرمی لە دەوڵەتدا نەبوو، بەڵام بارزانی ئەو دۆستەی بەلاوە گرنگتر بوو لە لێرسراوانی دەوڵەت! هەر چەندە پەیوەندی نێوان شۆڕش و ئیسرائیل لە سەرەتادا هەرگومان و دەڵێن دەڵێنی بێ بەڵگەبوو، بارزانیش بێباك بوو چونکە دەیزانی تاکە سەرکردەی موسوڵمان و یەکەم سەرکردەیان نییە پەیوەندی لەگەڵ ئیسرائیلدا هەبێت و دووا سەرکردەش نییە و پێشەواکانیش وەك تاك و تەرای کەسانی سادەی نێو کۆمەڵ ئازادن لە هەڵبژاردنی هاوڕێ و دۆستدا جگە لەوەش شۆڤینییە عارەبەکان و موسوڵمانە رادیکاڵەکان بە چ هەقێك بوونەتە دەمراستی کوردو دەبێت بە پێی خواست و ئارەزووی ئەوان دۆستایەتی یا دوژمنایەتی ئەم یا ئەو دەوڵەت بکات یا ئەوەتە ئەوەی بۆ خۆیان حەڵاڵە بۆ گەلی کوردە بێکەس و پشتیوانەکە حەرامە و وەك هەتیوی جەژن هەر تەماشای دەمی چەورو بەرگی ئاڵ واڵای ئەوان بکات وبە دڵی شکاو وچاوی پڕ فرمێسك و سکی برسییەوە یا کورد وتەنی قەل بەقەل دەڵێت بۆ رەشی؟ باشە خۆ یەکێتی سۆڤێیەتە هەڵوەشاوەکەی قەڵای ئاشتی و پشتیوانی گەلانی چەو ساوە و دۆستی راستەقینەی مرۆڤ کە عارەب و بە تایبەتیش حکومەتەکانی میصر، سوریا و عێراق کردبوویانە دۆست و پشتیوان، هەر ئەو سۆڤیەتە یەکەمین دەوڵەتی ئەم سەرزەمینە بوو دان بە دەوڵەتی ئیسرائیلدا بنێت و لەو (هەنگاوە پێشکەوتنخوازو مرۆڤ دۆستانەو پشتیوانیکردنی گەلانی چەوساوە و داگیرکراوو زەبوون کراودا) پێش ئیمپریالیزمی جیهان کەوتن و شەرمەزاریی ئەوکارە چەپەڵەیان دەرهەق گەلی فەلەستین، هەزار جار رووی بەریتانیا و پەیمانی (بلفور) ی سپیکردەوە. پێشینان جوانیان وتووە ئەوەی بەکەر ناوێرێت بە کورتان رەپەرەپێتی. خۆ سەرکردەکانی عارەب لە ژێر پەردەو بە ترس و شەرمەوە هەوڵیاندەداو هەریەکەیان لە چەند کەناڵێکی نهێنییەوە خەریك بوون هەتا زووە سەرەداوێك لەگەڵ جوولەکەدا گرێبدەن و کێ بەرکێیان دەکرد کی زوتر پەیوەندییەك دابمەزرێنێت و بڵێت بەرێزان ئێمە کارمان بەو خەلکەوە نییە. لەو بووارەدا موحەممەدی پێنجەم، شای مەغریب پێش هەمووان کەوتبوو دەمێك بۆ شوێنی بۆ خۆی گرتبوو، نەشیدە شاردەوە، دەیوت برایینە شەڕی خۆترێن مەکەن، سەرکەوتنی سەربازیی و رزگارکردنی خاکی فەلەستین بەلای کەمەوە لە داهاتوویەکی نیزیکدا خەونێکی شاعیرانەیە، پیاوی چاکبن بەسە خوێنرشتن، بەسە ماڵوێرانکردنی میسر و سوریا و ئوردون، کێ لە ئێمەی سەرۆك و سەرکردەکانی عارەب خوێن لە

ئەمووستی کورێکمان دێت، فڕۆکە و تانك و زرێپۆش، شۆفل و دینامێت خانووی منی بەسەردا رووخاندم؟! خانووی یەکێکتان بەرپۆمبا کەوت؟ هەست و سۆز بخەنە لاوە، با بەئەقل و ژیریی و لۆجێك بیربکەینەوە، کێشەکان بە ئاشتی و لە یەکتر تێگەیشتن چارەسەر بکەین. نەشیش بسوتێت نە کەباب، خزمینە سوپاکانی عارەب لە تواناشیدا بێت بەسەر ئیسرائیلدا سەرکەوێت، ئەمەریکا و ئەورووپا ناهێڵن، لە ماوەی چەند کاتژمێرێکدا چەندین پردی ئاسمانی دەبەستن و شەڕی ژیان و مردنیش بکەین پێتەختێکی عارەب بە پێوە ناهێڵێن بەڵام کەس بەگوێی نەکرد ئەویش سووك و باریك بەرنامەی (ئاگرە سوورە لە خۆم دوورە)ی پیادەکرد، لە ئەنجامیشدا کێ بردیەوە؟ ئەوەتە ئەمڕۆ هەرە رادیکالەکانی عارەب ((بە مووشەی خۆیی و بەگی) دەیژەنن، مەبەستم کشانەوەی ئیسرائیلە بۆ سنوورەکانی ساڵی ١٩٦٧. حەزدەکەم بەخوێنەری هێژاش بڵێم ئەو بۆ چوون و ئامۆژگارییە بە نرخانەی شای مەغریب بۆ یە سەر چاوەم بۆ دانەناوە، سێناریۆیەکی گونجاوە لەگەڵ بیروو بۆچوونی ئەو سەرکردە میانڕەوەی عارەب و هەڵوێستە ئاشکراکانیدا و بە خۆم رەوابینی بەو تێکستە بیسازێنم کە لە راستییەوە دوور نییە ئەگەر دەقاو دەق نەبێت. کۆنگرەی (کورتە باڵا) نەك باڵای لوتکە (مؤتمر القمة) لە هۆڵەکانی خواردن و خواردنەوە و دەمەتەقێو گلەیی لە یەکتر کردن و ئاشتبوونەوەی هەندێك و سەرهەڵدانی ناکۆکی نوێی نێوان هەندێك لە مەراکیش(مەغریب) وبە خانەخوێیی شا موحەممەد بەڕێوەچوو، لە کاسێتێکی ڤیدیۆدا هەرهەموو دانیشتنەکانیشی بەدەنگ و رەنگ بۆ ئیسرائیلی دۆست نارد، وەك ئەوەی بڵێت ئێوە لێرە نەبوون، ئێمە لێرەدین! بارەکەڵڵا.ئەمڕۆ بەهۆی تەکنۆلۆژیای نوێوە گەلان هۆشیاربونەتەوە، دوست و دوژمن جیادەکەنەوە و دەزانن سەرکردەو سەرۆکەکانیان پاشا بێت یا سەرکۆمار،هەموویان لەکانیاوێکیان خواردۆتەوە و لە فێرگەیەکدا فێربوون و خوێندکاری سەرکەوتووی هێتلەر و ستالین و ماوتسی تۆنگ و کاسترۆ و هاوشێوەکانیانن و لەهونەرەکانی سیستمی تۆقاندن و کوشت وبڕ و چاو وراو و گێلکردنی گەلاندا پلەی بەرزییان هەیە،لە رووکەشدا بۆ بەرژەوەندی گەل و وڵات شەڕەدەنووك دەکەن و بانگەشەی رزگارکردنی فەلەستان(فەلەستین)ی کاول وفەلەستانییە داماوەکان دەکەن و ژێربەژێریش جۆرەها پەیوەندییان لەگەڵ دەوڵەتی ئیسرائیل دامەزراندووە ویەردەوامیش پەلە پرووزەیانە زۆرتر بچێتە پێشەوە.ئەم رەچەتەیە یا سیناریۆیە بسەروگوێلاکی هەرهەموو سەرانی خۆرهەڵاتی ناوەند و گەلانی موسوڵمان و جیهانی سێهەم و تۆپلێ حەوتەم و دەیەمیش دەگرێتەوە و هەرهەموشیان بەهەژاری و ژیانی کولەمەرگیی وخوێن و فرمێسکی گەلەکانیان لە دەسەڵات و ملهوریدان و میش میوانیان نییە و ئەوەی هەندێك چ توێژی کۆمەڵیش داوای دەکەن وەك ئازادی بیروباوەڕ و رادەربڕین، هەڵبژاردنی ئازاد وژیانی پەرلەمانیی،دەسەڵات و سەروەریی یاسا و دەسەڵاتی چوارەم بۆ گەلانی دواکەوتە ناگونجێن مەگەر هەر خەوی پێوە ببینن،خەونی سەوزو سوری شاعیرانە.ئەم خەونی شاعیرانەیە لەرووی ئەوین و خۆشە ویستیەوە زۆر دێرینە و کورد پێیدەڵێت (خەیاڵ پڵاو) یا (ئەو نانە بەو

ڕۆنه) و زۆر کۆنه بەڵام وەك زاراوەیەکی ڕامیاریش نوێ نییە. کە جەلال تاڵەبانی ساڵی ٢٠٠٩ لە تورکیا بۆ دڵدانەوە و دڵنیاکردنی تورك زاخاویدایەوە و وتی (دامەزراندنی دەوڵەتی کورد خەونێکی شاعیرانەیە) کەچی جەماوەری کورد لە کوردستان و هەندەران کردیانە هەراو بۆڵە بۆڵ بەڵام هیچ گروپێك نەچەپ و نەمامناوەند و نەڕاستڕەو خۆپیشاندانێکی نارەزایی دەربڕینی نەکرد و هەر لە سنووری بۆڵەبۆڵ و پرسیاری (چۆن و بۆ)دا مایەوە، لەگەڵ ئەوەشدا ئەوەندە کاریگەریی دەروونیی لەنێو ریزەکانی یەکێتی نیشتیمانی کوردستاندا هەبوو، لە هەڵبژاردنەکاندا ئەگەر لیستە هاوبەشەکەی لەگەڵ پارتیدا فریای نەکەوتایە هەر ئەوەندەی لیستی ئیسلامییەکان دەنگ پێدان و متمانەی کوردی باشووری بەردەکەوت. پێدەچێت بە شێك لە خوێنەران کتێبەکەی بەنرخەکەی جەلال تاڵەبانی نەخوێندبێتەوە کە١٩٨٩بە زمانی عارەبی نووسیویێتی بە ناونیشانی (أغد و دیمقراطی و حرمان شعب حتی من حق الحلم ؟)[١٨٧] چ ئایندەیەکی دیموکراتی کە گەلێك تەنانەت لە مافی خەو بینینیش بێبەش دەکات ؟ مەبەستی لە خەو بینینە بە سەربەخۆییە و جەلال تاڵەبانی ناوی خۆی لەسەر نەنووسیوە، کتێبکی بە نرخ و بەرهەمی قەڵەمێکی بە برشت و خاوەن ئەزموونە لە ٣٨٩ رووپەری قەوارە ناوەنجیدا بە بەرنامەیەکی ئەکادیی لەمەڕ نەتەوایەتی و چینایەتی و بۆرژواو مافی بڕیاردانی گەلانی ژێر دەست بۆ بڕیاردانی دووا ڕۆژی ژیانی ڕامیاریان بەڵگەی بەهێز و سەلمێنەر لە تێکستەکانی تیۆرەکانی مارکس و لینین دەکاتە پشتیوانی بۆچوون و داواکارییەکانی لەسەر کێشەی کورد و مافەڕەواکانی بە مافی جیابوونەوەشەوە لە تورك و عارەب و فارس و سەربەخۆیی تەواو و دامەزراندنی دەوڵەتێکی یەکگرتوو.)[١٨٨] ئیتر ئەو سەرکردەیەی کورد لە ماوەی هەژدە ساڵدا بەو ئەنجامە دەگات ئەو مافی خەوبینینەی گلەیی لە دوژمنان و داگیرکارانی کوردستان دەکرد بە کوردی ڕەوانابینن، ئێستا خودی خۆی باوەڕی پێنەماوە، ئەگەر بەسەرزارەکیی و بۆچاوبەستنی لایەنێکیش بێت. قسە هەیە ماڵ ئاوەدان دەکات و قسەش هەیە ماڵ ویران دەکات. بلیمەتێکی وەك کۆنفۆشیۆسی چینیی وتویەتی (ئەو قسانەی نەمکردوون دیلی منن، ئەوانەی کردوومن من دیلیانم) بەڵام ئێستا و ئەو سەردەمەی کۆنفۆشیۆسی هەیبوو هەیبوو. ئێستا دنیایەکی دیکە و ڕەوشت و کلتورێکی زۆر جیاوازی کۆمەڵایەتییە لە هەموو لایەنەکانی ژیاندا. زانا و فەیلەسووفەکان پیاوە چاکسازەکان، نووسەران و ڕووناکبیران، ئاینەکان،ئاینزاکان هەوڵیاندەدا مرۆڤ لەیەکتر نێزیك ببێتەوە بە هەستی خۆشەویستی و دۆستایەتی و هاریکاریی. ڕامیارەکان و سەرکردەکانی جەنگ و خوێنڕشتنیش مرۆڤ و مرۆڤیان بە گژ یەکتردا دەکرد و بۆ ئامانجە چەپەڵەکانیان دەیانکردن و ئێستەش دەیانکەنە سوتەمەنی ئەو جەنگانەی کۆتاییان نییە و هەتا یەکێکیان دەکوژێتەوە دووانی نوێ هەڵدەگیرسێن یا ڕاستر بڵێم هەڵدەگیرسێنرێن. ئەگەر ئەوشێتی و چاوتێرنەبوونە نەبێت هیتلەر چۆن و بە چ ئەقڵێکەوە پەلاماری ڕووسیای سۆڤێتی دەدات کە ڕووبەرەکەی ٢١ ملیۆن کیلۆمەتری چوار گۆشەیە! لە ململانێی نێوان ئەو دوو بەرەیەدا، ئاشتی و جەنگ، برایەتی و

ناحەزی، دۆستایەتی و دژایەتی، ئاوەدانی و کاولکاری، بە ها هەرە بەرزەکانی مرۆڤ و سووك تێڕوانینی وەك مێش و مەگەز، نالێم وەك ئاژەڵ، چونکە ئاژەڵ مافیان لە مافی ملیۆنەها مرۆڤی ئەم سەر زەوییە زۆرترە وەك داماوەکانی صۆماڵ، ئەفغانستان، فەلەستین، عێراق و ئێران و سووریا و تورکیا بەتایبەتی و ئەفەریقا و خۆرهەڵاتی ناوەند و ئەمەریکای لاتین بە گشتی. ئەوە ململانێ ئەزەلیەکەی نێوان چاکە و خراپەیە، خێروشەڕ،رووناکیی و تاریکی کە ئەمرۆش بە داخەوە هەر بەرەی شەرخوازو خراپەکاران لە سەردوەن. تۆ لە وەگەڕێ (کۆمەڵەی دەوڵەتە دژەکان) جارجار هەڵوێستێکی لاواز و شەرمنانەی مرۆڤ دۆستی دەنوێنێت بەڵام کێ گوو بەکڵاوی دەپێوێت، لە ژێر زلهێزەکاندا نقەنقی دێت. تۆڵەوە گەری ئیسرائیل لە پێناو رزگارکردنی تەنها دیلێکدا لە دەستی عارەب لە بەرزترین ئاستەکانی دەوڵەتدا دەکەونە خۆ، ئەوەش دووبارە شەرمەزاری بۆ سەرانی عارەب و موسڵمانان هەیە کە ئازادی جوولەکەیەك یەکسانە بە ئازادی ٥٠٠-٧٠٠ و پتریش فەلەستینی. بۆ رزگارکردنی شالێت، ئیسرائیل ٥٠٠ زینـدانیکراوی فەلەستینی ئازاد کرد و ئەم رۆژانەش نێزیکەی ئەوەندەی دیکەش ئازاد دەکات. بەراستی لەوێ مرۆڤ نرخی هەیە. باشە جەنگ، ئاشتیی، دیپلوماتیکیی و دانوستاندن، تاوتوێکردن، هەموو چالاکییەکانی دیکەی مرۆڤ لە زانست و داهێنانی پیشەسازی و تەکنۆلۆژیاو دەرمانسازی و بازرگانی و هتد لە پێناوی مرۆڤایەتییدا نییە ؟ چ بەرژەوەندییەکی مرۆڤێکی فەلەستینی لەو جەنگە بەردەوامەدایە لە ١٩٤٧ وە لەگەڵ ئیسرائیل و جوولەکە دا بە یەکتری دەکەن و هیچ لایەکیان هەناسەیەکی ئاسوودەیان نەداوە. ئەوە تاوانێکی گەورەیە فەلەستینییەکان ئەوە لە دووای ئەوە دەکوژرێن یا خۆ بە کوشت دەدرێن و بیست ودوو سەرۆکی عارەب و ئێران و موسڵمان لە دوورەوە تەماشا دەکەن. راستە توانای سەرکەوتنیان بەسەر ئیسرائیلدا نەبووە و نییە، بەڵام بۆ لێناگەرێن پیکبێن و هەریەکەو لە ماڵی خۆی بە ئاشتی و برایەتی و دراوسێتی بژین. ئەنجامی ئەو جۆرە تاوانانەیە ئەمرۆ جەنگی عێراق، ئەفغانستان، یەمەن، شەپۆلی تیرۆر، قاعیدەو ئەو هەموو گرووپە تیرۆرستانەی کوشتن و سەربڕین و رفاندن و تەقاندنەوە و تەقاندنەوەی خۆ کوژی بەرفراوان مەترسییەکی ترسناك و کوشندەیە ژیانی مرۆڤی لەم سەر زەوییە، لە خۆرهەڵات و خۆرئاوا، لە ئەمەریکا و وڵاتانی ئەسکەندەناڤیا دەکاتە قوربانی پەتای مەرگی رەش و دەستی سووری تیرۆر. ئەورووپاو ئەمەریکاو هەموو زلهێزەکان جارێك دڵیان بۆ قەڵاچۆکردنی گەلان دانەخورپا، کیمابارانی هەڵەبجە و قەرەداغ و دۆڵی جافەتی و دۆڵی بالیسان رووداوی ئاسایی و کێشەیەکی ناوخۆی عێراق بوو وەك ئەوەی دەردە مریشك لە کێلگەیەکی بە خێو کردنی پەلەوەردا روویدات، شتێکە پەیوەندی بە خاوەن کێلگەکەوە هەیە، هەشت ساڵی رەبەق جەنگی یەکەمی کەنداوی نێوان عێراق و ئێران بە نوێترین و قورسترین چەکی سەردەم رۆژانە درووێنەی گیانی مرۆڤی دەکرد، مێش میوانی نەبوو، هەتا هاتەوە رێگەیان و کارەساتەکەی یازدەی سەپتەمبەر لەو خەیاڵی بێ خەمی و سەرخۆشیە وورییای کردنەوە کە قەڵای پۆڵایین و

شوورابەرزەکانیان و ماڵیان شووشە بەندەو چەند کەسێکی داخ لە دڵ و رق ئەستوور سەر بنێن بە یەکەوە پلیتی گەورەی ووردووخاش دەکەن. دەگەڕێمەوە سەر باسەکەی پێشوو، تەونی جاڵجاڵۆکەکەی بە هەمووان بە دۆست و دوژمنەوە بۆ داماوەکانی فەلەستینیان چنیوە و هەریەکەو جۆرە بەرژەوەندییەکی تێدا هەیە ئەگینا جگە لە سووریا و کۆماری ئیسلامی ئێران. هەرهەموو سەرۆکەکانی عارەب و ئیسلام بە ئاشکرا و بەنهێنی جۆرە پەیوەندییەکی دۆستانەیان لە ئاستی جیاوازدا لەگەڵ ئیسرائیل دامەزراندووە(لە ناڵ ئەدەن و لە بزماریش) هەرچی ئێرانیشە هەرئەوەندەی نزیکبوونەوەکە دەهاتە گۆڕێ، بۆنی رێککەوتنی جوولەکە و فەلەستین (دەبوایە جوولەکەو عارەب و موسوڵمانان بێت) ی لێبکرێت، خێرا ئێران دەڵێت ئیسرائیل لەسەر نەخشەی ناوچەکە دەسڕێتەوە! ئەوەیە پشتیوانیکردنی فەلەستینییەکان و رزگار کردنی قودس کە باوەڕناکەم چارەکێکی شارەکانی قوم و مەشهەد لە ئێران و نەجەف و کەربەلا و کازمەین و سامەرا لە عێراق لایان پیرۆز و بە بایەخ بن. تەنها سەرکردەیەکی عارەب دووای جەمال عەبدلناصر هەوڵی راستەقینەی دابێت بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە، ئەنوەر سادات بوو، عەبدلناصر بە جەنگێکی دۆڕاوو ماڵ وێرانکار، ساداتیش بە جەنگێکی سەرکەوتوو دانوستاندن کە چاوەڕوانی پێکهاتنی لێدەکرا. لەم بووارەدا رێزم بۆ ئەو دوو سەرکردەیەی عارەب هەیە، هەرچەند عەبدلناصر دۆستی کوردو سادات ناحەز بوو. ئەوەشمان بیر نەچێت پێشەوا موعەمەر قەزافی دۆست و پشتیوانێکی بوێر و خاوەن هەڵوێستی جوامێری و باوەڕو بۆ چوونی قووڵ و دروستە بەرامبەر نەتەوەی کورد و کێشە رەواکەی. سادات مەردانە هاتەپێشەوە و بڕیاری رێککەوتنی لەگەڵ ئیسرائیلدا دابوو چونکە کێشەکە بەشەر یەکلایی ناکرێتەوە، بەلام بەسەرشۆڕی چەند جەنگێکی دۆڕاوەوە دەستی ئاشتی درێژناکەم، چونکە هیچ رێککەوتنێکی ئابروومەند لە پێگەی لاوازی یەوە سەر ناگرێت، بۆیە بە دوژمن و هەموو جیهان دەسەلێنم توانای سەرکەوتنێکی سەربازی سنووردارمان هەیە، ئەجا راستەوخۆ بە ئاشتی چارەسەری کێشەکە دەکەین. هەرواش بوو، بە پلانێکی زۆر ووردو کارزان و تۆکمەو نهێنی هێڵی بارلیڤی شکاندو بەرایی هێرشی هێزەکانی میسر گەیشتە نێزیك تەل ئەبیب و پایتەختی ئیسرائیل لە مەودای تفەنگی سەربازانی هێزە پێشکەوتووەکەی سوپای میسردا بوو، فەرمانی کشانەوەی پێدان، چونکە ناکرێت و ناهێڵن ئیسرائیل بدۆڕێت، دەبێت دان بەو راستییەدا بنێین ئەگەر خۆمان و گەلانی عارەب و موسوڵمان و بە تایبەتیش گەلی فەلەستین ناخەلەتێنین و بازرگانی بە خوێنیانەوە ناکەین. ئەنوەر سادات سەرکەوتنێکی سەربازیی مەزنی تۆمار کردو ئابڕوی عارەب و موسوڵمانانیشی کڕییەوە ئینجا دەستی بۆ ئاشتیی وناگر بەست درێژ کردو هێزەکانی کێشایەوە و راستەوخۆ چووە ئیسرائیل و لەسەر مێزی گفتوگۆ لەگەڵ سەرانی جوولەکەدا دانیشت، فەرموون با چارەسەرێکی ئاشتیانەی کێشە رەگ داکوتاوە بکەین و دان بە مافی یەکتریدا بنێین و پێکەوە بە ئاشتی و دۆستایەتی بژین. هەوڵەکانی ئەو سەرکردەیەی عارەب کە مەردانە لە گۆرەپانی شەردا

داکۆکی لە فەلەستین دەکرد نەك لە دوورەوە و هەر بە هاشەو هوشەو وتاری رادیۆ و تەلەفیزیۆن و رۆژنامە و گۆڤار و کۆبوونەوە جەماوەرییەکان و موزایەدەی کۆبوونەوە (کورتە بالاّ) کانی لوتکەی سەرانی عارەب. کەللەپوتی عارەب کارێکی کرد ئەو سەری خۆی لەو پێناوەدا داناو عارەبیش سێ لە چواری کێشەکەی دۆڕاند. ئاخۆ ئەو هەڵوێستە بوێرەی سادات خەوشێکی تێدابوو یا کورد وتەنی (کەری دێز تۆپینی خۆی و زیانی خاوەنەکەیی دەوێت) ڕاستە ناکۆکی، ململانێ، جەنگ، دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە، بەڵام ئاشتی و پێکەوە ژیان و یەکتر قبوولکردنیش دیاردەیەکی شارستانیە، بۆ گەیشتن بەو ئامانجەش هەرلایەنەو بەپێی بۆ چوون و بەرژەوەندی خۆی وەك صەددام حسێن دەیوت بە پێی (حساباتە ووردەکان) هەڵوێست وەردەگرین و دۆستایەتی (ئەلف) و ناحەزیی ودوژمنایەتی(بێ)دەکەین . هەر لەو بووارەدا جەلال تالەبانیش چوو بووە سەر مۆدێلی عارەبە رادیکاڵەکان و شانازی بەوەوە دەکرد وەك سەرکردەی باڵێکی بزوتنەوەی کورد هێشتا نەچۆتە ئیسرائیل و هیچ پەیوەندییەکییان لە نێواندا نییە، ئەوەی بیرچووبوەوە وەك پەرچەکردارێکی سەرپێیی بڕیارەکەی صەددام حسێن کە ڕاستەوخۆ و لە دەمی خۆیەوە لە کەناڵی تەلەفزیۆنی بەغداوە ڕایگەیاند (ئاوی دیجلەو فورات لە تاڵەبانی ونەوەکانی بنەماڵەی ناپاکان حەرامە.(مەبەست ئیدریس و مەسعوود بارزانی یە) کە ئەو ماوەیە بە پشتیوانیی سوپای پاسدارانی ئێران گەڕابوونەوە دەڤەری حاجی هۆمەران . ئەمیش لە دیمەشقەوە بە میدیاکانی ڕاگەیاندبوو(من کە جەلال تاڵەبانیم،عیراقیی نیم!) مەسعوود بارزانییش لە بۆنەیەکدا پاسپۆرتە عێراقییەکەی لە باخەڵی دەردەهێنێت و دەڵێت: (من هەر ئەم پاسپۆرتە عێراقییەم هەیە .

شەڕە بەناوبانگەکانی شۆڕشی ئەیلول

شەڕەکانی شۆڕشی ئەیلول بەرامبەر سوپای عێراق هەرهەموویان گرنگن، گرنگیی و بایەخی جەنگیی و رامیاریی هەر شەڕێك بە پێی کات و شوێنی ڕوودانەکەی پێوانە دەکرێت بۆیە ناتوانین شەڕەکانی سەرەتای شۆڕش بە چەکی سەرەتایی وەك تاپرو تفەنگی ئینگلیزی کۆن وتازەکوورەیی شۆڕشەکەو پێشمەرگەی بێ ئەزموونەوە بە گرنگ و داستان نەنووسین، هەر بۆ نموونە شێخ برایمی خەمزەیی و مەجید خاتوون خەمزەیی و چەند پێشمەرگەیەك سەری چیای ئەزمر لە کەرتێکی سوپای عێراق دەگرن و سێ ڕۆژ ناهێڵن ئەو لەشکرە بەو چیایەداسەرکەون و بە زیانێکی زۆرەوە بەرەو سلێمانی دەیانگێڕنەوە، داستانێکی پڕ لە شانازیی و قارەمانێتی نییە؟ جەنگ و ڕووبەڕووبوونەوەش وەك شەهید نووری شەریف دەیوت وەك هەڵپەرکێ وەهایە،ماندوو دەبیت بەڵام بێزارنابیت!جەنگاوەران وەهان، لە نێو دەیەها جەنگاوەری جەربەزەو گیان لەسەردەستدا چەند جەنگاوەرێك دەردەکەون و ناوونێوبانگ پەیدا دەکەن و پلەی لێپرسراوێتیان دەردێنێ، شەهید نووری شەریف پێشمەرگەیەکی هێزی خەبات بوو، تازە ڕۆکێتی R. B. G کەوتبووە دەست شۆڕش، مەودای چاکترین کاریگەریی ئەو چەکە صەد مەتر بوو، نووری بەسەرگەرمیی شەهیدبوونی

خۆشەویستترین هاورێی لەو شەڕەدا، لەو مەودایە زۆرتر لـە بنکەکـەی دوژمـن دەچـێتە پێـشەوە، ئەوەنـدە چووبووە پێشەوە چەند پارچەیەکی ڕۆکێتەکە گەڕابوونەوە و لە چەند شوێنێکەوە لاق و ڕانی چەپی زامـدار دەبێت، کێ دەیناسێت؟ حەمە شەمێرانی بە لقەکەیەوە دەچنە سەر بنکەی سەربازی دوژمن لە بێلوولە، بە سنگە خشکە دەگاتـە بـن یەکـەمین خـاڵی پاسـەوانیی دوژمـن ((ڕەبییـە)) و لـە ناخافڵدا لوولـەی گوللـە پرژێنەکە دەگرێت و لە دەست سەربازەکەی دەردەهێنێت، گـەرمیو تینـی چـەکەکە دەسـتی داپلۆخانـدبوو! ئەوە داستان نییە؟ حەمەی سەید عەلی سەرلقێکی هێزی خەبات بوو لە شاربازێر، دەچێتە نزیکترین خـاڵی سنووری ڕەبییەکانی دوژمن و چەند هەنگاوێك دوورتر بە عارەبی هاوار دەکات ((بـەڕێز فەرمانـدەی فـەوج هاتووە))! ئەوە ئەوپەڕی لە خۆبوردن نییە؟ با ئەوەش بڵێم ئازایەتی،خۆی لە خۆیدا جۆرێـك خۆپەرسـتییە، شێوەیەکی خۆ دەرخستن و خۆ بردنە پێشەوە و سەرنجڕاکێشانی دەوروبەرە لە هەمبەری دۆزێکـی بەرچـاودا وەك خـۆ بـەختکردن لـە پێنـاو ئامانجێکـدا، جـا ئـەو دووە بـە جۆرێـك تاوێتـەی یـەکتر دەبـن بـە ئاسـانی جیاناکرێنـەوە و قارەمانـەکانیش لایـەنی خـۆ پەرسـتییە پۆزەتیڤەکـەی دەشـارنەوەو دەیانـەوێت وەك هەڵوێستێك بۆ ئایدیایەك، ئامانجێك بخوێنرێتەوە و بکەوێتە بەر چاووگوێ دەنـاخۆی لـە خۆیـدا هەسـتێکی شـاردراوەی دەروونیـە... هەرچـۆنێك بێـت لـە مێـژووی شۆڕشـی ئەیلوولـدا چـەند داسـتانێك بەرچـاوترو ڕووناکییان پتر لەسـەرە وەك داستانی شەڕەکانی چیای سەفین (شەڕەکانی چیای سەفین پەنجا ڕۆژی خایاند بە هاتنەپێشەوەی دوژمن و پاشەکشەوە هەر هەوڵێکیدا لە لوتکەی (کابیسە) بەولاوە پێشڕەوی بۆ نەکراو لـە وێدا وەستان... سەرۆك کۆمار عەبدلرەحمان عارف خودی خۆی هاتە بەرەی جەنگـە کـە، مەیـدان و بـەرەو شەقلاوە، عەمید روکن عیسا شاوی فەرمانەدەی لیوای چوارەدەی سوپای عێراق لێپرسراوی بەرەکـە بـوو بـە سەرۆك کۆمار دەڵێت خوازیار بووین بە بۆنەی هاتنتانەوە دیارییـەکتان پێشکەش بکەین، لـە چیـای سـەفین بـەنرخترمان نەدۆزییـەوە، دوای پاککردنـەوە و ڕزگـارکردنی لـە چـنگی ناپاکـان فـەرموون پێـشکەشتانی دەکەین. هەژاری موکریـانی لـە هۆنراوەیەکـدا بـەو بۆنەیـەوە دەڵێـت: هێـی، شـاوی، چیاکانی کوردسـتان نابەخشرێن. هێزەکانی پێشمەرگە بەرگرییەکیان لە شوێنەکانیان دەکرد کەم وێنە، گیـان لەسـەر دەسـت بـە گەرمی و جۆشەوە سنگیان دەنا بە گوللەی دوژمنەوە، داستانێکیان بە خوێن نەخشاند دۆست و دوژمنـی سەرسامکرد و بارزانیش بروسکەی پیرۆزبایی و دەستخۆشی بۆ ناردن و ژیان خستنەلاوەی لە پێناو کورد دا بەرز نرخاندن. کۆی زیانە زانراوەکانی دوژمن ١٥٤ کوژراو، ٣٤٨ بریندارو ٣٢ دیل بوون زیـانی شۆڕشـیش ٢٢ شەهید، ٨٦ بریندار. دوژمن بۆ ئەم هێرشە، نێوەڕاسـتی مـانگی نیـسان ١٩٦٥ هێزێکـی هێرشـبەری قەبەی ئامادەکرد بۆ دەستبەسەراگرتنی چیای سەفین، بریتی بوو لە لیوای یەك، چواردە، پازدە، بیـست و نۆ لەگەڵ دەهەزار جاش و پاڵپشتی تۆپخانەی قورس و فڕۆکە جەنگییەکان بەرامبەر هێزی سـەفین و هێـزی دەشتی هەولێر بەسەرکردایەتی ڕەشید سندی و فەرماندەکانی گۆڕەپانی شەڕەکە مولازم تایەری عەلی والی

بەگ و فارس باوە. دوژمن کە بێهیوا بوو سوپا هیچی بۆ ناکرێت لەگەڵ سەرۆك جاشەکاندا ڕێکدەکەوێت گرتنی ئەو شوێنانە بدات بە ((قونتەرات))، زیرۆ هەرکی یەکێك بوو لەو قۆنتەرانتگرانە بەڵام سەری خۆی دانا و چیتر جاش قۆنتەراتیان لە میریی نەگرت.).[189]

میریی عێراق بە پێی پلانە فراوانەکەی ((پشت بە یەزدان)) بە لەشکرێکی قەبەوە هەنگاو بە هەنگاو خاڵە ستراتیژییەکان لە ((یاخییەکان)) پاکدەکاتەوە و هەر بە خەیاڵ پەلاو چیاکانی کێوەڕەش، زۆزك، کۆرەك، سەرتیژ، سەری حەسەن بەگ، سەفین، هەندرێن و حەوزی ڕەواندزو گەرووی هۆمەراغاو دەشتی دیانە دەگرێت و لە دووا هەڵمەتدا حاجی هۆمەران و بنکەکانی سەرکردایەتی شۆڕش و بارەگای بارزانیش دەگرن و ئاڵای عێراق دووبارە لە هەموولایەکی دەڤەرەکە بەرزدەکرێتەوە و ئاو بە ئاگردا دەکرێت و شوێنەگرنگەکانی دیکەش وەك پیرەمەگروون، ئەزمر، چوارتا، ماوەت و پێنجوێن وەك بەفری بەر خۆر دەتوێنەوەو هەرەس دەهێنێت و ئاڵای سپی خۆ بەدەستەوەدان و پەشیمانی بەرزدەکەنەوە بەڵام هەموو کات ((با)) بە ئارەزووی کەشتییەوان هەڵناکات و ئەگەر نگرۆی نەکات شپرزەی دەکات. (ئەو هێزانەی سوپای عێراق بۆ ئەنجامدانی ئەم پلانە دیاریکرابوون بریتیبوون لە لیوای ١، ٢، ٣، ٤، ٥، ١٤ و نزیکەی پازدە هەزار جاش و بنکەی فڕۆکە جەنگییەکانی کەرکوك و موصڵیش بە دوو پۆل فڕۆکەی میك، دووپۆل فڕۆکەی هۆکەر هەنتەر، هەشت ڕۆکێت هاوێژی جۆری ئیلیۆشن و شەش باجەر تۆپولیف ١٦، پێنج کەتیبە تۆپخانە، کەتیبەیەکی ١٢٢ملم. ی کەوانەیی هاوێژ (قوس)، کەتیبەیەك ١٢٠ملم.، کەتیبەیەك تۆپی چیایی ٢٥ ڕەتل، کەتیبەیەك تۆپی ٧٥ ملم و کەتیبەیەك تۆپی ٢٠، ٤ ملم و شەش تۆپهاوێژی پێنج — پێنج ((پێنج دەکەوێت و پێنج بە ئاسمانەوەیە. ن. ك)) دوژمن ئەوەندە لە سەرکەوتنی پلانەکە دڵنیا بوو (فەرماندەی لیوای پێنج بەڵێن دەدات هەتا دەگاتە گەڵاڵە ریش نەتاشێت)[190] ئەو فەرماندە بوغڕاو لە خۆباییە ئەگەر خاوەن بەڵێن بووایە دەبوو ریشی لە زەوی بخشێت بەڵام مراوی تەڕ نابێت. (هێزی باڵەك ڕۆژی ١٩٦٥/٥/٢ لە برووسکەیەکدا سەرکردایەتی ئاگادار دەکات، دوژمن پێشڕەوییەکی بەربڵاو دەکات و چیای هەندرێن کەوتۆتە دەستیان، هێڵەکانی بەرگریشمان تێکچوون. بارزانی هەر کە برووسکەکەی پێگەیشت، ئیدریس دەنێرێت لە نزیکەوە باروودۆخەکە ببینێت و فرمانی گردە بریشی پێدا هەرقوربانییەك دەدەن، نەهێڵن دوژمن مەترسیدار بوون گەیشتبوونە نێو بازنەی هێڵە سوورەکان کە هەرگیز نابێت دوژمن بیانبەزێنێت و بۆ چارەسەرێکی بە پەلە، بڕیاردەدات خودی خۆی بگاتە بەرەکانی جەنگ بەڵام فەرماندەکان برووسکەیەك دەکەن، ئەزیەتی ئەرکی هاتن مەکێشن، پەیمان بێت ریسەکەیان بکەینەوە خوری. هێزەکانی پارتی کۆمۆنیست هەستیان بە شەرمەزاری و ئازاری ویژدان دەکرد چونکە بەشی زۆری ئەرکی پارێزگاریکردنی هەندرێن بەوان سپێردرابوو، بۆ ئابڕووکرینەوەی خۆیان بە پەرۆش بوون شەڕی ژیان و مردن بکەن و لەگەڵ هێزەکانی پێشمەرگەدا بڕیاریاندا ڕێگەنەدەن دوژمن بستێك بێتە

پێشەوە. بارزانی پلانی گونجاوی دارشت و ئەرکەکانی ئەنجامـدانی هێرشـێکی پێـچەوانەی بـە فەرمانـدەیی کەمال نوعمان، نوعمان عەلوان ((مولازم خدر)) فاخیر مێرگە سووری و عیزەت سلێمان بەگ. شەڕە بەنێو بانگەکانی ١٩٦٥-١٩٦٦، شەڕی چیای سەفین مانگی نیسان ١٩٦٥، چیای پیرەمەگروون ٢٨ی نیـسان — ١٢ ئایار ١٩٦٥. شەرەکانی قەرەداخ ٤-٩ ی حوزەیرانی ١٩٦٥، چیـای ئـەزمر و چـوارتا ٢٥ حـوزەیران ١٩٦٥ جگە لە پەلاماردانی دامو دەزگاکانی نـەوتی زەنبـوور. شـەڕەکانی بـەرەی رەوانـدز،کۆرەك، زۆزك، هەنـدرێن، ملـوتکر، دیانـا، کێـوەڕەش هـەتا کۆتـایی مـانگی ئـابی ١٩٦٦ نەبڕانـەوە. ئـەوە جگـە لـە ئۆپەراسیۆنە سەرکەوتووەکەی (رووبار) کە هێزێکی تایبەت بە پلانێکی وورد و بوێر دەزگاکـانی پـالاوتن و هەناردەی نەوتی بابە گوڕگوڕ تۆپبارانێکی خەست و نیشان پێك دەکەن و ئاگرێکی هێندە گەورە دەکەوێتـە و دوژمـن وەهـا شـلەژابوون، وایانـدەزانی کەوتوونەتـە بـەر هێرشـێکی فرۆکـەی دوژمـن! ١٢/٥/١٩٦٦ هێزەکانی پێشمەرگە گەورەترین داستانی لە مێژووی کورد دا تۆمار کـرد، ئـەوەی زۆر دڵخۆشـکاریش بـوو ئەو نموونە زیندووەی هاوکاری کورد و عارەب بوو بۆ داکۆکی لە کوردسـتان. تـەنها لـەم داسـتانەدا زیـانی دوژمن ٤٠٠ کوژراو، ٦٠٠بریندار، دەستکەوتیش چوار تۆپی چیـایی ٧٥ ملم، حـەوت هـاوەنی سـووك و قورس، ٦٠٠ پارچەچەك، ١٥ ئامێری بێتەل و برێکی زۆر فیشەك. لە شەڕەکانی دیکەشـدا زیـانی دوژمـن ٢٧٥ کوژراو، ٣٨٧ دیل. لەم نەبەردانەدا سەرکردایەتی شۆڕش پلانی هێرش بردنی لە جێگەی بەرگریکردن بە سەرکەوتوویی پیادە دەکرد و دوژمن بە جۆرێك شکاو وورەی رووخا، سـەرکردایەتی تیپـی دووی سـوپا، لیوای یەك ئاگادار دەکات برووسکەمان هەیە، ئامادەن بۆ وەرگرتنـی. سـەربازی بێتەلەکـەی لیـوا دەڵێـت (کاتمان نییە هیچ برووسکەیەك وەربگرین، لە هەمـوو لایەکـەوە ئـاگر بەسـەرماندا دەبارێـت، ئـەوە لاشـەی مولازم رەزا لە گۆڕەپانەکەدا کەوتووە ناتوانین بیهێنینەوە، لێمان گەڕێن!!)[191] بێووردیی سەربازانی سـوپای عێراق و ئەفسـەرەکانی روون وئاشکرا لـە رووداوەکانـدا رەنگدەداتـەوە، هۆیەکەشـی دەگەڕێتـەوە بـۆ چـەند خاڵێك:

أ — لە ئاخەوە هەستیاندەکرد ئەم ئاگرەی سوپای عێراق و کوردی تێکەوتووە و هـەردوولا دەسـوتێنێت، پەیامێك نییە ئامانجی گەلانی عێـراق و بەرژوەنـدییانی تێـدابێت و تـەنها لـە پێنـاو خواسـت و ئـارەزووی شۆڤێنی سەرکردەکان و پێشێلکردنی مافەکانی کوردە و بەردەوام رووباری خوێنی بۆ دەڕێژن.

ب — لە ئاخی خۆیاندا هاتبوونە سەر ئەو باوەڕەی سوپای عێـراق رووبـەڕووی کۆمـەڵێك چەتەو رێگر و یاخیو راکردو لە دەست یاسا ناجەنگن، بەڵکو شۆڕشی گەلێکە و پەیامێکی مرۆڤ دۆستانەی هـەڵگرتووەو لە پاڵ داواکردنی مافەکانی کوردا و هاوشانی دروشمی سەرەکی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان، دروشمی دیموکراتی بۆ عێراقیشیان بەرزکردۆتەوە و لە پێناو هەر دوو ئامانجەکەدا قوربانیـدەدەن، بۆیـە کـە بـەنهێنی و لەگـەڵ خۆیاندا دەکەوتنە لێکدانەوە و تاوتوێکردنی کێشەکە لە هـەموو دڵـەوە ئـەوەی بـۆ خۆیـان دەخواست، بـۆ

کوردیشیان دەخواست وەك ژیانێکی ئاشتی و هێمنی، ئازادیی، یەکسانیی... ورزگاربوون لەم کێشەیەی سەرەتاکەی ئاگادارن و نەدەزانن کەی کۆتایی دێت. هەریەك لەو مرۆڤە بە ویژدانانەی کە بە خۆڕایی/ کرابوون بە سوتەمەنی ئاگری جەنگ ئەو پرسیارەی هەزاران جار لە خۆی کردووە، کێشەکە هەرچییەکە ئەگەر میریی دەرەقەتیان نایەت بۆ ڕێگەی ئاشتی ناگرێتە بەرو لە گەڵیاندا ڕێکبکەوێت و ئەم هەموو خوێنەی لاوانی کورد و عارەب نەرژێت، ئەوە بەڵگەیەکی حاشا هەڵنەگرە ئەفسەرێکی سوپای عێراق دووای کوژرانی لە دەفتەری یادەوەرییەکانی رۆژانەیدا نووسیوێتی (خودایە دەروویەك لە ئێمە و لەو یاخییە هەزارانەش بکەرەوە!)[١٩٢] دوژمن هیچی بەدەستەوە نەما، ڕێگەیەك نەما نەیگرێتە بەر، شۆڕشی کڵپەسەندوو سەرکەوتووی کورد دامرکێنێتەوە، ناچار پەنا دەباتە بەر چەواشە کردنی گەلانی عێراق و چاوبەست، دەمێك پڕوپاگەندەی دەکرد بارزانی رایکردۆتە تورکیا، دەمێك دەیوت بە سەختی پێکراوە و دەمێك دەیوت بە زامی برینەکانییەوە سەریناوەتەوە! هەر خۆشی خۆی بە درۆ دەخستەوە و دەیگوت کەوتۆتە نێو ئابڵووقەی هێزە دلێرەکانمان و هیچ ڕێگەیەکی لە بەردەمدا نییە خۆ بە دەستەوەدان و تۆبە کردن نەبێت! بەڕاستی خۆیان کردبووە گاڵتەجاڕو پەندە کوردییەکەیان بەسەر خۆیاندا هێنا. کەرلە کوێ کەوتووە و کوندەلە کوێ دڕاوە. ئەوانە پەیڕەوی ئەو ڕێبازەیان دەکرد ((هەر درۆیکە هەتا باوەڕت پێدەکەن)) عارەبی بەغدا لە دروستکردنی نوکتەدا وەستان قەشمەرییان بە میریی دەکرد و دەیانگێرایەوە هەرکەس دەیەوێت بزانێت ئەوە دنیا و مردن و زیندووبوونەوە چۆنە پرسیار لە مەلا مستەفا بکات، ئەو چەند جارێك مردووە و زیندوو بۆتەوە! سەرکردایەتی عێراق ناچار بوو قەوانە کە بخاتە سەر لوقمان بارزانی کە ئەو ساڵانە رۆڵی بەرچاوی لە شەڕەکاندا دەگێرا و بەجۆرێك پڕوپاگەندەی کوژرانی لوقمانی دەکرد بارزانی مستەفاش کەوتە دڵەڕاوکە لە شەهید بوونی لوقمان، لەوەش هیچی هەڵنەکراندو درۆو فیشاڵەکانی کەوتنە روو و لای هەمووان ئاشکرابوو.. هەر هێزی ئاسمانی و فڕۆکە جەنگییەکانیان بەدەستەوە مابوو، شێلگیرانەو کوێرانە، شەلم کوێرم ناپارێزم گوند و شارۆچکەکانی کوردستانیان ئاگرباران دەکرد، خانوویان دەرماندو دەسوتاند، کێڵگەو مەرزاکانیان هەڵدەگیرایەوە، شوان و گاوان و ڕانە مەڕو گاگەلیان لە نێو دەبرد، ئەوەش هەر ماوەیەك بوو، پێشمەرگە چاونەترس و لە خۆ بوردووەکانی سەر دژە فڕۆکەکان ئەوەندەیان فڕۆکە بەردایەوە هیچ فڕۆکەیەکی دوژمن نەیدەوێرا لە بەرزانی کەمتر لە ١٦ کم بەسەر کوردستاندا بفڕێت کە مەودای کاریگەری دژە فڕۆکەکان بوو، ئیتر لە ترسی سزای سەرکردایەتی کوێرانە تەقەمەنیەکانیان بەردەدایەوە و خۆیان بە تاڵ دەکردەوە و دەگەڕانەوە. دەڵێن دوو کەس هەرگیز باوەڕ بە مردنی کەسێك ناکەن، یەکەمیان ئەوەی زۆر خۆشیدەوێت و دووەمیان ئەوەی زۆر دوژمنێتی، سەرکردایەتی عێراق باوەڕی بە کۆچیدوایی بارزانی نەدەکرد هەتا نامەردانە گۆڕی پیرۆزیان هەڵدایەوە! عارەب دەڵێت ئەگەر شەرم ناکەیت، هەرچیت دەوێت بیکە! دوژمن ئەوەندەی لە نێوبردنی شۆڕشی بەلاوە گرنگ بوو

هەموو توانایەکی بۆ خستبووە گەر، ئەوەندەش لە نێو بردنی بارزانی مستەفا و ئیدریس و مەسعوود بارزانی بەلاوە گرنگ بوو، چەندین پلانی نامەردانەشی جێبەجێکرد و ئەوەندەی دیکەش خۆی شەرمەزارو بێهێزترو بچووکتر خستە بە رچاو لە بەرامبەر ئەو کێوەدا هەرکەسێك شێتانە شۆقی لێبدات شۆقی دەشکێت.

بالە نێزیکترەوە بارزانی مستەفا بناسین:

هەتا ئێرە گەلێك خەسڵەت و تایبەتمەندی بارزانیمان روونکردەوە بەڵام هێشتا زۆری ماوە بە پێیی توانا ئەگەر لە توانامدا بێت وەك خۆی بە خوێنەری بناسێنم:

أ – بارزانی وەك مرۆڤێکی قاڵبووی رووداوە سەختەکانی ژیان بە سەرکەوتن لە خۆ بایی نەدەبوو، لە خۆی نەدەگۆڕا وەك هەندێك بە نێو سەرکردەش هەر رۆژەی قەوانێکی نەدەخستە سەر و بۆ سبەی یا دوو سبەی هەڵیگێڕێتەوە دیوە پێچەوانەکەی. لە نووچدان و کەوتن و نسکۆشدا چۆکی نەدەلەرزی و وورەی بەرنەدەدا، رووداوەکان فێریانکردبوو لە شەڕو لە ئاشتیدا، لە نێو خێزان و زارۆکەکانیدا و لە سەنگەرو گەرمەی رووبەروو بوونەوە و شاڵاودا، ئەو کاتانەی لاشەی دوژمن وەك گەڵای داران دەکەوتن یا پۆلێك پێشمەرگە شەهید دەبوون، هەست و سۆزی دەروون بە سەریدا زاڵ نەدەبوو وهێمنی و لەسەر خۆیی و جڵەوی ژیری لە دەست دەرنەدەچوو، ئەو کاتانەی ژیانی خۆشی ئەموستێك دوور لە مەرگەوە دەبینی هەروابوو. با بەبەڵگە بدوێین، لە کاتی لێقەوماندا هێمن و لەسەر خۆ بوو، بلانسی تێکنەدەچوو، شپرزە نەدەبوو، گلۆلەی بیرکردنەوەی دروست و ژیرێتی لە دەست دەرنەدەچوو، کاردانەوەی هەست و سۆزی پێوە دیار بێت و بریاری سەرپێیی بدات.. راستەوخۆ دووای پلانە چەپەڵەکەی کرایە سەر ژیانی لە ١٩٧١/٩/٢٩ داو زۆر وورد چنرابوو (پسپۆرانی دەزگای هەواڵگریی ئەڵمانیای خۆرهەڵات لایەنە تەکنیکییەکانی ئەنجامدا بوو، جا زانیویانە بۆ لە ناوبردنی کێیە یان نا، ئەوە ئاشکرا نییە. چەند هەناسەیەك دووای تەقینەوەی (مەلاکان) بارزانی لە ژووری کۆبوونەکەدا کە بوو بووە دۆزەخ و جگە لەدار و دیواری ژوورەکە جلکەکانیشی بە گۆشت و مۆخ و فیچقەی خوێن سوواخ درابوو، دێتە بەر هەیوانی هۆڵەکەو خەریکە جگەرەیەك دادەگیرسێنێت، هەروەك لە رووبەروو بوونەوەیەکی ئاسایی گەڕابێتەوە، دکتور مەحموود چاوی لێدەبێت، دەڵێت بێ بەڵابیت ئیستاکەی کاتی جگەرەکێشانە، بچنە شوێنێکی ئەمین) [193] دیارە بارزانیش وتوویەتی چیتە دکتۆر ژیان و مردن بە دەست خودێیە. بە بیرم دێتەوە شەوێکی هاوینی ١٩٩٢ دوویە دوو لەگەڵ دکتۆر مەحموود لە بارەگای حیزبی سوسیالیستی کوردستان - عێراق(حسك) لە شەقلاوە ئەو رووداوەی بۆ گێرامەوەو ناو بەناویش دەیوت(موئامەرەیەکی عەجیب بوو بەڵام مەوقیفی مەلامستەفا عەجیبتربوو) لەمیانەی قسەکانیشدا کە ئەودەمە پارتی، سوسیالیست، پاسۆك سەرگەرمی یەکگرتن بووین، دکتۆر وتی: برا، ئیمەو ئێوە (مەبەستی سوسالیست و پاسۆك بوو)

ێتـمیەکمان لە نێواندا نییە مەگەر دارایی، وتم دکتۆر ئێمە بڕیارمـان داوە دارایـی هـەردوولا بـە (سـفر). ێکەڵاو بکەین چونکە دەمزانی کاسەکەی ئەوان دینارێکی تێدا نییە، بـەڵام ئێمـە چـەند ملیۆنێکمـان لـە ێسـەکە دا بوو. دکتۆر مەحموود پێشنیازێکی جوانیشیکرد (خوێنەری هێـژا سـەرنج بـدە چ گۆڕانکارییـەك ھتە ئاراوە) وتـی حەزدەکـەم مەسـعوود و مـام جـەلال بـرا گـەورەبن، ئێمـە مانـانیش دەبینـە راوێـژکارو ھـوکاریـیان دەکەین و کۆمیتەیەکیش بۆ راپەراندنی کارەکان دیاریدەکەین.

ب- بارزانی دڵی فراوانبوو، هەڵنەدەچوو، پەرچەکرداری سەر پێیـی لێ دەرنەدەکـەوت دووای تەقینـەوەی مەلاکان و سەقامگیر بوونی دۆخەکە دادەنیشن و بە ئامـادەبووان دەڵێـت (ئەگـەر نـەمانی مـن کێشـەکان چارەسەر دەکات لەگەڵ میریی، هەموو هەناسەیەك ئامادەم لەو پێناوەدا بمرم. بارزانی ئەمەی لـە کاتێـکدا ڕاگەیاند هـەموو چـاوەڕووان بـوون چ لـە نـاوەوە و چ لـە عێـراق و چ لـە وڵاتـانی دراوسـێ و بەتایبـەتیش ئەندامانی بنەماڵەکەیی و سەرکردایەتی شۆڕش کەسێك بوویێت لەو باوەڕەدا نەبوویێت بارزانی دەمودەست و گەرماو گەرم بڕیاری هێرشێکی گشتی دەدات بۆ سەر بنکـەو دەسـگاکانی میریـی لـە شـاخ و لـە شـارو شارۆچکەکان و پێشمەرگەی لە خۆبـووردووش لـە شـارەکانی کرکـووك و موصـڵ و بەغـدا دەسـتی قـورس بوەشێنن بـەڵام بـارزانی خـۆگر و دڵفـراوان بڕیـارێکی لـەو جـۆرەی نـەدا بـەڵکو هـەردووای ڕووداوەکـە کـە دادەنیشین زۆر هێمن و لەسەرخۆ دەڵێت (ژیان و مردن بەدەست خودایە، ئەگەر نەمانی من کێشەی کـورد لەگەڵ بەغدا چارەسەردەکات وەڵلا من هەموو هەناسەیەك ئامادەم لەو پێناوەدا بمرم.) (چـەند ئەنـدامێکی سەرکردایەتی داوایانکرد پەیوەندی لەگەڵ بەغدا بپچڕێنین و شەڕ بکەینەوە. بارزانی بەر هەڵسـتیکردن وتـی (نەء ئەگەر شەڕبکەینەوە لەسەر کەرکوك و خانەقین و شـەنگار دەیکەینـەوە، نەلەسـەر مـن.)[194] لـەو دوو وتە بەنرخەدا بارزانی دوو پەندو دوو وانەی بە دۆست و دوژمن ڕاگەیاند سەرکردەیەکە ژیانی خۆی لە پێناو پەیامەکەیدا لا هەرزانە و ڕزگارکردنی شارێکی کورد بە نرخترە و ئەوکاتەی هەناسەیەك مەرگ دەستی لـە یەخـەی بـەرداو خەونەکـەی دوژمـن نەهاتـەدی، دنیـا بـە ئـارەزووی زۆرداران ناگـەڕێت ئـەگینا یـەکێك ل ئیمپراتۆرە زۆردارەکانی مێژووی کۆن و دیکتـاتۆرێکی مێـژووی نـوێی مرۆڤایـەتی کەسـیان بـە زینـدوویی نەدەهێشت. دووای ڕووداوەکە کەسێکی نێزێك دەپرسێت ئێستاش کە پێکەوەین باوەڕ بە چاوی خۆم ناکەم، سەرم سوڕماوە چۆن ڕزگاربوویت؟ بارزانی لـە وەڵامـدا دەڵێـت (یـد الله فـوق أیـدیهم) دەسـتی یـەزدان لـە دەستی دوژمنان بڵند ترە. لەو پلانە چەپەڵەدا ئـەوەی زۆر سـەرنج ڕادەکێشێت پلانێکی یـەکجار تۆکمـەو ووردو بە تەکنیکێکی زۆر پێشکەوتوو دارێژراوە و ئەگەری سەرکەوتنیشی بـە پێوانـەی نـازم گـزار و شـای ئێران لە صەدا حەفتا کەمتر نەبووە و دەربازبوونی دوو شۆفێرەکەش لە پـەراوێزدابووە. حـەوت مـەلاکـە لـە تەقینەوەکەدا بەردەکەون یا پێشمەرگە دەیانکوژێت گرنگ نییە، دەمێنێتەوە سەر دوو کـەس کـە (هـەموو نهێنی و وردەکارییەکانیان دەزانی) گریان خوانەکردە کەسێك لەوانەی لەو شوێنە دابوون ڕزگار نەبووایە و

شۆفێرەکان بە ماشێنی دووەم کە رۆکێتی لێبەسترابوو، هەردوکیان یا یەکێکیان دەرباز دەبوو بەلاّم بۆ کوێ دەچوو، رووی لە کوێ دەکرد، نێزیکترین بنکەی سەربازی یا پەنایەکی دیکەی هەبووە حەشاریان بدات ؟ ناشێت باوەڕ بکەین دووکەسی نامۆ، کوردی نازانن و شارەزای رێگاو بانی ناوچەکەش نەبن، پشتیوان و بنەیەکیان لەو ناوە نەبووبێت، ئەگەر بە هەڵەدا نەچووبم مانای پلانەکە بۆ هەر نو تاوانبارەکە هەرچەندە پێنجیان قوربانی بوون، پلانێکی خۆ کوژی بە کۆمەڵ بووە. ئاشکراشە دەربازبوونی شۆفێرەکان هێڵێکی گرنگی پلانەکە بوو، کەواتە خۆکوژی بە کۆمەڵ نەبووە.من وەهای بۆ دەچم، بەڵکو هەڵەش بم و زەینم کورت. با سەری کردبێت .

١٣ – بارزانی نەمەلا بوو نە شێخی تەریقەت، نە دەرەبەگ بوو نە کۆمۆنیست، بەکوردی و بە کورتی شۆڕشگێرێکی بە ئەزموون و قالبووی رێبازی کوردایەتی و خەباتێکی سەخت و درێژخایەن بوو لەگەڵ دوژمنانی کورد دا، بە پێی بارودۆخی رامیاری و سەربازی کوردستان و عێراق و ناوچەکەو کەش و هەوای نێو دەوڵەتی دەجووڵاو بە ئاراستە جیاوەزاکاندا هەنگاوی دەنا بەرەو شەڕ، ئاشتی، گفتۆگۆ، پشوودان، دەسپێکردنەوەی شەڕ، ئاستی پەیوەندی و هاوکاری لەگەڵ هێزە پەیوەندیدارەکاندا بە کێشەی کوردەوە و بیروباوەڕی راستەقینەی خۆیی و ئامانجە پیرۆزەکانی لە دوژمن و دوستەکانیش دەشاردەوە ئەگینا هەتا سەر مۆخ نەتەوەیی بوو، پەیامی نەتەوەیەکی چەوساوە و مافخوراوو پارچە پارچەکراوی هەلگرتبوو، بە هەنگاوی گونجاو، خێرا، شێنەیی بەرەو ئامانج رێی دەکرد و رابەریی بزوتنەوەکەی دەکرد بەلاّم پانتایی بەرەوپێش چوون و مانۆرو هەڵسووران بەر تەسك و بێ بووار بوو، هەرنەوەندەشی لە توانادا بوو کە کردی. ساڵی ١٩٩٨ لەگەڵ کرێکارێکدا کە پێکەوە کارمانەکرد بووینە هاوڕێ، پیاوێکی ئەڵەمانی، چەند ساڵێك لە من بەتەمەنتر بو، زۆر حەزیدەکرد لە بارەی کوردەوە بدوێین، شارەزاییەکیشی هەبوو، چەند وشەیەکی کوردیشی بە خوارو خێچی لە بیرەوەریدا مابوو، زو زو بەکاریدەهێنان، وتی ناوەڕاستی ساڵەکانی شەست کریکاری تیمێکی گۆڤاری ئاوێنە (دێر شبیگڵ) بووم، بۆ ئەنجامدانی ریپورتاجێك لەسەر شۆڕشی کورد وچوینە باکوری عێراق، دلگران مەبە، مەبەستم کوردستانەکەی تۆیە! کارەکەی من ئەوەبوو لەو چیاو رەوەزانەدا ئامێرەکان بە کوڵ بگوێزمەوە.. لێرە داینێ، بیبە بۆ ئەوێ،ئەوە بێنە... زمانی ئینگلیزیم نەدەزانی کە پەیامنێر و وێنەگرەکە لەگەڵ هەندێك لە کوردەکاندا پێی دەدووان بەلاّم ژمارەیەکی زۆر فەرماندە و لێپرسراوی بالاّی کوردم لە دووری چەند هەنگاوێکەوە بینی، لە نێو هەموویاندا سەرکردە بە تەمەنەکەیان (مالا ماستافا بارزان)گەلێك سەرنجی راکێشام، زۆر بە ئاسانی چاوی کامیراو پرسیاری رێپورتستەکەی لە خۆیی و کەسایەتییە سادە و لە هەمان کاتدا سەرو سیما و هەڵسووکەوتی بە هەیبەتیدا کۆ دەکردەوە، من لە وتەکانی تێنەدەگەیشتم بەلاّم دەمبینی بۆ روونکردنەوەی وەلاّم و دەربڕینەکانی هێماکانی دەستی بەکاردەهێنا، منیش بە مەزەندەی خۆم شتێکم لێهەڵدەکراند. لە رێگای گەرانەوەماندا

سەرۆکی تیمەکە وتی: ها، مایەر، ئەوە بەشێکی وڵاتی کوردو دوا ئەڵقەی زنجیرەی شۆڕشەکانی کوردە هەتا ئەمڕۆ لە پێناو ناسنامەی نەتەوەییدا، ئەی تۆ چۆنت بینین ؟

- من هەرچاوم دەگێڕا، وڵاتەکەیان جوانە، بەڕێزو میوان دۆستن، وەك وڵاتەکەشیان خاوێن و رووگەشن و بۆم دەرکەوت ئەو پیاوەش کۆڵهەگرە..

- کام پیاو.. هەتیو ئەوە سەرۆکی کوردە و مەزنترین شۆڕشگێڕێتی، تۆ دەڵێیت چی!

- بەڕێز دەزانم، ئەویش کوڵهەڵگرە، من ئامێرەکانی ئێوەم بە کۆڵەوە بوو ئەویش هەموو ژان و ئازارەکانی گەلەکەیی لە کۆڵدایە.

- دەست خۆش مایەر، جوانت وت، (بە پێکەنینەوە) خەریکە ببیتە پەیامنێر!

شۆڕشی ئەیلوول قەوارەیەکی رامیاری، سەربازی، بەڕێوەبردنی دامەزراو بوو، سنووری ناوچە رزگارەنیشی کارامە دەپاراست، هەتا ١٩٧٥ ڕێکخراوێکی رامیاری سەر بە دوژمن لە شارەکانی کوردستاندا نەبوو، ئەو دەستەو گرووپانەی دروستیش دەکران لە بەغدا گیریان خواردبوو ساڵی ١٩٧٠ سەرکردایەتی بەعس گەرەکی بوو ڕێکخستن لە کوردستان دابمەزرێنێت و بارەگا لە شارەکانی کوردستان بکاتەوە، شۆڕش ڕێگەی پێنەدان. خودی صەددام حوسەین گلەیی لە بارزانی دەکات، بەپێی پەیمانی نێوانمان ئێوە بۆ تان هەیە لە هەموو شوێنێکی عێراق بارەگا بکەنەوە و ڕێکخستنی خۆتان بکەن ئێمەش بۆمان هەیە لە ناوچەکانی ئۆتۆنۆمی ئەو مافە بە خۆمان بدەین. بارزانی لە وەڵامدا دەڵێت ئێمە بارەگا لە شوێنێك دەکەینەوە کوردی تێدا بژی، ئێوەش لە شوێنێك عارەبی تێدا بژی دەتوانن، ئەگەر مەبەستتان دهۆك، زاخۆ، هەولێر، سلێمانیشە ئەوە تاکە عارەبێکی تێدا نییە بارەگایان بۆ بکەنەوە. بەعسییەکان لە ژێرەوە خەریکبوون کوردی بوودەلە رابکێشن. ئەوەندەی من بزانم لە سلێمانی تەنها یەك لەوانە لای شۆڕش ئاشکرابوو پەیوەندی بە بەعسەوە هەیە،پزیشکێکی ددان بوو لە بازاڕی ئەسحابەسپی ـ سلێمانی بە نێوی دکتۆر (ص)، عەلی عەبدوڵڵا پارێزگاری سلێمانی بوو،ماوەی٢٤کاتژمێریان بۆ دانا لە سنوری حوکمی زاتیدا نەمێنێت بۆ کوێ دەچێت ئازادە .

١٤ـ **بارزانی شا نەبوو، سەرۆك کۆماریش نەبوو**، پێشەوایەك بوو خۆی لە شای ئێران و سەرۆك کۆماری عێراق بە کەمتر نەدەگرت، ئەمەش نەك بە هاشەو هوشە و بانگەشەی بێناودرۆك و خۆ بەزل زانین، بە کردەوە و لە پراکتیکدا دەیسەلماند، هەتا ئەو دەمەی کەوتە دوورە وڵاتی و دوارۆژەکانی ژیانی سەری بە دەرگای دوژمن و کۆشك و سەرای پێتەختی دراوسێکاندا نەکرد مەگەر بۆ کارێکی گرنگ و چارەنووس ساز. تاران و بەغدا، شای ئێران و سەرۆکە یەك لە دووای یەکەکانی عێراق سەلام عارف، رەحمان عارف، حەسەن بەکر، صەددام زۆریان رۆلیدەنا سەردانێکیان بکات، مەبەستیشیان ئەوەبوو پارسەنگی خۆیانی پێ قورس بکەن بەڵام باوەڕی پێنەدەکردن کراسی قورئانیشیان لەبەر کردبا چونکە چاك

دەیناسین، هەر ئەوانە بوون نامەردانە، شێخ عەبدلسەلامی یەکەم و شێخ سەعیدی پیران و سمکۆی شوکاك و پێشەوا قازی موحەممەدیان لە نێو برد. شای ئێران ساڵی ١٩٦٧ پێشنیاز دەکات، سەرۆکی دەزگای ساواك دەنێرێت بۆ گفتوگۆ و دامەزراندنی پەیوەندی و شادمانیشە، ئەویش سەردانی تاران بکات، وەك ئەوەی سەرۆکی ساواکی لە ئاستی بارزانیدا دانابێت. لە وەڵامدا دەڵێت پێشوازی نوێنەرەکەتان دەکەین بەڵام لەم کاتەدا سەردانی تارانمان بۆ ناکرێت. ئەوە لە کاتێکدا هیچ سەرۆکێك هەر لە ئاسیاوە بۆ ئەمەریکا سەردانی تاران و دیدەنی شای ئێرانی بەو پەری شادی یەوە دەکرد. سەرکردایەتی عێراقیش ناچاربوون، ملیان راکێشا، سەرەتا بە ناردنی پارێزگاری سلێمانی، هەولێر دەستیان پێکردو ترسیان شکا بۆ فەرماندەی لە شکری دوو، بەرێوەبەری دەسگای هەواڵگری، وەزیرەکان، سەرۆك وەزیرانەکان، هەتا گەیشتە سەرۆك کۆمار (زوریش تکادەکەن سەرۆك کۆماری عێراق ئەورەحمان عارف ئەو هەموو رێگە دوورو سەختە نەبڕێت، پیاوی چاکبن شوێنێکی نێزیك بۆ هەردوولا دیاری بکەن بۆ چاوپێکەوتن، وەك دیانە) [١٩٥] بارزانی دەڵێت دڵخۆشین بە هاتنی بەڕێز سەرۆك کۆمار و حەز دەکەین لە جێ و رێی خۆمان پێشوازی میوانەکانمان بکەین. چارناچار سەرۆك کۆماری عێراق بەو هەموو شان و شکۆیەوە ئەوەندی رێگە هەبوو بە کۆپتەر ئەمجا هەتا ماشێن دەردەچوو بە ماشێن و پاشماوەی رێگاکەشی بە وولاخی بەرزگرتەبەرو هەر نەگەیشت، رێگاش ئەوەندە سەخت و دژوار بوو، سوار تەنها بەسەر پشتی گوێ درێژەوە خوێدەگرت. ئەو سەردانە لە سینەماکانی عێراقدا لە پێشەکی فلیمەکاندا بۆ ماوەی دوو هەفتە پێشان دەدران. دووجار ئەو فلیمە دوکومینتەم لە سینەمای رەشید – سلێمانی بینیوە، بینەران کە سەرۆك کۆمار دەردەکەوت بە تایبەتیش بە سەرپشتی گوێدرێژەکەوە فیکەیان لێدەدا کە بارزانیش دەردەکەوت چەپڵە، ناحەزێك کرێکاری سینەماکە بوو، چەکداری جەلالییەکان بوو، سوێندی خواردبوو سبەینێ هەرکەس چەپلەلێدات تەقەیان لێدەکات.

١٥ـ بارزانی بە شایستەیی سونبولی خەبات و قوربانیدانی نەتەوەکەیی و هێمای بەرگری درێژخایەن و سەرسەختی شۆڕشگێرانەو کۆڵنەدان بوو، هەر بە رابەریی ئەمیش کورد مافی ئۆتۆنۆمی لە قورگی دوژمن دەرهێنا و بۆ یەکەمین جار لە مێژوودا داگیرکارێکی کوردستان دان بە مافی کوردا دەنێت. سەرکردایەتی بەعس و بەتایبەتیش صەددام حوسەین لە کاتێکدا هەنگاوێکی وەها بوێر دەنێت هێشتا لە تورکیا نکوولی لە بوونی کورد دەکرا. رێککەوتنی مارت ٩٧٠ ئەگەر بۆ تاکتیکیش بووبێت کوردی بەشەکانی دیکەی کوردستانی لە خەو راچلەکاند و چاوی هیوایان تێکرد، ئەمەش لە خۆیدا نامەیەکی پڕ مانابوو لە شۆڕشەوە بۆ داگیرکاران و هەزارویەك لێکدانەوەیان بۆ دەکرد، جگە لەوەی بارزانی هەتا کۆتایی ١٩٧٤ جۆرە هاودەنگییەکی لەگەڵ کۆمەڵەی ئازادی و ژیانەوە و یەکێتی کورد (کاژیك) دا هەبوو کە هەر لە ١٩٥٩ وە بانگی سەربەخۆیی کوردستانی بە شێوەیەکی چالاك بە گوێی جەماوەری کوردا دەدا، بەرامبەر

حەزانیشیان، بارزانی لە چەند هەڵوێستێکدا چالاکییەکانی هاوبیرانی کاژیك بەرز دەنرخێنێت و دڵنیاش بە پێی هێڵە درشتەکانی باوەڕەکە، کوردایەتی و بەرژەوەندی کورد لەبەرژەوەندی تەسکی حیزبایەتی جیاوازە و ئامانجە پیرۆزەکان لە پلەی یەکەمدان، هەر لەوسەرچاوەیەشەوە کە بەرژەوەندی کوردو شۆڕش داخوازی کاژیك کارکەناریێت و چالاکییەکانی رابگرێت بێ دوودڵی لە هەڵوێستێکی خۆ نەویستدا کە هێشتا لە مێژووی کورددا هاوتای نییە. سەرەتای پایزی١٩٧٤لەکۆبوونەوەیەکی ناناساییدا لە شاری نەغەدە - خۆرهەڵاتی کوردستان بە ئامادەبوونی دوو هاوبیری سەرکردایەتی: مامۆستایان ئەحمەد هەردی و کامیل ژیر وبەرپرسی لقی سلێمانی عەبدوڵلا ئاگرین وکادیرانی پێشکەوتوو: موحەمەد مەجیدئەصلان،شەهید نووری حەمە عەلی(جێگری فەرماندراری هێزی خەبات)، عومەر شەمەیی،عەلی تۆفیق (بەرپرسی دارایی هێزی خەبات)،فەرهاد عەبدولحەمید وبەندەش نوری کەریم دووای پازدە ساڵ خەبات لەپێناو بەرژەوەندیی بالای کورد و رەچاوکردنی بار ودۆخی تایبەتیی شۆڕشی ئەیلوول و(لایەنەدۆستەکان)دا بڕیاری(هەڵپەساردنی) چالاکییەکانی کاژیك وەك خواردنەوەی جامە ژەهرەکە پەسەندکرا وسەرمان لە ئاست بەرژەوەندی بالادا نەویکرد! کادرەکان وامانەزانی هەڵپەساردنەکە بۆ ماوەیەکی کاتییە، بەلام وانەبوو.بڕیارەکەش پێشتر بە ئاگاداریی هەردوو ئەندامی(سەرکردایەتی) مامۆستایان ئەحمەد هەردی و کامیل ژیر وهەردوو کارگێڕی بارەگای بارزانی،شێخ محەمەد هەرسین ومحەمەد عەزیز و فەرماندەی هێزی خەبات فەتاح محەمەد ئەمین ئاغا و لێپرسراوی لق عەبدوڵلا ئاگرین گەلالە و ئامادەکرابوو بەلام دڵنیانیم لە هەڵوێستی هەردو ئەندامی (سەرکردایەتی)دکتۆر جەمال نەبەز و مامۆستا فایەق عارف(ئەو سالانە لە بەغدا دەژیا) .

١٦- ئایا بارزانی سەرکردەیەکی خێڵەکی بوو؟

ناحەزانی شۆڕش لە هەموو بۆ نەیەکدا و بەهەق و بە ناهەق هاواریان دەکردو چاپەمەنییەکانیان سیخناخ بوو لەوەی سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان و شۆڕش دوو دەسگای خێڵەکین لە ژێر جنگی سەرۆك خێڵێکی نەخوێندەوارو هەموو هەوڵێکی بۆ خێڵی بارزانە، نەك کورد! بارزانی خوێندەوارو رووناکبیر ئەو کەسەیە ئەوەی دەیتوانێت تێکەڵ بە کردارو هەڵوێستی رۆژانەی بکات و رووناکی بە دەوری خۆیدا بلاو بکاتەوە و دڵپاك و زمانپاك و دەروون پاك بێت، راستگۆ و خۆنەویست و دڵسۆز بێت لە کاردا. مەلایەکی دووازدە عیلم ئەگەر پەیڕەوی ((عیلمەکە)) نەکات، یەزدان نوێژو رۆژووی بێ ئاوەڕۆکی ناوێت. خاوەن باوەڕنامەیەکی پانووپۆری دکتۆرا کەڵك بە وڵات و نەتەوەکەی نەگەیەنێت و لە هەموو کارەکانیدا دەست پیسی بکات، دکتۆراکەی هەربۆ هەڵواسین چاکە. ئەوەیەك، دووەمیش سەرکردایەتیە خێڵە کییەکەی پارتی و شۆڕش دەمێکە سەرکردایەتییەکی مۆدێرنەو، یەکێتی نیشتنمانی کوردستانیش لە ڕێکخراوێکی سێ قۆڵی مۆدێرن و سەرکردایەتی رووناکبیرو مۆدێرنەوە بوو بە سەرکردایەتی خێڵەکی. هەتا بژین سەیرو

سەمەرە دەبینین، سێیەم، بارزانی هەندێك جار لە یاساو ڕێساو دیسپلینەكانی زانكۆ سەربازییەكان لایدەدا كە لەگەڵ بەرنامەی شۆڕش دا لە هەموو هەڵوێستێك دا جوت ناوەستێتەوە، وەك ئەوەی ئەفسەرەكانی نێو شۆڕش و دەرچووی زانكۆی سەربازیی بەغدا دەیانویست. بۆ نموونە (شەڕەكانی قەرەداخ ٤-٩ /١٩٦٦/٦ و سەركەوتنی سوپای عێراق و دەستبەسەراگرتنەوەی ناوچەكەو كشانەوەی هێزی پێشمەرگە بە فرمانی فەرماندەی هێزەكە، موقەددەم عەزیز عەقراوی، بەڵام حەمید بەرواری سەرلق كە لەو شەڕانەدا جێگە دەستی دیاربوو، سەرپێچی فەرمانەكە دەكات و ناكشێتەوە و بەخۆیی و لقەكەیەوە لە لوتكە بەرزەكاندا دەمێنێتەوە) [١٩٦] عەزیز عەقراوی سەرپێچییەكە بە بارزانی دەگەیەنێت و داوای سزادانی حەمید بەرواری دەكات ئەویش فەرمانێك دەدات خێڵەكییانە بەڵام لەگەڵ هەق و ئەقڵ و لۆژیكدا گونجاوە، دەڵێت پێویستە هەڵوێستی حەمید بنرخێنین و پلەی بەرزبكەینەوە نەك سزادان. پلەی فەرماندەی بەتالیۆنیشی پێدەدات. مەگەر لە كارێكی وەهادا خێڵەكی بوویێت.

١٧- بارزانی بەو كەچەخوێندەوارییەی هەیبوو، بۆڕی ڕووناكبیرانی كورد و مێژوونووس و پسپۆرانی جوگرافیای دابوو كە ئێستەشی لەگەڵدا بێت زۆربەی هەرە زۆریان هۆكارێكی هەرەگرنگ و كاریگەری سەرنەكەوتنی شۆڕشەكانی كورد دەدەنە پاڵ ((كوردستان لە هیچ لایەكەوە ناكەوێتە سەر ڕووباررێك، دەریایەك)) منیش بەش بە حاڵی خۆم نەمدەزانی ((لە بێ خەبەران كەشكەك صەڵەوات)). مام هەژار دەیگێڕێتەوە، ڕۆژێك لەگەڵ بارزانیدا دوو بە دوو بووین، گوتم، كورد دەوڵەتی هەبێت بۆی بەڕێوە نابرێت چونكە لایەكمان بەدەریاوە نییە. فەرمووی قسەی سەیردەكەی، شەرەفنامەی وەرگێڕاوە(وەرگێڕاوەتەسەركوردی. ن. ك). ن. ك) چۆن نازانی ئەسكەندەروونە (شارو بەندەرەی ئەسكەندەروونە. ن. ك) و گەرووی هورمز كوردستانن. دیارە مەبەستی ئەوەبووە مام هەژار ئاگادار بكات نەك لە لایەكەوە لە دوولاوە كوردستان لەسەر دەریایە.

١٨- بارزانی لەگەڵ دوژمن، نیوە دوژمن و نیوە دۆستدا دەسازا.

دیارە جیاوازییەكی فراوان لە نێوان نیوە دوژمن و نیوە دۆستدا هەیە، بۆ نموونە، ئێران، ئیسرائیل و لیبیاش تارادەیەك لە بازنەی دۆستەكانی شۆڕشدا بوون، لەوەشدا جیاوازی دەكەوێتە نێوانیان، پێشەوای عارەب موعەممەر قەززافی بە ئاشكرا و ئیسرائیل بە شەرمەوە هاودەنگی مافی چارەی خۆبڕیاردانی كورد و دامەزراندنی دەوڵەتی یەكگرتووی كوردن بەڵام ئێران لەگەڵ ئەوەدا نییە و بەرژەوەندی لە شۆڕشی كوردی باشوردایە دژی دوژمنە مێژووییەكەی. نیوە دوژمنیش وەك توركیا هەڵوێستی ئاشكرای هەیە لەمەر خواست و ئامانجەكانی كورد بەڵام لە بێلایەنیدا لە نێوان میریی عێراق و شۆڕشی سەرووی عێراقدا بەرژەوەندییەكی هەیە لە كزو لاوازی عارەبدا بەتایبەتی بێهێزی بەعسدا كە باڵەكەی سوریا داوای ئەسكەندەروونەی لكێنراو بە توركیاوە دەكات و بە بەشێك لە خاكی عارەبی دەزانێت. تۆ تەماشا هەر لەو

حاڵە بچووکەدا کێشەیەکی جەنجاڵ هەیە لە نێو تورك و عارەب و کوردا کە هەرسێکیان ئەسکەندرروونەو بەندەرە گرنگەکەی بە خاك و نیشتمانی خۆیان دەزانن! هەرچی ئەمەریکا و ئینگلیزە وەك کەری نێو جۆگە لاقێکیان لەمبەرو لاقێکیان لەو بەرە، لە ناڵیش دەدەن لە بزماریش، جۆرە دوستایەتییەکیشیان دەرکردو چاو سور کردنەوەشیان هەبوو. ئەو دوو هێزە، بەریتانیا رۆڵی سەرەکیی خۆی لە دەستدا بۆ ئەمەریکای تازە گەشەسەندو، راستە هەردووکیان لە پاڵ فەرەنساو سۆڤێت و یابان و چیندا لە پێشکەوتنی زانست و پیشەسازی و تەکنۆلۆژیادا سەروخوار کەوتوون و ئەمەریکا لە پێش هەمووانەوەیە بەڵام لە هەندێك لایەنی رامیاری و سەربازی یەوە گەمژەن، نموونەش زۆر زۆرە وەك زەلکاوی ڤێتنام، نابرووچوونە سەربازییەکەی ئۆپەراسیۆنی رزگارکردنی کارمەندانی کونسولخانەی ئەمەریکا لە تاران دووای سەرکەوتنی خومەینی، سەری شکاو و قوونی دڕاو بە دەست صۆمالییەکانەوە، تیوە گلان لە کێشەی ئەفغان و گیرۆدەبوون بەدەست ئوسامەی کوڕی لادنەوە، تێوەگلان لە رزگارکردنی عێراق و ئەو هەموو زیانەی رۆژانە بەر هێزەکانی دەکەوێت و دارێکی بە دەستەوەیە هەردوو سەرەکەی پیسە، کشانەوە نابرووچوونە، سەرکەوتنیش زۆر دوورە. سوار بوون عەیبێك و دابەزین دوو عەیب. هەربەو گەمژەییەش دەیانویست شۆڕشی کوردی باشوور لە مەنگەنەی بەرنامە ستراتیژییەکانیان بدەن، شۆڕش دەبێت دەست لە سەرسنگ بوەستێت چونکە رێگەیان لە شۆڕشەکەی نەگرتووە و کۆسپیان نەهێناوەتە رێگەی، بۆیە پێویستە لەو هێڵە سوورانە دەرنەچن بۆیان دیاری دەکرێت لە هەموشیان گرنگتر دەزگاکانی دەرهێنان و پاڵاوتن و هەناردەی نەوت. جا ئەمەکەی رەوایە نەوتێك موڵکی کوردەو داگیر کار زەوتی کردووەو دەیدات بە چەکی کوشتنەو کوردی پێ قەڵاچۆ دەکات. سەرکردایەتی شۆڕش بە پێیی پەندەکەی باووباپیران، ((کەری خۆمەو گوێی ناڵدەکەم)) لە دووکاتی جیاوازدا پەلاماری چاڵە نەوتەکانی زەممارو بابەگورگور دەدات وەك نامەیەکی هەڕەشە بۆ میریی عێراق کە شۆڕش دەستیدەگات بە دەمارەکانی ژیان و مانەوەتان و لە هەمانکاتیشدا بۆ مەبەستێکی سەربازی و کێشانەوەی چەند کەرتێکی سوپای عێراق بۆ پاراستنی ئەو دەزگا نابووریە گرنگانەو کەمکردنەوە و سووککردنی زەختی هێزەکانی دوژمن لەسەر شۆڕش لە بەرەکانی جەنگدا لە هەمان کاتدا نامەیەکی کراوەو بە هێڵی درشت نووسراویش بوو بۆ کۆمپانیا مۆنۆپۆلەکانی جیهانی سەرمایەداری ئێمە نە دەسندەخۆری ئێوەین نەدەست لەسەر سنگ ((لە حزورتاندا)) رادەوەستین، ئێوەکە هەموو شتێك لە پێناو بەرژەوەندی خۆتاندا دەکەن، ئێمەش لە پێناوبەرژەوەندی کوردا هەرچی پێویست بێت دەیکەین، ئێوەش بە هۆی سامانی کوردو لەسەر حسابی کوێرەوەری و کوشتن و ماڵوێرانی کورد سامان کەڵەکە بکەن کارێکی نارەوایە، بە خۆتاندا بچنەوە و چاوتان لەم کوردە داماوە بێت. نامەکە گەیشت، هەستیان بە مەترسییەکە کرد، نوێنەریان ناردو پەیمانیاندا بڕێك لە قازانجەکان بۆ کورد بگێڕنەوە بەڵام بەکردەوە هیچیان نەکرد. خۆزگە سەرکردایەتی شۆڕش پلان و بەرنامەی پەلاماردان و وێرانکردنی

دەسگاكانی نەوتی لە ئەستۆ بگرتایە وەك ئامانجێكی سەرەكی شۆڕش لە بری ئەوەی شەڕی مردن و ژیانی لەسەر چیایەكی كوردستان دەكرد كە گرنگییەكی سەربازی ئەوتۆی بۆ شۆڕش نەبوو وەك چیای ئەزمر. لێدانی كاریگەری دەسگاكانی بەرهەمهێنانی نەوت ژمارەیەك لە كەرتەكانی سوپای لە بەرەكانی شەڕ دەكێشایەوە بۆ پاریزگاری ئەو دەسگایانەو هەمانكات بەرژەوەندییە ستراتیژیەكانی میریی عێراق و كۆمپانیا مۆنۆپۆلەكانیشی دەخستە مەترسییەكی راستەقینەوە كە دەبوو دووجار بیر لە كێشەی كورد بكەنەوە، ئاخر ئەو گەمژانە منەتیان بە سەر كوردا دەكرد كە دەستیان نەهێناوەتە رێگەی هەلگیرساندن و بەردەوامی شۆڕشەكەی وەك ئەوەی شۆڕش بە خوێنی كورد و كاولكردنی كوردستان نەگەڕێت، هاوكاری و كۆمەكی ئەوان توواناى بەردەوامبوونی پێدابێت و بە لوتبەرزی و لە خۆ بایی بوونیشەوە ئەوەیان بە گوێی سەركردایەتی شۆڕشدا دەدا هەركاتێك بیانەوێت بە فوویەك شۆڕش دادەمركێننەوە، بۆیە بۆ كورد لە ناوچە شاخاوییەكانی عێراق پێویستە گوێ لە مشت و ژێرفەرمابن! سەركردایەتی كوردیش دەبوو بەرنامەی ئامادەی لەبەردەستدابێت بۆ خۆپاراستن لە چەند مەترسییەكی راستەقینە، وەك:

١- ئەمەریكا و ئەوروپا، تووانای سەربازی و جەنگیی شۆڕشیان لە ئاستێكدا رادەگرت نەتوانێت بەسەر عێراقدا سەربكەوێت وەك سەركەوتنی كۆتایی و بەدەستهێنانی مافی ئۆتۆنۆمی راستەقینە و خۆبەڕێوەبردن لە چوارچێوەی عێراقدا.

٢- ئەگەر عێراق حوزەیرانی ١٩٧٢ نەوتەكەی خۆمالّی نەكردایە، ئەمەریكا و بەریتانیا پێش سۆڤێیەت دەكەوتن و پەیمانی ستراتیژی هاوكاری و دۆستایەتی درێژ خایەنیان لەگەڵدا مۆردەكردو دەگەڕانەوە سەر لاپەرەكانی شۆڕشەكانی شێخ مەحموود و سمكۆ، بارزانی و (سوورەی چاوشین) ئاسایی راستەوخۆ لە پاڵ سوپای عێراقدا كوردیان سەركز دەكرد.

٣- ئەگەر ئێران دوژمنی دێرین و خوێنخۆری عێراق و سوننە و عارەب سەربە خۆرئاوا نەبوایە و لە ئەنجامدا بوو بە پۆلیسی كوتەك بە دەستی ناوچەكە، یا كۆدەتایەكی سەركەوتوو لە ئێران یا عێراق بەرنامەی رامیاری هەردوو رژێمەكەی یەكبخستایە، یابە شێوەیەك لە یەكتر نزیك بوونایەتەوە گرژی و ئالۆزیەكان خاوبوونایەتەوە و كێشەكانیان چارەسەربكردایە (ئەگەر بۆ مەبەستێكی تایبەت و ماوەیەكی كورتیش بێت، ئەوە بە دڵی ئەمەریكا و ئەوروپا بوو، ئاشتی و هێمنیی باڵ بەسەر ناوچەكەدا دەكێشێت و نەوتی ناوچەكەش لە مەترسی پریشكی ئاگری شەر دووردەكەوتەوە و هەموشیان فاتیحەیان لەسەر كوردو شۆڕشەكەی دەخوێند، هەروەك سیناریۆكە دووای پەیمانی جەزائیر لە نێوان صەددام و شای ئێران چووە قۆناغی جێبەجێكردنەوە.)

میصر، كویت، ئوردون، سعوودیە، میرنشینەكانی كەنداوی ((فارس — عارەب)) یارمەتی دارایی شۆڕشیان دەدا و هەر لە ژێر لێویشەوە بە گوێی شۆڕشیاندا دەچرپاند لاریان لە مافەكانی كورد نییە لە

چوارچێوەی عێراقێکی یەکپارچە و یەکگرتوودا، بەڵام خۆیان دەیان زانی کوێیان دێشێت!کۆماری میسریش نە هیچ سەردەمێکدا یارمەتی شۆڕشی نەداوە بەڵام سەردەمی عەبدلناسر جۆرە تێگەیشتن و حالی بوونێکی دۆستانەی بەرامبەر کێشەی کورد هەبوو، دژی خواستەکانی نەبوو بە مەرجێك یەکپارچەیی عێراق پارێزراوبێت.

هەریەه یەکگرتووەکانی ئەمەریکا مێژوویەکی دێرینی نییە، لە چاو بە ریتانیا و ئەڵەمانیا و ئیتاڵیا و هۆڵەنداو فەرەنسا و سوید و نەرویجیشدا دوێنی دامەزراوە و (لە پڕێك بوو بە کوڕێك)، بەهێز بوو بەڵام بەرنامە رامیاریەکانی دەرەوەی کاڵ و کرچ و رامیارەکانی کەم ئەزموون بوون، بۆیە لەم هەزارەی دووەمەشدا هەڵەی گەورە دەکەن و خۆیان لە هەموو کێشەیەك هەڵدەقورتێنن بەڵام هەرچەند دەکەن رێگەی دەرباز بوون و خۆقوتارکردن نادۆزنەوە، پێشتر چەند نمونەیەکم لەو رووەوە خستە بەرچاو، با وڵاتی کوبای کاسترۆشی بچێتە پاڵ، دوورگەیەکی بچووك لە پەنا دەستی ئەمەریکادا خەریکە دەبێتە پەنجا ساڵ لە ئەمەریکای زەبەللاح بۆتە ملۆزم، سەردەمی شەری سارد دەیانوت یەکێتی سۆڤێت لە پارێزدایە و سێهەمین جەنگی جیهانی هەڵدەگیرسێت ئەگینا کوبا بەشی پارووپەکەو قوتیدەدەین! خۆ ئێستە سەردەمی جەنگی سارد نەماوە و یەکێتی سۆڤێتیش خۆمان خۆش و ئەمەریکاش کوڕە نازاکەی فلیمەکانی گاوانەکانە (کاوبۆی) و فیدڵ کاسترۆی سەرسەختیش لە جێگەدا کەوتووەو هەر بەسەر زیندووە، ئەی بۆ ناوێرێت لە بەردەم (رائوول)ی براشیدا بکۆکێت کە لە جێگەی کاکی بوو بە سەرۆك کۆماری کوبا و کابرایەکی بێ بەهرەو پیاوی سەرکردایەتی وڵاتێك نیە،لە سەردەمی شۆڕشی رزگاریدا، وەك گیفارا دەڵێت ئەو پیاوە (هەر ئەوە بوو برای کاسترۆ بوو!)

١٩ـ سەرکردایەتی شۆڕشی کورد و بارزانی بە کرێگیراوی خۆرئاوا بوون!

سەرکردایەتی شۆڕش ماوەیەك بوو پەلاماردانی دەسگاکانی بەرهەمهێنان و بەرێکردنی نەوتی خستبووە بەرنامەی کارەوە، نەوت، زێری رەش، ئەو سامانە مفتەی تەنها خاوەنەکەی کەڵکی لێنابینێت تەنانەت بۆ خۆ گەرمکردنەوەش. نیوەی دەچووە گیرفانی کۆمپانیا مۆنۆپۆلەکان و بەشێکی بەرچاوی بەشەکەی عێراقیش دەدرا بە جۆرەها چەکی نوێی وێرانکاری وەك مێك، سۆخۆ، باجەر — تۆپۆلیف، ناپاڵم و تۆپە نەمساوییە قورسەکان و کوردیان قڕ دەکرد و کوردستان وێران... بارزانی دووجار شوولکی تەڕ بۆ سەر لوتی ملهوڕەکان بەرزدەکاتەوە و دووجار بڕیاری پەلاماردانی دەسگاکانی نەوتی عێراق دەدات، یەکەمجار (مەفرەزەیەکی پێشمەرگە بە سەرکردایەتی حەمەی دەروێش نادر پەلاماری بۆرییە نەوت بەرەکانی (زەمار) دەدەن).[197] جاری دووەم ئۆپەراسیۆنێکی فراوان بوو (بەناوی نهێنی رووبار، پلانی پێویست و راهێنان لەسەر جێبەجێکردنی دەستی پێکرد بە بەکارهێنانی هاوەنی ١٢٠ملم، تۆپی ١٠٦ ملم سمێنەرو سوتێنەری نەجووڵ (سمێنەر = طارق، سوتێنەر= حارق، نەجووڵ = عدم الارتداد). ئەو جۆرە گوللە

تۆپهاوێژانەیە ئامانجەکان کوناودەر دەکات و ئەنجا دەتەقێتەوە و ئامانجەکە دەسووتێنێت. ن. ك) پۆلێك لاوی هێزی هەلگورد راهێنانیان لەسەر چەکەکان دەکرد. ئۆپراسیۆنەکە سامی عەبدولرەحمان بەرێوەی دەبرد بە هاوکاری فاخیر میرگە سووری، فارس باوە، حەمە سوور حوسەین، عیزەدین قەرە موحەمەد، عەریف دەرویش و قادر جەباری. ١٩٦٩/٢/١٥ باری صەد ئیستر چەك گوێزرایەوە دەشتی هەولێر، دەسگای پاراستنی شۆڕش زانیاری ووردو نەخشەی پێویستی بۆ ئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنەکە ئامادەکردبوو. شەوی یەك لەسەر دووی مارتی ١٩٦٩ پێشمەرگە بە پێی پلانە کە دامەزران، کاتژمێر ٢١ تۆپخانەی شۆڕش ماوەی دوو کاتژێری بەردەوام دەسگاکانی نەوتی بابەگوڕگوڕ دەکوتنەوە، کلپەو بلێسەی ئاگر دەگەیشتە کەشکەلانی ئاسمان، دوژمن وەها شپرزە بوو و وایدەزانی بەر هێرشێکی ئاسمانی فڕۆکە کەوتوون. کاتژمێر ٢٣ برووسکەی سامی گەیشت (رووبار بەسەرکەوتوویی ئەنجامدرا.) ئەو پلانە سەرکەوتووە و دەستە قورسەی شۆڕش لە میریی عێراق و کومپانیای BP (بریتش پەترۆلیۆم. ن. ك) وە شاند هەردوو لایەنی تووشی ترس و دڵە راوکە کرد.. شۆڕش داوای بەشە نەوتی خۆی لە BP دەکرد، گفتیاندا بەلام درۆیانکرد.) [198] شۆڕش چالاکییەکی بوێرو فراوانی دژی دوژمن ئەنجامدا بەلام نەلە ناوخۆ و نەلەدەرەوە دەنگدانەوەیەکی ئەوتۆی نەبوو شۆڕش بەرهەمێکی لێ بچنێتەوە، ئەو جۆرە چالاکییانەی ئامانجیان پەیوەندی بە بازرگانی نێو دەوڵەتی و پیشەسازی و ئابووری جیهانەوەیە هەروا ئاسان دوژمن ناخاتە ژێر گوشارو بیهێنێتە سەربار، دووبارە و سێ بارەکردنەوە بگرە بەردەوامی دەوێت. صەددام حوسەین هەندێك بۆ چوونی دروستی هەبوو، دەیوت ((پێویستە بەردەوام کەللە سەری پوتی دوژمن بکوتینەوە هەتا دێتە سەر بار)) شۆڕشی کورد لە باشوور ئاوها لە بەرژەوەندییە گرنگەکانی مۆنۆپۆلی جیهان لە عێراقدا دەدا و زیانی پێدەگەیاندن و ترس و لەرزی دەخستە دڵیانەوە میدیاکانی سەر بە شۆڤێنیزمی عارەب و لە هەموویشیان گەرمتر عێراق و سووریا و فەلەستین و چەندین لایەنی رامیاری ئاشکرا و نهێنی عارەب و کورد لە عێراق قەوانێکی سواویان لێدەدایەوە گوایە لە بەشی باکوری ئازیز (شمال الحبیب) بزوتنەوەیەکی چەکداریی گومانلێکراو پشت بە یارمەتی دارایی و جەنگی ئیمپریالیزم و کۆمپانیاکانی نەوت مەلا مستەفایان بە کرێگرتووە بۆ ئاژاوە نانەوە و شێواندنی ئاسایش و هێمنی عێراق و خەریککردنی سوپا دلێرەکەی عێراق بە لە ناوبردنی چەکدارانی قوڕنە بە کرێگیراوەکەوە (الجیب العمیل) بۆ ئەوەی نەپەرژێنە سەر ئەنجامدانی ئەرکە نەتەوەییەکانی بۆ بەرەنگاریکردن و لە ناوبردنی قەوارە دروستکراوەکەی جوولەکە لەسەر خاکی عارەب و نیشتمانی فەلەستینیەکان و دروستکردنی قەوارەیەکی نوێ لە شێوەی قەوارەی جوولەکە لە باکووری ئازیز.

یەکەمین کۆسپی گەورە لە ڕێگای سەرکەوتندا

بزاڤی رزگاریخوازی گەلانی تینووی سەربەخۆیی و پساندنی زنجیری کۆت و پێوەندی دیلی و ژێر دەستیو چەوساندنەوەی نەتەوایەتی و کۆمەلایەتی لە قۆناغی راپەڕین و شۆڕش و خەباتی نهێنیدا سەرەرای زەبرو زەنگی دوژمن تووشی کێشەی ناوخۆ و ململانێی دەسەلات و زۆرانبازیی نێوان ئەندامانی ریزی هەرەپێشەوەی سەرکردایەتی دەبن بە تایبەتی کەسی یەکەم و دووەم، جا ئەم دیاردە کوشندەیە ئەگەر لە قۆناغی خەباتدا لە پێناو سەربەخۆییدا سەرهەلئەدات زۆرتر دووای سەرکەوتن و دەستەلات گرتنە دەستدا دەتەقێتەوەو هاوکاری دەستەراست یا دەستە چەپی کەسی یەکەم (سەرۆك) ئالای یاخیبوون و شۆڕش لە نێو شۆڕشدا (یا شۆڕش بەسەر شۆڕشدا) بەرزدەکاتەوە و هێلێکی راست و چەپ بەسەر مێژووی خەباتی سەروکدا دەهێنێت و هەزار و یەك تۆمەتی بۆ هەلدەبەستێت و ریزەکانی رێکخراو یا پارتەکەو جەماوەر هاندەدات، شۆڕشمان بۆ ئەوە نەکرد لە ملهوورێکەوە بکەوینە بندەستی ملهوورێك! هەموو رێگایەکی شیاو و نەشیاویش دەگرێتەبەر لە پێناو سەرکەوتنێدا سەرکەوتنێك هەست بکات یا نەکات هەنگاوێکە بەرەو ژێرکەوتن و دلساردی جەماوەرو وەشاندنی تۆوی دووبەرەکیو دۆڕاندنی دەستەکەوتەکانی بە خوێن بە دیهاتوون و دابەزاندن و بگرە رووخاندنی جەماوەرە دلسۆزو قوربانیدەرەکە و لە چاکترین بواریشدا هێزە سەرکەوتووە یەك دەنگ و یەك هەلوێستەکەی سەنگەرێك دەکات بە دوو کەرت یا پەتری دژ بەیەك و خوێنەخۆر کە تا دوێنێ هاوبیرو لە ژێر ئالایەکدا و بۆ ئامانجێك خەباتیان دەکرد و قوربانیان بەسەر و مالٚ دەدا و ئەمرۆ بەسەر چەند بەرەیەکدا دابەشبوون لە ناوەڕۆکدا هیچ جیاوازییەك لە ئایدیاو بیرو بۆ چوونیاندا بەدیناکرێت جگە لە خواست و ئارەزووی تایبەت و بەرژەوەندی تاکەکەس و چاوبڕینە کورسی دەستەلات. نموونەش زۆرن، ستالین و ترونسکی، ماوتسی تۆنگ و شۆنین لای، ئەحمەد حەسەن بەکر و صەددام حەسەین، صەددام حوسەین و عەبدلخالق سامەرائی، شبل ئەلعەیسەمی و میشیل عەفلەق. ئەو دەردە کوشندەیە لە شۆڕشی ئەیلوولیشدا لە ١٩٦٤ وەوە سەریهەلدا و لە ١٩٦٦ دا بوو بە پەتایەکی کوشندە و ریزەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان و هێزەکانی پێشمەرگەی هەلوەشاندو بزافی رزگاریخوازی کوردی باشووری سست و خاوکردەوە و چاکترین کادێرە روناکبیرو بە تواناکانی شۆڕش جیابوونەوە و پشت لە شۆڕش و روو لە دوژمن شوێنەکانیان چۆلکرد و بارزانیش ناچار بوو ئەو بۆشاییە فراوانە بەکەسانێك پڕ بکاتەوە زۆر بەیان بەکەلکی هەر کارێك بهاتنایە بە کەلکی سەرکردایەتی پارتی و شۆڕش نەدەهاتن. عارەب پەندێکی هەیە دەلێت (من قلة الخيل نشد السروج على الكلاب) کە ئەسپ نەبوو، زین لە سەگ دەبەستین! رێزم هەیە بۆ ئەوانە بەلام زۆرێکیان بوودەلەو بێ هونەرو کەمتەر خەم و هیچ لە باردا نەبوو بوون تەنانەت نەخوێندەوارو فارس وتەنی ((بێسەواد)) یش بوون! ئەوەش خالێکی نێگەتیڤە لەسەر بارزانی، نە لەبەرئەوەی بۆشاییەکەی بەو کەسانە پڕکردەوە، نا، ناچاربوو بەو کارە بەلام هەتا پارتی و

شۆڕش لە هەڵدێر دەگیرسێنەوە و دەکەونەوە سەرپێ و لەو کادرە لێهاتوو و دڵسۆزانەی لەو ماوەیەدا لە ڕیزەکانی شۆڕشدا پێگەیشتبوون لەو ڕووناکبیرانەی پۆل پۆل دەچوونە شاخ کەڵکی وەربگرتایەو کارویاری پێ بسپاردنایە.. بەداخەوە ئەوانەی لە هەڵ و مەرجێکی ناوازەدا کەوتنە پلەی سەرکردایەتی و پۆستی گرنگیان وەرگرت خۆشیان باوەڕیان نەدەکرد بەو پلەو پایە گەیشتبن (دەبوو هەر دووعای خێر بۆ ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تالەبانی بکەن) جا هەر وەك تاوێرە بەردێك لەسەر چیاوە گلۆردەبێتەوە، لە شوێنێکدا دەگیرسێتەوە جێگیر دەبێت هەڵکەندنی ئاسان نەبێت، ئەوانیش جێگەی خۆیان گرت و بە تۆپ نەدەجوولان و هەتا هەرەسی شۆڕش پۆستەکانیان قۆرخ کرد. وەك ئاشکرایە کێشەکانی سەرکردایەتی پارتی و شۆڕش لە ١٩٦٣ وە سەرییهەڵدا و ڕۆژ بە ڕۆژ ئاڵۆزتر دەبوو، لەسەرەتاشدا لە نێوان بارزانی مستەفاو ئیبراهیم ئەحمەد دا خەستبوونەوە وەك ململانێی باڵی ڕامیاری، پۆلیت بیرۆ (م. س) و باڵی جەنگی و هێزەکانی پێشمەرگە، میلیتێر بیرۆ (م. ع)، بەپێی پەیرەوی ناوخۆی پارتیش بارزانی سەرۆکی پارتی و شۆڕشە و ئیبراهیم ئەحمەد رازگری (م. س) ەو دەستەڵاتی لە خوار دەستەڵاتی سەرۆکەوەیە.. کێشەکانیش هەر لە دەستەڵات و دەستەڵات خوازییەوە سەرچاوەی گرت و بڕیاری یەکلاییکردنەوەشی درابوو بەهەر نرخێك بێت و چی دەبێت با ببێت! ڕووداوەکان تیژ تێدەپەڕین، پەیوەندییە ئاسایی و نا ئاساییەکانی نێوان سەرۆك و (م. س) ساردو سڕبوون، ڕوو لە پچراندن بوو، (م. س) خۆی دوورە پەرێز کردبوو لە بارەگاکەیان لە ماوەت دانیشتبوون. ماوەیەك بارزانی کەمو زۆر هیچی لێنەدەبیستن، کە پرسیار دەکات دەڵێن رازگر و چەند ئەندامێکی (م. س) تووشی گرانەتابوون و لە جێگە دا کەوتوون، بارزانی باوەڕ ناکات، بۆ هەواڵپرسین بەڵام لە ناکاودا خوی دەکات بە بارەگادا، دەبینێت کفتە دەخۆن، دەڵێت کوڕینە باوەڕبکەن هەتا ئێستا نەمدەزانی کفتەی سلێمانی بۆ گرانەتا دەرمانە!

میریی عێراق داوای گفتوگۆی دەکرد بۆ گەڕانەوەی ئاشتی و هێمنی بۆ باکووری ئازیز و کۆتاییهێنان بە خوێن ڕشتنی عیراقییە براکان بە دەستی یەکتر کە تەنها بەرژەوەندی بێگانەو ئیمپریالیستی تێدایە.. ئیتر باسێك لە مافەکانی گەلی کورد لە هەگبەی شاندەکەی میریدا نەبوو جگە لە سەلماندنی مافی هاوڵاتیی وەك ئەوەی ئەو مافە بەگرووپێکی قەرەج بدەن کە خاك و وڵاتیان نەبووە و نییە و گەڕۆکن و بەسەرەوە دەگەڕێن، لەگەڵ ڕێزمدا بۆ قەرەج وەك مرۆڤ و ئەوەندەی لە نێزیکیشەوە بینیومە لە ناو خۆیاندا داب و نەرێتی کۆمەڵایەتی جوانیان هەیە و ئەو کۆمەڵە مرۆڤانەن ژیرانە هەستیان بە باروودۆخی ژیانیان کردووە و لە پێناو مانەوە و لە نێو نەچووندا هێشتا ناکۆکیو ململانێ لەسەر دەستەڵات و بەرژەوەندی تایبەتی سەرۆکەکانیان ڕووینەداوە، لەو ڕووەوە بە داخەوە کورد زۆر لە دوای ئەوانەوەیە و پێویستە پەندیان لێوەرگرێت کە هەتا ئەمڕۆشی لەگەڵدا بێت پەندی لە تاقیکردنەوەکانی گەلان و ڕووداوەکانی مێژووی دێرینی خۆشمان وەرنەگرتووە و بەردەوام تاقیکردنەوە پشت شکێن و سەر نەکەوتووەکان دووبارە و دەبارە

دەکاتەوە وەك ئەوەی ئەلتەرناتیڤێکی دیکە لە ئارادا نەبێت جگە لە دوویەرەکیی و سێ بەرەکی و پتریش و فێری چەندین زمانی بێگانە دەبین و بە رەوانی پێی دەدوێین بەلام زمانی گفتوگۆ و یەکتر خوێندنەوە و لە یەکتر تێگەیشتن و شتێك لە من و شتێك لە تۆ فێرنەبوون، یا هەموو شتێکی بۆ خۆی دەوێت یا پەلاماری چەك دەدات، ئەنجامەانیشی ئاشکران.

گفتوگۆکانی نێوان میریی عێراق و سەرکردایەتی شۆڕش دەستیپێکرد، ماوەی نێوان ۲/۱۰ هەتا ۱۹٦٤/٥/٤ چەند شاندێکی میریی لە ئاستی جیاوازدا دەهاتنە رانیە، سەروك وەفدەکان سەرۆك وەزیرانی عێراق تایەر یەحیا، عەبدولرەحمان عارف جێگری سوپاسالار کە دواتر بووبە سەرۆك کۆماری عێراق، رەشید موصلیح وەزیری ناوخۆ، صوبحی عەبدلحەمید ئەویش هەر وەزیری ناوخۆ بوو، ئەندامەکانیش هادی خەمماس بەڕێوەبەری دەزگای هەوالگری سوپا، ئیبراهیم فەیصەڵ ئەنصاری فەرماندەی تیپی دووی سوپای عێراق لە کەرکوك، سەعید قەتتان فەرماندەی تیپی چوارەم و عەبدلرەززاق سەیید مەحموود پارێزگاری سلێمانی (موتەصەریف). ئەوەی ئەو کاتە و ئێستاش سەرنج رادەکێشێت، بالاترین شاند کە هاتە رانیە پێکهاتەی ئەندامەکانی بەمجۆرە بوو، هادی خەمماس و صوبحی عەبدلحەمید لە سەرکردەکانی بزوتنەوەی شۆڤێنزمی عارەب بوون و هیچ مافێکیان بە کورد رەوا نەدەبینی جگە لەوەی لە باری ناچاریدا بە هاولاتی دابنرێن و دەست بە کلاوی خۆیانەوە بگرن و سوپاسی میریی بکەن بەلام تایەر یەحیا و عەبدلرەززاق سەیید مەحموود روو لە ئاشتی و سووکە مافێکی کورد بوون و دلرەش و دوژمنی کورد نەبوون و شاندەکە لەمەڕ زۆربەی خالەکانی گفتوگۆکان کە بە داواکارییەکانی شۆڕش ناودەبرا بیرو بۆ چوون و هەلوێستیان جیاوازبوو. رازگری پارتی دیموکراتی کوردستان ئیبراهیم ئەحمەد لە دەرەوەی ولات بوو، شاندەکەی شۆڕش پێکهاتبوو لە نووری شاوەیس و جەلال تالەبانی کە هەردووکیان ئەندامی پۆلیت بیرۆ (م. س) بوون، مەسعوودی مەلا موحەممەدی کۆیی وەك بێلایەن و هەباسی مامەند ئاغا و چەند سەرۆك هۆزێك رۆژی ۱۹٦٤/۲/۱۰ پەیمانی ئاگربەستییان مۆر کرد کە بە رێککەوتنی موشیر — بارزانی ناودەبرا و میریی عێراق پەیمانیدا کوردەکان بە هاولاتی عێراق بناسێت (تقر الحکومة بحقوق المواطنة للاکراد)! نوێنەرانی کوردیش بە پشتگیری بارزانی مستەفا سووربوون لەسەر ئەوەی میریی عێراق مافە نەتەوەییەکانی کورد بسەلمێنێت (تقر الدولة الحقوق القومیة للاکراد) نازانم ئەو کات بارزانی و دوو ئەندامی رووناکبیر و چالاکی پۆلیت بیرۆ (م. س)ی پارتی،ئیبراهیم ئەحمەد وجەلال تالەبانی چۆن زاراوەی (کوردەکان) زۆر ئاسان و بێ لێکدانەوەی واتاو ناوەرۆکە فەرهەنگییەکەی بە سەریاندا تێپەری و هەستیان بەوە نەکرد ئەو زاراوەیە کە هەتا ئەمڕۆش لە کەمترخەمیی سەرانی کورد و رووناکبیرانەوە، لە میدیاکان و هۆلی پارلەمانی عێراقیشدا بەبەرچاوی نوێنەرانی گەلی کوردەوە بەکاردەهێنرێت و دەیدەن بە روویاندا لەگەل ئەو هەموو سووك تێروانین و بەکەم خوێندنەوەیەشدا هەتا دەگاتە سووکایەتی کردنیش بە نەتەوەیەکی دێرین و ناسراوی

٤٠- ٤٥ ملیۆنی کە لە ناواخنی وشەکەدایە. گەلۆ ئەو زاراوەیە ڕۆژێك کورد چاوی لێدەنووقاندو ئاوڕی لێنەدەدایەوە سەردەمی (کەس نەڵێت کورد مردووە) بوو، شانازیان بەوە دەکرد مێژوونووسی سۆڤیێتی باسیل نیکێتین یەکێك لە کتێبەکانی ناودەنێت (کوردەکان) یا شەوانە تا درەنگ میلی رادیۆمان دەگێڕا بەڵکو ئێستگەی رادیۆیێ خێرەومەندێك ناوی کورد بەدەمیدا بێت ئەگەر چی بە (یاخیبووە کوردەکان) یش نەك (کوردە یاخیبووەکان) ناوی بهێنایینانە هەر (شوکر بووین). ئیبراهیم ئەحمەد کە گەیشتەوە ناوشۆڕش لە دیدی خۆیەوە هەستی بە کارەساتێك کرد بەسەر پارتی و شۆڕشدا دێت، شیرازەی پارتی تێکدراوە، چۆن لە قۆناغێکی وەها گرنگدا رۆڵی سەرەکیی رازگرو بنەماکانی پەیرەو و پرۆگرام دەخرێتە پەراوێز و ئاغاو دەرەبەگ دەبنە دەمڕاست و نوێنەری کورد و رازگری پارتی وەك مێردێکی هەڵخەڵێنراو دوواهەمین کەسە کە پێدەزانێت. گومان و متمانە نەکردن و پارێز لەیەکترگرتن لە نێوان بارزانی مستەفا وەك سەرۆکی پارتی و شۆڕش و رازگری پارتیدا ئیبراهیم ئەحمەد نوێ نەبوو هەرچەند هێشتا بڵاونەبووبووەوە ونەکەوتبووە سەرزاران بەڵام روون و ئاشکرا دیاربوو،بارزانی منەتی لە ئیبراهیم ئەحمەد و ئەندامانی پۆلێت بیرۆ (م. س) نەدەزانی چونکە جەماوەری گەلی کورد لە باشور زۆر بەیان پشتیوانی بوون و هەر ئەویان بەسەرکردەو پێشەوا دەناسی، ئیبراهیم ئەحمەدو هەڤاڵەکانیشی دەیانویست بارزانی لە سنووری پەیڕەوو پرۆگرامی پارتی دەرنەچێت و پابەندی بڕیاری زۆرینە بێت.. قووڵبوونەوەی ناکۆکییەکان و ئەو کارەساتەی بەسەر کوردیدا هێنا ئاشکرا دەریدەخست ئەو دوو جەمسەرەی دەستەڵات بەو پێوانەیە یەکتریان قبوول نەدەکرد. جیاوازییەکەش لەوەدایە، چی ئەنجامی ململانێکەی بەلادا دەخست، بارزانی بە هەڵەدا نەچووبوو، کەپشتی بە جەماوەرەکەیی و هێزی پێشمەرگە ئەستووربوو، کە ململانێکە گەیشتە قۆناغی تەقینەوە و ڕوویەڕووبوونەوەی چەکداریی، جەماوەرە دڵسۆزەکەیی لە پاڵ خۆیدا بینی، بەڵام ئیبراهیم ئەحمەد زۆر بە هەڵەدا چوو، لەو جەماوەرە فراوانەی پارتی و پێشمەرگە کەلە پلانی سەر کاغەزدا پشتگیریان دەکرد بەختی خۆیان تاقیکرەوە و هەر ٣٠٠- ٣٥٠ هاودەنگێکی لە تەکدا مایەوە و لەبەرامبەر لەشکرەکەی بارزانیدا جگە لە پەنابردنە بەر ئێران پێی بۆ نەکرا. ئیبراهیم ئەحمەد لەدەرەوەی وڵات بوو، دووای مۆرکردنی رێککەوتنەکەی موشیر — بارزانی ٦٤/٢/١٠ گەڕایەوە کوردستان، بارزانی کتێبی بۆ دووایەکەی دەگرتەوە، باوەڕی بە میریی و بە رێککەوتنەکەش نەبوو بەڵام دەیوت ڕاگرتنی شەڕو پشوودانێك چ زیانێکی تێدانییە، هەرکاتێك بەرژەوەندی شۆڕش بخوازێت شەڕدەکەینەوە، هەرچۆنێك بێت هەنگاوێکمان بەرەو پێش هەڵهێناوە، خۆ چەکمان دانەناوە، دەستبەرداری شۆڕش و کوردایەتی نەبووین. ئیبراهیم ئەحمەدیش ئەو راستییەی زۆر چاك دەزانی بەڵام لە ململانێدا راستییەکان دەبن بە ژێر رووداوە هەنووکەییەکانەوە و بزردەبن. هەردوو لا پلانی ئامادەیان هەبوو، چاڵیان بۆ یەکتر قووڵدەکرد، بارزانی بە هێزێکی دڵسۆزو ئامادەوە، بەرامبەرەکەشی بە هێزێکی خەیاڵی و بێ هەڵوێستەوە لە کاتی لێقەومانـدا،

بەڵام هەر لەگەڵ یەکتر شانیان دابووە بەر لە هەلێکی لە باردا بەرامبەرەکەی ناچاری هەڵەیەکی گەورەو تاوانێکی مێژوویی بکاتەوە و بەوهۆیەوە گەلی کوردی باشووری سەربە شۆڕشی لێ راستبکاتەوە و کۆتایی بە رۆڵی رامیاری و شۆڕشگێری بهێنێت و جەمسەری راستەقینەو پێشرەوی کورد لە گۆرەپانەکەدا بێنێتەوە و پلان و بەرنامەرامیاری و کۆمەڵایەتی و جەنگییەکانی بێ رکبەرو ناحەزوو بیری جیاواز پیادە بکات. درێژە پێدانی گفتوگۆکانی نێوان میریی و شۆڕش هەلێکی لەبار بوو بۆ ئەومەبەستە، بارزانی سەرۆك و ئەندامانی شاندەکەی کورد بە جۆرێك دیاریدەکات ئیبراهیم ئەحمەد دەهری بکات کە جگە لە جەلال تالەبانی ئەندامی (م. س) خۆی لە شانی کۆمەڵێك فیوداڵی کورد دەبینێت لە شاندێکدا لەگەڵ میری عێراق دادەنیشن بۆ بە دەستهێنانی چەند مافێکی کورد وەك کاکە زیادی کۆیە، هەباسی مامەندئاغا، شێخ حسێنی بۆ سکێن و ئەنوەر بەگی بێتواتە . بارزانی بۆ سووککردنی کاریگەری پێکهاتەی شاندەکەش لەسەر ئیبراهیم ئەحمەد رەپ و راست بە شاندەکەی میریی دەڵێت ((برایم زمان حالی منە لەسەر جێبەجێکردنی هەر داواکارییەکمان رێکدەکەون من لاریم لیی نییە)). دانیشتنەکە هەر لە دووای نانی نیوەڕۆوە هەتا شەو درەنگێك بەردەوامبوو، میریی نیازی نەبوو دەستکاری یاسای کاتی عێراق بکات و مافێکی کوردی تێدا بەرجەستە بکات، صوبحی عەبدلحەمید و هادی خەماس هەڵوێستی رەقیان دەنواند، ئیبراهیم ئەحمەدیش لەوان رەقتر، ئەو رازگری پارتی یە، نەك فیدراسیۆنی هۆزەکان کە بە دڵی بارزانی دەجووڵانەوە، بۆیە ئەو فشە مافەی نەسەلماندو کە بارزانی بە فشەماف بەرەو خوارتریش تەماشای دەکرد بەڵام وەك وتمان ((کتێبی بۆ دووایی دەگرتەوە)) و لەبەر هەزارویەك هۆ حەزی بە ناگربەست دەکرد. ناخۆ ئیبراهیم ئەحمەدی بلیمەتی رامیاری و دیپلۆماسییەت هەستی بەوەکرد بوو بارزانی بۆ کردوویە بە دەمراستی خۆی و هەر لەو روانگەیەوە دڵنیابوو میریی پاکنیاز نیە و لەو فشە مافە پتر بە کورد رەوانابینێت، ئەگەر برایم سەلماندی و رێککەوت لەگەڵ میریی ئەوە کارێکە خۆی کردوویەتی ئەگەر رێکنەکەوتن و شەڕیش هەڵگیرسایەوە تۆبالەکەی هەر لە ئەستۆی ئەو دایە. ئیبراهیم ئەحمەدیش بەناوبانگترین رامیاری ئەو سەردەمەی کورد و رازگری پارتی و جگە لەوەش خاوەن ئەزموون و تێکەڵاو بە رووداوەکانی دووای صاڵانی ١٩٤٠ی کوردستانی باشوور و خۆرهەڵات و ((ژ. ك)) و کۆماری مەهاباد و دامەزراندنی پارتی دیوکراتی کورد و کاریگەریی و جێگە دەستی بەسەریانەوە جگە لەوەی یاساناس و پارێزەرێکی ناسراوو کەڵە رووناکبیرو نووسەرێکی بەبەرهەم و خاوەن قەڵەمێکی بە بڕشت بوو، پلانی خۆی لە هەگبەکەیدا بوو، ئەوەندەی دانووستانەکەی بەلاوە گرنگ بوو کە کاریگەری و رەنگدانەوەی بەسەر کوردستان و هەموو عێراقیشەوە هەبوو، ئەنجامدانی پلانەکانی خۆیی بەلاوە گرنگتر بوو، ئەویش چالی بۆ بارزانی هەڵدەکەندو دەیویست کاسەکە لەسەری ئەودا بشکێت و شەڕ هەڵبگیرسێتەوە چونکە بارزانی لە ئاشتیدا بەهێزترە و داشی سوار دەبێت. پێکهاتەی ناوازەی شاندەکەی میریی و شۆڕش و هەڵوێست و

بیروبۆچوونی ئەندامانی هەر شاندێك لە نێوخۆیانداو بەرامبەر بەرامبەرەکەشیان بەسەر چوار ئاراستەی جیاوازدا دابەش بوو بوو، لایەنی میریی دوو ئاراستە و هەڵوێستی جیاواز، دوو ئەندامی شۆڤێنی چاویان بە کورد هەڵنەدەهات، دوو ئەندامیش میانڕەوو روو لە ئاشتی. لایەنی شۆڕشیش ئیبراهیم ئەحمەد بە ئاراستەیەك و ئاغاکانیش لە هەمانەی خۆیان گوێزیان دە ژمارد و جەلال تاڵەبانیش لە نێواندا لە ناڵی دەداو لە بزماریش، ئەوەی لەبەر چاوگرتبوو بارزانی لە کۆنگرەی ئایندەدا لە جێگەی ئیبراهیم ئەحمەد دەیکات بە رازگری پارتی. بە هەر حاڵ ئەنجامی رووداوەکان لە بەرژەوەندیی میریی عێراق لە لایەك و ئیبراهیم ئەحمەد لەلایەك نەکەوتنەوە و هەتا بەهاری ١٩٧٥و هەرەسی شۆڕشی ئەیلوول هەر لە بەرژەوەندیی بارزانی و براوەی بەر و دواش هەر خۆی بوو. دووا بەدووای ئەو کۆبوونەوەیەی نێوان میریی و شۆڕش،ئیبراهیم ئەحمەد زۆر شتی بۆ روونتر بووە وە کەهیچیان لە بەرژەوەندی و خواستەکانی خۆیی و هەڤاڵەکانی نەبوون، تاهیر یەحیای سەرۆك وەزیران بەڵێنیدا بۆ بەرژەوەندیی کورد دەستکاریی یاسای کاتیی عێراق بکەن و شاندی دیکە دێن و هەوڵدەدەن بۆچوونە جیاوازەکان لەیەکتر نێزیك بخەنەوە و بگەنە ئەنجامی کۆتایی، بەڵام ئەو پیاوە نیازی پاك و دەستی کورت بوو، کارێکی بۆ نەکرا. ئیبراهیم ئەحمەدیش وەك لە نامەیەکی هاویەشدا بۆ بارزانی ناردووە، (نێزیکەی بیست رۆژە لەسەر فەرمانی ئێوە لە قەڵادزێ چاوەڕوانی لێپرسراوانی میریی دەکەین، بەداخەوە لەو ماوەیەدا لەگەڵ هیچکام لە سەرۆك وەزیران، وەزیر (وەزێرێك. ن. ك) موتەصەریفی سلێمانی بەیەك نەگەیشتین، ئاشکرا نییە کە بەمزووانە دێنەوە بۆ لای بەرێزتان)[١٩٩] دیارە ئیبراهیم ئەحمەد زۆرلەوە نیگەرانە پەیوەندییەکان هەر لەگەڵ بارزانیدایەو (م. س) ئاگاداری گۆڕانکارییەکان نییە و مەگەر شتێك لە بارزانی ببیستن یا نەبیستن، ئەو پەراوێز خستنەشی بۆ قوتنادرێت.. هەڵوێستی وەرگرت و لە یەکەمین مانۆڕی (مناوەرە) رامیاریدا هەر لەو نامەیەدا دەڵێت (رووداوەکانی ئەم دووایییە دەریانخست ئێمە لە نێزێك تووەبین هەرگیز کارناکاتە سەر چاککردنی پەیوەندییە کانتان لەگەڵ پارتیدا)[٢٠٠] لێرەدا ئاشکرا دیاردەکەوێت سنوورێك لە نێوان پارتی و بارزانی سەرۆکی پارتیدا کێشراوە وەك دوو دەستەڵاتی جیاوازو نەگونجاو پێکەوە، ناسکە گلەییەکیش دەکات کە ساردییەکەی نێوانیان لە وەوە نییە ئەوان لە ماوەت و بارزانی لە پشدەرە، ئەوەتا نێزیك بوونەوەش کەڵکی نەبوو. لێرەوە یارییەکە گەرم دەبێت و هەرلایەنە هەوڵی تۆمارکردنی (گۆڵی کوشندە ـ گۆڵی یەکلاکەرەوە) دەدات. هەتا ئێرە هەموومانۆڕەکانی بارزانی و (م. س) دژی یەکتر وەك بەکارهێنانی یەکەمین کارتی فشار و هێرش دەژمێردرێت! یارییەکانی تۆپێن،پۆکەر و جەنگ،رامیاریی لەزۆر رووەوە لەیەکتر دەچن.....هەموو دەزانین بارودۆخی ئەشەڕ، نە ئاشتیی وەك کاتەکانی نە بردنەوە، نە دۆڕاندن و یەکسانبوون وەهایە لە یاریی تۆپێندا،بەپێی یاسای (گۆڵی کوشندە) یا (گۆڵی یەکلاکەرەوە) کە یەکسانبوون درێژە دەکێشێت،ئیتر هەرکام لە دوو تیپەکە گۆڵێکی کرد، یەکسەر فیکەی کۆتایی لێدەدرێت

ـ یارییەکە دەگاتە کۆتایی و تیپی خاوەن گۆڵەکە براوە و سەرکەوتووە.

بارزانی دووەمین کارتی دەستەکەی خۆی دەخاتەکار بۆ وورریاکردنەوە و بە خۆدا چوونەوەی (م. س) ئەحمەمان کاتدا دەیاخاتە پەراوێزی بڕیارو ڕووداوەکانەوە و عومەر دەبابە لە فەرماندەیی هێزی کاوە دوور دەخاتەوە و هەوڵدەدات چالاکترین ئەندامی (م. س) کە جەلال تاڵەبانی بوو لە هەڤاڵەکانی دابڕێت. ئیبراهیم ئەحمەدیش دووەمین کارتی خۆی یاریدەکات، بە بارزانی بسەلمێنێت باڵندەیەکی پەڕو باڵکراو نییە و دەستەمۆ نابێت، بێ پرسی بارزانی دەگەڕێتەوە بنکەی (م. س) لە ماوەت و لە وێوە نامەیەکی بۆ دەنێرێت (مانەوەمان (مەبەستی لە ڕاگیرکردنمانە. ن. ك) بۆ ماوەیەکی نادیار بێ ئەوەی ئەرك و کارێکمان هەبێت بۆتە هۆی پەرەسەندنی پرروو پاگەندەو دەنگۆ لە نێوان دانیشتوواندا (مەبەستی لەوەیە وا بڵاوبۆتەوە بارزانی دەستبەسەری کردوون. ن. ك) کە هەردوژمن کەڵکی لێوەر دەگرێت.. چەند هەڤاڵێك بۆ پووچەڵکردنەوەی ئەو دەنگۆیانە داوایان لێکردین بگەڕێینەوە، ئێمەش بە هۆی پێداگرتنی ئەو هەڤاڵانەو پرکاری بەرێزتانەوە هیوادارین بمانبەخشن سەربەخۆ بڕیاری گەرانەوەماندا.. کاك عومەریش کەلە سەرکردایەتی هێزی کاوە دوورخراوەتەوە، لێرە کاروفەرمانێکی نییە، ئەویشمان لەگەڵ خۆماندا بردەوە.)[٢٠١] لە هەموو ئۆرگانێکی ڕامیاریی و چەکداریدا، لێپرسراوێك کە پۆستەکەی لێوەردەگیرێتەوە، پۆستێکی نوێی بۆ دیاریدەکرێت، جا بەرزتر بێت یا نزمتر، یا بەهۆی کەمتەرخەمی و سستیی نواندن لە ڕاپەراندنی ئەرکەکانیدا بۆ ماوەیەکی دیاریکراو (کارکەنار)[٢٠٢] دەکرێت و دەستەڵاتەکانی لێوەردەگیرێتەوە و هۆیەکانیشی بۆ ڕووندەکرێتەوە. بەڵام عومەر دەبابە هێشتا (هەڵەیەك)ی لێ دەرنەکەوتبوو، سزا بدرێت، ئەمەش بە پێی پەیڕەوی ناوخۆ بە خاڵێکی نێگەتیڤ لەسەر بارزانی نووسرا. بارزانی زۆر بایەخی بەوە نەدەدا، گرنگ ئەوەبوو کەسانێکی نەیارو گومان لێکراو لە ڕیزی هێزەکانی پێشمەرگە دا پۆستی گرنگ و کاریگەریان نەبێت کە کێشەکان زوو یا درەنگ دەتەقنەوە بچنە پاڵ نەیاران و سەنگەری لێ بگرن و بەلای کەمەوە بەشێکی پێشمەرگەش بگوێزنەوە سەنگەری بەرامبەر. لە لایەکی دیکەشەوە بایەخێکی تایبەتی بەکەرت و پەرتکردنی (م. س) و دابڕینیان لە یەکتری دەدا، سەرەتای ئەو هەنگاوەش لە جەلال تاڵەبانی ئەندامی هەرە چالاکی (م. س) لە هەردوو بواری ڕامیاریی و پێشمەرگایەتیدا دەستپێکرد و پێشنیاز دەکات پۆستی ڕازگری پارتی وەربگرێت، سەرەتاش زۆر بەگەرمی چووە پێشەوە بەڵام دوواتر ژووان بووەوە.)[٢٠٣] ئیبراهیم ئەحمەدو هەڤاڵانیشی لە بەرامبەردا دەستەپاچە ڕانەوەستان، هێرشێکی بەربڵاو و خەست و توندو تیژی ڕەخنە و تانەو تەشەر و ناو زڕاندنی بارزانی لە نێو جەماوەری پارتی و شۆڕشدا دەخەنەکار.. لێرەوە سەرەتای کێشەکانی نێوان بارزانی و (م. س) کە هەتا ئەو کاتە نەکەوتبووە سەرزمانی جەماوەرە سادەکەو ڕیزەکانی خوارەوەی پارتی و هێزەکانی پێشمەرگە، ئاشکرا بوو، ڕایەڵە بنەرەتییەکانی ڕێکخستن و پشێوی نێو ڕیزەکان زاراوەی (مەلایی) و (دەستەی ئیبراهیم ئەحمەد) ی خستە سەر زاران و

رۆژ بە رۆژ بە جۆرێك توندو تیژو خویناوی دەبوو بەشی ئاشتبوونەوەیان تێدا نەهێشتەوە کاتێك زاراوەکە بوو بە مەلایی – جەلالی و بزافی کوردایەتی تووشی هەزارو یەك کێشە کردوو هەتا سەرەتای ئەم سەدەیەش وەك دەردێکی هەرە کوشندە جەستەی کوردی دادەرزاند. هەنگاوی دوواتری بارزانی لە وانەی پێشوو فراوانترو کاریگەر تر بوو، لێپرسراوە بالاکانی سەر بە (م. س) وەك جەلال تالەبانی، عەلی عەسکەری، کەمال موفتی دوور دەخاتەوە و نووری مەلا مارف، نووری مەلا حەکیم، نافیز جەلال و عەزیز عەقراوی لە جێگەکانیان دادەنێت. لای مەکتەبی سیاسیشەوە هێرشی راگەیاندن گەرمتر بوو، گەیشتە بڵاوکردنەوەی (رێککەوتنەکەی بارزانی و موشیر کوردستان بەرەو کوێ دەبەن) و (بارزانی کوردی بە سێو پرتەقاڵ فرۆشت بە موشیر)[٢٠٤] ئیبراهیم ئەحمەدوهەڤالانیشی لە بەرامبەر هەنگاوەکانی بارزانیدا، بە ئامادەبوونی هەموو ئەندامانی (م. س) جگە لە جەلال تالەبانی کە (بە ناوچەکانی شوان و گەرمیان و قەرەداغ دا دەگەڕا)، مەلایی ئابلووقەی دەدەن و عومەر ئاغای دۆڵەمەڕی لەسەر پێشنیازی مەسعوود بارزانی، دەگاتە فریای و رزگاریدەکات و لەگەڵ خویدا دەیبات بۆ لای بارزانی)[٢٠٥] پۆلێت بیرۆ مەکتەبی سیاسیی بەپەلە پرووزە کۆنفرانسێك دەبەستێت و بەکۆی دەنگی ئامادەبووان بڕیاری دەرکردنی بارزانی دەدەن لە سەرۆکایەتی پارتی و شۆڕش. ئەم هەنگاوەی (م. س) زۆر گەورەو پڕ مەترسی بوو، بڕیاری دووکەرتکردنی پارتی و شۆڕش و بزوتنەوەکەشی خستەسەر دووڕیانێکی نادیارو وون، هەروا بە ئاسانی و نووکە قەڵەمێکیش راست و چەپێکی بەسەر مێژووی خەباتی سەرکردەیەکی هەرەناسراوی کورددا هێنا،کە جگە لە خەبات و شۆڕش و قوربانیدان و دوورخستنەوەو دەستبەسەریی و یازدە ساڵان ئاوارەیی لە سۆڤێت، سەرۆکی پارتی و سەرکردەی شۆڕشیشە، هەنگاوێکی بەپەلەو دوور لە ژیری و دووربینی و حیکمەتی سیاسیی بوو، دەرکردنی سەرۆکی پارتێك بەو سەر پێییە و لێسەندنەوەی هەموو دەستەڵاتەکانی لە ژێر کاریگەری هەست و سۆزو هەڵچوونی دەروونی و (لە جێی سندان قوزەڵقورتە) ئەوەندە ئاسان، بوو بە گرنگترین بڕیارەکانی کۆنفرانسەکەی ماوەت، مرۆڤ کرێگرتەیەکی بەو ئاسانییە لە خانوویەك بۆ دەرناکرێت. بارزانی لە بڕینەوەی پێ بە پێی ئەو هەنگاوە، هەنگاوێکی گەورەتر بنێت، هەنگاوەکانی ووردکردەوە و گەمەکەی ساردکردەوە و پەنا دەباتە بەر دیپلۆماتێککاری و لێبووردنی گشتی و بڕیارەکانی شۆڕش لە مەڕ ئاشتی لەگەڵ میریی عێراقدا بڵاودەکاتەوە:

أ- شۆڕش بەهیچ جۆر پەلاماری میریی نادات ودەستپێشخەریش نابێ لە هەڵگیرساندنەوەی ئاگری شەڕدا.

ب – دیاریکردنی ئەندامانی کۆمیتەیەکی ئامادەکار بۆ بەستنی کۆنگرەی شەشەم.

ج – پۆلێت بیرۆ (م. س) بارەگای خۆی لە ماوەتەوە دەگوێزێتەوە بۆ پەنا بارزانی لە رانیە.

بارزانی بە تیرێك چەند نیشانێك دەپێکێت:

أ – میریی عێراق ودەستەی(م. س)دڵنیادەکات هەردولاتان،میریی دەستی بێخەم و(م. س)دەستی خەم

بخەنە ژێرسەرتان بە هیچ جۆرێك شەڕناکەمەوە،مەگەر میریی شێت بێت ئێمە شەڕیان لە دژ نەکەین و بەو سووکە داواکارییە پەیمانی ئاشتیمان لەگەڵدا مۆرکردوون، پەلامارمان بدات. ئەمە بۆ میریی زۆر لە باربوو بەڵام بۆ(م.س) زۆر نالەباربوو، گرەویان لەسەر رێکنەکەوتنی میریی و بارزانی کردبوو، شەڕ هەڵگیرسێتەوە بارزانی سەرقاڵی دوژمن بێت و نەپەرژێتە سەر ئەمان.. بەڵام ئێستا دەستی والآیە بۆ ئێمە.

ب ـ بەستنی کۆنگرە، کۆنفراسەکەی ماوەت پووچەڵ دەکاتەوە و بڕیارەکانی هەڵدەوەشێنێتەوە.

ج ـ چاو شکاندن و هێنانە ژێرباری م. س. ئەگەر مەرجەکانیان پەسەند کرد کە بارزانی دڵنیا بوو پەسەندی ناکەن ئەوەچاکە، ئەگەر نا بەدەستی خۆیان بەڵگەی تاوانبارکردن و دەرچوون لە ڕێڕەوو پەنا نەبردنە بەر کۆنگرە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان دەدەن بە دەست جەماوەرەوە و یاسای شەرعیان بەسەردا دەسەپێت ((البادىء بالعدوان هو الاظلم)) واتا لە دوژمنکاریدا دەستپێشخەر پتر تاوانبارە (زۆر دارترە). ئێران دژی عێراق لەلایەك و لەو لاشەوە دژی بارزانی کە شای ئێران ئابرووچوونی سوپای ئێران بەدەست پێشمەرگە بارزانییەکانەوەی لە دڵ دەرنەچوبوو، بارزانیش هێشتا سزای لە سێدارەدانی لە دادگای سەربازیی ئێرانەوە بەسەرەوە بوو، بۆیە شای ئێران ناچار بوو رۆڵێکی دوو سەرە بگێرێت، سەرێك لەگەڵ ئیبراهیم ئەحمەد دا بۆ دوو مەبەست.

أ — دوور خستنەوەی ئەگەری ڕێککەوتن و ئاشتی لە نێوان میریی و کوردی باشووردا.

ب — لاوازکردنی شۆڕش و دەستەڵاتی بارزانی بە هۆی شەڕی سوپای عێراق و هاندانی دەستەی (م. س) بۆ قوولکردنەوەی ناکۆکیەکان و گەیاندنی بە ئاستی پێکدادان و یەکتر کوشتن، ئەم کارەشی بە ئەفسەرێکی ساواك سپارد بوو بە نێوی عیسا پژمان و کۆمەکیی دارایی و چەك و ئازووقەشی دەکردن. کێشەی نێوان بارزانی ـ م. س. فراوانتربوو، هەردوو دەوڵەتی ئێران و عێراقیشی تێکەڵاو بە کێشەکە کردو هاوکێشەیەکی جەنجاڵی دروستکرد لە دوو دەوڵەتی دوژمنی کوردو داگیرکاری دووبەش لە کوردستان و لە هەمان کاتیشدا دوژمنی دێرین و خوێنخۆری یەکدیش و دوو باڵی نەیاری نێو شۆڕشی کورد:

أ ـ ئێران و عێراق لەمەڕ کێشەی کورد یا بزوتنەوەی کوردایەتی لە باشوور گرەوی بەختی خۆیان لەسەر ناکۆکییەکان دانابوو، بۆ دابینکردنی بەرژەوەندییە ستراتیژیی و هەنووکەییەکانیان پەیوەندیان بە هەردوو جەمسەری کێشەکەوە دەخواست و هەوڵیاندەدا پەیوەندییەکی هاوتەریب لەگەڵ هەردوولادا دابمەزرێنن و هەر لایەك سەرکەوت ئەمان براوەبن! ئێران پێشتر ئەو پەیوەندییەی لە گەڵ ئیبراهیم ئەحمەد دامەزراندبوو، دەیویست لەگەڵ بارزانیشدادایبمەزرێنێت،بەڵام میریی عێراق بەپێچەوانەوە،پەیمانێکی ئاشتیی لەگەڵ بارزانی مۆرکردبوو، دەیویست لەگەڵ نەیارەکانیشیدا پەیوەندی هەبێت.

ب ـ بارزانی بۆ دوور خستنەوەی ئێران لە نەیارەکانی کە ئەو کاتە تاکە سەرچاوەی هاوکاریی و پشتگیریان بوو، لاری لە دامەزراندنی پەیوەندی نەبوو بەمەرجێك دەست لە کاروباری ناوخۆی شۆڕش

وەرنەدەن. ئێران دووای زەمینە خۆشکردن نوێنەری تایبەتی خۆی لە ئاستێکی باڵادا دەنێرێتە لای بارزانی (ژەنەراڵ باکروان سەرۆکی دەزگای ساواك رۆژی ١٩٦٤/٦/٢٠ دەگاتە حاجی هۆمەران بۆ چاوپێکەوتنی بارزانی و فەرمانی شاهانەی هەڵوەشاندنەوەی فەرمانەکەی ساڵی ١٩٤٧ی لە سێدارەدانی بارزانیشی هێنابوو)[١٦٩]، پەیوەندییەکانی ئێران و شۆڕش لێرەوە دەست پێدەکات و رۆژ لە دووای رۆژیش پەرەیدەسەندو بە هێزتر دەبوو هەتا ١٩٧٥ لەو پەڕی بە هێزیدا و لە ناوکاوێکدا پچڕا.

کێشەکانی نێو سەرکردایەتی شۆڕش کە هەتا ئێرە خۆی لە چەند مانۆڕێکی رامیاریدا دەنواند، پێدەنێتە قۆناغێکی نوێ و رووداوەکانیش تیژتر تێدەپەڕن، ئیبراهیم ئەحمەد تینی بۆ دێت، نامەیەکی هەڕەشە ئامێز بۆ بارزانی دەنێرێت (کێشەکان روو لە شەڕ بکەن، دەیکەمە شەڕی سۆران و بادینان.) بریاو هەزار بریا ئەو نامەیە نەنوسرایەو هەڕەشەیەکی وەها زەق و ترسناك نەکەوتایەتە سەر کاغەز کە نەك بووە فتیلی هەڵگیرساندنی شەڕی کورد کوژی و کارەساتێك چل ساڵێك درێژەی کێشا بەڵکو هەڵتەکاندنی یەکێك لە بنەماکانی کوردایەتی بوو، پارچەیەکی کوردستانی پارچەتر دەکرد..کارەساتەو بەرێگەوەیە خوێن بەرچاوانی گرتووە، بارزانی کوردستان پارچە پارچەتر ناکات،لە وەڵامدا دەڵێت (پەیمان بێت هەر بە رۆڵەکانی سۆران تەمێت بکەم) هەریەك لەو دوو لایەنەش لە باڵادەستییەوە دەدوا،باوەڕی بە خوێی و بە جەماوەرەکەی بەهێز و بە جەماوەرەکەشی پشت ئەستوور بوو، باوەڕو متمانە لە نێواندا نەما، شەپووری جەنگ و یەکالا کردنەوەی کێشەکان لێدرا،لەبری هەموو رێگەچارەیەك شەڕی کورد کوشتن هەڵبژێردرا لە کاتێکدا پانتایی لە یەکتر گەیشتن و پێکهاتنەوە و گیانی خەبات و کوردایەتی و چاوپۆشیکردن لە هەندێك هەڵەو پەڵە لە پێناو دووا سەرکەوتنی شۆڕش و ئایندەی کورددا زۆر واڵا تر و گونجاوتر بوو لەچاو پەنابردنە بەر چەك و توندوتیژیی و لێکدابڕان.گەڕانەوە و ژووانبوونەوە و سازشیش لە بارودۆخی وەها مێژوویی و چارەنووس سازدا و خواست و بەرژەوەندی تایبەتی کەسێك، گرووپێك کردن بەژێر بەرژەوەندی باڵای نەتەوەیەکەوە خەوش نییە، مەزنییە، بەڵام کار لەکار ترازا و گەیشتە خاڵی نەگەڕانەوە..

کۆنگرەی شەشەم

(شەشەمین کۆنگرەی پارتی لە ماوەی نێوان ٧/١ – ١٩٦٤/٧/٦ بەسترا و کێشە هەنووکەییەکانی بەکاڵ و کرچی چارەسەرکرد، گرنگترین بریاریش ئیبراهیم ئەحمەد و هەڤاڵانی بەتۆمەتی ناپاکیی لە پارتی وەدەرنران: ئیبراهیم ئەحمەد، نووری شاوەیس، عومەر موستەفا، سەیید عەزیز شەمزینی، جەلال تاڵەبانی، عەلی حەمدی، ئەوڕەحمانی زەبیحی، عەلی عەسکەری، ئەحمەد عەبدوڵڵا، حیلمی عەلی شەریف، حەمەی حاجی تاهیر، مەلا عەبدوڵڵا ئیسماعیل (مەلا ماتۆڕ)، نووری ئەحمەدی تەها، عەلی عەبدوڵڵا. دەستەی نوێی سەرکردایەتیش هەڵبژێردرا لە: بارزانی موستەفا: سەرۆك-. حەبیب موحەممەد کەریم: رازگر و ئەندامەکانیش: دکتۆر مەحموود عوسمان، هاشم حەسەن ئاکرەیی، رەمەزان ئاکرەیی، عەزیز ئاکرەیی،

ئیسماعیل مەلا عەزیز، ئیسماعیل عارف، یەدوڵڵا فەیلی، فاتیح موحەممەد بەگ، صالح یوسفی، نوعمان عیسا، عەلی سنجاری و عومەر شەریف).

پۆلێت بیرۆی پێشوو لە بەیاننامەیەکدا کۆنگرەکەی بەنادروست و بڕیارەکانیشی بە ساختەکاریی و چەواشەکردنی ئەندامان و پاڵێوراوو لایەنگرانی پارتی ناوبرد و بۆ هەڵوەشاندنەوەی ئەو بڕیارانە و هێنانەوەی پارتی بۆ سەر ڕاستەڕێگەی خەبات و تێکۆشان پەنا دەباتە بەر هێزو ڕووبەڕووبوونەوەی چەکداریی. ئەم بڕیارەی (م.س) لە چاو هەموو ئەو بڕیارە نابەجێیانەی کەم و زۆر لە هەردوولاوە دەدران لە هەموویان هەڵەتر و سامناکتر بوو، بارزانیش، (بەهێزێکەوە ڕوویکردە ماوەت و عیسا سووار و لوقمان بارزانیش لە قۆڵێکی دیکەوە بۆ بەرزکردنەوەی وورە و هاوکاری فەرماندەکانی سەر بە بارزانی ڕوویانکردە ناوچەکە.. بارزانی فەرمانێکی ڕوون و ئاشکراش دەردەکات:

(نەکەن بیانکوژن، لێگەڕێن هەڵێن) بەرایی هێزەکان ١٩٦٤/٧/١٨ گەیشتنە گوندی قامیش و شارۆچکەی ماوەت.. هێزەکەی (م. س) و هاودەنگەکانیان ڕوویان لە ئێران کردبوو)[٢٠٦]. بارودۆخەکە ئارام بووەوە، دەسگاکانی پارتی و شۆڕش دامەزرانەوە: دەستەی (م.س) ئەو گورزەیان دۆڕاند، ئێرانیش بەرژەوەندی خۆی لە کوردستان (باشوور)بە بارزانییەوە گرێدا کە بەهێزترین لایەنی گۆڕەپانەکە بوو، نەیارەکانیش تەنها دوو ڕێگەیان لەبەردەمدا بوو:

أـ داوای ئاشتبوونەوە بکەن و بگەڕێنەوە باوەشی شۆڕش.

ب ـ پەیوەندیکردن بە میریی عێراقەوە و درێژەدان بە (خەبات) لە پاڵ میریدا دژی بارزانی، هەردوو ئەگەرەکەشیان لەبەرچاو گرتبوو، بەهەردوو ئاراستەکە هەوڵیاندەدا، بەڵام نەیاندەویست لە پەنا ئێرانەوە ڕاستەوخۆ بگوێزنەوە پەنا عێراق، بۆیە وەك قۆناغی گواستنەوە ئەگەری یەکەم هەڵدەبژێرن بۆ ڕێکخستنەوە لە پەنا و سایەی شۆڕشدا و خۆ ئامادەکردن بۆ گورزی دووەم و بەجەماوەری پارتی و شۆڕشی بسەلمێنن ئەوەتا ئێمە بۆ بەرژەوەندی کورد و پاراستنی یەکریزیی و یەك دەنگیی، بێ هیچ مەرجێك گەڕاینەوە کۆڕی خەبات لەژێر سایەی بارزانیدا، بەڵام ئەو کابرایەکی نەخوێندەوار و سەرکردەیەکی خێڵەکیی کورت بینە و بەرژەوەندی خێڵی بارزان دەخاتە پێش بەرژەوەندی گشتییەوە و باوەڕی بە حیزبایەتی و سەرکردایەتی هاوبەش نییە و لە خۆی بەولاوە ئەندامێکی سەرکردایەتی ناخوێنێتەوە و پارتیشی هەروەك جاخانەیەك داناوە.. ئێمە لە پێناو بەرژەوەندی کورد و دوورخستنەوەی شۆڕش لە هەڵدێر و پیلان و داوەکانی دوژمن بێ هیچ مەرجێك دانیشتین و بە هیوای هەندێك چاکسازیی لە بەڕێوەبردن و سەرکردایەتیکردنی پارتیی و شۆڕشدا، چاوەڕوانی فەرمانمان دەکرد، بەڵام ئەو موویەك لە دەستەڵاتە فراوان ورەهاکەیی کەمنەکردەوە و پتر لە جاران دەستی بەسەر هەموو شتێکدا گرت و هەرخۆی پارتی و شۆڕشیش بوو، پلانی نەهێشتنیشی بۆ لەناوبردنمان ئامادەکردبوو..

(شاندێکی پارتی لە ئەندامە دێرینەکانی (م.س)، عـەلی عەبـدوڵڵا، نـووری صـدیق شـاوەیس و نـووری ئەحمەد تەها چوون بۆ تـاران بیانهێننـەوە "بـۆ نـاو شـۆڕش.ن.ك"). پۆستـەی یەکـەمیان ١٩٦٥/٧/٦ لـە پێشیانەوە عەلی عەسکەری گەیشتنە حاجی هۆمەران و دوابـەدوای ئـەوانیش ئەوانـەی مابوونـەوە لەگـەڵ جەلال تاڵەبانیدا گەڕانەوە و پێشوازی گەرم و دۆستانەیان لێدەکرێت کـە هـەموویان بەسـەریەکەوە ٢٥٠ – ٣٠٠ کەس دەبوون جگە لە ئیبراهیم ئەحمەد و خێزانەکەی کە لە تاران مابوونـەوە و نیـشانەی رەشبینی و خاڵێکی نێگەتیف بوو کە نیازیان خراپە وەك دواتر ئاشکرا بـوو بـە پێچەوانەی گەڕانـەوەی ئەوانیـدی کـە مژدەبـەخش و هیوایـەکی هاویـشتە دڵـی دڵـسۆزان و هـەموو جـەماوەرەوە.. گـەڕاوەکان چـوونەوە رێکخستنەکانی پارتی یا هێزەکانی پێشمەرگە و پلەی فەرماندەی هێزی قەرەداغ و کاوەش درا بـە کـەمال موفتی و موحەممەد ئەمین فەرەج، بەڵام، بەدەست تێکەڵکردن لەگەڵ رژێمی عێراقدا لـە ١٩٦٦ دا زیـانی قورسیان بە شۆڕش گەیاند).(٢٠٧)

هەرچەند بارزانی مستەفا باوەڕو متمانەی بەگەڕاوەکان نەبوو بەتایبەتیش بـە ئیـبراهیم ئەحـمەد، لەگـەڵ ئەوەشدا شادمان بوو بە گەڕانەوەیان بۆ باوەشی شۆڕش کە سەرکەوتنێکی بەرچاوە بە سـەر نەیارەکانیـدا و لە تاوانەکانیشیان خۆشبوو هەرچـەند چـەند ئەندامێکی سـەرکردایەتی داوایـان دەکـرد بـەتاوانی ناپـاکیی نیـشتمانیی بدرێنـە دادگـا و سـزای رەوای تاوانـەکانیان وەربگـرن، بـەڵام بـارزانی لەگـەڵ ئـەوەدا نـەبوو بەقەناعەتیشەوە دژی دادگاییکردن و سزادان و گرتن و لـە نێـو بردنیـان بـوو، ئـەوە بەڵگەنەویـستە چـونکە گردەبڕ بەو ئەندامانەی راگەیاند (بیانکوژین و بەدەستی خۆمان بیانکەینە شۆڕشگێری قارەمان و شەهیدی رێگەی رزگاری کورد و پەیکەریان بۆ دروست بکرێت و ناوەڕۆکی لێبووردن و دڵفراوانی شۆڕشـیش پووچـەڵ بکەینەوە؟).

بڕیاری کۆتایی هاتە سەرئەوەی لـە (دۆڵـە رەقـە)ی ناوچـەی بێتواتـە نیـشتەجێ بکرێن لـەژێر چـاودێری هەباسی مامەند ئاغای ئاکۆدا و لەسەر داخوازی خۆیان پێشمەرگە پاسـەوانیی دەکـردن. ئەوەنـدەی زەینـی کوێرم بڕیکات بارزانی دەیزانی هەروا ئاسان بێدەنگ دانانیـشن، شـتێکیان لـەژێر سـەردایە و لـە هـەلێکی گونجاو دەگەڕێن، جا بۆ ئەوەی هەڵوێستی راستەقینەی هەردوولا بۆ دۆست دوژمنیش ئاشکرا بێت، دەیوت (لێگەڕێن بزانین چیدەکەن، با دووا تیری خۆیان بهاوێژن) مەبەستیشی ئـەوەبوو بـەڵێن و پـەیمان بـشکێنن و بەدەسـتی خۆیـان و بـەکردەوە بـۆ جـاری دووەم دژی شـۆڕش ببنـەوە و خۆیـان تاوانبـار بکـەن و بەرامبـەر لێبوردەیی و دڵفراوانی شۆڕش پێنەزان و بێ ئەمەك و خۆپەرست بکەونە بەرچاوی هەمووان و بەتایبـەتیش ئەوانەی پاساویان بۆ سەرهەڵدانی ململانێ و تەقینەوەی کێشەکان و یاخیبوون و دووبەرەکی دەدۆزییـەوە و دادەتاشی، بەڵگە بەدەسـت هـیچ لایـەنگرێکیان و بێلایەنێکـەوە نامێنێـت بڵێـت: (هـەق نـەبوو..!)ئینجا بەسزای رەوایان دەگەیەنێت. هەر بەوجۆرەش کەوتەوە کەبارزانی لەبەرچاوی بوو، بەڵام بەرسـزای جەستـەیی

ـەکەوتن هەرچەند لە هەموو دڵەوە ئاواتمە، خۆزگە و هەزار خۆزگە بارزانی لە و رووەوە هەڵە بووایە و گومانەکەی لە جێگەی خۆیدا نەبووایە و بەڵکو بۆچوونەکەشی تەواو پێچەوانە بووایە و کۆتایی ـەدووبەرەکی بهاتایە و (زیانی کورد لە نیوەی بگەڕایەتەوە قازانج بوو)، بەڵام ڕەوڕەوەی مێژوو بە خواستی ـمن و تۆو خۆزگە و ئاواتی دڵسۆزان ناخولێتەوە، دووبەرەکی زیندووبووەوە و ئەمجارەیان بەرفراوان و بەهەموو توانای خۆیی و دوژمنەوە لوولەی چەکیان کردە سنگی پێشمەرگەکانی تا دوێنێ هاوسەنگەر بوون و هەموو سنووریکیان بەزاند و پەنایان دەبردە بەر هەر ڕێگەیەکی شیاوو نەشیاو لە پێناو سەرکەوتنندا کە لە چاکترین باردا ژێرکەوتنی کورد و گەڕانەوە بوو بەرە و دووا!

ئیتر ئەو بڕیارەی ئەوان کەبەهەر نرخێك و بە هەر شێوازێك دەبێت بەسەر بارزانیدا سەربکەون و جڵەوی سەرکردایەتی لەدەست دەربهێنن، جا (چیدەبێت با ببێت!) و هەڵوێست و بڕیارە نەگونجاوەکەی بارزانی دووای لێبووردن و ئاشتبوونەوە کە پێویست بوو بڕیارێك بێت لە رووی پراکتیکەوە لە نێوان سزادانی قورس و جێگیر کردنیان لە دۆڵە ڕەقە و چەند شوێنێکی دیکەدا ڕێگە چارەیەکی گونجاوتری بدۆزیایەتەوە کە زامنی هەر پێشهاتێکی چاوەڕوان نەکراو بێت و شۆڕشی نەخستایەتە بەردەم "با بزانین چیدەکەن" ئەوەبوو کردیان و زامێکی قووڵ قووڵی لە جەستەی شۆڕش و کورد کرد، خۆرکە ئاسا تەشەنەی بە گۆشت و خوێن و ئێسکیدا دەکرد و بوو بە پەتایەکی ترسناك و کوشندە و شۆڕشەکەی کوردی لە لێواری مەرگ نزیك دەکردەوە و نزیکەی چل ساڵ شۆڕش و براقی کوردایەتی تووشی (لاڕەشە کرد) و هەتا ئەمڕۆش بەدەست پاشماوە و ماك و کاریگەرییە نێگەتیڤەکانی ئەو دەردە کوردە کوشندەیەوە دەناڵێنێت و ڕووداوەکانی بەدووی خۆیدا ڕادەکێشا و بەردەوامیش ڕایدەکێشێت، بەڵام ئەوکات هێشتا ڕەوشت بەرزیی مابوو، هاوڕێ ودۆستی دڵسۆزم شەهید شێرکۆی شێخ عەلی کە ئەو سەردەمە لە ڕێکخستنەکانی باڵەکەی مەکتەبی سیاسیدا کاریدەکرد،جێگری عومەری سەید عەلی بوو لە کۆمیتەکەی خوێندنگەی پێگەیاندنی مامۆستایان لە سلێمانی چەند جارێك ئەو وکاك عومەریش وەك کوڕی گەڕەك و عومەری سام سام و کەریمی حەمە حەلی کە هەردووکیان گاردی تایبەتیی جەلال تاڵەبانی بوون لە کێشەوبگرەو بەردەو ململانێی نێوان بیرورا جیاوازەکانی خوێندکاران نەیاندەهێشت تووشی لێپێچینەوە ببم و هەموو جارێکیش ئەوەیان دووبارە دەکردەوە (تۆ سبەی دەبیتە مامۆستا، بۆ ڕەنج خەسار بیت، ئەوەندە هێرش مەکە و بەڵگەی ناحەزیی مەدە بەدەستەوە لەسەر ئێمە و میریش، ناحەزەکانت ڕاپۆرتی پێ پڕیکەنەوە لە دژت، بۆ بوویتە نوێنەر و دەمڕاستی کاژیك و مەلایی دژی ئێمە و کۆمۆنیست و میریی و دژی هەموو گەلانی عەرەبیش، لە ژووری پۆلدا مامۆستای جوگرافیا پرسیوێتی بەوپێیە کە فەلەستین خاکی عەرەبە، دەبێت ئێمە هەڵوێستمان چی بێت دژی جوولەکە داگیرکارەکان؟ قامك بڵند دەکەیت و دەفەرمویت من لایەنگری جوولەکە دەکەم! لەراستیدا هەر بەو جۆرەش بوو، مامۆستاکەم حەپەسا و ئەبڵەق بوو، وەڵامێکی بەو

جۆرەی لە هیچ قوتابییەك و كەسێك نەبیستووە، باوەڕ بە گوێی خۆی ناكات، وتی كوڕم دەزانم مەبەستت ئەوەبوو پێم بڵێیت پشتگیریی عەرەب دەكەین، وانییە؟ وتم نەخێر مامۆستا گیان، ببوورن من وتم لایەنگری جوولەكەم! مامۆستاكەم بە تووڕەیی وتی: بۆ، چۆن، لەسەر چ بنەمایەك؟ منیش زۆر لە سەرخۆ وتم: لەسەر بنەمای دوژمنی دوژمنم دۆستمە. مامۆستا لە تێوەگلانی من و خۆیشی سڵەمییەوە، هەر ئەوەندە پرسیی تۆ ناوت چییە و پۆلەكەی جێهێشت وئەوساو ئێستاش نەمبینییەوە! لەوەشدا مامۆستای كوردپەروەر و بەراستیی پەروەردەكار، بەڕێوەبەری خوێندنگاكەمان بەهەشتیی موحەممەد حەوێز نەبوایە سەرم تێدا دەچوو، كە لەچەند كێشەی دیكەشدا بەچاوی باوكێكی دڵسۆز باوەشی میهرەبانی بۆ دەكردمەوە، گۆڕی پیرۆزی پڕ لە رووناكی و بەخشندەیی یەزدان بێت.ئەمەكداریی و پێزانین و وەفای كەسانێكی دڵسۆز هەندێك لە كرۆكی باسەكەیان دوورخستمەوە و كەوتمە ژێر كاریگەری هەست و سۆزی دەروون و یادەوەرییەكانەوە.

فەرماندەی لەشكری دووەمی سوپای عێراق، ئیسماعیل تایەر نعێمی لە بیرەوەرییەكانیدا (ئەزموونەكانم لە سەركردایەتیدا) زۆر لایەنی گرنگ و نهێنی ئەو قۆناغە ئاشكرا دەكات ... دەڵێت دروشمی لەشكری دووەم (پڵنگ)م دابەشكرد بەسەر هێزەكانیاندا بۆ جیاكردنەوەیان لە هێزەكانی دوژمن[٢٠٨]،

عومەر دەبابەم لە تەكدا بوو، وەك ئەفسەری پێوەندی بە ئامێری بێتەل پێوەندیدەكرد بە رەتڵەكانی عەلی عەسكەری، جەلال تاڵەبانی و جەنگی تاڵەبانی. شەوی ١٤/١٥ — ٥/ ١٩٦٩ بەپشتیوانی هێزی ئاسمانی، ئامانجی ژمارە (٣٥٤٠) و گوندی توركمان(تووڕك.ن .ك .)گرت، بەڵام هەتا من گەیشتمە گەرووی خاڵخاڵان یاخییەكان سەندبوویانەوە)[٢٠٩].

رێكخراوەكانی پارتی لەسلێمانی بۆ خۆپاراستن و دوورخستنەوەی ئەگەری ئاشكرابوون، بەسەر چەند ئەندامێكی چالاكدا دابەشكرابوون وهەر رێكخراوەش سەربەخۆ كاریدەكرد و پەیوەندی بە رێكخراوەكانی دیكەوە نەبوو كە بریتی بوون لە رێكخراوەكانی فەرمانبەران، قوتابیان، كاسبكاران و ئافرەتان. سلێمانیش وەك شارەكانی دیكە بەفەرمانی گردەبڕی بارزانی مستەفا هەتا ماوەیەك كە هێشتا هێزەكانی (جەلالییەكان) لەبەكرەجۆ بوون، پێشمەرگەی (مەلایی) بۆی نەبوو دابەزێت. شەفیق ئاغا نوێنەری بارزانی بوو لە كەركوك بەڵام هاتە سلێمانی گوایە هەوڵی تیرۆركردنی دراوە. كەهاتە سلێمانی لە خانوویەكدا بوولە گەڕەكی عەقاری، پاسەوانەكانیشی پۆلیسی عەرەب بوون! ئێمە وەك كارگێڕانی رێكخراوەكانی پارتی لە سلێمانی چووین بۆ چاوپێكەوتن و رێكخستنی كارەكان هەتا لیژنەی ناوچە و لقی چوار دێنە خوارەوە، لەو دیدەنییەدا تووشی هەڵوێستێكی سەیر بووین، پۆلیسە عەرەبەكان وتیان نابێت بەچەكەوە بچنە ژوورەوە! وتمان بەشەفیق ئاغا بڵێن، یەكێكیان چوو كە گەڕایەوە وتی دەڵێت لەگەڵ ئەوەشداكە

نوێنەری ڕێکخراوەکانن، بێ چەك بفەرموون!! دیاربوو ئاغا زۆر سڵێدەکردەوە وهێشتا مەترسی تیرۆرکردنی لەبەرچاو نەڕەوییبووەوە.

لەریگەی ڕێکخستنی کاژیکەوە هاوبیر(ع) ئاگادار یکردم لە ناو ونیشانی تەواوی کەسێك بەنێوی (ع) سۆراخی تۆفیقی نوری بەگ دەکات . جگە لە دۆستی دێرینم شەهید مامۆستا حەسەن حسێن کە سەرپەرشتی گروپێك پێشمەرگەی ناوخۆی مەلایی دەکرد وەك شەهید حەمەی حاجی صالح، عەلی حەمەلاو (عەلییە خڕە)، ڕەزاقی عارفی فیتك، حەسەنی شیرین،کەریم کانیساردی و صالح کانیساردی کە ئەم دووانەیان لە نێو جەلالییەکاندا بوون و بەنهێنی کاریان بۆبالەکەی مەلا مستەفادەکرد کە بە (مەلایی)ناودەبران،ئێواران کە لە دەورووبەری سلێمانی (بۆسە)یان دادەنا، ئەمان پێشتر (نهێنی شەو)یان دەگەیاندە لقەکەی عومەری صالح مەنصوور.. جگە لەو پێشمەرگانەی ناوخۆ کە ناویانم هێنا چوار تا پێنج کەسی دیکەش بوون شێوەیان لەبەرچاوە، بەداخەوە ناویانم لەیاد نەماوە. کاکە حەسەن حسێن لە ناخاوتندا خاوو لەکاروکرداردا گورج و چالاك بوو،لەماوەی کەمتر لە کاتژمێرێکدا جێبێکی ئەمەریکایی و دوو پێشمەرگەی بە دەمانچەوە ئامادەکردوو هەر چوارمان سواربووین، خۆی ماشێنەکەی دەهاوژوو بەرەو ماوەت و بارەگای لقی چوار کە تۆفیق چووبو بۆبینینی شێخ محەمەدی هەرسین کە بەرپرسی لق بوو. کۆنترۆلی بنکە سەربازییەکەی سوپا لە سەر چیای ئەزمەڕ ڕێگەی نەدایین بەچەکەوە تێبپەڕین، ئێمەش نەماندەزانی فەرماندەی بنکەکە مولازم محەمەدعەزیز،ناسراو بە (حەمەی عەزەبابی) یەو برادەر و دۆستی هەردووکمانە... ناچار بووین سەد مەترێك لە کۆنترۆلەکە دوور کەوتینەوە و چاوەڕوانماندەکرد و هەر ماشێنێك لەوێوە دەهات ڕاماندەگرت... ئێوارە درەنگێك تۆفیق گەڕایەوە، نەیدەزانی ئێمە بۆ لەو چۆڵەوانییە وەستاوین.. ئاگادارمانکردوو پێکەوە گەڕاینەوەو دیارە گومانلێکراوەکەش پرکێشی ئاکات پەلاماری پێنج چەکدار بدات.

ئیتر لێرە بەدوواوە گلۆلەی جەلالییەکان دەکەوێتە لێژی و سەرکردایەتی بەعس نەیدەویست دەستبەردار یان بێت بەڵام سەرکردایەتی شۆڕش لە خاڵی هێزو سەرکەوتنەوە هەڵوێستی دەنواند، هەر ئەوەندەی بۆی دەرکەوت میریی چەکیان ئاکات لەهێرشێکی لە ناکاوو بەربڵاودا بەسەرکردایەتی ڕاستەوخۆی خودی بارزانی خۆیی و بە زەبری سەرەکی هێزی هەڵگورد تارو ماری کردن و سەرکردایەتی بەعس و لە هەموانیش پتر ئەحمەد حەسەن، صەددام حوسێنی خستە بەردەم کاری کراوو ناچاریکردن دەستبەرداریان بن وئەمەش هەرەسی بە هەموو باوەڕ و متمانەیەك هێنا تا ئەوکاتە بە دوژمنانیان کردبوو، دوژمنیش کە بینی گورووتینێکیان تێدا نەماوە و بارزانی لە پەلوپۆی خستوون، کەلکێکی ئەوتۆیان پێوە نەماوە بەتایبەتیش لەم گەرمەی ئاشتی و هاوپەیمانێتییەی لەگەڵ بارزانییداکردوویانە لەگرنگیی ستراتیژیدا لەپلەی یەکەمدایە.

زۆرێك لە دۆست و دڵسۆزانی کورد و شۆڕش تکایان لە بەرزانی دەکرد، دڵفراوان و براگەورە بێت و چاوپۆشی لە هەڵەی برا بچووکەکانی بکات و لاپەڕەیەکی نوێ هەڵبدەنەوە. هەتا ماوەیەك و کە هێشتا زامەکان گەرم بوون وکفنی شەهیدەکان زەرد نەبووبوو، بارزانی نەیدەبیست و وەك وەڵامێکی نێگەتیف بەدەستووری خۆی کەبریار و هەڵوێست و بۆچوونەکانی بەپەند و چیرۆك بە بەرامبەرەکەی دەسەلماند: هەبوو، نەبوو، کەسێك لە خوا گەورەتر نەبوو، مام پیرۆتێك بەتەمەن و بەساڵداچوو، رەشمارێکی درێژو قەف ئەستوور و سەرقەوی، زامدار و کەنەفت دەکەوێتە بەربەزەیی گالۆکەکەی دەستی، رەشمارەکە دەڵێت بە کوشتنی من هیچت دەستناکەوێت، رزگارم بکە، پەیمان بێت هەموو ساڵێك لەم رۆژەدا وەرە بەردەم کونەکەم لیرەیەکی زێڕ وەربگرە! مام پیرۆت بیرێك دەکاتەوە و لە دڵی خۆیدا دەڵێت راست دەکات، گەر بیکوژم چیم دەستدەکەوێت، گەر درۆش بکات شتێکی ئەوتۆم لەدەست نەچووە، بڕیاری خۆی دەدات و دەڵێت باشە، پێکهاتین. مارەکە دەڵێت بەئەسپایی و میهرەوە بەرزم بکەرەوە و بمخەرە بەردەم کونەکەم، هەرچۆنێك بێت زامەکانم تیمار دەکەم، ئێمەی مارگەل زۆرجاران دەکەوینە بەر زۆرداری و ستەمی ئێوەی مرۆڤ، ژیان فێری کردووین ئەگەر راستەوخۆ و کوشندە بەرنەکەوین تیماری دەردی خۆمان دەکەین . رۆژ و مانگ دەگەڕێنو لەرۆژی دیاریکراودا مام پیرۆت دەچێتە بەردەم کونە مارەکە و دەڵێت هاتووم بۆ قەرزەکەم... جگەرەکێشێکی پێناچێت مارەکە سەر لە کون دەردەهێنێت، لیرەیەکی زێڕ بەدەمەوە، دایدەنێت و دەڵێت سلاو هاوڕێ ئەوە قەرزەکەت و هەتا لە ژیاندا بیت ساڵانە بەسوپاسەوە دەیدەمەوە، خوات لەگەڵ! چەندین ساڵ پەیوەندی مام پیرۆت و مارەکە بەردەوام دەبێت هەتا مام پیرۆت پیر دەبێت و نهێنییەکە بەکوڕە تاقانەکەی دەڵێت، کوڕەش ساڵێك لیرەی خۆی وەردەگرێت بەڵام تەماع سورای سەری دەبێت و دەڵێت چ پێویست دەکات سەر لەنوێ ساڵێك چاوەڕوانی بکەم، هەر سەری لە کونەکەی دەرهێنا، کوتەکێکی کوشندە و سەری پاندەکەمەوە بەڵام مارەکە خاوەن ئەزموون بوو، ووریا بوو، هەر ئەوەندەی کوڕە دەست هەڵدەهێنێتەوە گالۆك بۆ سەری دەوەشێنێت بەڵام بەر کلکی دەکەوێت و ئەمیش پێوەی دەدات کزە لە دڵی هەڵدەسێنێت و تووکی سەری با دەیبات. مارەکە کلکی لەدەستدا و کوڕەش سەری خۆی دانا.. مام پیرۆت بەئاهو ناڵە و کڕووزانەوە دێت و دەڵێت چیتکردووە سپڵەی بێوەفا؟ مارەکە دەڵێت ناچار بووم داکۆکی لە ژیانی خۆم بکەم، ناهەقم مەگرە و باوەڕم پێبکە کوڕەکەت وەك تۆ نەبوو، ئێستەش ئەوەی چوو، چوو، هەردۆستەکەی جارانین، مام پیرۆت دەڵێت ناتوانم بەدرۆ دۆستایەتیت بکەم، من هەرگیز گیانی کوڕەکەمم لەبیرناچێتەوە تۆش هەرگیز کلکی قرتاوی خۆت لەیاد ناکەیت و هەرجارێك یەکتر ببینین من کوڕەکەم و تۆش کلکەکەت ئازارێکی بەسوێمان دەدەن. دوواتر بارزانی ئەوەندەی تکا و راسپاردە پێگەیشت هاتە سەر دینی ئەوان (بارزانی بەهۆی کەوتنە نێوانی زۆرێك لە ناوداران و رووناکبیران و خاوەن دەنگوسەنگەکانی ناوەوە و دەرەوەی عێراق وەك کامیل چادرچی کەلەبەغدایە پێی وتم تکا لە بارزانی

دەکەم لە گرووپەکەی ئیبراهیم ئەحمەد خۆشبێت، چونکە مانەوەیان لە پاڵ میریدا هیچ بەرژەوەندییەکی بۆکورد تێدانییە)[٢١٠].

پێویستە لێرەدا ئەوەش بە بیری خوێنەری هێژا بهێنمەوە کە سەرکردایەتی نەتەوەیی بەعس لە چەندین بۆچوون و هەڵوێستدا لەگەڵ سەرکردایەتی هەرێمی عێراقدا جوت نەدەوەستایە و زور جیاواز بوون، هەر بۆ نمونە لەمەڕ کێشەی کورد لە باشوور کە حەزیاندەکرد بە باکووری عێراق ناویبەرن، میشێل عەفلەق دامەزرێنەر و رازگری سەرکردایەتی نەتەوەیی پارتی بەعسی سۆسیالیستی عەرەب لە هەڵسەنگاندنی هێزە رامیارییەکانی عێراقدا لەبارەی باڵی (م.س) وە نووسیویەتی (ئەوانە لە پەنا سەربازگەکانی سوپای عێراقدا مۆڵدەخۆن (یعسکرون بجانب معسکرات الجیش) باشە کە سەرکردایەتی باڵای بەعس بەوچاوە تەماشایان بکات و سەرکردایەتی هەرێمی عێراقیش کردنی بەقوربانی پەیاننامەکەی مارتی ١٩٧٠.ئەمەیە کە لەزۆر شوێندا پێداگریی لەسەردەکەین کە دڵسۆزان وخەمخۆرانی کورد ولاتپارێزان لەگەڵ نەوشیروان مستەفادا دەڵێن با ئەوەی لە دوژمن قبوولمان دەکرد، لە بارزانیمان قبوولکردایە نەپیاو خراپ دەبوون و نەبزاڤی شۆڕش و کوردایەتیش ئەو زەبرە کوشندانەی پێدەکەوت و ئۆباڵەکەشی بکەوێتە ئەستۆی ئەوان و کەسیش مافی ئەوەی نەدەبوو بڵێت بەری چاویان کلی پێوەیە. جا تۆ سەرنج بدە لیوا فوئاد عارف لەبیرەوەرییەکانیداکەبەزمانی عارەبی نووسیوێتی لەلاپەرە ٢٦٢ دا دەڵێت ...(لەدانیشتنێکدا لەگەڵ سەرۆك کۆمارئەحمەدحەسەن بەکر و جێگرەکەیدا صەددام حسێن لەوەڵامی پرسیارێکمدا کە مەرجەکانی حکومەت یا پێشنیازەکانی چیە بۆ شۆرشی کورد، لەوەڵامدا وتیان تاکە مەرجی ئێمە ئەوەیە بارزانی پەیوەندییەکانی بەدەرەوە بپچڕێنێت، لەوانە پەیوەندییەکانی بەئێرانەوە . هەروەها وتی کۆمەڵەکەی جەلال تاڵەبانیمان تووشی کێشە کرد و نازانین بارزانی هەڵوێستی چیدەبێت بەرامبەریان .

ئەنجامەکانی دووبەرەکی

دووبەرەکی نێو ریزەکانی پارتی و هێزەکانی پێشمەرگەش، کارەساتێکی گەورەبوو، جێگە دەست و کاریگەریی قووڵی هەر بەسەر پارتی و شۆڕشەوە نەبوو، بەڵکو هەرهەموو کوردی باشووری گرتەوە و زیانەکانیشی ئەوەندە قورس و قەبە بوون لە داهاتوویەکی نزیکدا برینەکان سارێژ نەبن و زیانەکان قەرەبوو نەکرێنەوە. سەرکردایەتی شۆڕش و کوردی باشوور و بگرە کوردستانی گەورەش سەرکەوتنە مێژوویییەکەی ١١ مارت ١٩٧٠ و دەستکەوتە مەزنەکانی و تەفر و توناکردنی هێزە چەکدارەکەی جەلالییەکان و چەککردن و هەڵوەشاندنەوەی بارەگاکانیان، سەرکردایەتی شۆڕش و جەماوەرەکەی بەجۆرێك تووشی گەشبینی و کورتبینی کرد، زۆر دڵنیا بوون لە بنەبڕکردن و کۆتایی هێزە نەیارەکان و لە چاڵنانی پلان و ئامانجەکانیان و کۆتایی کێشەکەو سەر هەڵنەدانەوەی، بەڵام بەهەڵەدا چووبوون، وەك هێزێکی چەکدار نەمابوون، بەڵام وەك هێزێکی رامیاری مابوون و زۆر بەنهێنی بە پلانێکی نوێ و لەژێر پەردەی

مارکسیزمدا خۆیان ڕێکدەخستەوە لە سەر شێوەی ئەڵقەکانی ڕووناکبیرکردنی دۆست و هەوادارەکانیان، سەرکردایەتی شۆڕشیش ئاگادارییەکی ئەوتۆی نەبوو لە سەریان، لەوەشدا دووبارە بەهەڵەدا چوون و نەیاندەزانی ئەوە ماکی پەتا کوشندەکەی کوردە و سەریهەڵداوەتەوە و ئەمجارەیان دەچێتە خوێن و ئێسکیشەوە نەك کۆمەڵێك لاوی سەرگەرم لێرە و لەوێ خۆیان بەچەپ دەزانن و بەرهەمەکانی مارکس و لینین دەخوێندنەوە و دەمەتەقێی لەسەردەکەن، بەڵام دواتر دەرکەوت ئەوە سەرەتای دامەزراندنی شیرازەی ڕێکخراوی کۆمەڵەی مارکسی – لینینی کوردستان بوو کە دواتر بوو بە کۆمەڵەی ڕەنجدەران و وەك هێزێکی سەرەکی بەرامبەر پارتی (سەرکردایەتی کاتیی) هاتە پێشەوە. وەك پێشڕەوی ڕاستەقینەی خەباتی چینایەتی و نەتەوایەتی کورد و (کش مەلیك) لە هەر بیروبۆچوون و ئایدیا و ڕێکخراوێکی ڕامیاریی و بێگومان هەر هێزێکی چەکداریش لەژێر ئەستێرە سوورەکەی ئەودا خەبات نەکات، ئەمە لە کاتێکدا خودی ڕابەرانی بزوتنەوەکەش لەناوەرۆکدا هاوبیر نەبوون، چەندین چمکی ئایدیا و تێزی جیاواز لەهەڵپەی شۆڕشی نوێ و داخستنی مێژووی پارتی و شۆڕش و بارزانی و هەتا زوتریشە هەڵگیرساندنی شۆڕشی نوێ، ڕێبازی نوێ، سەرکردایەتییەکی هەڵبژاردە لە ڕووناکبیران و لاوان و پڕکردنەوەی گۆڕەپانە فراوانەکە بەتەنها، هەر لە سەرکردە کلاسیکەکانەوە بیگرە وەك جەلال تاڵەبانی، عەلی عەسکەری، عومەر دەبابە و کادرە پێشکەوتووەکانی (جەلالی) وەك نەوشیروان مستەفا، مەحموودی مەلا عیزەت، نەجمەدین عەزیز (سالارعەزیز)، عومەری سەید عەلی، عومەری حاجی عەبدوڵڵا (مولازم عومەر)، شازاد صائیب و دەستەیەك کادیری نوێ وەك شەهید ئارام، جەعفەر عەبدولواحید (برای شاعیر و نووسەر خالید دلێر)، ئەنوەر زۆراب (برای هونەرمەندی شانۆکار جیهاد دلپاك)،حیکمەت موحەممەد کەریم (مەلا بەختیار)، جەمال تاهیر.. ..هەتا دەگات بە توێژی کوێخا و ئاغا و نیمچە دەرەبەگ و خاوەن زەوی وەك جەمال مەلا حەکیم (جەمال ئاغا) بەسەر چەپی ڕادیکالیست و چەپی میانڕەوو، عێراقچی و هێڵی پان (هێڵی گشتی) و نەتەوە خوازان. هەر گرووپەش بەپەلەپەل سەرکردایەتییەکی (هەڵپڕوکاند) و لەیەك کاتدا چەند گرووپ و سەرکردایەتییەك کاریاندەکرد وەك سەرکردایەتی ناوەوە یا کۆمیتەی سەرکردایەتی شار،وەك: هەردوو شەهیدی پێشەنگ شەهاب و ئارام، عومەری سەید عەلی، جەمال تایەر، عومەر فەتتاح. فەرەیدوون عەبدولقادر، ئاوات عەبدولغەفوور، حیکمەت موحەممەد کەریم (مەلا بەختیار)، سەرکردایەتی شاخ وەك شەهیدان (عەلی عەسکەریی،دکتۆر خالید)، نەوشیروان مستەفا، مولازم عومەر، نەجمەدین عەزیز(سالار عەزیز)،وەهاب، بەکر حاجی سەفەر... سەرکردایەتی دەرەوەش (هەندەران) جەلال تاڵەبانی، بەرهەم صالح، شازاد صائیب، سەعدی ئەحمەد پیرە وهتد...پێویستە ئەوەش بڵێین کۆمەڵەی مارکسیی لینینیی کوردستان،کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان(کۆڕەك) ودواتر سەرکردەکانی یەکێتی نیشتیمانی کوردستانیش یەك تۆخمی و یەك هزرو یەك ئایدیاو یەك بەرنامەیان بۆ شۆڕش نەبوو،هەر لە دەستپێك و سەرەتاشەوە

ناكۆكیی و ناتەبایی لەنێواندا هەبوو... دكتۆر جەمال نەبەز لەوبارەیەوە بەنێونیشانی دامەزراندنی یەكێتی نیشتمانیی كوردستان لەنێوان بەرلینی رۆژاواو دیمەشق دا دەڵێت:(لەمانگی گوڵان(مایسی)ی١٩٧٥دا مام جەلال جارەكیی دیی بە دزییەوە هاتبووە بەرلینی رۆژاوا. وەك بیستم،لەكۆتایی ئەم مانگەدا كۆبوونەوەیەك كراوە لە چێشتخانەو چایخانەی Alter Krugكە دەكەوێتە گەرەكی دالم Dahlemو نێوچەی زانستگەی ئازاد Freie Universität بەسەرۆكایەتیی مام جەلال و ئامادەبوونی دكتۆر جەبار شەریف،دكتۆر حەسەن حەمە ئەلیی،دكتۆر ئەنجومەن سەدیق،دكتۆر هۆمەرشێخ مووس،دكتۆر كەمال فوئاد،سەلاح رەشید،نەوشیروان مستەفا،لاوچاك ئەحمەدفەهمی و نیزامەدین كایا(ئەم نیزامەدین كایایە خەڵكی باكووری كوردستانە،خۆی بە نێوی (سەردار ئاراراتی)وبەونیوە خواستەمەنییەوە لە كاتنامەیەكی تركییدا كە نێویÖzgürlük Yolü(ڕێی ئازادیی)بوو زورناژەنێتی بۆ ڕژێمی سۆڤێت و ڕژێمی DDRدەكرد.لەوكۆبوونەوەیەداو لەسەر داخوازیی جەلال تاڵەبانیی بڕیاردرا بوو كە (یەكێتی نیشتمانی كوردستان دابمەزرێ و رۆژی ١٩٧٥/٦/١یش بكرێ بە رۆژی دامەزراندنی.ئەوجا كەمام جەلال چووەوە سووریا، هەواڵی دامەزراندنی (ی.ن.ك)ی ڕاگەیاندو رادیۆی دیمەشق ئەو هەواڵەی بلاوكردەوە.بەلام ڕژێمی شا لەبارەی خۆكۆكردنەوەی پارتییەوە هیچی بلاونەكردەوە.هاوكات لەگەڵ دامەزراندنی(ی.ن.ك) هەر لە دیمەشق كاتنامەی(ألشرارە) پزیسك لەلایەن(ی.ن.ك)بلاوكرایەوە،كە خۆی بە لایەنگری ڕژێمی سۆڤێت دەناساند و زۆر دژ بەمەلاییەكان بوو.) بڕوانە:جەمال نەبەز،كاژێك١٤/٤/١٩٥٩پێشخان و پاشخانەكانی.سلێمانی ـ كوردستان ٢٠١٥،لاپەڕە٤٦.

شۆڕش هەڵگیرسایەوە، هاوینی ١٩٧٦ میوانی مامۆستا عەلی كەمال و شەهید مامۆستا كەریم حسەین (هاوڕێ گەرمیانی) بووم لە گوندی باڵخێی شارباژێڕ،ئەو رۆژە یەكەمین تەقەی دوای هەرەس بەرگوێم كەوت. هێزەكانی گۆڕەپانەكە بە پێی ژمارەی پێشمەرگە و بنكەی جەماوەرییان شوێنی خۆیان گرت و شوێنیان بەیەكتریش لێژدەكرد، میریش بەهەموویان، پاك و پیس دیار نەبوون، باوەڕ و متمانە كز بوو، هەردوو سێ پێشمەرگە و بەنهێنی شوێن خەوێكیان دەدۆزییەوە.. بارودۆخەكە زۆر سەخت بوو، ئەوەی برا و ئامۆزا و كەسی دڵسۆزی خۆی لەپەنادا نەبووایە ژیانی لەمەترسیدا بوو، بەكرێگیراوانی ڕژێم بڵاوبووبوونەوە، موختاری گوندەكان موچەخۆری میریی بوون، زۆربەیان خۆفرۆش بوون، لەسەر هەر وورد و درشتێك راپۆرتیان دەگەیاندە دەسگاكانی میریی عێراق... سەركردایەتی كاتیی پارتی (قیادە مووەقەتە) ناونرا سەركردایەتی قورمیشكراو! (قیادە مەوقوتە!) و سەركردەكانیشی بەناوو ناتۆرەی ناشیرین ناودەبران،لەبەرامبەریشدا شۆڕشی نوێ ناونرا كۆنە جاشەكانی بەكرەجۆ . هەورە بروسكەی پیلانە رەشەكەی جەزائیر ١٩٧٥ كوردی باشوور و شۆڕش و سەركردایەتییەكەشی حەپەساند و شپرزەیی و پەشۆكاوی پێوە دیاربوو، دەڵێن عەلی عەبدوڵلای ئەندامی پۆلیت بیرۆ ناوی ئیدریس و مەسعوودی

لێتێکدەچوو، دەیوت ئەسعید، مەدرووس! ئەوە نیشانەی پەرۆشیی و خەمخۆرییەکی بێدەسەڵاتانەی ئەو پیاوەیە بۆ شۆڕش بەڵام سەرکردەکانی شۆڕشی نوێ بۆ ئەو دوو ناوەی لێتێکدەچوو یا بیردەچوو،هەر بە (هەتیوەکانی مەلا) ناویان دەبردن...کورد دەڵێت شەوی مانگەشەو سەر لە ئێوارە دیارە و مشتێك نموونەی خەروارێکە.دوویەرەکی تەنها بەرژەوەندی دووژمنی تێدابوو، دووای چل و پێنج ساڵ بەناڕەوا خوێنی کوردڕشتن، هاتینەوە هۆش خۆمان و یەکتر قبوولکردن و بەرنامەی "ئەمە بۆمن و ئەوەش بۆ تۆ!" نەوشیروان مستەفا راستییەکی درکاندووە هێشتا هاوڕێکانی دانیان پێدانەناوە، دەڵێت: (ئەوەی لە دوژمن قبوولمان دەکرد، لە بارزانیمان قبوولکردایە)[211]، بەڵام کە نەکرا و لایەکی پارتی و هێزەکانی پێشمەرگەیان لەشۆڕش دابڕی، بارزانی ناچار بوو بۆشاییەکان بەکەسانێك پڕبکاتەوە زۆربەیان وەك پلەی خوێندەواری و لێهاتوویی رامیاری ئاستێکیان نەبوو، هەندێکیان نەخوێندەوار و کۆلکە خوێندەواریش بوون بەڵام دڵسۆزبوون. لەوەش گرنگتر ئەوەبوو سەرکردایەتی شۆڕش نەیدەتوانی بەسەرکەوتوویی لە دوو بەرەدا بجەنگێت، بەرەی دوژمنی ناوخۆ و سوپای دوژمنیش کە ئەوەی یەکەمیان بۆ شۆڕش دژوارتر و بەرزیانتر بوو، بۆیە ناچاربوو لە قۆناغێکی لاوازیی رژێمی بەعسدا لایەنی گفتوگۆو ئاشتی هەڵبژێرێت بۆ رزگارکردنی شۆڕش و سەرکوتکردنی ناحەزانی ناوخۆ و پاککردنەوەی بەرەی ناوخۆ و رێکخستنەوەی ریزەکان، لەوهەنگاوەشدا سەرکەوتنی بەرچاوی بەدەستهێنا و هەردوو ئامانجە گرنگەکەی ئەو قۆناغەی دەستگیر بوو، دابینکردنی بەشێك لە ئامانجەکانی شۆڕش و بەرجەستەکردنی لە رێککەوتنە مێژووییەکەی ١١/مارتی ١٩٧٠ دا و ناچارکردنی رژێمی بەغدا جەلالییەکان چەك بکات هەرچەند ئەحمەد حەسەن بەکر و سەددام هەروا ئاسان نەچوونە ژێر ئەو بارە.. ئەوەش وانەیەکی بەنرخ و پەندێکی مێژوویی بوو بۆ هەر کوردێك کە تێبگات دوژمن هەردوژمنە و (هەزار ساڵ بکەیت بێگانەپەرستی هەر دەهێنیت نوشوستی). بارزانی لەوەدا سەرکەوتووبوو دوژمن و ناحەزانی ناوخۆ لەیەکتر دابڕێت و جیاجیا بەرەنگاریان بێتەوە.. دژ بە خواستی بەغدا لە پەلامارێکی کتوپڕ و فراواندا بۆ سەر بنکە و بارەگاکانی جەلالی، تەفروتونای کردن و بەپەرێشانی بلاوەیان لێکرد، بەغداش بەرژەوەندی لەگەڵ بارزانیدا بەلاوە گرنگتر بوو، پشتی بەردان و بەتەنها و بێ چەك و پشتیوان مانەوە لەبەر بەزەیی بارزانیدا بەڵام ئەوان لەو جۆرە پیاوانە نەبوون چۆکیان بلەرزێت و ملکەچ بکەن، نەخێر هەمیشە پلانی دووەمیان هەبووە.

راستە بارزانی لەلایەنی سەربازییەوە بەسەر دوویەرەکیدا سەرکەوت بەڵام لایەنی رامیاریی و ماکەکانی وەك ماکیی دەردەکە هەر مابوون و بەشێنەیی تەشەنەیان دەکرد بەژیانی کۆمەڵایەتی و رامیاری و وێژە و هونەریشەوە، ئەو بەخەرمانێك ئەزموون و سەرکەوتنی مێژووییەوە بەربەستی زریانی دوویەرەکی کرد، بۆ هەموو کێشەیەك و تەنگەژەیەك چارەسەری گونجاوو کاریگەری دەدۆزییەوە بەڵام نەیدەتوانی کاریگەری و شوێنەواری ئایندەی دوویەرەکی رابگرێت کە دوواتر دەردەکەوتن وەك:

ـ گەندەڵی، گەندەڵی و شڕەخۆری دیاردەیەکی نوێ نییە، لە نێو دەزگاکانی بەڕێوەبردن و سوپای دەوڵەتاندا و لە ڕێکخراوە رامیارییەکان و شۆڕشەکاندا هەربووە و لە داهاتوویەکی نزیکیشدا چاوەڕوانی لە نێو چوون و بنەبڕکردنی ناکرێت، پارتی دیموکراتی کوردستان و شۆڕشیش لەو یاسایە بەدەر نییە، گەندەڵی تێدابوو بەوشێوە نەبوو دووای ۱۹۷۰ و بەردەوام هەتا ئەمڕۆشی لەگەڵدا بێت بازاڕی گەرمە و بەجۆرێك لە بەرەودایە هیچ لێپرسراوێکی باڵای حکومەتی هەرێمی کوردستانیش نکوڵی لێناکات چونکە سەرڕێژیکردووە، ئۆباڵەکەشی بەتەنها لە گەردنی حکومەتی هەرێمدا نییە، میراتی کۆن و ئەنجامەکانی دوویەرەکی و براکوژییە، سەرکردایەتی سەرکەوتوو بەرژەوەندییە باڵاکانی بزوتنەوەکە و بەرژەوەندییەکانی جەماوەر پێکەوە گرێدەدات و ئەرك و مافەکانی هەردوولاش رەچاودەکات، کەمتەرخەمی و سەرپێچی سەرکردەیەك و تاکێکی کۆمەڵ بەهەند وەردەگرێت و چاوپۆشی تێدا ناکات هەرچەند پێویستە لێپرسینەوە و سزادانی لێپرسراوێك لە کەسێکی سادە قوورستر بێت، بەوجۆرەش دانیشتوان و بەتایبەتیش گوندنشینەکان هەموو ئەرکە قوورسەکانیان نەدەکەوتە سەرشان و لەبەرامبەریشدا مافێکیان نەبێت.

ب ـ گوندنشینەکان هەڵوێستیان لە پاڵ شۆڕشدا جوامێرانە بوو، جگە لە پێشمەرگایەتی و قوربانیدانی رۆڵەکانیان گوندەکانیش بەرشاڵاوی سوپای دوژمن دەکەوتن و ماڵ و مزگەوت و کانیاوەکان پێکەوە وێران دەکران و ئەوەی رزگاری بووایە سەڵت و قوڵت خۆیدەگەیاندە دۆڵێك، ئەشکەوتێك یان بنەبەردێك، چەندین گوند هەن دووجار و سێجار وێران کراون، بەرهەمی کشتوکاڵ و خەڵە و خەرمان و مەڕو بزن و گا و گۆتاڵیش هەر بەدوژمن دەژمێردران، حەوانەوە و نان و ئاوی پێشمەرگە و جێگە خەو، رێبوار بەرێکردن، نان و ئاوو تەقەمەنی گەیاندنە سەنگەرەکان، زەکاتی شۆڕش، خستنە ژێر باری وڵاخ و تراکتۆر بۆ راپەڕاندنی گواستنەوەی پێشمەرگە و پێویستییەکانی جەنگ و هتد. بەگشتی بەگیانی لە خۆبووردن و دڵفراوانییەوە پێشکەشی شۆڕش دەکران بەڵام هەر ئەوەندەی یەکێکیان بەدڵی لێپرسراوێکی ملهووڕی نەکردایە گرتن و لێدان و سووکایەتی پێکردن هەتا دەگاتە سزای لە حەوزی مزگەوت هەڵکێشان ئاسان بوو! هەموو شۆڕشێکی جەماوەر دوو رێگەی لەبەردەمدایە، بەرنامەیەك پەیڕەو بکات جەماوەرەکەی بەباوەڕ و متمانەوە نەك بەڕووکەش، شۆڕشەکە بەشۆڕشی خۆی بزانێت و خۆی بەبەشێك لە شۆڕشەکە بزانێت و لە پراکتیکدا هەست بکات لە پێناو بەرژەوەندییەکانی کۆمەڵانی خەڵکدایە بەهەموو چین و توێژەکانیانەوە نەك هەر بەسەرزارەکی وتەی لێپرسراوان و هۆیەکانی راگەیاندن کە کەسێك تێرناکات و گوندێك ئاوەدان ناکاتەوە و برینێك سارێژناکات و تەنانەت فرمێسکی چاوی کەس و کاری شەهیدێك ناسڕێتەوە، بەرنامەی دووەمیش بەزەبرو زەنگ و تۆقاندن و گرتن و کوشتن جەماوەرەکە دەخاتە ژێربارو لە دوژمن خراپتر دەیان چەوسێنێتەوە وەك بەرنامەکانی ستالین، ماوتسی تۆنگ، چاوچیسکۆ، کاسترۆ، صەددام. سەرکردەی دڵسۆزو کوڕی گەلەکەی هەمیشە هەوڵدەدات لاپەڕەی پرشنگدار و پڕ شانازی بۆ

ئەوەکانی داهاتوو تۆمار بکات، هەر لە بەرەکانی جەنگدا تا بەرامبەر دوژمن بەڵکو لەهەموو لایەنـەکانی ژیانی گەلەکەیدا، سەرکردەیەکی سـەرکەوتوو، کـشتوکاڵ و بەرهەمـەکانی و بـەردەوامی خوێنـدن و بـەرەو پێشبردنی بەرنامەکانی خوێندن و ئاستی زانیاری، پەرەپێدانی پیـشە دەسـتییەکان و پیـشەسازی و لاوان و رووناکبیران و وێژە و هونەر و وەرزش پشتگوێ بخات بە پێوانە راستەقینەکان سەرکەوتوو نییە لە بەرامبەر سـەرکردەیەکدا بـە زوومێکـی فـراوان و پانۆرامـا بایـەخ بەهـەموو لایەنـەکان دەدات وەك تیتـۆ، مـستەفا ئەتاتورك! بارزانی کە سەرکردایەتی شۆرشی دەکرد، دوو بـاڵی هـەبوو، یـەکێکیان گـەرم و پـڕ لـە سـۆز و میهرەبانی وەك ئامێزی باوك، ئەویدیـشیان تیـژو بـڕەر وەك ئـەڵماس بـەڵام هـەر بـۆ سـزادانی ئەوانـە بـوو چەکیان دژی شۆڕش هەڵگرتووە یا لەبنەوە پیلاندەگێرن و ئاسایشی شۆڕش دەخەنە مەترسییەوە، هەرکەس و هەرگرووپ و سەر بەهەرکوێ بووایە بەڵام بەداخەوە ئەو باڵە تیژەی دووای ١٩٦٤ دژی کەسانی بوودەڵـە و هەڵپەرست و گیرفان خواز بەکارنەدەهێنا چەند گەندەڵێك کە پلەی سەرکردایەتییان هەبوو بکاتە پەند بـۆ هاوشێوەکانیان دەست لە گەندەڵی و لرف لێدان و مشەخۆری بکێشنەوە. یادت بەخێر نـەدەبوو وابێـت، تـۆ لەسەر ئافرەتێکی پشدەری بەمێرد و خـاوەن منـداڵ، کـادرێکی پـارتی(م . ج)دەسـتی بـۆ درێـژ کردبـوو، قیامەتت هەستان و ئەوەندە پێـداگربوویت لەسـەر سـزادانی، بـووە یـەکێك لـە کێـشەکان لەگـەڵ (م.س) و هۆیەك لەهۆیەکانی دووبەرەکی وکەرتوپەرت بوونی پارتی،کە چـی هەرئـەوەنـدەی مـن بـزانم لێپرسـراوێکی باڵا، ساڵی ١٩٧٤ ئافرەتێکی دانیشتووی سلێمانی بـە مێـردو خـاوەن منـداڵی لـە پیاوەکـەی زەوتکـرد و هیچیش روونەدا.

ج ـ بەهاری ١٩٧٤ لەگەڵ دەستپێکردنەوەی شەڕدا لە هەموو لایەکی باشوورەوە کوردپەروەران پەیوەندییان بە شۆڕشەوە دەکرد و زۆرێکیان رێگەیان دووربوو لە خانەقین و بەدرەو جەلـەولاو دیالـە و کەرکووکـەوە لـە ژێر رێژنەی تاوی بارانی بەخور و بـەردەوامی ئـەو بـەهارەدا و بـە سـکی برسـی و بـە پیـادەیی روویـان لـە سـەرەوە دەکرد بۆ سەرکردایەتی، ئەوەی زۆرتر سەرنجی رادەکێشام، هەندێك لـەو دڵـسۆزانە زۆرتـر پەرۆشـی ئەوەبوو ئەو چەکەی لە دوژمنی فڕاندووە تەڕ نەبێت پارچەیەك لە جلەکانی لە لوولەوە هەتا نێوەڕاست تێوە ئاڵاندبوو.. سـەرکردایەتی بۆ یارمەتیدانی ئەوانە چەند بنکەیـەکی لـە سـەر رێگـا سـەرەکییەکان کردبـۆوە، ئەندامێکی لقی چواری پارتی لە (دۆڵە سوور)ی پێنجوین دانیشتبوو لە بری ئەوەی هەریەکـە و دینـارێکی پێبدات، دینارێکی بە (٣)سێ کەس دەدا، ئەویش لە کاتژمێری ٨-١٠ ی بەیانیان ئیتر ئەوەی دووای ئـەو کاتە دەگات ئەوە (جەنابی مەسئوول) هەستاوە وسبەی بەیانی دادەنیشێتەوە!

چاکترین خۆراکی پیشمەرگە لە بارەگاکاندا فاصۆلیا و تـەماتاو بـوو، هەنـدێك جـاریش بـە برنجـەوە، لـە سەنگەریشدا هەر نانی وشك و ئاو بوو بەڵام لە بارەگاکانی ناوچە و لقەکاند، سێ ژەمە جەژن بوو، هیچیان کەم نەبوو.. لە بارەگاکـانی سەرەوەشـدا جۆرەهـا گۆشـت و ئـارەق و کافیـار... کلاشـەی دەکـرد (زۆرجـار

عەبدولخالق لیستێکی بالأبەرزی دەنارد، کاك فەرانسۆ، مریشك، گۆشت، عەرەق، مەزە، میوە و چی و چی نەنێری... لە راستیدا فەرانسۆ زۆر بەدەردو مەرگمانەوە بوو، هەرچی لە دەستی هاتبا لە یاریدەدانمان دریغی نەدەکرد[٢١٢]. هەژار و عەبدولخالق مەعروف لە رادیۆی دەنگی کوردستان کاریان دەکرد[٢١٣]. بەهۆی ئەو دەست شلکردنەی بارزانییەوە هەلپەرست و بەرژەوەندخوازان ترسیان لە لێپرسینەوە نەبوو، سڵیان نەدەکردەوە و پەت دەپسێنن و روو دەکەنە خۆدەوڵەمەند کردن و ئۆتۆمبیلّ و کۆشك کرین و سامان کۆکردنەوە و رابواردن، یارمەتی مانگانەی پێشمەرگە و خێزانی شەهیدانیش ناوخونەکی لێدەدرا. رێکخستنەکانی پارتیش هەرلە رێکخراوو کادیرەکانییانەوە بەرەوژوور هەتا کۆمیتەی ناوەندی و پۆلیت بیرۆ و هێزەکانی پێشمەرگەش هەر لە سەرپەل وسەرلق بیگرە هەتا فەرماندەری هێز بەگشتی و هەتا رادەیەکی بەرچاو کەوتبوونە زەلکاوی گەندەڵی و هەندێکیان ناپاکیی و خۆفرۆشتنیشەوە، بۆ نموونە فەرماندەیەکی بالاّ لەسەر سنوور پاڵیدابووەوە، لە تەڕ دەیخواردوو لە ووشك دەنووست، دەیتوانی شەو هەتا بەرەبەیان بە یاریی پۆکەر و خواردنەوەوە بەسەر بەرێت بەلاّم جگەرەکیشێك گوێی لە کێشەی هاولاّتییەك نەدەگرت، گوندەکانی هەورامانی ئەمدیو دەبوو جووجکە مریشك و قەلەموونی بۆ قەڵەو بکەن و قەلەکانیش بۆ ئەوەی گۆشتیان خۆشتربێت گوێزو هەنگوینیان بدرێتێ! دانیشتوان بەجۆرێك لە لوتبەرزی و چەوساندنەوە و دادۆشین بێزاربوون کاردانەوەکانی دووای هەرەسی شۆڕش زەق و ئاشکرا رەنگیدایەوە و پاڵنەربوو زۆر کوردی نیازپاك بچنە پاڵ میریی . لیوا فوئاد عارف لەبیرەوەرییەکانیدا و لەلاپەڕە ٢٧٧ دا، لەورووەوە قسەی خۆی دەکات ودەڵێت: (... بەبارزانیم وت دڵرەقی هەندێك لە سەرکردەو بەرپرسانی باڵا دەمخەنە سەر ئەو باوەڕە کە ئەگەر خوانەکردە لەداهاتوودا دەستییان بگاتە پۆستی گرنگ، ئەوە دەبێتە هۆی وێرانبوونی کوردستان .لەراستیشدا ئەوانە خۆشبەختانە ژمارەیان لە ژمارەی پەنجەکانی دەستێك تێناپەڕێت بەلاّم زۆرینەی سەرکردەو لێپرسراوانی دیکە کوردی پاڵاوتەن و نێوانیشمان خۆشبوو . رێککەوتنە شوومەکەی جەزایر رووی راستەقینەی ئەوانەی دەرخست کەپەیوەندی گومانا وییان هەبوو، بۆ پاراستنی ناوو ناوبانگی کەسوکاریان حەزناکەم ناوەکانیان ئاشکرابکەم .)

عیساییەکان شارە جوانەکەی (کۆستانتین) یان لەدەستچوو،
عەرەبیش ١٤٩٢ ز.شارە شیرینەکەی (ئەندەلوس) ی دۆڕاند،
ئایا کوردیش شاری (کەرکووک) ی پڕ لەنەوت دەدۆڕێنێت ؟
لە وتوویژەکانی بەهاری ١٩٩١ نێوان میریی عێراق و
شاندێکی بەرەی کوردستانیدا لە بەغدا،
کە باس دێتەی سەرکەرکووک، عەلی حەسەن مەجید (عەلی کیمیایی) دەڵێت
ئێمەش لە ئیسپانیا شاری ئەندەلوس (غەرناتە)مان لە دەستچوو،
مەگەر هەر هۆنراوە و گۆرانی بۆ بڵێین،
ئێوەش هەر ئەوەتان بۆ دەمێنێتەوە!

پەنجا ساڵ پترە لە دنیای سیاسەتدا
سەردەمی جوامێری و بەها بەرزەکان
بەسەرچوون و جیهان بۆتە بازاڕی گەڕان
بەدوی بەرژەوەندیدا و
مرۆڤیش بەتاک، کۆمەڵ، گەل، نەتەوە، کاڵای بازرگانین!
بارزانی دەیوت:
(هەزاران تەن عەدالەت نرخی بەرمیلێک نەوتی نییە)

چەند پرسیارێك و پێداچوونەوەیەكی خێرا:

١- ئایا شۆڕشی ئەیلوولی ١٩٦١ لەكاتی خۆیدا هەڵگیرسا؟

٢- دووای پەیمانی جەزائیر ١٩٧٥ چەك هەڵپەساردن و بەرگینەكردن پاشەكشە و خۆبەدەستەوەدان بوو یا بڕیارێكی ژیرانە بوو لەبەرژەوەندی دوواڕۆژی كورد؟

٣- بارزانی وەك سەرۆكی پارتی و رابەری شۆڕش كەمتەرخەمی و خاڵی لاوازی هەبوو لە ئەنجامدانی ئەركە مێژوویییەكانیدا یا سەركەوتووبوو؟

بۆ وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانە هەوڵدەدەم چەندێك (ڕاستی)م لەبەردەستدایە بە ویژدان و دەستپاكییەوە بیخەمە بەرچاوی خوێنەری هێژا، ئەویش خۆی و خوای خۆی.

١- هەڵگیرسانی شۆڕش بەرنامەیەكی رامیاریی، كۆمەڵایەتیی، خەباتی چەكداریی لە پشتەوە نەبوو، سەركردایەتی پارتی كەوت بەسەر رووداوێكدا لە شێوەی یاخیبوون لە میریی كە ژمارەیەك سەرۆك هۆزو فیۆداڵی كورد هەڵیانگیرساندبوو لە رانیە و پشدەر و دەربەندی بازیان و دۆڵی خەلەكان و چەكدارەكانیان لەدەربەند كۆكردبۆوە و رێگای گشتی هاتووچۆی سلیمانی — كەركوكیان بەستبوو... لەگەڵ یەكەمین هێرشی فرۆكە جەنگییەكانی میریشدا زۆربەیان بڵاوەیانكرد و هەندێكیان روویان لە ئێران كرد.

هەباسی مامەند ئاغا، كاكە زیادی كۆیی، شێخ حسێنی بۆسكێن، هاودنگەكانیان مەردانە شانیان دایە بەر و كشانەوە شارباژێر... بارزانی چاودێری رووداوەكەی دەكرد و هەڵوێستی ئاغاكان و سەركردایەتی پارتی (م.س)ی هەڵدەسەنگاند، ئەو راستییەشی لەبەرچاو بوو كوردی باشوور هێشتا ئامادەنەكراون بۆ شۆڕش بەڵام بەرژەوەندی تایبەتیی و چینایەتیی ئاغاكان و بەرژەوەندی رامیاریی (م.س) و هەست و سۆزی دەروونیی گڕگرتووی كوردپەروەران لە ئاوێتەیەكی سەیردا تێكەڵاوبوون و هەرچەند بەرژەوەندییەكانیشیان لە هەموو خاڵێكدا جوت ناوەستنەوە رێگای شۆڕشیان گرتۆتە بەر. ئاغاكان دژی یاسای چاكسازی كشتوكاڵ و دابەشكردنی زەوی بەسەر جوتیاراندا. سەرانی پارتی بۆ سەلماندنی ئەوەی پێشڕەوی راستەقینەی چین و توێژەكانی كورد و بەدیهێنەری ئامانجەكانیان و یەكلاییكردنەوەی ئەو كێشەیە لەگەڵ كۆمۆنیستەكاندا كە بەدرۆ فیشاڵ بانگەشەی ئەوەیان دەكرد هەر ئەوان پێشڕەوو نوێنەری راستەقینەی چینە چەوساوەكانی عەرەب و كوردن و خەباتی هەردوولایان لەبۆتەیەكدا جۆشبدرێت دژی پیلانەكانی ئیمپریالیزم و بانگەوازی كوردایەتی و شۆڕش و سەربەخۆیی نەتەوەیی كە كورد نەتەوە نییە و بەپێی پێوانەكانی ستالین مەرجەكانی نەتەوەی تێدا نییە و هەر پەلەقاژەیەك لەو بووارەدا بكات زیان بەخەباتی هاوبەشی گەلان و سەركەوتنی چینی پرۆلیتار دەگەیەنێت بەمەرجێك نەك ئەو دەمە، ئێستاش ئەو چینی پرۆلیتارە لە كۆمەڵگای كوردەوارییدا سەریهەڵنەداوە. تۆ هەروا تەماشا بكە فرۆشیارێكی دەستگێڕ بەعەرەبانەیەكی دەستییەوە مانگانە پتر لە فەرمانبەرێكی مووچەخۆری میریی دەستدەكەوێت كە لە

فەرهەنگی کۆمۆنیستەکاندا بەچینی بورژوا نـاو دەبرێـت، کرێکـارێکی سـادە، پیـشەکارێکی دەسـتی وەك تەنەکەچی، دارتاش، مسگەر، خوێخانەچی، شۆفێرێکی تەکسی، فیتەرێك گاڵتەی بـە مووچـەی مانگانـەی مامۆستای خوێندنگاکان دەکرد کە خۆم یەکێکیان بووم کولانەیەکم بۆ خێزانەکەم دروستدەکرد، کرێکـاری بناغە هەڵکەندن، وەستا و کرێکاری دیوار هەڵچنین، کۆنکرێت تێکـردن، سـپیکاری، لـەبخ، ئـاوو کارەبـا، کاشـی، بۆیـاخ کـە هـەموویان بـە پێـی لێکدانـەوەی (دووابڕاوەکـە) پرۆلیتـار و چەوسـاوەن، ئەوەنـدەیان چەوسـاندمەوە و روتاندمـەوە دەمـوت خۆزگـە کـارل مـارکس زیندووبووایـە و دوو هـۆدە و هـەیوانێکی دروستکردایە، جا دەیبینی چۆن هەزار جاران پەشیمان دەبووەوە لە فەرموودەکانی.

٢ ـ هێشتا لـە نێـو (م.س)دا ململانێـی رازگـری کـۆن هـەمزە عەبـدوڵڵای کۆمۆنیـست و رازگـری نـوێ ئیبراهیم ئەحمەدی روو لە کوردایەتی خامۆش نـەبووبوو، جگـە لـەوەی خـودی ئیـبراهیم ئەحمـەد بـە نـاڕەوا لەلایەن میریی عێراقەوە تاوانبارکرابوو بەتێوەگلان لە تیرۆرکردنی میری خۆشناو(سـەرۆکی هۆزی خۆشـناو) صدیق میران و فەرمانی دەستگیرکردنی بۆ دەرچووبوو، ئەو هۆیانە بەسەریەکەوە هەست و سۆزی دەروونـی کوردپەروەرانیشی هاتـە پـاڵ، ئیـبراهیم ئەحمـەد و هەڤاڵـەکانی چاکیان بـۆ رێککـەوت ئـەو هەلـە زێڕینـە بقۆزنەوە و جڵەو لەدەست ئاغا و فێوداڵەکان دەربهێـنن و نـاوی شۆڕشـی لێ بنـێن کـە هـەر لـە سـەرەتاوە پەلەپەل و کاڵوکرچی و نیـشانەکانی پێنەگەیـشتن و زەمینـەسـاز نـەکردنی پێوەدیـاربوو بـەڵام سـەرگەرمیی جەماوەرە تینووەکەی سەربەخۆیی و هاتنە پێشەوە و باوەشکردنەوەیان بـۆ شـۆڕش بەسـەر و ماڵـەوە، پـۆل پۆل پەیوەندیکردنی کوردپەروەران بەشاخەوە و لە شارەکاندا کۆکردنـەوەی پیتـاك و جـل و بـەرگ و پـێڵاوو داوودەرمانی پزیـشکی زۆر کـەلێنی بـۆ پڕکردنـەوە، کـورد پـەروەرێکی شـاری سـلێمانی، حەمـەی فـەرەج ئەفەندی هەفتەیەك بێ پسانەوە هەموو رۆژێـك پـڕ لۆرییـەك خواردەمـەنی دەنـاردە چوارتا و سەرسێر بـۆ چەکدارەکان کە ئۆردوو یا کۆمەڵەیان پێدەوترا و هێشتا ناوی پێشمەرگە نەکەوتبووە سەرزاران.

٣ ـ بارزانی چەند کارێکی گرنگ مابوون پێویست بوو ئەنجامیان بدات لە سەرێکەوە پەیوەنـدی بـەهۆزی بارزانی هەبوو لە سەرێکیشەوە بە شۆڕشەوە. لە بەرنامەیدا بوو برێکی زۆر چەك و تەقەمەنی لە میریـی و سوپای میللی (جەیشی شەعبی) ژێر دەستەڵاتی پارتی کۆمۆنیـستی عێـراق وەربگرێـت و بـەهاوکاری یـا بێلایەنی میریی عێراق گورزی کاریگەرتر لە هۆزە نەیارەکانی بـارزان بوەشـێنێت وەك هـەرکی، سـوورکی، صۆفییەکانی شێخ رەشیدی لۆلان و سەرکوت و زەبوونیان بکات وەك تۆڵەسـەندنەوەی دوژمنکاریـیەکانیان دژی بارزانیان و هێزێکی ئەوتۆشیان نەمێنێت سبەینێ لە پاڵ میریدا ببنـە کۆسـپ لـە رێگـەی شۆڕشـدا. بـەڵام میریـی عێـراق و سـەرۆك کۆمـار عەبدولکـەریم قاسـم لـە رێگـەی بـەدرەدین عـەلی موتەصـەریفی (پارێزگار)هەولێرەوە پشتگیری لە دوژمنە خوێنخۆرەکانی بارزانیان دەکرد.. بەدرەدین عـەلی لەناکاوێکـدا بەدەستی پێشمەرگەیەکی سلێمانی بەنێوی (ئـەلف. واو.گـاف) تیرۆرکرا.. نێـوانی میریـی و بەتایبـەتیش

سەرۆك كۆمار لەگەڵ بارزانیدا تێكچوو. سەرۆك كۆمار كۆشكەكەی نووری سەعیدی سەرۆك وەزیرانی رژێمی پێشووی دابوو بە بارزانی، مانگانەیەكیشی بۆ دیاریكردبوو هێندەی مانگانەی سێ وەزیر پتر بوو، دەیویست لە بەغدا دابنیشێت.. بارزانیش هەڵۆی چیاو لوتكە بەرزەكان لە قەفەزی زێڕدا خۆینەدەگرت. پلانەكانیشی بەنیوەو ناچڵی مانەوە، نەزەبری كوشندەی بە دوژمنەكانی گەیاند دڵی ئاوبخواتەوە و لە رێگەی شۆڕشیشدا نەبنە كۆسپ نە ئەوەندە چەكیشی لە بندەستدا بوو بەشی هەڵگیرساندنی شۆڕش بكات، سەرانی پارتیش چاوەڕوانی بڕیاری ئەو بوون چونكە بنكە جەماوەرییەكەی پارتی لەسەر خۆشویستنی بارزانی دامەزرابوو. ئەوەش سەرەتای قۆناغێكی نوێ بوو لە ژیانی بارزانیدا كە نزیكەی دووازدە ساڵ بوو لە دوورەوڵاتی و پەنابەریی لەرووسیا(سەركردەی) پارتی بوو! بۆیە دەبوو بڕیارێكی مێژوویی بدات وتەمووموژەكە لەنێو سەركردایەتیی پارتیدا بڕەوێنێتەوە(كە جەماوەرەكەی پارتی وزۆربەی هەرەزۆری كوردی باشوور هەر هەستیشیان بەم كێشە هەستیارو گرنگ وبەڵكو چارەنووسسازەش نەكردبوو!)،ئایا هەڵویستی چییە،بڕیاری هەڵگیرساندنی شۆڕش دەدات یا ئەوبڕیارە رادەگرێت؟ بەڵام ئەمێك بەر لەوەی سەرۆكی پارتی بێت وەك شۆڕشگێڕێكی ماندوونەناس و خاوەن خەباتێكی دووروودرێژ و سەركەوتوو هێما و سونبولی خەباتی نەتەوەیەكە لە پێناو رزگاریدا، ئاخۆ دەكرێت دووای پلانێكی بێبنەمای (م.س) و هەست و سۆزی دەروونیی هەڵكشاوی كوردی باشوور بكەوێت و دەستبداتەوە چەك یا رێگر بێت لەبەردەم هەڵگیرساندنی شۆڕشێكدا زەمینەی لەباری بۆ ئامادە نەكراوە و سبەی رۆژی بڵێن (بارزانی نەیهێشت). راستیەكەی هاتە سەر ئەو بڕیارەی ناوو ناوبانگ و مێژووی شكۆداری خۆی و بنەماڵەكەی نەدا بەدەم ئەو رەشەبایەوە. بەزەینی كوێری خۆم وەهای بۆ دەچم سەرەتای كێشەكانیشی لەگەڵ (م.س)دا هەرلەوێوە سەرچاوەی گرتبێت. سەرانی پارتی و كادێرە پێشكەوتووەكانی لە ناوەڕۆكی ئەو هەڵوێستە تێدەگەیشتن، رووناكبیرانیش بەگشتی لێیان دەسەڵماند (ئەوە سیاسەتە)، سادەی خەڵكەكەش هەریەكە و بەجۆرێكی لێكدەدایەوە بەڵام بەبارە پۆزەتیفەكەیدا، كۆمۆنیستەكانیش بسكەی سێلیان دەهات وایاندەزانی هەركەسێك قومێك ئاوی رووباری (فۆلگا)ی رووسیای خواردبێتەوە دەبێتە كۆمۆنیست! ئاش لە خەیاڵێك و ئاشەوان لە خەیاڵێك.

خولیاو لێكدانەوەی بارزانی لەوماوەیەدا سێ خاڵی گرنگ بوو:

١- هەرچۆنێك بێت نەهێڵێت داوەبەنەكەی نێوانیان لەگەڵ سەرەك كۆماری عێراق عەبدولكەریم قاسمدا ببچڕێت و چەندێك بكرێت چەك و تەقەمەنی لە میریی وەربگرێت.

٢- بەرنامەی لاوازكردنی هۆزە دوژمنەكانی بارزانیان بگەیەنێتە كۆتایی.

٣- باوەڕو متمانەی بە ئیبراهیم ئەحمەد نەبوو، دەمێكیش نەبوو هەمزە عەبدوڵڵای رازگری پێشووی لابردبوو.

هەژار موکریانی دەڵێت شەوێك دووای ئەم رووداوە (هەڵبژاردنی ئیبراهیم ئەحمەد بە رازگری پارتی .ن.ك) بارزانی لەلای من گوتی (برایم هەل پەرستێکە لە رێی بەرژەوەندیی خۆیدا کوردستان و نامووسی خۆیشی دەفرۆشی بەڵام چیبکەم؟ خەڵکی تر وەك من نایناسن، ئەگەر بڵێم ئەویش دەرکەن، دەڵێن کابرا دیکتاتۆرە)[٢١٤]. لە دوو توێی ئەو گێرانەوەیەی هەژاری موکریانیدا، راستییەکی حاشاهەڵنەگری تێدایە کە بارزانی مستەفا بە یەك هێما یا بە تەنها دوو وشە(ئەویش دەرکەن) دەتوانێت سوك و ئاسان سکرتێرەکانی پارتی دەربکات پێویستیش بەهیچ کۆنفرانس و پلینۆم و کۆنگرەو ئەو شتانەش ناکات و خودی بارزانیش هەرگیز ئەو جۆرە بانگەشانەی نەکردووە .

٤- هەڵگیرساندنی شۆرش لەکاتێکی گونجاودا کە توندوتۆڵ گرێدراوە بەو سێ خاڵەی پێشەوە.

سەرانی پارتیش بێ ئامادەکاری، زەمینە خۆشکردن و پلان، پەلەیان بوو مەنجەڵی شۆرش بخەنە سەر ئاگر، جەماوەریش بەکەف و کوڵێکی دەروونی و هەست و سۆزی کوردایەتییەوە سەرگەرم بوون بۆ شۆرش و چەك هەڵگرتن، دەڵێن (منداڵی کورد هەر راست و چەپی خۆی دەزانێت ئاواتی ئەوەیە رۆژێك لە رۆژان چەکدار بێت و خەبات بۆ رزگاری کوردستان بکات، ناشزانێت واتا و ناوەرۆکە فراوانەکەی رزگاریی چییە). لاوی سەرگەرم هەبوون بەدەستی بەتاڵەوە نەچوونە نێو شۆرشەوە لە نێو شاردا چەکداریکی هێزی دوژمنی دەکوشت و تفەنگەکەیی دەکردە شان و بەدیارییەکی بەنرخەوە دەبوو بە پێشمەرگە. شۆرش چەکی کەم بوو، ئەوەی هەیبوو تفەنگی کۆن و بگرە پەککەوتووش بوون، خزمێکم تفەنگێکی لەوجۆرەی بەدەستەوە بوو لەکاتی تەقەدا باوەشێك گرێ فرێدەدا و پەنجا هەنگاوێك بە ویزەویز دەرۆیشت و دەکەوتە زەوی. دروستکردنی لەشکری شۆرش و چەکدارکردنی پێشمەرگە کێشەیەك بوو ئامادەکاری بۆ نەکرابوو، ئەو کەمو کورتییە هەتا کۆتایی ١٩٦٣یش هێشتا چارەسەر نەکرابوو. بۆ رێکخستنی لەشکرێك لە هەرێمی قەڵادزێ (قەڵای دوو زێ) و رانیە، ئەحمەد تۆفیق (عەبدوڵڵا ئیسحاقی) کوردی رۆژهەڵات دەنێرێتە هەرێمەکە دووای سێ هەفتە ئەنجامی کارەکانی لەنامەیەکدا بۆ بارزانی دەنێرێت (... بۆ جێبەجێکردنی ئەرکەکانم رۆژی ١٩٦٢/٩/٢ گەیشتمە قەڵادزێ و رۆژی دوواتر لەگردە سپیان لەگەڵ شێخ حسێن، بایزی بابەکر ئاغا، حاجی ئاغای باپیر ئاغا، مەمەندی سەلیم ئاغا، مینە ئاغا گرداغ و لێپرسراوی لیژنەی ناوچە و چەند ئەندامێکی پارتیدا کۆبووینەوە، لەسەر زانیاری و بیر و بۆچوونی ئامادەبووان، ئەو کەسانەمان دیاریکرد داوای کۆکردنەوەی هێزیان لێ بکەین. بە بۆچوونی خۆم کۆمەڵی مەحموود ئاغا لەهەمووان چاکترن، بێ ئاگادارکردنەوە دەستپێشکەری دەکەن و لەشکرێکیان کۆکردۆتەوە ژمارەی لە ژمارەی هەر هەمووان پترترە. کۆمەڵی بابەکر ئاغا و بەگزادەکان کەموکورتییان هەبوو، بەڵام کۆمەڵی ئەحمەد ئاغا هەڵوێستی خراپ و دژایەتییان بەرامبەرمان نواند. کە لیستی رەش رێکدەخەین پێویستە یەکەم ناو لەو لیستەدا ئەو بێت. بەکورتی یەکێکە لە جاشەکانی دووارۆژ. کۆمەڵە بچووکەکانیش وەك

کۆمەڵی وسۆ ئاغا و ئۆمەر ئاغا باشن. هەندێك میراودەلی چەك و تەقەمەنی فرەیان هەیە، تەنها یەك لە پازدەیان بۆ ناردین، هەندێکیشیان زەنگین و خاوەن دارایین بەڵام یارمەتییان نەدایین. بەڕاستی هەر کۆمەڵی مەحموود ئاغا بەڕاستگۆیی و پاکی بە دەنگمانەوە هاتن، لە کۆمەڵی بابەکر ئاغاش هەر بایزی بابەکر ئاغا و مەمەند ئاغا دڵسۆزییان نوواند. مینە ئاغای گریداغ هەرچەند دۆستی دێرینمانە بەڵام پیاوەتی تێدا نییە. ئێستا بۆمان دەرکەوت بۆتە بەکرێگیراوو زوڕناژەنی قایقام و حکومەتی قاسم و لەولاشەوە بۆتە پشت و پەنای کۆمۆنیستەکان. ناوچەی پشدەری میراودەلی لە مینە ئاغای گریداغ و ئەحمەدی حەمە ئاغای بێشێری خراپتر تێدا نییە. لەوانیش بگەڕێتەوە لە کۆمۆنیستەکانی قەڵادزێ خراپتر لە نێو کوردا نییە. ناپاکی لە شۆڕش دەکەن، لەکاری نامەردانە سڵ ناکەنەوە لە هەموو شوێنێك بە ئاشکرا پروپاگەندەی ژەهراوی و دەنگۆ و هەواڵی درۆ دژی شۆڕش هەڵدەبەستن، لە هیچ شوێنێك بەو ژمارە زۆرە بەهێزییە نەبینیوە. هەندێك نوسراویش دژی شۆڕش بڵاوکراونەتەوە لەو باوەڕەدام فیتی مینە ئاغایە. پیاوی چاك و دڵسۆزیش لە کۆمەڵی مەحموود ئاغادا زۆرن وەك شێخ حوسێن، (ی بۆسکێن ن.ك)، حاجی بایز ئاغا و کوڕانی مەحموود ئاغای هێزۆ، لە پشدەر دۆستی چاکمان هەیە و ژمارەیان لە خراپەکان پترە، دۆست و پشتیوانێکی خواناسمان نییە لە شێخ حوسێن پاکتر. بایز ئاغا، کاك شێخ حوسێن، سەلیم ئاغا پێشنیاز دەکەن ئەوانەی هاوکاری لەشکریان نەکردووە سزا بدرێن و چەك بکرێن بەهێزێکی سێ قۆڵی بارزانیان، میراودەلی، پارتی داوا دەکەن پێشنیازەکە بە بەڕێزتان بگەیەنم، کۆمۆنیستەکان بڕێکی زۆر چەکیان هەیە، پێویستە کۆبکرێتەوە بۆ شۆڕش، لەکۆتاییدا دەڵێم دامەزراندنی لەشکرمان بۆ ئەنجام نەدرا بەهۆی:

١- دووری لەبەرەکانی جەنگ (پێدەچێت مەبەستی ئەوە بێت هێزەکانی پێشمەرگە دوورن.ن.ك).

٢- خراپەکاری هەندێك میراودەلی (ئەحمەد ئاغا).

٣- دەستکورتی دانیشتوان کە دوو ساڵە بەرهەمی توتنیان نەفرۆشراوە.

٤- سزا نەدانی هەڵاتووەکان.

ئەمڕۆ ١٩٦٢/٩/٢٥ لە پشدەرەوە بەپازدە چەکدارەوە دەچم بۆ سلێمانی — ئەحمەد ترفیق)[٢١٥].

نووسراوەکەی ئەحمەد تۆفیق دۆکۆمێنتێکی مێژوویی گرنگە بۆ پێداچوونەوەی بارووودۆخی رامیاری ناوچەکە و هەڵوێستی سەرۆك هۆزەکان و پارتی کۆمۆنیستی عێراق لەمەڕ شۆڕش. خاڵێکی دیکەش ئەوەیە هێشتا ناوی پێشمەرگە نەچەسپابوو، ووشەی چەکدار بەکار دەهێنێت. بارووودۆخی شارەکانی باشوور، بەتایبەتیش سلێمانی جیاواز بوو، رێکخستنەکانی پارتی و شانە چەکدارەکانی نێو شار (پێشمەرگەی ناوشار) زۆر چالاك بوون لە دیاریکردنی سیخور و خۆفرۆشان و ئەفسەر و سەربازانی سوپادا، ئەوانەی دەستدرێژیان دەکردە سەر دانیشتوان و خەریکی گرتن و تێوەگلانی دڵسۆزانی شۆڕش بوون، یەکێك

لەوانە ئەفسەرێکی سوپا بوو، بە لوت براو ناسرابوو، پێشتر کەوتبووە دەست شۆڕش و لە سزای تاوانەکانیدا لوتیان بڕیبوو. ئەو کابرایە تۆڵەی خۆی لە دانیشتوانی شار دەکردەوە.. شێخ عەبدوولی بەرگدروو دیاری دەکرێت بۆ لە نێوبردنی، بەڵام لەماوەی سێ ڕۆژدا هەلێکی گونجاوی بۆ هەڵنەکەوت، لیژنەی بەرپرسیار دەمانچەکەی لێ وەردەگرنەوە کە کارەکە بە پێشمەرگەیەکی دی بسپێرن. شێخ عەبدول ناهێڵێت ئەو کەمتەرخەمییەی بێتە سەرشان. چەقۆیەکی تیژ لەماڵەوە هەڵدەگرێت و نیوە سەربڕین (بێ لوت) سەر دەبڕێت و بەسزای شۆڕشی گەیاند.

چەکەرەی ناکۆکییەکانی نێو سەرکردایەتی پدك.

سەرکردایەتی پارتیی کێشەیەکی گەورەیان هەبوو، چاك دەیانزانی زۆربەی هەرە زۆری ئەندام و لایەنگرانیان مێژووی خەبات و خۆشەویستی بارزانی هێناونییەتە سەر ئەو ڕێبازە، لەهەموو لایەنێکیشەوە لە بارزانی دڵنیا نەبوون، ناچاریش بوون دەست بە پشتێنەکەیەوە بگرن و لەسەر شانازییەکانی ئەوو جەماوەرە فراوانەکەی هەنگاوی بەپەلە بنێن، ئەگینا بێ بارزانی هیچ ناکرێت.. بەهەر حاڵ وەك پێشتر ڕووغان کردەوە شۆڕش هەڵگیرسا، ئەگەر ڕۆڵی جوامێرانەی پۆلیسی کورد نەبووایە کە لە ڕێکخستنەکانی پارتیدا نەبوون بەڵام پەیوەندییان پێوەکرابوو، مەردانەش هاتنە پێشەوە و پەیتا پەیتا پۆلیسە عەرەبەکانیان چەك دەکرد و بەکۆمەڵێك چەکەوە پەیوەندییان بە شۆڕشەوە دەکرد کە لەوپەڕی پێویستیدا بوو بۆ چەك و تەقەمەنی، ئەو دەستکردنەوەیەی ئەوان و پۆلێك ئەفسەری کوردپەروەری نێو سوپای عێراق نەبووایە وەك شێخ ڕەزای گوڵانی، کەمالی شێخ غەریب، حەمەی سەید عەلی حافیز، شەوکەتی مەلاسمایل،نوری مەلامارف،نوری مەلاحەکیم، عەبدلوەهاب ئەتروشی، فازیل سۆرانی... دوورنەبوو شۆڕش سەرنەگرێت،سەیر لەوەدایە کەسانێك هاتبوونە نێو شۆڕشەوە، نە ویستی خۆیان و نەهەستی کوردایەتی پاڵنەریان نەبوون پەیوەندی بەشۆڕشەوە بکەن بەڵام لەپۆست و پلەو پایەدا پێش هەر هەموو ئەو ئەفسەرە دڵسۆزانە کەوتن وهەبوو پلەی فەرماندەی هێزی تێپەڕاندو بووبە سەرلەشکرو ئەندامی لیژنەی ناوەندیی حیزبیش .سەرەتای دەستپێکردنی شۆڕشی ئەیلوول قۆمیسەری بنکەیەکی پۆلیس، پەیوەندی نەکردوو نیازیشی نەبوو.!، ئەی چۆن هاتە نێو شۆڕشەوە؟ هۆی هەرە گرنگ ئەوەیە، دڵی بە ئافرەتێکی خەڵکی سلێمانیدا چووبوو، مامۆستا بوو لە خوێندنگەیەکی دەڤەرەکە، بەڵام کچەکەو براکانی کەلەبنەماڵە ڕەسەنەکانی سلێمانین، دەڵێن کچ بەکەسێك نادەین لەگەڵ شۆڕشی کوردا نەبێت، بگەڕێ بۆ یەکێکی وەك خۆت . کابرا ئاوها هاتە نێو شۆڕشەوە و هەر لەو ماوەیەشدا نامەیەکی جەلال تاڵەبانی پێدەگات بۆ پەیوەندیکردن بەشۆڕشەوە ... ئیتر خۆی (حاکمی بەرو بەحر) بوو . هەتا ماوە دوعای خێر بۆ ئەو بنەماڵە سەربەرزە بکات ئەگینا ئەوەی بەبیریدا نەهاتبێت شۆڕش و کوردایەتی بوو، بەداخەوە ئەوەشی بەپاکی نەکرد، دوای هەرەسی شۆڕش چووەوە باوەشی میریی، هەڤاڵە ئەفسەرەکانی زۆربەی هەرە زۆریان

بەپاکی ودڵسۆزی لەبەرەی شۆڕش و سەنگەری کوردایەتیدا مانەوە، یا شەهید بوون وەك شەهید عەزیز ئەترووشی کە باەڕناکەم لە شۆڕشی ئەیلولدا سەرکردەیەکی تێدا بوویێت هێندەی ئەو لەنێو خەڵك و پێشمەرگەدا خۆشەویست بوویێت، پێشمەرگەکانی بەتالیۆنەکەی دوای شەهیدبوونەکەی وەك وەفاو رێزلێنان تیپی تۆپی پێی شەهید عەزیزیان دامەزراند کە بەدرێژایی ١٩٧٠ ـ ١٩٧٥ یەکێك بوو لە تیپەچالاکەکانی سلێمانی .

٢- رۆژی ١٩٧٥/٣/٦ کە شای ئێران و صەددام حسێن رێککەوتنێکی چاوەڕوان نەکراویان مۆرکرد دژی کورد، شۆڕش هەشتا و پێنج هەزار پێشمەرگە پتری هەبوو، لەچەك و تەقەمەنی و پێداویستییەکانی جەنگی پارتیزانی فراوانیش (نەشەڕی پارتیزانی بەواتا تایبەتەکەی نە شەڕی بەرەییش بەواتا فراوانەکەی) و لایەنی دارایی و کۆمەکی ناوەوە و دەرەوەش زیادی هەبوو،کەمی نەبوو، لە پلان و تاکتیکی شەڕو سەرکەوتنیشدا لە سەروو دووژمنەوە بوو، زیانی گیانیشی بەرێژەیەکی بەرچاو کەمتر بوو لەچاو زیانەکانی دوژمندا کە زۆر جار نەدەپەرژایە سەر هەڵگرتنەوەی لاشەی کوژراوەکانی[٢١٦] بەڵام تەرازووی هێز وورده‌ووردە لەبەرژەوەندی دوژمن دەجوولا، سوپای عێراق نوێترین و کوشندەترین بەرهەمەکانی تەکنەلۆژیای جەنگیی بەدەستەوەبوو، سەرکردایەتی دوژمنیش وەك خودی سەددام بڕیاری لەنێوبردنی شۆڕشی کوردی دابوو، هەموو هێزو توانایەکی سەربازیی، هەواڵگریی، دارایی خۆی و هاوکاریی ئەکتیڤی سەرکردایەتی سۆڤێت و بلۆکی خۆرهەڵاتی بۆ خستبووە کار، بەردەوام پێشڕەوی دەکرد و لە هێڵە بەرگرییە ستراتیژییەکانی شۆڕش و سنووری بارەگاکانی سەرکردایەتی شۆڕش نزیك دەبووەوە، هێزە تایبەتەکانی سوپای عێراق (القوات الخاصە) سەرسەختانە دەجەنگان و رۆژانە خاڵی ستراتیژییان دەگرت و باوەڕی پۆڵایینی پێشمەرگە و قوربانیدانیان شەوانە رزگاری دەکردنەوە بەڵام بەهۆی دابەزاندنی هێزە تایبەتییەکانەوە بەکۆپتەرە جەنگییە نوێیەکان بەرەبەیان چۆڵیاندەکرد و دوژمن دەیگرتنەوە. پانتایی ئەو یارییە سەربازییە ترسناکە چیاکانی سەفین، زۆزك، کوڕەك، سەرتیژ، هەندرێن و حەوزی رەواندوز بوو، بەبەراوورد لە نێوان لەشکری دوژمن و هێزەکانی پێشمەرگەدا لە رووی ژمارە و چەك و کەرەسەی جەنگ و هەواڵگریی و کۆمەکیی دەرەوە، هێشتا شۆڕش سەرکەوتووبوو بەڵام نەیدەتوانی ئەو بارەگرانە هەتا کۆتایی هەڵبگرێت هەرچەند ژیرانە بۆ هەر کێشەیەکی سەربازیی رێگەچارەیەکی گونجاوی دەدۆزییەوە و خۆی لە تەنگەژەی ئاڵۆز وپلانە رەشەکانی دوژمن رزگار دەکرد. تەفرشیان دەڵێت: (ئێمە ئەگەر چی بەڕواڵەت شارەزا و تاکتیکزان و دەرچووی فێرگەش بووین (مەبەستی کۆلیژی سەربازییە. ن.ك) دووای تێرامان و لێکۆڵینەوەی نەخشەی زەوی و راوێژکاریی ئەگەر دروستیش بڕیارمان بدایە ئینجا وەکو ئەو (مەبەستی بارزانی مستەفایە ن.ك) کارمان بۆ دەچووە سەر)[٢١٧]، بارزانی دەیویست وەك مانۆڕێکی رامیاریی – سەربازیی، مەترسییەکان لە سنووری ئێران نزیك بکاتەوە و ئێران ناچار بکات بەهەموو قورسایی خۆیەوە

هاوکاری شۆڕش بکات، شای ئێرانیش ئەو گەمەیەی نەدەکرد، تەنها ڕێگەیەکی لەبەردەمدابوو کە بەبێ هیچ چاودێرێکی رامیاریدا نەدەهات، ڕێککەوتنی لەگەڵ عێراق، بەڵام کرا و کاسەکەش لەسەری کوردو خودی بارزانی مستەفادا شکا.شایانی وتنە سەرکردایەتیی کۆمەڵەی ئازادی و ژیانەوە و یەکێتی کورد (کاژیك) ساڵی ١٩٦٤ ئەو مەترسییەی حستبوە بەردەم بارزانی کە ئایا سەرئەنجامی شۆڕش بەچیدەگات ئەگەر لە عێراق کۆدەتایەکی سەربە ئێران یا بە پێچەوانەوە ئەنجامدرا؟ بە ڕێککەوتنی ئەو دوو ڕژێمە بە بیریی ئەوانیشدا نەهاتبوو. لە شوێنی دیکەی ئەم کتێبەدا ووردم کردۆتەوە کە مەزنی هیچ پێشەوایەك تەنها بەسەرکەوتنەکانی پێوانە ناکرێت بەڵکو بەدووا بڕیارەکانی مێژوو، پێزانین و ئەمەکداریی گەلەکەی. بارزانیش ئەگەرچی ئەنجامی پلانێکی رەش و گەلەکۆمەکەیەکی نێودەوڵەتی چوار پێنج قۆڵی هەرەسی شۆڕشی بەسەردا سەپێنرا بەڵام سەربەرزو زیندوو لە ویژدانی گەلەکەیدا دەژی. (پەرلەمانتارێکی بەریتانیا، مارتن فاوبراونیسن، لە بەشێکی وتارەکەیدا کە ڕۆژی ١٩٩٩/٣/١٤ بە بۆنەی صاڵیادی لە دایکبوونی بارزانییەوە (تێپەربوونی نەوەد و هەشت صاڵ بەسەر لە دایکبوونیدا ن.ك) لەبەردەم ئەندامانی پەرلەماندا خوێندییەوە وتی: دکتۆر ئیسماعیل بێشکچی لەمیانەی لێکۆڵینەوە کۆمەڵایەتییەکانیدا (لە باشووری کوردستان ن.ك) لە چەند کەسێکی هۆزی عەلیکان دەپرسێت کە زۆربەیان نەخوێندەواربوون، لە مەزن و ناودارانی تورکیا ئەم کەسانە دەناسن، ئەتاتورك، سوڵتان عەبدولحەمید، جەمال گورصاڵ، شێخ سەعیدی پیران، سەعیدی ئەورەسی، کۆچیرۆ (چەتەیەکی ناسراوبوو لە تورکیا)؟ ئەندامانی ئەو هۆزە بەڕێژەی ١٠٠٪ کۆچیرۆ، ٨٩٪ بارزانی، ٦٠٪ جەمال گۆرسال و کەمتر لە ٥٤٪ ئەتاتورکیان دەناسی![٢١٨]) لە درێژەی وتارەکەیدا و هەر لە زمان دکتۆر ئیسماعیل بێشکچییەوە دەڵێت: (لە حەفتاکاندا چەندین کوردم لە تورکیا بینی، یەکێکیان لە باسی ئایندا وتی: ئاینی من کوردستانە و پەیامبەریشم بارزانی مستەفایە)[٢١٩].

ڕێککەوتنی ١١مارت ١٩٧٠ بۆ؟ دەستپێکردنەوەی شەڕیش بۆ؟

ئەو ڕێککەوتنەی بەپەیمانی صەددام – بارزانی ناویدەرکرد لە بارودۆخێکدا هاتە بەستن:

١- هەردوولا ماندووبوون، پێویستیان بە پشوویەك بوو هێزەکانیان پشوویەك بدەن و خۆشیان ڕێکبخەنەوە بۆ گوژمێك جەنگی خوێناویتر!

٢- سەرکردایەتیی شۆڕش باوەڕی بە بەعس نەبوو بەو ئایدیا شۆڤێنییەوە مافەکانی کورد بسەلمێنێت، دوور لە تاکتیك و بەرژەوەندی کاتیی و باریی ناچاری.

٣- سەرکردایەتی بەعسیش دڵنیا بوو کە سەرکردایەتیی شۆڕشی کورد نە دەستبەرداری دوژمنە دێرین وسەرسەختەکەی عێراق دەبێت کە ئێرانە و نە دەستبەرداری بەرەی ئیمپریالیزم و سەهیۆنیزم دەبێت بەتایبەتیش ئێران و ئەمەریکا و ئیسرائیل.

٤- هەردوولا دۆستە ستراتیژیەکانیان پشتگوێ خست و سەربەخۆ پەیانەکەیان مۆرکرد، ئەو هەنگاوەی صەددام حسێن، ئێران و تورکیا و سوریای نیگەران کرد، کە هەریەکەیان بەشێکی کوردستانی لە بندەستیدایە وژیانی نیمچە سەربەخۆی خۆبەڕێوەبردن ـ ئۆتۆنۆمیی بەشەکەی عێراق (باشووری کوردستان) مەترسییەکی گەورە دەخاتە سەر ئاسایشی نەتەوەیی ولاّتەکانیان و کورد هاندەدات راستبنەوە و داوای مافەکانیان بکەن، ئەوە جگە لە هێڵە پانەکەی شۆڤێنیزمی عەرەب وەك دەستەلاّتی سیاسیی و سەربازیی و لایەنی رووناکبیریی جەماوەر وو دەستەوتاقمە جیاوازەکانیان کە ئەو هەنگاوە(دروستەی) صەددامیان بە هەڵەیەکی ئەوەندە گەورە دەزانی لەسنووری ناپاکیی بەرامبەر گەلانی عەرەب و نیشتیمانی عەرەب نزیکی دەکردەوە کە بەلای منەوە لەهەر کوێوە سەرچاوەی گرتبێت و ئامانجە ئاشکرا و نهێنییەکانی هەرچییەك بووبن، هەنگاوێکی زۆر بوێرانە بوو، هیچ سەرکردەیەکی عەرەب ئامادە نەبوو بیریشی لێبکاتەوە یا لاوەکی گفتوگۆی لەسەر بکات کە بەلای ئەوانەوە وەك ئەوە وابوولێن (ئێمە هێشتا لە ئیسرائیلی یەکەم رزگارنەبووین، تۆ ئیسرائیلی دووەمت قوتکردەوە) بەلاّم صەددام هەنگاوێکی سەربەخۆی هەڵهێناو تەنها یەکێتی سۆڤێت و بلۆکی خۆرهەلاّت پشتیوانییان لێکرد، وەك چۆن بارزانیش (دۆستەکانی) نەخوێندەوە و بەپێچەوانەی بەرژەوەندییەکانی ئێران، ئیسرائیل و ئەمەریکا و تەنانەت بەعسی سووریاشەوە سەربەخۆ و بە بڕیارێکی مێژوویی بەدۆست و دوژمنی سەلماند شۆڕشی باشوور تەنها پابەندی بەرژەوەندییەکانی کوردە و چاکە و خراپەی خۆمان دەزانین و لەو سۆنگەیەوە هەلوێست وەردەگرین.

٥- زۆربەی جەماوەری عەرەب کە صەددام حسێنی بەرۆڵەی هەلکەوتووی عەرەب و دوژمنی راستەقینەی ئیسرائیل و سەهیۆنیزم و رزگاریکاری فەلەستین دەزانی،بەلاّم لەو هەنگاوەیدا پشتگیریان نەدەکرد، هەروەك چۆن دەستە و تاقم وکۆڕو کۆمەڵە نەیارو ناحەزە کوردەکانی پارتی و بارزانیش پشتیوانیی ئەو دەستکەوتە مەزنانەی رێککەوتنەکەیان نەکرد و لەڕوانگەی بەرژەوەندی بالاّی کوردایەتییەوە تەماشایان نەدەکرد.

٦- هەردوولا سووربوون لەسەر بۆچوونەکانی خۆیان و زۆربەی دانیشتنەکانی دووای مۆرکردنی پەیانەکە بێ لەیەکتر تێگەیشتن و ئەنجامێك کۆتایی دەهات.

٧- سەرچاوەی دەستەلاّت وبڕیاردان لای شۆڕش خودی بارزانی و لای میریش خودی صەددام بوو، لە وردەکاریەکاندا راوێژیان بەسەرکردایەتی و یارمەتیدەرەکانیان دەکرد بەلاّم مەرج نەبوو بەگوێیان بکەن.

٨- کەس ناتوانێت نکوڵی لەوە بکات پەیانی ئاشتی بارزانی — صەددام دەستکەوتی گەلێك مەزنی بۆ کورد هێنایە دی بەلاّم هەر لە دەستپێکدا دوژمن گۆڵی خۆی لە شۆڕش کرد و ماوەی چوار ساڵی بەسەردا سەپاند بۆ جێبەجێکردنی دووا خاڵی رێککەوتنەکە کە گرنگترینییان دیاریکردنی سنووری هەرێمی ئۆتۆنۆمی و چارەنووسی کەرکوك، خانەقین، شەنگار و هتد بوو، ئەوە هەڵەیەك بوو کرا و پەندمان

لێوەرنەگرت و هیچیشی لێوە فێر نەبووین، دووای رووخانی رژێمی بەعس و صەددامیش سەرکردایەتی کورد هەمان هەڵەی دووبارەکردەوە و بەلاداخستنی ئەو ناوچانەی دوواخست و ئەوەتا دووای شەش ساڵ بەهەڵواسراوی ماونەتەوە و کوردی ئەو ناوچانە بێهیوا بوون و دەڵێن کارلەکاتی خۆیدا، کە شەوی بەسەرداهات دەستی لێبشۆرە. مامۆستا سەعید ناکام لە لاپەڕە ١٤٩ ی بیرەوەرییەکانیدا نووسیوێتی: (یەك دوو جار رێم کەوتە لای بارزانی، وەکو بۆم دەرکەوت زۆر بەم پەیانە دڵخۆش نیە و هەموو جارێ وای پیشاندەدا کە پەلەی لێکراوە وتازە لەدەست دەرچووە بەتایبەتی دوای دانانی وەزیرە پێشمەرگەکان . زۆریش لەو مقۆمقۆیە تۆڕەدەبوو کەگوایە ئیدریس یا مەسعود دەبنە جێگری سەرەك کۆمار لەبەغدا .)

ئەو چوار ساڵەی بۆ جێبەجێکردنی بەندەکانی پەیانی ١١/مارت/ ٩٧٠ دانرابوو، بێ کێشە و گرێوگۆڵ تێنەپەڕی، هەر لە سەرەتاو یەکەمین ساڵەوە باوەڕو متمانەی نێوان میریی و شۆڕشی کورد لەقبوو، بەهەموو قۆناغەکانی گلەیی و دوودڵی لە یەکتردەربڕین، ساردبوونەوەی پەیوەندییەکان، تاوانبارکردنی یەکتر، هەوڵی تیرۆرکردنی بارزانی مستەفا، ئیدریس بارزانی، سزانەدانی تاوانبارەکان، بەردەوامیی هاوکاری نهێنی میریی بۆ چالاکی رامیاری و رێکخستن و کردنەوەی بنکە و بارەگای پارتی بەعسی سۆسیالیزمی عەرەب لە کوردستان، شەڕە دەنووکی هەردوو رۆژنامەی (التآخي) ی کورد و (الثورة) ی میریی کە هەندێك جار خودی صەددام حسێن بەناوێکی خواستراوەوە بەرپەرچی بۆچوونەکانی (التأخی) و سەروتارەکانی حەبیب موحەممەد کەریمی دەدایەوە و دەیوت ئێمە هاوپەیانی پارتی دیموکراتی کوردستانین کە رازگرەکەی(سکرتێر) عێراقی نییە و (تەبەعییەی ئێرانە)، پارێزگاری هەولێر پۆلیسێکی گومانلێکرا وە، هێزەکانی پێشمەرگە چەکیان دانەناوە و بگەڕێنەوە سەر کار و پیشەی جارانیان وەك هەر دوولا بڕیارماندابوو، چەکە قورسەکان و دەزگای رادیۆ هێشتا نەدراونەتەوە بە دەوڵەت، رێگەنەدان بە چالاکی لایەنگرانی پارتی بەعس لە کوردستان و چەوساندنەوە و راوەدوونانی کوردە دڵسۆزەکانی عێراق و شۆڕشی ١٧-٣٠ گەلاوێژ... هتد تەنانەت چەندین لایەنی دەستەڵاتداری بەغدا هەوڵی تیرۆرکردنەکەی بارزانیشیان بەشانۆگەرییەك دادەنا سەرکردایەتی پارتی سازیکردبێت. سەرکردایەتی شۆڕشی کورد و لێپرسراوە باڵاکانیش هەندێکیان سەرگەرمی ژیانی گەرم و نەرم و کۆشك و تەلار و ماشێنی مێرسیدس وکەڵەکەکردنی سامان بوون هەرچەند بارزانی مستەفا رووبەڕوو ووریای کردبوونەوە بەرلەوەی پۆستی میریی وەربگرن و دەستبەکاربن وەك وەزیر، پارێزگار، قائیمقام و بەڕێوەبەری ناوچە (ئاگاداربن، خوێنی شەهیدانتان لەیاد بێت کە ئێوە دەگەیەنێتە ئەو پۆستانە، ئەوەی بەقوربانیدان سەندوومانە، بەماشێن و کۆشك و سامان نەیدۆڕێنن. هەندێکیش لە ئەندامانی سەرکردایەتی هەروەك سەردەمی شەڕ لە خەباتدا بوون بەڵام جگە لە ئیدریس بارزانی و مەسعود بارزانی کە زۆر شانازییان بەبەرگ و پۆشاکی کوردییەوە دەرکرد و دووای راپەڕینە مەزنەکەش بەهاری ١٩٩١ و هەتا ئەمڕۆش کە سەرۆکی حکومەتی کوردستانە

ئەو شانازیکردنەی بە چەندین (نامە و هێمای) سەرنجراکێش خستە بەرچاوی دۆست و دوژمن کە تورکیای لە هەموان پتر نیگەران دەکرد. جگە لەو دووبرایە ئەوانەی هەروەك سەردەمی شەڕ سەرگەرمی راییکردنی کارەکانی شۆڕش بوون و لەبری بەرگ و پۆشاکی نەتەوەیی بەبەرگی ئەوروپاییەوە و لەبری تفەنگیش بە پێنووسێکەوە لە نێوان گەلالەی پایتەختی شۆڕش و بەغدادا لە هاتوچۆدابوون و شەویان دەخستەسەر رۆژ بۆ راپەراندنی ئەرکەکانیان و جێبەجێکردنی بەندەکانی رێککەوتنەکە و تەختکردنی کۆسپەکان وەك شەهیدان سەیدا صالح یوسفیی، ئیدریس بارزانی،سامی عەبدولرەحمان، مەسعود بارزانی، دکتۆر مەحموود، موحسین دزەیی.

لەنێوان ئەو دوو گروپەشدا کەسانێك هەبوون لە سەرکردایەتیدا پتر پابەندی لایەنێکی دەرکیی بوون،نەك پابەندبوون بە خواستەکانی شۆڕشەوە،نموونەش زۆرە ئەگەر ناویان بهێنین هەرچەند لای بارزانیش شاردراوە نەبوو، بەڵام بۆ راگرتنی پەیوەندییەکانی شۆڕش بە دەوڵەتانەوە لەوجۆرە کەسانەی وەك داشی دامە لە پۆستێکی دیاریکراودا دادەنا. ئەمە لایەنی شۆڕش، سەرکردایەتی بەعسیش بەهەموو توانایەوە بەشێوەیەکی زۆر نهێنی سەرگەرمی ویژدان کڕین و پارە و پوول و بەڵێنی چەور بڵاوکردنەوە بوون بۆ هاندانی کەسانێکی بوودەڵەو دەروون نزم دیواری ترس بڕوخێنن و دەستبدەنە چالاکی بۆ دامەزراندنی شانە سەرەتاییەکانی پارتی بەعس لە شارەکانی کوردستان و پەلهاویشتن بۆ شارۆچکە و گوندەکان، سەرکەوتنیشیان بەدیهێنا و هەر لەسەرەتاوە چەندین کەس لە ناوەوە و دەرەوەی شۆڕشیش کەوتنە ئەو داوەوە، من وەهای بۆ دەچم دەزگای پاراستنی شۆڕش لەو دەستکەوتانەی میریی (نەك هەوڵەکان) ئاگادار نەبوویێت ئەگینا ئەوە لەو سەردەمەدا یەکێك بوو لە هێڵە سوورەکان کە بەزاندنی بقەیە و کەمتەرخەمی تێداناکرێت. لەو بارودۆخە ئاڵۆزەدا چوار ساڵەکە تێپەڕین، مۆرکردنی پەیمانەکە و یاسای دەستەڵاتی ئۆتۆنۆمی کوردستان و رووداوەکانی ئەو چوار ساڵە و ململانێی نێوان میریی و شۆڕش لە هەموو ئاستەکاندا و ئەنجامی هاتووچۆی نوێنەرانی هەردوولا و نامە گۆڕینەوەی نێوان ئەحمەد حەسەن بەکر و صەددام حوسەین لەگەڵ بارزانیدا ئاڵۆزیەکان گرژتر دەبوون و ناوەڕۆکی پەیمانەکەی تاساندبوو، دەستی رەش لە نێو سەرکردایەتی هەرێمی عێراقدا هەبوو لە پاڵ ئەفسەرە توندڕەوو مشەخۆرەکاندا کە بەرژەوەندییان لە شەڕدا بوو، هەتا کێشەیەك چارەسەردەکرا، ئەوان چەندین کێشەی نوێیان قوتدەکردەوە، لە پراکتیکدا هەردوولا دەستیان لە پەیمانەکە شۆردبوو بتوانێت کێشەکان چارەسەر بکات و ئۆتۆنۆمی کوردستان، ئاشتی، برایەتی و هاوپەیمانیی راستەقینە جێگیر بێت، ماوەیەك پەیوەندییەکان پچڕان و سەرەتای ١٩٧٢ هەردوولا بێدەنگییان لێکرد و هەرکەس لە ماڵی خۆی، نە شەڕ و نە ئاشتی، هەردوولاش دەیانزانی شەڕ بەرێگەوەیە بەڵام هیچ لایەنێك نەیدەویست دەستپێشخەر بێت. صەددامیش کە ئەو کاتە هێشتا چاك خۆی نەگرتبوو، دووژمنی ناوخۆشی زۆربوون، رەخنەی زۆریشی هاتە سەر،کە گوایە

بەسەرگەرمیی لەگەڵ (بزوتنەوە چەکدارە گومانلێکراوەکەی) باکووری وڵاتدا ڕێککەوت و دانی بەهەموو مافەکانیاندا ناو پتریش، ئەوانیش لە بری هەڵدانەوەی لاپەڕەیەکی (سپی) و بەگیانی برایەتی و هاوڵاتیی دڵسۆز و خەمخۆری عێراق و شۆڕشی ١٧- ٣٠ گەلاوێژ هەرلەبەرەی دوژمناندان، پەیوەندییەکانیان بە ئێران و ئیسرائیلەوە لە برەودایە، سەرکردایەتی ئێمە زۆربەی ئەو ئەرکانەی جێبەجێکردووە بە پێی پەیمانەکە دەکەوێتە سەرشانی، بەڵام لایەنی بەرامبەر تەنانەت چەکە قورسەکانیشی نەداوەتەوە بە سوپای عێراق و رادیۆکەشیان هەر لەگەڕدایە.. صەددام بە قووڵی هەست بەوە دەکات، هەرچەند هەشتەمین کۆنگرەی حیزب پەیمانەکەی پەسەند کردبوو بەڵام بەشی هەرەزۆری لێپرسراوێتی و بڕیاردان بارێکی گرانە بەکۆڵیەوە و بۆتە کارتێکی گوشار بەدەست نەیارەکانیەوە لەدەسگا باڵاکانی بەعسدا. بەناچاری بەرژەوەندی گشتی هەموو کاتێك لەسەرو بەرژەوەندییەکانەوەیە بۆیە هاتەوە سەر ئەوەی نامەت بۆ بنووسم، جا خۆت هەرچۆنێك لێکیدەدەیتەوە ئەوە بەلامەوە گرنگە لە دووارۆژدا بێتەوە یادت ئەوەی دەیڵێم ڕاستن و ئەوپەڕی باوەڕیشم بەوەیە دروستن.. دیارە دەڵێیت بارووەدۆخەکە زۆر نالەبارە و گەیشتۆتە سەرروو مەترسییەوە و هەڕەشەی تەقینەوە دەکات، خودی خۆم نازانم چۆن هەتا ئێستا نەتەقیوەتەوە، پێدەچێت هۆیەکە هەر ئەوەبێت هەردوولا هێشتا بڕیاری تەقاندنەوە و پەیوەندی پچڕاندنی یەکجارەکیمان نەداوە، بۆ ئەوەی بچمە کرۆکی باسەکەوە دەڵێم گەیشتنی بارووەدۆخەکە بەم ئاستە، گەلێك هۆی هەن، گرنگترینیان، متمانە لە نێواندا نییە[٢٢٠]، بەتایبەتیش لە نێوان ئەوانەدا، لە پەیڕەوی دەستەڵاتدا لە پارتی بەعس و پارتی دیموکراتی کوردستاندا لە پلەی هەرە سەرروودان[٢٢١]. ئەوە جگە لە هۆیەکانی دیکەش کە هەرهوموویان پێکەوە کاریگەری هۆی یەکەمیان نییە، هێڵی بەیانیی وریایی و بەنهێنی خۆسازدانی هەردوولاش لە هەڵکشانێکی تۆقێنەردایە لەڕووی تێکچوونی بارووەدۆخەکەوە و هیچ لایەکیش تۆماری جەنگی بەیەکجاری دانەخستووە و لە خۆ ئامادەکردندایە بۆ ئەوەی لە ئێستادا بەهێزتر بێت. دەمەوێت بپرسم، نەك هەر لە تۆ، لە خۆشم، ئاخۆ هیچکام لە من و تۆ پێدەنێینە دەروازەی مێژوو ئەگەر بنووسێت گەلەکەیی دەسوتاند و دەیکوشتن و ئاوارەی دەکردن. من خۆم لەو باوەڕەدا نیم بەڵکو لەو باوەڕەدام گەر ئاشتی باڵ بەسەر وڵاتدا بکێشێت، مەبەستم لەو ئاشتییە ساختەیە نییە کە چەند مانگێك دووای پەتی بێدەنگی دەپچڕێت و لەهەوڵێکدا بۆ دەستپێکردنەوەی پەیوەندییەکان لەگەڵ سەرکردایەتی کووردا. صەددام ڕووناکبیرێکی بەئەزموون بوو، کاراکتەرێکی بەهێزو سەرنجڕاکێشی هەبوو، بە پێچەوانەی زۆربەی هەرە زۆری سەرکردەکانی جیهانەوە، زۆرتر بەڕاشکاوی دەدوا و وەك مەلەوانێکی شارەزا دەچووە قووڵاییەوە، بیرو بۆچوونەکانیشی بەکورتی و زمانێکی سادە دەردەبڕی گوێگرتن لە زنجیرە دەرکەوتنەکانی لە تەلەفزیۆنەوە و خوێندنەوەی نووسینەکانی تامۆچێژێکی تایبەتی هەبوو بەڵام وتارە فەرمییەکان کە بۆی دەنووسرایەوە و دەیخوێندەوە زۆر بێتام بوون.

ڕۆژی ١٩٧٢/٧/٤ پێدەنێت بەجەرگی خۆیدا (سیروان لێشت نەدەم هەردەمبەی؟)
کۆمیتەی سەرکردایەتی شۆڕش
جێگری سەرۆك
برای بەڕێز بابی ئیدریس

یەکسەر دووای خۆماڵیکردن (ی نەوت.ن.ك) و دابڕانێکی درێژی نێوانمان بیرم لەوە کردەوە راستەوخۆ (مەبەستی سەردانیکردنی بارزانییە. ن.ك) یا بەنامە بیروڕابگۆڕینەوە .لێتان ناشارمەوە هەتا لەگەڵ برایان صالح یوسفی و موحەممەد عەبدولرەحمان دانەنیشتین دوودڵ بووم لەوەی نامەت بۆ بنووسم... دوودڵییەکەشم تەنها ئەوە نەبوو ئارەزوو نەکەم یا بەهۆیەکەوە بێت دوور لە ئایدۆلۆژیا بەڵکو بەهۆی تارمایی گومان و دڵەراوکەی تۆوە بوو لە هەندێك لێدوانەکانتدا بۆکەسانی نێزیکت کە هەمیشە پێم دەگەیشتەوە و دوودڵی دەکردم لەنامە نووسین،نەبا بەجۆرێك لێکبدرێتەوە، نە بۆخۆم و نە بۆ پەیوەندی نێوانمان بەرەوای نازانم (مەبەستی لەوەیە بەوجۆرە لێکبدرێتەوە لە بێهێزیدا سازش بەرامبەر بارزانی دەکەم خۆم لە (بارەگرانەکە) رزگار بکەم و بپەرژێمە سەر ئاحەزەکان.ن.ك) بەڵام دووای ئازاری مەزن ناوچەکەی گرتەوە، مەبەستم ئاشتییەکی راستەقینەیە، یەکجار دەروازەکانی جەنگی پێدابخرێت لەرووی جەنگ و بانگەوازی کوشتار و وێرانکاری و خۆ سازدان بۆیان. من کە بەم شێوەیە دەدوێم خۆم ناخەمە میحرابی ئاشتی و تۆ بخەمە ئاگری جەنگەوە، چەند مەبەستم لەتۆیە ئەوەندەش مەبەستم لە خۆمە.. برا، تکا دەکەم چاك بیرلەوە بکەوە ئەمەریکا و ئینگلیز و رژێمی ئێران چی بە ئێمە و بەتایبەتیش بە تۆ دەکەن کە بەئاواتی خۆیان گەیشتن، ئەوانە بەختیاری و ئاسوودەیی گەلی کوردیان ناوێت، سەربەخۆیی و جیابوونەوەی کوردستانیان ناوێت، دەیانەوێت شەڕ هەر بەردەوام بێت و کۆتایی نەبێت، دەیانەوێت گەلی کورد سەرلەنوێ خوێنی لەبەر بڕژێت و حکومەتی بەغدا (وەك هەمیشە بەوجۆرە ناومان دەهێنیت) لاواز بکەن و بیخەن و پیاوانی خۆیان پاڵدەن بۆ سەرلەنوێ پلیشانەوەتان بە پێی سەوداو مامەڵەیەکی فراوان لە نێوچەکەدا. ئێمە بەم جۆرە لەبارودۆخەکە تێدەگەین، باوەڕناکەم تۆش نەزانیت، ئەوەی لەم نامەیەدا مەبەستمە، هۆکار یا گومان و دوودڵی وهەستی دەروونیی کە هەندێك جار پاڵپشت نین ئەم راستییەتان لە بیرنەباتەوە. پرسیارێك ماوە، چیبکەین، ووشەی چیبکەین لەسەر چەند لاپەڕەیەك کاغەزو بەپەلە بڕیارنادرێت، ئەوەی لای ئێمە گرنگە، ئێمە ئامادەین (ئەگەر دەتانەوێت) کێشەکان بەوپەڕی راشکاوی و دانانی بەردی بناغەی جۆرێك پەیوەندی لە نێوانماندا، خواست و ئارەزوو پلانی ژێر بەژێر نەیشێوێنێت لە چوارچێوەی داخوازییەکانی گەلی کوردمان و گەلی عێراق بەسەریەکەوە.. ویستم ئەوەی لەمێشك و دڵدایە بەکورتی دەربڕم و لەو لێپرسراوێتییە مێژووییە گرانە رزگارم لەمەڕ کێشەیەك کە یەکێك بووم لەوانەی بەگەرمی و دڵسۆزی کارمان بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێك دەکرد هەتا بەرهەمی رەنجی دڵسۆزان بەیانی مێژوویی ئازاری

هێنایە گۆڕێ.

هیوادارم یەزدان یارمەتیمان بدات بۆ هەرکارێك چاکە و بەرژەوەندی ئەمڕۆ و دواڕۆژی گەلەکەمانی تێدا بێت و هەربژین. صەددام حسێن ١٩٧٢/٧/٤)[٢٢٢].

هەرلەوماوەیەشدا یا دواتر سەرۆك کۆمار نامەیەکی بۆ بارزانی نووسیوە. مێژووی بەسەرەوە نییە، پێدەچێت دووای نامەکەی ١٩٧٢/٧/٤ی صەددام بوویێت، گرنگییەکی تایبەتی تێدایە لەمەڕ سنووری هەرێمی کوردستانی ئۆتۆنۆمی و کێشەی کەرکوك و خانەقین و شەنگار و ... هتد. لەو رووەوە بارزانی دڵنیا دەکات (برا، نیازمان نییە ئەو خاڵانەی هێشتا یەکلایی نەکراونەتەوە بکەینە کۆسپ لە رێگەی ئاشتی و پتەوکردنی برایەتی عەرەب و کورددا، لاریمان لەناوەڕۆکیش نییە بەڵام ئاشکراکردنی زیان بەناوو ناوبانگی حیزب و شۆڕش و دەستەڵات دەگەیەنێت و دەبێتە هۆی لاوازکردنی چارەسەرەکەش و زیان بە هەموومان دەگەیەنێت بەتایبەتیش ناوو ناوبانگی شۆڕش (شۆڕشی ١٧-٣٠ گەلاوێژ. ن.ك) و شکۆدارییەکەی، ناوو ناوبانگ و شکۆداری ئێوەشە.. تەنگ پێهەڵچنین و مەرجدانان بەهای نیشتمان پەروەریی و چوارچێوەی نیشتمانیی دادەمەزرێنێت کە ئێمە بەو پێوانەیە کاردەکەین..)[٢٢٣].

ئەو نموونانەم خستە بەرچاو بۆ دیاریکردنی ئاستەنگی بارودۆخەکە و هەستکردنی سەرکردایەتی بەعس بەهێزو توانای شۆڕشی کورد و درکاندبێتی یا شاردبێتییەوە شۆڕشی کوردی بەبەهێزتر داناوە... کاری من لێکۆڵینەوەی مێژوی ئەو قۆناغە نییە، وەك بەسەر باسەکەوە دیارە خوێندنەوە و پێداچوونەوەیەکی سەرپێیە، بۆیە لە کورتی دەیبڕمەوە و دەڵێم چوار ساڵەکە هاتە کۆتایی، مۆرکردنی پەیمانە مێژوویەکەی ئاشتی و ئۆتۆنۆمی هەرێمی کوردستان و رووداوەکانی ئەو چوار ساڵە و ئەنجامی هاتووچۆی نوێنەرانی هەردوولا و نامە و نامەگۆڕینەوەی سەرۆك کۆماری عێراق و جێگرەکەی لەگەڵ بارزانیدا هەرهەمووی لەچەند خاڵێکدا خەستبوونەوە:

١- سەرکردایەتی شۆڕشی کورد بۆ مسۆگەرکردنی ئەو بەڵێنانەی هاوپەیمانییە ستراتیژییە سێکوچکەکەی ئەمەریکا – سەردەمی نیکسۆن و فۆرد، ئێران و ئیسرائیل بەکوردیان دابوو، داوای درێژکردنەوەی ماوەی چوار ساڵەکەی دەکرد.

٢- سەرکردایەتی بەعس – هەرێمی عێراق و بەتایبەتیش صەددام دەیزانی کورد مەبەستییان چییە، بۆ پووچەڵکردنەوەی ئەو هیوایە و خۆڕزگارکردن لەو بارە گرانەی بەکۆڵیەوە بوو ئامادەنەبوو تەنها رۆژێك ماوەکە درێژ بکاتەوە.

٣- ئیدریس بارزانی لە دووا سەردانیدا بۆ بەغدا و لەکۆبوونەوە هەرەگرنگ و چارەنووسسازەکەدا جەختی لەسەر کەرکوك دەکرد بەشێکی دانەبڕاوی کوردستانە. ئێوە دان بەوەدا بنێن چارەسەرکردنی دیکە بەلێبوردەیی و دڵسۆزی هەردوولا چارەسەر دەکرێن، بەڵام پێکهاتن مەحاڵە ئەگەر هەموو کێشەکانیش

یەکلایی بکرێنەوە و هەر کەرکوك بەهەڵپەستراوی بهێڵرێتەوە، ئەوە خاکی کوردە و هیچ کەس ناتوانێت بچێتە ژێر ئەوبارە.

٤- صەددام حسێن هەموو راستییەکانی لەبەرچاوان بوو، سوور دەیزانی کەرکوك کوردستانە بەڵام خۆ دادوەر نییە بە پێی یاسا و شەرع بریار بدات، رامیار و سەرکردەی وڵاتێکە و لە سنووری بەرژەوەندییەکانی وڵاتەکەدا هەنگاو دەنێت، کەرکووکی کانگای نەوت نەك هەر بەلای عەرەبەوە بەلای ئەمەریکا و ئەوروپاشەوە ناشێت بکەوێتە بندەستی کورد، ئەوە بڤەیە! بەبروای خۆم صەددام خوا لێی خۆش بێت [٢٢٤] هەڵەی زۆر بوو، زۆرتر دووی خواستەکانی خۆی دەکەوت لەوپێناوەشدا سڵی لە هیچ کارێك نەدەکردەوە، بێبەزەیی نەیارەکانی لەنێو دەبرد، چاکترین نموونە لەنێوبردنی عەدنان خەیروڵڵای وەزیری بەرگری و لەهەمانکاتدا خاڵۆزای خۆیی و خاڵی منداڵەکانی، سەقەتکردنی عودەی کوڕی! بەلام بەرامبەر بە کورد وەك کورد و دوور لە تێکەڵبوونی کێشەکەی بەوڵاتێکی دوژمنی مێژوویی و خوێنەخۆری وەك ئێرانەوە هەرگیز لە ئاستی دوژمنکاری و نامەردی و خەنجەر وەشاندن نەبوو لە پشتەوە، کەی صەددام بەناوی میوانداری و گفتوگۆوە سەرکردەیەکی کوردی کوشت، کەی صەددام دووای لێبوردن لە (بەشدارانی رووداوەکانی باکوور) پێشمەرگەیەك، کادیرێك، سەرکردەیەکی گرت و سزای بدات کە زیانی زۆریشی بە سوپای عێراق گەیاندبوو وەك دەستەلاتدارانی فارس و تورك دەیانکرد، بەباوەڕەوە دەڵێم صەددام هەرگیز لە ئاستی ئەواندا نەبوو، لە نێو دوژمنانی کورددا لە هەموویان ئەهوەنتر بوو جگە لەو کاتانەی خەباتی کورد تێکەڵ بە دوژمنکارییەکانی دوژمنانی عێراق دەبوو وەك کیمیابارانی هەڵەبجە دوای داگیرکردنی شارەکە لەلایەن سوپای پاسداران و یەکێتی نیشتمانی کوردستانەوە لەکاتێکدا عێراق و ئێران لە جەنگێکی خوێناوی درێژخایەندا بوون بۆ لەنێوبردنی یەکتر.. صەددام هەرچییەکی کرد کردی بەلام زۆر مەردانە و بێ سڵکردنەوە لە مردن و پەتی سێدارە لەسەرخۆ و بەهەنگاوی چەسپاو رووبەرووی مەرگ دەبووەوە و بۆ هەراو هوریای دوژمنەکانی، رووبان تێدەکات و دەڵێت (های هیبەلمەرجەلە) ئەوە هەموو ئازایەتییەکەتانە! خۆزگە و هەزار خۆزگە ئێمەی کورد لەگەڵ دوو سەرکردەی بالای عێراقدا بگونجاینایە، یەکەمین سەرۆك کۆماری عێراق ١٩٥٨ـ ١٩٦٣ عەبدولکەریم قاسم و دووای ئەو جێگری سەرۆك کۆماری عێراق١٩٦٨ ـ ١٩٧٩ صەددام حوسەین کە دوواتر بوو سەرکۆمارو یەکەمین دەستەلاتداری عێراق ١٩٧٩ ـ ٢٠٠٣ بێ ملۆزم و رکەبەر، لەوباوەڕەشدانیم لە داهاتوویەکی نێزیکدا لەو دوو سەرکردەیە ئەهوەنتر و گونجاوتر بێنە سەرکار کە هێشتا چارەنووسی کوردی باشوور بەبەغداوە بەستراوە، هەربۆ نموونە تەماشای کردار و رەفتاری سەرۆك وەزیرانی ئێستای عێراق ٢٠٠٩ (نووری ئەلمالکی) بکە کە پەنای بۆ شۆڕشی کورد و چیاکانی کوردستان بردبوو لەدەست جەور و ستەمی رژێمی بەغدا و پەنابەر و میوانی ئازیزی کورد بوون خوێی و بەهای خۆی، ئەوەتا چەند ساڵە لە دەستەلاتی بالا دایە و چاوی بەرایی نایەت هەربۆ یادکردنەوەی

رۆژانی رەش سەردانێکی کوردستان بکات، ئەوە زۆر لە دووای صەددام حسێنەوەیە کە بەشانازییەوە بە بەرگی کوردییەوە دەهاتە کوردستان و دەیوت کوردستان بەهەشتی یەزدانە لەسەر زەوی و بەڵێنی بە کورد دەدا لەسەردانی داهاتوودا بەکوردی بدوێت.

بارزانی مستەفام خۆشدەوێت بەڵام ناتووانم جیاواز لەیەکتر رژێم بۆ یەکەمین سەرەك کۆماری عێراق ژەنەراڵ عەبدولکەریم قاسم ومامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد نەبێت بەتایبەتیش کە ئیبراهیم ئەحمەد لە بواری بڵاوکردنەوەی بیری کوردایەتی و پەرەپێدانی زمان و فەرهەنگی کوردی و زاراوە نوێیەکانی پەیوەست بەشۆڕشی ئەیلوول و ململانێی و زۆرانبازیی لەگەڵ بیروباوەڕی شۆڤێنزمی عەرەب و کوسمۆپۆلیتیی کۆمۆنیستەکان

٥- صەددام حسێن زۆر بەراشکاوی بە ئیدریس بارزانی دەڵێت، پێدامەگرن، ناچارمان مەکەن سەربە ماڵی دوژمندا بکەین، بگاتە تینمان دەیکەین و لەگەڵ ئێراندا سازش دەکەین و زیانی هەرە گەورەش بەر ئێوە دەکەوێت. راستیشی دەکرد، شۆڕشی کورد دووای رێککەوتنەکەی جەزائیر پشتی شکا هەرچەند حیزبی بەعس و صەددامیش کەوتنە زەلکاوێکەوە سەریان لێدەرنەدەکرد، تاساندنی شۆڕشی کورد زۆر کەوت لەسەر خۆیان و گەلانی عەرەب و خاك و ئاویان، صەددام ئەو خاڵانەی فەرامۆشکردبوو، گرنگ تاساندنی شۆڕشی کورد بوو، بە هەڤاڵانی بلێت ئەگەر لە مۆرکردنی پەیمانی مارتی ١٩٧٠ هەڵەیەك روویدابێت، ئەوە راستمان کردەوە و شۆڕشی کوردمان لە کۆڵ بووەوە. بەڵام کار لەوێدا نەدەوەستا، هەموو لایەنەکانی عەرەب و خودی صەددامیش دەیانزانی زۆریان بەشای ئێران داوە لە پێناو داخستنی سنوورەکانی ئێران بەرووی کوردا، هێرشی زۆریان بۆ صەددام هێنا بەتایبەتیش ئەنوەر ساداتی سەرۆك کۆماری میسر کە دەڵێت: (ماذا فعلت يا بني، قدمت لأيران هباء من ارض و مياه عربية أكثر بكثير مما كانت نقطة خلاف بينك و بين الكورد) کورم چیت کرد، لە خاك و ئاوی عەرەب زۆر لەوە پترت بە ئێراندا کە لەگەڵ کورددا لەسەری رێکنەدەکەوتن. سەددام ناچار بوو ژووان بێتەوە و یەکلایەنە رێککەوتنی ١٩٣٠ی نێوان عێراق و ئێران هەڵوەشێنێتەوە بەبەرچاوی میدیاکانەوە رێککەوتننامەکە شرووڕ بکات و خۆی بهاوێژێتە جەنگێکی خوێناوی درێژخایەنی هەشت ساڵە لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێرانیدا و دوواتر بۆ راستکردنەوەی لاسەنگییە سەربازی و رامیاریەکە پەلاماری کوێت بدات و بەشێکی بەرچاوی دەوڵەتان لە خۆی راستبکاتەوە کە بەگەلە کۆمەیەکی نێودەوڵەتی ٢٣ لایەنە پەلاماریاندا و بە شەرمەزاری لە کوێت دەریانپەڕاند و هەربەوەشەوە نەوەستان سوپاکانیان بەهاری ١٩٩١ هاتنە نێو خاکی عێراق و بەغدای پایتەختیان خستە ژێر مەترسی بەڵام لەدووا کاتی گرتنی بەغدادا گەڕانەوە و دوواتر بەشێنەیی بڕیاری لەسەرکار لابردنی صەددام دەدەن نەك رووخاندنی رژێمی بەعس بەڵام هاندان و پێداگرتنی (هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنە لاوازو بێ بنکە جەماوەرییەکەی عێراق جگە لە بەرەی کوردستانی کە خاوەنی دەنگ و

رەنگ و هێزی چەکدار و خەباتێکی مێژوویی بوو ئەوانیدیکە بەسەر یەکیشەوە سەنگ و قورسایەکی بەرچاویان نەبوو بە هەرهەموویان و ئەو دەوڵەتانەی لە پشتیانەوە بوون قوتکەیەکی (ڕەبیبە)ی بەعس داگیر بکەن.. بەڵام ئەحمەد چەلەبی کە ئەوکاتە دەنگ و سەنگێکی فراوانی هەبوو، زۆر لە چاودێرە رامیارییەکان بەسەرۆك کۆماری داهاتووی عێراقیان ناودەبرد، بڕیاردەرانی سیاسەتی دەرەوەی ئەمەریکای هێنایە سەر ئەو باوەڕەی ڕژێمی بەعس لەڕەگ و ریشەوە هەڵکەندن، ئیتر سەرکردایەتی بەعسی عێراق سەری لەو زەلکاوە دەرنەهێنا سەرمەستانە خۆی تێهاویشتووە، هەر لەوێشدا نقوومبوون و لەماوەیەکی کورتی دراماتیکیدا خایە و مایە و فەرمانڕەوایی سی و پێنج ساڵیان لەدەستدا و صەددام و دوو لە کورەکانی و زۆرێك لە سەرکردەکانی بەعس سەریان تێدا چوو(٢٢٤).

٦- یەکێك لە هەرە هەڵە گەورەکانی سەرکردایەتی شۆڕشی کورد، ئەوەبوو عێراق و ئێران بەو میراتە گەورەیەی دوژمنایەتی و خوێنخواری مێژووییەوە هەرگیز لەیەکتر نزیك ناکەونەوە چیجای رێککەوتن بەلام بارووذۆخی نێو دەوڵەتانیش وەك یاری فوتبوڵ وەهایە، ئەوەی چاوەڕوان ناکرێت،کتوپڕ و تەنانەت لە هەرە چرکەکانی کۆتاییدا روودەدات و ئەنجامەکە سەر و بن دەکات.

هەڵەیەکی هەرەبەرچاوی سەرکردایەتی شۆڕشی کورد سەلماندنی ماوەی چوار ساڵەکە بوو بۆ جێبەجێکردنی بەندەکانی پەیمانی یازدەی مارت و دوواخستنی یەکلاییکردنەوەی کێشەی کەرکوك و هێشتنەوەی بە هەڵپەسێردراوی و هەتا تێپەڕبوونی چوار ساڵەکە لە پەراوێزی گفتوگۆکاندا بوو هەتا دووا سەردانی ئیدریس بارزانی بۆ بەغداد و کۆبوونەوە بەنێوبانگەکەی لەگەڵ صەددامدا کێشەی کەرکوك و خانەقین و شەنگار (شەنگاڵ ـ پیرۆز) و ناوچە دابڕاوەکانی دیکەی بەپێداگرتنەوە خستەوە بەردەمی صەددام، ئەویش سەرسەخت و پێداگربوو، هەموو دەرگاکان داخران و رێگاکانی رزگارکردنی پەیمانی مارت داخران و تەنها تووڵەرێگەیەك مابوو، ئیدریس بارزانی ئەو رێگەیەش تاقیدەکاتەوە، پێشنیازێك پێشکەش دەکات وەك دوواهەمین هەوڵ بۆ دوورخستنەوەی هەموو گەلانی عێراق لە ئاگری هەڵگیرساندنەوەی جەنگ لەشێوەی من هەنگاوێك و تۆش هەنگاوێك بێنە پێشەوە و لەیەکتر نزیك ببینەوە هەتا لە نیوەی رێگای نێوانمان بەیەکتر دەگەین:

١- درێژکردنەوەی ماوەی چوارساڵەکە و شەش حەوت مانگێکی بخرێتەسەر.

٢- سەرژمێرێکی گشتی بۆ دیاریکردنی رەگەزی دانیشتوانی ناوچە دابڕاوەکان یا پشتبەستن بە سەرژمێرەکەی ساڵی ١٩٥٧ و هەرکامیان پەسەند دەکەن ئێمە ملکەچی ئەنجامەکانی دەبین.

٣- ئەو ناوچانە بگەڕێنەوە ناو سنووری ئۆتۆنۆمی کوردستان بەلام هەتا ساغکردنەوەی هەموو ووردەکارییەکان لە رووی بەڕێوەبردنەوە لەژێر دەستەڵاتی حکوومەتی ناوەندیدا بێت.

بەڵام صەددام وەك نوێنەری میریی گشت دەستەڵاتەکانی سەرکردایەتی نەتەوەیی، سەرکردایەتی هەرێمی

عێراق – پارتی بەعسی سۆسیالیستی عەرەبی پێدرابوو.. نەك هەنگاوێك نەهاتە پێشەوە، موویەك نەجوولا و لە هەڵوێستی خۆیدا چەقیبوو بەلام پێشنیازێکیش دەکات هەڕەشە ئامێز و ئاوێتە بە تکا و ئامۆژگاری: پیاوی چاکبن، ناچارمان مەکەن سەربەماڵی دوژمندا بکەین، ئەگەر ناچارمان بکەن سڵناکەینەوە و لەگەڵ ئێران ڕێکدەکەوین، زیانی زۆریش بەئێمە و ئێوەش دەکەوێت بەلام زیانی ئێوە زۆرتر دەبێت. هەربەوجۆرەش کەوتەوە و ١٩٧٥/٣/٦ شۆڕشی کورد کێوی هەرەسی بەسەردا رووخا و دووای هەڵگیرساندنەوەی شۆڕشیش لە ١٩٧٦دا، دووبارە تووشی برا هەرەسێك بوو، بزوتنەوە چەند لایەنییەکەی ئەوەندە لاوازو پەریشانکرد مەترسی خراپی لێدەکرا!

بەلام بەهاری ١٩٩١ راپەڕینە جەماوەرییە مەزنەکە کوردی هەستانەوە و باری کەوتووی راستکردەوە و ئەنجامی ئەنجامەکان زیانی کوشندە بەسەر صەددام و رژێمەکەی کەوت لە بەهاری ٢٠٠٣ دا و پێشبینییەکەی صەددام کە پازدە ساڵێك راست دەرچوو، بەعسیەکان زۆر شانازیان پێوەدەکرد و بەگەرمی باسیان لە بەهرەکانی صەددام و هێزە نهێنییەکانی دەکرد و خۆیان پێوەبادەدا بەسەر کورددا، لنگەو قوچ کەوتەوە و هەموو یاسا و رێساکانی لەبەرژەوەندی کورد و لەنێوچوونی رژێمی بەعس هەڵگەرانەوە و خودی صەددام حسێن و بنەماڵەکەی لە هەموو دۆڕاوەکان پتر زیانی جگەربڕیان پێکەوت. بەشبەحاڵی خۆم بەو چارەنووسە تراژیدییەی صەددام شادمان نەبووم بەدەستی ئەوانەی لە دوژمنایەتیکردنی گەلی کوردا هەزار بەردیان بە پشتی صەددامدا داوە و هەرئەوانیش بوون ترسنۆکانە و بێهەڵوێست ماوەی سی ساڵ وەك ئەفسەر و سەرباز لە سوپای عێراق و کارمەند و لێپرساو لە دەزگا زۆرو زەبەندەکانی ئاسایش و هەواڵگری ناوخۆ و دەرەوە (استخبارات و المخابرات) بێوێژدانانە دەستیان لە گرتن و کوشتن و تۆقاندن و راونان و دەستدرێژیکردنە سەر هاوسەر و خوشك و دایکی پێشمەرگە، هەشت ساڵی رەبەقیش شەری ئێرانیان بۆ کردوو خەویان بە دیداری سەرۆکەوە دەبینی نیشانەی ئازایەتی بکات بەبەرۆکیاندا و ماشێنێکی فۆکس واگۆنی بەرازیلی وەربگرن، ئەوە لە کاتێکدا دەبوو ئەوانە وەك شیعە هاوبەشی شەری عێراق ئێرانیان نەکردایە کە هەر لە دووای ئیمام و کوڕەکانییەوە، شیعەکان شایەتانیان بەرەو ئێران دەهێنا و سەروم‌ڕ خۆیان بە پێشەوا ئاینییەکانی ئێرانەوە بەستبوو کە زۆربەیان لە ژێر گوشاری شای ئێراندا هاتبوونە ئەمدیو، یا چۆن بەرەوایان دەزانی لوولەی تفەنگ بکەنە رۆڵەکانی کورد و کە رژێمە یەك لە دووای یەکترەکانی عێراق هەر لە دروستبوونییەوە دوژمنی کورد و شیعە بوون و جگە لەوەی وەك هاوڵاتی گومانلێکراوو سەربە بێگانە تەماشا دەکران بەردەوامیش ملیان لەسەر چەقۆ و خوێنیان حەلاڵ بووە. هەتا صەددام حوسەین و رژێمەکەی مابوون، شۆڤێنییە عەرەبەکانی دەرەوەی دەستەلات و گوایە ئۆپۆزسیۆن بەرامبەر کورد و ئاواتەکانی زۆر نەرمبوون هەروەك مەری پەیامبەر بن، هەرئەوەندەش دەستی صەددامیان لەسەرنەما، دارێك لەسەر دوژمن و دارێك لەسەر ئەوان، کورد دەڵێت

دارێك لەسەر صەگ و دارێك لەسەر ئەوان، راستبوونەوە و لە کورد بوون بە گورگ و بەرامبەر مافی رەوا و تاواتەکانی کورد جێگەی صەددامیان گرتەوە و خراپتریش، ئاخر بەعس و صەددام بەهێزی بازووی خۆیان و کاریگەری شۆڕشی کورد هاتبوونە سەر کار و هەندێك جار ئەوەشیان دەخوێندەوە، ئەحمەد حەسەن بەکر و صەددام و هاوڕێکانیان مارتی ١٩٧٠ هەنگاوێکی هێندە بوێریان نا، بەلای زۆربەی هەرەزۆری عەرەبەوە کفری دووازدە ئیمام بوو. شیعەی عێراق کە دووای کەوتنی صەددام فەرمانڕەوایی عێراقیان کەوتەدەست، کەموو زۆر رۆڵێکیان لەو گۆڕانکارییە مێژووییە دانەبوو، ئەمەریکا و ئینگلیز و پێشمەرگەی کورد کردیان، شیعەکانی عێراق کەوەك دەستە و تاقم و (رێکخراوی رامیاریی) ژمارەی هیچ دەستەیەکیان لە ژمارەی تیپێکی فوتبۆلێن پتر نەبوو، لە ژێر سایە و چاودێریی و بەخێوکردن و پاراستنی کوردیش دا بوون — کوردستان باوەشی بۆ خۆیان و خێزان و کەس و کاریشیان کردبۆوە بەلام هەرئەوەندەی دەستیان لە دەستەلات گیر بوو، هەر لە (زاواکەمانەوە ـ غازی عجێل یاوەر) بۆ ئیبراهیم جەعفەری و عەللاوی و نوری مالیکی ئەوەندە بێوەفا و پێنەزان بوون کورد بلێت هەزار رەحمەت لە کفن دز کە صەددام بوو. زۆربەی تاوانباران تێدەکەون و دەکەونە بەر سزای عەدالەت، دەلێم زۆربەیان، هەموویان نا، ماوەیەك بوو بەخت پشتی لە صەددام کردبوو بەلام لیی هەلنەپێچابوو، ئەمجارەیان زۆر گرژ و مۆن دێتە پێشەوە و دەلێت دنیا تا سەر بۆ کەس نییە، گەمەکەی ئێمەش لێرەدا کۆتاییەتی، یەکێکی دیکە دێتە شوێنەکەت، بەدووعا! صەددام لە چاوتروکاندنێکدا خۆی تاك و تەنها و بێ سوپا و لەشکر، دوور لە دەزگا جۆراوجۆرەکانی وتەنانەت دوور لە پاسەوان و گاردە تایبەتییەکانیشی لە یەکێك لە کۆشکەکان دێتە دەرەوە و وەك وورچی بریندار بەدەم رێگاوە دەلێت (ناپاکییان لەگەلّ کردم.. چی قەوماوە جگە لە ناپاکی)[٢٢٦] لە هەموو دلەوە حەزم نەدەکرد کۆتایی صەددام بەوجۆرە و لە هۆلێکی داخراودا و بەبەرچاوی کۆمەلێك لێپرسراوانی بەغداوە کە هیچکامیان مافی ئامادەبوونیان نەبوو دەیکەنە هەراو دەنگە دەنگ و تیروتوانجی ترسنۆکانە هاویشتن و قسەی بازاڕی و پرسیاری هەرزەکارانە و وەك قەلەموون خۆیان بەسەر زیندانییەکی دەست و پێ بەستراودا گیف دەکردەوە و دووای چەند خولەکێك پەتی سێدارەی لە گەردن توند دەکرێت، پێیدەلێن: کافری خوانەناس، مەلعون، ئیمام صەدرت بۆ شەهید کرد؟ لەوکاتەشدا صەددام هەر پتەو و خۆراگربوو، بێ ترس و سلەمینەوە، مەردانە بەرەنگاری دەکردن، ئەچاوی شۆڕکرد و نە سەری نەویکرد بەلکو لە دووا ساتەکانی ژیانیشیدا هەر ئەو داشی سووار بوو! بەسەربلندی و باوەڕبەخۆ بوون و وورەیەکی بەرزو بێ پەشیمانی لەهەرکارێك کەکردوویەتی بەوپەڕی گالتەجارییەوە وەلامیان دەداتەوە (صدر، لو رجل ـ سەر یا قاچ ؟)ئەوە تیرێکی کاریگەر و وەلامێکی تەزێنەر بوو، هەرچەند کە دەیکەین بە کوردی ئەو هێزو پێزەی نییە. ووشەی (صەدر ـ صدر) لە عەرەبیدا واتای زۆرە وەك لای سەرووی دیوەخان (صدر المجلس)، سەرۆك، مەزن، سەرۆك وەزیران(صدر الأعظم). رێزم بۆ ئیمام موحەممەد باقر صەدر هەیە و بە پێزانینەوە

هەڵۆیستەکانی بەرز دەنرخێنم بەڵام هەرگیز خوێنی بەناهەق رژێنراوی ئەو بەدەستی صەدامییەکان ناگاتە خوێنی (١٢٣) شەهید و (٤٠٠) بریندار ی رۆژی٤/٤/١٩٧٤ی بۆمبابارانی زانکۆی سلێمانی لە قەڵادزێ و (٥٠٠٠) شەهیدی کیمیابارانەکەی هەڵەبجە و بێسەروشوێن کردنی ١٨٢،٠٠٠ هەزار بارزانی وەك نمونەی مشتێك لە خەروارێك، بۆیە دەبوو ئەو برا عەرەبە شیعانە ئەو مافەیان بەکورد بلبدایە صەددام لە قەڵادزێ، هەڵەبجە، دەڤەری بارزان، هەربازارو گەرەکێکی سلێمانی وەك بەردەم خوێندنگەی دواناوەندیی رۆشنبیر، کەلاوەکەی گەڕەکی مەلکەندی، گۆڕەپانی ئەسحابە سپی، ئەمنە سورەکە، بارەگاکەی مولازم موحسین لەسلێمانی و هتد، کەس و کاری شەهیدان و جەماوەریش بەچەپلە و قریوە لێدان هەناوی هەڵقرچاویان فێنك بکردایەتەوە بەڵام لەوەشدا برای عەرەب هەر ملۆزم و بەشخۆری برا بچکۆلە بوون.. یەزدان مافی بزنی بێشاخ بەسەر شاخدارەوە ناهێڵێت. بڵێن ئامین.

بەشی هەشتەم
فایلی سێیەم

دوا قۆناغەکانی شۆڕشی ئەیلوول

مارتی ١٩٧٤ دووا داوی قرچۆکی نێوان بەعس و شۆڕش پساو شەڕ هەڵگیرسایەوە و دەق دووای ساڵێك چەند ڕۆژێك کەمتر پلانە نێودەوڵەتییەکەی ئێران، عێراق، جەزائیر بە ئاگاداریی ئەمەریکاو سۆڤێت بەسەر کوردو شۆڕشدا سەپێندرا و ئاوات و ئامانجەکانیشی لەبەرگێکی ڕەشدا پێچایەوە و چارەنووسی کوردی دابەدەم زریانەوە. پلانەکە پێشینەیەکی ئەوتۆی نەبوو، کتوپڕ هاتە گۆڕێ، بروسکە ئاسا، نەك پێشمەرگە و کادیران و جەماوەر، ئەندامانی سەرکردایەتیشی حەپەساند و توانای بڕیاردانی هەڵوێستێکی گونجاویشیان نەبوو. بیستوومە عەلی عەبدوڵڵای ئەندامی م.س ئەوەندە شپرزە و پەشۆکا بوو ناوەکانی ئیدریس و مەسعوودی لێتێکدەچوو دەیوت کاك ئەسعید، کاك مەدرووس! بارزانی لە تاران بوو، سەرکردایەتی بەعس ١١ ی مارت یاسای ئۆتۆنۆمییەکی بێناوەڕۆك و هەردوو کابینەی یاسادانان و جێبەجێکردنی ڕاگەیاند کە پێشتر ئەندامەکانی دیاریکرابوون، کەسانی پاکیشی تێدا بوو وەك پەروەردە کادری ناسراوی کورد موحەممەد حەویز، پارێزەرو چیرۆکنووس حەمە صدیق مەحموود، دکتۆر سەعدی بەرزنجەیی، پەروەردەکاری وەرزش قادر خەلیل، فێرکار شێروان عەلی ئەمین و سەرو ماشێنێکی سۆڤێتی جۆری (ڤۆلگا) ش خەڵاتکران. بۆ پەرش و بڵاوکردنەوەی بزوتنەوەی کوردایەتی و چاووڕاوی ژیانی دیوکراتی و فرە لایەنیی ڕامیاریش دووسێ حیزبۆلکەی کارتۆنیشیان پێکەوە نابوو بەناوی قەبەی وەك پارتی شۆڕشگێڕانی کورد، پارتی ڕزگاری، گرووپێك لە ڕووناکبیرانی کورد، (لفیف من المثقفین الکرد) شێخ ستار تایەر شەریف و حەمید عوسمان ئەندامە ناسراوەکانیان بوون بەڵام زۆربەیان کەسانی هەڵپەرست و بوودەڵە و هیچ لە باردا نەبوو بوون. لێرەدا شتێکی خۆشم بیردێتەوە، غەفووری مەلا عەلی مەڵکەندی پەروەردکارێکی ناسراوو لە کەسایەتییە بەرچاوەکانی شاری سلێمانی بوو، لە جێگەی بەڕێوەبەری گشتی پەروردەی سلێمانی کە پەیوەندی بە شۆڕشەوە کردبوو دەبێتە بەڕێوەبەری گشتی. ڕۆژێك دوو چەکدار دێن ئاگاداری دەکەن کە سەرۆکی حیزبی شۆڕشگێڕان سەردانی بەڕێوەبەرایەتی پەروەردە دەکات، ئەویش فەرمانبەرەکان ئاگادار دەکات و چاوەڕوانی میوانەکە دەکەن کە دەبێت لێپرسراوێکی گەورە بێت. سەرۆکی شۆڕشگێڕان بەچەند چەکدارێکەوە پەیدا دەبێت کە دەبینن (مامۆستا)یەکی سەرنەکەوتووی خۆیانە. غەفوور ئەفەندی هەر کە دەیبینێ دەڵێت: (ئەرێ تۆ کەریم نیت؟) بەڵێ،سەرۆکی حیزبی شۆڕشگێڕان!

مامۆستا غەفور ڕەپ و ڕاست دەیدات بەڕوویدا: (دەك بەر خوردار نەبیت، وەڵڵا لەبەر خۆفی خوا نەبێت... کوڕی باوکم نیشت بێرە چییە؟!) شەڕهەڵگیرسایەوە، هەردوولاش ئامادەکارییان کردبوو، سوپای عێراق چەکی نوێ و کاریگەری کڕیبوو بەتایبەتی تۆپهاوێژی نەمساوی و جۆرێك کۆپتەری جەنگی کە دەیتوانی بەئاسمانەوە مۆلەق بوەستێت و وەك دەستە و یەخە بجەنگێت.. شۆڕشیش دەتوانین بڵێین هەر بە چەکە کۆنەکانەوە بەڵام چاوەڕوانی چەکی نوێ و کۆمەکی فراوانی دەکرد.. پلانی سەرەکیی میریی ئەوەبوو بەشی هەرەزۆری هێزەکانی بخاتە شەڕەکەوە و هەموو تواناکانی بخاتە کار هەتا بەهاری ١٩٧٥ بۆ لاوازکردنی شۆڕش و بەزاندنی بەسەپاندنی مەرجەکان بەسەریدا ئەگەر سەرکەوتنی سەربازی دەستگیر نەبوو، خۆ ئەگەر هیچ سەرکەوتنێکیش بەدینەهات دژوارترین ڕێگە بگرن.

پلانی شۆڕشیش بریتی بوو لەڕێوشوێنێکی ڕێکخراو لە چەند قۆڵێکی دیاریکراوەوە پاشەکشە بکەن بۆ نزیکبوونەوەی هێزێکی دوژمن لە سنوورەکانی ئێران بۆ پاڵنانی (لایەنە دۆستەکان) زوتر (یارمەتییە فراوانەکە) بنێرن کە بەڵێنیان داوە و ترسێك بخەنە دڵی شای ئێرانەوە ڕاستەوخۆ بێتە ململانێکەوە و ئێران و هاوپەیانەکانی تێوە بگلێن. ئەو پلانە لە ڕووی تیۆرییەوە لەسەر کاغەز پەسەندە بەڵام لە پراکتیکدا و بەکردەوە و لەسەر گۆڕەپانی جەنگەکە کۆسپی گەورەی لەبەردەمدا بوو بەبەراوورد بە پلانەکەی دوژمن کە یەکێکیان فریای دەکەوت و بارە خوارەکەیی ڕاستدەکردەوە. ڕووبەڕووبوونەوەکە ڕۆژ بەڕۆژ خوێناویتر دەبوو، بۆ داگیرکردن یا ڕزگارکردنی لوتکە چیایەکی وەك سەرتیژ خوێنی سەربازو پێشمەرگە هەرزان بوو، هێزە تایبەتییەکانی دوژمن یەکەمین جار بوو بێنە شەڕەوە، تازە دروستکرابوون، مەردانە دەجەنگان و پێشمەرگە ناسا خۆیان بەختدەکرد، جەنگەکە بۆ هەردوولا جەنگی ژیان و مردن بوو، بۆ ئەوەی بێنیتەوە دەبێت بەرامبەرەکەت تەخت بکەیت، کۆپتەرە نوێیەکان تاریك و ڕوونی بەیانی لە هەر کاروانێکدا سی سەربازی هێزە تایبەتییەکانیان (قوات خاصە) دادەبەزاند کە پێشتر ئاگر بارانێکی خەست دەکرا و (پاك دەکرایەوە لە دوژمن) و پێشمەرگەش لەگەڵ تاریکی ئێوارەدا پێیداهەڵدەگەران و بەگوژمێك هێرشی نارنجۆکی دەستی و گوژمێك شەڕی دەستەو یەخە و شەڕە تەقە کە مەودای بەکارهێنانی تفەنگی تیدا نەدەما ڕزگاریان دەکرد.. بەڕاستی جەنگەکە شێوەی ئەفسانە و چیرۆکی وەرگرتبوو، ئەوەی نەیدیبێت هەرگیز باوەڕناکات. لایەنێکی دیکەی جەنگەکە بۆمبابارانی (بۆردومان) بەردەوام و چڕوپڕی هەموو جۆرەکانی فڕۆکە جەنگییەکانی، بۆمبای قورس و ناپاڵم هەڵگر، شەڕکار و ڕاکێت وەشێنەکان، کۆپتەرە نوێیەکان کەبەسەر سەنگەرەکانی پێشمەرگەوە دەوەستا و ئاگری دەباراند، پارچە ئاسن جێگەی بەبەرد و کوچکی چیا و دۆڵەکان لێۆکردبوو، بۆ بەردێك بگەڕایتایە پارچەی بۆمبا زۆرتر بەردەست دەکەوت!

هێزەکانی شۆڕشیش لە شێوەی مەفرەزەی هەڵبژاردەدا ڕۆژانە لە شارەکاندا چالاکییان دەنواند و ئەوانەش پەلاماری هێزو دامودەزگاکانی میریاندەدا، مەفرەزەکانی هێزی خەبات — فەتاح موحەممەد

ئەمین

ئاغا، هێزی رزگاری، لقی چوار، لقی سێ، هەردوو رێکخراوی پاراستنی شۆرش سەر بەهەرێمەکانی سلێمانی کە هەتا مارتی ١٩٧٥ دووابەدووای یەکتر مارف ژاژلەیی، حەمە رەحیم کە ئەوکات بە هەڤاڵ جووجەڵە و دوواتر بە خاڵە حاجی ناسرا، کەریم غەفوور چوارتایی (پێشتر مامۆستای قوتابخانەکەی بیارە بوو) کە ئێستا لە شاری ڤییەننا – نەمسا دەژی، بەڕێوەبەری بوون و سەر بە هەرێمی کەرکووک - گەرمیان کە جێگە دەستی عیززەدین قەرە موحەممەدی پێوە دیاربوو، شاری سلێمانی هەر بەناو لەژێر دەسەڵاتی میریدا بوو، مەفرەزەی (هەتاو) سەربە پاراستنی لقی چوار – سلێمانی کۆمەڵێك پێشمەرگەی زۆر بوێر بوون و زۆریانم بە برادەری و لە نزیکەوە دەناسی وەك یاسین حەمە حەسەن ناسراو بە یاسینە رەش، مستەفا چاو رەش، ئەکرەمی حاجی رەشیدی بەقاڵ، هونەرمەند ئیبراهیم سەعید (بلەی سەعەکەر) . یاسین و مستەفا سەربە جەلالییەکان بوون و دووای ئاشتبوونەوە خرابوونەوە ریزەکانی شۆرشی ئەیلوولەوە. یاسین و ئەکرەم هاورێی دێرین و کوری گەرەکێك بووین، یاسین لە هەڵگیرساندنەوەی شۆرشدا و پێشتریش پەیوەندی بە رێکخستنەکانی کۆمەڵەوە کردبوو، سەرپەرشتی مەفرەزەیەکی دەستوەشاندنی دەکرد لە نێو شاری سلێمانیدا و چەند چالاکییەکیان ئەنجامدا وەك لێدان و بریندارکردنی پارێزگای سلێمانی، کوشتنی بەرێوەبەری خوێندنگەی بازرگانی سلێمانی وهەروەها عومەری وێنەگر (عومەر گورچیلە)...(مەلابەختیاریش لەبارەی چالاکییەکەی لێدانی پارێزگاری سلێمانی لەسەرشەقامی مەولەوی، ئەوەندەی من بزانم دووجار بەدوورو درێژی بریارو خۆسازدان و ئامادەکارییەکان وپلاندانانی چالاکییەکەی بەسەرپەرشتی راستەوخۆی خودی خۆی لەدوو بۆنەداو بەشێوەیەکی تارادەیەکیش جیاواز لەیەکتر بلاوکردۆتەوە، لەژمارە ١٨٧١ رۆژی دووشەممە ٣١ /٥ /١٩٩٩ لەژێر سەردێری یەکەمین تەقەی شۆرش یان تەقەنەکردنی ناو زێراب! وەلامێك بەگێرانەوەی حەمەی مام عەلی لەسەر لێدانی پارێزگاری سلێمانی ١٩٧٦/١٢/٢١ بەناوی خواستراوی(ئاگادارێك) نوسیوێتی ((شەهید یاسین حەمە حەسەن، ناسراو بەیاسینەرەش،ئەم شەهیدە ئامیر مەفرەزەی ناو شاری یەکێتی بوو(ئامیر مەفرەزەی یەکێتی بوو لەناو شاری سلێمانیدا. ن . ك .) هیچ پەیوەندییەکیشی بە چالاکی لێدانی پارێزگارەوە نەبوو، پەیوەندی بە دوو چالاکی دیکەوە هەبوو.راستی رووداوەکە بەمشێوەیەی خوارەوەیە: کاتێك تەرمی شەهیدان شەهاب و جەعفەر و ئەنوەر هێنرانەوە کوردستان، لەناوشاردا بریاردرا چالاکییەکی گەورە ئەنجام بدرێ . پاش تاوتوێکردن، پارێزگار وەکو گەورەترین دەسەلات دیاریکرا. شاخ ئاگادارکرایەوە، شەهید عەلی عەسکەری وکاك سالار ئەم پێشمەرگانەیان بۆ ناردین:

١ ـ شەهید ئەنوەری تۆفیق هەورامی

٢ ـ کاك فاخر

٣ ـ غەریبی ئەمینی بوك

٤ ـ عومەری عەبدولرەحمانی هێلکە

٥ ـ خەلیفەی عەبدوڵلا مارف

٦ ـ مستۆی وەستا حەسەن . ئەمانە کە گەیشتنە شار، ڕێوشوێنی چالاکییەکە لێکدرایەوە، دووای چەندین پرۆژە لەدووا ئەنجامدالێدانی پارێزگار لەشوێن و کاتی دیاریکراوی خۆیدا، ڕۆژی ٢١ / ١٢ / ١٩٧٦ سەعات ٥،٨ ی بەیانی لەسەرجادەی مەولەوی، سەرووی فلکەی باخی گشتی بریاری لێدرا. لەکاتی تەرتیباتی چالاکییەکەدا، مەفرەزەکە لەماڵی شەهید ئەحمەدی ئەندازیار کە بەهۆی مەفرەزەکەوە ئاشکراکراو گیرا، لەناو خۆیاندا تێکچوون، شەهیدئەنوەری تۆفیق هەورامی کەناوە نهێنییەکەی (سۆران) بوو لەگەڵ کاك فاخر دەمیان لەگەڵ غەریب وعەمەر تێکبەربوبوو، بەندەش بەپەلە گەیشتمە لایان وهێنمنمان کردنەوە،بۆئەو غەریب و عومەر بەبیانووی ئەوەی ئامەبەرن بۆسەرکردایەتی، ڕەوانەی دەرەوە لەدۆڵەروتەوەکران، بۆئەوەی باوەڕیش بکەن (خەلیفە و مستۆ) شمان لەگەڵیاندا نارده دەرەوە، ئەگەر فریاشیان نەکەوتینایە ڕەنگبوو کارەساتێك ڕوویدا، چونکە هەموویان میلیان هێنابووەوە، نارنجۆکیان بەدەستەوە بوو، هەرئەوەمابوو ماڵەکەش بەخۆیانەوە لەگەڕەکی ئەندازیارانی کارگەی شەکرەکە داغان بکەن .کە ئەوان ڕۆیشتن مانەوە شەهید (ئەنوەر) و(فاخر)، ڕێکخستن سەرلەنوێ کارەکانی ڕێکخستەوە ومالی تری بۆ تەرتیب کردن. شەهید سۆران پەیوەندی بە هەڤاڵ (ناسۆ ـ عەبدولای خورشە کەئێستالەسویدە)کردبووکەلادایەکی هەبوو ئامادەی بکابۆ چالاکییەکە، داوالە شەهید (یاسینەرەش) یش کرا، یەك کەس دابینبکا بۆ کارێکی تایبەتی عەمەلیاتەکە، ئەو کەسە حەمەی مام عەلی بوو .بڕیاری عەمەلیەکە ئاوادرا: پێشمەرگەکان سۆران و فاخر چەکەکانیان بخەنە ناو زەمیلەیەك ولەگەڕەکی چواریاخەوە بچنە ناو مزگەوتی مەولەوی و بە پلایسێك درگای سەرەوە بشکێنن و سەعات ٨،٢٠ دەقیقە لەسەربانی مزگەوتەکە، کەزاڵە بەسەرجادەی مەولەویداسازو ئامادەبن . کاکە حەمەی مام عەلیش بەدەمانچەیەکەوە کە ڕێکخستن پێیدابوو(دەمانچەکەش هی شەهید جەعفەر عەبدولواحید بوو، شەهید عەلی ئامەخان تەسلیمی کردین) لەناو ئەو کۆڵانەی بۆ کشانەوەی مەفرەزەکە دانرابوو، تەئمینی کشانەوەکە بکا، کە لاداکەی (عەبدوڵلا)ش هەر لەوێ دەبێ وژمارەکەی بەقوڕدەگرێت هەتا نەخوێندرێتەوە، دوو هەڤاڵی ڕێکخستنیش لەسەرجادەکە چاودێری هاتنی پارێزگاردەکەن، پێش ئەوەی هەڤاڵێك دانراوە لای ماڵی پارێزگار، کە کەوتە ڕێ تەلەفون بکا بۆدوکانێکی دەلاك ڕێك لەشوێنی چالاکییەکە، زەنگی تەلەفون لێبدری بێئەوەی قسەبکا دابخرێ، ئیتر تێدەگەین کە پارێزگارکەوتۆتە ڕێ، بەمەش پێشمەرگەوئەوانەی بۆچالاکییەکەدانراون ئامادەباشی ئەنجامدانی چالاکییەکە دەبن . سەعات ٥،٨ تێپەری زەنگی تەلەفون لێنەدرا، دوای ئەوە بە ٨ دەقیقە کاروانی پارێزگار لەپێشەوەدا دوو ماتۆر

لەفولکەی باخی گشتی دەرکەوتن، بەپەلە پرووزە، بەرپرسیاری چالاکییەکە (مەلابەختیار مەبەستی لەخودی خۆیەتی . ن . ك .) کەلەسەر جادەکەبەرامبەر پێشمەرگەکانی سەرمزگەوتەکە راوەستابوو، ئاماژەی دوائامادەباشی دەستڕێژی بۆکردن . لەئان و کاتدا کاروانی پارێزگارگەیشت، شەهید سۆران وفاتح (مەبەستی لە فاخیرە . ن . ك .) لولەی کلاشینکۆفیان گرتە سەر سەری مارسیدسە رەشەکەی پارێزگار، شەهید سۆران بە مەخزەنێکی ٧٥ فیشەکی و فاتح (فاخیر)بە مەخزەنێکی ٤٠ فیشەکی، تەپڵی سەری سەیارەکەیان دەستڕێژی(تۆڵە) ئاژن ئاژن کرد. خەڵك شڵەژان،ماتۆرچییەکان هەڵهاتن،پۆلیسەکانی نەجدە کونە مشکیان لێبوو بەقەیسەری، تەنانەت یەك پۆلیسی پارێزەری پارێزگار دەستی پێنەکرایەوە،پێشمەرگەکان دابەزین دابەزین، کشانەوە بۆماڵی(د.سەردار) لەجادەی برایم پاشا... هەموو سلێمانی ئەو رۆژە پیرۆزباییان لەیەك دەکرد، سەربەرزی ئاوەها کەمجار شارەکەی داگرتووە، چونکە چالاکییەکە لەوهەلومەرجەداچاوەڕواننەکراوبوو، لەتۆڵی شەهیدانیش بوو . ئەم کاکە(حەمەی مام عەلی)یە کەدانرابوو لەکۆلانێکی پشتی مزگەوتەکە بەدەمانچەیەکەوە، ئەگەر رووداوێکی چاوەڕواننەکراوهاتە پێشەوە دەستبکاتەوە، کەچی کەتەقە دادەمەزرێ کاکە حەمە دەمانچەکە دەخاتە ناو زێرابی کۆلانەکەوهەڵدێ، بەبێ ئەوەی نزیکی ئەو شوێنە هیچ مەترسییەك خولقابێ . پاشان کە رژێم شوێنەکە کۆنترۆڵ دەکاو دەگەڕێ دەمانچەکە پەیدا دەکا .)) ئەوەی جێگەی تێڕامانە مەلابەختیار لەگێڕانەوەیەکی دیکەدا وتوویوتی داوامان لەشاخ کرد چەند پێشمەرگەیەکی ئازامان بۆبنێرن، ئەوە یەك، دووەمیش ناوی وەك خەلیفەی عەبدوڵلامارف وحەمەی مام عەلی ومستۆی وەستا حەسەنی نەهێناوە وغەریبی ئەمینی خولەی بووك و عومەری حاجی ئەورەحمانی هێلکەش لە چالاکییەکە دوورنەخرابوونەوە .کاکە یاسین ساڵی ١٩٧٦ لەگەڵ هاورێکانیدا،سەلاحی مەجیدی توتنچی(حەمامچی)، جوتە برا سمایل قاسم و موحەممەد قاسم، لە زیندانەکانی مووسڵ وهاوڕێیەکیشیان بەنێوی فەرهادی مەلارەزا (دەربازبوو)، ئەکرەمیش دووای هەرەسی شۆڕش دەبێتە فەرمانبەر لە بەرگری شارستانی، شەهید کران ساڵی ١٩٨١ بەیانییەك دوو فڕۆکەی ئێران — کۆماری ئیسلامی، گەڕەکی خانووە قوڕەکانی سلێمانی بووردومان کرد، هێشتا فڕۆکەکان بووردوومانیان دەکرد ئۆتۆمبیلێکی بەرگری بەپەلە و بەوپەڕی گیانی لە خۆ بووردنەوە بۆ فریاکەوتنی قوربانییەکان دەگاتە جێ.. ئەکرەمیش لەوێدا شەهید بوو. مەفرەزەی هەتاو لە چالاکییەکانی ناو شاردا بۆسەیەك بۆ دوژمن دەنێنەوە لە چوار رێیانەکەی باخچەی گشتی سلێمانی، پیکابێکی جۆری gmc رەنگ جگەری تێدەکەوێت بە دە چەکداری رێکخراوی بەعسەوە، لەگەڵ یەکەم قرمەدا، یەکێکیان هاوار لە شۆفێرەکە دەکات (دوس عل البنزين أجه العصاة) بەنزینی بدەرێ یاخییەکان هاتن، کابرا سەری لێدەشێوێت خۆیدەدات بە دیواری باخچەکەدا و پێشمەرگە دەگاتە سەریان (داماڵە غاسییان دەکەن) و پێکابەکە دەهێنن و بەگۆرانی وتن بە تووی مەلیکدا دەگەڕێنەوە، ناسری شێخ کەریم با بەکراوا (ناسر

حەفید – نالەی حەفید) ی شاعیر گێڕایەوە[٢٢٧] (لە ماڵەوە بووم دەنگە دەنگێك لە دەرەوە دەهات، لەدیواری حەوشەوە سەرم بەرزکردەوە، کۆمەڵێك پێشمەرگە بوون گەمەوگاڵتەیان دەکرد، منیش بۆخۆشی وتم کورە ئەو هەرا هەرایەتان لە چییە ناهێڵن بخەوین؟ یەکێکیان هاتە پێشەوە وتی: خوانـاردی! کاکە تۆ بڵێ دەستتان خۆش، منیش دەڵێم بە قوربانی ئەو گونەت دەبم، قۆرییەکی گەورە چای خەست و شیرین بۆ برای خۆت برایم سەعید (بلەی سەعە کەر) و هەڤاڵەکانی، دەی قوربانی کوڕ بم، وتم لاسایی پاپای نەکەیتەوە چێژی ناکەیت! وتی پیاوی چاك بکە ئێستا کاتی ئەوە نییە زۆر ماندووین. وتم ئەگەر دەستی چاکتان وەشاندووە، قەیناکە. وتی بەدڵی تۆ، باوەڕ بکە هەر پیاڵە چایەکی دەستی تۆ سەری دوژمنێك دەکەوێت لە سەرمان.. نالەی حەفید بەردەوام بوو لە گێڕانەوەکەیدا و وتی دایکم بەناگا هاتبوو وتی ئەوە چییە؟ وتم خزمەکانتن بەم نیوە شەوە داوای چا دەکەن. دایکم وتی ناصر ئەوە تۆ نیت، ئادەی خواردنی ئێوارە زۆر ماوە، خێرا بۆیان گەرم دەکەمەوە، دەی کوڕم تۆش دەستەوارەیەك نان تەڕکە و چایەکە ئامادە کە، دەی رۆڵە دەست و بردکە، هەر خزمی من نین، زۆرتر خزمی تۆن. دووای نان و چا برایم وتی: هەرچەند درەنگە و وا خۆر دەکەوێت و دەبێت پێشتر بگەینەوە ئەو دیو ئەزمر بەڵام دڵم نایەت دڵت بشکێنم، لاسایی پاپای وهاوسەرەکەیت بۆ دەکەمەوە.

من لە شارباژێڕ بووم لە گوندی سیرە مێرگ، بەیانی کاتژمێری هەشت و نیو، فڕۆکە میکەکانی دوژمن پیکابە جگەرییەکەیان لە بازەگیر دۆزییەوە و سوتاندیان. لە هەمووی خۆشتر برایم سەعید دەیوت دوژمن پیکابی زۆرە بەڵام ئەو (مامۆستایە) قۆرییەك چای خەست و شیرین و ئێمەش پێکابێکی (قەڵەوتر) فەرزدارین! من هەر لە منداڵییەوە لە پشیلە ترساوم، ئێستاش لە پشیلە و سوواربوونی فڕۆکە دەترسم کە هیچیان ترسناك نین بەڵام لە دوو شتی ترسناك نەترساوم، مار و فڕۆکەی جەنگیی. گەلێك جار رووبەڕوویان بوومەتەوە و هێمن و لەسەر خۆ زانیومە چیدەکەم، لەگەڵ ماردا بەسەرهاتم زۆرە، چەند جارێکیش راستەوخۆ فڕۆکەی جەنگیی رووبەڕووم بۆتەوە، دەمزانی فڕۆکەی مێك و سوخۆی لەمەودای تفەنگدا نییە. مەگەر زۆر نزم بفڕێت بەڵام بەدڵ حەزمدەکرد ئەگەر شوێنەکەم پەنا بێت قرمەیان لێبکەم، رێکەوتە (گرتی حەج، نەیگرت یاری)! لەگوندی کەنگاوای حاجی شێخ کەریم بووین لە پشتی ئەزمەڕ، راوەماسیمان دەکرد، هاورێی و برام مامۆستا کەریم حسێن (شەهید گەرمیانی)کوڕێکی بەجەرگ بوو بەڵام لە ئەمینی عارف باوکی جەمال شارباژێڕی شاعیر و جەلالی بێتەل (بێتەل لە هێزی خەبات) زۆرتر لە فڕۆکە دەترسا. دوو فڕۆکەی میك پەیدا بوون، فڕۆکەوانی عێراق لە چالاکی ئاسایدا یەکسەر دەست ناوەشێنێت، سەرێك دێت و دەڕۆن و ئەمجا دەگەڕێنەوە، ئەو دوو فڕۆکەش بەسەرماندا تێپەڕین و لە ئاسمانی عەربەت و سەیدسادقەوە گەڕانەوە، تایەری شێخ ئەورەحمانی گەنکاوا، تفەنگێکی سیمینۆفی پێبوو، وتی: بابگەڕێنەوە رۆحی یەکێکیان دەردەهێنم! قسەی تەواو نەکردبوو بەنزمە فڕ گەیشتنە سەرمان، هەر فریای

خۆ حەشاردان کەوتین و زرمەی هات، چەند چاو تروکانێك بوو، سەرمان بەرزکردەوە لە پەڵە چنارەکەوە دووکەڵێکی چڕوپڕەش بەرزدەبۆوە، ئۆتۆمبیلە لاداکەی هەڤاڵ جووجەڵە بوو، هەتا چوونە سەری دامرکابووەوە، راستەوخۆ بەرکەوتبوو، شێخ تایەر دەیوت ئەو رووسە سەگبابانە دەیانزانی ئەم لادایە دێتە نێو شۆڕشەوە، لە شوێنی نهێنیدا بەنزینیان شاردۆتەوە، ئەگینا چۆن وا زوو بووبە خەڵوز! رۆژێك لەگەڵ چوار پێشمەرگەدا بە چیای (تاریەر) وە بووین دەپەڕینەوە بۆ گوندی کانی سێو، کۆپتەرێك و دوو مێك پەیدا بوون، وتم کوڕینە، ئێستە دەگەڕێنەوە سەرمان، بەمەزەندەی چاو لەمەودای میلێك و نیو پێشترەوە بەدووای یەکدا نەك پێکەوە سەروو مەخزەنیان پێوە دەنێن، هەرواشمانکرد بەڵام هیچ، بەئاواتی بەردانەوەی فڕۆکەیەك نەگەیشتم کە خەوم پێوە دەبینی، لێرەدا کە ئەو یادەوەرییانە دەگێڕمەوە مەبەستم دوو خاڵە:

١- بۆ مێژوو دەڵێم فڕۆکەوانی دوژمن هەبوون دەستیان دەپاراست دەیانتوانی زیانی گیانی قورس بە کورد بگەیەنن لەو شوێنانەی چەتری دژی فڕۆکەی بەسەرەوە نەبوو بەڵام دەگەڕان گردێکی فشەڵ و خاکێکی نەرمییان دەدۆزییەوە کە راکێتەکان نەدەتەقینەوە، لە شوێنی خۆی دەچێتە خاکەوە و زیان ناگەیەنێت، دوواتر دەچووینە شوێنەکە و باروتی راکیتەکانمان بەتاڵ دەکردەوە بۆ راوەماسی.

٢- دەتوانم بڵێم زۆربەی فڕۆکەکانی دوژمن ئەگەرچی نەدەکەوتن، دەپێکران و بەبریندارى دەگەڕانەوە و خۆیاندەگەیاندەوە فڕۆکەخانەکانی کەرکووك و مووصڵ.

لە سەردانێکدا بۆ بەغدا بەهۆی خاڵۆم (مامۆستا فەرەج ئەحمەد بابان) ناسیاویم لەگەڵ ئەفسەرێکی هێزی ئاسمانی عێراقدا پەیدا کرد،لە بەشی ئەندازە کاریدەکرد، ناوی لوئەی چەلەبی بوو لە کوردەکانی شەبەك، دەیوت ئەو فڕۆکانەی دەچوونە سەر کوردستان ئەگەر نەکەوتنایە، زۆربەیان بەردەکەوتن و بەبریندارى خۆیان دەگەیاندەوە بنکەکانی کەرکووك و مووصڵ. سەرکردایەتی نیگەران بوو لە زیانە قورسەکان بەهۆی دژە فڕۆکەکانەوە کە تفەنگی ئاسایی و کاریگەرترینیان دۆشکە بوو. ئەفسەری شۆڕش نزاری عەقید ئەمین زۆرجار دەیوت دۆشکا کوڕی خۆی بەکاری بهێنێت زۆر کاریگەرە دژی هێرشی ئاسمانی دوژمن.

نێوان مارتی ١٩٧٤ — مارتی ١٩٧٥ دوژمن زۆری بۆهات، هێرشی ترسنۆکانەی دەکرد، وەك بۆردوومانی زانکۆی زانکۆی سلێمانی لە قەڵادزێ ١٩٧٤/٤/٢٤، قوربانییەکانی ١٢٣ شەهید و ٤٠٠ بریندار بوو، بوردوومانی هەڵەبجە، چوارتا، شارە قەرەباڵغەکەی پێنجوینیشی لە چاوەڕوانی و ترسدا هێشتبۆوە. بۆردوومانی چوارتا بەرەبەیانییەکی زووبوو، لەگەڵ چەند هەڤاڵێکدا لە پێنجوینەوە گەیشتبووینە چوارتا، شارێکی وێران و چۆڵ بۆنی مەرگی لێدەهات، لە پاڵ دیوارێکدا پاڵمانداببووەوە پشوویەك بدەین، لە ناکاو دەنگی فڕۆکەمان بەرگوێ کەوت، راستەوراست گرمە و ناڵە بەرزبووەوە و لەچاو ونبوون، لە خەستەخانەکەی چوارتایان دا کە وایەزانی برینداەکانی ڕێگەی چەمچەماڵ — سلێمانی

لەوێن کە کۆپتەرە نوێیەکان نیشتبوونە سەریان و مەودای بەرگری نەدابوون، ئەوە کۆپتەرە نوێیەکان بوون کە هێشتا پێشمەرگە شارەزایان نەبوون دەتوانن بەئاسمانەوە مۆلەق راوەستن. زیانی پێشمەرگە زۆر بوو، بیست پێشمەرگەیەك بەرکەوتبوون بەلاّم خۆشبەختانە لە خەستەخانەکە دەرچووبوون بەرەو ئێران کە میریی بەپێی زانیارییەکانی پێدەگەیشت لە خەستەخانەکەن. ئەوە ئەنجامی سەرکەشی و کەللەپوتی سەرکردەکانی عێراق بوو کە بەعسییەکان و صەددام هێشتا لە چاو رەگەزپەرستێکی وەك عەبدولسەلام عارفدا ئەهوەنتر بوون کە نەك کەرکوك و خانەقین و شەنگار بەلکو لە سەردانێکدا بۆ شاری قەلاّدزێ پێدەدات بە زەوویدا و دەڵێت ئێرەش خاکی عەرەبە.

رۆژانی ١٠-١٢/١٩٧٤/٥/١٢ لە پێنجوێنەوە چووم بۆ چۆمان بۆ هەندێك کاری تایبەت، کۆمەڵێك هۆنراوەشم بە رادیۆی دەنگی شۆڕش دابوو، ئێواران دەخوێندرانەوە، بەرلەوەش یەکەمین هۆنراوەم لە گۆڤاری دەنگی مامۆستا کە لە شاخ دەردەچوو بلاّوکرایەوە و دەنگێکی چاکی دایەوە چونکە هەڵوێستی کورد و شۆڕشی ئەیلولی مەزنی بەرجەستە دەکرد بەرامبەر عەرەب بەگشتی و فەلەستینییەکان بەتایبەتی و هۆنینەوەی بڕیارە مێژووییەکەی سەرکردایەتی شۆڕش بوو لە پەلامارنەدانی سوپای عێراق بەهۆی ئەو بارودۆخە تایبەتییەی گەلانی عەرەب پێیدا تێدەپەرن لەململانێیاندا دژی ئیسرائیل. ئاخۆ سەرکردە عەرەبەکانی ئەمرۆ بەتایبەتی ئەوانەی عێراق ئەو هەڵوێستە جوامێرەی کوردیان لەبەرچاوە کە هێشتا بەئیسرائیلی دووەم تەماشای کورد دەکەن.

گرمەگرمی فڕۆکەکانی دوژمن و سورانەوەیان بەئاسمانی ناوچەکەدا بەلای دانیشتووانەوە ئاسایی و رووداوی رۆژانە بوون، دژە فڕۆکەکانی شۆڕش (دۆشکا) مەودایان تەنها شازدە کیلۆمەتر بوو، ئاسمانیان لێدەکردن بەئاگر، فڕۆکەکانیش شازدە کیلۆمەتر بەرزتر دەفڕین. هێشتا پێش نیوەڕۆ بوو فڕۆکەیەکی باجەر — تۆپۆلیف یاری مشك و پشیلەی لەگەڵ دۆشکەکاندا دەکرد، تۆ بڵێ دۆشکەکان خەریك دەکات بۆ ئەوەی فڕۆکەیەکی مێکی ٢٣ لە سەروو هەورەکانەوە لەچاوتروکانێکدا بەگۆشەیەکی ٩٠ پلە بەشاقوولی دابەزێتە سەر فرۆشگای شۆڕش و مۆرنیشان بپێکێت و هەرئەوەبوو سنگی لەسەربانی خانووەکان نەخشاند و بە گۆشەیەکی ٤٥ پلە هەستایەوە و لە نێو حەپەساوی دژە فرۆکەکانی شۆرشدا لەچاو وونبوو. ژمارەیەك پێشمەرگە و دانیشتوان بەرکەوتن تەنها پارچەی گۆشت و جلەکانیان بەدیوارەکانەوە بوو، یەکێکیان دۆستی خۆشەویستم و پێشمەرگەیەکی قارەمان بوو، جەمالی عوسمان دایی ناسراو بە (جەماڵە قووش) خوشکەزای حەمەی عەزیز ئەندامی کارگێری بارەگای بارزانی.

هەرلەو ماوەیەدا و رۆژی ١٩٧٤/١٢/١٤ لە شاری خانەوە دەچووم بۆ رایات، ماشێنەکەمان پەکیکەوت، جیبێك هات، وەستا، جێگەی نەبوو، بەلاّم پیاوەتی خۆیی نواند، وەك بێتەوە یادم جیبێکی ئەمەریکایی جۆری تەنتە(چادربەسەر) بوو، حەزمکرد سوپاسی شۆفێرەکە بکەم لە بری ئەوەی وەك زۆر لە

ماشێنەکان تیژ تێدەپەڕین و چڵپاوی بەفرەکەشیان دەکرد بە جلەکانمدا.. سەیر لەوەدا بوو وتی شێوەت لە دۆستێکی نزیکم دەچێت،خزمی فەرەج ئەحمەد نیت؟ وتم خالۆمە ... بەراستی دڵم پێیکرایەوە چونکە هەرلەمنداڵییەوە هاوڕێکانی خالە فەرەجم خۆشدەویست وەك هونەرمەندی گەورەی کورد رەفیق چالاك، چیرۆکنوسی ناسراو حسێن عارف،هونەرمەندی شانۆکار تەها خەلیل، چیرۆکنووس حەمە صدیق مەحموودی پارێزەر.... بەرلەوەی بڕوات وتی: ئەمەش بخوێنەرەوە، باوەڕناکەم دیبێتت ..... هەرلەناو ئەو بەفرەدا خوێندمەوە، بەیانێك بوو کۆمەڵێك لاوی خوێنگەرمی کاژێك دەریانکردبوو، سەرکردایەتی کاژێك لەسەر کار لادەبەن! زۆر سەرم سوڕما، فارووقی مەلا مستەفا بەروو ناناسم بەڵام دەزانم سەربە سەرکردایەتی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی عێراقە کە بەسەرکردایەتی عەزیز حاج لە ١٩٦٨ ەوە لە لیژنەی ناوەندی پارتەکە جیابوونەتەوە، چەمکی ئامانجەکانی کوردیشیان پیادە دەکرد.

خالە فەرەجم دووای بیست ساڵێك ژیانی بەغدا و حیللە گەڕایەوە سلێمانی و لەگەڵ ئەنکم دەژیا، کە چووم بۆ بەخێرهاتنەوەی، خۆی دەرگاکەی کردەوە، وتی: تەراش دەکەم لای ئەو میوانە عەرەبانە دانیشە، دۆستن، بەسەربەستی لەگەڵیاندا بدوێ. چوار یا پێنج کەس بوون، وەك لە یادم بێت یەکێکیان کە زۆرتر پرسیاریدەکرد ناوی (عامر) بوو، خالۆم بەیەکتری نەناساندین، من خۆم بەوان ناساند، پرسیان برادەری فەرەج ئەحمەدیت؟ وتم: خالۆمە. وتیان کەواتە دەتوانین بەسەربەستی بدوێین. وتم: لە چ ڕوویەکەوە؟ وتیان کێشەی کورد. وتم: تەوەرێك دیاری بکەن لەسەری بدوێین. وتیان: دەزانین کورد وەك نەتەوە زمان و مێژووی تایبەتی خۆی هەیە، ئابووریی هاوبەش بۆ نەتەوەیەکی داگیرکراو نایەتە دی، ئەوە هیچ، پرسیارمان لەسەر داب و نەریتی هاوبەشی کوردە لە عێراق، ئێران، تورکیا و (سووریاش؟) وتم: بەڵێ کوردستانی سووریا و سۆڤێتیش. سەیرێکی یەکتریان کرد و عامر وتی: فەرموو گوێدەگرین. وتم: بەڕێزان بەلێبووردنەوە دەڵێم ئێمە یەکتر ناناسین، خالۆشم هەر ئەوەندەی وتووە لای میوانەکان دانیشە من تەراشێك دەکەم و خۆم دەشۆم. وتیان ئێمەش وەك خالۆتین (هەموویان بەتەمەن لە من گەورەتربوون) وتم: بەڕێزان، داب و نەریتی کوردان لە هەموو پارچە دابڕاوەکانی کوردستانی گەورەدا سەنا و هاوشێوەیە، بۆ نموونە شایی و زەماوەند، بووك گواستنەوە، دڵداری، تۆڵە، پرسە و شین و شەپۆڕ لەناو کوردی پارچەکانی کوردستاندا جیاوازی نییە بەڵام لەگەڵ دراوسێکانماندا، عەرەب، تورك، فارس زۆر جیاوازین. وەك سەلماندنی ئەو ڕاستییەی من درکاندم و لەوان شاردراوە بوو تەماشایەکی یەکتریانکرد و عامر وتی: ئایا بزوتنەوە چەکدارەکەی کورد ناوەڕۆکێکی سۆسیالیستی لەخۆگرتووە؟ وتم: برای گەورەم، بزوتنەوەی کورد یا کوردایەتی یەك تۆخم و هاوبیر نین. بۆ نموونە پارتی دیموکراتی کوردستان بەسەرکردایەتی بارزانی مستەفا پێشڕەوی بزوتنەوەیەکی نەتەوەیی سەرانسەریی دەکات لە ئەمپەڕی چەپەوە بۆ ئەوپەڕی ڕاستڕەوان، جەلالییەکان بانگەشەی چەپی کورد دەکەن بەڵام ئەمڕۆ لەپاڵ میریدان، کاژێك کە کورتکراوەی کۆمەڵەی ژیانەوە و یەکێتی کوردە، چەپی

کورده بەباری ناماڤجە نەتەوەییە فراوان و دووړو نزیکەکان. کۆمۆنیستەکانی کوردستان کە هێشتا بەراشکاوی کورد بە نەتەوە نازانن و بیست و دوو ملیۆن کورد بە پێوانە چەوتەکەی ستالین دەپێون. وتیان پێوانەکەی ستالین بۆ چەوتە؟ وتم: هەرچی لەبارەی کورد و ولآتی کوردانەوە لەبەردەستدابوو، لە خاکی هاوبەش،زمانی هاوبەش، میژووی هاوبەش، داب و نەریت (کولتووری) هاوبەش، راست و چەپێکی بەسەردا بهێنرێت ویلێت کورد مەرجەکانی نەتەوەی تێدا نییە بەڵام جوولەکەکانی ئیسرائیل مەرجی نەتەوەیان تێدایە! ئایا چەوت نییە؟ گەر ئەوە چەوت و چەوتایەتی نەبێت، چی چەوتە ؟ تەماشای ئەو دوو بۆچوونە جیاوازە، ئایدیا لەپێناو بەرژەوەندیدا وئایدیا لە پێناو راستیدا،مرۆڤ و مرۆڤایەتیدا، بەردەوام لە کرملین ئەوەی یەکەمیان پیادە دەکرێت. ئێمە وەك نەتەوەیەکی پارچە پارچەکراوو ژێر چەپۆکی عەرەب و تورك و فارس چاوەڕوانی پیادەکردنی قوربانیدانی بەرەژەوەندی دەکەین لە پێناو راستی و مافەکانی مرۆڤدا لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی، بەتایبەتیش دوو جەمسەرە سەرەکییەکە، سۆڤێت و ئەمەریکا. وتیان دووا پرسیاری ئەم دانیشتنە، سەر بەچ لایەنێکیت؟ وتم: من ئەو پرسیارەم لە ئێوە نەکرد.. قسەکەیان بڕیم: ئێمە سەربە سەرکردایەتی ناوەند (القیادة المرکزیة) بەرابەریی هاوڕێ عەزیز حاج کە دژ بە بەرنامە چەوتەکانی کۆمیتەی ناوەندی سەرکردایەتی (أللجنه المرکزیه) راستبۆتەوە. وتم: وەك ناو جیاوازییەك لە نێوان (سەرکردایەتی ناوەند) و (ناوەندی سەرکردایەتی) دا نابینم بەڵام پێدەچێت لەناوەرۆکدا جیاوازی هەبێت. وتیان: زۆریش، بەڵام وەڵامی پرسیارەکەمانت نەدایەوە. وتم: نەێ، من هەتا سەر مۆخ نەتەوەییەکی کراوەم، دوور لە شۆڤێنیزم و رەگەزپەرستی، گەلانی عەرەب، تورك، فارس بە برا و دۆست دەزانم ئەگەر پشتیوانی فەرمانڕەواکانیان نەکەن بۆ درێژەدان بە داگیرکاری و چەوساندنەوەی کورد کە وەك ئەوان مافی بڕیاردانی چارەنووس و سەربەخۆیی و یەکگرتنەوەی هەیە، دۆستی ئەوانەین دۆستایەتیمان دەکەن سەربەهەر بلۆکێك بن دەستێك دەدەنە دەستمان، بەو لێقەوماوییەی خۆشمانەوە ناحەزی ئەوانەین ناوڕێکمان لێنادەنەوە.. لێرەدا خاڵۆم بە سینییەك چاوە هات و وتی: (ها، وین وصلتو؟) نەێ، گەیشتنە کوێ؟ وتیان (ممتع، ابن اختك فاهم، فاهم حیل) گفتوگۆیەکی خۆش، خوشکەزاکەت زۆر تێگەیشتووە. دوواتر خاڵۆم وتی(ئەوانە سەرکردەکانی قیادە مەرکەزی بوون.) دیارە ناوەکانیانی نەدرکاند و منیش نەمدەزانی کە یەکێکیان فاروقی مەلا مستەفا بووچەند دانشتنێکیشیان رێکخست بەسەرپەرشتیی فەرەج ئەحمەد بابان و حەمەصدیق مەحموودی پارێزەر بۆ لێکۆڵینەوە لە رووداوەکانی کوشتنی چەند کۆمۆنیستێك لە پایزی١٩٦٤داله سلێمانی. لەوانەی لێکۆڵینەوەیان لەگەڵدا کرا یەکێکیان عەبەلالە بوو، لە ئەنجامدا بێتاوان دەرچوو. هەرلەوماوەیەدا جارێکی دیکەش چوومەوە دەڤەری چۆمان و رایات هاوبیر و برای ئازیزم عومەر شەمەیی یادی بەخێر لە خانوویەکی خۆشی شۆڕشدا بوو، بەزۆری دەچوومە ئەوێ رۆژی ١٩٧٤/١٢/١٤ فرۆکەیەکی باجەر بەهەمانپلانی لێدانی فرۆشگاکەی شۆڕش بەسەر چۆمان و دەوروبەریدا

دەسووڕایەوە، ڕێگە بۆ فڕۆکەیەکی شەرکار (طیارة مقاتلة) خۆشبکات لە ئیستگەی رادیۆکەی شۆڕش، دەنگی کوردستانی عێراق بدات کە کەوتبووە دامێنی چۆمانەوە و لەگەڵ بەرزبوونەوەی لوورەی ئەلارم (شوت) و ئاریلە بەرزەکەی دەشکاندەوە ئاستی زەوی.. بەلام لە هەموو هەورێك باران نابارێت، باجەر تۆپۆلیڤەکە لە پرێکدا وەك ژوورێکی شووشەبەند لە ناوەوە ئاگر بگرێت، داگیرسا دەتوت هەزار گڵۆپی بەهێزی تێدا داگیرسابێت، توومەز راکاتێکی جۆری هۆك دووای دەکەوێت و بیلامانا خۆیدەکات بە قونیدا. فڕۆکەکانی دوژمن زۆر بەر ئاگری دۆشکەکانی شۆڕش دەکەوتن ئەوکاتانەی بۆ لێدانی ئامانجێك دادەبەزین و دۆشکەکان لەکاتی خۆیدا فریایان دەکەوت، بەریاندەدانەوە، ئەگینا لەسەر مەودای ١٦ کم ی دۆشکەکانەوە شەلم کوێرم ناپارێزم شوێنێکی دەپێکا یا ناپاڵمەکان لەچۆڵەوانی دەکەوتنەوە، لەو ناوچانەی دژە فڕۆکە کەمبوو یا هەرنەبوو دەستیان دەوەشاند.

پەیمانە رەشەکەی جەزائیر

بەهاری ١٩٧٥ سەرانی وڵاتانی بەرهەمهێنەری نەوت لە جەزائیری پێتەختی جەزائیر کۆدەبنەوە و هەر لە پەراوێزی کۆبوونەوەکانیشدا دوو دووژمنی مێژوویی و دڵڕەش بەیەکتر حەمە رەزا شای ئێران و صەددام حوسەین کە هێشتا جێگری سەرۆك کۆماری عێراق بوو بەلام بەهێزترین پیاوی رژێمەکە بوو، کۆدەبنەوە. زەمینە خۆشکردن و دەلالییەکە سەرۆکی جەزائیر هەواری بۆمیدێن کردبووی و هەوڵەکانی هەرسێ لا گەیشتە ئەنجام و رۆژی ١٩٧٥/٣/٦ پەیمانێکی دووقۆڵی ئاشتبوونەوە و چارەسەرکردنی گشت کێشەکانی نێوانیان مۆر دەکەن دژی گەلی کورد و شۆڕشەکەی. هەردوو لایەنی ئێران و عێراقیش دڵنیا بوون کێشە ئاڵۆز و کەڵەکەبووەکانی دەیەها ساڵ هەروا ئاسان خاو نابنەوە بەلام وەك تاکتیك و بەدیهێنانی ئامانجێکی کاتی بەرژەوەندی خۆیان تێدا دەبینی، عێراق شۆڕشی کوردی لە کۆڵدەبێتەوە و ئێرانیش خۆی لە رووبەڕووبوونەوەی راستەوخۆ و لەگەڵ عێراقدا پاراست کە هێندەی نەمابوو بقەومێت و هەموو ناوچەی رۆژهەلاتی تێوە دەگلا جگە لە ئەمەریکا و بەریتانیا و سۆڤێتیش و دوورنەبوو جیهان بخاتە بەر مەترسی جەنگێکی جیهانی نوێ تەڕ و ووشك پێکەوە بسوتێنێت. دەستکەوتەکانی شای ئێران ئەنجامی پەیمانەکە بریتیبوون لە:

١ـ ئەرکی کۆمەکی شۆڕشێکی بەسەرشانەوە نەما وەك بەخێوکردنی مار وابوو، شۆڕش هەرچەند بەرنامەیەکی تایبەتی هەبوو بەرامبەر بزوتنەوەی کوردایەتی لە پارچەکانی دیکەی کوردستاندا بەلام پریشك و کاریگەری زۆری هەبوو لە دەمەزەرکردنەوە و جۆشدانی هەستی نەتەوەیی و هاندانی کوردی رۆژهەڵات بۆ راپەڕین و شۆڕش.

٢- بێماندووبوون بەشێك خاك و ئاوی عەرەبی کەوتە بندەست.

٣- شای ئێران وەك پۆلیسی پاراستنی هێمنی ناوچەی کەنداو یەکێك لە ئەرکەکانی ئەوەبوو لایەنێك

نەبێت لەکێشەکاندا،لەم بوارەشدا میدالیایەکی ئەمەریکا وئەوروپای کرد بەبەرۆکیدا کە پۆلیسێکی چاکە.

٤- یەك بەهەزار تۆڵەی پەیمانی (مارت ١٩٧٠ی لە شۆڕشی کورد کردەوە کە سەرۆکی شۆڕش پرسە گورکانەیەکیشی بە ئێران نەکرد کە (دۆستی هەرە نزیك) بوو.

دەستکەوتەکانی صەددام حسێنیش لەم خاڵانەدا خۆیان دەنوواند:

١- رژێمی بەعسی لە عێراق لە جەنگی کورد رزگارکرد کە هەموو توانا مرۆیی و ئابوورییەکانی وڵاتەکەی دادەدۆشی و رۆژانە سامانێکی زۆر و گیانی دەیان و صەدان ئەفسەر و سەربازی بەفیڕۆ دەدا و سەرکەوتنیشی زۆر دووربوو.

٢- بەهۆی سەرنەکەوتنی پەیمانی ئاشتی لەگەڵ کورد و هەڵگیرساندنەوەی شەڕدا بەشی زۆری لێپرسراویەتییەکە وەك بڕیارێکی قورس و رەخنەی ناحەزانی نێو سەرکردایەتی بەکۆڵی ئەوەوە بوو، مەترسی پلان و دوورخستنەوەشی لەدەستەڵات بەگەرمی لە ئارادا بوو.

٣- پارسەنگی خۆی راستکردەوە و دەستیشی بۆ دوورخستنەوە و لەنێوبردنی ناحەزو رکەبەرەکانیشی واڵابوو. وەك لە نێوبردنی حەردان عەبدولغەففار تکریتی و هەر لە عەبدولخالق سامەرائی و موحەممەد عایش و تا دەگاتە شبل ئەلعەیسەمی بەروودووا تاکێکی لێدەرنەکرد!

دەستکەوتەکانی کوردیش چەند پەند و ئامۆژگارییەك بوو بۆ کەسێك کەڵکی لێوەربگرێت کە بەداخەوە سەرکردەکانی کورد ئەو کەسە نەبوون تێبگەن:

١- دوژمن هەر دوژمنە.

٢- رامیاریی، سێ بەسێ مۆراڵی تەلاقداوە و بەرژەوەندیی تایبەتی مارەکردووە.

٣- هیچ مامەڵەو پێوەندییەکی نێودەوڵەتی بێ تاپۆو بەڵگەنامە نەکات.

٤- هەرەس پێهێنانی شۆڕش لە بێهێزی لەشکری شۆڕش و پێداویستییەکانی جەنگی پارتیزانی فراوانیش نەبوو کە لە نێوان هەردوو یاسا و رێساکانی شەڕی پارتیزانی بەواتا فەرهەنگییە تایبەتیەکەیی و شەڕی بەرەییدا بەمانا فراوانەکەی ئەمبەرو ئەوبەری دەکرد و کەموکورتیشی پێوە دیار نەبوو، لەپلان و تاکتیکی شەڕیشدا باڵا دەستبوو، زیانەکانیشی بە بەراوورد لەگەڵ زیانەکانی دوژمندا کەمبوون. کە پەیمانی جەزائیریش مۆرکرا هێزەکانی شۆڕش صەد هەزار پێشمەرگەی ئامادەی هەبوو. ئەی بۆ تووشی هەرەس بووین؟

دووای مۆرکردنی پەیمانی جەزائیر، شای ئێران ١٩٧٥/٣/٦ دەگاتەوە تاران، بارزانی مستەفاش لە تاران چاوەڕوانی دەکرد بزانێت ناوەڕۆکی رێککەوتنە کتوپڕەکە چییە و چ کاریگەرییەکی نێگەتیف دەکاتە سەر شۆڕشی کورد. شای ئێران بەئەنقەست رۆژی ١١ مارت دیاریدەکات بۆ چاوپێکەوتنی بارزانی بۆ ئەوەی بیداتەوە بەچاویدا پێنج ساڵ پێشتر و لەهەمان مانگ و رۆژدا پەیمانی ئاشتیت لەگەڵ صەددام مۆرکرد و

ئێمەت بە هیچ نەزانی.

بارزانی: ئێمە لەبەر رۆشنایی بەرژەوەندی کورد دەجولێینەوە و بەرژەوەندی کوردیش لەوەدا بوو.

شای ئێران: منیش دووای بەرژەوەندی ئێران کەوتووم.

بارزانی: بەڵام ئەم رێککەوتنەی ئێوە راستەوخۆ دژی شۆڕش و بەرژەوەندییەکانی کوردە.

شای ئێران: پەیمانەکەی ئێوە و صەددامیش دژی رژێمی شاهەنشایی و بەرژەوەندییەکانی ئێران بوو. لێرەدا بارزانی مەترسییە راستەقینەکانی ئەو پەیمانە رەشەو ئەو خەنجەرە ژەهراوییەی بۆ دەردەکەوێت نامەردانە لە گازەرەی پشتی کورد دراوە.

سەرکردایەتی شۆڕش پێشنیاز دەکات هێزێکی مامناوەندی بهێڵێتەوە لە پێشمەرگەی هەڵبژاردە و سەڵت. بۆ بەرگری کردن و درێژەپێدانی شۆڕش بەشێوەی شەڕی پارتیزان، بارزانیش پێشنیازەکەی سەلماندن بەڵام کە برگەکانی پلانە چەپەڵەکە کەوتە بواری جێبەجێکردنەوە و مەترسییە راستەقینەکانی کەوتنە بەرچاو بارزانیش لە بریاری پێشوو دەگەڕێتەوە و وەك بۆچوونی خۆی خوێندنەوەی پێشهاتەکان بەهەمووان رادەگەیەنێت پلانەکە زۆر دوژمنکارانە و چەپەڵە، دوژمنان حەز دەکەن ئێمە بەرگری بکەین و بەهەردوولایان کوردقڕانێکی فراوان بکەن بۆیە ناتوانم لێپرسراوێتییەکی وا گەورەی مێژوویی بخەمە سەرشانم کە بەهیچ بارێکدا بەرژەوەندی کوردی تێدا نییە، هەرکەسیش بەرگری دەکات خۆی بەرپرسیارە. من بەخۆم و خێزانەوە هەتا سەرەتای مایس ١٩٧٥ لە ئێران ماینەوە، لەوماوەیەدا کەرتەکانی سوپای عێراقیم دەبینی بەتانك و زرێپۆشەوە بەرێگای پێنجوین و سەردەشتدا دەهاتنە ناو خاکی ئێران بەشارەکانی نەغەدە و شنۆ، بەرێگای خانەدا شۆڕدەبوونەوە بۆ حاجی هۆمەران و پشت و پێشیان لە کورد دەتەنی. بارزانی داوا لە ئەمەریکا دەکات هاوکاری سەربازیی ئێران لەگەڵ عێراق رابگرێت، وتیان ناتوانین ئەو کارە بکەین! ئیسرائیلیش پەیمانی دابوو گەر سنووری ئێران لە کورد داخرا، کۆمەکی پێویست لە ئاسمانەوە لە چەند خاڵێکی دیاریکراودا دابەزێنێت بەڵام هەر بەڵێن بوو، بەکردەوە هیچیان نەکرد یا هیچیان بۆ نەکرا. لێرەدا بارزانی بەناسۆرەوە دەڵێت: (دەترسم هەر هەموو بێویژدانەکان (ی جیهان ن.ك) گەلەکۆمەکەمان لێبکەن و تاك و تەنهاباڵ لە گۆڕەپانەکەدا بمێنینەوە و دەست بخەنە بینی کورد، بیتاسێنن)[٢٢٨]، کارەساتێکی نەتەوەیی گەورەبوو، پرسەی شۆڕشێکی مەزن و سەرکەوتوو بوو بەشێکی کورد لە قوڵایی دڵدا بەرگی رەشی ماتەمیان پۆشیبوو، وەك چۆن باوکێك جگەرگۆشەکەی لەباوەشیدا گیانی دەردەچێت،پێشمەرگەش بەو هەستەوە بەدیار تفەنگەکانیانەوە دەگریان و تروسکاییەکیان بەدینەدەکرد. زۆر ستەمە بیهێنیتە بەرچاو گرووپ و دەستەو تاقم هەبوون ئەو رۆژە رەشەی کوردیان بەجەژن دەزانی و پیرۆزبایی (ئاشبەتاڵی شۆڕشیان) لەیەکتر دەکرد و دەیانوت ئەمە ئەو رۆژەیە ئێمە بۆی دەگەڕاین.

هەرەسی شۆڕش و ئەو رەشبینی و بێ هیواییەی هەتا ماوەیەك بەدووی خۆیدا دەیهێنا، زەمینەیەکی لەباربوو بۆ تاوانبارکردنی بارزانی و سەرکردایەتی شۆڕش، زۆر کەسیش کەوتنە ژێر کاریگەریی پروپاگەندەکانەوە. من وتوومە و دووبارە و چەند بارەی دەکەمەوە، بارزانی لە پێناو کوردا نا، گریان هەر لەپێناو بەرژەوەندی تایبەتی خۆیدا، پاراستنی ناووناوبانگ و چل و دوو ساڵ خەبات و بیست و نۆ ساڵ سەرکردایەتی پ.د.ك و چواردە ساڵ رابەرایەتیی شۆڕش نادات بەدەم رەشەباوە،گەر بیزانیبا بەرگریکردن شتێکی لێ سەوز دەبێت. مامۆستا سەعید ناکام لەلاپەڕە ١٧١ ـ ١٧٢ ی بیرەوەرییەکانیدا نووسیویتی (دووای هەرەس لێپرسراوان هەندێك گەرانەوە و ئەوانیدیکە لەمەهاباد، شنۆ، نەغەدە مانەوە و پێشمەرگەش لە ئۆردوگاکانی سەرسنوور " ورمێ، ئیلام وئەهواز "، ماڵی بارزانیش لەنەغەدەبوو، دکتۆر مەحمود لەویاوەڕەدابوو هەمووشتێکمان لەدەستداوە و بەمزوانە کورد خۆی ناگرێتەوە .ئاگادارکرام بچمە نەغەدە بۆ کۆبوونەوەیەکی گشتی ... رەشماڵێکی درێژ هەڵدرابوو، زۆربەی مامۆستاو لێپرسراوانی شۆرش ئامادەن، بارزانی هات و لەنزیك درگاوە دانیشت، وتی: دەزانم زۆرتان نارەحەتن هەندێکتان نائومێدن بەڵام دڵنیابن هەتا ٣سێ مانگ ولەوانەیە نەگاتە سێ مانگیش باری شۆڕش دەگەڕێتەوە ئەو رۆژەی لەو پەڕی گەشەو بەرزیدابوو، لەوانەیە شتی واببینن کەخەوتان پێوەدیوە .!)

رووداوەکانی ١٩٧٦ – ٢٠٠٦ زۆر شتیان بۆ ئەوانە روون کردەوە تفەنگ بەتاریکییەوە دەنێن، ئەوەندەش شارەزای مێژووی خۆیان و گەلان نین لەکاتی پێویستدا بگەڕێنەوە سەریان و کەڵك لە رابردوو وەربگرن و بیانکەنە پەند و ئامۆژگاری و لەبەر رۆشنایەکانیان رووداوەکان شەن و کەو بکەین و بە هەڵسەنگاندن و بەراوورد بیانکەینە بەرنامەی کار. هەمووی بەسەریەکەوە چل ساڵ نابێت مێژوونووسی گەورەی کورد، دکتۆر کەمال مەزهەر نامەخانە و ئەرشیفەکانی سۆڤێت دەگەڕێت مێژووی گەلەکەمانی پێ دەوڵەمەند دەکات و کەل و کونەکانی پڕدەکاتەوە و تەمەنی درێژ بێت چەند ساڵێکیشە سەرگەرمی پشکنینی ئەرشیفەکانی وەزارەتی جەنگ و وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیایە. جێگەی تێڕامانە رووناکبیران و مێژوونوسەکانمان ئاوڕێکی ئەوتۆیان لە هەفتەنامەکانی ژیان، ژیانەوە، ژین نەداوەتەوە کە تۆمارێکی بەنرخ و ئاوێنەی ژیانی کۆمەڵایەتی و رامیاری ئەو سەردەمەی کوردە و خەرمانێك زانیاری و بەڵگەنامەیان تێدان چەندین لایەنی نهێنی و شاراوەی یەکەمین حکومەتی عێراق و دەسەڵاتی بەریتانیا و پێوەندییەکانی کورد بەهەردوو لایەنەوە و تیشك خستنە سەر کۆبوونەوە و گفتوگۆکانی پەرلەمانی عێراق و پەرلەمانتارە کوردەکانی تێدایە، هەتا نەوشیروان مستەفا دەستی دەگاتە هەموو ژمارەکان یا بەشێکیان و کارێکی چاکیکردووە و ئەرکێکی پیرۆزی لەکۆڵ مێژوونووس و توێژەرەوە کردووە بەو هەموو لاپەرانەدا بچێتەوە بۆ بەڵگەیەك یا چەند بەڵگەیەکی پێویست کە هەر هەموویان لەسەرچاوەی باوەڕپێکراوەوە وەرگیراون و لە ژێر ناونیشانی سەردەمی قەڵەم و موراجەعەت دا چاپ و بڵاویکردۆتەوە.

پێداچوونەوەیەکی هەڵوێستەکانی بارزانی و سەرکردایەتی

١- سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان بەهۆی پەلەکردن لە هەڵگیرساندنی شۆڕشی ئەیلولدا، لەدیاریکردنی کاتو شوێنەکەیدا سەرکەوتوو نەبوون .

٢- نزیکبوونەوەی شای ئێران لە سەرکردایەتی شۆڕش و ناردنی بڕێك چەك و دامەزراندنی پەیوەندی هاوکاری ساڵی ١٩٦٦ دەستیپێکرد و تا دەهات فراوانتر دەبوو بەڵام جگە لە بەرژەوەندی هاوبەش و پێویستی هەردوولایان بەیەکتر، ئەوەی شۆڕش بۆیدەکرا دژی حکومەتی عێراق، بە ئێران نەدەکرا، ئەو توانایەی ئێرانیش هەیبوو، شۆڕش نەیبوو وەك کردنەوەی سنوور، ناردنی چەك و ئازووقە، هاتوچۆی دەرەوە، تیمارکردنی بریندار و نەخۆش.. هتد بەڵام ئەو هاوئاهەنگییە بنچینەیەکی دامەزراوو بەڵگەنامەیەکی نووسراوی لە نێوانیاندا نەبوو.

٣- شۆڕش راستەوخۆ کەوتبووە نێوان دوو رژێمی رامیاری و دوو ئاینزای جیاوازو دژ بەیەکتر و هەمانکات دوژمنی کوردیش ئەوەش هاوکێشەیەکە لۆژیکی تیدا نییە و وەك گیرسانەوەی زەوی وایە بەسەرپشتی ماسیەکەوە، کۆمەڵەی ئازادی و ژیانەوە و یەکێتی کورد (کاژیك) ساڵی ١٩٦٨ بەرچاوڕوونییەکی پێشکەش بارزانی مستەفا کرد لە پرسیارێکدا چڕ دەبوویەوە: چارەنووسی شۆڕشی کورد بە چیدەگا ئەگەر لە عێراق کۆدەتایەکی سەر بەئێران یا بە پێچەوانەوە سەربکەوێت؟ ئاشکرایە ئەو کاتە دەرووەکەی سنوور دادەخرێت کە شۆڕش هەناسەی لێوەدەدات وەك دووای پەیمانی جەزائیر روویدا و هەناسەی لە شۆڕشی کورد بڕی.

٤- رابەری شۆڕشی ١٤ی گەلاوێژ و رزگارکاری گەلانی عێراق لە رژێمی شای عێراق و باڵادەستی بەریتانیا، سەرۆکی یەکەمین رژێمی کۆمار لە عێراقدا، گەر بەهەڵەدا نەچووم بەرەگەزیش کورد بوو هەست و سۆزێکی گەرمی بەرامبەر گەلی کورد هەبوو، بێ راپەڕین و شۆڕش، بێ خوێنڕشتن و دوژمنایەتی لەماوەیەکی کورتدا ئەوەندەی دەستکەوتی مەزن بۆ کورد دابینکرد و لەیاسای کاتیی عێراقدا چەسپاندنی، شۆڕش و بزوتنەوەی کوردایەتی دووای شازدە ساڵ قوربانی و کوێرەوەری شۆڕشی ئەیلولی مەزن و شازدە ساڵی دیکەی شۆڕشی نوێش هەتا راپەڕینە سەرکەوتووەکەی بەهاری ١٩٩١ کە بەسەریەکەوە دەکاتە سی و دوو ساڵ ئەگەر بەدیهێنابێت.. تۆ وورد بڕوانە ئەو دەستکەوتانەی ساڵی ١٩٥٨ بێنەوەی دەستەو دامێنی رژێمە دوژمنەکەی شای ئێران بین، دوور لەوەی تاوانبار بکرێین بە ئیسرائیلی دووەم، بێنەوەی هەر پەلێکمان بەدەست ئەهریمەنێکی مرۆڤ خۆرەوە بێت، بێ راگوێزانی دانیشتووانی ئەو هەموو شار و شارۆچکە و گوندانە بۆ کۆمەڵگە زۆرەملییەکان وێرانکردنی کوردستان، دارمانی ژێرخانی ئابووری و شێواندنی کارەکتەری کورد و دابەزینی مۆراڵی کۆمەڵایەتی و کوردایەتی و لە دەستدانی بەشێك لە بەها بەرزو پیرۆزەکان و بڵاوبوونەوەی نەریتی خۆفرۆشیی و جاشێتی وەك دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی ئامۆ و قۆزتنەوەی وەك رێگەیەکی ئاسان بۆ بەرژەوەندی تایبەت و کۆکردنەوەی سامان لەسەر حسابی شۆڕشگێڕان

و قوربانیدەرانی ڕێگەی کوردایەتی، لایەنە رامیاریی و سەربازییەکانی کوردیش بەجۆرێك برەویان بە دیاردەی جاشایەتی دەدا، ژمارەیەك لە سەرۆك جاشەکان شەرمیان نەدەکرد دەیانگوت جاشایەتی و پاشایەتی! هۆی تایبەتیش هەیە بۆ بوون بەجاش ئەگینا لە پێشمەرگە پێشمەرگەترین، ئەوەش ڕووداوی دڵتەزێنی لێدەکەوتەوە،هەر بۆ نموونە فەرماندەی مەفرەزەیەکی هەواڵگریی میریی(موخابەرات)، ناسراو بە قالە گاور کە دەتوانین لە سەنگەری کوردایەتیدا جێگەی بکەینەوە دوای ئەنجامدانی پلانێکی مەردانە بۆ لەنێوبردنی مولازم موحسین نیشانەی جەربەزەیی و دەستوەشێنی خۆیی و خوشکەزاکانی بوو،دڵنیاش بوون کە کوشتوویانە بەڵام مولازم موحسین خوا نەیکوشت! بۆ سبەینێ لە هەمان شوێنی پەلاماردانەکەدا لە گەڕەکی مامۆستایانی سلێمانی یا لە پشت شەقامی شەست مەترییەکە قالە گاور شەهید دەکەن و خوشکەزاکانی کە سەر بەبزوتنەوەی شۆڕشگێران بوون چوونە دەرەوە، یەکێتی نیشتیمانی کوردستان داوای دەکردن و بزوتنەوەش دەیوت سەر بەئێمەن و هاتوونەتە ریزی شۆڕشەوە و پێشمەرگەن، لەم بێنەو بەردەیەدا چەندین پێشمەرگە لە هەردوولا کوژران کە دیارترینیان شێرکۆی شێخ عەلی و جەمالی عەلی باپیر بوون. هاوسەرەکەی جەمالیش فەرماندەی مەفرەزەیەکی دەستگای هەواڵگریی عێراق بەنێوی حەمەی فەرەج مارەیکرد.[٢٢٩]

دێمەوە سەر کرۆکی باسەکە و هەڵوێستی دۆستانەی سەرۆك عەبدولکەریم قاسم بەرامبەر بەکورد و دەڵێم خوا پیاو خراپ بگرێت نێوانیان لەگەڵ کوردا تێکدا، ئۆباڵەکشی بەزۆری دەکەوێتە ئەستۆی پارتی کۆمۆنیستی عێراق و هەندێکیشی دەکەوێتە ملی سەرکردایەتی کورد کە بووە هۆی لە دەستدانی ئەوهەلە مێژووییە و هاتنە سەر کاری بەعسییەکان لە ١٩٦٢/٢/٢٣ دا.

٥- ئەو دەمەی سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول پەیانی ئاشتی لەگەڵ بەعسی عێراق مۆرکرد، شۆڕش لە هێزو دوژمن لە بێهێزیدا بوو بەڵام مەترسییە ناوخۆییەکان ناچاریکرد، بەرژەوەندی لەوەدا بوو، سەرکردایەتی کوردیش بەپێی ناووهەوای نێو دەوڵەتی دووی بەرژەوەندییە ستراتیژییەکان دەکەوت و لە شاری کوێران دەستی بە چاویەوە دەگرت!

٦- سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول پلانێکی بەغدای زۆر بەئاسانی بەسەردا تێپەڕی، چووە ژێر باری ماوەی چوار ساڵ بۆ جێبەجێکردنی ئۆتۆنۆمی کوردستان، لەوێدا بەرنامە و پلانی بارزانی لەسەر ئەوە دامەزرابوو (پادار بگرە بێپا ماڵی خۆ) ئەو بەرنامەیەش لە رووی تیۆرییەوە پەسەندە ئەگەر لە پراکتیکیشدا هەروا بکەوێتەوە، بەڵام وا نەکەوتەوە.

٧ـ سەرکردایەتی شۆڕش هەڵەیەکی تاکتیکیشی کرد، هەر هەموو دامو دەزگاکانی بەڕێوەبردن لە سنووری ئۆتۆنۆمیدا سەر بەشۆڕش بوون وەك بەڕێوەبەرایەتی پۆلیس، پەروەردە، کشتوکاڵ، کارگەکان. ئەوانە و سەرلەباری جەماوەری سەر بە شۆڕشی بانگهێشت کرد روویکەنە شاخ و پەیوەندی بە شۆڕشەوە بکەن.

میریی عێراقیش ئەو هەنگاوەی سەرکردایەتی کوردی زۆر بە دڵبوو، شۆڕش بارێکی وەها قورسی ئەو

هەموو خێزانەی بکەوێتە سەر کە زۆربەی هەرەزۆریان هەرجێگرن.. بەیەکێك لە دۆستە خۆشەویستەکانم، شەهید مامۆستا حەمە صالح فەرەج ناسراو بە صالح هێتلەر[٢٣٠] وت: بۆنایەیتە دەرەوە و پەیوەندی بە شۆڕشەوە بکەیت؟ وتی: ئەوە بارێکی گرانە بەسەر شۆڕشەوە مەلا مستەفا دەبوو زۆر لەوە حەکیمتر بووایە، ئێستاش یەکێك کەمتر چاکتر، دەگێڕنەوە سەرداری دوو وڵاتی دژ بەیەکتر چەند ساڵ جەنگ و کوشتار یەکێکیان سەرناخات، ریش سپی و پیرە بەئەزموونەکان پێشنیازێك دەخەنە بەرچاوی سەرداری خۆیان، بە ناوی ئاشتبوونەوە و هەڵدانەوەی لاپەڕەیەکی سپی ٥٠٠ فیلی سپی بەدیاری بۆ دوژمن بنێرێت کە ئەوانیش باوەڕیان وایە فیلی سپی پیرۆزە وسەربڕینی تاوانێکی گەورەیە،جا چۆن بەخێویان دەکات با بیکات، مەگەر لەدەمی سەربازەکانی بگرێتەوە هەتا خۆراك نامێنێت و قات و قڕی پەیدا دەبێت.

٨- بارزانی مستەفا لە مانۆڕی رامیاری و سەربازیدا باڵا دەست بوو بەڵام نەدەبوو سەرکەوتنە بەرچاوەکانی لەو بوارەدا کەلەیەك کاتدا پەیوەندی دۆستانەی لەگەڵ هەردوو بلۆکی خۆرهەڵات بەسەرکردایەتی سۆڤێت و بلۆکی خۆرئاوا بەرابەرایەتیی ئەمەیکادا هەبوو هەمانکات پەیوەندی دۆستانەی بە ئێران و ئیسرائیل و وڵاتانی کەنداوو ئوردون و سعودیەشەوە هەبوو پاڵپێوەبنێن ئەو پەیوەندیانە لە عێراق نەشارێتەوە کە دەیتوانی هەر بەنهێنی بیانهێڵێتەوە بەڵام وەك مانۆڕو بۆ مەبەستی تایبەتی پلانەکانی دەیویست عێراق زۆر چاکتر بزانێت ئەو پەیوەندییانەشی هەیە بەڵام بەداخەوە بوونە هۆی گومان و دڵکرمێبوونی رژێمی بەغدا کە سەرکردایەتی شۆڕش بەدڵسۆزی لە چارەسەرکردنی کێشەکان و ئاشتی و برایەتی راستەقینە نەهاتۆتە پێشەوە.. با ئەو راستییەش نەکەین بە ژێرەوە هەر کوردێکی دڵسۆز لە جێگەی بارزانی بووایە هەمان ئەو هەڵوێستانەی دەبوو، ئەمەریکا و ئێران و ئیسرائیل بەراشکاوی بەڵێنی پێدەدەن (شەڕ هەڵگیرسێنەوە بە عسیەکانی عێراق بەهەرچەکێك لە کورد بدەن هاوشانی ئەو چەکانەتان پێدەدەین) ئەوە یەك، دووەمیش کام بزوتنەوە، شۆڕش، دەوڵەت بەهەموو توانایەکییەوە هەوڵنادات بیسەلمێنێت ووردو درشتی جەماوەری گەلەکەی لەگەڵدایە و لە هەر بارودۆخێکی شەڕو ئاشتیدا لە پشتییەوەن؟ بەڵام بۆ ئەو بارودۆخەی کورد پەناهەندەیی لە ئێران، بڕیاری (هەرکەس دەنکە جۆیەکی شۆڕشی خواردووە) پەیوەندی بە شۆڕشەوە بکات لە جێگەی خۆیدا نەبوو، هەر بۆ نموونە دەڵێم میریی دەیتوانی رێگر بێت، بەڵام چونکە بە بەرژەوەندی خۆیی دەزانی هیچ رێگرییەکی لەپەیوەندی ئەو هەموو حەشاماتە نەکرد و زۆرێك لە سیخور و بەکرێگیراویشی تێکەڵکردن، لێرەشدا دووپاتیدەکەمەوە رووداوەکانی مێژوو بۆ ئەوانەی دروستیدەکەن هەمیشە بەیەك سەنگ و تەرازوو دەکێشرێت، ئەگەر سەرکەوتنی بەدەستهێنا سەرکردەیەکی ژیر و بلیمەتە و لەفراوانترین دەروازەکانەوە دەچێتە مێژووەوە ئەگەر نا لە چاکترین باردا بەهەڵەی گەورە لەسەری تۆمار دەکرێت. نووسینەوەی نوێی مێژووی کورد دەبێت ئەو سنوورە بۆ سەرکردەیەکی وەك بارزانی بکێشێت نەك بیرو بۆچوونی جیاوازی من وتۆ. هەر بۆ نموونە سەرکردایەتی بەرەی کوردستانی کە نیوەی هێزو پێزی بارزانی نەبوو لە راپەڕینە مێژوویی و

سەرکەوتووەکەی بەهاری ۱۹۹۱ دا گەلی باشووری کوردستانی هاندا روویکەنە شاخ، بەڵام ئەمجارەیان جیاواز بوو، دەستکەوتی چاکی بەدووادا هات وەك پاراستنی هێڵی ۳٦ و چەکوشی ئامادە و بریارێکی نێو دەوڵەتی پاراستنی کورد لە درندەیی رژێم و سوپای عێراق. باروودۆخەکە لەبار و کەش و هەوای نێو دەوڵەتی گونجاو بوو، بەسەرکەوتن تۆمارکرا بۆ سەرکردایەتی بەرەی کوردستانی کە بە هەموو لایەنەکانییەوە هێشتا ئەوەندەی بارزانی مستەفا جەماوەری نەبوو. نموونەی بەرچاویش لە مێژوودا زۆرن، هیتلەر پەلاماری رووسیای نەدایە، یابان بەندەری (پێرڵ هاربەر)ی بوردوومان نەکردایە، ئەلیکساندەر پەلاماری ئێرانی نەدایە، سپارتاکۆس بەسەر رۆمادا سەربکەوتایە هەریەکەیان شوێنێکی جیاوازیان لە مێژوودا پردەکردەوە، ئیتر بمانەوێت ونەمانەوێت ئەوە بریاری سەخت و بنەبڕی مێژووە. بۆ باسەکەی ئێمەش ئەوانەی هەروا سەرپێی بریاریاندابوو زۆر بەهەڵەدا چووبوون یا خۆیان لە راستییەکان گێل دەکرد و تفەنگیان بەتاریکەشەوەوە دەنا و رەگی لاملیان دەئاوصاند دیانوت (بریاری بەرگرینەکردن دووای پەیمانی جەزائیر تاوانێکی گەورەیە و تاوانەکەش بەرلەهەموو کەسێك لە ئەستۆی بارزانیدایە!) ئایا دووای دوو ساڵ شۆڕش هەڵنەگیرسایەوە بێنەوەی کوردقرانیش روویدات؟ زۆرم لەگەڵ ئەو کەسانەدا دەوت، برای برام لەو بەرگرینەکردنەدا کوردێك لە هەمووان پتر زیانی بەرکەوت بارزانی مستەفا بوو، باوو باپیرانی لەو رێگەیەدا گیانیان بەختکرد، چل ساڵ پتر خەبات و قوربانیدان و ماڵوێرانی و دەربەدەری بە با چوو، شۆڕشێکی مەزن و سەرکەوتووی سیازدە ساڵەیی لە دەست چوو، سەرکردەی سەرکەوتوترین شۆڕشی کورد پەرەوازەی وڵاتان بوو، تروسکاییەکی لەبەرگریکرندا بدیبایە، گریان بۆ کورد نا، هەر بەخۆی و بەرژەوەندی تایبەتی بەرگریدەکرد و مایە و قازانجی نەدەکەوتنە گۆمەوە، ئێستەش کە ئەم دێرانە دەنووسم زۆربەی ئەو برادەرانەم دێتەوە یاد، ئەو شەڕە دەنووکانەمان دەکرد، هەندێکیان شەهید بوون، یا بەدەردی خوا مردن، هەندێکیشیان لە ژیاندا ماوون، زۆرجاریش دەموت بێنین زۆرشت دەبینین و زۆرشتمان بۆ روونەبێتەوە و تەمەن چەندی بەبەرەوە هەبێت پتر بەڵگەی سەلمێنەر بەچاوی خۆمان دەبینین کە بارزانی بەهەڵەدا نەچووبوو (با بریاری بەرگرینەکردن بکەینە بریاری بارزانی) بەڵام زۆر دروست و گونجاوو پڕ بە پێستی کارەساتەکە بوو، ئەگەرێکی لەوە باشتر لەبەردەستدا نەبوو مەگەر لای ئەوانەی پێشەکی بریاریاندابوو (بەباڵیش بفرێت هەر بزنە!) و هەردوو گوێی خۆیان ئاخنیبوو، لەگەڵ یاساکانی لۆژیکیشدا نێوانیان تێکچووبوو، لەدەمی ئەوانەوە دەڵێم (ئاشبەتاڵ) و پرسیاریان لێدەکەم دووای مەرگی بارزانی چەند ئاشبەتاڵمان بینی، لەناچاریدا چەند لەشکری بێگانە هێنرانە ناوەوە بۆ دووبارە و سێ بارە نەبوونەوەی ئاشبەتاڵ؟ سەرکردەیەکی فەلەستینی وەك هانی حەسەن کە دووای سەرکەوتنی شۆڕشە جەماوەرییەکەی گەلانی ئێران کە ئایەتوڵلا خومەینی دەستی بەسەراگرت، وەك نوێنەری دەسەڵاتی فەلەستین دەگاتە تاران. مەسعوود بارزانی لەو رووەوە نوسیویەتی (خوا هەڵناگرێت هاوکاری ئێمەشی دەکرد، وتی: هەتا ئێستا نەمدەزانی (پەیمانی) جەزایر چەند مەترسیدارە، ئێستا دەزانم بارزانی چ بریارێکی ژیرانە و دووربینی

هەبوو کە کشایەوە ئێران ئەگینا کوردی دەخستە بەر شاڵاوی قەلاچۆکردن و سەرقرانی کورد، کە دۆکیومێنتە نهێنییەکانی (پەیمانی جەزایر) م لە وەزارەتی دەرەوەی ئێراندا بینی، دڵنیا بووم ئەو پلانانەی بۆتان چنرابوو ئەوپەڕی مەترسی بۆ دوارۆژی گەلەکەتان هەبوو)[٢٣١].

٩- کێشەکانی نێوان بارزانی و (م.س) قووڵبوون و چارەسەرکردنیان ئاسان نەبوو، بەردەوام بە نهێنی و بەئاشکرا پەرچە کرداریان بەرامبەر یەکتر دەنواند لە پێناو چەسپاندنی دەسەڵات و بەلاداخستنی کێشەکان لەبەرژەوەندی لایەکیان، بارزانی یا (م.س) و رازگرەکەی دە دەستەڵاتی خۆیان بەدەستەڵاتی شەرعی هەرەباڵای پارتی و شۆڕش دەزانی و زۆرینەی سەرڕێژی دەنگەکانی سەرکردایەتی بوون و بە پێی پرۆگرامی ناوخۆی حیزب بڕیارە هەرە گرنگەکان لە سنووری دەستەلاتەکانی ئەواندایە و سەرۆکی پارتی تەنها کەسێکە لە پلەی هەرەبەرزی پەیژەی سەرکردایەتیدا و لە دەنگەکاندا لەسەر بڕیارەکان خاوەنی دوو دەنگە و دەبێت ملکەچی بڕیاری زۆرینە و کۆنفرانس و کۆنگرە بێت. بەلای بارزانیشەوە دەستەڵاتەکانی سەرۆکی پارتی لەسەر و دەستەلاتەکانی سەرکردایەتی پارتی و شۆڕشەوەیە، پێکهاتەو ژیانی ناوخۆی پارتیش هەر لە دامەزراندنییەوە بەو جۆرە بووە.ئاپاکەبارزانی لە سۆڤێت بوو سەرکردایەتی پارتی بڕیاری کۆتایی هەر هەنگاوێکی گرنگی بۆئەو نەدەگەڕانەوە و نوێنەری تایبەتی دەنارده سۆڤێت پرسی پێبکات و دووا بڕیاربدات کە نوێنەرێکیان جەلال تاڵەبانی بوو بەناوە نهێنییەکەیەوە کە(پیرۆت) بوو؟ دیارترین دەنگدانەوەی ململانێکە لە دوو هەڵوێستدا خۆینواند، هیچکامیان لە جێگەی خۆیدا نەبوو:

١- بارزانی مستەفا زۆر بەزەقی رۆڵی رازگری (م.س) دەخاتە پەراوێزەوە و لەئاست و پلەی خۆیدا ناێخوێنێتەوە کە جێگری سەرۆکی پارتییە و ئەوکاتانەی سەرۆك دووربکەوێتەوە، ئۆتۆماتیکی کەسی دووەم کە رازگرە ئەرکەکانی سەرۆك ئەنجام دەدات بەڵام بەداخەوە بارزانی کە دەچێت بۆ چاوپێکەوتنی سەرۆکی دەسگای هەواڵگری ساواك و نوێنەری تایبەتی شای ئێران، ژەنەراڵ پاکروان کە بۆ دیدەنی بارزانی هاتبووە حاجی هۆمەران، شێخ لە تیفی حەفید و کاکە زیادی کۆیە و هەباسی مامەند ئاغا دەکاتە جێگری خۆیی و ئەرکی بڕیارە گرنگەکان بەوان دەسپێرێت کە هەرسێکیان دەرەبەگ و لەخاوەن زەوییەگەورەکانی کوردستان بوون و ئەندامی پارتیش نەبوون، بەڵام نیشتمانپەروەر و دۆستی شۆڕش بوون و نازیشیان هەبوو.

٢- رازگری (م.س) ئیبراهیم ئەحمەد و هەرهەموو ئەندامەکانی (م.س) هەنگاوێك دەنێن لەوەی بارزانی نابە جێتر و زۆر قورسترێش، هەڤاڵ و لایەنگرانی خۆیان کۆکردەوە و کۆنفرانسێك لەماوەت دەبەستن، یەکەمین بڕیاریان وەك چەخماخەیەك فتیلی بەرمیلێك باروت ئاگر بدات،تەقییەوە، تەقینەوەیەکی گەورە و ترسناك و هەڵبژاردنی رێگایەکی زۆر ترسناك و دژوار بۆخۆیان و رێرەوو چارەنووسی شۆڕشیش، زەنگێك بوو دڵ لەرزێن، نە دەنگدانەوە وبەردەوامبوونی و نەبێدەنگ بوونیشی لەبەرژەوەندی کوردایەتی نەبوو، هێزو توانای خۆشیان تاقیکردەوە لە کێشی بارزانیدا نەبوون، گەڕانەوە باوەشی شۆڕش و پەشیمان بوونەوە بەڵام ڤایرۆسی دەردەکە و ماکی برینەکان هەرمابوون و جەستەی شۆڕش و بزوتنەوەکەیان دادەڕزاند.

هێڵە سوورەکان

بارزانی یەکێك بوو لەو سەرکردانەی لە سەرکەوتنیشدا پشتی لە داواکاری بەرامبەر نەدەکرد بۆ دانووساندن و ڕێککەوتن ئەگەر نیوە ناچڵ و ناوەندگریش بوویێت، هەندێك جار بۆ هەنگاوێك بەرەو پێش سازشی لەسەر هەندێك داواکاری شۆڕش یا میریی عێراقیش دەکرد، پەسەند کردنی ماوەی چوار ساڵەکەی نێوان ١٩٧٠ – ١٩٧٤ بۆ جێبەجێکردنی بەندەکانی پەیمانی ناشتی نموونەیەکە. بەدرێژایی تەمەنی شۆڕشی ئەیلوول داواکاری هیچ ڕژێمێکی بەغدای نەداوەتە دوواوە بۆ گفتوگۆ و ناشتی، لە هیچ ڕێکەتنێکیشدا دوژمن هەموو داواکارییەکانی (نەك هەموو مافەکانی کورد) شۆڕشی پەسەند نەکردووە، هەموو جارێکیش بارزانی و سەرکردایەتی دەمێك وەك کۆتری ناشتی و دەمێك وەك پڵنگی چیا، شتێك لە ئێمە و شتێك لە ئێوە دەگەیشتنە ئاگر بەست و ماوەیەك ناشتی و هێمنی کورت یا درێژ و کەموزۆر هەندێك لە مافەکانی کوردیش دەسەلمێنران، بەڵام کار دەهاتە سەر هێڵە سوورەکان وەك (گەلی عێراق بەشێکە لە نەتەوەی عەرەب و خاکی عێراقیش بەشێکە لە نیشتمانی عەرەب) کە برگەیەکی سەرەکی یاسای کاتی و دروشمێکی شۆڤێنی چەند ڕژێمێکی عێراق بوو، کەرکووك و ناوچەدابڕاوەکانی وەك خانەقین و شەنگار.. هتد زۆر سەرسەخت و پێداگرتوو، بەتایبەتیش لەسەر کەرکووك شەڕی ژیان و مردنی دەکرد.. (١٩٧٠/١/٢٨ شاندێکی باڵا و قەبەی میریی هاتنە نێو پردان بە سەرۆکایەتی حەردان عەبدولغەفار و ئەندامێتی عەبدوڵلا سەلووم سامەرائیی، مورتەزا حەدیسی، سەعدوون غێدان، سەمیر نەجم، عەمید روکنی ئیسماعیل تایە (تائە – تایە) نعێمی، بەڕێوەبەری ئۆپەراسیۆنە سەربازییەکان، عەمید روکن موحەممەد عەلی سەعید، ڕاوێژکاری یاسایی وەلید فەتتاح زەڵت، عەزیز شەریفیشیان لەتەکدابوو. لەمیانەی وتووێژدا عەبدوڵلاسەلووم دەڵێت کەرکووك کوردستان نییە،کێ دەیسەلمێنێت وانییە؟ بارزانی بە تورەییەوە دەڵێت من دەڵێم کوردستانە(دەیسەلمێنیشم کوردستانە ن.ك) وریابە، نەڵێیت کوردستان نییە بڵێ داگیرمانکردووە. هەتا کوردێك لە کەرکووکدا بمێنێت، ئەوەش چاکبزانە هەرگیز دەستبەرداری نابین)[٢٣٢].

بارزانی کە دەڵێت دەیسەلمێنم کەرکووك کوردستانە، نموونەیەکی زۆر جوان و بەڵگەیەکی بەهێز بۆ شاندەکەی میریی دەهێنێتەوە نیشانەی هاتنە دەست و قسە سواری و سەلماندن بەبەڵگە بوو، ئەم چیرۆکەم دەماودەم بیستووە، بارزانی سینییەك هەڵدەگرێت و دەڵێت ئەمە سینی منە، من خاوەنیم و ئێوە مافێکتان تێدانییە، ئێستە هەریەکەتان شتێکی تایبەتی خۆیی لەسەر دابنێت، شاندەکە، یەکێك تەزبیحەکەی، یەکێك چەرخەکەی، یەکێك پاندانەکەیی و بەوجۆرە. ئەمجا بەرزانی دەپرسێت:

- ئەو شتانە هی کێن؟
- شتی ئێمەن.
- ئەی سینییەکە؟
- سینییەکە هی تۆیە.

کەرکووکیش هەمان شتە، تورکمان، عەرەب، ئەرمەنی و کلد و ئاشوورییان بۆ هێناوە و لەوێ دەژین، هاولاتی کوردستانین بەلام خاکەکە کە کەرکووکە خاکی کوردە و کوردستانە.

شاندەکە دەمیان دەبێتە تەلەی تەقی و خێرا بابەتەکە دەگۆڕن.

ڕۆژی ١٩٦٤/٨/١٧ هێزێکی (م.س) بەهاوکاریی لۆجستی ئێران دێنەوە ئەمدیو رووە و ناوچەکانی شلێر، سیوەیل، پێنجوین و بەهێزێکی پێشمەرگەدا هەلدەپرژێن و لەشەرێکی سەخت و خوێناویدا سەرکەوتنێکی کاتیان بەدەستهێنا. بارزانی کە تازە لەناوچەکە گەڕابووەوە دووبارە دەگەڕێتەوە و هەتا دەگاتە سەر سنوور پشوو نادات، ئەمجارەیان و لەم گورزمەدا هێزەکەی (م.س) خۆینەگرت و کشانەوە ئەدیو سنوور. بارزانی پێشتر لێپرسراوانی ئێرانی ئاگادارکردبوو دەستتێوەردانی کاروباری ناوخۆی شۆرش چەندین کێشەی بۆ پەیداکردووین، خۆتان لەو کارانە بپارێزن دۆستایەتیتان دەکەین. بەلام ئەمجارە توند رایچلەکاندن (تاکە کەسێکی ئەوانە بێتەوە ئەمدیو، دێمە ئەودیو شۆرشێك لە کوردستانی ئێران هەلدەگیرسێنم)(٢٣٣).

ساڵی ١٩٧٤ و لەکاتێکی زۆر ناسکدا چەند ئەندامێکی ناسراوی بنەمالەی بارزانییان، شێخ عوسمانی کوری شێخ ئەحمەد، عوبێدوللا و لوقمانی کورانی بارزانی کە باوك برای ئیدریس و مەسعود بارزانین جگە لە دووئەندامی بالای سەرکردایەتی و دەسگای پاراستنی شۆرش، هاشم ئاکرەیی و شەکیب خۆیانگەیاندە بەغدا و چوونە پال دوژمن، رووداوێکی سادە نەبوو، لەکێشی رووداوە قورسەکاندا بوو، زیانی شۆرش و بەرژەوەندیی دوژمنی تێدابوو، بەخەویش هەلی زێرینی وەهایان نەدەبینی کەسایەتیی وەها گرنگ بەرپرسی بالا بە پێی خۆیان بچن و پەیوەندییان پێوەبکەن،دیارە ئەوەش دەمێك بو کاری بۆ دەکرا.

ئەو کەسانە دژی شۆرش و کوردایەتی نەبوون، کێشەو ناکۆکی تایبەتی خێزانییان لەگەل خودی بارزانیدا هەبوو، سالانی سەرەتای شۆرش ناووناوبانگی لوقمان بارزانی چکێك لە خوار بارزانییەوە لە بەشداری راستەوخۆی شەرەکان بەرێوەبردن و چاودێری بەرەکانی شەر، بەصەدان کورد لە خۆشەویستی ئەو کوری خۆیان بەناویەوە ناودەنا و بەمەلا مستەفاش دەوترا بابی لوقمان.. سەرکردایەتی بەعسی عێراق دەیویست بەبارێکی دیکەدا پیشانی بدات و لە رووی رامیاریی و پروپاگەندەوە زۆرترین کەلکی لێوەربگرێت وەك چەکێکی کاریگەر دژی (سەرکردایەتی خێلەکیی) بارزانی کە سەرەرای هێزەکانی دیکەی کورد(مەبەستیان بالەکەی مەکتەبی سیاسیی ـ جەلالییەکان بوو) لەگەل کورەکانیشیدا رێکناکەوێت وجگە لە کۆمەلێك لێپرسراوی دەوروپشتی خۆی کە پەیوەندیی گوماناویان بەلایەنی دەرەکییەوە هەیە و پێشمەرگەی سادە و ساویلکەش کە ئاگای لەهیچ نییە ئیتر لەگەل هەموو هێزو لایەنەکانی کورددا کێشەی هەیە. سەرکردایەتی بەعس عوبەیدوللامستەفا بارزانی دامەزراند بە پلەی وەزیری دەولەت (وەزیری بێ جانتای وەزارەت) و چەندین پلان و پرۆژەی رامیاریی و سەربازیی لەسەر دارشت بەلام برووسکە توند و تیژەکەی بارزانی ریسەکەی کردەوە خوری و خەوەکەیان نەهاتە دی (دەستخستنە کێشەی ناوخۆی بنەمالەی بارزانییان یاریکردنە بە ئاگر، ئەخەلەتابن دووبارەی بکەنەوە)(٢٣٤)

نهێنییەکانی سەرکەوتن و مەزنیی بارزانی

دەشێت خوێنەری هێژا بپرسێت، باشە خۆ بارزانی و بارزانیان سووپەرمان نەبوون! پرسیارێکی بەجێیە و هەوڵدەدەم وەڵامێکی خوێنەر بدەمەوە بەرچاوی روونتربێتەوە و ئەگەر دوودڵییەکی هەبوویێت دڵنیا بێت. دەستپێك راستییەك بەبیردەهێنمەوە، ئەو دیسپلینەی بارزانیان لەگەڵ شیردا خواردوویانەتەوە و پێی گۆشکرابوون لە نێو هیچ هۆزێکی ئەم سەرزەمینەدا ئەگەر بێ وێنە نەبێت، وێنەی کەمە، ئەوە یەکێکە لە نهێنییەکان.

شاعیری هەرەمەزنی عەرەب، موحەممەد مەهدی جەواهیری وتوویەتی:

بارزان یا لغزا تعاصى حَلهُ   عِبرالقرونِ الغبر فهو مُطلسمُ[٢٢٥]

واتا: بارزان ئەی ئەو مەتەڵەی هەر لە سەردەمانی رابردووەوە شیکردنەوە و تێگەیشتنی نهێنییەکانت سەخت و دژوارن چونکە مەتەڵێکی ئەفسوونبەندیت.

بارزانیان سەرەڕای قوربانیدان و وێرانکردنی ماڵ و حاڵ و خاپوورکردنی گوندەکان و لە دەستدانی هەرچی هەیانبوو لە ئاژەڵ و سامان و دارایی، ئەجارێك چەندین جار و ژیانی دەربەدەریی و زیندان و داخستنی هەموو دەرگاکان بەڕوویاندا کۆڵیان نەدا و چۆکیان نەلەرزی و وورەیان نەنەوی لە خەبات و تێکۆشان ساردبینەوە، شیرازەی یەکریزییان نەشێوا، یەکدڵی و یەکدەستیان گۆڕانێکی بەسەردا نەهات، دەگمەن بارزانییەك چەکی دانابێت چجای پشتکردنە گەل و چوونە پاڵ دوژمن. راستە سووپەرمان نین بەڵام پەروەردە و گۆشەکراوی ئەو بەرنامە توندوتۆڵەن هەر لە سەر پشتی بێشکەوە تونـد دەپێچران و بەشریخەی تفەنگ و گرمەگرمی فڕۆکە و تەقینەوەی بۆمب و بۆنی باروت و دوکەڵی داروپەردووی گوند و پەنا بردنە بەر چیا و ئەشکەوت و فرمێسکی دایك و ناڵەی بریندار و هێرش و پەلامار و کشانەوە و خۆ بزرکردن و سەرهەڵدانەوە و لە نێوان ترس و هیوا و بەزەیی ودڵرەقییدا بەوژیانە رادەهاتن کە جەواهیری بەمەتەڵێکی تەلیسماوی ناویدەبات. ڕەنگرێژی بەرنامەی پەروەردەکردن و ژیانی بارزانیان شێخ عەبدولرەحمان، شێخ عەبدوڵڵا و شێخ عەبدولسلامی یەکەم بوون، لەسەردەمی شێخ موحەممەد و شێخ عەبدولسلامی دووەم و شێخ ئەحمەدیشدا برەویان پێداوە بۆ پتەوکردنی دیوی ناوەوەی کەسایەتی تاکەکان و پێکەوە گرێدانی هەست و نەست و خواستەکانیان بە خودی شێخی بارزانەوە کە بەرزترین پلەی دەسەڵاتی ئاینیی، رامیاریی، سەربازیی و کۆمەڵایەتییە لە نێو هۆزی بارزانیاندا. بارزانی مستەفا سەرۆکی گەورەترین رێکخراوی رامیاری کورد و سەرکردەی شۆڕشی ئەیلولیش بوو بەڵام لە نێو بارزانیاندا دەسەڵاتی نەدەگەیشتە ئەژنۆی خودانی بارزان شێخ ئەحمەدی براگەورەی! نهێنی خۆراگری بەرزانی و بارزانیان هەر لە ١٩٣٣ ەوە و سەلماندنی بارزانی سەرکردە لە ١٩٦١ەوە کە چیایەکە هەر دوژمنێك قۆچی لێبدات قۆچی دەشکێت. لەسەدەی بیستەمدا کە باوی ئەفسانە نەمابوو، لە سنووری ئەفسانەدا وەك نمونەیەکی زیندوو توانا و لێهاتوویی و کاریگەری خۆی سەلماند بەسەر هۆزە ناحەزە دراوسێکانەوە، زێباری، هەرکی،

سوورکی، شێخ رەشیدی لۆلان، حەمە رەشید خانی ژەنەراڵی کۆماری کوردستان، هێزە کوردە نەیارەکانی کۆماری کوردستان، هۆزە تورکمانەکانی کوردستانی خۆرهەلأت، لە شکری ئێران، عێراق و تورکیاش، لەشکری عێراق سەردەمی ژەنەراڵ عەبدولکەریم قاسم، رژێمی بەعسییەکانی ١٩٦٣/٢/٢٣، رژێمەکەی سەلام عارف، رەحمان عارف، پاسەوانانی نەتەوەیی (الحرس القومی)،باڵەکەی مەکتەبی سیاسیی پارتی، جاش بەهەموو مۆدێلە جیاوازەکانییەوە، رژێمی شای ئێران... کەسێك بەڵگەیەکی لەبەردەستدایە دوژمنەکانی کورد بەگەلەکۆمەکە و پلانی ژێر بەژێر نەبێت سەریان گەیشتبێتە ئەژنۆی بارزانی بەلأم بەگەلەکۆمەکی نامەردانە فێربوون وەك نموونەکانی ساڵانی ١٩٤٥، ١٩٤٧، ١٩٧٥ تەنانەت لەوەشدا هەرخۆیان سووك و ریسوا و ترۆ کرد، شای ئێران، هەواری بۆمیدێن، صەددام حسێن و تەنانەت کیسنگەری وەزیری دەرەوەی ئەمەریکاش رۆژێکی رەشیان هاتەوە رێ. بارزانی سەرکردەبوو، سەرکردەیەکی سادە، ئاگاداری کێشەکانیان بوو، جیاوازی لە نێوانیاندا نەدەکرد، دڵی دەدانەوە، پێویستییەکانیانی لەبەرچاو بوو هەتا جێبەجێی دەکردن، هاوبەشی خۆشی و ناخۆشیی دەکردن، لەهێرش بردن و رووبەڕووبوونەوەشدا لە شان یەك دووانێکەوە سەنگەری دەگرت و لەپەنا بەردێکدا پارووەنانێکیان دەخوارد و سەرخەوێکیان دەشکاند، قسەی هیچ فەرماندەیەك پێش قسەی نەدەکەوت، هەنگاوی هیچکامیشیان پێش هەنگاوی نەدەکەوت لە چوونە پێشەوە و هێرش و گیانبازیدا. نموونەیەکی زۆر دەگمەنە، پێشمەرگە هەرگیزا و هەرگیز لەهیچ بارودۆخێکی دژواردا کە تەنها موویەك لە نێوان ژیان و مردندا دەمینێتەوە پشتی سەرکردەکەی چۆڵنەکات وەك بارزانیان و بارزانی. هێشتا نەبەبیستن و نە بەخوێندنەوە نموونەیەکم لەبەردەستدا نییە پێچەوانە بێت. پێدەچێت هەندێك کەس بڵێن ئەوە هونەر نییە، بارزانی پێشمەرگەکانی لەبارودۆخێکدا دەژیان و چارەنووسیان پێکەوە بەسترابوو. باشە، دەیسەلمێنم. ئەی دووای یازدە ساڵ ژیانی هێمن و تێروتەسەلی بێ گریو گۆڵ لە سۆڤێت کە هیچ پێویستییەکیان بە بارزانی مستەفا نەبوو زۆربەی هەرەزۆریان دووایکەوتن و گەڕانەوە کوردستان و بێ سێودووش ژیانە تاڵەکەیان هەڵبژاردەوە و چەکی شۆڕشیان کردەوە شان و بوونەوە بەردی بناغەی شۆڕشە مەزنەکەی ئەیلوول کە ژمارەیان پێنج سەد مرۆڤ پتر بوو، هەر بۆ نموونە حەمید کاوانی، حەسۆ میر خان ژاژۆکی، میرحاج ئاکرەیی، عیسا سوار، ئەسعەد خۆشەوی، عومەر ئاغای دۆڵەمەڕی، حاجی بیرۆخی، مەلا شنێ، هورمز مەلەك، مەلا باقی، مەلا ئەمین، مەحموود شوان، سەلیم چەلەبی، مەلا ئەمین هوستانی، ئەحمەد مستەفا کانیالنجی، عەلی شەعبان، عەزیز دۆڵە مەڕی... زۆریشیان لەوپێناوەدا شەهید بوون وەك ئەسعەد خۆشەوی، حەمید کاوانی، عیسا سوار، حەسوو میرخان.

ساڵی ١٩٦٧ بەرلە هەڵگیرساندنی شەڕی عەرەب و جوولەکەی مانگی حوزەیران دووەمین شاندی میریی دەگاتە گەلاڵە – پێتەختی شۆڕش بۆ هەمان مەبەستی شاندەکەی پێشوتر لە زمان میریی عێراقەوە تکا لە بەرزانی بکەن گەلانی عەرەب، با راستتر بڵێین فەرمانڕەواکانی عەرەب چونکە هیشتا گەلانی رۆژهەلأت

بڕیاری شەڕ و ئاشتییان لە دەستدا نییە. تکا لە بارزانی بکەن پەلاماری جوولەکە دەدەین، لەوماوەیەدا کە کەرتەکانی سوپای عێراق بەرامبەر ئیسرائیل دەجەنگێن، هێزەکانی پێشمەرگە هێرش نەکەنە سەر سوپای عێراق. جگە لەوە داوای راوێژ و پشتگیریشی لێدەکەن. لەکاتێکدا سەرکردەکانی عەرەب بەتایبەتیش لە میسر، سووریا، ئوردون و عێراق بە هەموو تاقیکردنەوە و ئەزموونەکانیانەوە، بەو هەموو لەشکر و سوپایەوە، دەسگاکانی هەوالگری ناوخۆو دەرەوە، بنکەی لێکۆڵینەوە ستراتیژیەکان، هەموو گەلانی عەرەب و مسوڵمانانی جیهان و سەرکردە عەرەبەکانی دیکەش کە م و زۆر دوورا و دوور پشتیوانیان بوون جگە لە رووسیای سۆڤێتی زل و زەبەلاح، هەر هەموویان دڵنیا بوون دوا رۆژی ئیسرائیل و جوولەکە لەناوچەکەدا کۆتایە و ناویان لەسەر نەخشەی جیهان دەسڕنەوە، سەرکردایەتی سۆڤێتیش قۆڵی خۆی هەڵکردبوو بەهێزترین بنکەی ئیمپریالیستی رۆژئاوا لە ناوچەکەدا نامێنێت و سۆڤێت جێگای ئەمەریکا دەگرێتەوە لە رۆژهەڵاتی ناوەندا.. بەڵام بارزانی لەوەڵامدا پێچەوانەی بووچوونەکانی ئەوان بوو، وتی ئێوە هاتوون داوای هاوکاریی و راوێژمان لێدەکەن، چاکترین ئامۆژگاری و پشتگیری ئێمە ئەوەیە هەر ئێستە شەڕ بووەستێنن (جگەرەکێشێك دووای دەستپێکردنی گفتوگۆکە شەڕ دەستی پێکردبوو) و هێزەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان بگەڕێنەوە خاڵەکانی ئاگر بەست، ئەگەر ئەوەشتان بۆناکرێت وا چاوەڕوان دەکەم تووشی زیانێکی گەورە دەبن و سوپاکانی عەرەب کارەساتێکی سەربازیی قورسی بەسەردا دێت.

کوردی ناحەز و نەیار، بەعسییەکان، کۆمۆنیست، چەپی توندڕەوی کورد، میدیاکانی عەرەب، بەردەوام فوویان پێدا دەکرد و پروپاگەندەی ژەهراوویان دژی شۆڕش بلاودەکردەوە کە یاخیبوونە چەکدارەکەی باکووری عێراق پلانی ئیمپریالیزم و کۆمپانیا مۆنۆپۆلەکانی نەوتە بۆ لاوازکردنی عێراق و گێڕانەوەی بۆ باوەشی خۆرئاوا و لەهەمان کاتیشدا هەوڵێکی نەزۆکە بۆ دابڕینی خەباتی هاوبەشی چینی کرێکار و جوتیار و زەحمەتکێشانی کورد و عەرەب لە یەکتر و رێگە گرتن لە خەباتی چینایەتی بەرە و رزگاری و گەیشتن بە سۆسیالیزم و دەستەڵاتی چینی پرۆلیتار... سەیر لەوەدایە ئەم بەند و باو و قسەی ناو کتێبانە کە وەك (وڵاتی جەلقاو پڵاوی خانەقا) وەهایە، ناویان هەیە و بوونیان نییە، لەسەردەمێکدا بازاڕی گەرمبوو، چینی پرۆلیتار لە کوردستان و عێراقیشدا هێشتا سەریهەڵنەدابوو، سەریش هەڵنادات، بەتایبەتیش دووای کۆتربوونەوەی ماڵە باوان و هەرەسی قەڵای چەوساوەکان و گەلانی ژێر دەست و دەرکەوتنی مەردی مەیدان گۆرباتشۆڤی مەزن کە بە تەنها هەنگاوێك، بەڵام چۆن هەنگاوێك، سەد ساڵ پتر دەستەڵاتی تیۆری مارکسیزم و حەفتا ساڵ پتر دەسەڵاتی پیادەکراوی مارکسیزم — لینینزم بەدوو پەنجە دەپێچێتەوە و توریدەداتە قوژبنێکەوە یا دەیدات بەدەم باوە.دەڵێم سەردەمی ئەو بەیت و باڵۆرە بێناوەرۆك و چەواشانە، کرێکارێکی نەشارەزا، فرۆشیارێکی دەستگیر، پیشەکارێکی سادە، شۆفێرێکی تەکسی، شۆفێری بارهەڵگرێك، گوزەران و ئاستی ژیانی لە فەرمانبەرێك و مامۆستایەك کە بەلای ئەو برادەرانە و مامۆستاکانیانەوە ئەوە چینی بورژوای ناوەندن بەرزتربوو، چینی پرۆلیتاری کورد و عەرەب لە عێراق کە خێریاندەکرد، بەرلەهەموان بۆ ماڵە مامۆستای فێرگەکانیان دەنارد چونکە لە هەموو چینە

دەستکورتەکان پەریشانترن! چینی مامۆستا لە هەموو توێژەکانی کۆمەڵ دڵسۆزتر و قوربانیدەتر بوون، ڕێژەی خۆفرۆشیش لە نێویاندا زۆر لە خوار بوو، بۆخۆم مامۆستای فێرگە بووم، ناڵێم مامۆستا فریشتەیە بەڵام پیشەکەی مەیدانی قاچ و قووچ و دزی تێدا نەبوو مەگەر دەباشیری بفرۆشتایەتەوە، ئەویش لەژێر چاکەتەوە هەموو بازار بگەڕایە کیلۆیەك دەباشیر نیوکیلۆ پیازی ووشکی نەدەکرد. دەڵێ بارزانی بۆ ئەو (بلویر ژەنە جادووگەرانە) و دەهۆڵی دڕاویان لە پاریزدا بوو بەپشتدا بیاغاتە چاڵەوە، بڕیاریدا کۆمپانیا مۆنۆپۆلەکانی پەترۆڵ و ئاغاکانیان ووریا بکاتەوە، چ شوێنێك زۆر کاریگەرە و بەرژەوەندی سەرەکی تیدایە، چ جومگەیەك ناسك و بەنازارترە، گورزی شۆڕش لەوشوێنە بوەشێنێت، چاڵە نەوتەکانی بابەگوڕگوڕ و دەسگاکانی پاڵاوتن و بەڕێکردنی نەوت لە کوردستانی بێبەش لەو سامانە گرنگە بۆ دەرەوەی وڵات و بانگەکانی ئەوروپا و ئەمەریکا.. ئۆپەراسیۆنێکی گەورە و سەرکەوتووی هێزێکی هاوبەشی پێشمەرگە و کادیرانی پارتی بارەی لە میریی عێراق و کۆمپانیا چاوچنۆکەکانی هەستاند چیتر سامانی کورد نەدزن و کوردی پێ بکوژن.

دەمێنێتەوە سەر خاڵێك، ئەو نهێنییە لە چیدایە، هەرهەموو هێزەکانی گۆڕەپانی خەباتی کوردایەتی لە کوردستانی باشوور وخۆرهەڵات و باکوریش: پارتی دیموکراتی کوردستان ـ عێراق(مەسعود بارزانی) .

کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان ـ کۆڕەك(نەوشیروان مستەفا).

بزوتنەوەی سۆسیالیستی دیموکراتی کوردستان (سەیدا صالح یووسفی و نووری شاوەیس).

بزوتنەوەی شۆڕشگێران(ڕەسووڵ مامەند،محەمەدی حاجی مەحموود).

پارتی کۆمۆنیستی عێراق (عەزیز محەمەد، کەریم محەمەد).

پارتی سۆسیالیستی کورد ـ پاسۆك (مولازم کەریم سەلام،مولازم شوان،ئازاد مستەفا).

هێڵی پان/گشتیی(جەلال تاڵەبانی)،بزوتنەوەی شۆڕشگێران (نوێ) مامۆستا عەبدوڵڵا وجەمال حەکیم .

حیزبی زەحمەتکێشانی کوردستان (قادر عەزیز و عیماد ئەحمەد).

ئاڵای شۆڕش ـ حیکمەت حەمە کەریم (مەلابەختیار) و نەجمەدین عەزیز(سالارعەزیز).

پارتی گەل ـ محەمەد مەحمود عەبدولرەحمان (سامی عەبدولرەحمان).

بزوتنەوەی ئیسلامیی ـ مەلا عوسمان، مەلا عەلی، مەلا کرێکار(نەجمەدین فەرەج ئەحمەد).

یەکگرتووی ئیسلامی(سەلاحەدین بەهادین).

پ .د .ك . ئیران(د. ئەورەحمانی قاسملو،سەعیدی شەرەفکەندی، عەبدوڵڵای حەسەن زادە).

شۆڕشگێرانی کوردستان ـ جەلیل گادانی) .

کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی ئێران (عەبدوڵڵای موهتەدی).

پارتی کرێکارانی کوردستان(عەبدوڵڵا ئۆجەلان) کرو لاواز ولە پاشەکشەدان و جێگە بۆ پارتی چۆڵدەکەن؟ خوێنەر سەرپشکە بۆ وەڵامدانەوە.[٢٣٦]

پەراوێزەکانی بەشی هەشتەم

١- بڕوانە پێشەکی شەرەفنامە، هەژار موکریانی.

٢- کلۆدیوس جیمس ریچ، گەشتی ریچ بۆ کوردستان محەمەد حەمە باقی لە عەرەبییەوە کردویەتی بە کوردی، تەورێز، ١٩٩٢ ل. ١٧٦.

٣- هەژار موکریانی پێشەکی شەرەفنامە.

٤- مەسعود بارزانی، البارزاني و الحركه التحرريه الكورديه، جـ٣ أربيل ٢٠٠٢.

٥- ماگان شیروانی، بارزان و رەچەڵەکی بارزانیان. جـ٢. ١٩٩٥ ل/١٣.

٦- هەمان سەرچاوە و هەمان لاپەڕە.

٧- بەدەستکارییەوە لەلاپەڕە ١٢-١٣ ی هەمان سەرچاوە.

٨- هەمان سەرچاوە ل/١٨.

٩- هەمان سەرچاوە ل/١٣.

١٠- سەيید تەها نەوەی شێخ عوبێدوڵڵای نەهرییە، هاوکاریی شۆڕشەکەی عەرەبی عێراق دەکات بە سەرکردایەتی عەبدولموحسین سەعدون ئەوەش بە پێی ئەو بەرنامەیەی لەسەری رێککەوتبوون عەرەب و کورد و دیان لە عێراق و تورکیا و ئێران شۆڕشێکی فراوان دژی دەوڵەتی عوسمانی هەڵگیرسێنن.

١١- یا رۆژی ١٩١٥/١/١٤.

١٢- أبو شوقي (أعداد) لمحات من تأريخ الأنتفاضات و الثورات الكردية ص ١٤٦.

١٣- رەفیق حلمی، یادداشت، ب١ بغداد ١٩٥٦ ل/١٤٤.

١٤- هەمان سەرچاوە ل/٢٨١.

١٥- هەمان سەرچاوە ل/٢٣٥.

١٦- جلال الطالباني، كردستان و الحركة القومية الكردية. بغداد، ١٩٦٨.

١٧- رەفیق حلمی، سەرچاوەی پێشوو ل/٢٨١ — ٢٨٢.

١٨- بڕوانە پێشەکی شەرەفنامە، چاپی کوردی.

١٩- هەمان سەرچاوە.

٢٠- عزيز برخو عزيز، الآشوريون. ستوكهولم ١٩٨٥ ص ١٥٠.

٢١- يوسف ملك، الخيانة البريطانية للآشوريون. سنة و مكان الطبع بلا. ص ٢٤١.

٢٢ـ هەژاری موکریانی، پێشەکی شەرەفنامە، چاپی کوردی، هەروەها بڕوانە شەوکەت شێخ یەزدین، بارزانی لە مەهابادەوە بۆ ئاراس ل/٤٦٢ — ٤٩٢.

٢٣- ماگان شیروانی، سەرچاوەی پێشوو ل/١٨.

٢٤- دەڵێن لە تەمەنی ١٨ ساڵیدا.

٢٥- ماگانی شیروانی، سەرچاوەی پێشوو ل/٨٣.

٢٦- كمال مظهر. الدكتورْ، كردستان من سنوات الحرب العالمية الأولى . ط٢ بغداد ١٩٨٤ ص ٤٩.

٢٧- هەمان سەرچاوە و هەمان لاپەڕە.

٢٨- هەمان سەرچاوە ل /٥٢.
٢٩- پێشەکی شەرەفنامە، سەرچاوەی پێشوو.
٣٠- ابو شوقی. لمحات. ص١٤٨.
٣١- گۆڤاری کادر – بڵاوکراوەی ناوخۆیی پدك ژ/١٩٧١/٩.
٣٢- شەمزینی ل ٤٨ پەراوێزی ژمارە/١٢.
٣٣- تفرشیان، زربخت، قیام افسران أیران گۆڕینی ش . ش یەزدین لەفارسییەوە.
٣٤- شەمزینی هەمان سەرچاوە ٤٩٨ – ٥٠.
٣٥- هەمان سەرچاوە ل/٥٠.
٣٦- موحەممەد قودسی و ماجید مستەفاش لە ئەندامانی لیژنەی ئازادی بوون – ماجید مستەفا ١٨٩٦ – ١٩٤٧ چەند جارێك پۆستی موتەصەریف و وەزیری وەرگرتووە.
٣٧- پلەی سەربازی ئەو ئەفسەرە کوردانەی سوپای عێراق وەك بەکر عەبدولکەریم حەوێزی – نووسیوێتی، مستەفا خۆشناو رەئیس (نەقیب)، عیزەت عەبدلعەزیز رەئیس ئەوەل روکن، میرحاج ئەحمەد رەئیس. روانە بیرەوەییەکانی بەکر عەبدولکەریم حەوێزی – رئیس ل/ ٣٨، ٣٩.
٣٨- نیشانەکانی پرسیار من دامناون.
٣٩- شەوکەت شێخ یەزدین، سەرچاوەی پێشوو ل/٥١.
٤٠- هەمان سەرچاوە، پەراوێزی ١٣ل /١٥.
٤١- ماجید مستەفا یەکێکە لەسەرکردەکانی حیزبی هیوا بەڵام دەست لەگەڵ میری عێراق تێکەڵاو دەکات و لە پێناو پۆستی پۆستی وەزیرێدا ناپاکیکرد. بڕوانە کوردستان و شۆڕشەکەی دکتۆر جەمال نەبەز ل/٢٢١-٢٢٢.
٤٢- ئەو لیژنەیە لە نێو شۆڕشدا ناسرابوو بە لیژنەی ئازادی.
٤٣- أبو شوقی، سەرچاوەی پێشوو ل/١٥١ – ١٥٢.
٤٤- شەمزینی هەمان سەرچاوە ل/٤٥.
٤٥- شەوکەت شێخ یەزدین سەرچاوەی پێشوو ل/١١.
٤٦- نەجەف قولی. لەمەهابادی خوێناوییەوە وەرگێڕانی شەوکەت شێخ یەزدین ل/١٢.
٤٧- بەکر عەبدولکەریم حەوێزی لە یادداشتەکانیدا دەڵێت نووری ئەحمەد تەها مولازمی یەکەم بوو.
٤٨- شەمزینی عەزیز، دکتۆر ل/١٢.
٤٩- هەژاری موکریانی، سەرچاوەی پێشوو.
٥٠- هەمان سەرچاوە.
٥١- مسعود البارزانی، سەرچاوەی پێشوو ل/٤١٩.
٥٢- هەمان سەرچاوە و هەمان لاپەڕە.
٥٣- شەوکەت شێخ یەزدین، سەرچاوەی پێشوو، بڕوانە ل/٥٠٥.
٥٤- نەجەف قولی، لەمەهابادی خوێناوییەوە، وەرگێڕانی شەوکەت شێخ یەزدین –چ هەولێر (٢٠٠ ل /٢٠١).
٥٥- هەمان سەرچاوە ل/١٩١.
٥٦- هەمان سەرچاوە ل/١٩٣.

٥٧- هەمان سەرچاوە ل/١٩٤ – ١٩٥.

٥٨- دەنگی مامۆستا (لەشاخ) ژمارە ؟ کۆتایی ١٩٧٤، هۆنراوەی ئەی فەلەستینە پیرەکە. نوری کەریم.

٥٩- نەجەف قولی ل/١٢.

٦٠- هەمان سەرچاوە ل/١٩٥ – ١٩٦ .

٦١- سەددام حسەین ١٩٨٠ یەکلایەنە ئەو پەیانەی هەڵوەشاندەوە.

٦٢- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل/٢١٠.

٦٣- شەوکەت شێخ یەزدین، بارزانی لە مەهابادەوە.. لە فارسییەوە گۆڕیوێتی، هەولێر ٢٠٠١ ل/ ٢٢٣ – ٢٢٤.

٦٤- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٩٨.

٦٥- هەندێك سەرچاوە ١٩٤٥/١٢/١٧ و شەوکەت شێخ یەزدینیش دەڵێت ١٩٤٤/١٢/١٤!.

٦٦- بەکر عەبدولکەریم حەوێزی، گەشتێك بەکۆماری مەهابادا! ١٩٤٤ – ١٩٤٧ – کۆیە ١٩٩٣ ل/٣١.

٦٧- عوسمان دانش کورد پەروەرێکی خەڵکی سلێمانییە و برای کاکە رەشیدی موختاری قسە خۆش و باوکی هونەرمەندی شانۆکار و سینەمای کوردی کامەران. ووشەی دانش واتا کەسێکی دانا.

٦٨- بەکر حەوێزی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٨.

٦٩- شەمزینی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٩٧.

٧٠- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل١٩٨ لە رۆژنامەی کوردستان زمانحاڵی حدکا ژمارە/١٤. رۆژی ١٣٢٤/١١/٢٤ هەتاوی وەریگرتووە.

٧١- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل /١٩٨.

٧٢- شەمزینی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٤٣-٤٤.

٧٣- جوتکەوانەکان من دامناون.

٧٤- شەوکەت شێخ یەزدین، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٣٩.

٧٥- شەمزینی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٣٩.

٧٦- کۆنگرەی دووەمی پارتی ساڵی ١٩٥٢ لە کەرکوك بەستراو بڕیاریدا ناوی حزبەکە ببێت بە پارتی دیوکراتی کوردستان – عێراق.

٧٧- شەمزینی ل/٥٨٦.

٧٨- بەکر حەوێزی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٣٨-٣٩.

٧٩- بەکر عەبدولکەریم حەوێزی لە ژیاندایە، لەبارەی ئەوانیدیکەوە زانیاریم لە بەردەستدا نییە، میر حاج – بەشداری شۆڕشی ئەیلولیشی کرد هەروەها نووری ئەحمەدی تەها و شێخ لەتیفی حەفید، هەمزە عەبدوڵلاش هەتا ساڵی ١٩٥٩ سکرتێری پارتی بوو.

٨٠- پەندێکی کوردییە بۆ نەبوونی و دەستکورتی بەکاردێت.

٨١- بەکر حەوێزی/ هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٨-١٩.

٨٢- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٩٩.

٨٣- تەفرەشیان، بارزانی خۆی بە دەست کەسەوە نادات، وەرگێڕانی شەوکەت شێخ یەزدین – هەولێر ٢٠٠١.

٨٤- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٢٠.

٨٥- بەکر حەوێزی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٥١-٥٢.

٨٦- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٤١-٤٣.

٨٧- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٤٣.

٨٩- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٥٦.

٩٠- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٤٣-٤٨.

٩١- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٥٤.

٩٢- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٥٧-٥٩.

٩٣- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٥٩.

٩٤- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٧٦-٧٨.

٩٥- مورتەزا زەربەخت، لە کوردستانی عیراقەوە بۆ ئەوبەری چۆمی ئاراس، وەرگێڕانی شەوکەت شێخ یەزدین.

٩٦- بەپێی زنجیرە و رووداوەکان دەبێت هەرەسی کۆماری ئازربایجان – تەوریز چەند رۆژێک بەر لە ١٩٤٦/١٢/١١ بووبێت.

٩٧- تەفرەشیان، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٩٠.

٩٨- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٩٦.

٩٩- بەکر حەوێزی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٩٠.

١٠٠- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٠٢.

١٠١- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /هەمان لاپەڕە.

١٠٢- بەکر حەوێزی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٩١-٩٢.

١٠٣- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٩٢.

١٠٤- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /هەمان لاپەڕە.

١٠٥- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /هەمان لاپەڕە.

١٠٦- عەبدولرەحمان قاسملۆ. دکتۆر، چل ساڵ خەبات لە پێناو ئازادیدا. جـ٢ ١٩٨٨ ل/١٢٨-١٣٨.

١٠٧- بەکر حەوێزی سەرچاوەی پێشوو ل/٩٣.

١٠٨- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٩٣-٩٤.

١٠٩- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٩٧.

١١٠- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٩٩.

١١١- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٧١.

١١٢- کۆی ژمارەی ئەو چەکانە دەکاتە ٤٤٠٠ چەك.

١١٣- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٧١.

١١٤- تەفرەشیان، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٩١.

١١٥- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٠٢-٢٠٣.

١١٦- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٨٨.

١١٧- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٩٠.

١١٨- چوار نەفسەرە شەهیدەکان وەسیەتنامەی مێژوویيان نووسیوە.

١١٩- محمد حسنين هيكل، مدافع آية الله، ط٣ بيروت ١٩٨٣ ص/٦٦.

١٢٠- لێرەدا ووشەی چەپەر گونجاوترە لەووشەی قەفەز.

١٢١- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٠٦.

١٢٢- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢١٠.

١٢٣- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٠٨.

١٢٤- هەمان سەرچاوەی پێشوو و هەمان لاپەڕەش.

١٢٥- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢١١.

١٢٦- هەمان سەرچاوەی پێشوو و هەمان لاپەڕەش پەراوێزی ٣٢.

١٢٧- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢١١.

١٢٨- كريم حسامي، نقله من شهداء كردستان ايران — ترجمه نزار محمود،ص/٢٥-٢٦.

١٢٩- مەبەستی لە مینا خانم هاوسەری پێشەوایە.

١٣٠- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢١٢.

١٣١- لە رۆژهەڵاتی گڕگرتوودا، نووسینی نەفسەری ئەڵەمانی (ناوەکە پەڕاوە)، گۆڕینی بۆ کوردی، بەدران ئەحمەد حەبیب و دکتۆر مارف خەزنەدار. ل/١٠٣.

١٣٢- تەفرەشیان، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٨٥- ٢٨٦.

١٣٣- بەکر حەوێزی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٣٣.

١٣٤- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١١٤-١١٥.

١٣٥- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٢٠.

١٣٦- تەفرەشیان، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٣٠٩.

١٣٧- شەوکەت شێخ یەزدین، هەمان سەرچاوەی پێشوو .

١٣٨- بەکر حەوێزی ئەو ئەفسەرەی بەکوڕی بەختیاری داناوە.

١٣٩- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٨٧.

١٤٠- فوئاد حەمە خورشید، رەنگین ژمارە/٩٦.

١٤١- بارزانی مستەفا بە (٥١٨) پێشمەرگەوە لە رووباری ئاراس پەڕینەوە.

١٤٢- نەجەف قولی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢١.

١٤٣- بەکر حەوێزی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٤١١.

١٤٤- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٢٢.

١٤٥- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٠.

١٤٦- لە زۆربەی هەرە زۆری سەرچاوەکاندا، هەر ئەو دەقەیە.

١٤٧- ساڵەکە بەپێی ساڵنامەی ئێرانی (هەق) یە، بەڵام رۆژ و مانگەکە جێگەی گومانن چونکە ئەوکاتە بارزانی هێشتا لە پیوەندی و دانووستاندا بوو.

١٤٨- تەفرشیان، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٢٦.

١٤٩- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٢٩.

١٥٠- جوتکەوانەکە من دامناون.

١٥١- شەوکەت شێخ یەزدین، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٤٦٧.

١٥٢- بارزانی مستەفا، زمانی ئینگلیزی نەدەزانی، هەتا هەرەسی شۆڕشی ئەیلوولیش ئەوانەی لە شۆڕشدا بوون و زمانێکی ئەورووپیان دەزانی زۆر کەمبوون.

١٥٣- تەفرەشیان، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٨٣.

١٥٤- ئەو داستانە، بەشەڕی تەلووس ناویدەرکرد و شای ئێرانیش بەنابڕووچوونی سوپای ئێران ناویدەبرد.

١٥٥- تەفرەشیان، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٣١٣.

١٥٦- مورتەزا زەربەخت، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل./٤٨٦

١٥٧- ع: عەقید.

١٥٨- ر: رائید.

١٥٩- زانیارییەکانی کە لەم خشتەیەدا ڕێکخراوە برێتییە لە پۆختەی ناوەڕۆکی لاپەڕەکانی ١٥٥ – ١٥٦ی سەرچاوەی پێشوو.

١٦٠- میلێک ١٣٣٠ مەترە.

١٦١- ئەو شەهیدانە جگە لە شەهید مامۆستا یاسین هەموویان ئەندامی ل.ن.س. بوون .

١٦٢- لە بۆنەیەکی وەهادا پۆستەرە هۆنراوەیەکم نووسیوە.

١٦٣- مسعود البارزاني، البارزاني و الحركة التحررية الكردية ط٣. اربيل ٢٠٠٢ ل/١٧٣.

١٦٤- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٧٤.

١٦٥- براژن، راسترە لە ژنبرا کە کورد بەپێچەوانەوە بەکاریدەهێنێت.

١٦٦- مسعود البارزاني/ هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٩٣-١٩٤.

١٦٧- جوامێرێکی کورد، مامۆستا صدیق شاوەیس کەسایەتییەکی سەربەخۆ و خاوەن مێژوویەکی پاك و بێگەرد لە سلێمانی ساڵی ١٩٧٠ بەنوێنەری بەغدا دەڵێت ئەگەر سڵ لە سزا و لێپرسینەوەی کوێرانە نەکەمەوە پێتان دەڵێم نوێنەری راستەقینەی کورد کێیە کە ئێوە بەدوایدا دەگەڕێن دانوستانی لەتەکدا بکەن.. تەنها و تەنها مەلا مستەفای بارزانە.

١٦٨- مسعود البارزاني، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٣١٨.

١٦٩- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٣١٨-٣٢٩.

١٧٠- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٣٢٦-٣٢٧.

١٧١- ئەحمەد حەللاق خەڵکی سلێمانی و کوڕی حاجی مەحموودی دەلاکە (سەرتاش) ئەگەر بەهەڵەدا نەچووبم ئەندامی یەدەگی سەرکردایەتی پارتی کۆمۆنیست – عێراق بوو.

١٧٢- مسعود البارزاني، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٦١-٢٦٥.

١٧٣- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٦٨-٢٦٩.

١٧٤- یەکەمین سەردانی ئیدریس بارزانی بۆ بەغدا سەردەمی سەرۆك عەبدولرەحمان عارف بوو لە

١٩٦٧/١١/٢٣دا.

١٧٥- مسعود البارزاني، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٥٧-٢٥٨.

١٧٦- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٠٣-٢٠٥.

١٧٧- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٩٤.

١٧٨- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٧٧-١٧٨.

١٧٩- ئەوە رۆژی ١٩٦٤/٧/٢٦ بوو، بارزانی لە هێرشەکەی بۆ سەر هێزەکەی (م.س) دەگەڕێتەوە.

١٨٠- شەهید یاسین ١٩٨٧ زیلێکی سەربازیی سوتاند و لەوکاتەوە ئەوناوچەیە بە زیلە سوتاوەکە ناسراوە.

١٨١- مسعود البارزانی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٠٠.

١٨٢- تکایە چاوێك بە وتارەکەی مەحموود کەریم دا بگێڕەرەوە.

١٨٣- مسعود البارزانی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٩٠.

١٨٤- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٩١.

١٨٥- جەلال تالەبانی زۆر شانازی بەوەوە دەکرد پەیوەندی لەگەڵ دەوڵەتی جولەکە نەبووە و سەردانی ئیسرائیلیشی نەکردووە بەڵام عێراقیش نییە (خۆی بە عێراقی نازانێت) لەبەرامبەردا مەسعود بارزانیش نکوڵی لە پەیوەندی بەهەر دەوڵەتێکەوە نەدەکرد با ئیسرائیلیش بێت بەڵام جەختی لەسەر ئەوە دەکردەوە تەنها یەك پاسپۆرتی هەیە ئەویش پاسپۆرتە عێراقییەکەیەتی.

١٨٦- برزان ابراهیم، محاولات اغتیال الرئیس.

١٨٧- ڕێنووسی ناونیشانی کتێبەکە، کە بەجۆرە نووسراوە: أغـد و دیقراطـي و......هەڵەیەو بەجۆرە دەنوسرێت: أغَدٌ دیقراطيُّ و.......جگە لە وە بۆ دەبێت سەرکردەیەکی کوردیش ناوی نەتەوەکەی(کورد) و وڵاتەکەی(کوردستان) بەهەمان هەڵەی داگیرکارە تورك و فارس و عەرەبەکان بنووسێتەوە. کرد، کردستان!.

١٨٨- کتێبەکە ناوی نوسەرەکەی لەسەر نەنوسراوە بەڵام بەدڵنیاییەوە دەڵێم جەلال تالەبانی نووسیویێتی.

١٨٩- مسعود البارزانی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٥٧-١٥٨.

١٩٠- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٧٤-١٧٥.

١٩١- هەمان سەرچاوەی پێشوو پرختەی لاپەڕەکانی /١٥٧- ١٧٩.

١٩٢- هەمان سەرچاوەی پێشوو دەقە عەرەبییەکە (اللهم افرجها علینا و علی هؤلاء العصاة المساكین) ل/١٧٧.

١٩٣- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٦١-٢٦٣.

١٩٤- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٦٥.

١٩٥- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٨٧.

١٩٦- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٥٩.

١٩٧- حەمەی دەروێش نادر لە سلێمانی و لەبەردەم دووکانەکەیدا لە نێوچەی بەرخانەقا (خانەقای مەولانا خالیدی نەقشبەندی) تیرۆرکرا.

١٩٨- مسعود البارزانی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٢٠٩-٢١١.

١٩٩- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٣٥.

٢٠٠- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٣٥.

٢٠١- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٣٥.

٢٠٢- ووشەی کارکەنار بەگوێجا و دەزانم بۆ ووشەی عەرەبی تەجمید.

٢٠٣- مسعود البارزانی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٣٥.

٢٠٤- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٣٦.

٢٠٥- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١٣٦.

٢٠٦- بۆ نێوان جوتکەوانەکان بڕوانە ل/١٤٤ -١٤٦ ی سەرچاوەی پێشوو.

٢٠٧- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /١١٦-١١٧.

٢٠٨- ئەوەندەی من بزانم دروشمی پڵنگ نەبوو، نیو مەترێك قوماشێکی سوور بوو بەدەرزی سنجاق چەسپ دەکرا لە پشتی جەلالییەکان، پێشمەرگە و جەماوەری مەلایی بۆ گاڵتە جاڕی (کۆلوانە سوور) یان پێدەوتن کە یەکێکە لە گۆرانییەکانی هونەرمەند حەسەن زیرەك.

٢٠٩- اسماعيل تايه النعيمي (العميد)، تجربتي في القيادة ط٢ بغداد ١٩٨٥ پوختەی لاپەڕەکانی ١٠٨ — ١١٠ و ١٨٢ -١٨٣، نووسەر تێبینییەکی جوانیشی دەربڕیوە کە دەڵێت: (ناوەکانیان جەنگی، دەبابە، عەسکەری بۆنی خوێنی لێدەهات، ناوی منیش (تايه) ونبوو، سەرگەردان، ڕێبزرە .

٢١٠- مذكرات أللواء فؤاد عارف

٢١١- ئەوشیروان مستەفا دەڵێت: (ئەوەی لە دوژمنمان قبولکرد لە مەلا مستەفامان قبوڵبکردایە).

٢١٢- عەلی نادری، دەستەگوڵێك لەبیرەوەری و قسە خۆشەکانی مامۆستا هەژار، چاپەمەنی زەهرا ١٣٨٧ هەتاوی ل/١٢٨.

٢١٣- نووسەری بوێر عەبدولخالق مەعرووف دەستی ڕەشیی تاریکی و دوواکەوتن شەهیدیکرد.

٢١٤- بارزانی لە مەهابادەوە بۆ ئاراس، وەرگێڕانی شەوکەت شێخ یەزدین هەولێر ٢٠٠١ ل/٤٧٦.

٢١٥- مسعود البارزانی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٤٧٨-٤٨٠.

٢١٦- سەرۆك کۆماری عێراق ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر دووای نسکۆی شۆڕشی ئەیلول، شەوێك لە تەلەفزیۆنی بەغداوە یادی ئەو ڕۆژە سەختانە و دۆشدامانی سوپای عێراقی بەدەست پێشمەرگەوە هێنایە بەرچاو بەچاوی پڕ فرمێسکەوە وتی: پەنجا هەزار شەهیدمان دابوو، تەنها پێنج گوللە تۆپی قورسمان بەدەستەوە مابوو، بەر لە ڕێککەوتنی جەزائیر.

٢١٧- ابو الحسن تفرشيان، قيام افراد خراسان، وەرگێڕانی لە فارسییەوە بۆ کوردی ڕزگار شەمەیی چ١ هوڵەندە ١٩٩٦.

٢١٨- شەوکەت شێخ یەزدین، لەمەهابادەوە بۆ ئاراس لە فارسییەوە وەریگێڕاوە، هەولێر ٢٠٠١ ل/٥٠٢.

٢١٩- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٥١١.

٢٢٠- ئاڵێت متمانە نەماوە، نییە و نەماوە دوو وشەی بچووکن و لەوشوێنەدا واتا و ناوەڕۆکی قوڵیان هەیە و ئەوە دەردەخات لەسەرەتاشدا ئەو متمانەیە نەبوویێت.

٢٢١- مەبەستی خودی خۆیی و بارزانی مستەفایە.

٢٢٢- مسعود البارزانی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٨٣٤-٨٣٥.

٢٢٣- هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٨٤٥.

٢٣٤- صەددام حسێن کە ناوی بارزانی دەهێنا دەبوت خوا لێیخۆش بێت.

٢٢٥- عودەی و قوصەی کوژران، عەلی کورە بچکۆلەی صەددام لە ژنێکی دیکەیە(سمیرە شابەندەر) ماوە و لە وڵاتی ئوردون دەژی.

٢٢٦- لە دەمی ئەو کەسانەوە بەگوێی خۆیان لە صەددامیان بیستوە و بەچاوی خۆیان لەو هەڵوێستەدا بینیویانە و بۆ میدیاکانیان گێراوەتەوە.

٢٢٧- ناصر حەفید خوشکەزای شێخ جەعفەری پارێزگاری سلێمانی سەردەمی رژێم بەڵام نێوانیان لەگەڵ خاڵیدا خۆش نەبوو.

٢٢٨- مسعود البارزانی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٣٤٧.

٢٢٩- تکایە خوێنەری هێژا بەهەڵەدا نەچێت، حەمەی فەرەجی هەڵەبجەیی جیاوازە و کەسێکی ناسراوو بەرێز و خاوەن قوربانیشە، باوکی شەهید عەبدولڕەحمان و خەزووری شەهید مولازم کەریم سەلامە.

٢٣٠- بەهاری ١٩٧٤ لەگەڵ مامۆستا عیزەت رەشید لە سلێمانی دەستگیرکران و لەسێدارە دران، هەردووکیان هاوبیری کاژێك بوون.

٢٣١- مسعود البارزانی، هەمان سەرچاوەی پێشوو ل /٣٤٨.

٢٣٢- هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل ./٢٩٤

٢٣٥- هەمان سەرچاوەی پێشووـل .

٢٣٦ ـ ئەوانە ناوە راستەقینەکانی مەلا بەختیار، سالار عەزیز، محەمەد مەحموود عەبدولڕەحمان و مەلاکریکارە. خوێنەری هێژاش رەچاوی ئەوە دەکات بارودۆخ و قەوارەی لایەنەکان و تەرازووی هێزەکانی سەرگۆڕەپانەکە هەڵکشان وداکشانی بەرچاوی بەسەردا هاتووە، بەتایبەتیش پارتی کرێکارانی کوردستان(پ،کا،کا) و یەکێتی نیشتیمانی کوردستان بەڵام بە دوو ئاقاری جیاوازدا.

بەرگی سێیەم

بەشی نۆیەم

هەڵوێستەیەک لەسەر زمان و
زارزمانەکانی کورد و چەند تێبینییەک
ژمارەیەک لەوانەی لەسەر
کورد نوسیوویانە

هەندێك وشەی كوردی جێگەی سەرنج و تێڕامانن

لەهەموو زمانەكاندا كە مرۆڤ پێیان دەدوێت، بەزمانە زیندو و هەری پێشكەوتوەكانیشەوە دیاردەی (ئاوازەیی) و بەزاندنی یاساو ڕێسا زمانەوانیەكان دەبینرێت... لەزمانی كوردیشدا زارزمانی كورمانجی خوارو، بەتایبەتیش شێوە زاری سلێمانی بڕێك لەو وشانە بەكار دەبرێن، هەر بۆ نموونە ئەم وشانە: براژن، ژنبرا، پشتمالْ، دەسماڵ،قەرزدار

كورد بەهاوسەری برا دەڵێت براژن، بەڵام ژنبرا دروستە.پیاویش بەبرای هاوسەرەكەی دەڵێت ژنبرا كە دەبووایە بڵێت برای ژن ـ براژن! ووشەی دەستماڵ — دەسماڵ واتای دەستسڕ — دەستەسڕ دەبەخشێت كەچی بۆ پارچە قوماشێكی سێگۆشە بەكاردێت كە بەشێكی پۆشاكی نەتەوەیی ئافرەتی كوردە و پشت و بەشێك لە سنگ دادەپۆشێت، بەهەڵە لە جێگەی پشتماڵ — پشتەماڵ بەكاردەهێنرێت.

پشتەماڵیش مەترێك قوماشی لاكێشەیە لە گەرماوی گشتیدا كەمەر بەرەوخواری پێدادەپۆشرێت و هیچ پەیوەندییەكی بە پشتی مرۆڤەوە نییە.وشەیەكی دیكەشمان هەیە(قەرزدار)، لەلایەنی زمانەوانییەوە پاشگری(دار) مانای خاوەندارێتی دەدات بەوشەكەی پێش خۆی،وەك هەقدار، برینـدار، باڵدار، دەردەدار....بەلام دەبینین كورد وشەی قەرزدار بودەكار دەهێنێت بۆ كەسێك كە قەرزی كەسێكی بەسەرەوەیەو پێویستە قەرزەكەی بداتەوە، نەك خۆی خاوەن قەرزەكەیە!

زمانی كوردیی و زمانەكانی هیندۆ ئەورووپایی

زمانەكانی هیندۆ ئەوروپایی زاراوەیەكە هەموو زمانەكانی لاتینی، یۆنانی (گریك)،سانسكریتی و (حیسی ـ حۆسی ـ الحثية) دەگرێتە خۆ، زمانی (حیسی ـ حۆسی)ش كۆنترین زمانی گروپەكەیە و زۆربەی زمانەكانی ئەمڕۆی ئەوروپاش هەر سەر بەو گرووپە زمانەن،(حیسی ـ حۆسی)ش نەتەوەیەكی هیندو ئەوروپاییە، نێوان ساڵەكانی ١٨٠٠ — ١٢٠٠ پز. دەستی بەسەر نێوەڕاستی ئەنەدۆڵدا گرتووە و هەزار ساڵ بەر لە زایینیش دەوڵەتە بچووكەكانی دەڤەری چیای تۆرۆس — زاگرۆس و باكووری سووریای لەبندەستدا بوو. شایانی وتنە زمانی ئاشووری كۆنیش ٢٠٠٠ — ٦٠٠پز، هەروەها زمانی سامیی خۆرهەڵات یا درووستر بڵێین باكووری خۆرهەڵاتی ولاتی میسۆپۆتامیا و زمانی سامیی خۆرئاوا لە وڵاتی شام سەربەو گرووپەسەرەكییەن كە ئەمەی دواییان دابەشدەبێت بەسەر:

١ـ زمانەكانی ئەمورییی، فینیقی، عیبرانی و هتد.

٢ـ زمانی ئارامیی كۆنی سەردەمی سەدەی ١٠ ـ ٨ پز، كە بریتییە لە ئارامیی خۆرهەڵات و بابلی و سریانیی و ئاسووریی.

٣ـ ئارامیی نەبەتیی (الآرامية النبطية) و تەدمورییی و فەلەستینیی و سوریایی و هتد.. دەگرێتەوە.

٤ـ زمانەكانی دۆرگەی عەرەب و ولاتی حیجاز و حەبەشە و یەمەن[1].

زمانی كوردیش لقێكی بەرچاوی زمانەكانی هیند و ئەوروپاییە و نزیكەی چل و پێنج ملیۆن مرۆڤ وەك زمانی دایك پێیدەدوێن و رەگ و ریشەی دەچێتەوە سەر زمانی پەهلەوی كۆن كە لقە ئاریەكەی زمانەكانی

هیندو ئەوروپاییەکانە و زمانی ئاخافتنی کورد و نەتەوە ئێرانییەکانی ئامۆزایەتی وەك فارسیی، پاکستانیی، ئەفغانیی، بلووڕ، هیند.

رەگ و ریشەی هاوبەشی زمانی نەتەوە ئارییەکان و دراوسێتیی ونێزیکی هەندێکیان و مێژووی پێکەوەژیانی هەزاران ساڵ و دەستاویان بەسەر یەکتریەوە، رەنگدانەوەیەکی سەرنجڕاکێشی ئەوتۆی بەسەر هەندێکیانەوە داناوە، زمانی گەلانی فارس و بلووڕ و ئەفغان و پاکستان و بگرە بەشێکی هیندەکانیش بەشێوەیەکی گشتیی لەیەك زمان بچن، بەلام لەگەل نەتەوەی کورددا کاریگەریی و رەنگدانەوەکە لە سنووری دەستیاو بەسەر یەکترەوە تێنەپەڕیوە، بۆ نموونە لە نێوان فارس و کورددا نێزیکیی و ووشەگەلێکی هاوبەش و ناوکۆیی دەبینیرێت،مولکی هەردوو نەتەوەکەن، وەك: برا، ئازیز، مەرگ، جەنگ، زەمین، مەرز، باران، دوژمن، گول، جەنگەل، فرمان، بیمار، مەشق، کۆشش، تیر، تیرئەنداز، ئەندازە، سوپا، عیشق، عاشق، پەسەند، ئەفسەر، سەرباز، مەرد، پالەوان، تاق، روو، پەیوەست، دەریا، گرفتار، ئابروو، دلدار، زام، زامدار، قەشەنگ، میهرەبان، گەردوون، دۆست، رەفتار، مەست، پێشگری بەد، وەك بەدمەست، بەدرەفتار، بەدگۆ، بەدکار... هتد. هەندێك ووشەش هەن لە نێوان فارسی و کوردیدا سووکە گۆڕانێکی بەسەردا هاتووە وەك شەم/شەو، زن/ژن،ئاب/ئاو، خوون/خوێن، لەب/لێو، گوهر/گەوهەر،ماه/مانگ..... لە زمانی عەرەبی، رووسی، فەرەنسی، لاتینی و یۆنانیشەوە گەلێك ووشە کەوتوونەتە نێو زمانی کوردییەوە، بەلام بەرگێکی خۆمالییان بەبەردا کراوە[٢] وەك نرجیلە – نێرگەلە، قوطیة – قوتوو، قرض – قەرز، قەرد، أرض- ئەرز، عەرد، کنیسە- کلێسا، مۆتۆر- ماتۆر، ئۆتۆمۆبیل – ئوتومبیل، ترومبێل. کتاب – کتێب، هۆتێل – ئوتێل، ذهن- زەین، معنی – مانا، کۆمەلێك ووشەش لە زمانی کوردیدا بەکاردەهێنرێت هەندێکیان بۆ مانایەکی نێزیك و هەندێکیان بۆ مانایەکی دوور لەواتای ووشەکە، لەو زمانەدا کەلێوەی وەرگیراوە وەك ووشەی (فقیر) لەزمانی عەرەبیدا بەوکەسانە دەوترێت کە سەرچاوەیەکی بژێوییان هەیە بۆ دابینکردنی پێویستییە بنەڕەتییەکانی ژیان و جیاوازە لە ووشەی (مسکین) کە بەو کەسانە دەوترێت پێویستییە بنەڕەتییەکانی ژیانیان هەیە هەرچەند سەرچاوەی بژێوییان نییە. کورد ووشەی فەقیر بەچەند مانایەك بەکاردەهێنێت وەك نەدار، دەستکورت، هەژار، بەستەزمان، بێوەی ... وەك رێبوار کوڕێکی فەقیرە، لەو سەگە مەترسە، فەقیرە(زیان بەخش نییە). ووشەی (مسکین)یش لە کوردیدا بۆتە مسکێن و بۆ جوتیار و پالە بەکاردێت.

ووشەی (بۆفێ)ی فەرەنسایی و(بۆفێت)ی ئەلەمانی لای،کورد بەواتای پێشانگای نێومال (مەعرەز) بەکاردێت. ووشەی عەرەبی (خراب – خرائب) واتای شوێنەواری رووخاو وێران، بەلام لە کوردیدا بووە بە خراپ و بۆ هەر شتێکی ناپەسەند و زیانبەخش بەکاردێت. مەحوی شاعیر بەواتای خراپە و خراپەکاریی و خراپەکار بەکاریهێناوە.

شوکر هۆشیارە مەحوی تێدەگا دنیا خەراباتە کە بەدمەستیی بکا ئەهلی، خراپەی بۆچی لێدەگرم

ووشەی پیت لەزمانی میسرییەکانی سەردەمی فیرعەونەکاندا واتای پیرۆز و فەری خاك و زەوی دەبەخشیی، کوردیش بەهەمان واتاو هەروەها بەواتای(حرف)ی عەرەبیش بەکاریدەهێنێت . ووشەی تیپ — تایپ لە زمانی ئینگلیزیدا مانای (حرف — پیت)، بەڵام کورد وەك گرووپ، دەستە، پۆل بەکاریدەهێنێت. تیپێك پێشمەرگە، تیپی مۆسیقا و هەڵپەرکێ، تیپی هەڵبژاردەی تۆپی پێی کوردستان.

وشەی (مرد ـ مەرد) لە زمانی فارسیدا واتای پیاو دەبەخشێت، لە کوردیدا مەرد بۆ کەسێکی ئازا، قارەمان، جوامێر و رەوشت بەرز بەکاردێت. هەروەك ووشەی (بطالة ـ بتّالة)ی عەرەبی کە مانای بێکاریی، دەستبەتاڵی دەگەیەنێت، لە زمانی فارسیدارێنووسەکەی جیاوازە و بەم شێوەیە دەنووسرێت (بطالت) بەواتای (شجاعة) لە زمانی عەرەبیداکە واتای بوێری وئازایەتی و سوارچاکی دەدات. ئەو ووشەی (مرد ـ مەرد)ەی زمانی فارسی و ووشەی مێرد لە زمانی کوردیدا هێمای نێرینەی پێوەیە وەك مێردمنداڵ کە پێچەوانەی کیژ، کیژۆڵەیە و ئەمیان هێمای مێینەی پێوەیە، هەروەك مێرد کە لایەنی نێرینەی هاوسەرییە و لایەنی مێینەکەشی ژنە، نەك ئافرەت. ئافرەت رەگەزی مێینەی مرۆڤ هەمووی دەگرێتەوە بەکچ وکچۆڵە و قەیرەکچ و پیرەکچ و ژن و بێوەژن پیرەژنەوە بەڵام ژن تەنها ئافرەتی بەشوو(مێرددار)ە لە ئێستادا یا لە پێشتردا. ململانێی حیزبایەتی دەستی گەیشتە ئەوەش، لە پاڵ یەکێتی ئافرەتانی کوردستاندا، یەکێتی ژنانی کوردستانیش دامەزرا،کە بە پێی ناوەکەی تەنها بۆ ئافرەتی مێردارە و بەشی کچانی پێوە نییە!

ووشەی (کەتیبە) لە زمانی یۆنانیدا بەواتای نووسینی هونەریی لەسەر تاوێرەبەرد، مەرمەڕ، کاشیی بەکاردێت بەڵام کورد بەواتای شیشبەند بۆ توند و تۆلکردنی دەرگا و پەنجەرەی خانوو بەکاریدەهێنێت، دەڵێت کەتیبەی پەنجەرە، کەتیبەی دەرگا، بەڵام عەرەب هەمان ووشە وەك زاراوەیەکی سەربازیی بۆ هێزێك یا کەرتێکی لەشکر بەکاردەهێنێت وەك (کتیبە مشاە) هێزی پیادە، (کتیبە مدفع — مدفعیە — هاون) هێزی تۆپخانە — تۆپهاوێژ.

ووشەی (شر ـ شەڕ) لە زمانی عەرەبیدا واتای خراپ و خراپەکاریی دەگەیەنێت، بەڵام لە زمانی کوردیدا بە بەگژداچوون و پێکهەڵبژانی دوو کەس، دوو دەستە، کۆمەڵ، هۆز، حیزب، نەتەوە، چەند نەتەوەیەك بەکاردێت وەك شەڕی دووبراکە،شەڕەگەڕەك، شەڕی جاف و تاڵەبانی، شەڕی ناوخۆ، شەڕی تورك و یۆنان، یەکەمین شەڕی گێتی. کورد هەمان ووشە بۆ رووداوێکی نەخوازراویش بەکاردەهێنێت کە نایەوێت روویدات وەك شەڕەو یەخەی گرتووین،کاکە، شەڕمان لێلادە)، ئەم کابرایە شەڕدەفرۆشێت،خوایە لە شەڕی شەیتان و بەڵای ناگەهان بمانپارێزە). ووشەی (خَیر ـ خەیر) لە زمانی عەرەبیدا بەواتای چاك، دڵسۆز، پیزان، گوێڕایەڵ، کەڵك.. هتد بەکاردێت وەك (خیر الأبناء)،باشترین منداڵەکان، رۆڵەی دڵسۆز و گوێڕایەڵی دایك و باوك،(خیر المؤمنین) چاکترین خواناسان، (لا خیر في قوم یأکل أکثر مما ینتج) گەلێك زۆر

بخوات و کەمتر بەرهەم بهێنێت گەلێکی تەمەڵ و بێکەڵکە و چاوەڕوانی پێشکەوتنی لێناکرێت.

بەڵام هەر ووشەی (خێر) لای کورد واتای بەزەیی، یارمەتی، پاداشت، کەڵك، قازانج، دەبەخشێت کە بەرامبەر (رحمة، مساعدة، صدقة، جزاء)ی عەرەبییە وەك خێرێك بەو پیرەژنە بکەن، خێر بۆ مردووان دەکەین، خێرت دەگاتێ قومێ ئاوم بدەرێ، خێر بۆ خۆیش نەك بۆ دەرویش، ئەم کارە خێری تێدانییە، کورەکە خەریکی کاری خێرە، (ژن هێنان و هاوسەرگیری).... ئەم باسە زۆر درێژە و هەویرەکە ئاو زۆر دەکێشێت و لێرەدا جێگەی نابێتەوە، ساڵی ١٩٨٠ برێکی چاك لەو ووشانەم لە نامیلکەیەکدا دەستنووسکرد کە لە زمانەکانی بێگانەوە هاتوون یان هێناومانەتە نێو زمانی کوردی و وەك خۆی یا کەمێك دەستکاریی یا تەواو رەنگ و روخساری کوردەواریان وەرگرتووە وەك وشەی شیعر، حساب، باس، حیقایەت، مەلا، مەکینە، بینا، حەوشە، هۆدە، قەڵەم، مەرەکەب، دەفتەر... ئەویش وەك چەند بەرهەمێکی دیکەم سەریان تێدا چوو... دەرفەت هەبێت دەگەرێمەوە سەریان و سەرلەنوێ کۆیاندەکەمەوە. لەم بوارەدا پێویستە ئەو راستیەش لەیاد نەکەین زانا و هۆنەر و نووسەرانی کورد سەردەمانێکی دووروودرێژ بەرهەمەکانیان بەزمانەکانی بێگانە، عەرەبیی، فارسیی و تورکیی نوسیوە و خزمەتی زانست و وێژەی ئیسلام و ئەوگەلانەیان کردووە و هەوڵ وکۆشش و ماندووبوون و شەوخونی خۆیان بێ منەت و شاباش خستۆتە سەر خەرمانی زانست و وێژە و شارستانێتی ئەو گەلانە. ئەو زانا و نووسەر و هۆنەرانەی کورد کە لە رۆژگاری خۆیاندا چرای رووناکبیریی کوردەواری بوون،بەرهەمەکانیان بەزمانی بێگانە دەنووسی بەڵام لە ژیانی رۆژانەیاندا لەکوردستان هەر بە زمانی کوردییەکە دەدوان و هەر لەدەمی ئەوانیشەوە ئەو هەموو ووشەی بێگانەیە تێکەڵ بەزمانی رەسەنی کورد بوون . ئەوە سەرەڕای داگیرکارانی کوردستانیش بەهۆی کاروباری بەڕێوەبردنی کوردستان و فرمان و نووسراوو تۆمارەکانەوە سەپاندن و شیرینکردنی زمانی خۆیان و سووك و بێ نرخکردنی زمانی کوردی. هەر بۆنموونە بۆ ئەوەی کورد زمانە شیرینەکەیی لەبەرچاو بکەوێت وتوویانە:

عربي أول و آخر است　　　فارسی شکر است

تورکی هنر است　　　کوردی گوز خر است [٣]

زمانی عەرەبی زمانی بەرو دوایە، فارسی شەکرە، تورکی هونەرە، کوردی گووە! ئاخۆ کەڵەزاناکانی کورد (أبن الأثير الجزري؟ - ٦٣٠ هـ.ق، أبن خلكان الأربيلي، أبو الوفاء الأيوبي ١٢٧٣ – ١٣٣١م،(اسحق أبراهيم الموصلي (هونەرمەندی گۆرانیبێژ ن.ك)،ابن الحاجب نووسەری کتێبی (الكافية و الشافية) لەسەر رێزمانی عەرەبی)[٤] هەروەها سێ زانای بلیمەت و هەڵکەوتووی کورد لە ریزی هەرە پێشەوەی زاناکانی ئیسلامن و نازناوەکانیان هاواردەکات کەکوردن، شارەزووریی، ئامێدیی، دینەوەریی کە لەبارەیانەوە (ئیمام غەزالی ١٠٥٨ – ١١١١ز. دەڵێت: رووناکبیریی ئیسلام لە سەر شانی چوار زانایە،

سیانیان کوردن، شارەزووری، ئامێدی، دینەوەری)[٥] یا زانای گەورەی کورد بێتووشی کە تەنها یەك دێڕ هۆنراوەی بە کوردی نەنووسیوە، میر شەرەفخانی بتلیسی شاکاری شەرەفنامەی بەفارسی نووسیوە، هەژاری موکریانی دەڵێت توانا و قەڵەمی بەبرشتی بتلیسی بەسەر زمانی فارسیدا هیچ نوسەرێکی فارسی پێینەدەگەیشت، ئەو سەردەمانە بەگشتی وەهابوون زمانی تورکان و زمانی خەلیفەکانی عەرەب و سوڵتان و خەلیفەکانی تورك و شاکانی ئێران پیرۆز بوون، هەستی نەتەوەیی و نیشتمان پەروەریش زۆر کزبوو، نەتەوەی عەرەب (٣٠٠) سێصەد ملیۆن موسوڵمانی لە دواوە بوو کە عوسمانییەکان هەر بەکڵاو گرتیانن و دەستیان بەسەردا کێشان و دەستەڵاتی خەلافەتیشیان لە چنگ دەرهێنان و زەوتیانکرد بۆ خۆیان.ساڵی١٩٢٤یش کۆماری تورکیا بەسەرۆکایەتی مستەفا کەمال دامەزرا، نەك دەستەڵاتی یاسایی قورئان و شەرع و بەرنامەی ئیسلام لەکاردەخات و رژێمی عەلمانییەت دەکاتە یاسا و بەرنامەی وڵات بەڵکو پیتەکانی قورئان و زمانی عەرەبیشی کۆکردەوە و بەسوواری ووشترێکی خۆشڕەو بۆیان دەنێرێتەوە دەشتەکانی حیجاز و بەپەلە پرووزە زمانێکی سەیر و سەمەرە و سەقەت لەووشە و دەربرینی عەرەبی و کوردی و فارسی هەڵدەپرووکێنێ و بە ئەلف و بێی لاتینی بەسەر تورکیای موسوڵمان و گەلانی ژێر دەستیدا دەسەپێنێت،کەچی گەلانی عەرەب مێش میوانیان نەبوو هەتا کۆتایی یەکەمین جەنگی گێتیش بەکوڵ و دڵ گیانبازیان بۆ تورك دەکرد و بەتوندیش دژی هەر هەوڵ و کۆششێك یا راپەڕین و شۆڕشێك دەوەستانەوە، لێرە ولەوێ داوای سەربەخۆیی و رزگاربوونی عەرەبی دەکرد لە جەور و ستەمی حەوت سەد ساڵێك فەرمانڕەوایی تورك هەتا خوا رزگارکارێکی بۆ ناردن بە هەڵرشتنی لیرەی سوورو پاوەنی ئیستەرلینی بەریتانیا و کۆڵنەدانی ئەفسەری بەنێو بانگی دەسگای سیخوری ئینگلیز (لۆرانس)[٦]

یەکێکی وەك شەریف حوسەینی مەککە بدۆزێتەوە کە ئامانجی هاوبەشیان لە شۆڕشێکدا یەکیدەگرتەوە هێزەکانی تورك لە وڵاتی شام، دەرپەڕێنن. بەریتانیا بۆ ئامانجی سەربازیی و رامیاریی و هێڵی ئاسنین و رێگاکانی گەیاندنی چەك و ئازووقە، شەریف حوسەینیش لە پێناو ئەوەدا ببێتە سەرداری مەککە و مەدینە و زێوانی (سدنە) کەعبەی شەریف و قودسی پیرۆز کە هەرە پیرۆزترین خاکن لای موسوڵمانان،کلیلی ئەو شوێنانە بکەوێتەوە دەست نەوەکانی پەیامبەر.. بەریتانیاش هەنگوینی لە داردا دۆزییەوە بەشێکی موسوڵمانان لە تورك رادەپەرن و بەرەیەکی نوێ لە جەنگدا دەکەنەوە کە گرنگییەکەی لەوەدایە جەنگەکە مۆرکی جەنگی نێوان ئیسلام و عیسایی پێوەنامێنێت.موسوڵمان لە نێوان هاوپەیانان و تورکیادا دژی تورکیای موسوڵمان شەڕ دەکەن، هەرچەندە ژمارەشیان هەر نیوملیۆن دەبوو، ئەوی دیکەی بەشی هەرە زۆریان دژی شۆڕشەکە بوون، دەشتەکییە عەرەبەکانی عێراقیش تاڵانکاریی و دەستکەوت و بەرزکردنەوەی نێوو نێوبانگی هۆز هانیدان بۆ شەڕی (کر و فر ـ کەڕوفەڕ) کە عەرەب هەر لە کۆنەوە وەك شێوەیەك جەنگی پارتیزانی پیادەیان دەکرد(پەلامارده و بکشێرەوە) بەلام ئەمجارە بە پێی

تەرازووی هێز لە نێوان ئینگلیزو توركدا دەجولآنەوە،دەمێك دۆست و دەمێك دوژمن. دەگەڕێمەوە سەر هۆنەر(شاعیر) و نووسەر و زانایانی ئاینیی كە پشتیان لە زمانی كوردی كردبوو، ئەوە ئەوان خوا لێیان خۆشبێت بەهەرحاڵ و ئەوەی چوو چوو! ئەی ئەمڕۆ لە سەرەتای سەدەی بیست و یەكەمدا كۆلكە خوێندەوار وكۆلكە رووناكبیرەكان،خوێنەوار و رووناكبیر و خاوەن باوەڕنامە بەرزەكان وخەریكە نووسەر و رۆژنامەنووس و رۆژنامەوان و هونەرمەندەكان كە خوا نەیبڕێت وەك قارچكە بەهارە لە خۆوە هەڵدەتۆقین و وەك كوڕە كەچەڵەی چیرۆكەكانی گوێ ناگردان باز بەسەریەوە دەنیشێتەوە و دەبێتە پاشا... گەر وانەبێت ئەو هەموو رۆژنامە و هەفتەنامە نیوە مانگانەو مانگانەو گۆڤار و كتێبانە كە زۆربەیان خوێنەریان نییە و لەرشانەوەی میدیاكان وچاپخانەكان دەچن، ئەی ئەو گۆرانیبێژانەی بەگۆرانییەك یان دووان دەبنە هونەرمەند و میدیاكان بەتایبەتی كەناڵەكانی تەلەفیزیۆن بەنازناوی هونەرمەندی كورد ناویاندەبەن و دەچنە ئاستی هونەرمەندە رەسەنەكانی كورد كە هەرهەموویان جگە لەمامۆستا كەریم كابان هەتا لە ژیاندا بوون نازناوی هونەرمەندیان پێنەبڕا كە ژمارەیان زۆر و جێگەیان دیار و هونەریان بەزیندوویی دەمێنێتەوە وەك عەلی مەردان،حەمەصاڵح دیلان، حەسەن زیرەك، تایەر تۆفیق، كاوێس ئاغا، عارف جەزراوی،شەماڵ صائیب، فوئاد ئەحمەد، ئەحمەد شەماڵ، خاڵە سێوە، حەمەی ماملێ، عەباسی كەمەندی، عوسمانی خەیات، حەمە جەزا، حەسەن گەرمیانی، بەهجەت یەحیا، ئەسعەد قەرەداغی، عەدنان كەریم، ئەژدەر وەهبی، خالید رەشید، میكاییل، سوارە مەحمود، تارا رەسوڵ.... و لە هەردوو دەستەكەدا هونەرمەندی دیكەش هەن.

پیتی (ص) لەزمانی كوردیدا

كرۆكی باسەكە هەلوێستەیەكی سەرپێییە لەسەر زمان نەك هونەر بەلآم ئەو كۆلكە خوێندەوار و رووناكبیرو فەریكە نووسەر و هونەرمەندە بێهونەرانە كۆمەڵێك ووشەی نامۆیان خستۆتە سەرزاران بزانن یا نەزانن زمانەكەیان ناشیرین و لەكەدار كردووە، ئەو ووشە و دەربڕینانە ئەگەر لە زمانی كوردیدا بەرامبەریان نییە،دەڵێین قەیناكە، ناچارییە، ناچاریش مرۆڤ سەر بەماڵی دوژمندا دەكات،بەلآم ووشەی رەسەن و خۆماڵیمان، هەیە و باو باپیرانمان لە دێرەوە بەكاریان هێناوە لێرەدا تەنها چەند نمونەیەكی زۆر زەق دەخەمە بەرچاوی خوێنەر:

١ـ سەوت ـ صەوت (صوت): ئەم ووشە عەرەبییە هەتا دووای راپەڕینیش بە شەش حەوت ساڵ لە ئاخاوتنی كوردیدا نەبوو، باوو باپیرانی كوردیش بەزمانیاندا نەهاتووە بەڵكو وتویانە دەنگ. ئەوە پەندی پێشینان (دەنگی دەهۆڵ لە دوورخۆشە)، لە گفتوگۆشدا وتوویەتی سەی (سەید) عەلی ئەسغەری كوردستانی دەنگی بەلاوەیە، ئەرێ ئەو دەنگە دەنگە چییە، لە فۆلكلۆریشدا دەڵێت دەنگی لایەلایەكەت بە (یاسین)م بێ.

٢ ـ عەزف،عازیف، تەصویر: لەبەرامبەر ئەو سێ وشە عارەبییەدا(عزف) و(عازف) سێ ووشەی رەسەنی کوردیمان هەیە، ژەنین و ژەنیار،وێنەگرتن. پەنجا و شەش ساڵ لەمەوبەر بگرە پتریش لە کتێبی خوێندنەوەی کوردیی پۆلی سێیەم یا چوارەمی سەرەتاییدا چیرۆکی (بلوێر ژەنی جادووگەر)مان دەخوێندەوە، کورد شمشاڵ ژەن و بلوێر ژەن و دەهۆڵ ژەن و زورنا ژەن و کەمانچە ژەن و دەف ژەن(لێدەر)ی بەکارهێناوە، چیرۆکێکی گۆگۆلیش هەر بەناوی کەمانچە ژەنەوە پرۆفیسۆر جەمال نەبەز حەفتا ساڵێك بەر لە ئێستە کردوویەتی بە کوردی.

٣ ـ تەصویر، زەواج،تەقلید،نەجاح،مەناعە،سەییارە،موسابەقە...هتد،ئەم وشە عارەبییانە رۆژانە لە دەمی هەندێك کوردەوە دەردەچێت،باوەڕناکەم نەزانێت لەجێگەی ئەو وشانەدا وشەی جوان و رەسەنی کوردیمان هەیە: وێنەگرتن،لاسایی،سەرکەوتن،بەرگریی ـ خۆڕاگرتن دژی نەخۆشیی،ئوتومبێل ـ ترومبێل، پێشبڕکێ ـ کێ بەرکێ، لە هەمووشیان ناقۆلاتر (زەواج) و (تەصویر)ە. گەلۆ ئەوەتەی کورد (زمانی پڕاوە) هەر وتوویەتی ژن هێنان و شووکردن(زەماوەند ـ شایی)،فلان شووی کرد و فیسار ژنی هێنا(ژنی خواست) ئیتر نازانین کام ئەهریمەن ئەم وشە ناقۆلاو ئێسك قورسەی(زەواج) وزەواج دەکەم و زەواج ناکەم و حەفلەی زەواجەی رشاندۆتە دەمیانەوە.

٤ ـ مەناعەت و نەجاحەت: ئەمەیان (دووسەرە پەکلۆك) نیشانەی نەزانیی ئەو کوردانەیە بەکاریدەهێنن، چونکە وەك زمانەکەی خۆی نازانێت، زمانی عارەبییەکەش نازانێت و ئەویش دەشێوێنێت! تۆ تەماشا، مەناعەت وشەیەکی عارەبییە(مەناعە) واتا بەرگریی سروشتیی یاپزیشکیی لە لەشی زیندەوەراندا دژی نەخۆشییەکان و پەتاکان،بەڵام کاکەبرای خۆمان کردوویەتی بە مەناعەت و لەجێگەی (مانع ـ مانیع) ی عارەبیی بەکاریدەهێنێت و خۆش خۆش دەڵێت (من مەناعەتم نییە، ئێمە مەناعەتمان نییە) مەبەستی ئەوەیە، ئەو لاریی نییە لەوکارە،ئەوان لارییان نییە لەوکارە(نارازیی نین).

نەجاحەت لە مەناعەت ناقۆلاترە چونکە وشەی نەجاحەت لە زمانی عارەبیشدا نییە،وشەی (نجاح ـ نەجاح) هەیە، لە رێزماندا چاوگە بەمانای سەرکەوتن بەڵام کاکەبراشێواندوویەتی وبە واتای سەرگرتن بەکاری دەبات و دەڵێت (ئیشەکە نەجاحەتی هێنا، نەجاحەتی نەهێنا) بەواتای کارەکە سەریگرت یا سەرینەگرت، ئیتر نازانم بە چ هەقێك ئەمرۆ بەزۆری زۆردارەکی و لە نەزانینەوە ئەو ووشە و ووشە لێکدراوە جوانانە لە بیر کورد دەبەنەوە و دەمیان پاندەکەنەوە و دەفەرموون صەوت، عەزف،عازیف کەمان، عازیف نەی، عازیف گیتار، عازف ئیقاع، زەرب! ئەمە سەرەتا حاڵەت بوو،ئێستە بووە بە دیاردە ودیاردەیەکی ناشیرین و قێزەون وگریەکی گەورەیە لە سەر دڵی هەموو ئەوانەی خەمخۆری کوردو زمانی کوردین، خۆزگە و هەزار خۆزگە پەرلەمانی کوردستان لە بری یاسای قەدەغەکردنی جگەرەکێشان لە شوێنە گشتییەکاندا کە هێشتا کاتی نەهاتووە، ئێستەش ناوی پیس و خواردنی ئێکسپایەر دەخوێنەوە و

دەخوێن، هەندێك لاوی کورد سەریانکردۆتە ئەلکول و کە دەست نەکەوێت سیکوتین هەڵدەمژن.. خۆزگە بڕیاری قەدەغەکردنی شێواندنی زمان و هونەر و موسیقای کوردیی دەربکردایە.مەسعود بارزانی دووای بڵاوکردنەوەی پەیانە مێژوویەکەی ١١ی مارت ١٩٧٠ شارەکانی کوردستان بەسەر دەکاتەوە و دەچێتە کەرکوك،سەرگوشتەیەکی سادە و خۆش دەگێڕێتەوە لە زمان لاوێکی هەرزەکاری کوردی کەرکوکەوە، رووداوەکە زۆر سادە و ساکارە بەڵام واتا و ناوەڕۆکەکەی زۆر فراوان و بەبایەخە بۆ کەسێك خەمخۆری گەل و ولاتەکەی بێت، دەقەکە بەعەرەبی نووسراوە(دەچووین بۆ بارەگای پارتی بەعس، هەرزەکارێکی پایسکل سوار هاتە بەر ئۆتۆمبیلەکەمان و هاتە تەنیشتمەوە و بەهێما تێیگەیاندین شووشەی دەرگاکە داگرینە خوارەوە، دەیەوێت شتێك بڵێت، شووشەکەم نەویکرد، دکتۆر مەحموود لە تەکمەوە بوو، هەرزەکارەکە وتی: (دیارە بە کوردی ن. ك) قوربانی باوکت و قوربانی زارت بم (مەبەستی لەوە بوومەسعودبارزانی هەر ئەو رۆژە لە کەرکوك لە وەڵامی پرسیارێکدا کەئایا کەرکوك کوردستانە؟ دەڵێت بەڵێ کوردستانە و کێ دەڵێت وانییە با بڕوات تەماشای مێژووی دێرین بکات. ن.ك) بەڵام تکاتان لێدەکەم ئەوەندە ووشەی عەرەبی بەکارمەهێنن. بەمنی وت مەڵێ (في الحقيقە) بەدکتۆر مەحموودیشی وت: تۆش ووشەی (طبيعی) بەکارمەهێنە. دەقە عەرەبییەکە (اعترض سيارتی راكب دراجة و كان الدكتور محمود بجانبي، تقدم حتى حاذانا و اشار علي بانزال زجاج السيارة فلديه ما يقول، ففعلت، أنا فداء لوالدك وفداء لفمك، لكني ارجوكما لا تستخدما كلمات عربية في حديثكما بهذا القدر، ثم أشار الي و قال لا تلفظ كلمة في الحقيقة و اشار الى دكتور محمود و قال و انت لا تستخدم كلمة طبيعي) (٧) مەسعودبارزانی سەرنجی هەرزەکارێکی کورد دەکاتە پەند و زۆر خۆی لە ووشەی بێگانە دەپاراست و بە کوردییەکی پاك و رەوان دەدوێت، بەبەراورد لەگەڵ ئەوەی پەیوەندی رۆژانەی بەدەستەلاتی ناوەندەوە لە عێراق چەند ووشەیەکی عەرەبی دەخاتە سەر زاری، بەڵام دکتۆر مەحموود ئێستەش هەر دەڵێت تەبیعی تەنها پیتی (ط) کردووە بە (ت)، لێرەدا بە تکای لێبووردنەوە لە خوێنەری هێژا کە هیوادارم هاودەنگم بن هەناسەیەك لە بنەما و یاساکانی مێژوو نووسین لابدەم و وەکو کیژە هونەرمەندی نابینای کورد تارا رەسوڵ کە دەڵێت: (لە دەستووری عیشق لامدا کە بێ بینین خۆشمویستی) منیش بەهەست وسۆزو ئەندێشەیەکی روتەوە بەو هەرزەکارەی کوردی کەرکوك دەڵێم منیش قوربانی زاری تۆبم کە ناوها زوو هەستت بە ئەرکە ئەتەوەییەکانی سەرشانت کردووە و زانیوتە شەرمە بۆ کورد زمانی کوردی بە ووشەی بێگانە بشێوێنێت کە عەرەبی بەسەرەتا و کۆتایی و فارسی بە شەکر و تورکی بە زمانی هونەر دەژمێرن و ئەو زمانە پاکەی کوردیش ئەگەر کورد خۆی نەیشێوێنێت هەزاران جار لە هەردوو زمانی فارسی تورکی پاکوپوخت و رەسەنترە وئەگەر ئەوان بە (بنە گۆزروان) و تەنانەت بە (تۆڵەکە)ش ئەژماریان بکردایە، شەرمم نەدەکرد ووشە و دەربڕینەکانیان لە گفتوگۆدا بەکاربهێنم وتێکەڵ بە زمانی کوردی بکەم بەڵام کە بەکورد رەوا نابینن زمانەکەی وەك ریخ و

تەپاڵەش بناسن بەڵکو بە پیسترین شت کە مرۆڤ قێزی لێدەکاتەوە، گوو! شەرمە بۆ کورد ئەوپەڕی هەوڵ نەدات بە کوردییەکی پاك و رەسەن نەدوێت کە هەندێك ووشە و دەربڕینی لێدەرچێت کە بەرگ و پۆشاکی کوردییان بەبەرداکراوە ومشکی و جامانە و شەدەی کوردیان بەستووە و بوونەتە موڵکی کورد و بەشێك لە زاراوەکانی فەرهەنگەکەی، هەر ووشەی خۆماڵی و رەسەن بەکاردەهێنم تا ئەو رادەیەی دۆست و ناسیاوم هەن کەکوردیشن دەڵێن چاك لێت تێناگەین. ئەو ووشانەی بونەتە موڵکی زمانی کوردیی هەربۆ نموونە:

موڵك/ملك، کتێب(پەرتوك)، دەفتەر(پەراو)، قەڵەم(پێنوس)،مورەککەب ـ مەرەکەب، دین(ئاین)، مەزهەب(مەزەب ـ ئاینزا)، شەرع، حوکم(فەرمانڕەوایی،بڕیار،سزا)، شووراديوار، هەق(ماف)، زەوق(چێژ،چێژی هونەری)، قورئان، سورەت، ئايەت، فەرش(راخەر)، سەللاجە(بەفرگرە)، موجەمیدە(سەهۆڵکار ـ سەهۆڵگر).....

بەکارهێنانی ئەو ووشەگەلانە ئاسایین بەڵام کوردێك لە رووی هەست نەکردن و کەمتەرخەمییەوە وشەی کێشە- گرفت بکات بە موشکیلە، ئۆتۆمبیل — ئۆتۆمبێل ـ ترومبێل بکات بە سەیارە،کۆلارە ـ فڕۆکە، باڵەفڕ لکات بە تەیارە، شەمەندەفەر بکات بە قیتار، پاپۆڕ بە باخیرە، بەلەم بە سفینە، دەرەوەی وڵات بە خاریج و دەرەوەی گۆڕەپان بە خاریجی ساحە، هونەر بکات بە فەن و هونەرمەند بە فەننان، پشتگیری بە تەئید، پەسەندکردن بە موافەقە، سەرکەوتوو بە ناجیح، شێوەکار ـ وێنەکێش بە رەسسام لەوانەش ناخۆشتر تەصویر، صەوت، حەفلە حەفلەی زەفاف، زەواج ـ زەواجی کرد، هەدیيە، جامیعە، مەعهەد، عیلاقە، ئیعتیادی، عادی، تەقلید کە لەبەرامبەردا وشەی پوخت و پاراو لە زمانی کوردیدا هەن و هەندێکیان لە دێرزەمانەوەو هەندێکیان لە مێژە بەکار دەهێنرێن و هەربەو زنجیرەیە بەرامبەرەکانیان لە زمانی کوردیدا هەن: وێنەگرتن، دەنگ، ئاهەنگ، زەماوەند — شایی، شووکردن — ژنهێنان — هاوسەرگیریی، دیاریی، زانکۆ، پەیمانگا، پەیوەندیی — ئەویندارىی، دەست تێکەڵکردن، ئاسایی ـ سادە — ساکار، لاسایی. بۆئەوەی هەندێك خوێنەر وانەزانێت بۆچوونەکانم بنەمایان نییە دەڵێم هەر لەسەردەمی ئینگلیزو مەلیك مەحموودەوە کە ئۆتۆمبێل بۆیەکەمین جار ساڵی١٩٢٢هاتۆتە کوردستانەوە ووشە ئینگلیزی — لاتینییەکە بەکارهاتووە وتراوە ئۆتۆمبیلەکەی شێخ مەحموود و بەشۆفێرەکەش وتراوە غەفوور هیندی ئۆتۆمبیلچی — ترومبێلچی.یەکێك لەبنەماڵە رەسەنەکانی شاری سلێمانی هەر لەسەرەتاوە لە گەڕەکی شێخان نیشتەجێ بوون هەتا نەڵێیت کورانی عەبەی ترومبیلچی کەس نایانناسێت! ئەی بۆ ووشەی تەلەبە بەکاربهێنن کە هۆنەر(شاعیر)ی مەزنی کورد مەحوی ١٩٣٦ / ١٩٣٧-١٩٠٦ز. ووشەی شاگرد بەواتای قوتابی — خوێندکار بەکاردەهێنێت:

لە شاگردانی کۆڕی عیشقم و جێ بەسوتن بێ لەوێ دەگرم

کە من مشتێ چڵ و چیۆبەم بە چی بم کەڵکی کێ دەگرم

هەندێك ووشەی لێكدراوو ناوێتەش لە زمانی کوردیدا هەن،بەهەڵەبەكاردەهێنرێن وەك یاریکەر، زەڕەنگەر!! زۆر جار بیستوومە یەکێك دەڵێت یاریکەر بووم، دەڵێم خوانەکات یاری کەربوویت، تۆ یاریزان بوویت. لەم ماوەیەدا کوڕێکم بینی زۆر بەگەرمی هاتە پێشەوە و وتی: نامناسیتەوە؟ وتم شێوەت دەکەم، لە کوێ یەکترمان بینیوە؟ وتی زۆر دەمێکە، چواردە پانزە ساڵ لەمەوبەر، من جەباری زەڕەنگەرم.بەر لەوەی بیناسمەوە وتم تۆ زەڕەنگەریت. وتی بە خوا، بۆ باوەڕناکەیت،خۆ درۆناکەم؟ وتم دوور لە تۆ،کاکە جەبار هاتەوە یادم بەڵام تۆ زەڕەنگەر نیت، بەڵکو زێڕینکار،زێڕینگەر یا زێڕکاریت! پێکەنی، وتی. زەڕ، زەڕەی گوێدرێژە.وشەی دیکەش زۆرن وەك: کارەکەر/کارکار، ئاسنگەر/ئاسنکار، دارکەر/دارکار، بەڵام وشەی خزمەتکار بەرئەو هەڵەیە نەکەوتووە ونەبووە بەخزمەتکەر.

لە دوای راپەڕینە مەزنەکەی بەهاری١٩٩١ی باشووری کوردستان،دیاردەیەکی سەیر دەبینرێت،کوردی سلێمانی بەهۆی تێکۆشان و راپەڕین و قوربانیدانەوە هەندێك مافی کولتووریان هەبوو وەك خوێندنی سەرەتایی بە زمانی کوردی و ناونانی گەڕەك و شەقام و خوێندنگاکانی سەرەتایی، ناوەندی، دوواناوەندی و تابلۆی دووکان و فرۆشگا و کارگەکان بە نێوی مێژوویی و جوگرافیایی کوردەوە بەڵام کوردی کەرکوك هەرچەند لەو مافانەش بێبەش بوون کەچی دەبینین زمانی ئاخاوتنیان زۆر پوختترە لە دهۆك و هەولێر وتەنانەت سلێمانیش! زمان بەو پێیەی کۆڵەکەیەکی گرنگی بوونی نەتەوەیە لە پاڵ خاك، مێژوو.کولتوور، بەرژەوەندی (ئابووری) هاوبەشدا، لە هیچ کاتێکدا زمانی سەربەخۆ لە سەربەخۆیی وڵات کەمتر نییە. هەموو تاکەکانی نەتەوەیەك ناتوانن لە پێناو رزگاریدا چەك هەڵبگرن بەڵام پیر و پەککەوتە و نەخۆش و کەمئەندامەکانیش دەتوانن رۆڵی خۆیان لە پاراستن و بوژاندنەوەی زماندا ببینن، دامەزراندنی زمانی یەکگرتووش (زمانی ستاندارد) ئەرکی پسپۆڕانی زمان و زانکۆ و پەیمانگا و دەستگا پەیوەندیدارەکانە. پاراستن و بوژاندنەوەی زمانیش کارێکی گران نییە، ووشە رەسەنەکان لە بیرمەکە، هەتا ووشەیەکی کوردی هەبێت پەنا بۆ ووشەی بێگانە مەبە و زمانی کوردیت بەلاوە شیرین بێت،شانازی پێوەبکە،رێگە بە دوژمن مەدە وەك دەڵێن کورد خاك و نیشنیمانی نییە، بڵێن زمانی تایبەتیشیان نییە.ناتوانین گلەیی لە کوردێك بکەین لە جەژنی نەورۆزدا پۆشاکی نەتەوەیی نەپۆشیوە، بەڵام ووشە کوردییە جوانەکان پشتگوێ بخات و هەربەئارەزوو ووشەی بێگانە بخاتە جێگەیان ئەوە نەك گلەیی جێگەی رەخنە و سەرزەنشت و وریاکردنەوەشە،بەڕێوەبەرایەتیی شارەوانیی سلێمانی لە ساڵانی حەفتاکانەوە نیشانەکانی هۆشیاریی نەتەوەیی، دڵسۆزی و شانازیکردن بە زمانی کوردی لای کۆمەڵێك کارمەندی لاوو کورد پەروەر وەك هێمایەکی بەرگریکردن خۆیدەنواند. لە رۆژگارە تاریکەکانی شاری سلێمانیدا کە بەرپرسە باڵاکان هەموو عەرەب بوون، لاوە دڵسۆزەکانی شارەوانیی، سەردرگای سەرەکیی وسەردرگای ژوورەکانیشی بەتابلۆی کوردی نوسیبوو، وەك بەڕێوەبەرایەتیی شارەوانیی سلێمانی، سەرۆکی شارەوانی، ئەنزادیاران، نەخشە...

کەچی دوکاندارێك هیچ لێپرسینەوەشی لەسەرنەبوو لەبری ئەوەی بنووسێت مریشکی فرێزەرمان هەیە،بە عەرەبی دەینووسی (لدینا دجاج مجمد).نیوەراستی سالآنی پەنجاکانی سەدەی رابردوو، سەرۆکی میصر عەبدولناصر بریاریدا ئێستگەیەکی رادیۆ لە قاهیر دابمەزرێنێت،بەرنامەکانی بەزمانی کوردی بلاویکاتەوە بۆ هاندانی گەلی کورد دژی هەردوو رژێمی شا فەیصەڵی عێراق و حەمەرەزا شای ئێران، فوئاد مەعصوم یەکێك بوو لە کادێرەکانی ئەو رادیۆیە.

پەخشێکی رادیۆ لە قبیلەی رزگاریخوازانی عەرەبەوە لەو رۆژگارە کپەی کورددا دووای کەوتنی حکومەتەکەی مەلیك مەحموود، شکستی شۆرشەکانی بارزان و هەرەسی کۆماری کوردستان هەلۆێستێك بوو لە میصرەوە تامی پەیامێکی پشتگیریدەدا، سەرۆك کۆماری تورکیا عەدنان مەندەریس کە بە کۆدەتا سەربازییەکەی سالی١٩٦٠ دەستی بەسەر دەستەلاتدا گرت و لەوکاتەوە تورکیا لە ژێر فەرمانی ژەنەرالەکانی سوپادایە، لەو هەنگاوەی میصر نیگەران دەبێت و داوای داخستنی رادیۆکە دەکەن، سەرۆك عەبدولناصر زۆر بە سادەیی لە عەدنان دەپرسێت ئایا لە تورکیادا کورد هەیە؟ لە وەلآمدا دەلێت نەخێر لە ولآتی ئێمەدا تەنها تورك هەیە! ناصر بەسەرسورمانو لاقرتییەوە دەلێت: ئەی کە کورد لە تورکیادا نییە بۆچی نیگەرانن؟

١٩٣٩/١/٢٩ بەشی کوردی ئێستگەی رادیۆی بەغدا دامەزرا، سەرەتا ماوەی بەرنامەکانی رۆژانە کاتژمێر و نیوێك بوو لەکاژێر ٥ ـ٦،٣٠ ی ئێوارە، کامیل کاکەمین بەرێوەیدەبرد،عەبدولقادر قەززاز بێژەر بوو، دوواتر لە پەنجاکاندا چەند کادێرێکی لێهاتوو: شێخ حسێن قەرەداخی، رەفیق چالاك، دلشاد مەسرەف برەویان پێدا و گەیشتە ئاستێکی هونەریی شیاوو کۆمەلآنی کوردی لە خۆی کۆکردبۆوە، رادیۆی کوردی بەغدا بایەخێکی چاکی بە بەکارهێنان و چەسپاندنی ووشەی رەسەن دەدا وبەزمانێکی سادە و رەسەن و بێ گرێ وگۆل دەددوا، لە بواری هونەریی ومۆسیقاشدا هونەرمەندە گەورەکان لەورادیۆیەوە دەنگیان بیسترا وەك:

عەلی مەردان وگۆرانی (کۆلآن بەکۆلآن جادە بەجادە   نەشیلەی چاو جوان پەچەکەت لادە)

رەفیق چالاك و گۆرانی(خالە هۆ خالەکە)ی ئەحمەد بەگی کۆماسی:

(لەدوورەوە هاتووم بناسە دەنگم   تۆزی غەریبی نیشتووە لەرەنگم)

تایەر تۆفیق وگۆرانی(کراس زەردێ):

(کراس زەردێ،کراس زەردێ،کراس زەردیم لیتۆراوە
کراس زەردیم بۆیکەنە بووك بیبەن بۆیاخی شەقلآوە)

کاوێس ئاغا وگۆرانی(کابۆکێ)

کەریم کابان و گۆرانی(بەری بەیانە زرەی فنجانە   بای نەسیم و ئەگریجەت تال تال شەریانە)

حەسەن زیرەك وگۆرانی (دەنگدی لە شیلانەکەی   با کویرێت جیرانەکەی)

ئەحمەد مەحموود ئەولێ و گۆرانی گوڵی خوێناوی

(شایە چوپیە، دەهۆڵە زوڕنایە   زەردو سور تێکئالاَون هەرایە

لەو ناوە هەر هارەی هەیاسەی تۆ نایە)

رەسووڵ گەردی و حەیرانەکان ...ئەمن دەرێم ئەو بابان وێرانە مەمك فنجانە خەت و خاڵ لە ملانە...

شەماڵ سائیب وگۆرانی (ئەرێ لەیلی)

عومەر رەزا و گۆرانی(هاتم هاتم بەسەربەستی هاتم   نەمزانی وا گرژوپەستی بیدەربەستی هاتم)

فوئاد ئەحمەد وگۆرانی(هەستە بابڕۆین ئەی بووکی تازە   دڵم سەرچاوەی سۆزو ئاوازە)

ئەوەی بەلای کورد خۆیەوە جێگەی شانازیی و سەربلندیە و لای دۆست و دوژمنیش جێگەی سەرسوڕمان و پرسیار و تێرامانە، دوژمنان نەك هەر نەیانتوانی قەلاچۆیەکی بنەڕەتیی نەتەوەکە بکەن و بیتوێننەوە بەلکو نەیانتوانی زمان، مێژوو، کولتوور، شانازی بە کوورد بوونیشی لە بیر ببەنەوە و رێگە لە گەشەکردن و پێشکەوتنی زمان و وێژە و هونەرەکەشی بگرن، ئەوە نیشانەی زیندوویی و خۆڕاگرتنە سەرەڕای چوار پێنج کەرت و پەرتکردن و ژێر چەپۆکیش بەهەتیویی بێکەسیش زمانی نەتەوەیی خۆیی رسکاند و تاڕادەیەکی بەرچاویش خۆی لە ووشە و دەربڕینی دراوسێ داگیر کارەکانیشی پاراست. زمانی کوردی بەبەراوورد لەگەڵ زمانی فارسی و تورکیدا کە لە ژێر سایە و سێبەری دوو قەوارەی بەهێزو زەبەللاحی سەردەمەکانی خۆیاندا بوون و کورد بێ قەوارەی رامیاریی ژێر چەپۆك و هەناسە سوار بوو بەدەست جەور و ستەمیانەوە، دەبینین زمانی کوردی لە هەردوو زمانی فارسی و تورکی رەسەنتر و پاکتر و خۆماڵی و بێ گرێوگۆڵترە، هەر بۆ نموونە ووشەکانی بابا/ بابە، دادا/ دایە، ماما/ مامە، یایا/ یایە، کاکا/کاکە، کە لەسەر بناغەی دووبارەکردنەوەی برگە داڕێژراون، ووشەی رەسەن و خۆماڵیی زمانی سۆمەریی/کوردین و گوێزراونەتەوە زمانەکانی دیکە.

کورد لە رووی زمان و هونەرەوە پێشینەیەکی لە تورك زۆر دێرینتری هەیە، ئەوەی ئەمڕۆش تورك شانازی پێوەدەکات بەرهەمی رەنج و داهێنانی گەلانی ئاسیا و ئەفەریقا و ئەورووپای خۆرهەلاتی ژێردەستییانە نەك زادەی بیر و داهێنانی زانستیی و هونەریی خۆیان. زمانی تورکی جگە لە کردار ـ کار و ناوەڵناو و ئامرازەکان بریتییە لە تێکەڵەیەکی سەیر و سەمەرەی ووشە و دەستەواژەی عەرەبی، فارسی، کوردی، مەغۆلی، تاتاری، چینی و هتد.. مستەفا کەمال سەرەتای دامەزراندنی کۆماری تورکیا ١٩٢٣ لیژنەیەکی گەڕۆکی دامەزراند بەهەرێمەکانی کوردستانی باکووردا دەگەڕان و بەتایبەتیش لە گوندەکان ووشە و دەربڕینی کوردییان لە زمانی رەسەن و پاکژی گوندنشینەکانەوە دەچنییەوە و زمانی تورکیان بەزمانی کوردی موتوربەکرد و جگە لەوەی بەخەرواریش ووشە و دەربڕینیان لە دوورو نزیکەوە دەقۆستەوە

و ناویان لێنا زمانی تورکی، سەیرەکە لەوەدایە ئەمڕۆ تورک بەهەموو ئەقڵییەوە وا دەزانێت کورد زمانی خۆی لەوانەوە وەرگرتووە، کورددەڵێت (هەتا خاوەن ماڵ دز دەگرێت، دز خاوەن ماڵی گرت!) زمانی فارسیش بەشی هەرە زۆری پێکهاتەکەی جگە لە کردارـ کار و ئامرازەکانی پەیوەست هەر عەرەبی و کوردی و هندی و ئەفغانی و بگرە ئینگلیزی و ئەڵەمانیشە! جێگەی تێڕامانیشە چەند ووشەیەکی سادە و سەرەتایی هەن منداڵ هەر کە زمانی دەپژێت فێریان دەبێت وەك: دا، دادە، دایە،با،بابا، بابە، کا، کاکا، کاکە لە زمانی فارسی و تورکیدا نین. کۆمەڵە ووشەیەکی فارسی وەك (مادەر) mother ی ئینگلیزی و muter ی ئەڵەمانییە، (برادەر)brather ی ئینگلیزی و bruder ی ئەڵەمانییە، (توختەر)tocherی ئەڵەمانییە. بەش بەحاڵی خۆم باوەڕناکەم ئینگلیز و ئەڵەمان لە فارسیان وەرگرتبێت.

لەگەڵ ئەوانەشدا دەپرسین ئاخۆ فارس یا تورك، پێستی رووبان (هێند قایمە) شەرمیان نەکردووە ئەم شەکرە بشکێنن:

عربي أول و آخر أست　　　فارسی شكر أست

توركی هنر أست　　　كردی نبود است (خر است)[٨]

شێخ رەزای تاڵەبانی فریاکەوە و خوێت ئاسایی بلێ[٩]:

پێستی رووی هێند قایمە شێری میسری نایبڕێ　　　گەر بەکەوشی کەی دەمێنێ تاقیامەت نادڕێ[١٠]

ڕاستە کورد لەو دوو نەتەوەیە دوواکەوتوترە، بەڵام لە رووی رەسەنایەتیی مێژوویی دێرینی لە ناوچەکەداوسفت وسۆڵیی زمانەوە تورک سەری ناگاتە ئەژنۆی کورد. لەگەڵ فارسەکانیشدا دوو گەڵێ دەچنەوە سەرنەتەوەیەکی کۆن ودێرین و جێگیر و دامەزراو لە ناوچەکەداو زمانەکانیان دەچنەوە سەر ڕەگو ریشەی زمانی پەهلەوی کۆن،بەڵام زمانی کوردی زمانێکی سەربەخۆیە،نەك وەکو شۆڤێنییەکان دەڵێن گوایە لقێکی زمانی فارسییە. زانا و لێکۆڵەرەوە ئەوروپاییەکان دەمێکە دانیان بەوەدا ناوە کە زمانی کوردیی نەك هەر دیالێکتێکی زمانی فارسی نییە بەڵکو زۆر لە پێش ئەویشدا ڕسکاوە.

لێرەدا هەر وەك نمونە بۆچوونی زانایەکی ئەوروپایی دەخەمە بەرچاو لەبارەی بەشێك لە وێژەی کوردەوە. زانای ئەڵەمانی، ئۆسکارمان ساڵی ١٩٠١ز. لەسەر بڕیاری دەوڵەتەکەی دێتە ئێران بۆ لێکۆڵینەوە لە زمانە ئێرانییەکان، لە سابلاخ دەمێنێتەوە بۆ کۆکردنەوەی بەیتە کوردییەکان و دوواتر لە کتێبێکدا چاپیاندەکات لە ژێر ناوی توحفەی موزەفەرییەدا.

ئۆسکارمان لەو کتێبەدا روودەکاتە کورد و دەڵێت: (ئێوەی کورد قەدری ئەو بەیتە بەنرخانە نازانن، سوێندبێ،نە شکسپیر، هۆگۆ، لامارتین و پۆشکین هیچکامیان بەو ناسکیی و جوانییە شیعریان نەهۆنیوەتەوە)(١١) کۆنترین شاعیری کورد بەشێوەی گۆرانیی شیعری هۆنیوەتەوە مەلا پەرێشانە ١٣٩٨ / ١٣٩٩ - ؟ ز. (ساڵی ٨٠١ ك لە ژیاندا بووە)، شانازیی بە خۆیی و بە کوردەوە کردووە و خۆی بە مەلا

پەرێشانی کورد ناساندووە[١٢] . زاناکانی ئەمڕۆش هاودەنگن لەگەڵ شەرەفخانی بتلیسیدا کە زمانی کوردیی بەسەر چوار لقی سەرەکیدا دابەشکردووە:

کرمانجی، سۆرانی، کەلھوری، گۆرانی . شێوە زمانی گۆرانی زمانی فەرمی میرنشینی ئەردەڵان و زمانی شیعری مەولەویش بوو. بەلای تۆفیق وەهبی بەگیشەوە بریتییە لە (گۆرانی، هەورامی، زەنگنە، کاکەیی، باجەلانی)[١٣] زار زمانی (دیالێکت) کرمانجی فراوانترین دیالێکتەکانی زمانی کوردییە و بریتییە لە:

١ـ کرمانجیی رۆژهەڵات هەردوو دیالێکتی سلێمانی و موکریانە کە هەریەك دیالێکتن.

٢ـ کرمانجیی باکووری رۆژئاوا: شێوە ئاخاوتنی کوردەکانی ئەریڤان، باروکلی دەوروپشتی ئارارات، کوردەکانی بایەزید، ورمێ، هەکاری، شەمدینان، بادینان، نورعابدین، ماردین، ئامەد (دیاربەکر) و باکووری سوریایە.

دەتوانین دابەشکردنێکی وردتریش بکەین:

١- دیالێکتی کوردیی باکوور (کورمانجی) دانیشتوانی کوردستانی باکوور، نێوەڕاست و باشووریش هەتا خوار دهۆك، ئامێدی، زاخۆ و رۆژئاوای زێی گەورە پێی دەدوێن.

٢) دیالێکتی کوردی نێوەڕاست (سۆرانی): دانیشتوانی ناوچەکانی سلێمانی، کەرکوك، هەولێر، سابلاخ، سنە، سەقز، بانە، بۆکان و مەریوان پێی دەئاخافتن.

٣) دیالێکتی کوردی خواروو کە دەبێت بە سێ لقەوە:

أـ گۆرانی (هەورامی).

ب ـ زازا، دیالێکتی کوردەکانی دەرسیم و چەند ناوچەیەکی باکوور.

ج ـ دیالێکتی لۆری بچووك کە مامە سەنی، کەلھوڕی و فەیلی دەگرێتەوە.

گەریدە ئەوروپاییەکان لە گەڕان و لێکۆڵینەوەکانیاندا گەلێك جار لە دیاریکردنی زمانی ئاخاوتنی گوندێك، شارێك، ناوچەیەکی کوردستاندا بەهەڵەدا چوون چونکە زمانی کوردستانییان نەزانیوە، بەتایبەتی لە باکوور دەستەلاتی تورك دوو پۆلیسی خستۆتە پاڵیان و تێیانگەیاندوون کە ئەوانە تورك زمانن. مێجەر نۆئێل دەڵێت لە زۆر ناوچەدا ووشە کوردییەکان بەفرمانی دەوڵەتی تورك، کلك و گوێیان کراوە و کراون بە تورکی ئاتەمی، هۆرتان، کاران کراون بە ئاتەمیللی، هۆتلۆ، کارلۆ.

زۆر ووشەی کوردیش دەقاودەق کراون بە تورکی (وەرگێڕدراونەتە سەرتورکی ن.ك) و وەك ووشەیەکی رەسەنی تورکی بەکاریاندەهێنن، بۆ نموونە ئاوە سپی کراوە بە ئاق سوو.[١٤] مێجەر نۆئێل ئەوەش دەڵێت کە ووشەی عەرەبی (زانیە) {وشەی (ألزاني والزانیە)وەك لە قورئاندا هاتووە،مەبەست لە پیاو وئافرەتی داوین پیسە ن.ك.} لە فەرهەنگی زمانی کوردیدا بەرامبەرێکی نییە، لە ناوچەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان ووشە فارسییەکە و لە رۆژئاوا ووشە تورکییەکە و لە باکوور ووشە رووسییەکە و لە باشووریش ووشە عەرەبییەکە بەکاردەهێنن، هەموویشیان بەگشتیی ووشەی تەشەر بۆ ئەو واتایە بەکاردەهێنن.[١٥] {ووشەی

تەشەر/تانەوتەشەر لەکوردیدا بۆ سووکایەتیی پێکردن وناوزراندنی ناحەز، دوژمن بەکاردێت.ن.ك}

لە بەراوردکردنی کولتوری فارس و تورك و کورددا

ئاخۆ دەستاویان بەسەرکوردەوە هەیە؟

تورك لە رووی مێژوو، زمان، هونەرو وێژەو پێشکەوتنی شارستانێتییەوە لەگەڵ فارس و گەلانی ئێراندا بەراوورد ناکرێن، لە لایەنی رامیاریی و سەربازیشەوە دەستکورت نەبوون، کاتێك ئێران و رۆمی بێزنتە بەر لە هاتنی لە شکری ئیسلام ناوچەکەیان لە نێو خۆیاندا دابەشکردبوو، تورکەکان سەرگەرمی چەتەیی و کاروان روتکردنەوە بوون لە دەریاکان و ووشکانیدا و بەدەم شەڕو کوشتار و پیاو خراپییەوە لە کەنارەکانی دەریای مەڕمەڕەوە دەگیرسێنەوە و لە ئەنجامدا لە خاکێکدا کە داگیریانکرد چەند میرنشینێك و دواتر دەوڵەتی عوسمانی دادەمەزرێنن و لەوێوە بەتەواوی ناوچەکەدا و خۆرهەڵاتی ئەوروپا و سەرووی ئەفەریقا و قەفقاسیادا بڵاودەبنەوە،بەڵام لەڕووی زمان و کولتوور و شارستانییەتەوە زۆر لە دواوە بوون. خۆ ئەوە بەڵگە نەویستە و نموونە یەکی زۆر زەقە زمانی فارسی لەسەر هەتا خواری وڵاتی عوسمانیدا سەرباری هندستان و ئەفغانستانیش زمانی فەرمی فەرمانڕەوایی و بەڕێوەبردن و تۆمارەکانی بارەگای سوڵتان و شاکانی ئەفغان و هندستانیش هەر بە فارسی دەنووسران بەڵام زمانی ئاخاوتن لە ئێراندا زمانی میدی کۆن (پەهلەوی) بوو. بەوپێیەی زمانی فارسیی و کوردیی دوو لقی زمانە مادەکانن و هەردووو نەتەوەی فارس و کوردیش بەرەبابی (ماد ـ میدیا)ن و بەرەگەزیش ئارین، بێگومان نزیکیی و خزمایەتییان لە نێواندایە وەك دوو نەتەوە و دوو زمانی جیاواز.

حەمە رەزای شای ئێران لە ساڵانی حەفتاکانی سەدەی رابردوو بڕیاری دامەزراندنی بنکەیەکی زمانەوانی دەرکرد بۆ بژارکردنی زمانی فارسی لە ووشەی نامۆ و بێگانە، کۆمیتەکە دەستبەکاربوون، یەکێك لەو ووشانەی گەرەکیان بوو بیکەنە فارسی ووشەی (غواصە)ی عەرەبی بوو، سەریانهێنا و سەریانبرد، بەرەکەتدا، دەستەواژەی تەهتەل بەهری (تحت البحری) یان بۆ دۆزییەوە، هەربەو پێیەش ووشەی (مرحلة) بوو بە (فاصیلة زمنی)، (انفصال) بوو بە (تجزیة طلب ـ تەجزیة تقلب).کورد دەڵێت دەستکاری مەکە با خراپ نەبێت. بریا ئەوانیش هەر دەستیان لێنەدابا، چونکە وەك بۆیان نەکرا بەفارسیی،هەریەك لەو وشە عەرەبییانەشیان کرد بە دووان. هەر ئەو ساڵانەش کە بە شەقامەکانی ئێراندا دەگەڕاین، زوو زوو تابلۆیەکی ووریاکردنەوە دەبینرا گوایە فارسییە، وەك (سرعت دلیل مهارت نیست) تیژ لێخوڕین نیشانی کارامەیی نییە،(دخانیات أصلا ممنوع أست) جگەرەکێشان لەبنەڕەتدا قەدەغەیە.تورکە عوسمانییە رەگەز پەرستەکانیش دروشمی سەرەکیان چوار وشەی عەرەبی بوو،بە رێنووسیی عوسمانیی(حریت، مساوات، عدالت، أخوت) ئازادیی،یەکسانیی،دادپەروەریی،برایەتیی، کورد لە زمان و هونەرو وێژەدا دووانەکەوت، قۆناغەکانی مێژووی گەشەکردن و پێشکەوتنی زمان و وێژەی ئەگەرچی بە سستیش بێت تێپەڕاند،هەر بۆ

نموونه کەڵە شاعیری وەك ئەحمەدی خانی ١٦٤١ ــ ١٦٦٩و شاکارە مەزنەکەی مەم و زین، مەولەوی بلیمەت، مەحوی دانا،نالی ناسك و پڕئەندێشە،پیرەمێردی فەیلەسوف،بێکەسی چاونەترس و پەنجە لە چاوی (ئەدەمۆنس)،عەبدوڵلاگۆرانی زمانی کامێرا،ئەحمەد هەردیی تەزووی هەست و نەستی ئەوین ودڵداریی،کامەران موکریی هۆنراوەی کوردایەتیی و شۆڕش، دیلان سۆزداری شێخ مەحموود وهاورازی بەردەقارەمان و داریکەلیی و بەرانان،کامیل ژیر هۆنەر(شاعیر)ی بیری کوردایەتیی،شێرکۆ بێکەسی تێپەڕی تێدا هەڵکەوتن کە ئاستی هونەرییان سەرڕێژ دەکات و سنوور دەبڕێت و خۆیە گەلانی دراوسێ دەناسێنێت. کورد بۆ شانازی بە وێژە و ویژەوانییەوە ئەکات چوارینەکانی بابە تاهیری هەمەدانی ٩٣٥ — ١٠١٠ ز. لە دەقی هۆنراوەکانی جیفری جۆنسەری بەریتانیایی کۆنترە کە بەیەکەمین دەقی هۆنراوەی ئینگلیزی دەژمێردرێت و دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٤٠٠.(١٦)

کورد بۆی هەیە ئەوەندەی دەخوازێت شانازی بکات بە زمان و هونەر و وێژەو رێزمان ئەلفبێ و رێنووسی کوردییەوە و پەیکەر بۆ رێچکە شکێنەکانی ئەو بوارەش بکات. زۆرینەی هەرە زۆری کورد بە هەموو چین و توێژەکانییەوە نازانێت, نەك نازانێت بەڵکو هەربە بیریشیدا نەهاتووە و تۆ بڵێ هەر باوەڕیش ناکات نەتەوەی کورد هەر لە سەردەمی فەرمانڕەوایی دەوڵەتی ماد۔ میدیاوە کە بە مەزندەی من هەر ١٥٠سەدو پەنجا ساڵێکی سەدەی حەوتەمی بەر لە عیسایە و هەندێکیش دەڵێن ٢٥٠دوسەدپەنجاساڵ فەرمانڕەوایی کردووە و هەر لەو رۆژگارەشەوە کورد ئەلفبێی تایبەت بەخۆی هەبووە وئاڤێستاش کە پەڕاوی یەزدانە بۆ زەردەشت بەو ئەلفبێیە نوسراوەتەوە...لێرەوە پوختەیەکی چەند لاپەڕەیەکی کتێبە بەنرخەکەی مامۆستای هێژا دکتۆر عومەر عەبدولعەزیز دەخەمە بەرچاوان(گەلانی ئێران بەر لە دەرکەوتنی زەردەشت یەکتا پەرست نەبوون و دو خواوەندیان دەپەرست ,هورمز و ئەهریمەن,لە گەڵ بڵاوبوونەوە و جێگیربوونی ئاینی زەردشتیدا یەزدانی تاك و تاقانەو تەنهاو بێ هاودەم و هاوسەر و شەریك جێگەی ئەوانەی گرتەوەو جێگیر بوو, هەر بەو هۆیەوە بوو زانایەکی مەزنی عەرەب وەك ئیبن حەزم لە کتێبی(ألفصل فی آلملل والاهواء وآلنحل) چەندین جار جەخت لەوە دەکات کە زەردەشت و زەردەشتییەکان لە زومرەی ئەهلی کیتابن ۔ خاوەن پەڕاون. شەهرستانیش لە کتێبی (ألملل والنحل) بە راشکاوی زەردەشت بە یەکێك لە پەیام هێنەرانی یەزدان دەناسێنێت وەك نووسەری گەورەی ئیسلام و بە رەگەز کورد مامۆستا عەبباس مەحمود ئەلعەقاد لە کتێبی (ألله) دا رونیکردۆتەوە.

زەردەشت ئاینەکەی تەنها بەناو کوردا بڵاونەکردەوە, بەڵکو بانگەوازی بۆ هەموو گەلانی ئێرانی کۆن,کورد و فارس و ئەفغانیی و پاکستانیی بەلوج و تاڵش و ....کتێبێکی ئاڤێستاش دۆزراوەتەوە لە لای چەپەوە دەچێت بۆ لای راست وژمارەی پیتەکانیشی(٦٠)شەست پیتە. زانایەکی هاوژینی سەردەمێکی دەوڵەتی عەبباسی بە ئێوی ئەبو بەکری نەبەتی(أبوبکرآلنبطی) کە پێدەچێت ئەویش وەك ئیبن حەزم بە

ڕەچەڵەك کوردبن, چونکە وەك دەردەکەوێت زمانی کوردییان زانیوە لە کتێبی (شوق المستهام فی معرفە رموز الاقلام) کە ساڵی١٢٤١کۆچ/ ٨٢٠ی عیسایی نوسیوێتی بۆی روونبۆتەوە کوردیش بەرلە بڵاوبوونەوەی ئاینی ئیسلام خاوەنی ئەلفبێی و پیت ونیشانەی خۆی بووە کە ژمارەی پیتەکان ٢٧پیت بووەو ئەو بە(خەتی ماسی سوراتی) ناوبردووە و نمونەشی پێشانداوە کە لە شێوەی پیتەکانی ئەلفبێی میسریی , هرمسی و کلدانیدان.ئەو وڵاتانەی ئاینی ئیسلامی تێدا بڵاوبووەوە, ئەو نەتەوانەی بێ ئەلفبێ بوون وەك فارس،کورد،ئازەر،بەلوچ،هندەکان،پاکستانیی، ئەفغانەکان، تاجیکیی ،ئیگۆریی،بەربەر،ئەمازیغەکان و نەتەوەکانی بەلکان و ...ئەلفبێی عەرەبییان کردە بناغە بۆ سەرەتای نووسین بە زمانەکانی خۆیان. ئەبوبەکر ئەبەتی لەشار بەغدا(٣٠)سی دانە کتێبی کوردیی بەدو چاوی خۆی دیتووە کە بەو ئەلفبێ کوردییە نوسراون و کتێبەکانیش هێند پەسەند و بە نرخ بوون , دوانیان وەردەگێڕێت بۆ زمانی عەرەبی. مەولانا خالیدی شارەزوریی نەقشبەندیی ١٧٧٩ـ ١٨٢٧لە یەکێك لە کتێبەکانیدا بە ناوی (لبّ آلعقائد) کاکڵەی باوەڕەکان کە ساڵی ١٨١٨ نوسیوێتی, ئەو رێبازەی پەیڕەوکردووە و پیتەکانی پ ،چ , بزوێنی (ە) بەکاربردووە, دوای ئەویش مەلا مەحمودی بایەزیدیی ساڵی ١٨٥٦لە کتێبی(عادات و رسوماتی أکراد) ئەو پیتە کوردییانەی بەکاربردووە. ساڵی ١٩٠٣ رۆژهەڵاتناسێکی ئەڵەمانیایی(ئەلبێرت فۆن لۆکۆك) چەند تێکستێکی کوردی کە بریتیبوون لە ٢٠ بیست داستان و (نووبەهارا بچوکان) و (عەقیدا ئیمانێ) ی ئەحمەدی خانیی و مەولودنامەیەك لە نوسینی (مەلای باتەیی)بە کوردی لە گەڵ خۆیدا بردەوە بۆ ئەڵەمانیا و چاپ و بڵاویکردنەوە کە پیتەکانی (پ ، چ، ژ) تێدابوون .

کەڵە جوامێرێکی کورد،نیشتمان پەروەرێکی دڵسۆز و ماندونەناس،زمانەوان و میدیاکارێکی چالاك و بەبەرهەم ،خەلیل خەیاڵیی بەرزو زیندو دەنرخێنین .خەلیل خەیاڵیی ١٨٧٦ـ ١٩٢٦لە شارەدێی(موتکی) سەر بە شاری بتلیس ـ باکوری کوردستان لە دایکبووە خێزانەکەیان سەر بە هۆزی (مۆدان)ە. خەلیل لەبەر دەستی زانا و خەباتگێڕی ناسراوی کورد مامۆستا سەعیدی نورەسیی(بەدیع ئەلزەمان)١٨٧٦ـ١٩٦٠ پەروەردەبووە. خەیاڵیی لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی (تەعالی و تەرەقی کورد) و ئەندامی کۆمەڵەی هێڤی و کۆمەڵەی(تەعالی کوردستان) و نووسەرێکی بەردەوامی گۆڤارەکانی(کورد)،(رۆژی کورد)،(هەتاوی کورد)بووە و هەر ئەویش ساڵی ١٩٠٩بۆ یەکەمین جار لە مێژووی کورددا ئەلفبێی نوێی کوردیی نووسیوەو بە ناوی(ئەلفبای کرمانجی) لە ئەستەموڵ چاپ و بڵاویکردەوە کە جگە لە ٢٩پیتە عەرەبییەکە,هەریەکە لە پیتەکانی پ ، چ ، ژ ، ڤ ، گ ، بزوێنی (ە) هێنابووە کایە. بۆ هەرهەموو حاڵەکانی سەرەتا ,ناوەڕاست و کۆتایی وشەکان نمونە و شێوەی بەکاربردنیان و دەنگی پیتەکانیشی روونکردۆتەوە .سەعیدی نورەسی بەمجۆرە شاگردەکەی بە کورد دەناسێنێت(با نمونەی میللەتپارێزێکتان بۆ باس بکەم کە بریتییە لە (خەلیل خەیالی) مونتکیی ئەفەندیی. لە راستیدا لەو کاتەوە کە لە مەعدەنی کوردستاندا گەوهەرێکی

وامان دۆزیوەتەوە،هیوا بە داهاتوومان پرشنگ دەبەخشێتە گەوهەر و زێڕەکانی تر.... خەلیل زۆر وەفادار بوو بۆ بەرژەوەندییە میللی (نەتەوەیی)یەکان لە هەموو بوارەکاندا. بەراستیی ئەو بوو کە بنەمای بۆ ئەبجەدیەت و (ئەلفبا) و ڕێزمانی زمانەکەمان دانا.)

هەرهەموو روناکبیرانی ئەو سەردەمەو دواتریش ئەو ڕاستییە دەسەلمێنن کە خەلیل خەیاڵیی دانەر و ئەندازیاری (ئەلفبای کوردی)یە,زنار سلۆپی(قەدری جەمیل پاشا) دەڵێت (خەلیل ڕێزمانی زمانی کوردیی نووسی و فەرهەنگنامەیەکی کوردیی لە ساڵی ١٩٠٠وە دەست پێکرد و غیرەتی چەندین لاوی کوردی لە ئەستەمبوڵ جووڵاند بۆ هاوکاریی) هۆگر تاهیریش لە کتێبی(ألالفباء آلكردية(ألكوردية) بآلحروف آلعربية) لەسەر هەمان بابەت نووسیویێتی(بەراستیی گونجاوە خەلیل خەیاڵی بە بیرمەند ودامەزرێنەری ئەلفبێی کوردی بژمێردرێت, ئەو ئەلفبێیەی تا ئێستە لە کوردستانی عێراق و ئێران بە کاردەبرێت.) مێژونووسی ناسراویش دکتۆر کەمال مەزهەر لەو باوەڕەدایە خەلیل خەیاڵیی یەکەم کەس بووە هەوڵی لێکنزیکخستنەوەی لەهجەکانی(زمانی کوردیی) داوە و لە خەمی هێنانەدیی زمانێکی ستانداردی یەکگرتوودا بووە .بۆ سەلماندنی پێشەنگیی و ڕێچکەشکێنیی خەلیلی خەیاڵی مامۆستاو ڕابەر, بۆ ڕەتکردنەوەی هەر بانگەشەیەکی دیکە لێرە و لەوێ ،لە رابوردوو و ئێستادا ئەمە ڕاستییەکی مێژوویی بەڵگە نەویستەو زۆر لەپێش مامۆستایان حسەین حوزنی موکریانی و تۆفیق وەهبی بەگ و لە ساڵی ١٩٠٩دا تەواویکردووە ,هەوڵوکۆششی زۆرو ماندوبوونی ئەوان و هیدیش لەو بوارەدا گرنگە و جێگە دەستیشیان دیار و ئاشکرایە بۆ لێکۆڵەران، جووتە برا،گیو موکریانی و حسەین حوزنی موکریانی لە ماوەی نێوان ساڵانی ١٩١٤ـ ١٩٢٩ برێك پیت و نیشانەیان بۆ ئەلفبێی کوردی زیادکردووە بە کەڵك وەرگرتن لەو چاپخانەیەی گیوموکریانی ساڵی ١٩١٤لە ئەڵەمانیا کڕیوێتی و هێناویەتە شاری حەڵەب ـ سوریا و لە جیاتی (سەر) و(بۆر) و(ژێر)ی ڕێزمانی عەرەبیی ، بزوێنی(ە)، (و) ،(ی) بەکاربرد. ئەوەش دەستخۆشانەی دەوێت هەرچەند مەلا مەحموودی بایەزیدیی و یوسف زیا پێش ئەوان ئەو کارەیان ئەنجامدابوو.(کەڵکم وەرگرتووەلە: دکتۆر عومەر عەبدولعەزیز، سەربوردێکی ئەلفبێ و ڕێنووسی کوردیی،٢٠١٦)

لێرەدا بەهەڵی دەزانم هەڵوێستەیەك لەسەر پیتێکی هەتیو و بێکەس بکەم لە زمانی کوردیدا کە خۆمان ناکەینە خاوەنی و وەك پیتێکی نامۆ تەماشای دەکەین،لە نووسیندا دەیکەین بە (س) هەرچەند دەنگێکی سەربەخۆشە، بۆ ڕوونکردنەوەی بۆچوونەکەم چەند وشەیەکی کوردی ڕەسەن بە نموونە دەهێنمەوە وەك(صەهۆڵ،صەوڵ، صۆڵە، (صۆڵەی قەرەداغ،سەرماوصۆڵە)،صواڵەت، قەلص، صلکردن،صەگ، صەوز، صەوزە، صلق، صاڵ، صەد، صلاو،صۆفی،مووصڵ،بەصرا،صەلاحەددین،فەیصەڵ،صابوون،میصر، فاصۆلیا،صلێمان،صوڵتان،صەهیۆنی). سەرنج لە هەردوو وشەی (صاڵ) و (صەد) بدە، وەك دەزانین

هەموو صەد صالێك (سەدە)یەكە بەڵام كورد نالێت صەدە، بەڵكو دەڵێت سەدە .! كەچی لە نووسینی ئەو ووشانەی دیكەدا (ص)ەكە دەكرێت بە (س)! ئەو ووشە عەرەبییانەی كە كەوتونەتە زمانی كوردییەوە و پیتی (ص)ی تێدایە، ئێمەش بە (ص) دەریدەبڕین وەك صۆفی، صاف، صەڵاحەددین، موصڵ، بەصرا، فەیصەڵ، صەڵەوات (صلاوات)، صابوون، بانص، میصر، فاصۆلیا،مەصاصە(مژمژە).

ووشەی عەرەبیش هەیە،كە بەكوردی دەریدەبڕین، پیتی(ص)دەبێت بە(س) وەك: صەموون/ سەموون

صندوق/ سنووق

صەبر/ سەبر

قەمصەڵە/ قەمسەڵە

مەصاصا/ مەساسە

صودە/ سۆدە

شەخص/ شەخس

صەموون/ سەموون

قاصە/ قاسە

قەصر/ قەسر

قەیصەر/ قەیسەر

قەیصەری/ قەیسەری

فورصە/ فرسەت

صەفتە/ سەفتە

فەصڵ/ فەسڵ (فەسڵەكانی ساڵ)

بەڵام فەصڵ (فەصڵكردن) / فەصڵ!

صفر/ سفر

فاصۆلیا/ فاسۆلیا

صەڵا/ سەڵا(بانگ وسەڵا)

صەفا/ سەفا(سەفاومەروە)

صوڵح/ سوڵح

پەصتاڵ/ پۆستاڵ

قاصە/ قاسە

شێخی صەنعان/ شێخی سەنعان

ناصر/ ناسر

قەصاب/ قەساب

بەڵام ئەم یاسایەش ناوازەی تێدەکەوێت،وەك شاری صەنعای پێتەختی ولاتی یەمەن لە کوردیشدا بەدەنگی (ص)دەریدەبڕین بەڵام ووشەی (صۆبە)نابێت بە(سۆبا)بەڵکو کورد دەڵێت(زۆپا)،(ص)ەکەنابێت بە(س) دەبێت بە(ز)،(ب)ەکەش دەبێتە(پ)! قەفەص نابێت بە قەفەس،کورد دەڵێت قەفەز.صەهیۆنیزم لەکوردیدا بووە بە زایۆنیزم .

وشەی عەرەبیش هەیە کورد بەکاریدەهێنێت بەڵام (س)ەکەی دەکاتە (ص) وەك:

سوڵتان/ صوڵتان

سولتە/صولتە

سەڵت/ صەڵت

سەڵتە/صەڵتە(کەواوصەڵتە)

سەیتەرە (سیطرة)/صەیتەرە

سەتڵ/ صەتڵ

سلق/ صلق

وشەی بێگانەش هەیە کەبەکوردی دەریدەبڕین دەنگی هەندێك پیت دەگۆڕدرێن بەڵام پیتی (ص) ەکە گۆڕانکاریی بەسەردا نایەت وەك: صابون/ صابوون

موصل/ موصڵ

بەصرە/ بەصرا

صوفی/صۆفی

صاف/ صاف

صلاحە دین/ صەلاحەدین

بەنص/ بانص

کۆمەڵێك لەوانەی لەسەر کورد نووسیو یانە

سەرلەشکرومێژوونووسی یۆنانی،زەینەفوون٤٣٠ ـ٣٥٥پز.،لە کتێبی ئانابازیس (هەڵکشان بەرەو ژوور) نوسیوێتی کاردۆخ زمانێکی سەربەخۆیان هەیە وئەوەندەش بلاویۆتەوە بێگانەش پێیدەدوێن.کاردۆخەکان لەشەڕدا لەناکاو دێن، خۆیاندەکەن بەنێو دوژمنداو دڕ بە ریزەکانیان دەدەن، هێزێکیشیان ڕێگای دەربازبوون لە دوژمن دەگرن و ئەوانەی سەر چیاش گاشەبەردیان بەسەردا گلۆر دەکەنەوە، بەلام لە بواری رامیاریدا کاردۆخ وەك ئەرمەن سەرکردەی رامیاری و خاوەن بڕیاریان نەبوو.[١٧] لە بارەی پەیوەندییەکانی

نێوان کاردۆخ و فارس، زەینەفوون دەڵێت: گەلی کاردۆخ ژێر فەرمانیی فارس ناکەن و هەرگیز ملیان بۆ شۆڕ نەدەکردن،بۆیە فارسەکان لەشکرێکی قەبەیان کردە سەریان و ۱۲۰ هەزار سەرباز پەلاماریدان بەڵام تەنها سەربازێکیان بەزیندوویی نەگەڕایەوەو تاقیان لێدەرنەچوو.

گەریدەی ئیتالیایی ناسراو، مارکۆپۆلۆ ١٢٥٤ ـ ١٣٢٤ز. لەگەشت نامەکەیدا،صالی١٩٢٨ز.نوسیوێتی لەم ناوچە شاخاوییانەدا (مەبەستی چیاکانی زاگرۆسە) نەتەوەیەکی دیکەش دەژین بەکورد ناودەبرێن، توخم و رەگەزێکی خراپ و شەڕانین، شەیدای تالآنکردنی کاروانەکانی بازرگانین، بەشێکیان دیان و بەشێکیان زەردەشتین.(١٨)

یەکێك لە شاکانی بابل لەسەر تاشە بەردێك نووسیوێتی (قەومی گۆتی لە ئاسمانی ئەم سەرزەمینەدا وەك ئەستێرە دەدرەوشایەوە و نەك هەربەزۆری (مەبەستی ژمارەی جەنگاوەرە ن.ك) بەڵکو بەعەزم و توندوتیژی و وێرانکاریش مەشووربوون.بەرامبەر من درێژەیان بەیاخیبوون و دوژمنکاریدەدا، لە نێو ئەم وڵاتە گەورەیەدا لە سنووری ئاراراتەوە هەتا کەمۆخی (طور عابدین) کێوی خوا پەرستان، خوێنی گۆتی وەك ئاو رۆیوە)(١٩) .

مێژوونووسانی بەنی ئیسرائیل،دەوڵەتی ماد بەهێمای رق و تووڕەبوونی خواوەند (یاهوو) دەژمێرن. پیاوانی ئاینیی جوولەکەش زۆر شادبوون کە میدییەکان گاڵەیان بە دەوڵەت و وڵاتەکەی بابل دەکرد.(٢٠)

زەینەفوونی یۆنانی بۆ یارمەتیدانی کورش دژی براکەی بە لەشکرێکەوە دەگاتە ئێران. لەگەڕانەوەدا بەرێگەی کوردستاندا نووسیوێتی کاردۆخەکان بەدەم سروودی جۆشێنەروموزیکەوە پەلاماریاندەداین. بەڵام لە بارەی ئاوەدانیی کوردستانەوە دەڵێت باوەڕناکەم ئەو هەرێمە رۆژێك لە رۆژان ئاوەدان بوویێت.

مانگۆخان ئیمپراتۆری مەغۆل نامەیەك بۆ هۆلاکۆی برای دەنێرێت،ئامۆژگاریی دەکات(لە هێزو ئازایەتیی و دەستوەشاندنی هۆزی لوڕ و کوردەکانی برایان خۆتان بپارێزن.)(٢١)

مێژوو نوسی عێراقیی تەها باقر دەڵێت(کاشیەکان ئارین، لە نێوچەکانی باکووری عێراقەوە روویانکردۆتە باشوورو لە ٢٠٠٠ پز، دەوڵەتێکیان دامەزراند چوار صەد صاڵ فەرمانڕەوا بوو).

خۆرهەلاتناسی ئیتالی دیللا ڤاللا صالی١٦٦٧ز.تایبەتمەندی زمانی کوردی سەلماندووە و دەڵێت کوردەکان بەزمانی تایبەتی خۆیان دەدوێن و لە زمانەکانی عەرەب و عەجەم (گەلانی لە عەرەب بەدەر، ئەو مەبەستی تورك و فارسە ن.ك) جیاوازە. کە دەچێتە شاری ئامەد دەڵێت لەم شارەی دیاربەکردا چەندین شاعیری زمانپاراو هەن، هەریەکەیان فزوولی و جەلالەدینی رۆمییە کە.. لە بتلیس حەوت شاعیرم ناسی دیوانیان هەیە، لەوانە کاتب چەلەبی، مەلا رەمەزان، جەننەتی، گەنجی، وانی، میر سوپەر و شای شاعیران شانی ئەفەندی(٢٢) .

ئەدوارد زاخاو Sachau Eduard مژدەهێنەرێکی ئەڵمان وکوردناسە،

صاڵی۱۸۸۱ـ۱۸۸٥لەموصڵ بووە،بەکوردستانداگەڕاوەو گەشت نامەیەکی بەنێوی (لە حەڵەبەوە بۆ مووصڵ) نووسیوە، جگە لە دوو کتێب لەسەر کوردوچەندین دەستنووسی کوردیی سەدەی ۱۸، ۱۹ ی کۆکردەوە و لەفەوتان رزگاریکردن وەك مەم و زین و چەند تێکستێکی شیعر و دوو حیکایەت[۲۳] .

پێشەوای هند، جەواهیر لال نەهرۆ (مستەفا کەمال ئەتاتورك بێبەزەیی کوردەکانی دەدایە دەست دادگایەکی تایبەت و ئەویش هەزارانی تاوانبارکرد و سەردارانی کورد شێخ سەعید و دکتۆر فوئاد و زوریدیکەیان(موحەممەد تۆفیق و شێخ عەبدولقادر و ژەنەراڵ ئیسماعیل.ن.ك) لەسێدارەدران،لە مەرگیشدا خەندە لەسەر لێویان نەبڕا، کە نیشانەی بڕوا و دڵنیاییە بە سەربەخۆیی کوردستان)[۲٤] نەهرۆ کتێبەکەی لە۱۹٤۹دا نووسیوە بەڵام بە وردی ئاگاداری قەلاچۆکردنی کورد نەبووە، بۆ نمونە تەنها لەماوەی دوو مانگدا ۲۳۱ کورد لە سێدارە دران:

۱۹۲٥/٥/۲۷	۹۱ کورد
۱۹۲٥/٦/۲۷	٤۷ کورد
۱۹۲٥/٦/۲۸	۹۳ کورد لە سێدارەدران.

ئارمسترۆنگ(چۆن سوڵتانە تورکەکان، یۆنان و ئەرمەن و بولگارەکانیان داماڵەخاس کرد، تورکە کەمالییەکانیش بەهەمان دڕندەیی و چەپەڵی کوردەکانیان لە نێو برد)[۲٥] .

سەرکردەی شۆڕشی ئارارات ئیحسان نووری پاشا دووای هەرەسی شۆڕشەکەی۱۹۲۷ـ۱۹۳۱دەڵێت (تورك چوار صەد گوندی هەرێمی ئاندریك خاپور دەکەن، لە پارێزگای وان ۸۳ گوند وێران و ٥۹۰ کەس کوژران، جگە لە رەشەکوژیی ۲۲۰ گوند و نزیکەی صەد ڕووناکبیریش دەستو پێ بەستراو فڕێدرانە گۆمی وان.) ئەم تاوانانە سەرکردەی شۆڕشەکە ئیحسان نووری دەیگێڕێتەوە).

بلافۆك(دەنگوباسی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست) ژمارە۱۲ی صاڵی ۱۹۳۱کە لە وڵاتی سۆڤیەت دەردەچوو نووسیوێتی (کەمالییەکان هەموو جۆرە چەکێکی نوێیان لە کوردستان بەکارهێنا و هەموو ڕێگاکانی خوێنرێژی و پیاوکوشتنیان(مرۆڤ کوشتن .ن.ك) گرتۆتە بەر، بزوتنەوەی ئازادیخوازی کورد خەفە بکەن. تۆپ و فڕۆکە گوندەکانیان تەواو خاپوورکرد، گاوگۆتاڵ و سامانیان تاڵانکران و دانیشتوان قڕکران بێ جیاوازی نێوان چەکدار و بێچەك، زارۆك و ئافرەت ویەککەوتە)[۲٦] .

مەحموود ئیسات بوزکورت وەزیری داد،مانگی ئابی۱۹۳۰وتی:(ئازادی لە تورکیا لە هەموو سووچێکی ئەم جیهانە پترە، ئەم نیشتمانە خاکی تورکە، ئەوەی لەم وڵاتەدا لە رەگەزی پاکی تورك نەبێت تەنها یەك مافی دەکەوێت، مافی خزمەتکاری و کۆیلەیەتی)[۲۷] .

مێژوونوسی کورد صالح قەفتان (میدییە کوردەکان هەر بەرەسمیات مسکێنی فارسەکان بوون، بۆ تاڵانکردن لەگەڵ لەشکری شای فارسەکان دەچوون بۆ شەڕو تاڵانییان دەهێنا.. بەمجۆرە لە دەوری مەکدۆنی

و ساسانیدا هەتا حکومەت بەهێز بوویێت سەرپێچییان نەکردووە بەڵام لەکاتی لاوازی (حکومەت) و ئاژاوەی ناوخۆدا ئاڵای یاخیگەرییان هەڵکردووە و لەژێر فەرمانی سەرۆکی خۆیاندا نەیانهێشتووە کەس حوکمیان بەسەردا بکات)[٢٨] بۆچوونەکەی قەفتان راستە، زلهێزەکانی ئەو سەردەمانە کەلەشکرەکانیان دەشکان و پاشەکشەیاندەکرد پەنایان بۆ چیا سەختەکانی کوردستان دەبرد و لەوێوە سەرلەنوێ هێزەکانیان کۆدەکردەوە و خۆیان بۆ گوژمێکی دیکەی جەنگ ئامادەدەکرد، کوردستان بە درێژایی مێژووی کورد گۆرەپانی جەنگ و ململانێی هێزەکانی ناوچەکە بوو، وڵاتەکە داری بەسەر بەردەوە نەمابوو، کوردیش ناچاربووە، یا بەرژەوەندیی مانەوەی لەوەدابووە هاوکاریی لایەنێك بکات.کەیخوسرەوی دووەم (کۆرش) لەسەر دەستەڵات گرتنە دەست لەگەڵ ئەردەشێری برایدا لە رووی یەکتردا وەستانەوە و لەشکر بەرامبەر یەکتر رادەگرن. کۆرش داوای یارمەتی لە یۆنان دەکات. ساڵی ٤٠١ پز، سیازدە هەزار سەربازی یۆنان بەسەرکردایەتی زەینەفوون رووبانکردە ئێران بەڵام کۆرش دەشکێت و لەشکرەکەی زەینەفوون لەگەرانەوەدابۆ وڵاتی خۆیان نەیاندەتوانی لەرووباری دیجلە بپەرنەوە،ناچار بەکوردستاندا گەرانەوە، کۆرش دوژمنی کورد بوو، بۆیە هۆزگەلی کاردۆخ لەدەربەند و دۆڵ و نشێوەکاندا چەند بۆسەیەکیان بۆ دانان و زیانی زۆریان پێگەیاندن، ئەوانیش بەهەرناوەدانییەکدا تێدەپەرین دەیانسوتاند، کوردەکانی باکووری میسۆپۆتامیا(باشووری کوردستان) لەورانگەیەوە رێگەیان بەزەینەفوون گرت یا بەفەرمانی ئەردەشێر کە بووە بەشای ئێران و بۆئەوەی لەشکری یۆنان جارێکی دیکە دەست لەکاروباری ناوخۆی ئێران نەدات؟

مێجەرنۆئیل(لەجەنگی سوڵتان سەلیم و شا ئیسماعیلی صەفەویدا(جەنگی ئاینزای سوننە و شیعە ن.ك) سوڵتان چل رۆژ دادەنێت بۆئەوانەی چوونەتە سەرباوەرە نوێیەکە(رێبازی شیعەگەریی بگەرێنەوە سەر رێگای راست ن.ك) یا لە وڵاتدا نەمێنن.کوردەکان چوونە شاخ دژی سوڵتان دەجەنگان و بەقزڵباش ناو دەبران...ئەوروپاییەکان هاتوونەتە ئەم ناوچەیە (دەڤەری یەزیدان ن.ك) و لەو باوەرەدان جیاوازییەکی رەگەزیی بنچینەیی لە نێوان کورد و قزڵباشدا هەیە (بۆیە ن.ك) هێشتا قسەکانم تەواونەکردبوو(کە قزڵباش کوردن.ن.ك) هەموویان تورەیی و پەستی کەوتە روویان: ئەگەر شەر بەخەی کورد بگرێت قزڵباش بێت یا تورك هەردوژمنە، بەتایبەت ئەگەر دوژمنەکە سوننە بێت. سلێمان ئاغای گوندی یەزیدان وتی تۆ پێمنالێیت ئێمە چیماندواوە لە تورك و جەنگ و رووداوەکان).[٢٩] .

مسز بیل هاوسەری ئەفسەری رامیاریی بەریتانیا لە حەلەب،کۆلۆنێل بیل دەڵێت: کوردەکان هەستێکی ریشەداری (قووڵی .ن.ك) دوژمنایەتییان لەگەڵ توورکدا هەیە.. کابانەکان ئامادەن لەگەڵ مێردەکانیان بێ عەبا و پەچە، چاویان بەکۆمەڵێك ئەمەریکی(ئەمەریکایی) بکەوێ(مەبەستی لە پێکەوە دانیشتنە بەسەربەستیی ن.ك) بەڵام هەرگیز ئامادەنین ئەوە لەگەڵ توورکدا بکەن)[٣٠]

گۆرنازێ: هیچ نەتەوەیەك لەسەدەی بیستەمدا هێندەی کورد نەبووە بەداردەستی هێزەکانی ناوچەکە و

دەرەوەی ناوچەکەش.[٣١]

کارەساتەکانی ویرانکردنی باشووری کوردستان و کۆمەلکوژی (لەکۆی ٤٥٠٠ شارودێ وگوند ٤٠٠٠ ویرانکران و ٤٥،٠٠٠کم. لەکۆی ٧٥،٠٠٠ کم. ژیانی مرۆڤی تێدا نەهێلراو لە دانیشتوانیش ١٨٢ هەزارمرۆڤ نێوان صالانی ١٩٨٧ـ١٩٩٠ کۆمەلکوژکران)[٣٢] .

کلودیۆس جەیمس ریچ دەلێت: بەداخێکی زۆرەوە کوردستانم جێهێشت، بەشێوەیەکی چاوەروان نەکراو، نەتەوەی کورد بەچاکترین نەتەوەکانی خۆرهەلات هاتە پێش چاوم. گەلێکی دۆستم پەیداکرد بەدلۆگیان و سۆزێکی بێسنوور میواندارییان کردم، یادگاریی ئەو هەلسوکەوتە کوردانەیەم هەرگیز لەیاد ناچێت.

شۆرەسواری مێژوونووسانی کورد و سەرقافلەی هۆشیارو بەنەمەکیان، میر شەرەفەدین خانی بتلیسی ١٥٣٤ ـــ ١٦٠٨ز. لە کتێبی مێژووە بەنرخەکەیدا، شەرەفنامە،کە ١٠٠٥کۆچیی/هەیڤی بەرامبەر١٥٩٧زاین تەواویکردووە و هەتا ئەمرۆ چەند جارێك چاپکراوەتەوە و بەچەند زمانێکی بێگانەش بلاوکراوەتەوە، مێژووی میرنشینەکانی کوردی بەشارەزایی و سەلیقەیەکی وورد بۆ تۆمارکردین و سنووری کوردستانیشی دیاریکردووە، خۆ ئەگەر ئەو پیاوە مەزنە ئەو ئەرکە گەورە و پیرۆزەی ئەنجام نەدابا، چەند صەد صالێکی مێژووی کورد بزر و شاراوە دەمایەوە و هەر بەتەواویش لە بیر دەچوونەوە.

مەحموود کاشغری لە کتێبەکەیدا (دیوانی زمانی تورك) کە صالی ١٧٠٣ز. نووسیویەتی و صالی ١٩٤٠ لە قاهیرە چاپکراوە، نەخشەیەکی سیاسی ئەورۆژگارەی جیهانی کێشاوە، گۆری پیرۆزی پڕ لە رووناکی بێت، راست و رەوان ولاتی کوردی تێدا دەستنیشان کردووە[٣٣] .

مێژوونوس و رۆژهەلاتناسی سۆڤێتی مینۆرسکی لە بیستهەمین کۆنگرەی رۆژهەلاتناسەکاندا کە صالی ١٩٣٨ز. لە شاری برۆکسل پایتەختی ولاتی بەلجیکا سازدرا، بەراشکاویی رایگەیاند کورد لە دێرزەمانەوە لە ئازەربایجان سەریانهەلداوە، دیارە مەبەستی لە هەردوو هەرێمی ئازەربایجانی خۆرهەلات و خۆرئاوایە کە پێگە و مەلبەندی دامەزراندنی یەکەمین دەستەلاتی بەهێزی کوردە لە چوارچێوەی دەولەتی مادـ میدیادا ٦٧٠ـ ٥٢٠پز. ئازەربایجانی خۆرئاوا وەك هەرێمێکی کوردستانی گەورە پارێزگاری ناسنامەی نەتەوەیی خۆیکرد، هەرچی بەشی رۆژهەلاتەکەیە دەکەوێتە دەست هۆزە تورکە مەغۆلەکان و ئەمرۆ بەشێکی لە سنووری دەستەلاتی ئێران و بەشێکیشی کۆماری ئازەربایجانی سۆڤێتی جارانە.

نووسەری پێشکەوتنخوازی عەرەب،دکتۆرفەهمی شەنناوی لەوتارێکدا بەناونیشانی کورد هەتیویی موسولمانانن نوسیویێتی: ئەوەی بەسەر کورددا هاتووە پێدەچێت بەسەر هیچ گەلێکی موسولماندا نەهاتووە. ئەتاتورك لە خۆرهەلاتەوە بۆ خۆرئاوای تورکیا رایگواستن کە بیانکاتە تورك... هەتیوێکی داماو لەسەر بیرە نەوتەکان دەخەوێت بەلام لەناوناچن و مافیان ناخورێت و دەبنە شمشێری برەر و پێشەنگی بزوتنەوەی جیهانی ئیسلام... بەزۆری و توانا و دەستەلات نییە، بەخۆراگرتن و بەرگریکردن و مانەوەیە،

ئـەوەی زەمانــە ملـی پێنەوینـەکات هەرسـەردەکەوێت. کـورد هـەتیوی بـێ داك و بـابی موسـوڵمانن، دابینکردنی مافەکانیان لـە ئەستۆی ئـەم نەتەوەیەدایـە (ئـاخۆ مەبەستی نەتـەوەی عـەرەب یـا گـەلانی موسوڵمانە؟ ن.ك)، کاتی ئەوەش هـاتووە ئـەم قـەردەیان بدەینـەوە! کوردینـە ئێـوە سـەرە رمـی لەشـکری موسـوڵمانانن، ئەورمـە بەیەکگرتنـەوەی ئێـوە کاریگەردەبێت،ئـەگینا دەچـەقێتە جەسـتەی موسـوڵمانان خۆیان. ئێوە پاکترین کۆمەڵەی موسوڵمانانن و مەردوو سوارچاکن و نموونەی راستەقینەی بەتەنگەوە هـاتن و پەرۆشی خزمەتکردنی ئیسلامن، پێشبینیش دەکەم هەرئێوە دەبنە هـەوێنی یەکگرتنـەوەی موسـوڵمانان کە ئەویش بێ یەکگرتنەوەی کورد نایەتەدی.[٣٤] جا وەرە سەرنج لە بیروبۆچونی مرۆڤی بەویـژدان وبێلایـەن وخاوەن قەڵەمی پاك و ئازاد بـدە و لەتـەك کەسـانێکی دڵـرەش وپـڕ لـەقینی وەك مێژوونووسـی عـەرەب، مەسعودیدا بەراوردێك بکە کـە لەکتێبـە بەناوبانگەکەیـدا(مـروج الـذهب) زۆر بێشەرمانە و روهـەڵماڵراو دەنووسـێت:کـورد بەرهـەمی داوێنپیـسیی جنۆکـە وشـەیتانەکانە لەگـەڵ کەنیزەکـەکانی سـولەیان پێغەمبەردا!![٣٥] شاعیرێکی عەرەبی وەك (ابن الأثير)یش کە دەبینێت کـورد شـاری موصـڵ دەگـرن و لـە ستەم و زۆرداریی رزگاریدەکەن دەڵێت:

ما رأى الناس لهذا الدهر من كانوا شبيها ذلت الموصل حتى أمر الأكراد فيها[٣٦]

واتـا، خەڵکی لەم سەردەمەدا رۆژگارێکی وەهایان نەبینیوە، شاری موسڵ ئەوەندە سەرشۆڕو زەبوون بێت تەنانەت کوردیش فەرمانڕەوایی تێدا بکات!

عیزەدین قۆجەوەی تۆرانیش شەکری خۆی دەشـکێنێت و دەڵێـت: لـە هـیچ شـوێنێك نـاوی کوردسـتانمان نەدیوە و نەبیستووە مـەگەر لە کورد و ئینگلیز. ئەربیل وکەرکوك ودەوروبـەری موصـلیش هەرهـەموویان تورکن وکەرکوك شاری تورکمانە و ژمارەیان ٢،٥ ملیۆنە! بەڵام خواوڕاستان ولەبـەختی رەشـی قۆجـەوەی، هەڵبژاردنەکانی صـاڵی ٢٠٠٣ ی نوێنـەرانی گـەلانی عێـراق بـۆ یەکـەمین پەرلـەمانی دووای رزگـارکردنی عێراق تۆپەڵێك قـوڕ بەدەمیـدا دەدات کـەبینیمان ئەنجامەکـەی ئـەوەبوو تورکمـان لـە کـۆی ١٨٦کورسـی پەرلـەمان ئـەیانتوانی (نیـو کورسـی)ش بەدەسـتبهێنن و لەسـەر لایـەکی قـوون لەسـەری دابنیـشن، کـە بەخاترانەشەوە دەکاتە ئەوەی رێژەی تورکمـان لەسەرانـسەری عێراقـدا لەسـەدا یـەك ١٪ یـش کـەمترە. **دڵ دەخوازێت لێرەدا روو لە شێخ رەزای تاڵەبانی بنێم و مۆڵەتی لێوەربگرم، داشۆڕینە خەستوخۆڵ و پڕ بە پێستەکەی (مەعرووفی بێ درایەت) بەبەری قۆجەوەیدا ببرم و پێی بڵێم:**

قۆجەوەی بێ دیرایەت چیتداوە لە سیاسەت

دە پێت دەڵێم هەی دەڵەك پیرۆز بێت لەسەدا یەك!

گەلانی عێراق بە زۆربەی هەرەزۆری چین و توێژەکانییـەوە دژی رژێمـی شـاهانەی عێـراق١٩٢١ـ١٩٥٨ بوون. کە شۆڕشی ١٤/ی گەلاوێژی ١٩٥٨ سـەرکەوت و رژێمەکـەی لـە رەگ و ریـشەوە هەڵکێـشا، تـەنها تورکمانەکان وبەعسییەکان لەگەڵ شۆڕشدا نەبوون و پشتگیری پـەیمانی بەغـدای نێـوان بـەریتانیا، عێـراق،

ئێران، تورکیا ئەفغانستانیان دەکرد کە دژی خواست و ئاواتی عەرەب و کورد بوو بەڵام لای تورکمانەکان ئەوە گرنگ نەبوو، گرنگ ئەوەبوو تورکیای ئاغایان ئەندامێکی پەیمانەکەیە و ئەوانیش دەبێت وەك ئەڵقەلەگوێی ئاغا دژی ئامانجەکانی گەلانی عێراق بن کە بەشێکی هاتبووەدی و مافە رۆشنبیرییەکانی ئەوانیشی دابیندەکرد. کورد دەڵێت کەری دێز تۆپینی خۆی و زیانی خاوەنەکەی دەوێت.

هۆی دووەمیش ئەوەبو سەرۆك کۆماری عێراق، خوالێخۆشبوو ژەنەراڵ عەبدولکەریم قاسم بڕگەی شەشەمی پرۆگرامی رامیاریی پارتی نیشتمانی دیموکرات بەسەرۆکایەتی چادرچی وەردەگرێت ولە بڕگەی سێیەمی یاسای کاتیی عێراقدا مافەکانی کورد دەسەلمێنێت کەعێراق لە دوو نەتەوەی سەرەکیی پێکهاتووە،کورد وعەرەب، لە ئاڵا و دروشمی نوێی عێراقیشدا سونبول و هێمای کورد بە ئەستێرەیەك لە ئاڵاکەدا و خەنجەرێك لە دروشمەکەدا بەرجەستە کرا.جا وەرە تورکمان نەتەقێت! ئەو تۆرانییانەکێچ کەوتە کەوڵیان، ژێربەژێر کەوتنە پیلان گێڕان و ئاژاوەنانەوە،بەتایبەتیش کە بارزانی مستەفا سەردانی کەرکووك دەکات، هەرئەوانیش بوون هەرا خوێناوییەکەی کەرکووکییان هەڵگیرساند و ئەو هەموو خوێنەیان بەناڕەوا رژاند. ئەوەندەش کەڵلە پوت بوون صەوزە فرۆشە تورانییەکان لە دژی بارزانی و کۆمۆنیستەکان کە وایاندەزانی بارزانیش کۆمۆنیستە، هاواریاندەکرد فرۆشتنی تەماتە و شوتیمان حەرامکرد، چونکە سوورن! ژەنەراڵ قاسم هەڵوێستێکی دیاریکراوی نەبوو،کۆمۆنیستەکانی وریانەکردەوە،تۆرانییەکانیشی تەمێ نەکرد، بۆیە بەهەلیدەزانن چەندین گروپی چەکداریان دروستکرد بۆ تیرۆرکردنی پێشکەوتنخوازانی کورد و عەرەب لە شارەکەدا و چەند کەسێکیشیان بەتیزاب سوتاند.(٣٧) کە ئەوەشیان بۆ دەچێتە سەر ئەمجا بەهاوکاری بە عسیەکان و کۆمپانیای ئیراك پەترۆلیۆم وکۆمپانیای ئای. بی. سی و سەرکردایەتی سەرهەنگ(عەقید)عومەر عەلی کۆنە مەتەصەریفی سلێمانی و نازم تەبەقچەلی فەرماندەی لەشکری نۆی سوپای عێراق و سەرهەنگ (عەقید) عەبدولئەمیر شەواف سەرلەشکری موسڵ یاخیبوونێکی سەربازییان بەرپاکرد کە بەیاخیبوونەکەی مووصڵ ناسراوە، بەڵام سەرنەکەوتن(٣٨) .

ساڵی ١٩٦٣ کە بە عسییەکان لە ٢٨ ی شوباتدا بەکوودەتایەکی خوێناوی رژێمی قاسم دەرووخێنن و دێنە سەرکار، تورکمانەکان بەهەڵەداوان دەچنە ریزەکانی هێزی داپڵۆسێنەر و بەدناوی پاسەوانی نەتەوەیی (الحرس القومي) یەوە بۆ دژایەتیکردن و دەستوەشاندن لە کورد و هێزە پێشکەوتنخوازەکان لە پەنای بەعسییەکاندا، بەڵام بەعسییەکان هەر بە سیخوڕی تورکیایان تەماشا دەکردن و لە سزای ئەو ناپاکیەدا دەستیان لێنەدەپاراستن و بەدرێژایی ساڵانی فەرمانڕەوایی بەعسییەکان لە عێراق١٩٦٣-٢٠٠٣وبەتایبەتیش١٩٦٨-٢٠٠٣ دانیان بە بوونی تورکدا نەدەهێنا لە عێراق و لەسەر ژمێرکردنی دانیشتواندا دەبووایە خۆیان بە کورد یا عەرەب ناونووس بکەن.

پێشەوای عەرەب،سەرهەنگ موعەممەرئەلقەزافی سەرۆکی لیبیا بەردەوام دۆست و پشتیوانی کورد و

مافە رەواکانی بووە، بێپەروا وبەراشکاوی گەلانی عەرەب و تورك و فارسی ووریا کردۆتەوە لەو راستییە مێژووییانەی ئەوان خۆیانی لێ گێلدەکەن و لە بیر خۆیانی دەبەنەوە و ئەورووپا و گەلانی دیکەش لە پێناو بەرژەوەندییە رامیاریی ـ ئابورییەکانیاندا دەیکەن بەژێر لێوەوە بەڵام پێشەوا قەزافیی راستییە مێژووییەکان ناکاتە قوربانی بەرژەوەندی تایبەت.قەزافی هەر لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی رابردووەوە داوای مافەکانی گەلی کورد و دامەزراندنی قەوارەی نەتەوەیی کورددەکات (لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ رۆژنامەی لۆمۆندی فەرەنساییدا لە ژمارەی رۆژی ١٩٧٩/١/٢٢دا بڵاوکراوەتەوە دەڵێت: من عەرەبم و یەکێتی خاك و نەتەوەی عەرەب هیواو ئامانجمە بەڵام ئەمە وەهام لێناکات چاو لەراستیی بنوقێنم و بیکەم بەژێر لێوە و رەگەز پەرستانە و داگیرکارانە بجولێمەوە.. کورد کوردە، عەرەب نییە، ناتوانین بەزۆرە ملی بیکەینە عەرەب .. ئەگەر خۆیان بەویست و ئارەزوو ئەوە دەخوازن، لاریمان نییە، ئەگەر خۆشیان بەخاك و نەتەوەی خۆیانەوە دەبەستنەوە ئەوە سەربەستن زۆرمان لەسەریان نییە، بیانکوژین، بۆ بیانکوژین.. بەشەڕوکوشتار لەناو ناچن، کێشەی کورد بەشەڕوتوندو تیژی چارەسەر ناکرێت چونکە خەباتیان بەردەوامە هەتا بەسەربەخۆیی و یەکگرتنەوەی خاکەکەیان دەگەن، چارەسەر دامەزراندنی دەوڵەتی کوردە لەسەر خاکی کوردستان ومن ی خەباتیان دەکەم لەو پێناوەدا، ئەمەش نە لە رقی دەوڵەتە عەرەبەکان و نە لە دژی ئێران و تورکیایە بەڵکو بەو هۆیەوەیە کورد نەتەوەیە و خاك و نیشتمانی هەیە و ئازادن لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆیانداو نەتەوەیەکن دۆست و برامانن و پێویستە رێزیان بگرین.. من دژی کوشت و بڕیانم، پشتگیریی خەباتیان دەکەم دەوڵتی سەربەخۆی خۆیان دابمەزرێنن و جێگەی شیاوی خۆیان لە رۆژهەڵاتی نێزیکدا بگرن وەك عەرەب، فارس، تورك)[٣٩].

پێشەوا قەزافیی وتار و لێدوانی زۆرە لەمەڕ کێشەی کورد، وەك (نەتەوەی سەربەرزی کورد برای عەرەبن، ئەوانیش وەك عەرەب پارچە پارچەن، کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان پێویستە پارێزگارییان بکات و هاوکارییان بکات بۆ رزگاربوون، من دژی هەر کارێکی دوژمنانەم عەرەب، تورك، فارس یا هەر دەوڵەتێك دژی کورد دەیکات، کێشەی کورد کێشەیەکی پیرۆزە وەك کێشەی فەلەستین، نەتەوەیەك ئاڵای سەربەخۆیی هەڵکردبێت، تیرۆریست نییە، خەباتێکی رەوا دەکات بۆ ئازادی و هەر ئازادیش دەبێت، ئەوە خەباتێکی پیرۆزە هەر بەرەنگارییەکیش بکرێت سەرناگرێت و ژێردەکەوێت.

پێشەوا قەزافیی ساڵی ١٩٦٦ بە نەجمەددین ئەربەکانی سەرۆکی تورکیا دەڵێت: سیاسەتی تورکیا بەرامبەر بە کورد سیاسەتێکی چەوتە، نەتەوەی کورد مافی رەوای خۆیەتی جێگەی شیاوی خۆی لە ژێر ئاسمانی خۆرهەڵاتی نێوەڕاستدا بگرێت شانبەشانی عەرەب و تورك و فارس)[٤٠]، قەزافیی ئەو پەرۆش و خەمخۆرییەی بۆ کورد و کێشە رەواکەی خەستتر دەکاتەوە کاتێك سکرتێری گشتیی کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان،جەواد مەلا بەسەرۆکایەتی شاندێك سەردانی لیبیا دەکەن و رۆژی ١٩٩٧/١/٢٥ چاویان بە

پێشەوا دەکەوێت، شاندەکە ئاڵای کوردستان بەدیاری پێشکەش بە قەزافیی دەکەن، ئەو ئاڵایەی ئەو دەیەوێت لە سونبولی نەتەوەوە ببێتە ئاڵای دەوڵەتی کوردستان، پێشەوا لایەکی و جەواد مەلاش چمکێکی دەگرن و بڵاویدەکەنەوە.. پێشەوا کە دەیپێچێتەوە ماچیدەکات و دەیخاتە بان سەری. شاندەکە لەبەردەم ئەم کەڵە پیاوە مەزنەی عەرەب و خۆرهەڵات و هەڵوێستی دڵسۆزیی و بوێریی و جوامێرییەیدا تەزوویەکی گەرم سەرتاپێی لە شیان دادەگرێت و هەست بە رێزو نوازشێکی راستەقینە دەکەن.هەزار ئەفسوس ئەوپیاوە مەزنە، پێشەوای عارەب موعەممەر قەززافیی رۆژی ٢٠ /١٠/ ٢٠١٠ بەپلانی هەڵخەڵەتێنەریی بەهاری عەرەب و تۆڵە سەندنەوی خوێنی سەرنشینانی بێتاوانی فڕۆکەکەی لەناسمانی لۆکەربی تەقێنرایەوە... دەستی رەشی کوێرانەی نەزانیی وکورتبینی شەهید کرا.

هەندێك نیشانە و هەڵوێستی سادە

پێوەری هۆشیاریی نەتەوەیی

باوەڕناکەم هیچ نەتەوەیەك ئەوەندەی کورد بەدەربەدەریی و دوورە وڵاتی و بێکەسی سەربنابێتەوە. زۆربەی هەرە زۆری سونبلەکانی کورد بێدەنگ مردن و بێدەنگ مانەوە! رۆژانی هەینی دەچینە گۆڕستان، بەتایبەتیش سەرگۆڕی شەهیدان،دواتر بێباك و بەپەلە هەنگاودەنێین بەسەر گۆڕی پیرۆزی چەندین ئەمری وەك مستەفا پاشای یامۆلکی دوژمنی سەرسەختی مستەفاکەمال وکەمالیزم وسەرۆکی ئەو دادگایەی عوسمانی کەبڕیاری لەسێدارەدانی مستەفا کەمالی دەرکرد.گۆڕەکەی مەحمود جەودەت کەسەردەمی نوری سەعید لە سێدارە درا،گۆڕەکانی شەهیدانی راپەڕینی ٦ ئەیلوولی ١٩٣٠ ی بەردەرگای سەرای سلێمانی، هەڵۆبەگ و هەڤاڵانی.گۆڕی شێرە ژنێکی وەك ئەختەر، ناسراو بە ئەختەری رەشۆل (هاوسەری هونەرمەندی دەنگخۆش رەشۆل عەبدوڵلا) کەشەوی هێنانەوەی تەرمەکەی شێخ مەحموودی مەلیکی کوردستان بۆ سلێمانی،ئەختەر وحاجی فەقێی خانەقا شەهید کران ...دەبێت هەوڵبدەین سەرەتا بگەینە سەر گۆڕی ئەوان، ئینجا گۆڕی شەهیدەکانمان کەلەسەر رێبازی ئەوان شەهید بوون! زۆربەی کورد سروودی ئەی رەقیب دەڵێتەوە بەڵام زۆربەیان نازانن سردوودەکە هۆنراوەی یونس رەئووف ناسراو بە دڵدارە، سەدەها هەزار قوتابی کوڕو کچ لە فێرگەکانی هەر بۆنموونە هیوا، رەفیق حلمی، خانزاد، قەدەم خێر، ئەمین زەکی، مەولانا خالید خوێندوویانە، چەندیان دەزانن ئەو مەزنانە کێن،چۆن ژیان و چۆن سەریان نایەوە؟ دەچینە زیارەتی گۆڕی کاك ئەحمەدی شێخ و نازانین مەزنێکی وەك ئەورەحمان پاشای بابانیش لەوێ نێژراوە.لە دیمەشق دەچینە سەر گۆڕی سەلاحەددینی ئەیوبیی و هەربەبیریشماندا نایەت میر بەدرخانیش لە نزیك ئەوەوە نێژراوە! کوردەکانی بەغدا و شارەکانی کوردستان زیارەتی گۆڕی شێخ عەبدولقادری گەیلانی دەکەن بەڵام نازانن ئەو زاتە باپیرە گەورەی شۆڕشگێڕانی کورد شێخ عوبێدوڵڵای نەهری و شێخ عەبدولقادری

کوریەتی.هاوینان لە هاوینەهەواری زێراندۆڵ وکەناری گۆمی دۆکان سەیران دەکەین، شوێنەواری قەڵاکەی پاشاکۆرەی میری سۆران لەبەردەماندایە، بێنازکەوتووە،ئاوریشی لێنادەینەوە،کەسێك نابینیت وێنەیەکی یادگاریی لە پاڵدا بگرێت!

لە هەموو هاتوچونێکماندا بۆ کەرکوك، هەولێر، بەغدا، مووصڵ، بەبەردەم بەردەقارەماندا تێدەپەڕین بێئەوەی ڕێزێك پیشانبدەین، یادێکی ئەو ڕووبەڕووبوونەوە ئا بەرامبەرەی نێوان کورد و بەریتانیا بکەینەوە یا ئاهێك بۆ شەهیدەکانی هەڵبکێشین ئەگەرچی پێویستە سەری ڕێزو ئەوازش دانەوێنین.

کاراکتەری مرۆڤ لە دەست خۆیدا نییە، پەیوەستە بە خێزان، کۆمەڵگا، پەروەردە، ئاشتیی ئارامیی و جەنگ وپشێوی... نەتەوەیەك ٣٠٠٠ ساڵێك ژێردەستە و زەبوون،وڵاتیشی پێخۆستی داگیرکاران وگۆرەپانی جەنگەکان بووە،برسێتی، نەخۆشی،نەخوێندەواری و دوواکەوتن لە کاروانی پێشکەوتن سیمای هەرە ئاشکرای بێت، کاراکتەری تاکەکانی وەها کۆمەڵگایەك چۆن دەخەملێت کە کاریگەرییە نێگەتیڤەکان باڵی ڕەشی بەسەر هەموو لایەکانی ژیاندا کێشاوە هەر لە هەڵسوکەوتی منداڵێکەوە هەتا هەڵوێستی سەرکردەکان لە نێو خۆیاندا و بە بێگانەوەش. ئاشکرایە کارەکتەری کورد شێوێنراوە، ئەوە گومانی تێدا نییە، کورد لە چاو دراوسێکانیداوهەموویێگانەیەکیشدا خۆی بەکەم دەزانێت،لەکاتێکدا دەبێت خۆی لە ئاست وقەبارەی خۆیدا ببینێت،نەزۆرتر و نەکەمتر.گەلی کورد سەد و پەنجا ساڵێك دەسەڵاتی ماد ـ میدیا نەبێت هەموو مێژووی دێرینی، بەرەنگاریکردنی ژێر دەستیی وچەوساندنەوەیە و هەموو سەردەمانی پێشتر و پاشتری لە پێناو مان و بوندا بەسەربردووە. هەرمێژوونووسێك، لێکۆڵەرەوەیەك بەویژدانەوە ٢٥٠٠ ـ ٣٠٠٠ ساڵ ژێر چەپۆکیی و داپڵۆسین و سەرکوتکردنی کورد و دابەشکردنی خاك و وڵاتەکەی بەسەر پێنج وڵاتی دوژمندا وەك ئەوەی بەرخێك بدەیتە بەر کەڵبەی تیژی پێنج گورگ... دەبێت هەرمرۆڤێکی بەویژدان کورد بەگەلێکی شارستانی و پێشکەوتوو بژمێرێت.. ناچمە جیهانی ئەفسانەوە بەڵام ئەمە ئەفسانەی ڕیالیستە، بەرخێك (کورد) لە جەنگەڵێکدا (کوردستان) دەکەوێتە بەر شاڵاوی گەلە گورگێك (داگیرکاران) هەرجارەی لە لایەکەوە، گورگی دێزو گورگی بۆر و گورگی ڕەش و گورگی بەڵەك وگورگی سپی (تورك و عەرەب و فارس،ئینگلیز)، هەر جارە و بەچەند زامێکی سادەوە، یاقوڵ وکاریگەرەوە ڕزگاردەبێت یا لەمردن دەگەڕێتەوەو بە تەنیاوێکەس زامەکانی سارێژ دەکات، کارو بەرخی لێدەکەوێتەوە و بەگوڕوتینێکی نوێوە لە چیا سەرکەشەکاندا خۆدەپارێزن و چیاو دۆڵ ونشێو ونزارەکان بۆ گورگە برسییەکان چۆڵناکەن.شوان(سەرکردە)و بەرغەل (لەشکر) و سەگە پاسەوان (چەك) پێکەوە دەنێن و کۆڵ بە گورگ دەدەن. دووای دوو سێ هەزار ساڵ دەکەونە ڕزگارکردنی بەشی خۆیان و دەربازبوون لە حوکمی یاسای دارستان وجەنگەڵ و چەند و چۆن و ململانێی سنووری نێوان گورگ و مەڕ. هەندێك جار خەباتی گەلی کوردم لە پێناو بوون و مانەوەدا وەهادێتە بەرچاو، هەندێك

جاریش وەك پڵنگێکی زامدار کەوتبێتە نێوان ئاگری چەند راوچییەکی دڵڕەق و بێبەزەیی ومەتەرێز وحەشارگەی نهێنی... ئەوەی راوچیان دێن و دەچن ولەنێو دەچن و ئەوەی پڵنگیش بەرگریدەکەن و بە پێی بارودۆخەکە هێرش و پاشەکشە دەکەن بەڵام هەرگیز زێدی خۆیان چۆڵناکەن و کەم و زۆر کوڵ بەراوچییان دەدەن، هەندێك جاریش گەلی کوردم وەها دێتە بەرچاو لە بازاڕێکی گەورەی بازرگانیی کڕین و فرۆشتن و هەڵپەی بەرژەوەندیدا بەدووکانی گەورەگەورەوبازرگانی سمێڵ بابڕ و ورگ زلدا بە کاڵا و شمەکی زۆر و دەستمایەی قەبە و پەیوەندی فراوان و کاسەی پڕ لە دراوی زێڕ و پاسەوانی پڕچەکەوە،بابایەکی شێواو وشپرزەو لەڕو لاوازی چاوزیت لە سووچێکی بازارەکەدا لەسەر پارچە لبادێك دانیشتووە بەدیار چەنددانەیەك قەند ودار جگەرە وسەبیل و کەوڵی سمۆرە و تەزبیح و بەرەتوتن و پەڕەسیغار و بەردنەستی و چەخماخ و خەنجەری دەبانەوە و هەموو ئەو بازرگانە زەبەلاحانە چاوی تەماعیان لەو چواربستە زەویەی جێگەکەی بریوە بەهەر شێوەیەك بێت لە دەستی دەربهێنن، بەزۆر، بە پیلان و تەڵەکەبازیی،بەڵام هەرگیزاوهەرگیز دەست لە و چوار بستە بەرنادات و شەڕی ژیان و مردنی لە پێناودا دەکات،بەوهۆیەشەوە کاروباری بازاڕ و بازرگانی و دەستکەوتی بازرگانە گەورەکان تێکدەچێت و بەرژەوەندییەکانیان دەکەوێتە مەترسییەوە.... ئەوە هەرگەلی کوردە زۆربەی هەرە زۆری سەدەکانی مێژووی سێ هەزار ساڵێکی مێژووی هەربەبەرگریکردن و خۆبەدەستەوە نەدانەوە بەسەربردووە و وەك پێویست نەپەرژاوەتە سەرخوێندن و زانست و هونەرو مێژوو کولتوور و ئاوەدانی و بەو پێوانەیەش مایەی شانازی خۆیی و سەرسوڕمانی بێگانەیە کە توانیوێتی پارێزگاریی زمانی رەسەنی خۆیی کردووە و بەردەوام گەشەی بە پوخت و پاراوی و خەملاندنی داوە،هەرچەند لە چاو زمانی عەرەبی و خەرمانی کەڵەکەبووی نووسین و هۆنراوە و چیرۆك و پەند و قسەی نەستەق و بەرهەمی زانستیی و گەڕان و پشکنیندا بەراووردناکرێت و هەژاریی و دەست کورتی پێوە دیارە،لەگەڵ کەلەپووری فارس و تورکیشدا هەربەراوورد ناکرێت کە هەموو زانا ونووسەر و هۆنەر و هونەرمەندانی ئیسلام بە کوردیشەوە بەرهەمەکانیان بەو سێ زمانە و لە خزمەتی ئەو سێ نەتەوەیەدا بووە کە بەشێکی بەرچاویان بەرهەمی خامەی بەبرشت و داهێنان و شاکاری نووسەرانی کوردن بە یەکێك لەوزمانانە،بەڵام هێشتا لە وێژە و هونەرو مۆسیقادا ئەوەندەی هەیە بێ بەرهەمیی ووشکە ساڵەکانی پێوە دیارنەبێت ولە و بووارانەدا خۆی بەکەم تەماشا بکات. لەشوێنی خۆیدا ئەو لایەنەم تێروتەسەل روونکردۆتەوە، لێرەدا تەنها چەند نموونەیەك دەخەمە بەرچاو:

زانای مەزنی ئیسلام ئیمام غەزالی ١٠٥٨ـ١١١١ز.دەڵێت رووناکبیریی ئیسلام کەوتۆتە سەرشانی چوار زانا، سێ لەوانە کوردن: شارەزووریی، ئامێدیی، دەنبووریی . شارەزووریی نووسەری(عوارف المعارف) و(نزهــەألارواح)ە،دەنبووریی نووسەری(ألاخبار الطوال)ە،ئیبنول ئەسیر(ألکامل فی التأریخ) ی نووسیوە،ئیبن خەلەکان(وفیات الآعیان)ی نووسیوە،ئیسماعیل پاشای بابانی(ذیل کشف الظنون)نووسیوە،

هۆنەر(شاعیری)ی مەزن نیزامی گەنجەلی ـ گەنجەوی کە هەموو گەلانی ئێران شانازی پێوە دەکەن کوردە و بەرهەمەکانی بەفارسی نوسیوە.

(ئەبولوەفا ـ أبوالوفاء)ی مێژوونووس کتێبی (کورتەیەك لە مێژووی مرۆڤ)ی لە چوار بەرگدا نووسیوە، ساڵی ۱۲۸۹کۆچ لە ئەستەموڵ کراوە بە تورکی،۱۷۲۲زانکۆی ئۆکسفۆر گۆڕیویەتییە سەر زمانی ئینگلیزی،۱۸۳۱ لە لایبزیك – ئەڵمانیا کراوە بە ئەڵمانی و۱۸۳۷ لە پاریس گۆڕیویانەتە سەر زمانی فەرەنسی، هەر چوار گۆڕینەکەش چاپ و بڵاوکراونەتەوە. کتێبی دووەمیش (صالنامەی وڵاتان – تقویم البلدان) هێنراوەتە سەر زمانە ئەوروپاییەکان.[41] ئەو بایەخ پێدانە نیشانەی مەزنیی ئەو زاناکوردە ودەست وخامەی رەنگینێتی. شێن موستەوفیی هەولێری (أبن المستوفی الأربیلی) ٥٦٤ – ٦٣٧ ك. مێژووی هەولێر (تأریخ أربیل)ی لە ٤٠ چل بەرگدا نووسیوە. ئەو مەزنانە وگەلێك داهێنەری دیکەی کورد بەرهەم و شاکارەکانیان بەزمانی بێگانە نووسیوە. لە شوێنەواری دێرین و نیشانەی شارستانیشدا گەلانی ئێرانی لێدەرچێت، کورد کەچی لە تورك و عەرەب کەمتر نییە، ئەمە هەڵچوون و هەست و سۆزی ناسیۆنالیزم نییە، راستییە و لەبەر چاوە، گەلانی عەرەب هەر شانازی بە قورئان و حەوت پارچە هۆنراوەکەی سەردیواری کابەو عەنتەروعەبلەوئەبو زەیدی هیلالی و پاڵەوانەکانی وەك قەعقاع دەکەن کە جەنگاوەری کورد (گرگر) بەنووکە رمێك ساردیکردەوە. عەرەبی عێراق جگە لە زەققورە و منارە پێچاوپێچەکەی سامەرای سەردەمی عەبباسییەکان و پاشماوەکانی شاری بابلی کلدانەکان،میسر جگە لە قووچەکانی گۆڕی فیرعەونەکان کە عەرەب نەبوون و سوریا و لوبنان و ئوردون و سعوود لە پایەکانی بەعلەبەگ و تەرید و قەڵاکانی حومص، حەما، حەڵەب کە پاشماوەی رۆمە بێزەنتەکانە کە دەستیان بەسەر ناوچەکەدا گرتبوو، مزگەوت و شوێنە پیرۆزەکانی شاری مەککە و یەسریب ـ مەدینە کە ئەوانیش بەرهەمی دەستی پەیامبەر ئیبراهیم خەلیلی کوردو بیناسازە موسوڵمانەکانەو بەشی هەموو موسوڵمانێکی پێوەیە و قورئانی پیرۆزیش دیاری یەزدانە بۆ مرۆڤ و فەرمان و ئامۆژگاری کۆمەڵایەتییە بۆ رێکخستنی پەیوەندی نێوان مرۆڤ ومرۆڤ ویەزدان و مرۆڤ. کەواتە تورك و عەرەب چۆن بەسەر کورددا دەشکێنەوە، ئەوە شوێنەوارە کۆنەکانیشمان،شوێنەوارناس مامۆستا عەبدولرەقیب یووسف تەمەن درێژ بێت پەردەی رەش و تاریکیی ونبوون و بیرچوونەوەی لەسەر زۆرێکیان لاداوە. هەر لێکۆڵەرێك، مێژوونوسێك، شوێنەوارناسێکی بەویژدان لەرابردووی گەلانی ناوچەکە ووردبێتەوە و ئەوە لەبەرچاو بگرێت کە:

کورد ۲ ـ۳ هەزار ساڵ ژێردەستە بووە .

تورك حەوت سەد ساڵێك فەرمانڕەوای بەشێکی فراوانی ئاسیا، ئەفەریقا و ئەورووپای خۆرهەڵات بوون.

عەرەب بە پشتیوانیی گەلانی موسوڵمان ٦١٣ شەش سەد و سیانزە ساڵ هەر لە دیمەشقەوە هەتا شووراکانی وڵاتی چین داگیردەکەن.

فارس و گەلانی ئێران ۲۵۰۰ دووهەزار و پێنج سەد صاڵێك فەرمانڕەواو لە سنوورێكی تەسكتردا لەعەرەب و تورك و لە دەوروپشتی خۆیاندا بالادەست بوون، ئاخۆ ویژدان و لۆجیك بڕیار نادات كورد لە هەموو داگیركارەكانی زیندوتر و شارستانترە؟ ئیتر كورد بۆ شاناز و سەربەرز نەبێت بە خۆی بەڵام دوور لە خۆبایی بوون و نەخوێندنەوەی دراوسێكان.

كورد دەژیا بۆ ئەوەی نەمرێت
یا دەمرد لە پێناوی ژیاندا،
یا لە نێوان ژیان و مەرگدا گەشبین دەژیا؟
هەتا ئەمڕۆش بۆی نەلواوە ژیانێك بژی شیاو بە مرۆڤـــ!

بەختی رامیاریی

دەتوانین بڵێین چانسی رامیاریش وەك فاكتەرە گرنگەكانی جیۆپۆلەتیك،خەباتی رامیاری،خەباتی چەكداریی وشۆڕش، رۆڵی خۆی هەبووە لە گێژەنگی ستراتیژی زلهێزەكان و باروودۆخ وبڕیارەكانی خاوەن بڕیارەكاندا. ئەو هەل وهەلكەوتە دەگمەنانەی لە ناكاوێكدا دێتەپێشەوەو زەمینەیەكی لەبارخۆشدەكات بۆ جۆرێك گۆڕانكاریی بنەڕەتیی یالاوەكیی لە نێوچەیەكدا،ولاتێكداو كەسێك،لایەنێك یاولاتێك وەك بیدۆزێتەوە بێ ماندووبوون ئاماجەكانی دێنەدیی و بەئاواتە دێرینەكانی شاددەبێت،وەك ئەوەی ساڵی١٩٧٠بینیمان بۆ بەنگلادیش هەلكەوت و پێش ئەویش بۆ پاكستان هەلكەوت بەبەختی رامیاریی ناودەبەم، ئەو بەختە رامیارییەی بەدرێژایی مێژوو بەردەوام پشت لە كورد و روولە دوژمنەكانی بووەو تەنهاجارێك بەدەم كوردە پێنەكەنی، دەوڵەتی ماد، میرنشینەكان، حكومەتی مەلیك مەحموود، كۆماری كوردستان، شۆڕشی ئەیلوول ئەو بەختە نەحەلەتییە قیرسچمەیە رووی تێنەكردن، كەچی رووداوێكی ئاسایی كەچاوەڕوانی ئەنجامێكی ئەوتۆی لێناكرێت بەڵام سەرتاپای مێژووی داهاتووی جیهان و نەخشەی رامیاریی ولاتان دەگۆڕێت. لینینی مەزن ئاوارە و دەربەدەرێكی تەنها باڵ بوولە سویسرا دەژیا، ئەلەمانیا بەشەمەندەفەرێك گەیاندییە سنووری رووسیابۆهەلگیرساندنی شۆڕش دژی قەیسەر نیكۆلای دووەم و لەنێوبردنی بنەماڵەكەی وگۆڕینی رژێمەكەی. مانگی فێبروەری١٩١٧شۆڕش هەلگیرساو١٥ی مێرس١٩١٧حكومەتێكی كاتیی دامەزرا، كە(كرینسكی) رابەرایەتیی دەكرد، كەچی لینین لەماوەیەكی كورتدا دەست بەسەر هەموو شتێكدا دەگرێت و ئۆكتۆبەری ١٩١٧ولاتێكی نوێ و رژێمێكی رامیاریی، كۆمەلایەتی،ئابووریی وكولتووریی نوێی لە هەموو سەرزەمینە پانوبەرینەكەی رووسیادا دامەزراند و یەكێتی كۆمارەكانی سۆڤێت بوو بە یەكەمین ولاتی سوسیالیزم و گەورەترین ولاتی جیهان. ولاتی كۆبای كاسترۆ ١٩٢٦ - ؟ وەك بەلەمێكی بچووك بەسەر ئاوەوە لە دۆرگەیەكدایە هەر بەردهاوێژێك لەو

ئەمەریکا زەبەلاحەوە دوورە کە هەژمموونی راستەوخۆو ناراستەوخۆی بەسەر بەشێکی فراوانی دەوڵەتان و گەلانەوە هەیە و هەرچۆنێکی بوێت دەست دەخاتە نێوکاروبارییانەوەو گۆڕانکاریی وئالوگۆڕی تێدادەکات هەروەك لە(بەهاری عەرەب)دا بینیمان. ئەگەر دورگەی کوبیا گرنگییەکی ستراتیژیی بۆ سۆڤێت نەبووایە دەمێك بوو ئەمەریکا بەپارووپەك قوتیدابوو وەك ولاتی تشیللی و ئەللیندی پێشەوای. کاسترۆ ١٩٤٧ لە زانکۆی هاڤانا خوێندکاربوو،لە کۆمەڵەیەکی چەپڕەویشدا کاریدەکرد، بۆ دابینکردنی پێویستییەکانی خوێندن نامەیەك بۆ سەرۆکی ئەمەریکا دەخاتە سنووقی پۆستی کۆنسولگەریی ئەمەریکاوە لە هاڤانا،داوای یارمەتی دارایی دەکات! سەرۆکی ئەمەریکا داواکارییەکەیی جێبەجێکرد،کاسترۆ هەتا دەستیدایە چەکی شۆڕش، مانگانە بڕێك دۆلاری بۆ دەهات. تورکە مەغۆلەکان سەدەی سیازدەی زاین هێشتا بە میوان دەژمێردران لەناوچەکەدا،کەچی لەماوەیەکی کورتدا دەوڵەت دروستدەکەن و دەبنە موسوڵمان و خۆیاندەکردە میراتگری ئیسلام و بوون بە سوڵتان و خەلیفەی موسوڵمانان و عەرەبیان وەك صلقی روت لێکرد و (٥٦٠) ساڵ فەرمانڕەوایی بەشێکی بەرچاوی جیهانیان دەکرد.

مستەفاکەمال بەرەگەز یونانییە و لە سالۆنیك لەدایك بووە،بەئاین جوولەکەیە،بە خانەوادەش نەك کەس نازانێت باوکی کێیە بەلکو خودی خۆیشی نەیدەزانی کێ باوکێتی،هیچ بایەخێکیشی بەو لایەنە نەدەدا، عەلی رەزاشی بەباوکی خۆی نەدەزانی بەلکو کەمال لە جێگەیدا دادەنێت!! مستەفا کەمال ئەفسەرێکی گومناو بوو بەلام دوژمنانی سوڵتان بۆ کەسێکی لەو جۆرە دەگەڕان،لەڕووی سوڵتاندا بوەستێت، یاخی ببێت و دین لە دەوڵەت جیابکاتەوە،نووسین بەعەرەبی بکات بە لاتینی ... لەناکاوێکدا کرا بە فەرماندای لەشکری ٩ی لەشکرەکانی عوسمانی لە بەرەی(شناق قەلعە). .ڕووبەڕووبوونەوەیدا لە گەڵ هێزەکانی بەریتانیادا لە (گالیبۆلی) چەند مانگێك بەرامەر یەکتر وەستان وبەریتانییەکان لە کاتێکدا دەیانتوانی تەفروتونای بکەن کەچی دووجار بەئەنقەست لەبەرامبەریدا نەجەنگان و کشانە دواوە و جارێکیش بە فشە شەڕێك کە تەنها دووسێ ڕۆژی خایاند' ئینگلیزەکان لەناکاوێکدا زۆر بە نهێنی وبەپەلە کشانەوەو کەنارەکانی (گالیبۆلی)شیان چۆڵکرد کە پێشتر کۆنترۆڵیان کردبوو! بەوجۆرە سیناریۆیانە چەند سەرکەوتنێکی ساختەو پاڵەوانێکی کارتۆنییان دروستکردو ئەنجامی سیناریۆکان سوڵتان کزو لاواز دەبوو،مستەفا کەمالیش کرا بە پاڵەوانێکی نەتەوەیی جێگە باوەڕو متمانەی تورك وگەلانی بندەستی سوڵتانی عوسمانی..ئەمە کە ئازایەتی مستەفا کەمالی تێدانەبوو، بەختە رامیارییەکە هەردو دەوڵەتی بەریتانیاو فەرەنساو دواتر روسیاشی بۆ رەخساند دەست بدەنە باڵی و بیکەنە باوکی تورك وجەللادی کورد.

سەرانی عەرەب لە دەشتەکانی حیجاز بۆ وەرگرتنەوەی کلیلەکانی مەککە و مەدینە لە دەست تورك،پاڵدەدەن بەبەریتانیای(گاور)وە دژی سوڵتانی عوسمانی و خەلیفەی موسوڵمانان رادەپەڕن کەچی بەخێرگەڕاو بوون بەخاوەنی چوار دەوڵەت لە سووریا ونوردون و عێراق و حیجاز. ئەمەریکا و ئەورووپا بۆ

تەمێکردنی حەمەرەزا شای ئێران و چاوترساندن و بەخۆدا چوونەوە لەو لوتبەرزیی و لە خۆبایی بوونە کە سنووری ئاسایی بەزاندبوو، تارادەیەك بە جۆرێك لەگەڵ سەرانی ئەو زلهێزانەدا دەدووا وەك مامۆستایەك ئامۆژگاریی خوێندکاران بکات، نەخشەی دووارۆژی ناوچەکەی بۆ شیدەکردنەوە و لەکۆڕوکۆبوونەوەی تایبەتیی لەگەڵ دۆست و دڵسۆزو باوەڕپێکراوەکانیداکە یەکێکیان شاحسێنی وڵاتی ئەردەن بوو، دەیوت من چەند کارم بەوانە، ئەوان پترپێویستییان بەمن هەیە... بەبیری کەسێکدا نەدەهات ئایەتوڵڵاخومەینی لە فەرەنساوە بەیاوەریی سەد و بیست کەس لە هاوبیرەکانی و کۆمەڵێك میدیاکاران بێنەوەی ڤیزەی ئێرانیان وەرگرتبێت بەفڕۆکەیەکی جامبۆی تایبەتی بەرەو تاران بفڕن و شۆڕشی گەلانی ئێران و نغرۆکردنی رژێمی شاهەنشایی ودەرپەڕاندنی بنەماڵەی پەهلەوی بەدواوە بێت! ئەوانە بەگشتیی ئەمەیان بەتایبەتیی بەختی رامیارییە بۆ ئیمام خومەینی تەمەن هەشتا ساڵ پێدەکەنێ و ریشە سپییەکەیی بۆ شانەدەکات!

تورکیا لە گیانەڵاو ولنگەفرتێی سەرەمەگردا بوو کە ئینگلیز لە یەکەمین جەنگی گەورەدا شاری کوت ـ عێراق داگیر دەکات.ململانێی خوێناوییەکەی کۆنترۆڵکردنی ئەو شارە بوو بە پێوانەی سەرکەوتن یا ژێرکەوتنی بۆ تورکیا و بەریتانیا لەوجەنگەدا.سەرکردەکانی تورکیا دوای چەندین هێرش وقوربانیدان بێ هیوا دەستەپاچە بەسەرشۆڕیی دەکشانە دواوە کەچی فێلد مارشاڵ دوغۆڵتز،ژەنەڕاڵێکی لەشکرەکانی ئەڵەمانیابوو،ناردبوویان سەرپەرشتیی لە شکرەکانی تورکیابکات، چەندین شکستی سەرکردەکانی سوپای تورکیا بینیبوو،پلانی ئابلۆقەدانی شارەکە وسەربازگە سەرەکییەکەی بەریتانیا پیادەدکات وئەو لەشکرە گەورەیەی بەریتانیا ناچار دەکات ۱۹۱۵/۹/۲۳ئاڵای سپی بەرزبکەنەوە و لە بەرزترین پلەی سەربازیی سەرکردە کانەوە هەتا نزمترین پلەی سەربازەکان کە ژمارەیان بەسەر یەکەوە ۱۲۰،۰۰۰سەد و بیست هەزار بوو،خۆیان بەدەستەوە بدەن و سەرشۆڕ وئابڕوتکاو شەرەفی سەربازیی تاجی بەریتانیای مەزن بکەوێتە قوڕولیتەو ژێر پۆستاڵی تورك وبەجۆرێکیش لەبەرژەوەندیی تورکە عوسمانییەکان بکەوێتەوە هەموو گەلانی بندەستی تورك باوەڕبکەن کەتورکیا هەرگیز نابەزێت گومانی تێدانییە کە دووەمین سەرکەوتووی جەنگەکەیە لە پاڵ ئەڵەمانیادا. ئەو رووداوە کاریگەریی بەرچاوی بەسەر بزاڤی رزگاریخوازی کوردیشەوە هەبوو لە باشووری کوردستان و بزوتنەوەکەی شێخ مەحموود و سمکۆی شوکاك لە خۆرهەڵات و چەواشەبوونی کورد لە نێوان تورکیا و بەریتانیادا. ئەوە بەختی رامیاریی نییە مارشاڵێکی ئەڵەمان دەبێتە فریشتەی فریاگوزار بۆ لەشکرە شکستەکەی عوسمانییەکان

فەلەستین بیست و دوو دەوڵەتی لە پشتەوەیە و هەریەکەیان چمکێکی کێشەکەیان بۆ بەرژەوەندی خۆی بەلایەکدا رادەکێشێت، نەیانهێشت کۆتایی یەکەمین جەنگی گێتی لەگەڵ جوولەکەدا رێکبکەون و دوو دەوڵەتی دراوسێ بۆ عەرەب و ئیسرائیل دابمەزرێت. سەرانی عەرەب گەلی فەلەستینیان چەواشە کرد،پێداگرن بستێك خاك بە جوولەکە نەدەن، نیشتمانی جوولەکە لە ژێر دەریادایە، دەیانکەین بە خۆراکی

ماسییەکان! کەچی ئەو هەڵوێستە دیاگۆگییەی عەرەب، بۆ گەلی جوولەکە بەخێر گەڕا. لەوڕۆژەوە سەرکردەکانی جوولەکە، هێرتزل، وایزمان، بنگۆریۆن،گولدامائیر،شامێر، ئیسحاق رابین و هتد. دەڵێن سوپاس بۆ عەرەب ئەوکاتە ئامادەی رێککەوتن نەبوون،فەلەستین بە نیوەیی دابەش بکەین و وەك دووگەلی دۆست و دراوسێ بەئاشتی و تەبایی بژین، ئەگینا ئەمرۆ ٧٥٪ ی خاکی فەلەستین ئەدەبوو بە نیشتمانی ئێمە. ئەوە ناو دەنێیت چی، کەللە پوتیی عەرەب و زرنگی جوولەکە؟ یا بەختەکە؟ دەوڵەتانی عەرەب کە دەستی فەلەستینییەکانیان کرد بە زاخدا و ئێستە پاڵیان لێداوەتەوە و رۆڵەکانی فەلەستین رۆژانە قوربانیدەدەن و ئەوانیش خوا هەڵناگرێت لە کۆنگرەی (کورتەبالا)ی خواردن و خواردنەوە و ناشتبونەوەی ناکۆکەکان و وتاری بێناوەڕۆك و هەراوهوریاو قیژ و هوری میدیا دەنگ زلەکاندا کەمتەرخەم نەبوون و لەشیان ساغ بێت هەرنەوەندەش فریادەکەون! ئەوی سەرانی عەرەب ١٩٤٧ / ١٩٤٨ بەفەلەستینیان کرد، ئەمەریکا و ئەوروپا و ئێرانیش بە کوردی باشووریان کرد، لە هەرەتی هێزو توانای شۆڕشی ئەیلولدا رێگەیان ئەدا لەگەڵ بەغدا پێکبێت و کێشەکان بەئاشتی چارەسەربکەن، نەیاندەهێشت شۆڕشیش بەسەرحکومەتدا سەربکەوێت . یەکێتی شوورەوی ١٩٥٦ کتوپڕ چیکۆسلۆڤاکیای داگیرکرد، دوواتر ١٩٧٩/١٢/٢٥ ئەفغانستانیشی داگیرکرد(حەفیزوڵلا) کوژرا و (بابراك کارمال) کرابە سەرۆك کۆمار ورژێمێکی کۆمۆنیستی تێدا دامەزراند. کەس دەنگی نەکرد، ئیسرائیل بیابانەکانی سینا دەگرێت، دوواتر بەرزاییەکانی جۆلان ـ گولان و ئەمجا باشووری لوبنانیشی داگیرکرد و هیچ روینەدا،یاسرعەرەفات وەك شێوە داگیرکردنێك دەستی بەسەر وڵاتی ئوردن دا گرتبوو، دوواتر بەسەر لووبنانیشدا،سەرۆك کۆماری سوریاحافزئەسەد، هەرهەموو خاکی لوبنانی داگیرکرد، تورکیا ١٩٧٤ نیوەی وڵاتی قوبروص داگیر دەکات و (حوکمەتۆڵکە)یەکی بۆ ئەو ژمارەکەمە تورکە قوبروسیانە قوتکردەوە، هەتا ئەمڕۆش هیچ وڵاتێك ئەو حوکمەتۆڵکەیەی بەوڵاتێکی سەربەخۆ نەناساندووە.[٤٢] ئیتر لەم بارودۆخە نێودەوڵەتییەی سلێمانیان (کێ بەکێی یە) وهەڵێریان(گێ مەدەیێ) ی پێدەڵێن سەدام حسێنیش دەڵێت خۆ کەس بەکەس نییە، ئەویش پەلاماری کوێت دەدات بەڵام لە هەموو هەورێك باران نابارێت و هەموو جارێك گۆزە لە کانی بەساغی ناگەڕێتەوە، بەختە رامیارییەکە رووی لێگرژکردوو پشتی تێکرد، کاسەکە بەتەنها لەسەری ئەودا شکا.

عەبدوڵلا ئۆجەلان بەپلانی نامەردانەی ئەمەریکا، ئەوروپاوهاوکاریی سووریاو رووسیاو یۆنانیش(تورکیا تەنهاکەلەپچەیەك وزیندانێکی ئامادەکردبوو) لەماوەی هەفتەیەکدا دەستگیرکرا،رادەستی تورکیایان کرد و چەند کۆماندۆیەکی تورك لە میدیاکاندا دەردەکەوتن خۆیان فشەدەکردەوە و پۆزی سەرکەوتنیان لێدەدا هەروەك ئەوان دەستگیریان کردبێت.ئۆجەلان ئەگەر لە دەشتی بیقاع ـ سوریا جێگەی لێژبوبو،خۆ چیای قەندیل ئامێزی کراوە بوو، کەچی رووی لە قەندیل نەکرد،بەختە رامیارییەکەش رووی لەو نەکرد!

سەدام حسێن وکوڕەکانی زۆر بەئاسانی دۆزرانەوە و لە ئێوبران ئەی بنلادن و ئەیمەن زەواهیری بۆ ناگیرێن

نێوەی دونیا بەدوویاندا عەودالە، بەلێکدانەوەی زانستیی و سەربازیی، بەیاساکانی لۆژیك وەلامێکی بۆ نادۆزێتەوە مەگەر بەختە نەحلەتییەکە،بەختی رامیاریی،کەنازانین هەر بەروویاندا دەتریقێتەوە،یادواتر روویان لیّ گرژدەکات و وەك مافیاکان دەلێن (فیلمیان دەسوتێت).

وەزیری دەرەوەی بەریتانیا ۱۹۱٦/۱۲/۱۸ لەنامەیەکی بەپەلەدا بۆ سەرۆك کۆماری ئەمەریکا ویلسن ۱۹۱۳ – ۱۹۲۱ نووسیویێتی (یەکێك لە ئامانجە ستراتیژییەکانی هاوپەیمانان لەو جەنگەی دژی عوسمانی کردمان، دەستەبەرکردنی سەربەخۆیی گەلانی ژێر دەستەخوێناوییەکانی تورکە)[٤٣].

جۆرج کلێمەنصۆ، سەرۆکی فەرەنسا یەکێك بوو لە چوار پێشەواکەی سەردەمی یەکەمین جەنگی جیهان دەلێت: (تورکەکان چەند سەدەیەکە بەهۆی زۆرداری و گەندەلی بەرێوەبردنەوە توانایان نییە و شایانی ئەوەش نین گەلانی دیکە بەرێوە بەرن، ئەرکی سەرشانمانە ئەو گەلانە رزگار بکەین).[٤٤]

ودرۆ ویلسن سەرۆکی ئەمەریکا لەبەندی دووازدەی مافەکانی گەلاندا دەلێت: (پێویستە تورك تەنها فەرمانرەوایی تورکیا (نێوچە تورك نشینەکان) بکەن، نەتەوەکانی سنووری دەولەتی عوسمانی رووخا و هەل و مەرجی دەستەبەرکردنی سەربەخۆییان بۆ دابین بکرێت)[٤٥].

سەردەمی یاخیبوونەکەی مستەفاکەمال لە سولتان، شێخولئیسلامی دەولەتی عوسمانی، ئیبراهیم حەیدەری کوردی خەلکی هەولێر فەرمانی لەسێدارەدانی مستەفاکەمالی دەرکرد بەلام ئەو بریارانە هەموو بلقی سەرئاو بوون، جادوو لە جادووگەر هەلگەرایەوە و مستەفا کەمال بریاری لە سێدارەدانی سێ هەزار کوردی دەرکرد و بریارەکەش جێبەجێکرا.

بەرێز وەزیری دەرەوەی بەریتانیا. ئایا کورد گەلێکی (ژێر دەستە خوێناوییەکانی تورك) نەبوو؟ بەرێز سەرۆکی فەرەنسا جۆرج کلێمنصۆ ئایا کورد لەو گەلانە نییە کە دەفەرموویت (ئەرکی سەرشانمانە رزگاریان بکەین؟) بەرێز ودرۆ ویلسن سەرۆکی ئەمەریکا ئایا کورد لە نەتەوەکانی سنووری دەولەتی عوسمانی رووخاو نەبوو کە پێویستە (هەلومەرجی دەستەبەرکردنی سەربەخۆییان بۆ دابین بکرێت)؟ئەم دروشمە ئاشکراو پرۆژە پلانە مرۆڤ دۆستانەی سەرکردە بالاکانی هاوپەیمانە سەرکەتووەکان بەسەردەولەتی عوسمانی دۆراوو هەلوەشاوەو تورکدا بە تەنهانووکە قەلەمێك پەیمانی سیڤەری پرلەهیواونلوات و روو لە هەردوونەتەوەی کورد وئەرمەن و پشت لە تورکیای کەمالی، هەرخۆیان بەنووکە قەلەمێك کردیان بە پەیمانی لۆزان روو لە تورك و پشت شکێنی کورد و ئەرمەن،کە هێشتا کورد تالاوی ئەو بێرەوشتییە رامیارییەی زلهێزەکان دەچێژێت ئەگەربەختە رامیارییە رەشەکەی کورد نییە،ئەی چییە،مستەفا کەمالێکی دۆراو لە جەنگدا قوت دەبێتەوە و مەرجەکانی بەسەر زلهێزە سەرکەوتووەکاندا دەسەپێنێت مافەکانی گەلێك هەتا بەهاری ۱۹۹۱ دەخاتە خانەی پشتگوێخستن و بیرچوونەوەوە؟ بێگومان ئەوە بەختە نەحلەتییە رەشەکەی کوردە، بەختی رامیاریی.

پەراوێزەکانی بەشی نۆیەم

١- سامی سعید الأحمد السومریون و تراثهم الحضاري جـ١ بغداد ١٩٧٣، ص.٧١ـ ٧٢

٢- سەلام ناوخۆش دەڵێت لە نێوان زمانی هەنگاریی و زارزمانی نێوچەی شەنگال لە باکووری کوردستانی باشوور صەدەها ووشەی هاوبەش هەن بەهەمان واتا و بگرە هەمان فۆنەتیکیشەوە!

٣- جمال نبز، الدکتور. المستضعفون الکرد و اخوانهم المسلمون . لندن ١٩٧٧،ص.١٧٥

٤- هەمان سەرچاوە ل/٢٢.

٥- هەمان سەرچاوە ل/٢٢- ٢٣.

٦- لۆرانس ساڵی ١٩١٧ لە شاری دەرعا ـ ئوردون دەکەوێتە دەست هێزێکی عوسمانی، وەك خودی خۆی رووداوەکە دەگێڕێتەوە، فەرماندەی جەندرمەی شارەکە ئەفسەرێکی تورك بووە و ویستوویەتی (سواری بێت) بەڵام خۆی بەدەستەوە نەداوە، ئاخۆ لەبارودۆخێکی وەهادا دەبێت باوەڕ بەو (خۆ بەدەستەوەنەدانە) بکەین؟

٧- مسعود البارزاني البارزاني و الحرکة التحرریة الکردیة، جـ٣ أربیل ٢٠٠٢ ص/٢٥١.

٨- لە زمانی کورددا ووشەی (یا) پێشگری ناوی ئافرەتە بۆ رێزلێنان وەك ووشەکانی (خانم) لە فارسیدا، (سیدە) لە عەرەبیدا، مەدام — خاتوون لە تورکیدا، (مەدام) لە فەرەنسیدا، (مسز) لە ئینگلیزیدا و (فراو) لە ئەڵمانیدا.

٩- جمال نبز، سەرچاوەی پێشوو ل/١٠٨ پەراوێزی ژمارە /٥٨.

١٠- دیوانی شێخ رەزای تاڵەبانی، کۆکردنەوەو ساغکردنەوەی شێخ موحەممەدی خاڵ و نومێد ئاشنا جـ١، هەولێر ٢٠٠٣.

١١- حسین مەدەنی دکتۆر، کوردستان و ستراتیژی دەوڵەتان ستۆکهۆڵم (٢٠٠ ل/٣٩٩).

١٢- مارف خەزنەدار. دکتۆر، لە بارەی مێژووی ئەدەبی کوردییەوە بەغدا ١٩٨٤ ل/١٢٥،٩٣.

١٣- هەمان سەرچاوە ل/٩٣.

١٤- مێجەرنۆئیل، یاداشتەکانی نۆئێل لە کوردستان، وەرگێڕانی بۆ کوردی حسین ئەحمەد جاف و حسێن عوسمان نێرگسەجاری، بەغدا ١٩٨٤ ل٢٩-٣٠.

١٥- هەمان سەرچاوە ل/٤١ بەڵام کوردی باشوور لەوبوارەدا بۆ پیاو (داوێن پیس)و بۆ ئافرەت (بێئابرو) بەکاردهێنن.

١٦- سەلام ناوخۆش، ستاندەر بوونی زمانی کوردی، جـ ١ هەولێر ٢٠١٠ ل/٩٩.

١٧- فەرهاد بیرباڵ، دکتۆر کورد لە دیدی رۆژهەڵاتناسەکانەوە، هەولێر ٢٠٠٦ ل/٧٩.

١٨- هەمان سەرچاوە ل/١٠.

١٩- ئیحسان نوری پاشا، ژەنەراڵ مێژووی رەچەڵەکی کورد، ل/١٨.

٢٠_ هەمان سەرچاوە ل/٧٨.

٢١- حەسەن مەحمود حەمە کەریم، خوێندنەوەیەکی نوێی مێژووی کوورد، ب٣ جـ٣ ١٩٨٨ ل/٢٤.

٢٢- فەرهاد بیرباڵ دکتۆر، سەرچاوەی پێشوول/١٢٦- ١٢٧.

٢٣- همان سەرچاوە ل/٩٨-٩٩.
٢٤- جواهر لال نەهرۆ، لمحات من تأريخ العالم، ١٩٤٤ بيروت ١٩٥٧.
٢٥- جەمال نەبەز دکتۆر، کوردستان و شۆڕشەکەی وەرگێرانی لە ئەڵمانییەوە بۆ کوردی کوردۆ، هەولێر ٢٠٠٧ ل/٧٤.
٢٦- هەمان سەرچاوە ل/٧٥.
٢٧- هەمان سەرچاوە ل/٧٦.
٢٨- صالح قەفتان مێژووی نەتەوەی کورد بەغدا ١٩٦٨ ل/١١٦.
٢٩- مێجەر نۆئێل، سەرچاوەی پێشوو ل/٢٩-٣٠.
٣٠ هەمان سەرچاوە ل/٩٤.
٣١- کورد لە بەڵگەنامە نهێنییەکانی ئەمەریکادا ل٥٨.
٣٢- بيترۆ گالبريت، نهاية العراق ترجمة أياد احمد، بيروت، ٢٠٠٧ ص/٣٧.
٣٣- جمال نبز، الدکتور، سەرچاوەی پێشوو ل/٤٨.
٣٤- هەمان سەرچاوە ل/٦٣-٦٦.
٣٥- ابن الأثير الجزري، الکامل في التأريخ بيروت ١٩٨٩.
٣٦- المسعودي، مروج الذهب ط٤ القاهرة ١٩٦٤.
٣٧- یەکێك لەوانە بەر ئەو تێزاب پێداڕشتنە کەوت و دەم و چاو مل و سنگ و بەرۆکی سوتاندبوو، ناسیاوێکی ئێمە بوو موحەممەد فەرەج بەماڵ و مناڵەوە هاتنە سلێمانی و لەگەڕەکی ئیسکان — ئەزمەر چایخانەیەکی کردەوە.
٣٨- جەمال نەبەز سەرچاوەی پێشوول/١١١-١١٢ پەراوێزی ٦٥،٦٦.
٣٩- جەمال نەبەز، دکتۆر، سەرچاوەی پێشوو بڕوانە ل/٦٠-٦١.
٤٠- ئەو لێدوانانە لە چەندین بۆنەی جیاوازدان — بڕوانە جەمال نەبەز، سەرچاوەی پێشوو ل/٦٠- ٦٢.
٤١- ئەمین زەکی، سەرجەمی بەرهەمەکانی ئامادەکردنی سدیق صالح ب١ سلێمانی ٢٠٠٥.
٤٢- دورگەی قوبروص ساڵی ١٩٦٠ بووە بە وڵاتێکی سەربەخۆ.
٤٣- کمال مظهر احمد، الدکتور، اضواء على قضايا دولية في الشرق الأوسط بغداد ١٩٧٨ ص/١٢٧.
٤٤- بلە چ شێرکۆ، دکتۆر، کێشەی کورد، دێرین و ئێستا، تەورێز، ١٩٩٠ ل/٦٥.
٤٥- کمال مظهر احمد، الدکتور، سەرچاوەی پێشوو ل/٥٥.

سەرچاوەکان بە زمانی کوردی

١ ـ شەرەفەددین خانی بتلیسی، شەرەفنامە(بەفارسی)، وە/ هەژاری موکریانی ١٩٧٢ نەجەف .

٢ ـ شەرەفەددین خانی بتلیسی، شەرەفنامە (بەفارسی)، وە/ سەلاحەددین ئاشتی، ب٢، سلیمانی ٢٠٠

٣- ئەمین زەکی، خولاسەیەکی مێژووی کوردوکوردستان، ب١،٢ بەغداد ١٩٣١.

٤- ئەمین زەکی، تاریخی سلیمانی و ولاتی، بەغداد ١٩٣٩

٥- ئەمین زەکی، سەرجەمی بەرهەمەکانی، ئا/ صدیق صالح، ب١ سلیمانی ٢٠٠٥

٦- رەفیق حیلمی، یادداشت ب١، بەغداد ١٩٥٦

٧- رەفیق حیلمی، یادداشت ب٢، بەغداد ١٩٦٧

٨ - ئیحسان نوری پاشا، شۆرشی کورد لە تورکیا(بەفارسی)، وە/ م . ج . رۆژبەیانی، ١٩٣١ بەغداد

٩- ئیحسان نوری پاشا، مێژووی رەگ و رەچەڵەکی کورد(بەفارسی)، وە / هەورامان قانع ٢٠٠٩

١٠- حسین حوزنی موکریانی، میزووی میرانی سۆران، چ٢ ١٩٦٢

١١- حسین حوزنی موکریانی، تاریخی حوکمدارانی بابان، ١٩٣١ رواندز

١٢- گیو موکریانی، دیوانی سالم (ئەورەحمان بەگی صاحیبقران)، هەولێر ١٩٧٢

١٣- علاألدین سجادی، شۆرشەکانی کورد، بەغداد ١٩٥٩

١٤ - ئەحمەد خواجە، چیم دی، ب ١،٢ بەغداد ١٩٦٨

١٥ - م.ج .روزبەیانی، میزووی حەسنوەیهی عەییاری، بەغداد ١٩٦٦

١٦ – صالح قەفتان، میزووی کورد، بەغداد ١٩٦٠

١٧- محمد مەردۆخ – شیخ، میزووی کوردو کوردستان (بەفارسی)، وە/ محمد فیدا، ب ١،٢ بەغدا، ١٩٥٨

١٨ ـ بەکر حەویزی، گەشتیك بە کوماری مەهابادا، ١٩٩٣ کۆیە

١٩ ـ کریم بەگ فتاح بەگ جاف، تاریخی جاف، لیکۆڵینەوەی دکتۆر حسن جاف ١٩٩٥

٢٠ ـ هەمزە عەبدوللا، شۆرشی بارزان، سلیمانی ١٩٥٩

٢١ ـ عبدالله غفور، جوگرافیای کوردستان،٢٠٠٠

٢٢ـ نوری تالەبانی ـ دکتۆر، ناوچەی کەرکوك و هەوڵی گۆرینی باری نەتەوەیی، ١٩٨٨ کتیبی ئەرزان

٢٣ ـ ئیسماعیل بیشکچی ـ دکتۆر، کوردو مەسەلەی کورد، سلیمانی ١٩٩١

٢٤ ـ ئەولیا چەلەبی، سیاحەتنامەی ئەولیا چەلەبی (بە تورکی)، وە/ سەعید ناکام، بەغدا ١٩٧٩

٢٥ ـ نۆئیل ـ مێجەر، یادداشتەکانی میجەر نۆئیل لە کوردستان (بە ئینگلیـزی)، وە/حـسین أحمـد جـاف وحـسن عوسمان ئیرگسە جاری، بەغدا ١٩٨٤

٢٦ ـ کلۆدیۆس جیمس ریچ، گەشتی ریچ بۆ کوردستان (بە ئینگلیزی)، وە/ لـە عەرەبییـەوە محمـد حمـە بـاقی، تەوریز ١٩٩٢

٢٦ – ئۆسکارمان، قەڵای دمدم (بەفارسی)، وە/ عەزیزی ئیبراهیمی، ١٩٦٩ مەهاباد

٢٧ ـ مینۆرسکی، کوردەکان (بە رووسی)، وە/ بۆعەرەبی د.مارف خەزنەدار، حەمە سەعید حەمەکـەریم کردوویـە بە کوردی، ١٩٦٨ بەغداد

٢٨ ـ کوردەکان، تیبینی و ووردبوونەوە(بە رووسی)، وە/ کتۆر مارف خەزنەدار

٢٩ ـ جەلیلی جەلیل ـ دکتۆر، راپەرینی کوردەکان ساڵی ١٨٨٠ (بە رووسی)، وە/ دکتـۆر کـاوس قـەفتان، بەغـدا ١٩٨٧
٣٠ ـ جەمال نەبەز ـ پرۆفیسۆر، کوردستان و شۆرشەکەی (بەئەڵەمانی)، وە/ کوردوعەلی، هەولێر ٢٠٠٧
٣١ ـ جەمال نەبەز ـ پرۆفیسۆر، بیری نەتەوەیی کورد، ستۆکهۆلم ١٩٨٤
٣٢ ـ جەمال نەبەز ـ پرۆفیسۆر، سەرنجدانێك لە میتۆلۆژیای کورد، ئەکادیمیای زانست وهونەری کورد ١٩٦٨
٣٣ ـ محمد تۆفیق وردی، چوونی بارزانیانی قارەمان بۆ سۆفیەت، چ٢ هەولێر ٢٠٠١
٣٤ ـ محمد تۆفیق وردی، بەیتی ئەورەحمان پاشای بەبە، ب٢، بەغدا ١٩٦١
٣٥ ـ کامیل ژیر، کوردایەتی بیرو بزاڤە، سلێمانی ٢٠٠٦
٣٦ ـ ئیسماعیل حەققی شاوەیس، ژیان و بەرهەمەکانی، ئامادەکردنی ئومید ئاشنا، هەولێر ٢٠٠٢
٣٧ ـ مەولەوی، دیوانی مەولەوی تاوگۆزی، وە/ لە گۆرانییەوە سەید تەهای هاشمی
٣٨ ـ شێخ رەزای تاڵەبانی، دیوانی شێخ رەزا ی تاڵەبانی، کۆکردنەوەوساغکردنەوەی شێخ محەمـەدی خـاڵ و ئومێـد کاکە رەش، هەولێر ٢٠٠٣
٣٩ ـ مەلا عەبدلکەریم مودەریس . یادی مەردان، بەغدا ١٩٧٩
٤٠ ـ عبدالقادر روستم بابانی، (سیرە ألاکراد) رەوشی کوردان (بە فارسی)، وە/ کەریمی حیسامی چ١، ١٩٩١
٤١ ـ مەستوورەی کوردستانی، مێژووی ئەردەڵان (بە فارسی) وە/ دکتۆر حسن جاف وشوکر مستەفا، ١٩٨٦ بەغدا
٤٢ ـ خەسرەوخان، مێژووی میرنشینی ئە ردەڵان، ساڵی ١٥٧٧ نووسراوە!
٤٣ ـ عبدألرقیب یوسف، بانگەوازێك بۆ رووناکبیرانی کورد، سلێمانی ١٩٨٥
٤٤ ـ زەینەفوون، گەرانەوەی دە هەزار سەربازی یۆنانی، وە/ دکتۆر حسن جاف، بەغدا ١٩٦١
٤٥ ـ کۆمەڵێك نووسەر، سەدەکانی ناوەراست (بە فارسی)، وە/ هەورامان قانع، ٢٠٠٩
٤٦ ـ کەمال مەزهەر ـ دکتۆر، تێگەیشتنی راستی، بەغدا ١٩٧٧
٤٧ ـ کەمال مەزهەر ـ دکتۆر، چەند لاپەرەیەك لە مێژووی گەلی کورد، ئا/عەبدوللا زەنگەنە، ب٢ هەولێر٢٠٠١
٤٨ ـ کەمال مەزهەر ـ دکتۆر، کوردستان لە ساڵەکانی شەری یەکەمدا، بەغدا ١٩٧٥
٤٩ ـ مارف خەزنەدار ـ دکتۆر، لەبارەی مێژووی ئەدەبی کوردەوە، بەغدا ١٩٨٤
٥٠ ـ مەسعوود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، شۆرشی ئەیلوول ب٣، ب١ هەولێر ٢٠٠٤
٥١ ـ مەسعوود بارزانی، بارزانی و بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد، شۆرشی ئەیلوول ب٣، ب٢ هەولێر ٢٠٠٤
٥٢ ـ عەبدلرەحمان قاسملو، کوردستان و کورد(بەزمانی چیکی)، وە/عەبدوللای حەسەن زادە، چ٢ هەولێر ٢٠٠٦
٥٣ ـ عەبدلرەحمان قاسملو، پەنجاساڵ خەبات لە پیناو ئازادیدا، ب٢، ١٩٨٨
٥٤ ـ عارەبی شامۆ (شامیلۆف) قەڵای دمدم، شوکر مستەفا کردوویەتی بە کورمانجیی خواروو، چ٢ بەغدا ١٩٨٤
٥٥ـ نەوشیروان مستەفا ئەمین، میرایەتی بابان لەنیوان بەرداشی رۆم و عەجەمدا، ١٩٩٨
٥٦ ـ نەوشیروان مستەفا ئەمین، سەردەمی قەڵەم و موراجەعات، ٢٠٠٠
٥٧ ـ جەلیل گادانی، پەنجا ساڵ خەبات، ساڵ و شوێنی چاپکردن نەنووسراون
٥٨ ـ فەرهاد پیرباڵ، کورد لە دیدی رۆژهەلاتناسانەوە، ٢٠٠٦ هەولێر
٥٩ ـ فەرهاد پیرباڵ، وێنەی کورد لە ئارشیفی کوردناسەکاندا، ١٩٩٩ هەولێر

٦٠- ئومێد ئاشنا، ژیان و بەرهەمەکانی ئیسماعیل حەققی شاوەیس، هەولێر ٢٠٠٢
٦١- مەعروف قەرەداغی، بارزان و نهێنییەکانی، بەغدا ١٩٥٩
٦٢ - حەسەن جاف/شوکر مستەفا، مێژوی ئەردەڵان (بەفارسی)، وەرگێران بۆ کوردی .
٦٣ - شێخ لەتیف شێخ مەحموودحەفید، یادداشتەکانی شێخ لەتیف حەفید، ساغکردنەوەی کەمال نوری، چ١ ١٩٩١
٦٤ - کوردو عەلی، کوردو مەسەلەی کورد لە پەرلەمانی ئەمسادا(بەئەڵەمانی)، وەرگێرانی بۆکوردی، سالزبورگ ١٩٩٠
٦٥ - تفرشیان، قیام أفراد خوراسان (بەفارسی)، وە/ رزگارشەمەیی چ١ هۆڵندا ١٩٩٦
٦٦ - تفرشیان، بارزانی خۆی بەدەست کەسەوە نادات (بەفارسی)، وە/ شەوکەت شێخ یەزدین، ٢٠٠١ هەولێر
٦٧ - مورتەزا زەربەخت، لەکوردستانی عیراقەوە بۆ ئەوپەری ئاراس (بەفارسی)، وە/ شەوکەت شێخ یەزدین ٢٠٠٢ هەولێر
٦٨ - ئەجەف قولی، لەمەهابادی خویناوییەوە،(بە فارسی)، وە/ شەوکەت شێخ یەزدین ٢٠٠١ هەولێر
٦٩ - عەلی نادری، دەستە گولێك لە بیرەوەرییەکانی مامۆستا هەژار، چاپەمەنی زەهرا ١٣٨٧ هەتاوی (هق)
٧٠- عەبدلرەحیمی مەحموودی، لوغەتنامەی ئەحمەدی، ئینتشارات کردستان ١٣٧٩ هەتاوی (هق)
٧١ - عیزەدین مستەفا رەسووڵ - دکتۆر، دیوانی ئەحمەد موختار جاف، ١٩٦٨ بەغدا
٧٢ - عیزەدین مستەفا رەسووڵ - دکتۆر، عەلی بەردەشانی، ژیان و بەرهەمەکانی، گۆڤاری کۆلیجی ئەدەبیات، زانکۆی بەغدا، ژمارە/١٦ / ١٩٧٢
٧٣ - حسێن خلیقی، کۆمەڵناسی کوردەواری، بەغدا ١٩٩٢
٧٤ حسێن مەدەنی، کوردستان و ستراتیژی دەوڵەتان، ب٢، ٢٠٠١ ستۆکهۆڵم
٧٥ - بلەچ شێرکۆ (سورەییا بەدرخان)، کێشەی کورد، ١٩٩٠ تەوریز
٧٦ - لازاریف، دکتۆر، مێژووی کوردستان (بە رووسی) ب٢،١، وە/ دکتۆر عەبدی حاجی، ٢٠٠٨ هەولێر
٧٧ - کۆڵمان میهۆ،کوردستان و کورد لەبەڵگەنامە نهێنییەکانی ئەمەریکادا،(کوردستانی عیراق) (بە ئینگلیزی) وە/ وریا رەحمانی، ٢٠٠٩ هەولێر
٧٨ - کۆڵمان میهۆ،کوردستان لەبەڵگەنامەنهێنییەکانی ئەمەریکادا(کوردستانی ئێران و تورکیا) (بە ئینگلیزی) وە/ وریا رەحمانی، ٢٠٠٩ هەولێر .
٧٩ - تۆمابوا، ژیانی کوردەواری (بە فەرەنساوی)، وە/ ئاواز زەنگنە بۆعەرەبی، حەمەسەعید حەمە کەریم بۆ کوردی، چ١ ١٩٨٠ چاپخانەی زانکۆ
٨٠ - گۆتفرید یۆهانز میولەر، لە رۆژهەڵاتی گرگرتوودا(بە ئەڵەمانی)، وە/ بەدران ئەحمەد حەبیب/ دکتۆر مارف خەزنەدار، چ١، ١٩٩٢ هەولێر
٨١ - عەلی ئەلوەردی - دکتۆر، لۆژیکی ئیبن خەلەکان (بە عەرەبی)، وە/ عەبدوڵڵا جەبار، چ٢، ٢٠١١
٨٢ - فاتیح رەسووڵ، چەند لاپەرەیەك لە مێژووی خەباتی گەلی کورد، ب٢، ١٩٩٢
٨٣ - جەلال دەبباغ، حاجی قادری کۆیی، ٢٠٠٩
٨٤- مامخان شیروانی، بارزان و رەچەڵەکی بارزانیان، ب٢، ١٩٩٥
٨٥ - شێخ رەشید شێخ عەبدلرەحمان، مێژووی زاگرۆس، هەولێر ٢٠٠١

٨٦ ـ رەفیق صالح، چی لەبارەی ئەمین زەکی بەگ نووسراوە (ئامادەکردن)، سلیمانی ٢٠١٠ چاپخانەی شڤان
٨٧ ـ شیخ عەبدلعەزیز، ژیانی پیغەمبەری مەزن، سلیمانی ١٩٧٩
٨٨ ـ ئومید کاکە رەش، دیوانی شیخ سەلام، ١٩٩٠ سلێمانی
٨٩ ـ سەلام ناوخۆش، ستاندەردبوونی زمانی کوردی، ب١، هەولیر ٢٠١٠
٩٠ ـ درەخشان شیخ جەلال حەفید، ژیان و تیکۆشانی حە پسە خانی نەقیب، ب٢، سلێمانی ٢٠٠٨
٩١ ـ حەمە کەریم حەسەن مەحموود، گابانی کوردی، چ٢، ١٩٨٨ سلێمانی
٩٢ ـ حەمە کەریم حەسەن مەحموود، لە مەدینەوە بۆ مەدائین، ١٩٩٧ سلێمانی
٩٣ ـ حەسەن مەحموود، خویندنەوەیەکی نوێ میژووی کورد/٢، چ٣، ١٩٨٨
٩٤ ـ کوردستان لەبەردەم فتووحاتی ئیسلامدا، ١٩٨٨ سلێمانی
٩٥ ـ مەحموود حەسەن عەزیز، کورتەیەکی میژووی جاف، ١٩٨٥ سلیمانی
٩٦ ـ کۆمەڵێك نووسەر، سەدەکانی ناوەراست (بەفارسی)، وە/ هەورامان قانع، ٢٠٠٩
٩٧ ـ مەحمود مەلا عززەت، حکومەتی کوردستان لەناو مەتەڵی سیاسەتی بریتانیادا، سلێمانی ٢٠٠٦
٩٨ ـ سەعید ناکام، بیرەوەرییەکانی
٩٩ ـ مینۆرسکی، بنچینەکانی کوردو چەندوتاریکی کوردناسی، وە/ دکتۆر نەجاتی عەبدوڵلا، سلێمانی ٢٠٠٧
١٠٠ ـ موحەممەد رەسووڵ هاوار، شێخ مەحموودی قارەمان و دەوڵەتەکەی خوارووی کوردستان، ب١، لەندەن١٩٩٠
١٠١ ـ هەژاری موکریانی، چیشتی مجیور، چ٢، ٢٠٠٩
١٠٢ ـ بیرەوەرییەکانی تەیموری لەنگ، حەمەی حەمە سەعید لەفارسییەوە کردوویەتی بە کوردی
١٠٣ ـ بەرگریکردن لەمێژووی نەتەوەیەك، سلێمانی٢٠١٠
١٠٤ ـ پێشەکییەك بۆ فەرهەنگی شاخاتوون(ئینگلیزی ـ کوردی) شوێن و ساڵی چاپکردن نەنووسراون
١٠٥ ـ فەلەکەدین کاکەیی، کورتەیەکی فەرهەنگی میترایی، رۆژنامەی هەولێر، ژمارە/١٣٤١رۆژی ٢٢/ ٥ / ٢٠١٢ لاپەرە / ١٤
١٠٦ ـ کارزان یاسین، شەریف پاشاو مەسەلەی سەربەخۆیی کورد، رۆژنامەی هەولێر، ژمارە /١٣٤١ رۆژی ٢٢ /٥/ ٢٠١٢/ .
١٠٧ ـ حەمەبۆر، گۆڤاری رەنگین ژمارە /٧٥ ك٢ ١٩٩٥
١٠٨ ـ فوئاد حەمە خورشید، گۆڤاری رەنگین ژمارە /٩٦
١٠٩ ـ ئازاد هەمەوەندی، گۆڤاری رەنگین ژمارە /١٠٩ مانگی ٨ /١٩٩٨
١١٠ـ ئازاد هەمەوەندی، گۆڤاری رەنگین ژمارە /١٣٢ مانگی ١١ /١٩٩٩ ٩١ ـ رۆژی نوێ، ژمارە/٥ ساڵی١٩٦٠ سلێمانی
١١١ـ رۆژی کوردستان، ژمارە/٨ رۆژی ١١/١٥/ ١٩٢٢
١١٢ـ دەنگی مامۆستا، یەکێتی مامۆستایانی کورد لەشاخ، ژمارە ؟/١٩٧٤
١١٣ـ گۆڤاری کادر، بلاوکراوەی ناوخۆیی پدك . ژمارە/٩ ساڵی١٩٧١
١١٤ـ گۆڤاری رەنگین، ژمارە/١٠٩ مانگی ١٩٨٨/٢
١١٥ـ گۆڤاری رەنگین، ژمارە /١٣٠ مانگی ١١ /١٩٩٩
١١٦ـ رۆژنامەی خەبات، ئۆرگانی پدك . ١٩٦٠

١١٧ـ بانگی حەق، ژماره/٢ رۆژی ١٢/٤/ ١٩٢٢
١١٨ـ گۆڤاری سلیمانی، ژماره /١١٥ ئایاری ٢٠١٠. /گولانی ٢٧١٠ کوردی
١١٩ـ رۆژنامەی ژیان، ژماره /٢٨٥ رۆژی ١٩٣٠/٨/٢٨
١٢٠ـ ئایا قورئان رەنگدانەوەی سەردەمی خۆیەتی، تەها وەهاب، چ٢، ٢٠٠٤
١٢١ ـ عەلائەددین سەجادی، رشتەی مرواری بەرگی ١ ـ ٨، زستانی ٢٠١٠
١٢٢ ـ لەتیف هەڵمەت .سۆفی وسۆفیگەریتی، چ٢، ٢٠٠٩
١٢٣ ـ هەندێك زانیاری سیاسی و مێژوویی . ئامادەکردنی شەعبان عەلی شەعبان، چ٢، ٢٠١٢
١٢٤ ـ گۆڤاری لڤین،ژماره ٤٥ تشرینی یەکەم ٢٠٠٦
١٢٥ ـ دکتۆرجەمال نەبەز،کاژێك١٩٥٩ پێشخان و پاشخانەکانی،سلێمانی ـ کوردستان ٢٠١٥
١٢٦ ـ گۆڤاری پاسکار،ژماره٤سالی٢٠٠٠

سەرچاوەکان بە زمانی عەرەبی

١ـ ألقرآن ألكريم
٢ ـ ألكتاب ألمقدس ـ سفر ألتكوين، ألعهد ألقديم وألعهد ألجديد، دار ألكتب ألمقدسة، ط٤ لبنان ١٩٩٣
٣ ـ ألأمير شرف ألدين خان ألبتليسي، شرفنامة (بالفارسية)، ترجمة محمد جميل روزبياني، بغداد ١٩٥٣
٤ ـ محمد أمين زكي، خلاصة تاريخ ألكورد وكوردستان (بالكوردية)، ترجمة محمد علي عوني، ألقاهرة ١٩٣٦
٥ ـ محمد أمين زكي، مشاهير ألكورد و كوردستان، ج٢، ألقاهرة ١٩٤٧
٦ ـ محمد أمين زكي، تاريخ ألدول وألأماراتر ألكوردية،ترجمة محمد علي عوني، ألقاهرة ١٩٤٧
٧ ـ محمد أمين زكي، تاريخ ألسليمانية و أنحائها (بالكوردية)، ترجمة محمد جميل روزبياني، بغداد ١٩٥١
٨ ـ توفيق وهبي، أليزيدية بقايا ألميترانية (بالأنكليزية)، ترجمة شوكت ألملا أسماعيل، سليمانية ٢٠٠٤
٩ ـ جيمس ريج، رحلة ريج، ترجمة بهاءألدين نوري، بغداد ١٩٣٦ / بغداد ١٩٥٦
١٠ ـ عبدألكريم ألمدرس، علماؤنا في خدمة ألعلم،بغداد ١٩٨٣
١١ ـ ألشيخ محمد ألخال، ألشيخ معروف ألنودهي ألبرزنجي، بغداد ١٩٥٨
١٢ ـ ألطبري، تاريخ ألأمم و ألملوك، ط٥، بيروت ١٩٨٩
١٣ ـ أبن ألأثير ألجزري، ألكامل في ألتاريخ، بيروت ١٩٦٧
١٤ ـ ألمسعودي، مروج ألذهب، ط٤، ألقاهرة ١٩٦٤
١٥ـ جواهر لال نهرو، لمحات من تاريخ ألعالم، بيروت ١٩٥٧
١٦ـ حسين حوزني موكرياني، موجز تاريخ أمراء سوران، ترجمة محمد ألملا عبدألكريم، بغداد ١٩٦٧
١٧ ـ جليلي جليل ـ ألدكتور، بطولة ألكورد في ملحمة قلعة دمدم (بالروسية)، ترجمة ألدكتور عزألدين مصطفى رسول، بيروت ١٩٨٨.
١٨ـ بله ج شيركو (ثريا بدرخان)، ألقضية ألكوردية، ألقاهرة ١٩٣٠
١٩ـ جمال نبز ـ ألدكتور، ألأمير ألكوردي محمد ألرواندزي (بالألمانية) ترجمة فخري سلاحشور، برلين ١٩٩٤
٢٠ـ جمال نبز ـ ألدكتور، ألمستضعفون ألكورد وأخوانهم ألمسلمون، لندن ١٩٩٧
٢١ ـ مصطفى جواد، جاوان ألقبيلة ألكوردية ألمنسية، بغداد ١٩٧٣

٢٢ ـ هادي رشيد ألجاويشلي، القومية ألكوردية وتراثها ألتاريخي، بغداد ١٩٦٧
٢٣ـ كمال مظهر أحمد ـ ألدكتور، كوردستان في سنوات ألحرب ألعالمية ألأولى، ط٢، بغداد ١٩٨٤
٢٤ ـ كمال مظهر أحمد ـ ألدكتور، دور ألشعب ألكوردي في ثورة ألعشرين، بغداد ١٩٧٨
٢٥ ـ كمال مظهر أحمد ـ ألدكتور، أضواء على قضايا دولية في ألشرق ألأوسط، بغداد ١٩٧٨
٢٦ـ باسيل نيكتين، كوردستان أو بلاد ألأكراد (بألروسية)، ترجمة ألدكتور كمال مظهر أحمد، بغداد ١٩٧٧
٢٧ ـ بيترو كالبريت، نهاية ألعراق (بألانكليزية)، ترجمة أياد أحمد، بيروت ٢٠٠٧
٢٨ ـ مينورسكي، ألأكراد ملاحظات و أنطباعات (بألروسية)، ترجمة ألدكتور معروف خزندار، بغداد ١٩٦٨
٢٩ـ لازاريف، ألمسألة ألكوردية (بألروسية)، ترجمة ألدكتور كاوس قفطان، بغداد ١٩٨٩
٣٠ـ أستار جيان، تاريخ ألأمة ألأرمنية، ألموصل ١٩٥١
٣١ـ ن.أ.خالفين، صراع على كوردستان (بألروسية)، ترجمة عثمان أبوبكر، بغداد ١٩٦٩
٣٢ـ سي . جي .أدمونس، كورد تورك عرب، (بألأنكليزية)، ترجمة جرجيس فتح ألله، بغداد ١٩٧٢
٣٣ ـ ديفيد آدامس، ألحرب ألكوردية وأنشقاق ١٩٦٤ (بألأنكليزية)، ترجمة جرجيس فتح ألله، دارألشمس للطباعة
٣٤ـ راموزور، آرنيست، تركيا ألفتاة وثورة ١٩٠٨، بيروت ١٩٦٠
٣٥ـ لكهارت، أنقراض ألسلسلة ألصفوية (بألأنكليزية)، ترجمة مصطفى علي عماد، طهران ١٣٦٤ هـ .
٣٦ـ سون ـ ميجر، رحلة متنكر ألى بلاد مابين ألنهرين وكوردستان (بألأنكليزية)، ترجمة فؤاد جميل، ج١ط١ بغداد١٩٧٠
٣٧ ـ بيل ـ مسز، فصول من تاريخ ألعراق ألحديث (بألأنكليزية)، ترجمة جعفر ألخياط، بيروت ١٩٧١
٣٨ ـ جارلس تونترند، محاربتي في ألعراق (بألأنكليزية)، ترجمة عبدألمسيح وزير، بغداد ١٩٢٣
٣٩ ـ آرثر كريستنيت، أيران في عهد ألساسانية (بألأنكليزية)، ترجمة يحي ألخشاب، ألقاهرة ١٩٥٧
٤٠ ـ سندرسن باشا، مذكرات طبيب ألعائلة ألمالكة في ألعراق (بألأنكليزية)، ترجمة سليم طه ألتكريتي، ط٢ بغداد١٩٨٢
٤١ ـ ريتشارد كوك، مدينة ألسلام (بألأنكليزية)، ترجمة فؤاد جميل مصطفى، بغداد ١٩٦٢
٤٢ـ عبدلرحمن قاسملو ـ ألدكتور، كوردستان وألكورد(بألجيكوسلوفاكية)، ترجمة ثابت منصور، بيروت ١٩٦٨
٤٣ـ مسعود ألبارزاني، ألبارزاني وألحركة ألتحررية ألكوردية، ج٢، أربيل ٢٠٠٣
٤٤ـ مسعود ألبارزاني، من مآثر ألبارزاني ألتاريخية، منشورات حدك.ألمكتب ألسياسي، قسم ألأعلام .
٤٥ـ محسن دزه يي، أحداث عاصرتها، ج٢، أربيل ٢٠٠٢
٤٦ـ جرجيس فتح ألله، ألعراق في عهد قاسم، ١٩٨٩ دارألشمس للطباعة
٤٧ـ جرجيس فتح ألله، رجال ووقائع في ألميزان، ط١، أربيل ٢٠٠١
٤٨ـ يوسف ملك عزيز، ألخيانة ألبريطانية للآشوريون، بدون مكان وسنة ألطبع!
٤٩ـ عبد ألرقيب يوسف، ألدولة ألدوستكية في كوردستان ألوسطى، بغداد ١٩٧٠
٥٠ ـ علي سيدو كوراني، من عمان ألى عمادية، عمان ١٩٧٢
٥١ ـ خسرو كوران . كوردستان عبر أزمنة ألتاريخ، ج١، ١٩٩٢ ستوكهولم
٥٢ ـ أبو شوقي، لمحات من تاريخ ألأنتفاضات وألثورات ألكوردية، ط١بيروت ١٩٧٨
٥٣ ـ أسماعيل تايةألنعيمي، تجربتي في ألقيادة، ط٢، بغداد ١٩٨٥
٥٤ ـ عزيز برخو عزيز، ألأشوريون، ستوكهولم ١٩٨٥
٥٥ ـ مندر ألموصلي، عرب و كورد، بيروت ١٩٦٨

٥٦ ـ عبدآلمنعم غلامي، ألضحايا آلثلاث، الموصل ١٩٥٥
٥٧ ـ محمد آلبصير، تاريخ آلقضية آلعراقية، ترجمة جرجيس فتح آلله، بغداد ١٩٢٣
٥٨ ـ مصطفى آلحوراني، أسرار آلأنقلاب آلعثماني، تونس ١٩٧٨
٥٩ ـ محمد قطب، مذاهب فكرية، دار آلكتاب آلأسلامي، سنة آلطبع ؟
٦٠ ـ ماجد عبد آلرضا، ألمسألة آلكوردية في آلعراق، ١٩٧٠ بغداد
٦١ ـ محمود آلدرة، ألقضية آلكوردية، ط٢، بيروت ١٩٦٦
٦٢ ـ حسن خلف آلشيخ خزعل، تاريخ آلكويت في عصر آلشيخ أحمد آلجابر ١٩٢١ـ ١٩٥٠، بيروت ١٩٧٠
٦٣ ـ فريد اسسرد، أتجاهات آلسياسة آلكوردية بعد آلحرب آلعالمية آلثانية، ٢٠٠٨ السليمانية
٦٤ ـ فريد أسسرد، ألهلال آلمعقوف، قراءة لكتاب دراسة عن محافظة آلجزيرة وآلحسكة، ١٩٩٩
٦٥ ـ مزهر آل فرعون ـ ألفريق . ألحقائق آلناصعة، ج١ بغداد ١٩٥٢
٦٦ ـ محمود شكري نديم، حرب آلعراق ١٩١٤ـ ١٩١٩، ط٢ ١٩٧٤
٦٧ ـ سليمان موسى، ألحركة آلقومية آلعربية في دمشق، ألقاهرة ١٩٧١
٦٨ ـ مذكرات جمال باشا(بآلتركية)، ترجمة علي أحمد شاكر، بغداد ١٩٦٣
٦٩ ـ سليمان آلبستاني، عبرة و ذكريات، ألقاهرة ١٩٠٨
٧٠ ـ يوسف آلبستاني، تاريخ حرب آلبلقان، م٢ ج٣ ألقاهرة ١٩٣٨
٧١ ـ محمد حسنين هيكل، مدافع آيات آلله، ط٣ ألقاهرة ١٩٨٣
٧٢ ـ سامي سعيد آلأحمد، ألسومريون وتراثهم آلحضاري، ج١ بغداد ١٩٧٣
٧٣ ـ عباس آلعزاوي ـ ألمحامي، تاريخ آلعراق بين احتلالين ١٩٣٥ ـ ١٩٥٦، ج١ بغداد ١٩٥٨، ج٢بغداد١٩٥٩.
٧٤ ـ عباس آلعزاوي ـ ألمحامي، عشائر آلعراق آلكوردية، بغداد ١٩٤٧
٧٥ ـ عباس آلعزاوي ـ ألمحامي، تمرد آلعشائر، ج٤، بغدا ١٩٧٦
٧٦ ـ محسن آلأمين، تاريخ آلشيعة، ج٣،٢، دمشق ١٩٤٩
٧٧ ـ محسن آلأمين، اعيان آلشيعة، ١٩٥٨ بيروت
٧٨ ـ محسن آلأمين، كشف آلأرتياب ط٣، بدون تاريخ ومكان آلطبع!
٧٨ ـ أبن عبد ربه آلأندلسي، ألعقد ألفريد، ألقاهرة ١٦٢٨ هق .
٧٩ ـ محمد فريد، تاريخ آلدولة آلعثمانية، ألقاهرة ١٩١٢
٨٠ ـ فتحي رضوان، مصطفى أتاتورك، بيروت ١٩٨٣
٨١ ـ محمد مصطفى صفوت، أللطان آلفاتح، ألقاهرة ١٩٤٨
٨٢ ـ علي شاكر علي، تاريخ آلعراق في آلعهد آلعثماني، بغداد ١٩٨٤
٨٣ ـ أمين آلريحاني، تاريخ وعبر، بيروت ١٩٥٤
٨٤ ـ أمين آلريحاني، ملوك آلعرب، بيروت ١٩٥١
٨٥ ـ أمين آلريحاني، تاريخ نجد، بيروت ١٩٥٤
٨٦ ـ أمين آلريحاني، فيصل آلأول، بيروت ١٩٥٨
٨٧ ـ عبدآلله بن حسين، مذكراتي، ألقدس ١٩٤٥
٨٨ ـ ياقوت آلحموي (ياقوت بن عبدآلله آلحموي)، معجم آلبلدان، ألقاهرة ١٣٢٣ هـ .
٨٩ ـ أبن حجر آلعسقلاني، ألأصابة في تميز آلصحابة، ألقاهرة ١٣٢٥ هـ .
٩٠ ـ عبدآلعزيز آلقصاب، من ذكرياتي، بيروت ١٩٦٢

٩١ ـ عبد آلعزيز ياملكي، مذكرات، بغداد ١٩٦٢
٩٢ ـ عبد آلعزيز ياملكي، كشف آلقناع عن بعض آلوقائع آلعراقية، ج١ بغداد ١٩٥٧
٩٣ ـ خيرية قاسم، ألحكومة آلعربية في دمشق، آلقاهرة ١٩٧١
٩٤ ـ محمد طاهر آلعمري، مقدرات آلعراق آلسياسية، بغداد ١٩٢٥
٩٥ ـ صديق آلدملوجي، امارة بهدينان، آلموصل ١٩٥٢
٩٦ ـ دبيح آلله آلمحلاتي، تاريخ سامراء، ج٢، آلنجف١٣٦٨ هـ .
٩٧ ـ ضياء شكارة، ألعراق وآلدراسات آللغوية، مجلة آلأقلام آلعربية ١٩٦٩
٩٨ ـ رسول هادي آلكركوكلي، دوحة آلوزراء (بآلتركية)، ترجمة موسى نورسي، بيروت ١٤١٢هـ .
٩٩ ـ عثمان آلبصري، مطالع آلسعود، آلموصل ١٩٩١
١٠٠ ـ ياسين آلعمري، غرائب آلأثر، آلموصل ١٩٤٠
١٠١ ـ يول بريمر ـ ألسفير بآلأشتراك مع مالكولم ماك(بآلأنكليزية)، عام قضيته في آلعراق، ترجمة عمر آلأيوبي، بيروت، بدون سنة آلطبع
١٠٢ ـ بيترو فاليوت، نهاية آلعراق (بآلأنكليزية)، ترجمة أياد أحمد، بيروت ٢٠٠٧
١٠٣ ـ ستيفن همسلي لونكريك، أربعة قرون من تاريخ آلعراق آلحديث (بآلأنكليزية) ترجمة جعفر آلخياط، بغداد ١٩٦٨
١٠٤ ـ رحلة فرايزر ألى بغداد ١٨٣٤((بآلأنكليزية)، ترجمة (غير مدون)، بغداد ١٩٦٤
١٠٥ ـ دراسات في تاريخ آلكورد(بآلأنكليزية)، ترجمة ترزة جاف، بيروت ١٩٩٩
١٠٦ـ زنار سلوبي، في سبيل كوردستان، بيروت ١٩٧٨
١٠٧ـ أمين سامي آلعزاوي، قصة آلاكراد في شمال آلعراق، آلقاهرة ١٩٦٧
١٠٨ـ شاكر خصباك، آلكورد و آلمسألة آلكوردية، ط٢، بيروت ١٩٨٩
١٠٩ـ نوري آلطالباني ـ آلدكتور، منطقة كركوك ومحاولات تغير واقعهاآلقومي، لندن ١٩٩٥
١١٠ـ ش . ج . أشيريان ـ باحث كوردي، آلحركة آلوطنية آلديمقراطية في كوردستان آلعراق ١٩٦١ـ ١٩٦٨ ،ترجمة ولاتو
١١١ـ عبدآلله آلفياض، آلثورة آلعربية آلكبرى، بغداد ١٩٧٤(عودة آلشيخ محمود آلحفيد ورفاقه آلمعتقلين في جزيرة هنجام آلهندية)
١١٢ـ عبدآلحميد آلعلوجي/ عزيز آلسيد جاسم، كتاب آلشيخ ضاري، ١٩٦٨ يغداد
١١٣ـ محمد خضري بك، تاريخ آلأمم، ج١،٢، مصر ١٩٦٩
١١٤ـ مجلة آلآداب آلعراقية / مجلد ١١ سنة ١٩٦٨
١١٥ـ مجلة آلأسرار، عدد يوم ١٩٢٨/٥/٢
١١٦ـ مجلة آلمجلة، آلعدد / ٢٤،٦٦٧ ت٢ /١٩٧٢
١١٧ـ سليمان آلموسى، آلحكومة آلعربية، بيروت ١٩٧٠
١١٨ ـ آلقشقندي، صبح آلأعشى ج٤،
١١٩ـ أرخان محمد علي، آلسلطان عبدآلحميد، بغداد .
١٢٠ ـ سليمان مظهر، قصة آلديانات، ط٢، آلقاهرة ١٩٨٨
١٢١ـ لورانس، أعمدة آلحكمة آلسبعة، بيروت ١٩٦٢
١٢٢ـ آلأعمال آلكاملة للكواكبي

١٢٣- عبدالملك العصامي، سمط النجوم العوالي.
١٢٤- أحمد السباعي، تاريخ مكة .
١٢٥- أوريل دان، العراق في عهد قاسم، ترجمة جرجيس فتح الله.
١٢٦- نيكولاي بوستفيث، حضارة العراق وآثاره(تاريخ مصور) ترجمة سميرعبدالرحيم الجلبي، دارالمامون، بغداد ١٩٩١
١٢٧- الملا أحمد الزفنكي، العقدالجوهريفي شرح ديوان الشيخ الجزري، ج٢ قامشلي ١٩٥٩
١٢٨- هنري موركنتو، مذكرات سفيرأمريكافي أستانة، ترجمة فؤاد صروف، القاهرة ١٩٢٢
١٢٩- كريم حسامي، نخبة من شهداء كوردستان أيران، ترجمة نزار محمود .
١٣٠- الشيخ صفي الرحمن المباركفوري، في سيرة النبي المختار، ١٤٢٠ هـ.
١٣١ - سياستان أزاء العالم العربى، بونداريفسكى، ترجمة خيرى الضامن، دارالتقدم١٩٧٥ الاتحاد السوفيتى.

سەرچاوەکان بە زمانی ئەڵەمانی

١.MAM UND ZIN،AHMADI CHANIE، BERSETSUNG،VORWORT، KOMMENTAR UND EINVORTRAG VON JEMAL NEBEZ، AUFLAGE BEI NUKSE ١٩٦٩
٢.DER L WE DES DAROGHAS UND ANDERE KURDISCHE FABELN، BERSETZET VON ALI MAZOUDJI UND JOSEEF MAGREL،HERAUS GEGEBEN VON KURDEN IN STRREIHAUS،ST.P LTEN – WIEN ١٩٩٢
٣.DIE KURDEN IHRE GESCHISCHTE UND KULTUR،JAMAL NEBEZ، PUBLIKATION DER KURDISCHE GEMEINDE ZU BERLIN IM HERBST١٩٩٧
٤.DIE FR HZEIT DES MENSCHEN، DIE NIANDERTALER VON GEORGE CONSTABLE UND DER RIAKTIODER TIME- LIFE B CHER ١٩٧٣
٥.BILDATLAS DER FR HEN KULTUREN،JACQUETTA HAUKES،C.BERTLSMANN VERLAG GMBH. M NCHEN
٦.ARTUR M LLER DIE SIEBENWELT WUNDER،ROLF AMMON،٥٠٠٠ JAHRE KULTUR UND GESCHICHTE DER ANTIKE،١٩٧٢ SCHERZ VERLAGE BERN UND M NCHEN
٧.EIN NEUEN TRAUM VON KURDEN، ROLF W.SCHLOSS
٨.STOPPT DEN VOLKER MORD IN KURDISTAN،SOKSSE ١٩٩٣

ئەلبومی وێنەکان

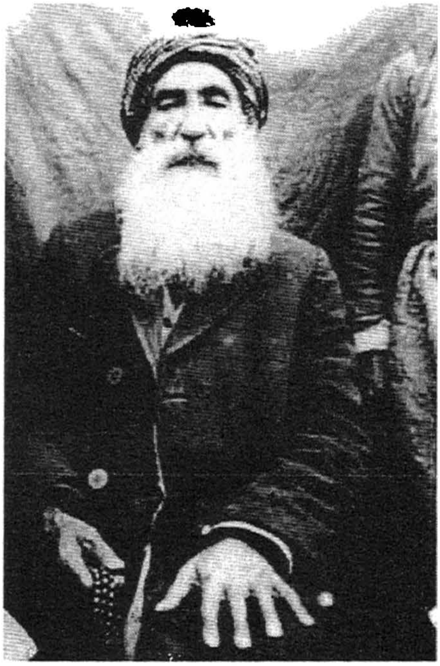

سەید ڕەزای دەرسیمی

سەردارێکی کوردی باکور

مستەفا کەمال (گورگە بۆر) و دیاب ئاغای
نوێنەرە هەڵخەڵەتاوەکەی دەرسیم

سەید ڕەزای دەرسیمی ١٨٦٢ - ١٩٣٧ لەگەڵ
چەند ئەفسەرێکی لەشکرەکەی

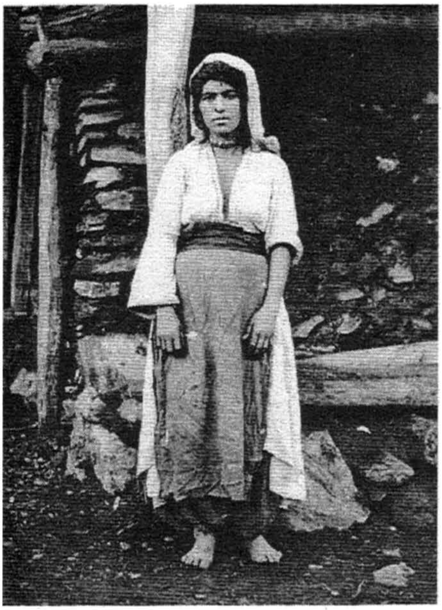

ئافرەتێکی کەیبانوی کورد، کتێبێکی کراوەیە.

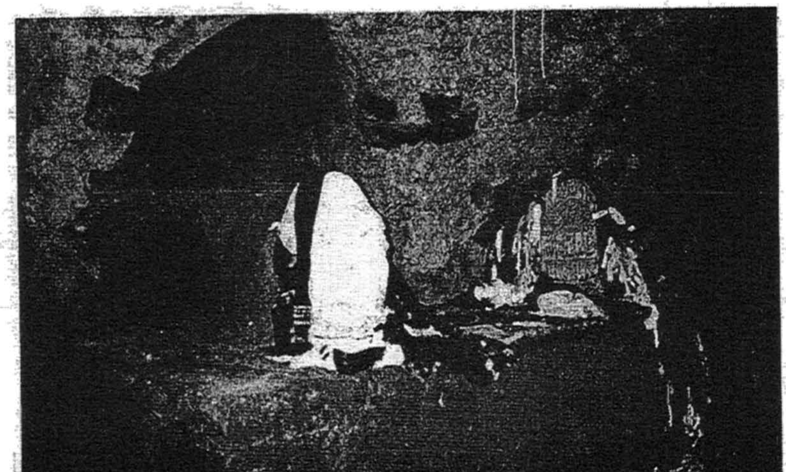

گلکۆو مەزاری مەم و زین

Albert Kahn

French Banker

Mr. Kahn would like to make, while there still is time, something called the "Archives of the Planet," that is to say, "originate a kind of photographic inventory of the earth's surface, as occupied and ordered by man, such as it appears at the beginning of the twentieth century." Mr. Kahn said he wants "to freeze once and for all, aspects, practices and ways of human life whose fatal disappearance is only a matter of time."

Letter from Emmanuel de Margerie to Jean Brunhes, who became the director of the Archives of the Planet, January 26, 1912

Zakho Kurds

Zakho Kurds

Zakho Kurd

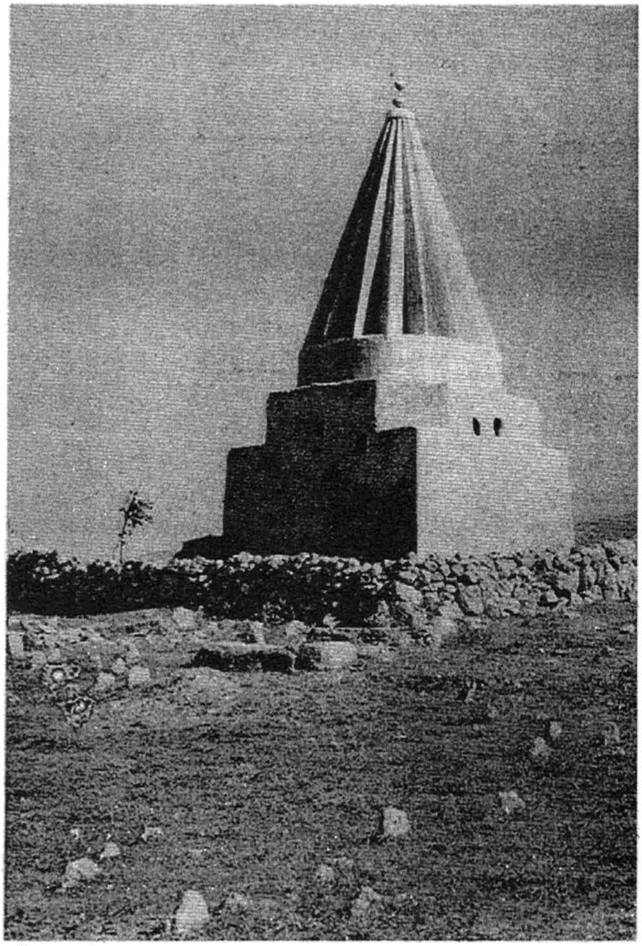

Bahzani Yezidi cemetery

ئێزیدیانی دهۆك و یەكێك لەمەزارگە پیرۆزەكانیان

شوێنەوارێکی دێرینی شاری ماردین/ باکوری کوردستان

پەیجی وێنە مێژووییەکان

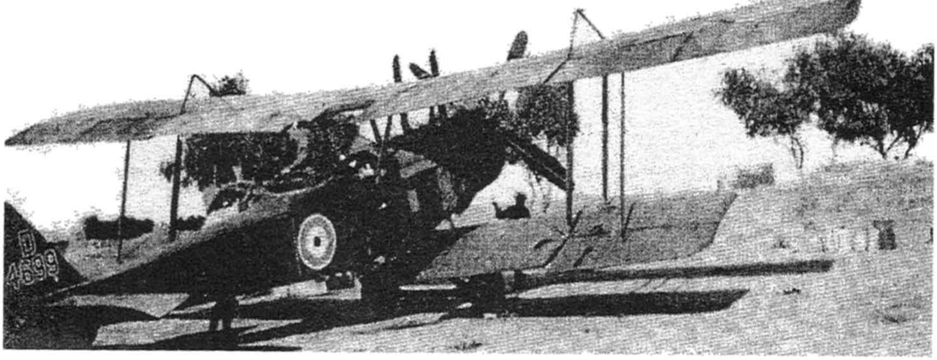

فڕۆکەیەکی ئینگلیز لەدەشتی تەیارەخانەکەی سلێمانی

شێخ مەحمودی حەفیدو شێخ حەمەغەریبی زاوای، کاتی بەندیتی و ئەسارەت لەهندستان

ئەو رۆژەی مێجەر نۆئێل گەیشتە سلێمانی و فەرمانی حوکمدارێتی بۆ شێخ مەحمود هێنا بوو

۱۹۱۸/۱۰/۳۰ (۱۹۱۸/۱۱/۱۱)

← موتەصەڕیفی سلێمانی ئەحمەد هەولێری و زەید ئەحمەدی کوڕی، شێخ مەحمود، شێخ حەمە غەریب، ڕیزی پشتەوە.. شێخ مارفی قازانقایە، مستەفا ئاغا باوکی مامۆستا خەسرەو وەزیری پەرومردە، شێخ محەمەدی شێخ عەلی، شێخ ڕەشیدی شێخ عەلی، ماجید مستەفا، کامیلی حەسەنە فەنی، شێخ سەلام باوکی شەهید شێخ شەهاب، عەمیدی سوپا فەهمی سەعید نوێنەری حکومەتی عێراق. (١٩٣١ دوای شەڕەکەی ئاوباریك)

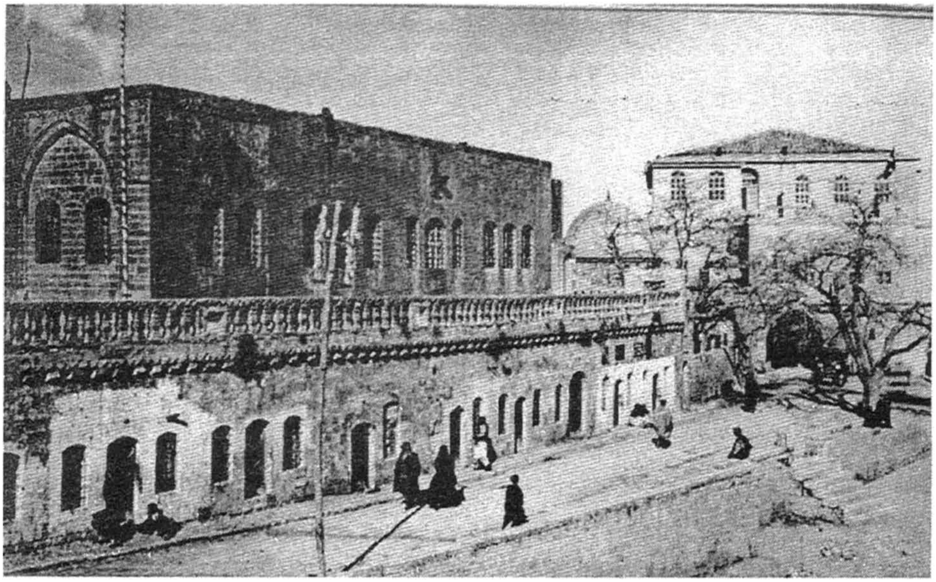

Kurdish poets Hajar (left) and Hêmen (right)
with Qazi Mohammad in Mahabad

Unknown/Courtesy Chris Kutschera

هێمن شەهید قازی محمد هەژار ←

یەکەمین سەرۆك کۆماری عێراق و بارزانی مستەفا، بەغداد وەزارەتی بەرگری ١٩٥٩

← جەلال تاڵەبانی، عەلی عەسکەری، ئیبراهیم ئەحمەد، کاکە زیادی کۆیە، عومەر مەستەفا(دەبابە)
ناوچەی پشدەر ١٩٦٢

بازاڕێکی شاری ئورفا- باکور

١-كوردستانی گەورەو نیشتیمانی کورد

٢-ئەو ڕووبەری مێژوو نوسێك بەکوردستانی دەزانێتن

دڕندەیی جەندرمەی تورك بەرامبەر کورد

سێیەمین لەچەپەوە: بارزانی مستەفاو ژمارەیەك لەچەكدارەكانی، نوری ئەحمەد تەها بەچاكەت و بۆینباخەوە لە پشتەوەیە ١٩٦٤ شەقڵاوا

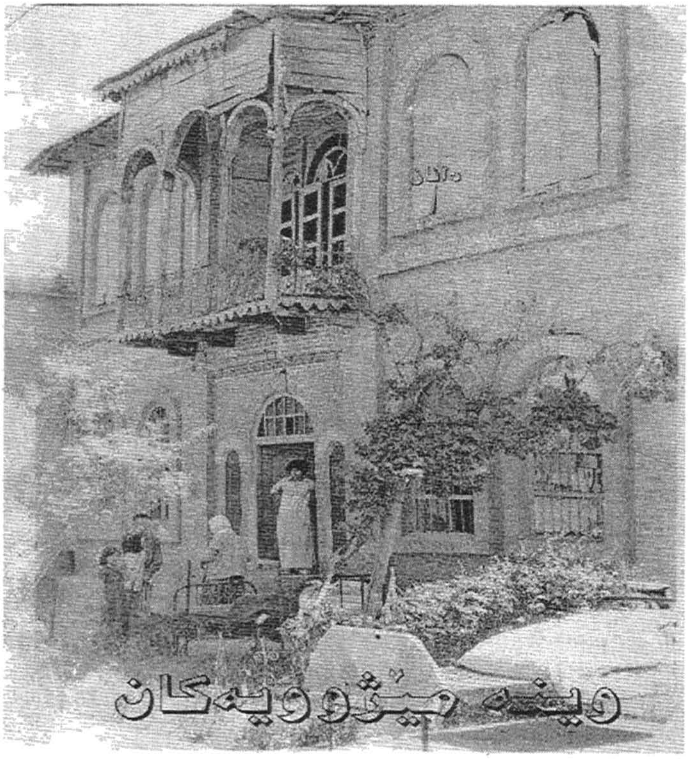

یەکێك لەخانوەکانی شاری سلێمانی- تەرزی کۆن

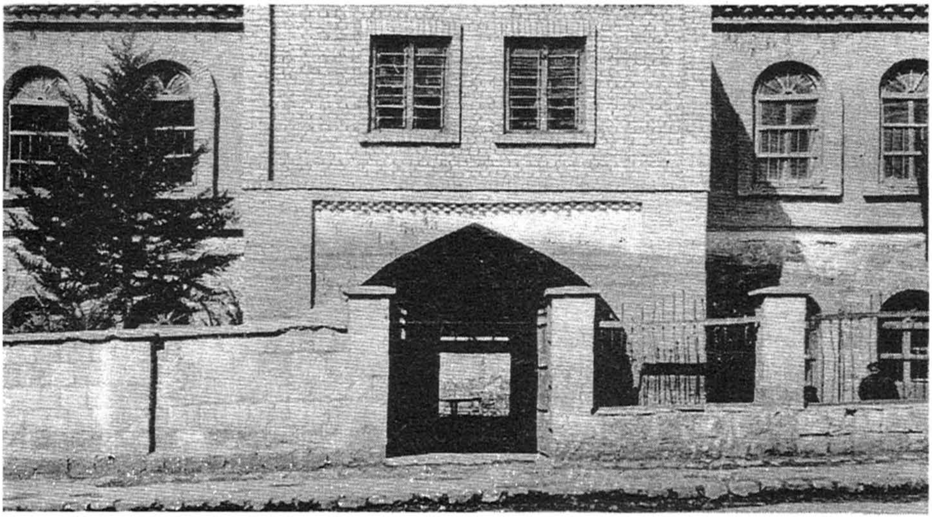

خوێندنگەی فەیسەڵیە- سلێمانی

ڕیزی پێشەوە لەچەپەوە: سەید نوری نەقیب، شێخ مەحمودی حەفید، سەید ئەحمەدی جەباری، حەمەی نێرگەلە

شێخ مارفی نەقیب باوکی ئایشەخان و
حەپسەخانی نەقیب

شێخ مەحمودی حەفیدو سەردار ڕەشید حاکمی سنە

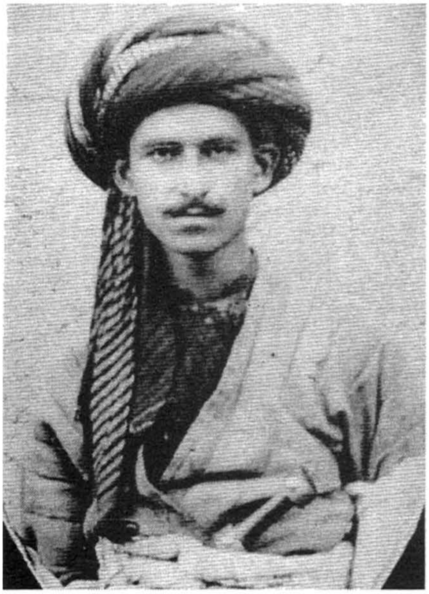

سەید برایمی نەقیب

شێخ مستەفای نەقیب

ئەجەخان خوشکی شێخ مەحمودی حەفید

ئتیشەخانی هاوژینی شێخ مەحمودی حەفید
دایکی شێخ لەتیف

شێخ مستەفای نەقیب

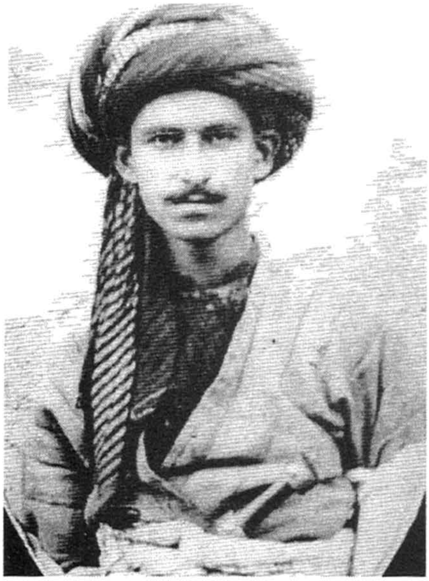

سەید برایمی نەقیب

ئەیشەخانی هاوژینی شێخ مەحمودی حەفید
دایکی شێخ لەتیف

نەجەخان خوشکی شێخ مەحمودی حەفید

شێخ مەحمودی حەفید

فەتاح بەگی ئەمینی عەتار- ژن برای شێخ مەحمود

شێخ قادری حەفید و حەپسەخانی خێزانی

جافر ئاغای برای سمکۆی شکاک

چەند سەردارێکی کوردی باکور

سەید ڕەزای دەرسیمی ١٨٦٢- ١٩٣٧

شێخ مەحمود، سەید برایم، شێخ جەلال

سەید برایمی حەفید

ئایشەخان خێزانی شێخ مەحمودی حەفید

Shaikh Mahmud with two of his sons, Shaikh Raouf (left) and Baba Ali

شێخ مەحمودی حەفیدو کوڕەکانی شێخ رەوف و باباعەلی

شێخ عەلادینی نەقشبەندی

مەلا نەجمەدینی کەشتی نوح

یەکەم ژنە ئەفسەری کورد لە حکومەتەکەی قاسم لە سالی 1961
گلاویژی نوری بەگی گومرگ
مصور عمر
سلیمانی

پەیجی وێنە مێژووییەکان
قانع
ئاوارە

پەیجی وێنە کۆنەکانی سلێمانی

کچە پێشمەرگەی ڕێچکە شکێن مارگرێت، شەهیدی تیرۆرکردنی بەها پیرۆزەکان

جۆرێك پۆشاكی ئافرەتی كورد

پێشمەرگەی دەست وەشێن برایمی حاجی کەریم
چالاکی لەنێو بردنی زەعیم صدیق ١٩٦٣

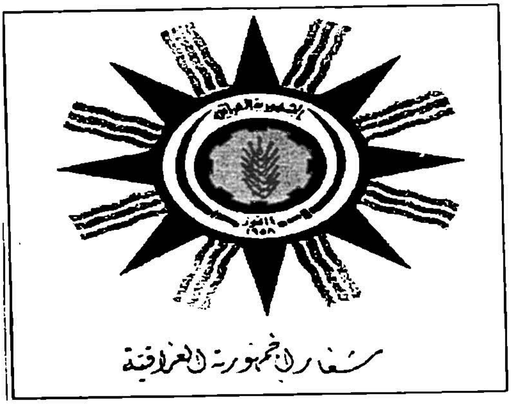

یەکەمین دروشمی کۆماری عێراق خەنجەری کوردو شمشێری
عەرەب

کۆمەڵێک هاوڕێیانی کاژێک لەچەپەوە شەهید حەمەساڵح بێسەری، مامۆستا حەمە عەلی فەرەج، مامۆستا محەمەد مەجید ئەصڵان، شێخ محەمەد هەرسین، شەهید تۆفیق نوری بەگ، مامۆستا عبدوڵڵا ئەحمەد (عەبدوڵڵا کۆرناڵ)

بارزانی و سەرۆك كۆماری عێراق عەبدولڕەحمان عارف، بەرزیوە ١٩٦٦

بارزانی، تاهیر یەحیا سەرۆك كۆماری عێراق، عەلی حەیدەر سلێمان، جەلال تاڵەبانی
چوار قوڕنە ١٩٦٣

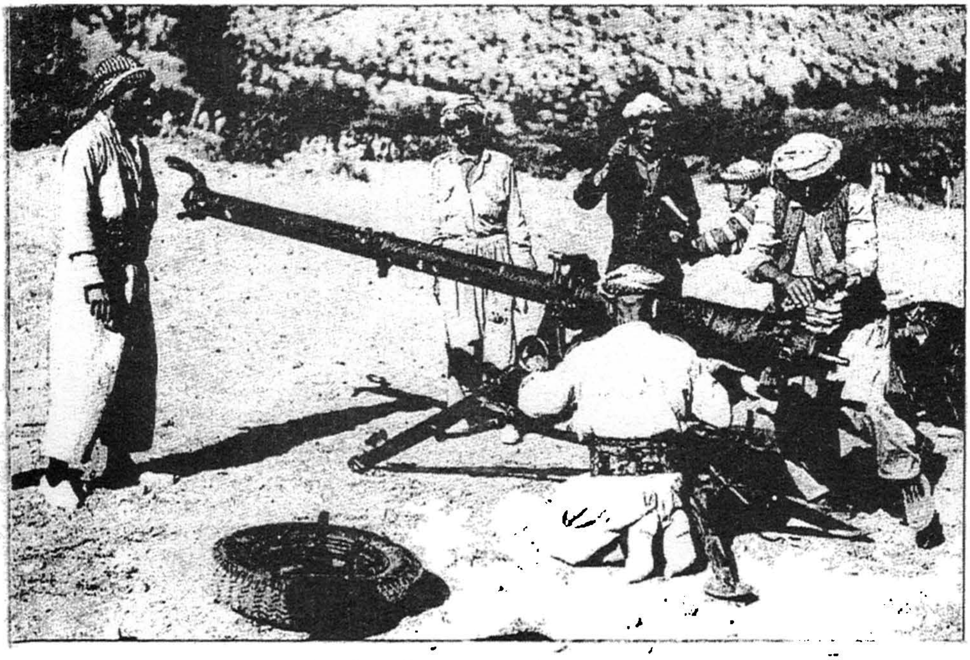

یەکێك لەفڕۆکە شکێنەکانی شۆڕشی ئەیلول

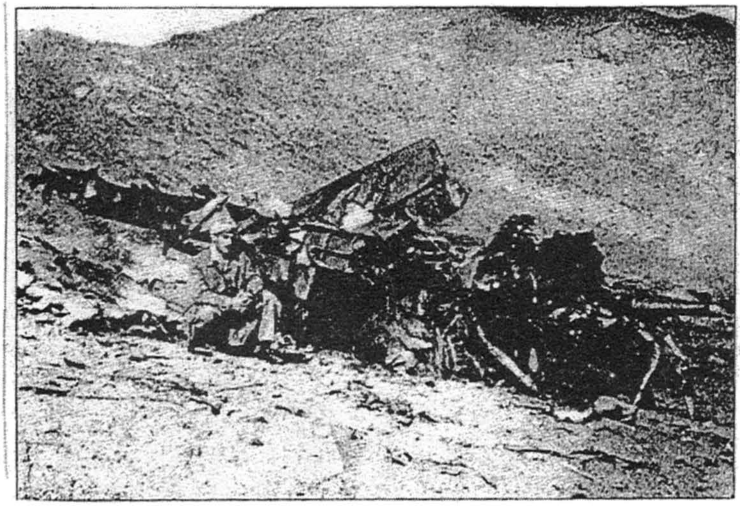

فڕۆکەیەکی تێکشکاوی هێزی ئاسمانی عێراق

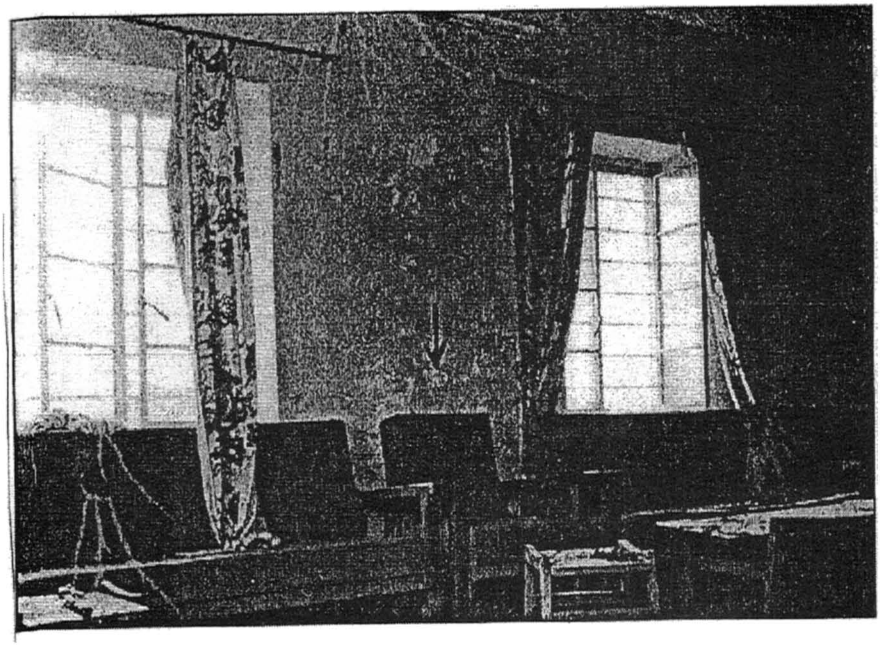

ئەو کورسییەی بارزانی لەسەری دانیشتبوو، ١٩٧١/٩/٢٩

ئەو کورسییەی خوزاعی لەسەری دانیشتبوو، بۆمبەکەی باخەڵی نەتەقیتەوە، ١٩٧١/٩/٢٩

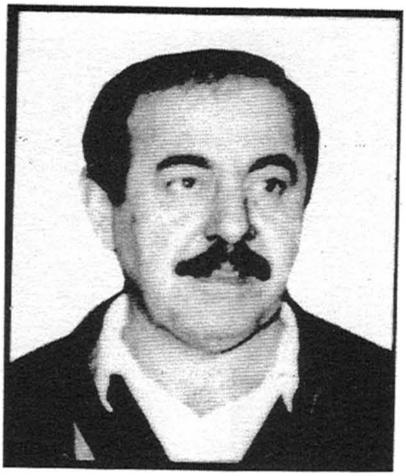

شەهید مامۆستا حەسەن حسین چالاکی لەناوبردنی
نازم گوزار، ١٩٧٣

بارزانی مستەفا ١٩٤٦

کوڕانی مەلامستەفا : مەسعود، ئیدریس، سابیر

بارزانی لە پشت شێخ ئەحمەدەوە وەستاوە

مارگریت، یەکەم ئافرەتی پێشمەرگەی شۆڕشی ئەیلول

مەسعود، بارزانی، ئیدریس، سابیر

بارزانی و جەمال عەبدولناسر
قاهیرە ١٩٥٨

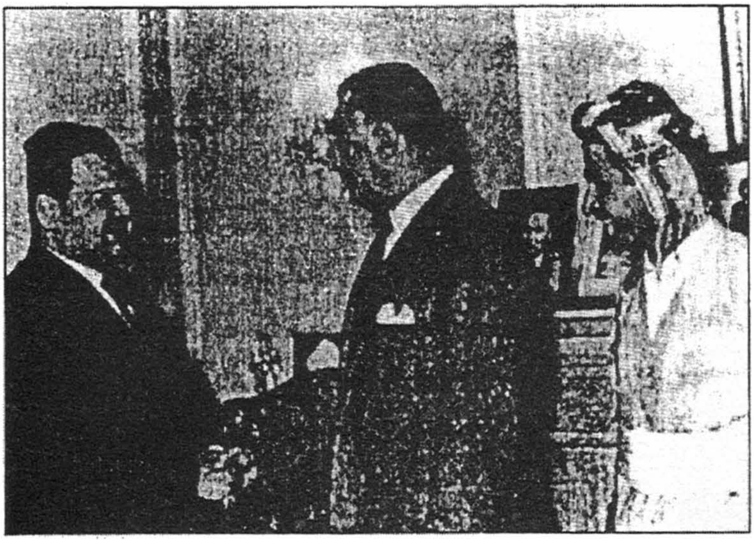

لەڕاستەوە: جەلال تاڵەبانی ، جەمال عەبدولناصر، فوئاد عارف

ئەحمەد هەردی

کامیل ژیر

شەهید نوری حەمە عەلی

عەبدوڵلا ئاگرین

مژدە تاهیر

فایەق عارف

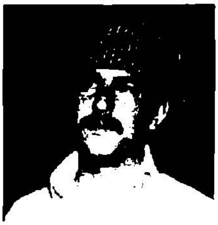

فەرهاد عەبدولحەمید

فەتاح عەبدولرەزاق

محەمەد مەجید ئەسلان

عومەر حەمە شەمەیی

نوری کەریم

هاوبیرانی ئامادەبووی کۆنفرانسی (کاژیک) لە مانگی دووی ١٩٧٥ لە شاری نەغەدە

کرتێرەکانی پارتی دیموکراتی کورد/ پارتی دیموکراتی کوردستان

١-هەمزە عەبدوڵلا، ٢-ئیبراهیم ئەحمەد، ٣-حەبیب محەمەد کەریم، ٤- عەلی عەبدوڵلا، ٥- محەمەد مەحمود عەبدولڕەحمان (سامی سنجاری)، ٦- جەوهەر نامیق ٧- فازڵ میرانی

پێشەوا قازی محەمەد

بەر لەمۆرکردنی ڕێککەوتننامەی مارتی ١٩٧٠

صدم حسین، حەردان تکریتی، بارزانی مستەفا، نوری شاوەیس/ ناوپردان قەسری سەلام ١٩٧٠

کەمال جونبلات سەرۆک وەزیرانی لوبنان هاتۆتە کوردستان بۆ دیدەنی بارزانی و زامنکردنی پشتیوانی کوردەکانی لوبنان

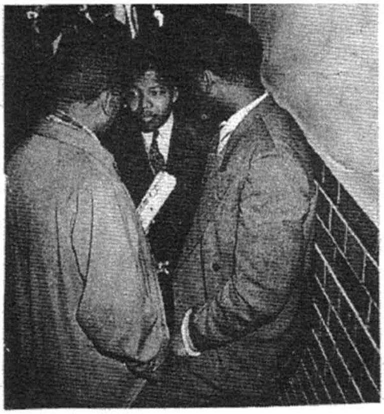

نیلسۆن ماندێلا لاوێکی خەباتکار

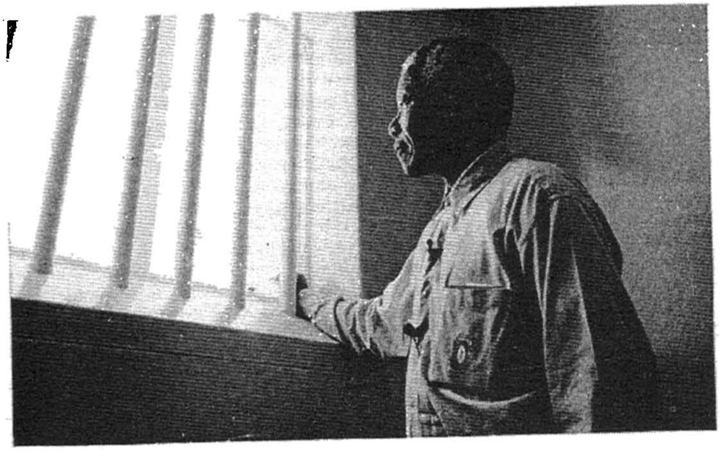

ماندێلا زیندانییەکی بەتەمەن و بەئەزموون و ئەبەز، دواتریش یەکەمین سەرۆکی ئەفریقای باشووری ئازادو
پێشەوایەکی دەگمەن و ئاوازە لەخۆ نەویستی و پشتکردنە کورسی و دەسەڵات

یەکەمین سەرۆك کۆماری عێراق ژەنراڵ عەبدولکەریم قاسم تەموزی ١٩٦٠

دانیشتوو: شێخ ئەحمەدی بارزانی
لە راستەوە: لوقمان بارزانی، مستەفا بارزانی، شێخ محەمەد خالید بارزانی، شێخ عوبێدوللا بارزانی

شێخ لەتیفی حەفید، بارزانی مستەفا، سەلیم فەخری، مەلا عەبدولباقی

← بابا تاهیری شێخ رەوفی نەقیب، سەعید مەتەر ، شێخ لەتیفی حەفید

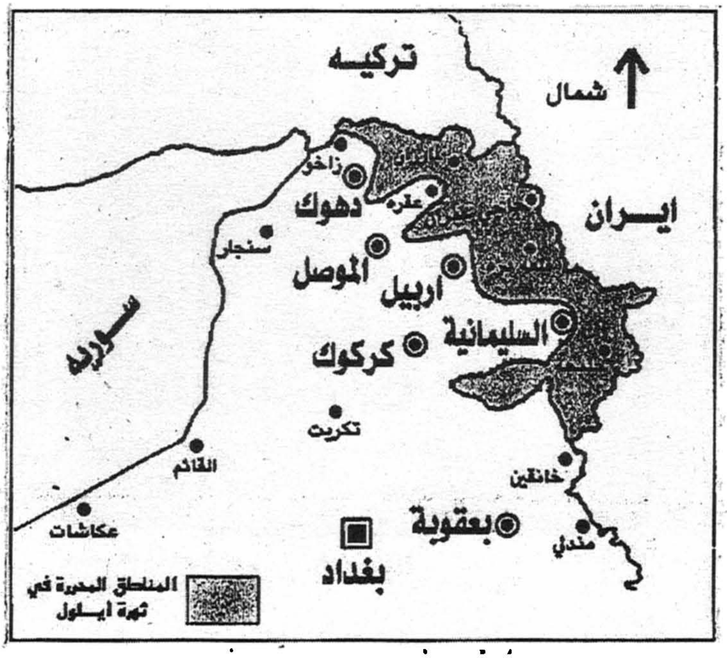

ناوچە رزگارکراوەکانی ژێر دەسەلاتی شۆڕشی ئەیلول ١٩٦١-١٩٧٥

عەبدوڵڵای ئیسحاقی ناسراو بەئەحمەد تۆفیق، لەنێوان دوو پێشمەرگەدا ١٩٦٤

کاریکاتێری بەریتانیایی رژێمەکانی تورکیا، عێراق، ئێران، سوریاو ئەوروپاش جگە لەئەمریکا شەرمەزار دەکات، ئەوان چوارقۆڵی کورد نیوە مردو دەکەن، زلهێزەکانیش دەڵێن ببورە ناتوانین یارمەتیت بدەین.

سمکۆی شکاك و خەسرەوی کوڕی

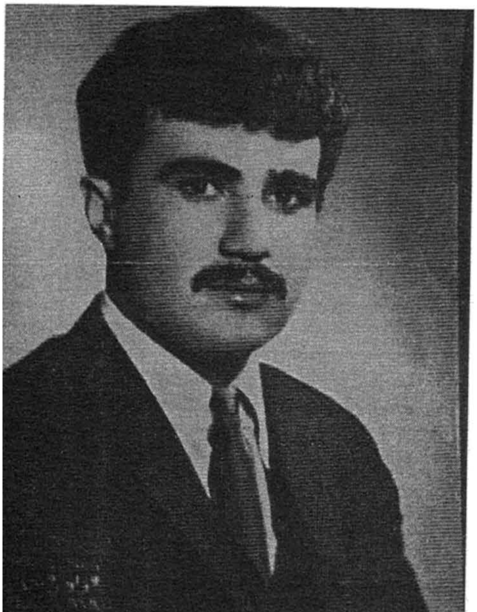

شەهیدی نەمر یاسین حەمە صاڵح، ناسراو بە یاسینە رەش
چالاکی لەناوبردنی پارێزگاری سلێمانی ١٩٧٧

خەیروڵڵا عەبدولکەریم

عیزەت عەبدول عەزیز

مستەفا خۆشناو

محەمەد مەحمود قودسی

چوار ئەفسەرە شەهیدەکان، ١٩٤٧/٦/١٩ لەبەغداد لەسێدارە

دران

صەددام حسین، فرانسۆ حەریری، بارزانی مستەفا، مەسعود بارزانی ١٩٧٠/١/١٢

صەددام حسین، بارزانی مستەفا، فوئاد عارف

ریزی پشتەوە: هەژاری موکریانی، نوری شاوەیس، لەحاجی هۆمەران حوزەیرانی ١٩٧٠

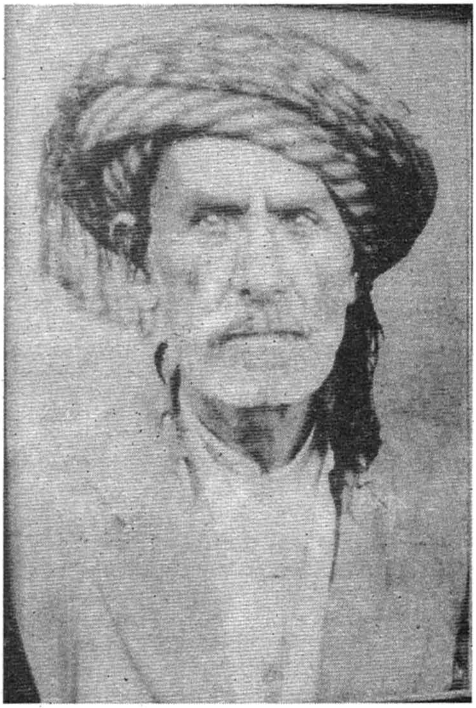

شێخ ئەحمەدی شێخ ئەمین

شێخ لەتیفی حەفید

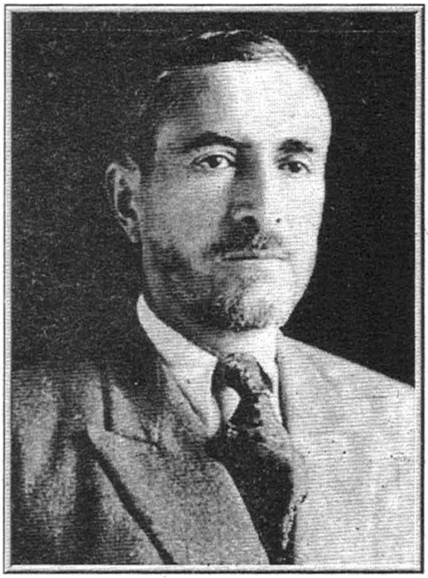

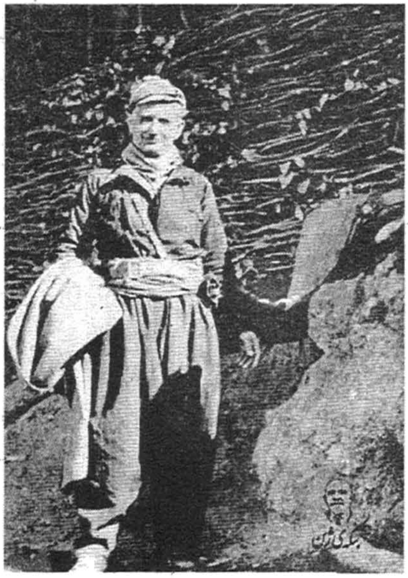

ئیبراهیم ئەحمەد

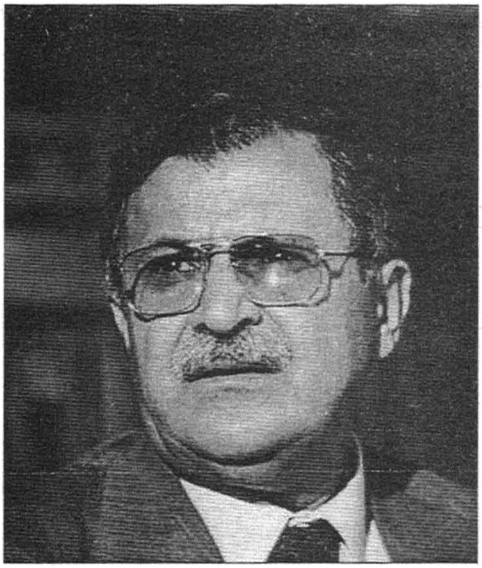

جەلال تاڵەبانی

ئیبراهیم ئەحمەد

ژەنراڵ ئیحسان نوری پاشا

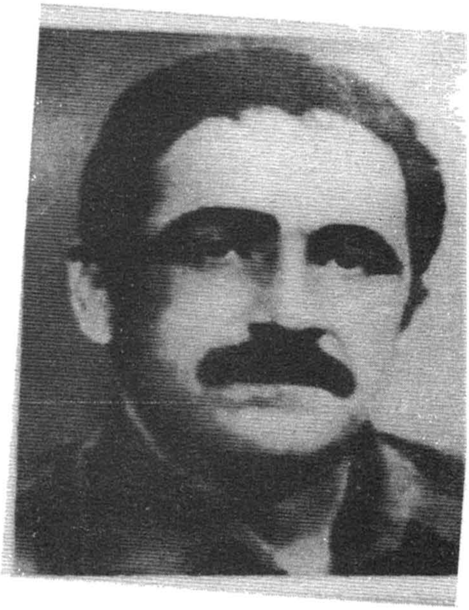

شەهید خاڵە شەهاب

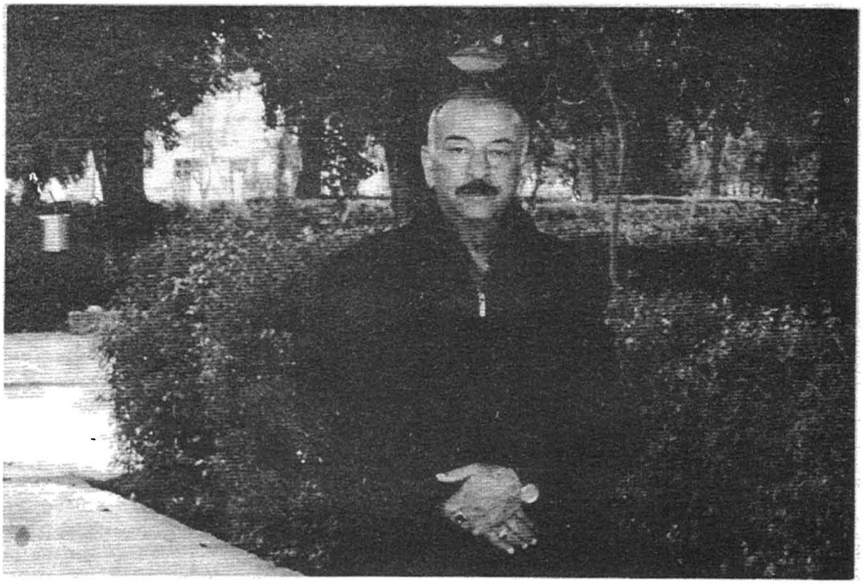

خەباتكاری گیان لەسەر دەست عەلی محەمەد مامە، پلانی لەنێوبردنی مولازم موحسین ١٩٧٦

شەهیدی سەركردە فەتاح محەمەد ئەمین

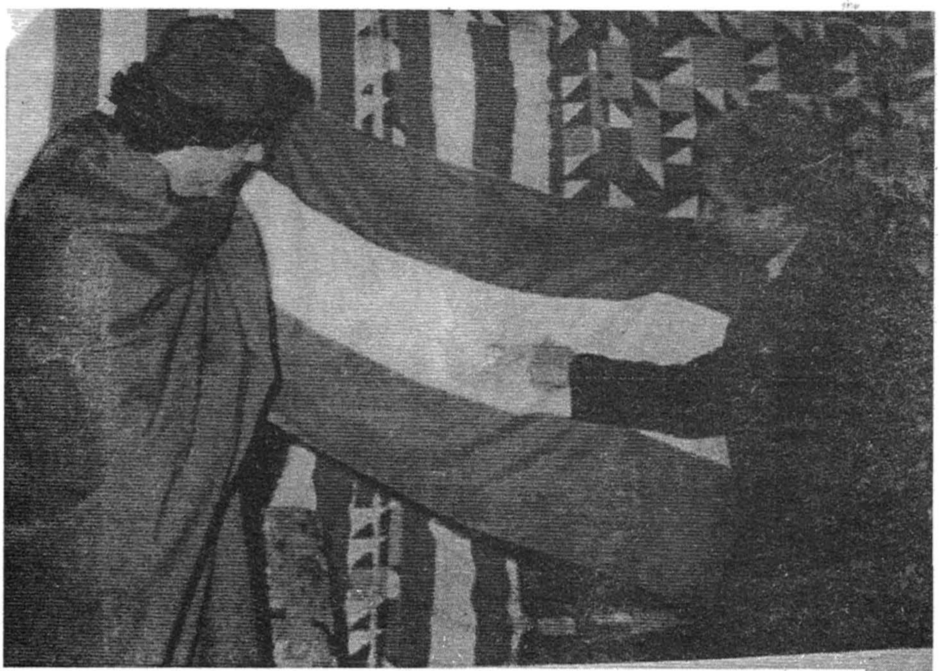

هاوڕێ جەواد مەلا ئاڵای کوردستان پێشکەش بەشەهید معەمەر قەزافی دەکات

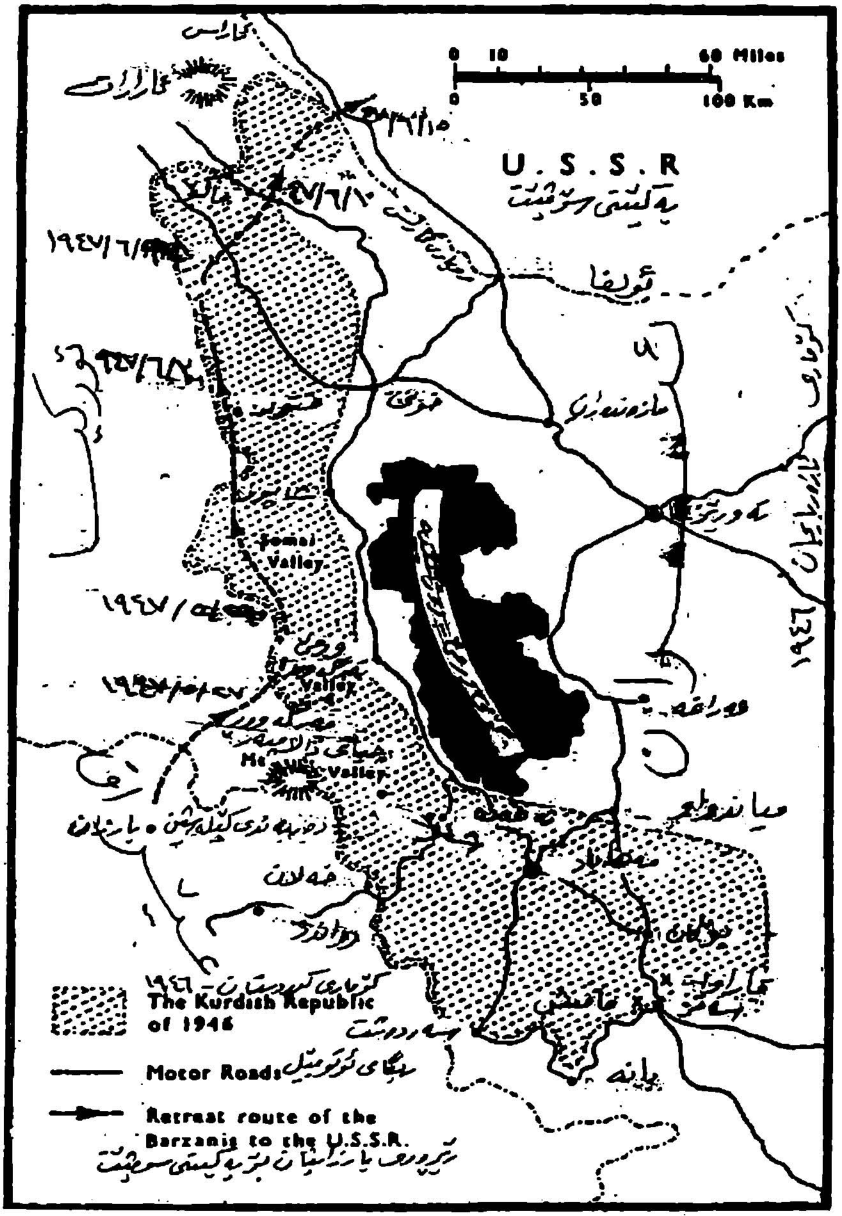

سەرچاوە : ولیەم ئیگلتن ، کۆماری کوردی ١٩٤٦ .

نەخشەی ڕێڕەوی بارزانیان لەدەربەندی کێلەشینەوە بەنێو سنورەکانی عێراق و ئێران و تورکیادا، گەیشتنە ڕووباری ئاراس و پەڕینەوە ئەرمینیا

سەرچاوەکانی وێنەکان

١-ئینستوێتی کۆمەڵەی کلتوری کورد- سلێمانی

٢-بنکەی ژین

٣-مەسعود بەرزانی، بارزانی و بزاڤی رزگاری خوازی کورد

٤-درەخشان شێخ جەلال حەفید، حەپسەخانی نەقیب

٥- فەرهاد پیربال، دوکتۆر، کورد لەدیدی رۆژهەڵاتناسانەوە

٦- جەمال نەبەز، دوکتۆر، **المستضعفون الکرد واخوانهم المسلمون**

٧-یادداشتەکانی شێخ لەتیف حەفید، کەمال نوری مەعروف ساغی کردۆتەوە

٨-کەمال مەزهەر ئەحمەد، دوکتۆر، چەند لاپەرەیەك لەمێژووی گەلی کورد، ئامادەکردنی عەبوڵڵا زەنگەنە

٩-شەوکەت شێخ یەزدین، بارزانی لەمهابادەوە بۆ ئاراس (لەفارسییەوە وەریگێڕاوە)

١٠-حەسۆ میرخان ژاژۆکی، ٦٢ رۆژ لەگەڵ بارزانیدا

١١-ولیەم ئیگڵفن، کۆماری کورد ١٩٤٦ (لەکێلەشینەوە بۆ ئاراس)

١٢- عومەر عەبدولعەزیز، دوکتۆر، سەربوردێکی ئەلف بێ و رێنوسی کوردیی، سلێمانی ٢٠١٦

سوپاس و پێزانین بۆ:

هەموو ئەوانەی کەم و زۆر بۆ پێگەیاندنی ئەم بەرهەمە هاوکارمبوون .

- بەڕێزان شێخ تایەری نەقیب، شێخ تالیبی شێخ علی، شێخ سەروەری قەرەداخ و شێخ سالاری حەفید و شێخ ئەورەسی سەید برایمی حەفید بۆ تەواوکردنی هێلکارییەکەی بنەماڵەی شێخانی سلێمانی هاوکارییان کردم .

- کاك مەریوان (میری سوور) لە سویدەوە چەند پۆستێك سەرچاوەی بەکەڵکی بۆ ناردم .

- کاك فەرەیدوون خەسرەو رانیەیی - ئەڵەمانیا، چەندین سەرچاوەی بەکەڵکی خستە بەردەستم .

- کاك پێشەوای مام بەکر - ئەڵەمانیا، چەند کتێبێکی لە کوردستانەوە بۆ هێنام .

- کاك هوشیار غەریب - ئەڵەمانیا، لەداگرتنی بەرنامەکان و فۆنتی کوردی، عەرەبی و ڕێکخستنەوەیاندا یارمەتیداوم.

- کوڕەو نوری کەریم - ئەڵەمانیا ،لە داکرتنی بەرنامەکان وکێشەکانی وۆرد.

- خوشکەزاکانم کاردێر، چێنەر، خۆزگە لەسلێمانی .

نەوزاد لە کەرکوك .

هێژا لەسوید

- مامۆستا هەرێم عەبدولاَ- زانکۆی سلێمانی

- مامۆستا کاوان تەها کوردە - ئەڵەمانیا

هەریەکەیان بە جۆرێك لە لایەنەکانی تەکنیکی کۆمپیوتەر و کێشەکانیدا زۆر هاوکارم بوون.

* * * * * * * * * * *

پاشکۆ

سەجەرەی شێخانی گڵەزەردە ـ سلێمانی (راستکردنەوەی سەراتاکانی)

تێبینییەك لەسەر چەند زانیێکی سەجەرەکە:

١ ـ شێخ عەبدولکەریم : نەوەکانی لە کۆیە،سلێمانی و هەولێر نیشتەجێن .

٢ ـ شێخ عەبدولرەحیم : نەوەکانی لە دەڤەری گڵەزەردەی قەرەداخ ـ سلێمانی ماونەتەوە .

٣ ـ شێخ محەمەد عارف : نەوەکانی لە گوندی مزگەت ـ شارباژێر دانیشتوون .

٤ ـ شێخ عیسا: نەوەی لە دووا جێنەماوە.

٥ ـشێخ عەبدولعەزیز و شێخ محەمەد: نەوەکانیان لە ناحییەی قەرەحەسەن ماونەتەوە و لە کەرکووکیش بڵاوبوونەتەوە.

٦ ـ شێخ حەسەن : نەوەکانی ل گوندی (قولە) ی بازیان نیشتەجێن .

٧ ـ شێخ محەمەد: نەوەکانی ل گوندی داراغا و گۆیپتە کۆبوونەتەوە.

٨ ـ بە داوای لێبووردنەوە نەتوانرا لە سەجەرەکەدا سەید،شێخ لەپێش ناوەکان دابنێین .

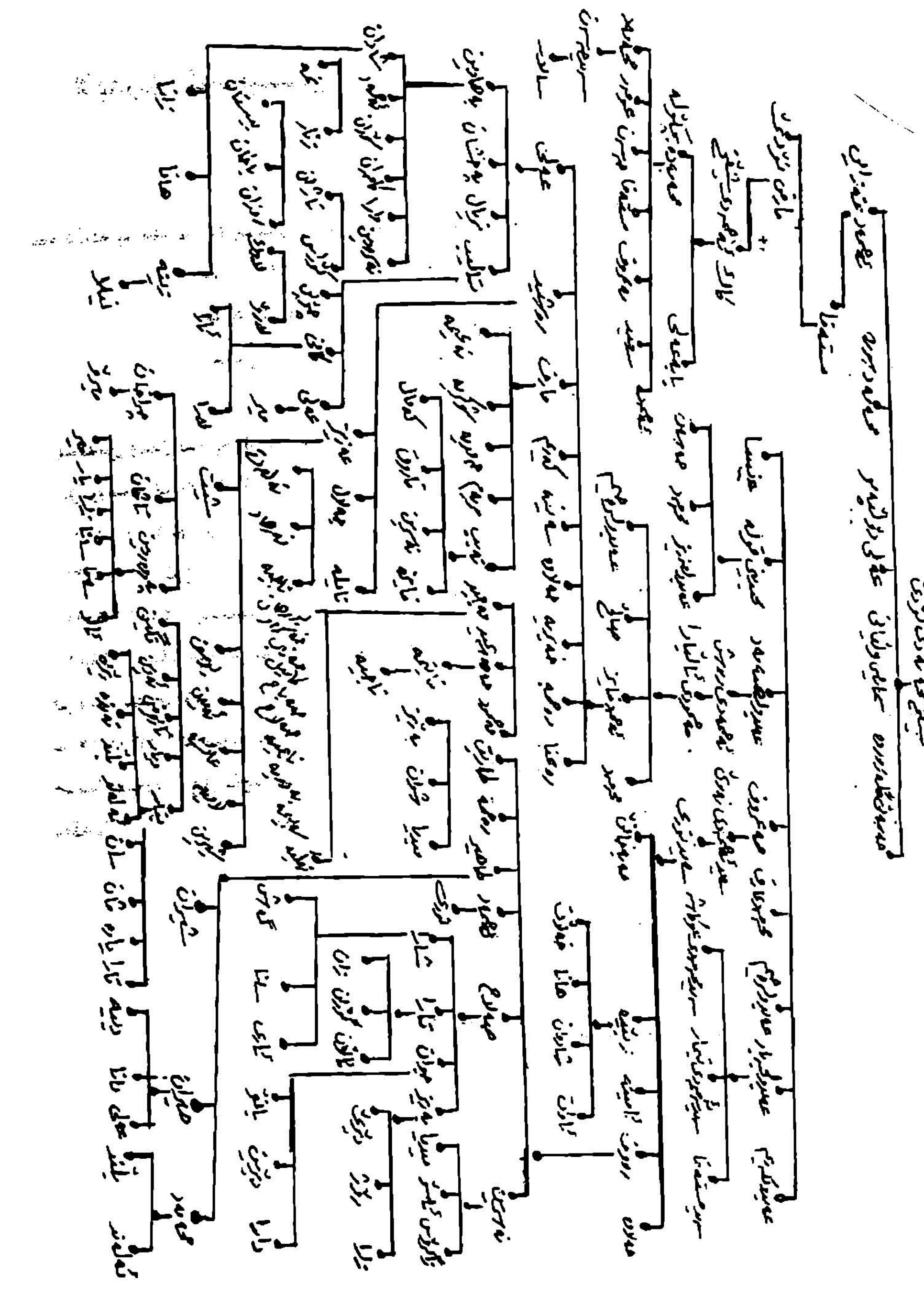

لاپەڕەی کۆتـایـــــی

ئەم کتێبە بە هەر سێ بەرگەکەی بریتییە لە :

	لاپەرە	وشە	قەبارە
بەرگی یەکەم	٤٨٠	١٥٥,٨٩٥	٢,٥٦٨
بەرگی دوەم	٤١٤	١٣٧,٣٣٤	٢,٢٣١
بەرگی سێیەم	٣٤٢	٩٩,٧٧٦	٨٩,٥٢٩

یەکەمین وشەی ئەم بەرهەمەم لە ٢٠/٥/٢٠٠٣ی زایندابەدەستنوس نووسیوە لە ١٢٠٠ لاپەڕەی A٤ دا .

دوا ووشەش لە ٣٠/١٠/٢٠١٠ زایندا, نوسیومە بەرامبەر :

٢٧٠٩ / ٢٧١٠ کوردی

١٤٣١ / ١٤٣٢ کۆچ

٢٨٩١ / ٢٨٩٢ زەردەشتیی

٦٩٨٥ / ٦٩٨٦ میترایی بەڵام لەو کاتەوە هەتا ئێستا چەندین وشە, دەستە واژە, رستە, پەرەگراف و لاپەڕەشی خراوەتە سەر یا لابراوە....

لە ٢٧/١١/٢٠١٣ ناردومە بۆ بەڕێوەبەرایەتیی رۆشنبیریی سلێمانی و لەوکاتەوە بەهۆی قەیرانەکانەوە لە نۆرەی چاپدا ماییەوە...چار ناچار سەرەتای پاییزی ٢٠١٦بە هاوکاریی ناری برام / سوید , لەسەر ئەرکی خۆمان چـاپی دەکەین.

نووسەر لەچەند دێڕێکدا

نوری کەریم ئەحمەد ١/١/١٩٤٧سلێمانی گەڕەکی شێخان ـ کارێزی ئەحمەد زەنگەنە .

دەرچووی خانەی پێگەیاندنی مامۆستایان ـ سلێمانی ١٩٦٧/ ١٩٦٨

١٩٦٩ـ١٩٩١لەفێرگەکانی گوندەکانی خەمزە، کەناروێ، سیرەمێرگ، سیتەك، سێوسێنان، یاڵانقوز، کەندەسوورە، خەبات ودواتر لە ئەمین زەکی، مەولانا خالید مامۆستای پەروەردەی تایبەت بووە.

لەسەرەتای راپەڕینە جەماوەرییە مێژووییەکەی١٩٩١باشوورکوردستانەوە(خۆتەرخان ــ متفرغ)بوو بۆ کاری سیاسیی وەك نوێنەری پارتی سۆسیالیستی کورد لەسەرکردایەتی بەرەی کوردستانی هەتا ١٩٩٤ و لەوکاتەوە لەوڵاتی ئەڵەمانیا دەژیی.

یەکەمجار بە هۆنراوە دەست بەنووسین دەکات، یەکەمین هۆنراوەی ١٩٧٤ لە شاخ و لە گۆڤاری دەنگی مامۆستادا بڵاوکردەوە.

یەکەمین بەرهەمی بڵاوکراوەی بەشێوەی کتێب،وەرگێڕانی(رەوشی کوردان)ە لەکوردییەوە بۆ عارەبی بەناونیشانی (کوردستان بساتین بلا أسوار) وەزارەتی رۆشنبیریی هەرێمی کوردستان،خانەی وەرگێڕان، سلێمانی ٢٠١٣ .

چاپی دووەمی(کوردستان بساتین بلا أسوار) بەناونیشانێکی نوێ(کوردستان بساتین بلا أسوار،٣أمارات کوردیە،بابان،أردلان،سۆران)

چاپی دوەمی (سەرنجێك لەدوا بەرهەمەکەی د.جەمال نەبەز، کارێك ١٩٥٩ پێشخانو پاشخانەکانی).

چاپنەکراوەکانم: فەرهەنگی ئەڵەمانی ـ کوردی ـ عەرەبی ئامادەیە بۆ چاپ

وەرگێڕانی چیرۆکی مەرەکان(دوو پەیامبەر دەدوێن) لە ئەڵەمانییەوە بۆ کوردی لە٢٠١٤وە لەنۆبەی چاپدایە لە خانەی سەرە/سلێمانی .

وەرگێڕانی ٩ کورتە چیرۆك لەئەڵەمانییەوە بۆ کوردی،ئامادەن بۆ چاپ.

وەرگێڕانی سێ شانۆگەریی (کباریێ) لە ئەڵەمانییەوە بۆ کوردی، ئامادەن بۆ چاپ.

یەکێك لەئاواتەکانم ئەوەیە بگەڕێمەوە سلێمانییەکەی کوردستان و پاشماوەی ژیانم بە خوێندنەوە و نووسین بەرێبکەم .